

Edgar Allan Poe

Raudonosios mirties kaukė

Apsakymų rinktinė

Skaitmeninta iš knygos:

Edgar Allan Poe. Raudonosios mirties kaukė. Vilnius: Alma littera, 2006.

ISBN 978-5-430-05893-7

Kūrinys suskaitmenintas vykdant ES struktūrinių fondų remiamą projektą „Pagrindinio ugdymo pirmojo koncentro (5–8 kl.) mokinių esminių kompetencijų ugdymas“, 2012
<http://mkp.emokykla.lt/ebiblioteka/>

UGDYMO
PLĖTOTĖS
CENTRAS

TURINYS

MECENGERŠTEINAS	6
RANKRAŠTIS, RASTAS BUTELYJE	20
PASIMATYMAS	38
BERENIKĖ	58
MORELA	72
LIGIJA	81
NEPRILYGSTAMAS HANSO PFALIO	
NUOTYKIS	106
KARALIUS MARAS	181
ŠEŠĖLIS	201
TYLA	205
AŠERIŲ NAMŲ ŽLUGIMAS	210
VILJAMAS VILSONAS	240
MINIOS ŽMOGUS	271
ŽMOGŽUDYSTĖ MORGO GATVĖJE	286
MALSTREMO GELMĖSE ^{P1}	344
FĖJOS SALA	372
MONOSO IR UNOS POKALBIS	381
ELEONORA	396
OVALUS PORTRETAS	406
RAUDONOSIOS MIRTIES KAUKĖ	411
ARNHEIMO DVARAS	420

MARI ROŽĖ PASLAPTIS	445
ŠULINYS IR ŠVYTUOKLĖ	519
IŠDAVIKĖ ŠIRDIS	545
AUKSINIS VABALAS	554
JUODASIS KATINAS	615
MULKINIMAS, KAIPO TIKSLUSIS	
MOKSLAS	631
AKINIAI	649
APYSAKA APIE UOLĖTUOSIUS KALNUS	691
GYVŪJŲ LAIDOJIMAS	708
MESMERIŠKAS APREIŠKIMAS	729
PAILGA DĖŽĖ	747
„TU ESI ANAS VYRAS“ ^{P1}	765
PAVOGTAS LAIŠKAS	788
TŪKSTANTIS ANTROJI ŠACHRAZADOS	
PASAKA	819
PAŠNEKESYS SU MUMIJA	849
DAKTARO DERVOS IR PROFESORIAUS	
PLUNKSNOS SISTEMA	877
TIESA APIE TAI, KAS NUTIKO PONUI	
VALDEMARUI	906
AMONTILJADO STATINAITĖ	921
VARLIŪKŠTIS	933
FON KĖMPELENAS IR JO ATRADIMAS	949

EDGARO ALANO PO NOVELISTIKA	962
ŠARLIS BODLERAS	967
PAAIŠKINIMAI	989
MECENGERŠTEINAS	989
RANKRAŠTIS, RASTAS BUTELYJE	991
PASIMATYMAS	992
BERENIKĖ	995
MORELA	997
LIGIJA	999
NEPRILYGSTAMAS HANSO PFALIO	
NUOTYKIS	1000
KARALIUS MARAS	1003
ŠEŠĖLIS	1004
TYLA	1005
AŠERIŲ NAMŲ ŽLUGIMAS	1005
VILJAMAS VILSONAS	1009
MINIOS ŽMOGUS	1011
ŽMOGŽUDYSTĖ MORGO GATVĖJE	1012
MALSTREMO GELMĖSE	1015
FĖJOS SALA	1016
MONOSO IR UNOS POKALBIS	1017
ELEONORA	1018
OVALUS PORTRETAS	1019
RAUDONOSIOS MIRTIES KAUKĖ	1019
ARNHEIMO DVARAS	1020
MARI ROŽĖ PASLAPTIS	1023
ŠULINYS IR ŠVYTUOKLĖ	1024

AUKSINIS VABALAS	1024
MULKINIMAS, KAIPO TIKSLUSIS	
MOKSLAS	1026
AKINIAI	1028
APYSAKA APIE UOLĖTUOSIUS KALNUS	1030
GYVŪJŲ LAIDOJIMAS	1031
MESMERIŠKAS APREIŠKIMAS	1033
PAILGA DĖŽĖ	1034
„TU ESI ANAS VYRAS“	1035
PAVOGTAS LAIŠKAS	1036
TŪKSTANTIS ANTROJI ŠACHRAZADOS	
PASAKA	1038
PAŠNEKESYS SU MUMIJA	1041
DAKTARO DERVOS IR PROFESORIAUS	
PLUNKSNOS SISTEMA	1044
TIESA APIE TAI, KAS NUTIKO PONUI	
VALDEMARUI	1045
AMONTILJADO STATINAITĖ	1046
VARLIŪKŠTIS	1046
FON KĖMPELENAS IR JO ATRADIMAS	1047

MECENGERŠTEINAS

*Pestis eram vivus – moriens tua mors ero*¹.

MARTYNAS LIUTERIS

Siaubas ir lemtis sėlina žmogaus pėdomis nuo amžių amžinųjų. Kodėl tad turėčiau atskleisti, kada dėjosi įvykiai, apie kuriuos pasakoju? Pakaks žinoti, kad tais laikais, apie kuriuos kalbu, Vengrijos gilumoje buvo šventai, nors ir slapčia, tikima metampsichoze. Apie šio reiškinių esmę – ar jį vertas tikėjimo, ar ne – čia nekalbėsiu. Betgi turiu pripažinti, kad visas mūsų netikėjimas (pasak La Briujero^{P2}, visos mūsų nelaimės) „*vient de ne pouvoir être seuls*“^{2,3}

¹ „Gyvas buvau tavo nelaimė – mirdamas būsiu tavo mirtis“^{P1} (*lot.*).

² Atsiranda todėl, kad mes nemokam būti vieni (*pranc.*).

³ Mersjė^{P3} savo knygoje „*L’an deux mille quatre cents quarante*“ rimtai palaiko metampsichozės teorijas, I. Dizraelis tvirtina, kad „nėra kitos tokios paprastos ir tokios įtaigios sąmonei sistemos“^{P4}. Šnekama, kad pulkininkas

Tačiau vengriškasis misticizmas tam tikrais atžvilgiais ribojasi su absurdu. Jie – vengrai – gero kai skyrėsi nuo savo Mokytojų iš Rytų. Pavyzdžiui, „siela“ – cituoju minėto išmintingo ir skvarbaus proto paryžiečio žodžius – *„ne demeure qu’un seul fois dans un corps sensible: au reste – un cheval, un chien, un homme même, n’est que la ressemblance peu tangible de ces animaux“*⁴.

Berlificingų ir Mecengeršteinų šeimos vaidijosi jau ne pirmas šimtmetis. Dar niekuomet abidvi giminės, didžiai garbingos, nejautė tokio baisaus priešiško viena kitai. Nesantaikos pradžia berods galima atsekti prisiminus vienos senos pranašystės žodžius: „Baisus bus kilmingo vardo žuvimas, kuomet, tarsi raitelis ant žirgo, Mecengeršteino nemirtingumas triumfuodamas nugalės Berlificingo nemirtingumą.“

Prasmės tuose žodžiuose, tiesą sakant, yra nedaug. Tačiau audringų įvykių kildavo – dar visai

Itenas Alenas^{P5}, vienas iš „Žaliojo kalno vaikinų“, taip pat buvo labai susidomėjęs metempsichoze.

⁴ Tik kartą įsikuria gyvame būste, nesvarbu, ar tai bus arklys, šuo ar netgi žmogus, beje, tarp jų ne toks jau didelis skirtumas (*pranc.*).

neseniai – ir dėl menkesnių priežasčių. Abudu kaimyniniai dvarai varžėsi dėl įtakos rūpesčiuose paskendusiai vyriausybei. Maža to, artimi kaimynai retai bičiuliaujasi, o Berlificingų pilies gyventojai galėjo niekieno nekliudomi žiūrėti į Mecengeršteinių rūmų langus nuo savo aukštų kuorų. Todėl vargu ar buvo galima laukti, kad vaizdas prabangos, toli prašokančios įprastą feodalų buitį, būtų galėjęs sušvelninti priešišumą, kurį Mecengeršteinams jautė ne tokia sena ir ne tokia turtinga Berlificingų šeima. Tad ar reikėjo stebėtis matant, kaip ta pranašystė, kad ir kvaila, klotingai kaitino neapykantą tarp tų dviejų giminių, kurios ir šiaip buvo pasirengusios kivirčytis, vejamos įsisenėjusio pavydo? Pranašystė skelbė, jeigu ji apskritai ką nors skelbė, triumfą šeimos, kuri jau ir dabar buvo galingesnė, todėl aišku, kad ji būdavo vis prisimenama mažesnę įtaką ir galią turėjusių su dvigubu įniršiu.

Vilhelmas, hercogas Berlificingas, nors ir aukštos kilmės, tuo laiku, apie kurį pasakoju, buvo visai bejėgis ir suvaikėjęs senis, garsus nebent tuo, kad iš visos širdies neapkentė savo priešo šeimos ir taip aistringai mylėjo arklius bei medžioklę, kad nei paliejęs kūnas, nei gili senatvė, nei suskystėjęs protas negalėjo jo sulaikyti nuo kasdienės medžioklės pavojų.

Baronas Mecengeršteinas buvo dar visai nesubrendęs. Jo tėvas, ministras G., mirė dar jaunas, o motina, ledi Meri, neilgai trukus nukeliavo paskui savo vyrą. Frederikas tuo metu ėjo aštuonioliktus metus. Aštuoniolika metų^{P6} miesto vaikui – dar ne amžius, bet laukiniame krašte, kur kasdienis kuni-gaikštystės gyvenimas neatsiejamas nuo gamtos, laiko švytuoklė svyruoja daug prasmingiau.

Dėl nepaprastų aplinkybių, kurios buvo suminėtos testamente, jaunasis baronas iškart po tėvo mirties ėmė valdyti nesuskaičiuojamus turtus. Nedaug kam iš vengrų didžiūnų iki jo buvo atitekusios tokios valdos. Jis turėjo daugybę pilių. Didžiausias ir įspūdingiausias dvaras buvo Mecengeršteinų rūmai. Jų ribos niekad nebuvo aiškiai apibrėžtos, bet parkas supo rūmus penkiasdešimties mylių spinduliu.

Kai valdžia ir pasakiški turtai atiteko jaunuoliui, kurio būdą visi gerai pažinojo, nedaug kam kilo abejonių, kur link pasuks jo valdymas. Ir išties, per tris pirmąsias dienas paveldėtojas pasirodė esąs „erodiškesnis už Erodą“^{P7} ir pranoko visus savo didžiausių gerbėjų lūkesčius. Gėdingos orgijos, baisi klasta, negirdėtos žiaurybės netruko įtikinti pavaldinius, kad nei jų vergiškas paklusnumas, nei valdovo sąžinės skrupulai neapsaugos nuo negailestingų mažojo

Kaligulos^{P8} nagų. Ketvirtosios dienos naktį staiga užsiliepsnojo Berlificingų arklidė, ir kaimynai buvo tvirtai įsitikinę, jog padegimas – dar vienas iš daugelio siaubingų barono nusikaltimų.

Tačiau jaunasis didikas, dar neatslūgus nelaimės sukeltam sąmyšiui, sėdėjo, matyt, nugrimzdęs savo mintyse, didelėje ir apleistoje Mecengeršteinų rūmų menėje. Tūkstančiai šlovingų protėvių žvelgė patamsėjusiais veidais iš prabangių ir išblukusių gobelenu, niūriai kabančių ant sienų. *Štai* dvasininkai su vyskupų mitromis, apsigaubę šermuonėlių kailiais, sėdi kaip lygūs su lygiais su despotu ir savo suverenu, aptardami, kaip apriboti eilinio karaliaus valdžią arba popiežiaus aukščiausios valdžios vardu atmesdami maištingą šėtoniškos valdžios skeptrą. *Kitur* – stotingi ir taurūs kunigaikščiai Mecengeršteinai šuoliuoja raumeningais kovos žirgais per sutriuškintų priešų lavonus – taip išraiškingai atvaizduoti, kad baimės įvarydavo ir šaltakraujiškiausiam žmogui; *trečiur* – geidulingos seniai užmarštin nugrimzdusių damų figūros, rodos, besisukančios nežemiško šokio ratelyje skambant negirdimai muzikai.

Bet kol baronas klausėsi, ar bent dėjosi klausas, nuo Berlificingų arklidžių sklindančio vis didėjančio triukšmo, galbūt mintyse jau regėdamas kitą,

dar akiplėšiškesnį nusikaltimą, – jo žvilgsnis nejučia užkliuvo už gobeleno, kuriame buvo pavaizduotas milžiniškas, nenatūralios spalvos žirgas, kadaise esą priklausęs jo priešo protėviui saracėnui. Žirgas lyg statula buvo sustingęs priekiniame paveikslo plane, o kiek tolėliau – jo šeimininkas, mirštantis nuo Mecengeršteino durklo žaizdos.

Kai Frederiko sąmonę pasiekė, kas pavaizduota ant sienos, jo veidą iškreipė šėtoniška šypsena. Ta grimasa ilgai nenyko nuo jo lūpų. Jis negalėjo paaiškinti, kodėl jį staiga apėmė nerimas, nusileidęs ant pečių lyg skraistė ir sukaustęs judesius. Galų gale jis suprato, kad miegūsti ir neaiškūs jausmai jį apėmė ne sapne, o tikrovėje. Kuo ilgiau jis žiūrėjo į paveikslą, tuo sunkiau jam buvo atplėšti akis nuo kerinčios scenos, tačiau triukšmas už sienų vis augo ir tik nežmoniškomis pastangomis nukreipęs žvilgsnį į langą išvydo jame liepsnojančių arklidžių kruvinus atšvaitus. Bet atsipalaidavimas truko tik akimirką; barono melancholiškas žvilgsnis vėlei nukrypo į paveikslą. Nustebo ir pasibaisėjo pamatęs, kad gigantiško žirgo galva dabar buvo pasukta į kitą pusę. Gyvulio kaklas, pirma išriestas, dabar, tarsi iš užuojautos sukniubusiam savo valdovui, buvo visu ilgiu ištiestas į barono pusę. Akys, kurių anksčiau

nebuvo matyti, dabar žvelgė įdėmiai, tarsi žmogaus, žaižaruodamos nežemišku raudonių, o už užsirie-tusių, matyt, įnirtusio žirgo lūpų bolavo klaikūs it numirėlio dantys.

Paklaikęs nuo šurpo jaunasis didikas klumpančio-mis kojomis pasuko prie durų. Vos tik jos atsidarė, menėn plūstelėjo raudona šviesa, nublokšdama ėju-siojo šešėlį ant siūbuojančio gobeleno; ir baronas, kuris stovėjo svyrinėdamas tarpduryje, suvirpėjo iš siaubo, kai jo šešėlis uždengė nuožmaus ir džiū-gaujančio žudiko, nudūrusio saracėną Berlificingą, atvaizdą, visiškai sutapdamas su jo apribais.

Norėdamas atgauti dvasinę pusiausvyrą, baronas išskubėjo laukan. Ties vartais, vedančiais iš kiemo, jis susitiko tris arklininkus. Nusiplūkę ir nepaisy-dami mirtino pavojaus, jie laikė už pavadžio nirtu-lingai besiblaškantį ugninės spalvos žirgą.

- Kieno tas žirgas? Iš kur jį atvedėt? - irzliai sušvokštė baronas, nes tą pat akimirką suprato, kad paslaptingas gyvulys ant gobeleno ir priešais jo akis kanopomis žemę daužantis ristūnas tikri dvyniai.

- Tai jūsų nuosavybė, pone, - tarė arklininkas. - Bent jau joks šeimininkas jo nepasiges. Sučiupom jį, kai jis šuoliavo visas apsiputojęs ir garuojantis iš įsiutimo iš degančių Berlificingo arklidžių. Pama-

nėme, kad tai vienas iš senio grafo užsieninių veislių žirgų, ir nuvedėme jį kaip pabėgėlį atgal. Bet tenykščiai arklininkai akis išvertė – jie šito žirgo neregėję; tatai mums pasirodė keista, nes išsyk matyt, kad jis tik per plauką ištrūko iš mirties liepsnose.

– Ant kaktos matyti įdagas V. F. B., – įsiterpė kitas arklininkas, – todėl nutarėme, kad tai Viljamo fon Berlificingo inicialai, bet visi toj pily vienu balsu tvirtina, kad tai *ne jų* žirgas.

– Labai keista, – pratarė jaunasis baronas, – pat-sai nesiklausydamas savo žodžių, – sakote, geras žirgas – nepaprastas ristūnas. Ką gi, tegul jis lieka man, – pridūrė patylėjęs, – gal tokiam raiteliui kaip Frederikas Mecengeršteinas pavyks sutramdyti šėtoną iš Berlificingo arklidžių.

– Jūs apsirinkate, pone. Jau sakėme, kad žirgas ne iš grafo Berlificingo arklidžių. Jeigu jis būtų buvęs iš ten, mes ne iš kelmo spirti – žinome, ką daryti, ir nebūtume drįsę su juo pasirodyti jums į akis.

– Žinoma, – sausai atsakė baronas, ir tą pat akimirką prie jo pribėgo susijaudinęs pažas. Jis sušnabždėjo ponui į ausį, kad rūmuose nuo sienos staiga dingo gabalas gobeleno, paskui ėmė pasakoti smulkmenas, bet taip tyliai, kad smalsūs arklininkai neišgirdo daugiau nė žodžio.

Jaunojo Frederiko veidas atspindėjo didžiausią sielos sumaištį. Tačiau jis greitai susitvardė ir kuomet griežtai prisakė užrakinti menės duris, o raktą atiduoti jam, jo veidą buvo iškreipusi piktdžiugiška grimasa.

- Ar jau girdėjote, kad senasis medžiotojas Berlicingas mirė? - paklausė vienas iš vasalų, kai pažas pasitraukė, o arklininkai nuvedė įnirtingai besispyriojantį stambų žirgą, kurį baronas ką tik padarė savo nuosavybe, ilga alėja nuo Mecengeršteinų rūmų į arklides.

- Ne. - Baronas staiga pasisuko į klausiantįjį. - Sakote, mirė?

- Taip, jūsų kilnybe, ir jūsų šeimai, mano išmanymu, tai ne pati blogiausia naujiena.

Barono veidu perbėgo šypsnyšys.

- Kaipgi jis numirė?

- Puolė į arklides gelbėti savo numylėtinio iš medžioklei skirtų žirgų ir pats nelaimingasai žuvo liepsnose.

- Štai kaip? - nutęsė baronas, kuris, atrodo, palengva, bet vis tvirčiau įtiki kažkokia jam vienam žinoma mintim.

- Štai kaip, - pakartojo vasalas.

- Siaubinga! - tarė jaunuolis ramiu balsu ir nužingsniavo į rūmus.

Nuo tos dienos pasileidėlio jaunojo barono elgesys pasikeitė. Žinoma, naujas jo gyvenimo būdas daug ką nuvylė ir sugriovė ne vienos gudragalvės mamytės planus, o jo nauji įpročiai visiškai nesiderino su nusistovėjusiais aristokratiško gyvenimo papročiais. Jis daugiau beveik nekėlė kojos iš rūmų ir neturėjo visame pasaulyje nė vieno draugo, nebent, naudodamasis kažkokia paslaptinga teise, draugu galėjo vadinti nesutramdomą ugninės spalvos žirgą, tarytum atėjusį ne iš šio pasaulio.

Šiaip ar taip, kvietimai iš kaimynų nesiliovė plaukę. „Ar baronas pagerbs mūsų šventę savo dalyvavimu?“ „Ar baronas vyks į lokio medžioklę?“ - „Mecengeršteinas nemedžioja“, „Mecengeršteinas nedalyvaus“ sekė atsakymai.

Šių tolydžio besikartojančių ižeidžių atsakymų aikštinga aristokratija nesirengė pakęsti. Kvietimai pasikeitė, tapo ne tokie nuoširdūs, ne tokie dažni - galop jų srautas visai liovėsi. Kažkas esą net girdėjęs, kaip nelaiminga grafo Berlicingo našlė sakė, kad „baronas, matyt, lieka namuose ne todėl, kad to norėtų, o kad sau lygius laiko žemesniais už save, ir jodinėja ne todėl, kad to norėtų, o kad jam mielesnė

arklio draugystė“. Suprantama, tai buvo kvailas įsisenėjęsios nesantaikos ir įžeistos savimeilės protrūkis, rodantis vien tai, kaip beprasmiškai galima kalbėti, kai trokštama vien tik, kad posakis būtų vaizdingas.

Bet romesni bičiuliai aiškino pasikeitusį jaunojo didiko elgesį savaime suprantamu gedulu dėl tėvo mirties, pamiršdami jo žvėrišką ir beprotišką gyvenimą iškart po laidotuvių. Kiti tiesiai vadino baroną pasipūtėliu ir išdидуoliu. Treti (iš jų ir šeimos gydytojas) buvo įsitikinę, jog baroną apėmusi juoda melancholija, kad kalta paveldėta silpna sveikata, o tarp paprastų žmonių sklido dar tamsesni ir niūresni spėliojimai.

Iš tiesų nenormalus barono prisirišimas prie neseniai įsigyto žirgo, prisirišimas, kuris, rodė, eina stipryn sulig kiekviena ristūno demoniškos ir nepažabojamos prigimties apraiška, protingų žmonių akyse netrukus ėmė atrodyti kaip bjauri ir nenormali karštligė. Plieskiant vidurdienio saulei, tamsų vidurnaktį, sveikas ar negaluojuantis, ramiu oru ar per audrą – jaunasias Mecengeršteinas, atrodė, buvo lipte prilipęs prie balno gigantiško žirgo, kurio nežabota drąsa taip atitiko šeimininko dvasią.

Be to, tam tikros aplinkybės, susijusios su paskutiniųjų dienų įvykiais, suteikė tai raitelio manijai

ir žirgo baisiai jėgai antgamtiškumo ir grėsmės. Kruopščiai išmatavus žirgo šuolio ilgį, pasirodė, kad tokio nuotolio negalėjo įsivaizduoti net didžiausi svaičiotojai. Negana to, baronas žirgui nedavė jokio vardo, nors buvo įpratęs visiems savo ristūnams taikliai parinkti po vardą. Žirgas gyveno vienas jam skirtoje, atokiau nuo kitų statinių esančioje arklidėje, baronas pats jį prižiūrėdavo, niekam nė iš tolo neleidamas prisiartinti prie savo numylėtinio gardo. Dar pasklido žinia, kad nė vienas iš trijų arklininkų, kurie, naudodamiesi apynasriu ir virve, sučiupo ištrūkusį iš gaisro Berlificingų arklidėse žirgą, – nė vienas iš trijulės negalėjo tvirtinti, kad tos pavojingos kovos metu arba kada nors vėliau jie rankomis būtų prisilietę prie žirgo. Vargu ar protingas ir kilnus gyvulys galėjo sukelti kvailą smalsumą, tačiau būdavo akimirku, kai net didžiausiems drąsuoliams ir skeptikams imdavo plaukai šiauštis ant galvos ir, žmonės kalba, kartais žirgas savo baisiu ir paslaptingą prasmę turinčiu kanopų daužymu pažiopsoti susirinkusią minią versdavo iš siaubo bėgti šalin, o jaunasis Mecengeršteinas tuomet išblykšdavo ir žengdavo atatupstas nuo žirgo skvarbių žmogiškų akių žvilgsnio.

Visoje barono palydoje neatsirasdavo nė vieno žmogaus, kuris abejotų, kad baronas nuoširdžiai žavisi nesuvaldomu savo nepaprasto žirgo būdu, – nė vieno, išskyrus gal nelaimingą ir užguitą pažą, išsigimėlį, kurio išvaizda visiems kliūdavo ir kurio žodžių niekas nepaisė. Jis (jeigu apskritai verta kalbėti apie jo nuomonę) buvo toks įžūlus, kad tvirtino, jog šeimininkas visuomet sėsdavo į balną krečiamas nesuprantamo ir beveik nepastebimo drebulio ir kad visuomet, kai baronas grįždavo pajodinėjęs, jo veide pergalingai šviesdavo piktdžiugiška šypsena.

Vieną audringą naktį Mecengeršteinas pabudo iš gilaus miego, it pamišęs nubėgo laiptais žemyn, baisiausiai skubėdamas šoko ant žirgo ir nušuoliavo gilyn į girios tankynę. Pripratę prie tokio vaizdo, namiškiai nekreipė į tai dėmesio, tačiau kai kelioms valandoms praėjus rūmuose ėmė siautėti staiga kilęs baisus ir nesulaikomas gaisras ir ėmė aižėti bei griūti dantytos Mecengeršteinų pilies sienos, visi labai nerimaudami laukė sugrįžtant barono.

Kai gaisras buvo pastebėtas, ugnis buvo tiek įsišėlusi, kad perniek nuėjo visos pastangos išgelbėti bent dalį rūmų, ir sukrėsti kaimynai stovėjo aplink – stebėdamiesi ir baimingai tylėdami. Bet netrukus minios dėmesį prikaustė kitas klaikus vaizdas, dar

syki įrodę, kad žmones labiau traukia kito žmogaus kančia, negu baisiausiai siautėjanti stichija.

Ilgoje šimtamečių ažuolų alėjoje, nusidriekusi nuo miško iki Mecengeršteinų rūmų pagrindinių vartų, pasirodė žirgas, nešantis raitelį nepridengta galva ir sudraskytais drabužiais tokiais pašėlusiais šuoliais, kad jo nebūtų pavijęs pats Tamsos Kuni-
gaikštis.

Žirgas lėkė nevaldomas. Agonijos iškreiptas raitelio veidas ir trūkčiojantys, mėšlungiški jo kūno judesiai rodė nežmoniškas pastangas suvaldyti žirgą, tačiau iš jo gerklės neišsprūdo nė vienas garsas, išskyrus vienintelį, pro kruvinai sukandžiotas lūpas išstrūkusį kimų klaikaus siaubo riksmą. Akimirka – ir aiškus, garsus kanopų bildesys nustelbė vėjo užimą ir šėlstančios ugnies riaumojimą, dar akimirka – ir žirgas vienu šuoliu praskriejo pro vartus, peršoko griovį, šmėkstelėjo ant jau pradedančių griūti rūmų laiptų ir kartu su raiteliu pranyko ugnies chaose.

Tą pačią sekundę ugnies audra nuščiuvo, ir aplink pamažu stoji mirtina ramybė. Balta liepsna, it skraistė gaubusi statinius, staiga šovė į bežadi dangų ir suspindo antgamtišku švytėjimu, ir tada virš pilies sienų pakibęs juodų dūmų debesis įgavo milžiniško žirgo pavidalą.

RANKRAŠTIS, RASTAS BUTELYJE

Qui n'a plus qu'un moment à vivre

N'a plus rien à dissimuler.

QUINAULT - ATYS⁵

Apie savo kraštą ir šeimą beveik neturiu ko pasakyti. Apgaulė išginė mane į svetimą šalį, o metų virtinė atitolino nuo artimųjų. Paveldėtas tur-tas suteikė galimybę įgyti neeilinį išsilavinimą, o kontempliatyvus mano protas įgalino susisteminti žinias, taip uoliai sukaupias jaunystėje. Bet labiau-siai man patiko studijuoti vokiečių filosofus moralis-tus; ne todėl, kad būčiau akiai žavėjęsis jų gražby-linga beprotyste, o todėl, kad, mokėdamas logiškai mąstyti, lengvai susekdavau jų klaidas. Man dažnai būdavo prikišamas sausas racionalumas, buvau kalti-namas fantazijos stoka ir visuomet laikomas Pirono^{P2} sekėju. Ko gero, stiprus potraukis natūrfilosofijai

⁵ Gyvent kam liko tik akimirksnis,

Tam nebėra ko slėpt (*pranc.*).

Kino^{P1} „Atisas“.

iš tiesų padarė mane taip paplitusio mūsų amžiuje paklydimu auka – turiu omeny įprotį aiškinti visus reiškinius šio mokslo principais, netgi tuos, kurie mažiausiai šitaip aiškintini. Atrodė beveik neįtikėtina, kad *ignes fatui*⁶ galėtų išvesti už griežtų tiesos ribų tokį žmogų kaip aš. Manau visa tai esant reikalinga pasakyti todėl, kad šis neįtikėtinas pasakojimas nebūtų palaikytas greičiau nesveikos vaizduotės klie-desiu negu tikru žmogaus proto patyrimu, kuriam fantazijos žaismas – tik negyva raidė ir menkystė.

Praėjus daugeliui metų, praleistų kelionėse po užsienio kraštus, 18... išplaukiau iš Batavijos^{P3} uosto turtingoje ir tankiai gyvenamoje Javos saloje į Malajų salyną. Plaukiau kaip keleivis, neturįs jokios kitos paskatos, tik kažkokį nerimą, kuris buvo mane apsėdęs tarytum šėtonas.

Mūsų laivas buvo puikus, maždaug keturių šimtų tonų talpos, pastatytas Bombėjuje iš Malabaro tikmedžio ir padengtas variu. Jis gabeno medvilnę ir aliejų iš Lakadyvų^{P4} salų. Laive taip pat buvo kokoso pluošto ir riešutų, lydyto sviesto iš buivolių pieno ir keletas dėžių opijaus. Sukrauta viskas buvo kaip pakliuvo, todėl laivas virtuliavo.

⁶ Žaltvykslės (*lot.*).

Mes palikome uostą pučiant silpnam vėjeliui ir daug dienų plaukėme palei rytinį Javos krantą; kelionės monotoniją tik retkarčiais sutrikdydavo sutikti maži laiveliai iš tų salų, kurių link mes plaukėme.

Vieną vakarą, užsikniaubęs ant borto, aš pastebėjau kažkokį keistą vienišą debesėlį, plaukiantį siaurės pusėn. Jis buvo neįprastos spalvos, be to, pirmas sutiktas palikus Bataviją. Aš įdėmiai stebėjau jį iki saulėlydžio, kol jis netikėtai išsklido į rytus ir į vakarus, apjuosdamas horizontą siaurute rūko juosta, panašia į ilgo žemo jūros kranto ruožą. Netrukus mano dėmesį patraukė tamsiai raudona mėnulio spalva ir neįprasta jūros išvaizda. Ji mai-nyte mainėsi, o vanduo buvo daug vaiskesnis negu paprastai. Nors aiškiai mačiau dugną, tačiau, išmatavęs gylį, įsitikinau, kad po laivo kiliu lygiai penkio-lika sieksnių. Pasidarė nepakenčiamai karšta, oras buvo pritvinkęs garų, kurie virto kamuoliais panašiai kaip lydant plieną. Artėjant nakčiai, nuščiuvo paskutinis vėjelio dvelksmas ir įsiviešpatavo tiesiog nenusakoma tylą. Žvakės liepsna laivo gale degė nė kiek nejuduliuodama, o ilgas plaukas, laikomas tarp pirštų, nėmaž nevirpėjo. Tačiau kapitonas pasakė nematęs jokių pavojaus ženklų, o kadangi visą laiką plaukėm pavėjui kranto link, jis liepė nuleisti bures

ir inkarą. Sargyba nebuvo pastatyta, ir laivo įgula, daugiausia malajiečiai, tingiai išsitiesė ant denio. Aš nulipau žemyn – lyg nujausdamas kažką bloga. Ir iš tiesų, viskas bylojo artėjant taifūną. Aš pasakiau savo nuogaštavimus kapitonui, bet jis mano žodžius nuleido negirdomis ir nuėjo nė nesiteikęs atsakyti. Tačiau nerimas neleido man miegoti ir apie vidurnaktį užlipau ant denio. Pastatęs koją ant viršutinio trapo laiptelių, krūptelėjau nuo garsaus ūžesio – tarsi greitai būtų sukęsis malūno ratas, bet kol suvokiau, iš kur jis sklinda, pajutau, kad visas laivas sudrebėjo. Kitą akimirką didžiulė putojančio vandens masė parbloškė mus ant šono ir, persiritusi išilgai denio, viską nušlavė į jūrą.

Beje, šis smarkus vėjo gūsis pasirodė išganingas mūsų laivui. Kadangi stiebai nulūžo ir buvo nunešti jūron, laivas, nors ir visiškai užlietas, netrukus sunkiai iškilo iš vandens ir, kuri laiką pasvirduliavęs nuo vėjo šuorų, pagaliau atsitiesė.

Koks stebuklas išgelbėjo mane nuo pražūties – tiesiog neišmanau. Priblokštas vandens smūgio, pamažu atsigodau ir pasijutau suspaustas tarp achterštevenio ir vairo. Sunkiai atsistojau, suglumęs apsižvalgiau, ir pirmiausia į galvą šovė mintis, kad mus užnešė ant rifų, nes ir lakiausia vaizduotė nebūtų galėjusi

sukurti tokio milžiniško ir putojančio vandenyno sūkuriu, kuris mus buvo prarijęs. Po valandėlės išgirdau šaukiant seną švedą, kuris buvo įsėdęs į laivą prieš pat išplaukiant iš uosto. Aš šūktelėjau jam iš visų jėgų, ir netrukus jis atsvirduliavo į laivo galą. Greitai paaiškėjo, kad mudu vieninteliai išlikę gyvi po šio nelaimingo atsitikimo. Visi, išskyrus mus, buvo nušluoti nuo denio; kapitonas ir jo padėjėjai, matyt, žuvo miegodami, nes kajutės buvo užtvindytos. Nieko nepadedami, dviese vargu ar galėjome kaip nors gelbėti laivą, tuo labiau kad iš pradžių, apimti siaubo, kiekvieną akimirką laukėme pražūties. Per pirmą audros gūsį mūsų inkaro grandinė, žinoma, nutrūko kaip virvelė, ir tik dėl to mes neapsivertėme. Milžinišku greičiu plaukėme pavėjui, o bangos ritosi per mus net nesuduždamos. Laivagalio špantai buvo visiškai išklibinti, ir visas laivas smarkiai apgadintas, bet mūsų begaliniam džiaugsmui siurbliai buvo nesugedę ir balastas beveik nepasislinkęs. Vėjas jau rimo, ir nebematėme didelio pavojaus; priešingai, baiminomės, kad jis visiškai nurims, nes buvome tikri, kad mūsų sudaužytas laivas neišvengiamai žus milžiniškose jūros platybėse. Bet šis pagrįstas būgštavimas nepasitvirtino. Ištisas penkias paras mūsų sukežęs laivas plaukė tiesiog neišmatuojamu grei-

čiu, genamas smarkaus vėjo, kuris, nors ir nesiautėjo kaip taifūnas, bet vis dėlto buvo daug baisesnis už iki šiol patirtas audras. Mūsų maistas visą tą laiką buvo truputėlis palmių cukraus, kurį per didelį vargą radome pirmagalyje. Pirmąsias keturias dienas mus nešė su nedideliais nukrypimais į pietryčius ir pietus, ir mes, matyt, jau buvome nebetoli Naujosios Olandijos^{P5} krantų. Penktąją dieną tiesiog nepakenčiamai atšalo, nors vėjas pakeitė kryptį tik vienu laipsniu į šiaurę. Patekėjo blyški geltona saulė, kuri, pakilusi tik keletą laipsnių virš horizonto, veik nespinduliavo šviesos. Debesų nebuvo matyti, tačiau vėjas pūtė besikaitaliojančiais gūšiais. Apie vidurdienį – mūsų spėjimu – dėmesį vėl patraukė keista saulė. Ji nešvietė, o kažkaip niūriai ir blankiai švitėjo ir visiškai neatspindėjo vandeny, tarsi jos spinduliai būtų buvę poliarizuoti. Prieš pat jai nusileidžiant į šėlstančią jūrą, šviesa disko centre staiga užgeso, tarsi ją būtų pasukubomis užgesinusi nepaaiškinama jėga. Ir tik blausus sidabrinis ratlankis nusileido į beribį vandenyną.

Veltui mes laukėme šeštos dienos – ji man taip ir neatėjo, o senajam švedui nebeateis niekados. Nuo to laiko mes buvome apsupti visiškos tamsos ir per dvidešimt žingsnių nuo laivo negalėjome nieko išvelgti. Mus gaubė amžina naktis, nepagyvinta net

fosforinio jūros spindesio, prie kurio buvome pripratę atogražose. Dar pastebėjome, kad nors audra tebesiautėjo su nemažtančia jėga, aplinkui nebepuotojo bangų mūša, kuri lydėjo mus iki šiol. Visur viešpatavo siaubas, nepermatoma tamsa ir tvanki, juoda tuštuma. Prietaringa baimė pamažu užvaldė senojo švedo sielą, o aš buvau apimtas nebylios nuostabos. Mes nebesirūpinome laivu, nes tai būtų buvęs bergždžias darbas, ir, prisirišę kiek galima stipriau prie nulūžusio bizanstiebio, skausmingai žvelgėme į bekraštį vandenyną. Mes neturėjome jokių priemonių nei laikui, nei vietai nustatyti. Tačiau aiškiai supratome, kad esame nutolę į pietus daugiau negu bet kurie ankstesni jūrininkai, ir didžiai stebėjomės, kad nesusiduriame su šiai juostai būdingomis ledo lytimis. O tuo tarpu kiekviena akimirka galėjo būti paskutinė, nes kiekviena milžiniška banga skubėjo mus užlieti. Jos buvo neįsivaizduojamai didelės, ir tikras stebuklas, kad akimirksniu nebuvo palaidoti po jomis. Mano bendrakeleivis sakė, kad mūsų krovinyš lengvas, o laivas labai geros kokybės, bet aš juste jutau visišką vilties beviltiškumą ir liūdnai ruošiausi tai mirčiai, kurios, man atrodė, niekas negalėjo atitolinti daugiau negu valandą, kadangi sulig kiekviena mylia vandenynas bangavo vis sti-

priau, o milžiniškos juodos bangos darėsi vis grėsmingesnės. Tarpais, kai iškildavome į tokių aukštį, kur net albatrosai neskraido, mums užgniauždavo kvapą; tarpais svaigdavo galva, kai leisdavomės į tikrą vandens pragarą, kur oras buvo troškus ir nė mažiausias garsas nedrumstė jūrų drakono^{P6} miego.

Mes kaip tik leidomės į vieną iš tokių bedugnių, tik staiga nakties tylą perskrodė veriantis mano bendrakeleivio riksmas.

- Žiūrėkit! Žiūrėkit! - spiegė jis man tiesiai į ausį. - Visagalis Dieve! Žiūrėkit! Žiūrėkit!

Su šiais žodžiais aš pamačiau, kaip vandens tarpeklio sienas, tarp kurių mes atsidūrėme, nušvietė niūri, tamsiai raudona šviesa, metanti atšvaitus ant mūsų denio. Žvilgtelėjęs į viršų, išvydau reginį, nuo kurio man gyslose sustingo kraujas. Aukštai aukštai, tiesiai virš mūsų, ant paties vandens skardžio krašto, buvo pakibęs gigantiškas kokių keturių tūkstančių tonų talpos laivas. Nors jis kabėjo ant bangos keteros, šimtus kartų didesnės už jį patį, tačiau iš tiesų buvo didesnis už bet kokį linijinį ar Rytų Indijos kompanijos laivą. Jo milžiniško, niūriai juodo korpuso nepuošė jokie raižiniai, tokie įprasti visiems laivams. Iš atidarytų liukų kyšojo eilė patrankų, o nuo jų blizgančių vamzdžių atsispindėjo daugybės ant lynų kyburiuojančių

kovinių žibintų šviesos. Siaubą ir nuostabą labiausiai kėlė tai, kad šis laivas, iškėlęs bures, lėkė tiesiai į jūros stichiją, į nesuvaldomus uragano nasrus. Iš pradžių mes pamatėme tiktai laivo priekį, pamažu kylantį iš tamsios ir baisios prarajos. Vieną nenusakomo siaubo akimirksnį jis sustingo svaiginančiame aukštyje, tarsi gėrėdamasis savo didingumu, paskui sudrebėjo, krūptelėjo ir – krito žemyn.

Tą akimirksnį mane apėmė kažkoks nesuprantamas ramumas. Nusvirduliuavęs kiek galima toliau į laivo galą, aš be jokios baimės laukiau neišvengiamos pražūties. Mūsų laivas pagaliau nustojo priešintis ir ėmė priekiu grimzti į jūrą. Todėl griūvanti masė smogė kaip tik į tą mūsų korpuso dalį, kuri jau buvo po vandeniu, o mane baisi jėga nusviedė į paslaptingojo laivo takelą.

Kai aš nukritau, laivas pasisuko overštagu, ir per šią suirutę niekas iš komandos manęs nepamatė. Be jokio vargo radau kelią į grotliuką, kuris buvo truputį praviras, ir greitai atsirado proga pasislėpti triume. Kodėl aš taip padariau – sunku pasakyti. Kažkoks neaiškus baimės jausmas, išvydus jūrininkus, turbūt ir buvo pagrindinė priežastis, kuri privertė tai padaryti. Aš nenorėjau savo lemties patikėti būtybėms, kurios iš pirmo žvilgsnio man

pasirodė kažkokios keistos, įtartinos ir bloga lemiančios. Todėl ir sumaniau pasislėpti triume. Atstūmiau keletą laikinos apkalos lentų, kad prireikus galėčiau patogiai įsitaisyti tarp didžiulių laivo špantų.

Vos tik baigiau šį darbą, turėjau lįsti į slėptuvę – mat išgirdau kažkieno žingsnius triume. Pro šalį praėjo kažkoks žmogus svyruojančiu, netvirtu žingsniu. Jo veido aš nemačiau, bet bendrą vaizdą susidariau. Buvo aišku, kad jis senyvo amžiaus ir pakirstas negalios. Jam linko keliai ir visas kūnas virpėjo nuo nepakeliamos metų naštos. Tyliu trūkčiojamu balsu jis suburbėjo keletą žodžių man nesuprantama kalba ir ėmė grabinėtis kampe, kur į krūvą buvo sumesti keisti instrumentai bei sudūlėję jūrų žemėlapiai. Jis elgėsi kaip irzlus suvaikėjęs senis, bet kartu ir kaip iškilnus orus Dievas. Pagaliau jis grįžo į denį, ir daugiau aš jo nemačiau.

* * *

Mane apėmė jausmas, kurį sunku nusakyti, pojūtis, kurio neįmanoma išanalizuoti, kuriam nei praeities patirtis, nei, ko gero, ateitis nepasiūlys raktų. Mano būdo žmogui toks dalykas – pražūtingas. Niekada, žinau tikrai, niekada nebūsiu patenkintas tuo,

kaip aš suvokiu įvykius. Tačiau nieko nuostabaus, kad mano suvokimai neapibrėžti, nes jie kyla iš visiškai nepažįstamų šaltinių. Mano siela praturtėjo kažkokia nauja išmintimi, nauja egzistencija.

* * *

Praėjo daug laiko nuo tos dienos, kai pirmą kartą užlipau ant šio siaubingo denio, ir mano likimo spinduliai pradėjo rinktis į vieną tašką. Nesuprantami žmonės! Paskendę mintyse, kurių negaliu atspėti, jie vaikščioja, manęs nepastebėdami. Nėra prasmės nuo jų slėptis, nes šie žmonės *nenori matyti*. Ką tik praėjau kapitono padėjėjui prieš pat nosį; o prieš tai išdrišau įsmukti į paties kapitono kajutę ir išsinešiau iš ten rašymo priemonės, kuriomis dabar rašau ir rašiau ligi šiolei. Rašysiu šį dienoraštį. Tiesa, gal ir nebus progos perduoti jį žmonėms, bet vis dėlto pabandyčiau. Paskutinę akimirką įdėsiu rankraštį į butelį ir įmesiu į jūrą.

* * *

Atsitiko vienas dalykas, kuris man davė naujo peno apmąstymams. Ar nereikėtų tokių reiškinių

laikyti nekalto atsitiktinumo žaismu? Aš išdrįsau užlipti ant denio ir, niekieno nepastebėtas, atsiguiliau ant senų burių ir virvių krūvos valtės dugne. Galvodamas apie keistai susiklosčiusį savo likimą, ėmiau nejučiom dervos teptuku teplioti tvarkingai suvynioto ir šalia manęs ant statinės padėto liselio kraštą. Dabar šitas liselis pakeltas, o iš mano nerūpestingos teplionės išėjo žodis „Atradimas“.

Pastaruojau metu tyrinėjau laivo struktūrą. Nors ir gerai apginkluotas, manau, tai nėra karo laivas. Jo takelažas, konstrukcijos ir apskritai visi įrengimai paneigia tokius spėliojimus. Kas jis *nėra*, aš puikiai supratau, bet kas jis yra, ko gero, neįmanoma pasakyti. Nežinau kodėl, bet kai studijavau keistą jo modelį ir nepaprastą rangautą, milžinišką dydį ir gausybę burių, jo visiškai paprastą priekį ir senamadišką galą, mintyse man iškilo kažkokie pažįstami vaizdiniai, ir kartu su tais neaiškiais prisiminimų šešėliais galvoje šmėsciojo senos svetimų šalių kronikos ir seniai praėję amžiai.

* * *

Aš nuodugniai ištyrinėjau laivo špantus. Jis pastatytas iš man nežinomos medžiagos. Šis medis turi

ypatingų savybių ir, atrodo, yra panaudotas ne pagal paskirtį. Turiu omeny tai, kad jis nepaprastai *akytas*, be to, visas išvarpytas kirminų (natūrali plaukiojimo šiose jūrose pasekmė), nekalbant, jog iš senumo sudūlėjęs. Gal mano pastaba pasirodys labai keista, bet šis medis turėtų visas ispaniškojo ažuolo savybes, jei pastarąjį būtų galima kažkokiu nepaprastu būdu išpūsti.

Skaitydamas šią frazę, prisimenu keistą aforizmą, pasakytą vieno seno, vėtyto ir mėtyto olandų šturmano. Jei kas nors suabejodavo jo žodžių teisingumu, jis paprastai sakydavo:

- Tai taip pat tikra, kaip ir tai, kad yra pasaulyje jūra, kur net laivas auga kaip gyvas jūrininkas.

* * *

Maždaug prieš valandą aš įsidrąsinau priėti prie būrelio jūreivių. Jie visai nekreipė į mane dėmesio ir, nors įsimaišiau į patį vidurį, atrodė, kad manęs visiškai nemato. Visi jie, kaip ir tas, kurį pirma pamačiau triume, paženklinți gilios senatvės. Jų keliai dreba nuo negalios, senatviški pečiai susimetę į kuprą, išdžiūvusi oda šiurena vėjyje, tylūs balsai virpa ir trūkčioja, akys apsiblaususios, o žilus plaukus nirtu-

lingai plaiksto vėtra. Visas denis aplink juos užvers-
tas labai keistos ir pasenusios konstrukcijos mate-
matikos instrumentais.

* * *

Neseniai minėjau, kad buvo pakeltas liselis. Nuo
to laiko laivas toliau plaukė pietų link, iškėlęs visas
bures ir kas valandėlę nirdamas savo bramselio
rėjos noku į pasibaisėtiną, žmogaus protui nesuvo-
kiamą vandens pragarą. Aš ką tik nulipau nuo denio,
kur, mano supratimu, tiesiog neįmanoma išsilaikyti
ant kojų, tačiau įgula, atrodo, nieko nejautė. Stebu-
klų stebuklas, kad mūsų didžiulio laivo dar nepra-
rijo amžiams jūrų gelmė. Tikriausiai mes pasmerkti
nuolat būti ant Amžinybės krašto, bet niekad nepa-
nirti į bedugnę. Nuo milžiniškų bangų, tūkstančius
kartų didesnių, negu esu kada nors matęs, mes
sklendžiame tarsi grakščios žuvėdros, o didžiu-
liai vandenys kelia savo galvas kaip kokie gelmių
demonai, bet šiems demonams leista tiktai grasinti
ir užginta griauti. Tai, kad mes vis išsigelbstime,
aš galiu paaiškinti vienintele natūralia priežastimi.
Manau, kad laivą veikia kažkokia stipri srovė ar
veržli povandeninė tėkmė.

Akis į akį susidūriau su kapitonu, ir dar jo paties kajutėje, bet, kaip ir tikėjausi, jis nekreipė į mane nė mažiausio dėmesio. Nors atsitiktinis stebėtojas jo išorėje nepamatytų nieko tokio, kas liudytų jį esant nepaprastą mirtingąjį, aš spoksojau į jį apimtas nenusakomos pagarbos ir su nuostaba sumišusios baimės. Jis maždaug tokio pat ūgio kaip aš, tai yra penkių pėdų ir aštuonių colių. Tvirtas, gražaus stoto. Bet ta nepaprasta jo veido išraiška – toks tobulas, ypatingas, jaudinantis jo senatvės akivaizdumas – žadino nenusakomus jausmus. Jo kakta, nors ir nelabai raukšlėta, paženklinta nesuskaitomos daugybės metų. Žili plaukai – praeities liudytojai, išblukusios pilkos akys – ateities pranašės. Kajutėje ant grindų primėtyta daugybė keistų foliantų geležiniais apvadais, suirusių mokslo instrumentų ir nebevertojamų, seniai užmirštų jūrų žemėlapių. Rankomis parėmęs galvą, jis sėdėjo įsmeigęs ugningą, neramų žvilgsnį į kažkokį popierių, kurį aš palaikiau įgaliojimu ir kuris, šiaip ar taip, buvo patvirtintas monarcho parašu. Jis, kaip anas jūrininkas, kurį mačiau triume, pikta suniurnėjo pats sau keletą kažkokios svetimos kalbos žodžių, ir nors

aš stovėjau visai šalia, atrodė, kad jo balsas sklinda per gerą mylią nuo manęs.

* * *

Laivas ir viskas jame persismelkę senovės dvasia. Jūreiviai slankioja šen ir ten, tarsi nugarmėjusių šimtmėčių vaiduokliai; žvilgsnis kažkoks karštligiškas, nerimastingas, ir kai jų rankos akinamai spindinčių žibintų šviesoje užtveria man kelią, aš pajuntu tai, ko iki šiol dar niekada nebuvo pajutęs, nors visą gyvenimą prekiauvau senoviniais daiktais ir taip ilgai alsavau sugriuvusių Baalbeko^{P7}, Tadmoro^{P8} ir Persepolio^{P9} kolonadų šešėliais, jog mano paties siela tapo griuvėsiais.

* * *

Žvalgydamasis aplink, gėdijuosi ankstesnės savo baimės. Jei kada bijojau stiprių vėjo gūsių, tai ar neturėtų man kelti siaubo vėjo ir okeano grumtynės, kurioms nusakyti žodžiai „uraganas“ ar „taifūnas“ per daug švelnūs ir menki? Visiškai prie pat laivo įsigalėjo amžinos nakties tamsa ir vandens chaosas, o maždaug per lygą abipus mūsų kartkartėmis

neryškiai sudūluoja didžiulės ledo tvirtovės, kurios tarsi visatos bastionai kyla į tuščią ir niūrų dangų.

* * *

Kaip ir maniau, laivą neša srovė, jei taip galima pavadinti tą nesuvaldomą ir grėsmingą srautą, kuris pašėlusiai kriokdamas veržiasi per balto ledo lytis ir plūste plūsta į pietus.

* * *

Tiesiog neįmanoma suvokti, kokio siaubo esu apimtas, tačiau begalinis noras prasiskverbti į šių baisingų kraštų paslaptis nustelbia mano neviltį, ir aš esu pasiruošęs net pačiai baisiausiai mirčiai. Neabejotina, jog mes sparčiai artėjame prie kažkio stulbinančio pažinimo, prie kažkokios paslapties, kurios nebeperteiksi kitiems, nes jos atskleidimas – pražūtis. Gal ši srovė mus neša į patį Pietų polių^{P10}. Šis spėjimas, iš pirmo žvilgsnio toks neįtikėtinas, atrodo teisingas.

* * *

Jūrininkai nelygiu žingsniu neramiai dūlinėja po denį, tačiau jų veiduose gali išskaityti greičiau viltį, negu abejingą nusivylimą.

O tuo tarpu vėjas tebepučia į laivo galą, ir kadangi iškeltos visos burės, laivas tarpais ūžteli, iškilęs virš jūros. Ir staiga – o siaubų siaube! – į kairę ir į dešinę nuo mūsų prasiskiria ledai, ir mes imame svaiginamai suktis didžiuliais koncentriškais ratais palei gigantiško amfiteatro kraštus, kurio sienos dingsta kažkur toli tamsoje. Tačiau nebėra kada galvoti, kokia lemtis manęs laukia! Ratai vis mažėja... mes galvotrūkčiais neriame tiesiai į sūkurio nasrus... ir, maurojant, griaudėjant, staugiant vandenynui bei audrai, mūsų laivas visas sudreba ir – o Viešpatie! – garma žemyn.

* * *

Pastaba. „Rankraštis, rastas butelyje“ pirmą kartą buvo išleistas 1831 m., ir tik po daugelio metų aš susipažinau su Merkatoro^{P11} žemėlapiais, kuriuose vandenynas keturiais srautais plūsta į poliarinę srovę, kur jį turi praryti Žemės gelmės; o pats polius pavaizduotas kaip juoda uola, kylanti į begalinį aukštį.

PASIMATYMAS

*Dauboj toj lauk manęs. Tenai
Mes susitiksime būtinai*⁷.

UŽRAŠAS ANT HENRIO KINGO^{P1}, ČIČESTERIO
VYSKUPO, ŽMONOS ANTKAPIO

Nelaimingas ir paslaptingas žmogau! Sugniuždytas akinančios savo vaizduotės šviesos ir sudegęs jaunatviškoj ugnij! Vėlei regiu tave savo godose! Vėl tavo veidas išskyla priešais mano akis – ne, ne tokį tave matau, koks esi dabar šaltajame Šešėlių slėnyje, o tokį, koks *turėtum būti* – švaistantis gyvenimą kilniems apmąstymams miglotame savo vizijų mieste, savo Venecijoje, žvaigždžių numylėtame jūros Eliziejuje^{P2}, kur platūs Paladijaus^{P3} statytų rūmų langai žvelgia su giliu ir prasmingu liūdesiu į nebylius vandenis. Taip! Kartoju – tokį, koks *turėtum būti*. O, žinoma, yra dar kiti pasauliai, kitos – ne žmonijos mintys, ten kitaip galvojama, nei

⁷ Čia ir kitur šiame apsakyme eiliuotą tekstą vertė A. Danielius.

mintija sofistai. Kodėl tad turėtum aiškintis dėl to, ką padarei? Kas gali apkaltinti tave už prasvajotas valandas arba vadinti tokį laiko leidimą gyvenimo švaistymu, jeigu tai tavo nesenkančios jėgos liejosi per viršų?

Venecijoje, po dengta arka, čionai vadinama *Ponte di Sospiri*⁸, jau trečią ar ketvirtą sykį sutikau žmogų, apie kurį pasakoju. Kuomet prisimenu to susitikimo aplinkybes, manyje kyla sumiši jausmai. Bet aš pamenu – argi galėčiau tą užmiršti? – tamsų vidurnaktį, Atodūsių tiltą, gražuolę moterį. Meilės Angelą, išdidžiai žingsniuojantį palei siaurą kanalą.

Buvo nepaprastai gūdus vakaras. Didysis Pjacos^{P5} laikrodė išmušė penktą itališko vakaro valandą. Kampanilės^{P6} aikštėje buvo tyku ir ramu, o senoviniuose Dožų rūmuose vienas paskui kitą sparčiai geso langai. Aš grįžau namo iš Pjacetos Didžiuoju kanalu. Bet kai mano gondola pasiekė Šv. Morkaus kanalo žiotis, tamsą staiga perskrodė iš jo gilumos atsklidęs ilgas, isteriškas, laukinis klyksmas. Krūptelėjęs pašokau ant kojų, o gondolininkas paleido iš rankų vienintelį irklą ir jau nebepėjo jo sugraibyti juodžiausioje tamsoje; mes pasidavėme valiai sro-

⁸ Atodūsių tiltas^{P4} (it.).

vės, kuri mus nunešė iš didesnio kanalo į mažesnią. Mes nuplaukėme pasroviui lyg milžiniškas juodas kondoras, o tūkstančiai deglių, suliepsnojusią languose ir ant Dožų rūmų laiptų, pavertė tamsą melsva nežemiška diena.

Iš viršutinio namo aukšto, išslydęs iš motinos rankų, į tamsų ir gilų kanalą nukrito kūdikis. Vandens tykiaai užsivėrė, prarydami savo auką, ir nors mūsų gondola šioje vietoje buvo vienintelė, daug narsuolių jau plaukiojo vandenyje ieškodami brangenybės, kurios – deja! – reikėjo ieškoti gelmėse! Ant plačių juodo marmuro plokščių ties įėjimu į rūmus stovėjo moteris, kurią vos vieną kartą išvydęs daugiau niekad nepamirštum. Tai buvo markizė Afroditė, visos Venecijos dievaitė – linksmiausia iš padaužų – žavingiausia iš gražuolių, bet, deja, seno intriganto Mentonio žmona, motina kūdikio, kuris dabar giliai po dumsiais vandenimis plyštančia širdim ilgėjosi jos glamonių, iš paskutiniųjų bandydamas sušukti jos vardą.

Ji stovėjo viena. Basos, mažos, sidabrinės jos kojelės atsispindėjo už nugaros juodo marmuro veidrodyje. Plaukai, dar menantys vakarinę šukuoseną, garbiniavosi aplink mažą klasikinę galvutę nelyginant jauno hiacinto ūgliai. Trapų liemenį dengė tik

sniego baltumo tunika, bet tvanki ir troški vasarvidžio naktis buvo be menkiausio vėjelio, ir į statulą panašios moters lengvas, tartum iš rūko išaustas apdaras gaubė ją nelyginant Niobę^{P7} marmuro klostės. Bet kas gi tai! Jos didelių žibančių akių žvilgsnis nukreiptas ne žemyn, į kapą, kuriame gulėjo jos šviesiausia viltis, o įsmeigtas visai priešingon pusėn! Senosios Respublikos kalėjimas, mano galva, buvo didingiausias statinys Venecijoje, bet kaip gali moteris nenuleisti nuo jo akių, kai po jos kojomis springdamas vandeniui kankinasi jos kūdikis! Ten, tiesiai prieš jos kambarių langus, žioji tamsi niša. Kas buvo jos šešėliuose – architektūroje, gebenėmis apkibusiuose gūdžiuose karnizuose, – ko markizė di Mentoni nebuvo mačius tūkstančius kartų? Nesąmonė! Kas nežino, kad tokiomis akimirkomis akys, lyg nesuskaičiuojamos sudužusio veidrodžio šukės, atspindi sielvartą tūkstanteriopai ir mato nelaimę, esančią čia pat, šimtuose vietų.

Laiptų viršuje, aukščiau markizės, po šliuzo arka stovėjo išsidabinęs patsai Mentonis, panašus į satyrą. Kartkarčiais jis braukė pirštais gitaros stygas ir, tarsi kamuojamas mirtino nuobodulio, retsykiais burbtelėdavo nurodymus vaiko ieškotojams. Sukrėstas iki sielos gelmių ir apstulbęs aš vis dar

stovėjau nuo pat tos akimirkos, kai išgirdau moters klyksmą, ir susigrūdusiai miniai, matyt, turėjau būti panašus į klaikų vaiduoklį, kai perbalęs ir surakin-tais sąnariais tarsi laidotuvių procesijoje praplau-kiau pro juos savo gondoloje.

Visos pastangos ėjo perniek. Diduma uoliausių ieškotojų atvėso ir neteko vilties. Nedaug jos buvo likę ir kūdikiui išlikti gyvam (kur kas mažiau negu motinai), bet staiga iš tamsios nišos, kuri, kaip sakiau, priklausė Senosios Respublikos kalėjimui, esančiam priešais markizės langus, į šviesą žengte-lėjo susisupęs į apsiaustą žmogus ir, akimirką sustin-gęs virš siaubingos prarajos, puolė žemyn į kanalo vandenį. Kuomet dar po akimirkos jis jau stovėjo su dar gyvu, dar tebealsuojančiu kūdikiu šalia mar-kizės, vandenyje įmirkęs jo apsiaustas atsisegė ir nukrito prie kojų; ir priešais apkvaitusią iš nuosta-bos minią pasirodė grakštus jaunikaitis, kurio var-das anuomet skambėjo visoje Europoje^{P8}. Išgelbėto-jas nepratarė nė žodžio. Bet markizė! Štai ji paims ant rankų kūdikį, prispaus prie širdies, priglaus tą gležną kūnelį ir apibers bučiniais. Deja! *Kitos* rankos paėmė jį iš nepažįstamojo, *kitos* rankos nepastebi-mai nunešė jį į rūmų gilumą! O markizė! Jos lūpos – nuostabios lūpos – virpa, akyse tvenkiasi ašaros, –

akyse, kurios kaip Plinijaus^{P9} akantas „švelnios ir beveik drėgnos“. Taip! Tose akyse tvenkiasi ašaros, ir žiū! Jos kūnu perbėga virpulys, ir statula atgyja! Marmurinio veido blyškis, iškili marmuro krūtinė, idealios marmurinės kojelės staiga nevalingai apsi-pila raudoniū, grakštus liemuo suvirpa nelyginant lengvo Neapolio vėjelio sujudintos sidabru nutvis-kusios pievos lelijos.

Kodėl moteris nuraudo? Nežinia, ką atsakyti, bet gal todėl, kad siaubo apimta motina, skubėdama iš savo buduarų, pamiršo dailiomis kojelėmis įsispirti į šlepetes ir užsimesti ant venecijietišku pečių jų vertą drabužį? Kuo gi kitu paaiškinti tą nuraudimą? Atvirą maldaujantį žvilgsnį, tankiai besikilnojančią krūtinę, mėšlungiškai suspaustą drebančią ranką, kuri, kai tik Mentonis nuėjo į rūmus, nejučia nusi-leido ant nepažįstamojo rankos? Kodėl buvo tyliai, labai tykiu balsu ištarti keli žodžiai, kuriais mar-kizė paskubomis atsisveikino su nepažįstamuoju: „Tu nugalėjai“, – tarė ji, o gal mano klausą apgavo vandens čiurlenimas? – „Tu nugalėjai. Valandą po saulės patekėjimo mes susitiksime – tebūnie taip!“

* * *

Šurmulyš nuščiuvo, ugnys rūmuose užgeso, ir jaunuolis, kurį dabar pažinau, liko vienas ant laiptų. Jį krėtė nesuvokiamas drebulys, jis dairėsi aplink, akimis ieškodamas gondolos. Man beliko pasiūlyti jam savo paslaugas, ir jis sutiko. Ties šliuzu gavę naują irklą, mes pasukome prie jo namų, o jis tuo tarpu nusiramino ir nuoširdžiais žodžiais prisiminė trumpos mudviejų pažinties akimirkas.

Yra dalykų, apie kuriuos mėgstu pasakoti su visomis smulkmenomis. Nepažįstamojo asmenybė – leiskite man vadinti jį nepažįstamuoju, nes pasauliui jis dar buvo toks – viena iš tokių temų. Ūgio jis buvo greičiau žemesnio negu vidutinio, nors, kai smarkiai susijaudindavo, jo kūnas tiesiog bežiūrint *ištįsdavo*, tuo paneigdamas mano teiginį. Lengva, trapi jo figūra leido greičiau tikėtis iš jo ryžtingų veiksmų, parodytų prie Atodūsių tilto, negu herkuliškos jėgos, kuria jis, kaip žinia, pasižymėdavo pavojaus akimirką. Burna ir smakras – tikro Dievo; didelės, nepaprastos, degančios akys – kartais rusvos, kartais sublizgančios juodai, ir vešlūs garbanoti plaukai, pro kuriuos it dramblio kaulas bolavo itin plati kakta: štai toks jis buvo, ir man neteko matyti kito tokio klasikinio veido, nebent marmurinės imperatoriaus Komodo^{P10} statulos. Tačiau tokį

veidą kaip jo lemta pamatyti tik kartą gyvenime. Jo bruožai nebuvo kuo nors ypatingi, ir išraiška ne tokia, kuri įstringa atmintin; tokį veidą pamatai ir iškart pamiršti, bet lieka silpnas, nenumaldomas noras jį prisiminti. Vargu ar galima sakyti, kad tame veido veidrodyje niekad neatsispindėdavo jausmų protrūčiai, bet, jame, kaip ir visuose veidrodžiuose, nuslūgusi aistra nepalikdavo nė pėdsako.

Atsisveikindamas su manim tą nuotykių kupiną naktį, jis paprašė – man pasirodė, primygtinai, – kad užsukčiau pas jį kitą rytą *vos saulei patekėjus*. Tad po saulėtekio aš jau buvau jo rūmuose, viename iš gigantiškų mūrų ir pompastiškų statinių, kurie stūksojo virš Didžiojo kanalo netoli Rialto^{P11}. Mane nuvedė plačiais įvijais laiptais, išklotais mozaika, į kambarius, kurių nepranokstama prabanga veržte veržėsi pro atsiveriančias man duris, akindama ir svaigindama savo prašmatnybe.

Žinojau, kad jis turtingas. Apie jo turtus sklido tokie gandai, kad laikiau juos kvailais ir perdėtais. Tačiau, dairydamasis aplink, supratau, kad Europoje vargu rastūsi dar bent vienas žmogus, kuris galėtų ištaisyti tokią karališkai didingą ir pribloškiančią prabangą.

Nors, kaip sakiau, saulė jau buvo patekėjusi, kambaryje ryškiai plieskė šviesa. Ta šviesa, taip pat iškankintas draugo veidas rodė jį tūnakt nesudėjus nė bluosto. Jutau, kad kambario architektūra ir išpuošimu buvo norima apakinti ir apstulbinti. Visas *dekoras* buvo atliktas bemaž nekreipiant dėmesio į tai, ką žinovai vadina *proporcingumu* ir nacionaliniu stiliumi. Žvilgsnis slydo nuo vieno daikto prie kito, ilgam neužkliūdamas nei prie graikų tapytojų *groteskų*, nei prie itališkų kalybos kūrinų. Turtingi sienų apmušalai virpėjo nuo tylios, melancholiškos muzikos, sklindančios nežinia iš kur. Slopindami pojūčius, ore sklaidėsi visa užgožiantys kvapai kartu su aibe žėrinčių ir mirgančių smaragdinių ir violetinių liepsnos liežuvelių iš keistai rangytų smilkytuvų. Ką tik patekėjusios saulės spinduliai sruvo ant tos grožybės pro tamsraudonio stiklo langus. Tūkstančiai atšvaitų atsispindėjo užuolaidose, kurios kybojo nuo karnizų tarsi išlydyto sidabro kriokliai; dangaus šviesulio didybė grakščiai mainėsi su dirbtine šviesa ir liejosi ant kilimo, ištirpdama prabangiai auksu išsiuvinėtame skaidriame čilietišrame audinyje.

- Cha cha cha! - nusijuokė šeimininkas, mostu kviesdamas mane sėstis, kai įėjau į kambarį, o pats visu ilgiu vėl išsitiesdamas ant kanapos. - Matau, -

toliau kalbėjo jis, suprasdamas, kad negaliu atsi-
kvošėti po tokio keisto pasveikinimo, – matau, kad
jus pribloškė mano kambariai, mano skulptūros,
paveikslai, savotiškas architektūros supratimas
ir apstatymas! Jūs apkvaitote nuo tos puikybės?
Tačiau atleiskite man, brangusis (dabar jo balsas
tapo labai draugiškas), atleiskite už tą nemandagų
juoką. Matau, kad aš jus apstulbinau. Matot, esama
tokių smagių dalykų, kad žmogui *lieka* tik juoktis
arba numirti. Mirtis juokiantis turėtų būti puikiau-
sia iš mirčių! Seras Tomas Moras^{P12}, puikus žmogus
tas seras Tomas Moras, taigi seras Tomas Moras,
kaip pamenate, numirė juokdamasis. O Ravizijaus
Tekstoro^{P13} „Absurdiškumuose“ išvardyta daugybė
asmenų, kurie šitaip šauniai baigė savo gyvenimą.
Beje, ar pamenate, – mįslingai tęsė jis, – kad Spar-
toje (kuri dabar vadinasi Paleokoramiu), taigi Spar-
toje, į vakarus nuo citadelės, vos įžiūrimų griuvėsių
chaose guli cokolis, ant kurio galima įskaityti raidės
ΛΑΞΜ. Be jokios abejonės, tai žodžio ΓΕΛΛΑΞΜΑ⁹
dalis. Juk Spartoje buvo tūkstančiai šventyklų ir
tūkstančiai aukurų visokiausiems dievams. Koks
keistas atsitiktinumas, kad išliko būtent juoko alto-

⁹ Juokas (*gr.*).

rius! Bet dabar, – kalbėjo jis toliau jau kitokiu balsu ir visas pasikeitęs, – neturiu teisės juoktis jūsų aki-vaizdoje. Jums buvo dėl ko stebėtis. Visa Europa negalėtų sukurti nieko panašaus į mano karališką kabinetą. Kiti kambariai jam toli gražu neprilygsta – jie tiesiog nepaprastai madingos banalybės. O čionai gražiau už madą, ar ne? Tačiau jeigu šį kambarį žmonės pamatytų, jis beregint taptų paskutiniu mados žodžiu – savaime aišku, tiems, kas galėtų sau leisti pakloti tam reikalui visą giminių palikimą. Bet aš apsidraudžiau nuo tokio išniekinimo. Be dar vieno žmogaus ir mano tarno, jūs esate vienintelis, kam buvo leista įeiti į šias karališkas menes nuo to laiko, kai jos šitaip išpuoštos!

Rodydamas pritarimą jo žodžiams, linktelėjau galva, nes slegianti prabanga, smilkalai ir muzika, o kartu netikėtas šeimininko kalbos ir elgesio ekscentriškumas neleido man žodžiais išsakyti įvertinimo, kuris būtų nuskambėjęs kaip komplimentas.

– Čia, – tęsė jis, pakilęs ir atsirėmęs į mano ranką, kai mudu lėtai ejome aplink kambarį, – čia surinkta tapyba nuo graikų iki Čimabujės^{P14} ir nuo Čimabujės iki dabar. Kaip matote, dauguma paveikslų parinkta mažai paisant Dorovės. Tačiau visi jie verti to, kad puoštų kambarį, tokį kaip šis. Be to, čia kabo keli

nežinomų meistrų šedevrai, o štai ten – man atitekę neužbaigti darbai dailininkų, garsių savo laiku, kurių vardai akademijų įžvalgumo dėka liko nežinomi. – Ką jūs pasakytumėt, – paklausė jis staiga pasisukdamas į mane, – apie šitą *Madonna della Pietà*?

– Juk tai patsai Gvido!^{P15} – šūktelėjau kaip visada karštai, nes jau kurį laiką negalėjau atitraukti žvilgsnio nuo to nepaprasto grožio. – Juk tai patsai Gvido! Kaip jums pasisekė jį gauti? Be abejo, ši jo nutapyta madona prilygsta Veneros skulptūrai.

– Cha! – tarė jis susimąstęs. – Venera? Puikioji. Venera? Medičių Venera? Toji, su maža galvute paauskuotomis garbanomis? Dalis kairės rankos (tą akimirką jo balsas pasidarė toks tylus, kad vos jį begirdėjau) ir visa dešinioji restauruotos, ir toje koketiškoje dešiniojoje rankoje, mano galva, glūdi visa apsimetimo prasmė. Tas pats tinka ir Kanovai! Garsusis Apolonas taip pat tėra tik kopija, tuo galima neabejoti, ir koks gi aš kvailys, kad nematau Apolono išgirtojo dvasingumo! Nieko negaliu padaryti, pasigailėkite manęs, bet man labiau prie širdies Antinojas^{P16}. Ar ne Sokratas pasakė^{P17}, kad skulptorius atranda savo skulptūrą luite marmuro? Tuomet Mikelandželas nebuvo originalus savo kupletu:

Non ha l'ottimo artista alcun concetto
Chè un marmo solo in se non circunscriva¹⁰.

Kažkas jau yra sakęs, bent jau turėjo pasakyti, kad tikro džentelmeno elgesys visada bus kitoks negu prasčioko, nors ir sunku būtų nusakyti, kur ta skirianti riba.

Kuo puikiausiai galėdamas pritaikyti šį teiginį savo bičiulio elgesiui, jaučiau, kad tą kupiną įvykių rytmetį jis dar labiau būtų tikęs jo dvasinei būsenai apibūdinti. Ir tos ypatybės, kurios, rodos, taip smarkiai skyrė jį iš kitų žmonių, radosi iš *ipročio* giliai ir ilgai mąstyti, nepaleidžiančio netgi kasdieniuose darbuose, įsiveržiančio net į pramogas – nelyginant gyvatės, kurios rangydamosi lenda pro akiduobes besijuokiančioms kaukėms ant Persepolio šventyklų karnizų.

Bet man pro akis nepraslydo ir tai, kad nerūpestingai ir drauge rimtai įsileidęs į samprotavimus apie nereikšmingus dalykus, jis staiga lyg ir suvirpėdavo, *dievobaimingas* virpulys nuvilnydavo lūpomis ir visu kūnu, nerimastingas jaudulys, kurio aš

¹⁰ Net genijui nešaus galvon mintis,
Kuri neslypi marmuro luite (*it.*)^{P18}.

nemokėjau paaiškinti ir dėl kurio tarpais labai sunerimdavau. Dažnai jis nutildavo vidury sakinio, kurio pradžia jau būdavo pamiršęs, apie kažką susimąstęs įsiklausydavo lyg laukdamas svečio, o gal jis klausėsi garsų, kurie gyveno tik jo vaizduotėje.

Vieną tokių susimąstymo ar užsimiršimo valandėlių, versdamas puikios Policiano^{P19} tragedijos „Orfėjas“ puslapius, kuri gulėjo greta manęs ant kanapos, radau knygoje pieštuku pabrauktą vietą. Tai buvo netoli trečiojo veiksmo pabaigos – nepaprastai jaudinantis, kiek begėdiškas epizodas, kurį kiekvienas vyras skaitytų virpėdamas, o moteris dūsausdama. Puslapis buvo sudrėkęs nuo ką tik pralietų ašarų, o priešais esančiame švariame lape anglų kalba buvo parašytos eilės, ir aš tik vargais negalais pažinau savo draugo rašyseną:

Aš viską rasdavau tavy,
Ko tik ilgėjosi siela;
Buvai tu man versmė gaivi,
O jūroje – žalia sala;
Ir papuošta gėlėm, žavi
Širdies manosios šventykla.

Ak ta sudužusi svaja!
Ak ta žvaigždė vilties,
Tuoju pranykus migloje!
„Pirmyn!“ – balsai iš ateities
Man šaukia, bet, deja,
Dvasia negali atsitiest,
Jinai – praeityje!

O vargas, vargas man nūnai!
Ir kas apšvies takus klaidžius?
„Jau amžiams... amžiams... amžinai...“
(Bangų mūša primygtinai
Kartoja krantui šiuos žodžius.)
Liks arui pakirsti sparnai,
Ir medis perskeltas nudžius.

Kaip ilgis jos mana dvasia!
Sapne guodžiuosi jos žvilgsniu
Ir pėdsakų šviesa blausia;
Jos lengvą eiseną miniu, –
Dabar italų pilyse
Ji šoka dievišku žingsniu.

Prakeikiu valandą, kai tu
Buvai nuo meilės atplėšta,

Pas niekšą su garbiu vardu
Už jūrų marių išvežta! –
Toli nuo rūkanų krantų,
Kur verkia gluosnis ties brasta.

Aš per daug nenustebau, kad eilėraštis rašytas angliškai, kalba, kurios, kiek žinojau, mano bičiulis nemokėjo. Gerai žinojau, kokios jis plačios erudicijos ir kaip mėgsta tą slėpti, tad nesistebėjau padaręs tokį atradimą, tačiau parašymo data ir vieta mane, galima sakyti, pribloškė. Iš pradžių ten buvo parašyta „Londonas“, bet paskui kažkas tą žodį išskuto, tačiau ne taip kruopščiai, kad to nepastebėtų akylesnis žmogus. Sakau, buvau priblokštas, nes gerai atminiau, kaip buvau paklausęs jo viename iš ankstesnių mudviejų pokalbių, ar jam teko Londone susitikti markizę Mentoni (gyvenusią tenai iki vedybų), ir iš atsakymo supratau, kad jis niekuomet nebuvo lankęsis Didžiosios Britanijos sostinėje. Dar norėčiau pasakyti, kad man ne kartą teko girdėti (žinoma, nepasitikėjau tokiais neįtikėtinais gandais), kad žmogus, apie kurį pasakojau, buvo *anglas* ne tik kilme, bet ir išsilavinimu.

* * *

- Čia yra vienas paveikslas, - tarė jis, nè nepajutęs, kad pastebėjau knygą, - čia yra vienas paveikslas, kurio jūs dar nematėte, - ir, nustūmęs šalin užuolaidą, jis atidengė visu ūgiu nutapytą markizės Afroditės portretą.

Tai buvo viršūnė, kokią tik galėjo pasiekti žmogus, vaizduodamas jos nežemišką grožį. Ta pati antgamtiška figūra, kuri stovėjo prieš mane naktį ant Dožų rūmų laiptų, vėl buvo prieš mano akis. Tačiau jos veide, spindinčiame šypsena, paslapčia švietė (nesuvokiama anomalija!) šešėlis liūdesio, visuomet lydinčio tobulą grožį. Dešinę ranką ji laikė prispaudusi prie krūtinės, kairiąja rodė žemyn, į keistos formos vazą. Tik viena paveiksle matoma lengva it pūkelis koja vos ne vos lietė žemę, ir jos grožį gaudiančiame švytėjime sklandė permatomi, grakštūs sparnai. Vėl nukreipiau akis nuo paveikslo į draugą, ir lūpose suvirpo kupinos jėgos eilutės iš Čapmano „Biusi D’Ambua kerštas“^{P20}:

Jis stovi

Kaip romėnų statula!

Ir taip stovės, kolei Mirtis

Jį marmuru pavėrs!

- Na, - galiausiai prašneko jis, pasisukdamas į masyvų ir gausiai emaliu inkrustuotą sidabro staliuką, ant kurio šalia dviejų didžiulių etruskų vazų, tokios pat neįprastos akiai formos, kaip ir toji - paveiksle, stovėjo kelios fantastiškai išraižytos taurės, mano supratimu, pripiltos johanesberge-rio^{P21}. - Na, - pakartojo jis, - išgerkim! Dar anksti, bet išgerkim. *Tikrai* dar labai anksti, - mąsliai kalbėjo jis, kai kerubinas, nuleidęs sunkų auksinį kūjį, pripildė kambarį skambesio, skelbiančio pirmą valandą po saulėtekio. - Dar *tikrai* labai anksti, bet ar ne vis tiek? Išgerkim! Nuliekime auką tam didingam šviesuliui, kurį užgožti gviešiasi šie blizgantys smilkytuvai ir lemos.

Ir jis, privertęs mane išgerti vyną į jo sveikatą, vieną paskui kitą ištuštino kelias taures.

- Svajoti, - tęsė jis, vėl grįždamas prie nerūpestingo pokalbio ir keldamas prie smilkytuvo ugnies vieną iš puikiųjų vazų, - svajoti buvo viso mano gyvenimo esmė, todėl aš ir susikūriau sau svajonių altaną. Ar galima sugalvoti ką nors puikesnio Venecijos širdy? Tiesa, aplink jūs matote įvairių architektūros stilių mišinį. Joniškąją skaistybę žeidžia prieštvaniniai ornamentai, o egiptietiški sfinksai tyso ant auksu išsiuvinėtų kilimų. Ir vis dėlto, visuma

tik nesubrendėliui gali pasirodyti eklektiška. Vietovės, o ypač laikmečio atitikimas yra tos baidyklės, kurios nubaido žmogų nuo tikrojo grožio supratimo. Kadaisė aš irgi buvau dekoristas, bet mano siela ta baisia kvailyste jau persisotino. Ši aplinka atitinka mano tikslus. Kaip ir šie smilkytuvai, išpuošti arabeskomis, mano siela rangosi liepsnose, ir ši košmariška aplinka ruošia mane dar audringesnėms vizijoms tame įsikūnijusių svajų krašte, kur aš dabar skubu.

Jis staiga nutilo, nulenkę galvą ant krūtinės, tarsi įsiklausydamas į jam vienam girdimus garsus. Paskui atsitiesė, pakėlė akis aukštyn ir rėkte išrėkė Čičesterio vyskupo eiles:

Dauboj toj lauk manęs. Tenai
Mes susitiksim būtinai.

Po valandėlės, įveiktas vyno, jis krito paslikas ant kanapos.

Tą akimirką ant laiptų pasigirdo skubančio žmogaus žingsniai, ir kažkas ėmė smarkiai belsti į duris. Šokau prie durų, norėdamas nutildyti tą beldimą, bet tuo metu į kambarį įsiveržė pažas iš Mentonio rūmų ir trūkčiojančiu iš susijaudinimo balsu išlemeno:

- Mano ponja! Mano ponja! Nunuodyta! Nunuodyta! O, puikioji Afroditė!

Suglumęs aš puoliau prie kanapos žadinti miegančiojo, kad praneščiau jam baisiąją žinią. Bet jo sąnariai buvo sustingę – lūpos pamėlo, dar neseniai žaibavusias akis sustingdė *mirtis*. Atatupstas žengiau prie stalo, ranka nusileido ant sutrūkinėjusios ir pajuodusios taurės – ir mano sąmonę it žaibas nutvieskė baisi tiesa.

BERENIKĖ

*Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae, visita-
rem, curas meas aliquantulum fore levatas.*

EBN ZAIAT¹¹

Nelaimė daugeriopa. Kančia šioje žemėje turi tūkstančius pavidalų. Nelyginant žemę apsvijusi vaivorykštė ji pranyksta už plataus horizonto, mirgėdama kaip ir dangaus juosta skaisčiomis ir nejučia besimainančiomis spalvomis. Pranyksta už horizonto tarsi vaivorykštė! Kaip grožis galėjo baigtis neapykanta! Kokie keliai nuvedė mane iš santarvės buveinės į liūdesio karaliją? Bet blogis – kaip ir etikoje – gimsta iš gėrio, vadinasi, džiaugsmas yra liūdesio priežastis. Grauzatį kelia prisiminimai apie kadaį praėjusią šlovę, o šiandienė kančia gal tėra anuomet patirtos palaimos tąsa.

Mane pakrikštijo Egėjumi, o savo pavardės čia neminėsiu. Tačiau šiame krašte nėra labiau šim-

¹¹ Bičiuliai sakė man, jei aš aplankysiąs savo draugės kapą, mano kančia praeisianti (*lot.*). Ibn Zajatas^{P1}.

tmečių nuglobstytų rūmų už mano niaurias ir tamsias, iš senolių paveldėtas menes. Visą mūsų giminę vadino svaičiotojais. Daugel dalykų rodė, kad tai rasi buvo tiesa. Keistas šeimos namas, freskos didžiojoje svetainėje, gobelenai ant miegamųjų sienų, herbe iškalti kažin kokios tvirtovės griuvėsiai, o ypač antikinių paveikslų kolekcija bibliotekoje ir pagaliau bibliotekos knygos.

Kiek atmenu savo vaikystę, prieš akis stovi biblioteka su knygomis, apie kurias daugiau nepasakosiu. Čionai mirė mano motina, čia gimiau aš. Bet ar turi prasmę tvirtinimas, jog manęs niekada anksčiau nėra buvę, jog mano siela jau nėra turėjusi vieno gyvenimo? Jūs netikite? Nepradėkim dabar ginčytis. Patsai aš esu tuo tikras, bet nenoriu įtikinti kitų. Giliai, pačiame atminties dugne, plevena prisiminimai – matau galias, dvasingas akis, girdžiu muzikos – deja, liūdnos – garsus, to neištrinsi; prisiminimai tarsi šešėlis: išdrikę ir blankūs, trapūs, ir man nepavyks jais nusikratyti kaip ir šešėliu, kol neužges mano proto šviesa.

Gimiau tame kambaryje. Pakirdęs po ilgos nakties, pakilęs iš nebūties, nors tai nebuvo nebūtis, staiga atsidūriau pasakiškoje šalyje, svajonių rūmuose, pakliuvau į vienuoliškos išminties ir knygų

pasaulį, tad nereikia stebėtis, kad vaikystę iššvaisčiau knygoms, jaunystę nuskandinau svajose, nuostabu tik tai, kad ir subrendęs tebegyvenau savo tėvų namuose, nuostabu, kad mano gyvenimas sustojo vietoje, kad visas pasaulis mano galvoje apsisvertė aukštyn kojomis. Tikrasis gyvenimas man rodėsi nelyginant sapnas, ir niekas kitas, o veržlių minčių ir svaičiojimų šalis ne tik įprasmino manąją būtį, bet ir tapo tąja būtimi – vienintele ir niekuo nepakeičiama.

* * *

Berenikė buvo mano pusseserė, su kuria kartu užaugau savo tėvų namuose. Tačiau kokia nepanaši buvo mudviejų vaikystė: aš – paliegėlis, nuolatos skrajojantis padebesiuose, ji – žvitri, grakšti, trykštanti jaunatviška jėga; jai buvo lemta laigyti po pievas, man – lyg atsiskyrėliui vienuoliui raustis knygose; gyvenau savo uždarame pasaulėlyje, kūnu ir siela nugrimzdęs į gilius apmąstymus, o ji nerūpestingai plazdeno per gyvenimą, negalvodama apie kelyje jos tykančius šešėlius, apie valandas, lekiančias pro šalį ant juodų varno sparnų. Berenikė! Ir iš pilkų atminties griuvėsių tarsi atsakas pakyla prisiminimų sūkurys! Regiu ją kaip gyvą, tokią, kokia ji

buvo anais džiaugsmo ir skaidrios nuotaikos laikais!
O, nežemiška gražuole, burtininke! O, Arnheimo^{P2}
atžalynų nimfa! O, upių najade! Bet paskui – paskui
vien paslaptis ir siaubas, gyvenimas, apie kurį ver-
čiau nepasakoti. Liga, mirtina liga pakirto jos gležną
kūną, Berenikė neatpažįstamai keitėsi mano akyse,
liga prasismelkė į jos protą, būdą, bet baisiausia –
klastingai pakeitė pačią jos esybę. Deja! Žudikas
ateina ir nueina. O auka? Kur ji? Aš dar nežinojau,
kas ji, – bet tai jau buvo ne Berenikė!

Iš daugybės negalių, graužusių jos kūną, didžiau-
sia ir lemtinga jai, sukėlusį viso jos kūno ir sielos
perversmą, buvo savotiškas nuomaris, kurio prie-
puoliai dažnai kartodavosi ir baigdavosi ypatingu
stinguliu, praeinančiu staiga ir nelauktai. Tuo tarpu
mano paties liga – buvau lieptas jos kitaip neva-
dinti – mane visai baigė priveikti ir galop virto mįs-
linga, sulig kiekviena akimirka ir valanda stiprėjan-
čia monomanija. Ji liguistai dirgino mano dvasios
savybes, kurias metafizikai vadina *atida*. Tikriausiai
daugeliui mano žodžiai bus nesuprantami, tačiau
bijau, kad nepajėgsiu suprantamai paaiškinti neiš-
manančiam skaitytojui, kaip nežmoniškai turėda-
vau *įsitempti*, norėdamas sutelkti dėmesį į kokią
nors daiktą, kiek kūno ir sielos pastangų (netiksliai

sakant) reikėdavo padėti, mąstant apie paprasčiausius aplinkos daiktus.

Valandų valandas nepavargdamas galėjau stebilytis į knygos paraštę arba šriftą. Visą vasaros dieną praleisdavau atidžiai žiūrinėdamas šešėlių, nutįsusį ant gobeleno ar grindų, ligi pat paryčių leisdavau naktis, įbedęs akis į lempos liepsną ar židinio žarijas, ištisas dienas mąstydavau apie gėlių kvapus, nuobodžiai kartodavau kokį nors paprastą žodį tol, kol garsų junginys netekdavo prasmės, sėdėdavau sustingęs ir suakmenėjęs, praradęs buvimo pojūtį – tokius tat pražūtingus įgeidžius sukeldavo man manoji dvasios būseną, gal ne tiek retai sutinkama, kiek sunkiai paaiškinama.

Bet tenebūsiu aš klaidingai suprastas. To nuolatinio ir liguisto dėmesio daiktams, kurie patys savaime nebuvo to verti, nereikia painioti su apskritai žmonėms – ypač tiems, kurie turi lakią vaizduotę – būdingu polinkiu į gilius apmąstymus. Mano liga nebuvo, kaip gali iš pradžių pasirodyti, tokio polinkio kraštutinumas ar besaikė forma, – tai buvo visai kitokios prigimties reiškinys. Kartais pasitaiko, kad koks nors svajotojas arba šiaip paprastas žmogus, kuriam į akis krinta koks nors daiktas, dažniausiai *nekasdieniškas*, pasiklysta galvoje knibždančių

prielaidų ir spėlionių tankumyne, ir galop, nutrūkus minčių gijai, kuria mėgavosi, pamato, kad *incitamentum*, arba pradinė apmąstymų priežastis, jau seniai kažin kur išgaravusi ir pamiršta. O visų mano minčių objektas dažniausiai būdavo nereikšmingas dalykas, kuris tačiau, iškreiptas sudirgusios vaizduotės, man tapdavo ypačiai svarbus. Į galvą ateidavo vos viena kita mintis, nes aš apskritai, galima sakyti, negalvodavau, tačiau ir tos kelios pavienės mintys mane atkakliai grąžindavo prie pradinio objekto lyg kokio branduolio. Iš savo apmąstymų *niekuomet* nepatirdavau malonumo ir, kai galop atsikvošėdavau, tas dėmesys apmąstymus sukėlusiam objektui neišnykdavo įgaudamas antgamtišką atspalvį, kuriuo pasižymėjo mano liga. Taigi savo protinę energiją eikvodavau, kaip minėjau, atidai, o paprastas svajotojas – *minčiai*.

Knygos, kurias tuo metu skaičiau, nors savaimė neaitrino sielos, tačiau savo fantastiškais įvaizdžiais, žinoma, teikė peno. Tarp kitų kūrinį gerai atsimenu garbingojo italo Celijaus Sekundaus Kurijono^{P3} „*De Amplitudine Beati Regni Dei*“¹², šv. Augustino^{P4} didįjį kūrinį „Apie Dievo valstybę“ ir Tertuliano^{P5}

¹² „Apie palaimintosios Dievo karalystės didybę“ (*lot.*).

„*De Carne Christi*“¹³, kurio vienas, pribloškęs mane sakiny, – „*Mortuus est Dei filius; credibile est quia ineptum est; et sepultus resurrexit; certum est quia impossibile est*“¹⁴ – ilgam įstrigo atmintin ir kainavo daug savaičių atkaklaus ir bevaisio triūso.

Tad išmuštas iš normalaus ritmo mano protas panėšėjo į Ptolemėjo Hefestiono^{P6} minimą uolą, kuri, įnirtingai gindamasi nuo žmonių puolimo, vėtrų ir vandens stichijų nežabotos galybės, sudrebėdavo vien tik pajutusi asfodelės^{P7} prisilietimą. Todėl, nors pašaliečiui tikrai gali pasirodyti, kad gilius ir ligistus mano meditavimus, kurių prigimtį jau bandžiau paaiškinti, skatino pasikeitusi Berenikės *dvasios* būklė, tai netiesa. Nors, atvirai kalbant, prašviesėjimo valandėlėmis, kuomet gedėdavau pražuvusio gražaus ir ramaus Berenikės gyvenimo, aš dažnai susimąstydavau apie paslaptingas jėgas, taip netikėtai ją pakeitusias. Tačiau tos mintys neturėjo nieko bendra su mano liga, nes tokiomis aplinkybėmis manim dėtas taip pat būtų galvojęs kiekvienas. Mano liga dėl savo pobūdžio vertė mane mėgautis

¹³ „Apie Kristaus įsikūnijimą“ (*lot.*).

¹⁴ Mirė Dievo sūnus – įtikėtina, nes kvaila, numirėlis prisikėlė – neabejotina, nes neįmanoma (*lot.*).

ne tokiomis pražūtingomis, tačiau stulbinančiomis Berenikės *išvaizdos* permainomis – nesuprantamai ir klaikiai pakitusia jos esybe.

Netgi giedriausiais nepakartojamo jos grožio žydėjimo laikais aš jos nemylėjau. Gyvendamas keistai iškreiptame savo pasaulyje, aš *ne širdimi* jaučiau ir visos mano aistros buvo *proto* pagimdytos.

Ar dienai brėkstant, ar tarp išstypusių miško šešėlių, ar naktį bibliotekos tyloje, – ji vaseno man prieš akis: aš ją mačiau – ne gyvą ir alsuojančią Berenikę, o Berenikę iš sapnų pasaulio, ne kūnišką, šios žemės būtybę, bet simbolį, ne moterį, vertą pasigėrėjimo, o tyrinėjimo objektą, ne meilei sukurtą gražuolę, o temą sudėtingiausiems, nors ir iškrikiems, samprotavimams. O *dabar*, dabar ją išvydęs imdavau drebėti, jai pasirodžius išblykšdavau, tačiau, gal krimsdamasis dėl vargšės nelaimėlės likimo, gal prisiminęs, jog ji jau seniai mane myli, kartą – tebūnie prakeikta ta valanda! – aš prašnekau apie mudviejų vedybas.

Prieš pat vestuves, vieną neįprastai šaltą ir ūkanotą tuo metų laiku žiemos popietę, kai gimsta gražioji Halcionė¹⁵, sėdėjau (manydamas, jog esu

¹⁵ Kadangi Jupiteris per visą žiemą dovanoja dukart po septynias šiltas dienas, tą nuosaikių ir švelnių orų laiko-

vienas) vidiniame bibliotekos kambaryje. Staiga pakėliau akis ir išvydau Berenikę.

Kas pavertė ją tokiu neryškiu, tartum plevenančiu ore pavidalu – ar mano karštligiška vaizduotė, ar kambaryje tvyranti migla, ar blandi prietema, ar pilkšvas jos kūną dengiantis drabužis? Nežinau. Ji tylėjo, o aš sėdėjau netekęs amo ir nieku gyvu nebūčiau išdrįšęs praverti burnos. Nugara perbėgo šaltukas, širdin įsi-smelkė nepakeliamas nerimas, o paskui, pagautas didžiausio smalsumo, aš atsilošiau kėdėje ir šitaip likau sėdėti, įsisiurbęs į ją akimis ir apmiręs. Deja! Ji buvo nežmoniškai išsekusi ir nė iš tolo nepriminė anos Berenikės. Paskui atidžiai įsižiūrėjau į jos veidą.

Aukšta kakta, labai išblyškusi ir neįtikimai romi, įdubę smilkiniai, gaubiami garbanomis kadaise juodų it varno sparnas plaukų, dabar vietomis nugal-tonijusių; ir ta fantastiškų spalvų žaismė nemaž netiko prie jos liūdno veido. Akys užgesusios, negyvos, lyg be lėliukių, ir aš nejučia, vengdamas jų stiklinio žvilgsnio, nuleidau akis į jos lūpas. Jos prasi-vėrė, ir toje paslaptingoje šypsenoje aš išvydau *dantis*. Viešpatie! Geriau būčiau jų nematęs, nes po tokio vaizdo geriau numirti!

tarpi žmonės pavadino Halcionės^{P8} lopšiu. – Simonidas^{P9}.

Atsikvošėjau išgirdęs trinktelint duris ir pakėlęs galvą pamačiau, kad pusseserė išėjusi iš kambario. Bet, deja, ji liko mano sujauktame prote! Ji išėjo, bet jos balti dantys tarytum vaiduokliai stovėjo man prieš akis. Balti kaip sniegas, be mažiausios dėmės, tviskančiu emaliu, lygutėliais tarpais – tas vaizdas ilgam įsirėžė į mano atmintį. *Dabar* juos mačiau dar aiškiau, negu *tuomet*. Dantys! Dantys! Jie buvo čia, ten – visur: ryškūs ir apčiuopiami, jie tvyrojo man prieš akis, ilgi ir siauri, akinamo baltumo, gaudiami iškreiptų lūpų aureolės – tokie, kokius juos pirmąkart išvydau. Po to susitikimo mano monomanija pratrūko dar baisesne jėga, ir aš bergždžiai bandžiau su ja kovoti. Iš begalės aplinkinio pasaulio dalykų mano galvoje liko tik dantys. Aš jų geidžiau pašėlusia aistra. Jie savim užgožė likusį pasaulį ir kitus troškimus. Vien juos teregėjau savo mintyse, tie nepakartojami dantys užvaldė visą mano protą. Žiūrėjau į juos įvairiai apšviestus, iš visų pusių. Tyrinėjau jų sandarą bei ypatumus, kruopščiai lyginau vienus su kitais. Mąščiau apie jų augimą. Imdavo krėsti drebulys vien pagalvojus, kad jie mąsto, turi sąmonę ir netgi savus dorovinius principus, nepri-

klausomus nuo lūpų. Kažkas yra gerai pasakęs apie panelę Sal^{P10}: „*Que tous ses pas étaient des sentiments*“¹⁶, bet aš galvojau apie Berenikę dar karščiau įsitikinęs „*que tous ses dents étaient des idées. Des idées!*“¹⁷ Aha, štai ta idiotiška mintis, kuri mane pražudė! Des idées! Ak štai kodėl aš jų taip beprotiškai geidžiau! Jutau, kad tik turėdamas tuos dantis atgausiu sielos ramybę ir sveiką nuovoką.

Šitaip sulaukiau vakaro, paskui nakties, kurios tamsa nusileido ir vėlei išsisklaidė, vėliau atėjo dar viena naktis, o aš vis dar nejudėdamas sėdėjau vienas kambaryje, vis dar paskendęs savo mintyse, ir dantų *phantasma*¹⁸ tebeturėjo tokią pat galią, sklandydama it gyvas padaras tarp šviesos ir šešėlių ir keldama man siaubą. Staiga mano godas nutraukė lyg viesulas įsiveržęs klyksmas, kupinas siaubo ir nusiminimo, o dar po akimirkos išgirdau sunerimusią balsų, dejonių ir rypavimų šurmulį. Pakilęs nuo kėdės atidariau bibliotekos duris ir prieškambarėje išvydau apsiašarojusią tarnaitę, iš kurios sužinojau, kad Berenikės daugiau nėra. Paryčiais ją ištikęs

¹⁶ Kad kiekvienas jos žingsnis kupinas jausmo (*pranc.*).

¹⁷ Kad visi jos dantys kupini prasmės. Prasmės! (*Pranc.*)

¹⁸ Vaiduokliai (*lot.*).

nuomario priepuolis, ir dabar, artinantis nakčiai, kapas jau laukia savo gyventojos. Laidotuvėms viskas paruošta.

* * *

Ir vėl aš bibliotekoje, ir vėlei sėdžiu čia vienas. Jaučiuosi lyg ką tik būčiau pakirdęs iš neramaus pusiaumiegio. Žinau, jog dabar vidurnaktis ir puikiai prisimenu, kad Berenikę palaidojome iškart po saulėlydžio. Paskui viskas nugrimzdo į miglą, ir aš nežinau, ką tuo metu veikiau. Bet prisimindamas sapną aš vėl ėmiau tirtėti iš siaubo, siaubo, daug klaikesnio, nes nepaaiškinamo, šurpo, dar šurpesnio, nes paslaptingo. Gūdus mano gyvenimo puslapis išrašytas gąsdinamais, neryškiais ir mįslingais prisiminimais. Troškau jį perskaityti, bet veltui stengiausi, o ausyse – tartum nuščiuvusio garso dvasia – tebeskambėjo širdį veriantis moters klyksmas. Aš kažką padariau – ką gi? Klausiau savęs garsiai, ir iš visų kerčių man atitarė aidas, šnabždėdamas: „Ką gi?“

Ant stalo šalia manęs degė žibintas, ties juo gulėjo nedidelė skrynutė. Ji nebuvo kažkuo ypatinga, daug syk ją buvau matęs, nes ji priklausė šeimos gydytojui. Bet kaip ji atsirado čia, ant mano stalo,

ir kodėl aš drebu kaip epušės lapas žiūrėdamas į ją? Nežinojau, todėl nusukau žvilgsnį į atverstą knygą ir joje pabrauktu žodžius. Poeto Ibn Zajato žodžiai buvo keisti ir paprasti: „*Dicebant mihi sodales, si sepulchrum amicae visitarem, curas meas aliquantulum fore levatas*“. Bet kodėl, kai juos skaitau, man piestu stojasi plaukai?

Kažkas tyliai pabeldė į bibliotekos duris. Ant pirštų galų įtipeno tarnas – išblyškęs kaip lavonas ir paklaikusiomis iš siaubo akimis. Jis tyliu dusliu balsu kažką lemeno, ką jis pasakė? Išgirdau tik pasirus žodžius. Jis sakė, kad visi staiga išgirdo baisų riksmą, kaip susirinko šeimynykščiai, kaip jie nuėjo ieškodami to garso kryptim; tarnas ėmė šnabždėti apie išniekintą kapą, apie sumaitotą moterį įkapėse – dar tebealsuojančią, tebesiblaškančią, dar gyvą!

Jis parodė ranką į mano drabužius. Jie buvo žemėti ir ištepti jau spėjusiu sukrešėti krauju. Aš tylėjau, ir jis atsargiai paėmė mano ranką: ji visa buvo sudraskyta nagais. Jis atkreipė mano dėmesį į kažkokį daiktą, atremtą į sieną. Kelias minutes žiūrėjau ten. Tai buvo kastuvas. Surikęs puoliau prie stalo ir stvėriau skrynutę. Bet negalėjau prisiversti atidaryti dangčio, o ji, išsprūdusi iš drebančių rankų,

dusliai trinktelėjo į grindis ir subyrėjo į šipulius. Iš jos žvangėdami išbyrėjo dantų gydytojo instrumentai kartu su trisdešimt dviem baltais it dramblio kaulas daikčiukais, kurie riedėdami plačiai pasklido ant grindų.

MORELA

Αυτο καθ' αυτο μεθ' αυτου μου ειδες ατετ ον.

Savimi, tik savimi, amžinai vienas ir vienišas.

PLATONAS, „PUOTA“^{P1}

Prie savo bičiulės Morelos buvau giliai, nors ir keistai, prisirišęs. Prieš daugelį metų atsitiktinai susipažinau su ja, ir nuo pat mūsų pirmojo susitikimo mano sieloje įsidegė liepsna, kokios ji iki tol nebuvo patyrusi, tačiau tai nebuvo Eroto liepsna; ir mano dvasia kankinosi, kai aš pamažu su kartėliu įsitikinau, jog nesuvokiu tos nepaprastos liepsnos prasmės ir negaliu suvaldyti jos neaiškios jėgos. Bet mes susitikome, ir likimas mus sujungė prie alto-riauš; o aš niekada nei kalbėjau apie aistrą, nei galvojau apie meilę. Tačiau ji vengė žmonių ir, prisirišusi tik prie manęs, padarė mane laimingą. Laimė yra pažinti, laimė yra svajoti.

Morela buvo didelės erudicijos. Prisiekiu gyvenimu, jos sugebėjimai buvo nepaprasti, jos proto galia milžiniška. Aš tai jaučiau ir daug ko iš jos mokiausi. Tačiau netrukus pastebėjau, kad ji, – grei-

čiausiai todėl, kad buvo studijavusi Presburge^{P2}, – padėjo man krūvą mistinių raštų, kurie paprastai laikomi menkaverte ankstyvąja vokiečių literatūra^{P3}. Niekaip nesuvokiau, kodėl šiuos raštus ji susižavėjusi nuolat skaitydavo, o tai, kad ilgainiui ir aš juos pamėgau, gali būti paaiškinta tik stipria įpročio ir pavyzdžio galia.

Visam tam, jeigu neklystu, mano proto pastangų daug nereikėjo. Idealybė, jeigu tik aš neapsigaunu, neveikė mano įsitikinimų, ir nei mano veiksmuose, nei mintyse nebuvo nė šešėlio mistikos, kurią radau knygoje. Būdamas tuo tikras, leidausi savo žmonos vadovaujamas ir drąsiai ėmiau gilintis į jos studijuojamas gudrybes. Ir tada... tada, kai skaitydavau uždraustus puslapius, aš pajusdavau manyje bundančią uždraustą dvasią, o Morela, būdavo, uždeda savo šaltą ranką ant manosios ir iš negyvos filosofijos pelenų iškapsto kažkokius tylius, nepaprastus žodžius, kurių keista prasmė išdegina žymes mano atmintyje. Ir tada sėdžiu valandų valandas šalia jos ir gėriuosi jos balso muzika, kol nuo tos melodijos man pasidaro kraupu, ir ant mano sielos krinta šešėlis; aš išbėlu ir sudrebu nuo šitų per daug nežemiškų garsų. Taip džiaugsmas staiga pavirsta siaubu, o

visa, kas gražiausia, tampa šlykščiausia, kaip Hironas tapo Gehena^{P4}.

Nėra reikalo dėstyti šių pokalbių temų, kurias mes rasdavome jau minėtuose tomuose ir kurios mudviem su Morela ilgą laiką buvo vienintelės. Tie, kas išmano vadinamąją teologinę moralę, lengvai suvoks, apie ką mes šnekėdavomės, o nemo-kyti vargu ar ką supras. Nežabotas Fichtės panteizmas^{P5}, modifikuotas pitagoriečių παλιγγενεοια¹⁹, o svarbiausia – *tapatumo* doktrinos, išdėstytos Šelingo^{P7}, būdavo gražiausios, Morelos supratimu, mūsų pokalbių temos. Tapatumą, kuris vadinamas asmenybės tapatumu, misteris Lokas, man regis, teisingai apibrėžė^{P8} kaip racionalios būtybės sveiką protą. Ir kadangi asmenybe laikome mąstančią esybę, turinčią protą, o su mąstymu visad susijusi sąmonė, visa tai ir daro mus *mumis pačiais*, išskiria mus iš kitų mąstančių būtybių ir suteikia mums asmeninį tapatumą. Bet mokymu apie *principium individuationis*²⁰, apie identiškumą (tapatumą), *kuris žmogui mirštant amžinai išnyksta arba išlieka*, aš visada labai domėjausi; ir ne tiek dėl stublinančių ir jau-

¹⁹ Čia: sielų persikėlimas (*graik.*)^{P6}.

²⁰ Individualumo pradą (*lot.*).

dinančių jo pasekmių, kiek dėl nepaprasto Morelos jaudinimosi, kai ji apie tai užsimindavo.

Bet atėjo laikas, kai mano žmonos paslaptin-gumas ėmė mane slėgti lyg apžavai. Nebegalėjau pakęsti, kai ji palytėdavo mane savo bekraujais gle-biais pirštais, nebegalėjau pakęsti jos tylios melodin-gos kalbos, jos liūdnu akių švytėjimo. Ir ji tai žinojo, tačiau nepriekaištavo; atrodė, kad ji supranta mano silpnumą ar kvailą kaprizą, ir šypsodamasi vadino tai Lemtimi. Ir dar atrodė, jog ji žino ir mano atšalimo priežastį, man nežinomą; bet ji nei užsiminė apie tai, nei parodė, kad žino. Vis dėlto ji buvo moteris ir silpo su kiekviena diena. Po kiek laiko raudonos dėmelės atsirado jos skruostuose, o išblyškusioje kaktoje iššoko mėlynos gyslos; tarpais man būdavo jos gaila, o tarpais, kai pagaudavau jos supratingą akių žvilgsnį, pasidarydavo negera ir apimdavo toks svaigulys, kokį jauti žvelgdamas žemyn į kokią nors baisią bedugnę prarają.

Ar reikia sakyti, kad aš tikrai karštai troškau Morelos mirties? Aš laukiau tai įvyksiant, bet jos trapi siela laikėsi įsikibusi į savo molio būstą dar daug dienų, daug savaitių ir varginančių mėnesių, kol mano iškankinti nervai užgožė protą, ir aš ėmiau siusti, kad ji taip ilgai nemiršta; ir kaip nelabasis

ėmiau keikti dienas, valandas ir apkartusias akimirkas, kurios, jos trapijai gyvybei gęstant, rodėsi, vis ilgėjo, tarsi šešėliai, dienai slenkant vakarop.

Bet vieną rudens vakarą, kai vėjai aprimo danguje, Morela pašaukė mane prie savo lovos. Tirštas rūkas gaubė visą žemę, virš vandens tvyrojo šilta pašvaistė, o pro vešlią spalio miško lapiją dangaus skliaute švytėjo vaivorykštė.

- Tai dienų diena, - tarė ji, man prisiartinus, - tai dienų diena gyventi, arba mirti. Nuostabi diena žemės ir gyvenimo sūnums... ir dar nuostabesnė dangaus ir mirties dukroms!

Pabučiavau ją į kaktą, o ji toliau kalbėjo:

- Aš mirštu, bet aš gyvensiu.

- Morela!

- Nė vienos dienos tu manęs nemylėjai, bet tą, kuria tu gyvenime šlykštėjais, garbinsi mirtyje.

- Morela!

- Kartuju, aš mirsiu. Bet manyje glūdi laidas švelnumo - ak, kokio menko! - kuri tu vis dėlto jautei man, Morelai. O kai mano siela išeis, kūdikis gyvens - tavo ir mano, Morelos, kūdikis. Bet tavo gyvenimas bus kupinas liūdesio, kuris pastoviausias iš visų jausmų, kaip kad kiparisas gyvena ilgiausiai iš visų medžių. Nes tavo laimingos valandos pra-

ėjo; o džiaugsmo negalima patirti dukart gyvenime, kaip negalima dukart per metus nusiskinti Pestumo rožių^{P9}. Ir tu daugiau nebežaisi su laiku, kaip teosietis^{P10}, bet nežinodamas, kas yra mirta ir vynuogė, nešiosi šioje žemėje savo drobule, kaip musulmonas Mekoje.

- Morela! - sušukau, - Morela! kaip tu gali tai žinoti? - Bet ji nususuko į pagalvę, jos rankomis ir kojomis perbėgo lengvas drebulys, ir ji mirė; aš jau nebegirdėjau jos balso.

Tačiau, kaip ir buvo išpranašavusi, jos kūdikis, kurį ji mirdama pagimdė ir kuris nepradėjo alsuoti tol, kol motina neišleido paskutiniojo kvapo, - jos kūdikis, dukrelė, gyveno. Ir keistai brendo jos figūra ir protas, ji tapo panaši į tą, kurios netekome, ir niekada nebūčiau pamanęs, jog šioje žemėje galima ką nors taip karštai mylėti, kaip kad aš mylėjau ją.

Deja, netrukus šio švelnaus jausmo dangus ėmė niauktis, jį ėmė temdyti niūrūs siaubo ir liūdesio debesys. Jau minėjau, jog vaiko figūra ir protas keistai brendo. Iš tiesų, keistai ir sparčiai stambėjo jos kūnas, bet baisios - ak, baisios buvo chaotiškos mintys, kurios apnikdavo mane, stebint jos proto brendimą. Ar galėjo būti kitaip, kai kasdien pajusdavau vaiko protavime suaugusios moters galią ir

žinojimą? Kai kūdikio lūpomis kalbėjo patirtis? Kai jos didelėse mažiose akyse nuolat švytėjo išmintis ir subrendusio žmogaus aistros? Sakau, kai visa tai pastebėjęs suvokiau, kai nebegalėjau to nuslėpti nuo savo dvasios ar toliau beviltiškai tam priešintis, – ar begalima stebėtis, kad man kilo kraupūs ir neraminantys įtarimai ir kad su siaubu prisiminiau kapo rūsyje palaidotos Morelos beprotiškus pasakojimus ir šiurpias teorijas? Paslėpiau nuo žmonių akių būtybę, kurią man buvo lemta dievinti, ir, visiškai užsidaręs nuo pasaulio savo namuose, su kaninančiu nerimu stebėjau visa, kas darėsi su mano numylėtine.

Ir štai, metams bėgant, kasdien įdėmiai žiūrėdavau į jos šventą, romų ir išraiškingą veidą ir susimąstydavau apie jos bręstančią figūrą; kasdien atradau vis daugiau vaiko panašumo į motiną, liūdną mirusią jos motiną. Šie panašumo šešėliai nuolat tamsėjo ir darėsi vis gilesni, vis ryškesni, vis labiau stulbinantys ir baisūs. Kad jos šypsena buvo panaši į motinos, dar galėjau pakęsti, bet man darydavosi kraupu, kai ji būdavo visiškai tokia pat; galėjau pakęsti, kad jos akys buvo kaip Morelos, bet jos per dažnai žvelgė į mano sielos gelmes įdėmiai ir glumindamos, kaip ir pati Morela kadaise žvelgdavo. Ir

aukštos kaktos linijos, ir šilkinųjų plaukų garbanos, ir permatomi glebūs pirštai, suleisti į jas, ir liūdna jos kalbos muzika, ir labiausiai – o, labiausiai! – gyvos ir mylimos būtybės lūpose skambantys mirusiosios žodžiai ir posakiai teikė peno graužiančioms mintims ir siaubui – kirminui, kuris nuolat graužia.

Taip mano dukrai sukako dešimt metų, o ji vis dar neturėjo vardo šioje žemėje. Tėvo meilei pakako vardų „mano vaikelį“ ir „mano meilė“, o griežtas atsiskyrėliškas gyvenimas buvo kliūtis jai bendrauti su žmonėmis. Morelos vardas mirė kartu su Morela. Niekada nekalbėjau su dukra apie jos motiną – neįmanoma buvo kalbėti. Ir iš tiesų, tiek neilgai dar tegyvenusi, dukra nepajuto išorinio pasaulio poveikio, nebent tiek, kiek leido jos labai apribotas asmeninis gyvenimas. Pagaliau krikšto apeigos mano išsekintai ir suaudrintai sąmonei ėmė atrodyti kaip išsigelbėjimas nuo man lemtų siaubų. Bet prie krikštyklos sutrikau, kokį vardą išrinkus. Daug vardų, išmintingų ir gražių, senovės ir šių laikų, mano šalies ir svetimšalių moterų vardų, daug nuostabių, švelnių ir laimingų, ir gerų moterų vardų šnabždėjo mano lūpos. Tai kas gi mane paskatino sudrumsti mirusiosios ramybę? Koks demonas paskatino mane ištarti tą garsą, nuo kurio, vien tik jį prisiminus,

purpurinis kraujas suplūsdavo iš smilkinių į širdį? Kokia piktoji dvasia prakalbo iš mano sielos gelmių, kai šiose prieblandoje skendinčiose navose nakties tyloje aš pašnibždėjau Dievo tarnui į ausį šiuos tris skiemenis: Morela? Kas, jeigu ne piktoji dvasia iškreipė mano vaiko bruožus ir nudažė mirties spalvomis, kai ji, vos išgirdusi šį tylų garsą, nukreipė savo stiklines akis nuo žemės į dangų ir, krisdama paslika ant juodų mūsų šeimos rūsio plokščių, atsakė: „Aš čia!“

Aiškliai, šaltai, ramiai šie garsai suskambo man ausyse, ir tarsi išlydytas švinas šnypšdamas išsiliejo smegenyse. Metų metai prabėgs, bet prisiminimai apie šį momentą niekada neišblės! Aš ne tik nežinojau, kas yra gėlės ir vynuogės, tačiau nuokana ir kiparisas^{P11} buvo palinkę prie manęs dieną ir naktį. Ir daugiau nebesuvokiau nei laiko, nei vietos, o mano likimo žvaigždės išblėso danguje, ir todėl žemėje sutemo, ir jos gyventojai slinko pro šalį, tarsi tylūs šešėliai, ir tarp jų aš mačiau tik – Morelą! Šios žemės vėjai šnibždėjo man į ausį tik vieną garsą, ir jūros bangos amžinai šniokštė – Morela. Bet ji mirė; ir savo rankomis nunešiau ją į kapų rūsį; ir ilgai ir karčiai juokiaus, neradęs rūsyje nė pėdsako pirmosios Morelos, kur paguldžiau ir antrąją.

LIGIJA

„Ir čia slypi valia, kuri nemiršta. Kam žinomos valios paslaptys ir jos jėga? Nesgi tik Dievas yra didžioji valia, savo galia įsitvirtinusi visuose daiktuose. Žmogus visiškai nenusileistų nei angelams, nei mirčiai, jeigu ne jo silpna valia.“

DŽOZEFAS GLENVILIS^{P1}

Niekaip negaliu atsiminti, kaip, kada ar būtent kur pirmąkart susipažinau su ledi Ligija. Praslinko daug metų, ir po tiek kančių mano atmintis nusilpo. O galbūt aš nebegaliu dabar visko prisiminti, nes, tiesą sakant, mano mylimosios paveikslas, jos retas išsilavinimas, jos nepaprastas, bet romus grožis bei jaudinanti ir pavergiančiai tyli, skambi ir įtaigi kalba taip stipriai ir slaptai veikė mano širdį, jog tai liko nepastebėta ir nesuvokta. Tačiau man dingojas, kad pirmąkart ją sutikau, o paskui ir dažnai matydavau kažkokiam dideliame, sename, griūvančiame Parėinės mieste. Žinoma, girdėjau ją pasakojant apie savo šeimą. Nėra abejonės, kad jos giminė labai sena. Ligija! Ligija! Pasinėręs į tyrinėjimus, kurie

labiau nei kas kita bukina išorinio pasaulio įspūdžius, tik šiuo mielu žodžiu - L-i-g-i-j-a - savo mintyse atgaivinu paveikslą tos, kurios jau nebėra. Ir kai dabar rašau, man topteli mintis, kad niekada nežinojau pavardės tos, kuri buvo mano draugė ir sužadėtinė ir kuri tapo mano tyrinėjimų partnere ir pagaliau mano brangiausia žmona. Ar tai buvo žaismingas Ligijos iššūkis? Ar tai buvo mano jausmo tvirtybės išbandymas, kad neimčiau klausinėti? Ar tai veikiau tik mano auka didžiausios aistros šventykloje? Neaiškiai atsimenu tik patį faktą - tad ar reikia stebėtis, kad visiškai pamiršau aplinkybes, ji pagimdžiusias ar susijusias su juo? Ir iš tiesų, jeigu ta dvasia, kuri vadinama romantika, jeigu ji, išblyškusi ir rūkasparnė stabmeldiškojo Egipto Aštote^{tė}^{P2}, vadovaudavo bloga lemiančioms jungtuvėms, kaip pasakojama, tai tikrų tikriausiai ji vadovavo manosioms.

Tačiau mano atmintyje neišblėsta vienas man mielas dalykas. Tai - pačios Ligijos paveikslas. Ji buvo aukšta, kiek per liekna, o paskutinėmis gyvenimo dienomis net išsekusi. Tuščios mano pastangos aprašyti jos didingą laikyseną, ramią paprastą elgseną ir nesuvokiamai lengvą ir lanksčią eigastį. Ji ateidavo ir išeidavo tarsi šešėlis. Kad ji įėjusi į mano

uždarą kabinetą, sužinodavau tik išgirdęs jos mielą tylų ir melodingą balsą, kai ji uždėdavo savo marmuro baltumo ranką man ant peties. Veido grožiu jai niekada neprilygo nė viena mergelė. Tai buvo spindesys, atėjęs iš gaivalingo sapno, skaidrus ir dvasią pakylėjantis regėjimas, savo laukiniu dieviškumu pralenkęs fantazijas, kuriose skendėjo snūduriuojančios Deloso dukterų^{P3} sielos. Bet jos bruožai nebuvo tokie taisyklingi, kokius mes klaidingai išmokome garbinti klasikiniuose pagonių kūriniuose. Teisingai kalbėdamas apie visas grožio formas ir rūšis, Beikonas^{P4}, lordas Verulamas, sako: „Nėra subtilaus grožio be tam tikro proporcijų keistumo“. Nors mačiau, kad Ligijos bruožai nebuvo klasiškai taisyklingi, nors suvokiau, kad jos grožis buvo iš tikrųjų „subtilus“, ir jaučiau, kad jis labai „keistas“, tačiau veltui bandžiau surasti tą netaisyklingumą ir suvokti, kuo gi jis keistas.

Aš tyrinėdavau išdidžios ir išblyškusios jos kaktos kontūrus: kakta buvo tobula – koks šaltas šis žodis, kai bandai juo apibūdinti tokį dievišką didingumą! – oda baltesnė už tauriausią dramblio kaulą; valdingai didelė ir rami, švelniai iškili virš smilkių; o toliau – lyg varno sparnas juodos, žvilgančios, vešlios natūralios garbanos, – pajunti Homero epi-

teto „hiacintinį“ poveikį! Žiūrėdavau į rafinuotas jos nosies linijas – bet tik dailiuose senovės žydu medalionuose buvau matęs panašią tobulybę. Toks pat nuostabiai lygus paviršius, toks pat vos pastebimas ereliškos nosies išlinkimas, tokia pat tobula šnervių linija, liudijanti apie laisvą dvasią. Stebėdavau jos mielą burną. Tai iš tikrųjų buvo visko, kas dieviška, viršūnė: didingai išlenkta trumpa viršutinė lūpa, švelniai aistringa tarsi apsnūdusi apatinė, žaismingos duobutės, skaisti spalva, dantys, kurių beveik gąsdinančiame baltume atsispindėdavo kiekvienas dieviškos šviesos spindulys, jai ramiai ir taikiai šypsantis pačia nuostabiausia šypsena. Įdėmiai išžiūrėdavau į jos smakro formą, ir čia matydavau graikišką smakrą, saikingai platų, švelnų ir didingą, išbaigtą ir dvasingą, – liniją, kurią dievas Apolonas tik sapne parodė Kleomeniui^{P5}, atėniečio sūnui. O jau tada įdėmiai žvelgdavau į didžiules Ligijos akis.

Tolima senovė nepaliko mums akių idealo. Ir, galimas daiktas, jog mano mylimosios akyse glūdėjo paslaptis, apie kurią užsimena lordas Verulamas. Esu tikras, kad jos buvo daug didesnės nei paprastai mūsų rasės akys. Jos buvo išraiškingesnės už išraiškingiausias Nurdžahado^{P6} slėnio genties gazeliškas akis. Tačiau tik retkarčiais, jai didžiai susijaudinus,

ši Ligijos ypatybė itin išryškėdavo. Tokiais momentais jos grožis man atrodydavo – galbūt tik mano suaudrintoje vaizduotėje – esąs nežemiškų būtybių, pasakiškųjų hurijų grožis. Vyzdžiai buvo juodi ir žaižaruojantys, o virš jų – labai ilgos lyg derva juodos blakstienos. Šiek tiek netaisyklingi antakių lankai buvo tokios pat spalvos. Bet „keistumą“, kuri įžvelgiau jos akyse, lėmė ne jų forma, spalva ar spindesys, o – galų gale tenka tai pripažinti – jų išraiška. Et, tuščias žodis, po kurio skambiu garsu slepiame daugelio dvasinių dalykų neišmanymą. Išraiškingos Ligijos akys: kiek ilgų valandų esu mąstęs apie jas! O kaip aš stengdavausi per visą vasarvidžio naktį suvokti jų gylį! Kas slypėjo mano mylimosios vyzdžiuose – ar kas gilesnis nei Demokrito šulinyš^{P7}? Kas tai buvo? Aistringai panūdau tai sužinoti. Tos akys! Tos didelės, šviečiančios, tos dieviškos akys! Jos man tapo Ledos žvaigždėmis dvynėmis^{P8}, o aš joms – ištikimiausiu astrologu.

Iš daugelio nesuprantamų mokslo apie protą anomalijų nėra labiau jaudinančios problemos nei faktas, niekada nepastebėtas tyrinėtojų: stengdamiesi prisiminti ką nors seniai užmiršta, mes dažnai pasijuntame esą ant prisiminimo ribos – štai štai prisiminsime ir vis dėlto negalime. Įdėmiai žvelg-

damas į Ligijos akis, labai dažnai jausdavau, kad netrukus perprasiu jų išraišką – jausdavau, kad tuoj, – bet ne – ir pagaliau tas supratimas išnykdavo! O štai kas keista, keistų keisčiausia! Paprasčiausiuose pasaulio daiktuose rasdavau daug tos išraiškos analogijų. Noriu pasakyti, kad tuo metu, kai Ligijos grožis pavergė mano sielą ir apsigyveno ten kaip šventovėje, daugelis materialaus pasaulio daiktų ėmė žadinti man tokius pat jausmus, kokie visada kildavo, kai žvelgdavau į jos didžiules ir šviesias akis. Bet aš negalėjau nei apibūdinti to jausmo, nei jo tyrinėti, nei įdėmiai stebėti. Aš jį pajausdavau, leiskite dar kartą pasakyti, kartais žvilgtelėjęs į greitai augančią vynuogę, stebėdamas naktinį drugelį, peteliškę, lėliukę, tekančio vandens srovele. Jį atpažindavau labai senų žmonių žvilgsniuose. O danguje yra dvi trys žvaigždės (ypač viena šeštojo dydžio žvaigždė, dviguba kintanti, netoli didžiosios žvaigždės Lyros žvaigždynė^{P9}), kurias stebėdamas per teleskopą patirdavau tą patį jausmą. Jis mane apimdavo išgirdus tam tikrus styginių instrumentų garsus, o neretai ir perskaičius kai kuriuos knygų skyrius. Iš daugelio, pavyzdžiui, prisimenu Džozefo Glenvilio tomelio skyrius, kurie man visada sukeldavo tą jausmą: „Ir čia slypi valia, kuri nemiršta.

Kam žinomos valios paslaptys ir jos jėga? Nes juk tik Dievas yra didžioji valia, savo galia įsitvirtinusi visuose daiktuose. Žmogus visiškai nenusileistų nei angelams, nei mirčiai, jeigu ne jo silpna valia“.

Iš tikrųjų daugelį metų mąstydamas, galėjau rasti kažkokį tolimą ryšį tarp ištraukos iš šio anglų moralisto veikalo ir kai kurių Ligijos charakterio bruožų. Jos minties, veiksmo ar kalbos galia buvo greičiausiai rezultatas ar požymis tos milžiniškos valios, kuri per mūsų ilgą bendravimą betarpiškai ar kaip nors kitaip nesireiškė. Iš visų moterų, kurias kada nors pažinojau, ji – iš pažiūros tyli, visada romi Ligija – buvo bejėgė audringų didžiulės aistros vanagų auka. Tokia aistra nebūčiau galėjęs įsitikinti, jei ne tos nuostabiai išplėstos akys, tuo pat metu ir kerėjusios, ir bauginusios mane, ir jei ne ta beveik užburianti jos labai tylaus balso melodija, moduliacijos aiškumas ir ramumas, ir jei ne ta žiauri paprastai jos tariamų laukinių žodžių energija (veikusi dvigubai stipriau dėl to, kad prieštaravo kalbėjimo manierai).

Jau minėjau Ligijos mokytumą: jis buvo didžiulis – tokios išsilavinusios moters aš niekada nebuvau sutikęs. Klasikinės kalbas ji mokėjo puikiai ir, kiek aš pats moku dabartinės Europos kalbas, jomis ji kalbėjo be klaidų. Iš tikrųjų, ar Ligijai kada nors

trūko žinių iš kokios nors akademinės erudicijos srities? Kaip keistai mane jaudino ir traukė dėmesį šis vienas mano žmonos būdo bruožas tik pastaruoju metu! Jau minėjau, kad jos žinios buvo tokios, kokių dar niekada nebuvau matęs ar girdėjęs, jei tai buvo moteris. Bet kur yra tas vyras, kuris aprėpė ir gerai perprato visas neišsemiamas moralės, fizikos ir matematikos mokslų sritis? Tada nemačiau to, ką dabar aiškiai suvokių, kad Ligijos žinios buvo milžiniškos, stulbinamos. Tačiau gerai suvokiau, jog ji žino daugiau už mane, kad su vaikišku patiklumu leisčiausi jos vadovaujamas tame chaotiškame metafizinių tyrinėjimų pasaulyje, į kurį buvau karštai įnikęs pirmais mūsų vedybinio gyvenimo metais. Su koku beribiu džiaugsmu, su koku tikru pasitenkinimu, su kokia nerealia viltimi jausdavau, kai ji palinkdavo prie manęs man studijuojant, – bet blogai ieškojau ir dar blogiau žinojau, kokia nuostabi perspektyva pamažu atsiveria prieš mane, kad tuo ilgu, puikiu ir niekieno nepramintu taku galėčiau artėti prie tikslo – išminties, per daug dieviškos ir vertingos, kad ji nebūtų uždrausta.

Ir koks kupinas kartėlio turėjo būti mano nusivylimas, kai po kelerių metų supratau, kad taip puoselėti mano lūkesčiai pakilo ir kažkur nuplasnojo.

Be Ligijos buvau tarsi vaikas, einantis apgraibomis naktį. Tik kai ji būdavo šalia, kai ji skaitydavo, man tapdavo visiškai aiškios daugelis transcendentalizmo paslapčių, kuriomis mes labai domėjomės. Be jos spinduliuojančių akių blizgantys ir auksiniai rašmenys išblukdavo greičiau nei Saturno švinas^{P10}. O dabar jos akys vis rečiau ir rečiau apšviesdavo puslapius, kuriuos skaitydavau. Ligija susirgo. Laukinės akys per daug ryškiai ir didingai spindėjo, išblyškę pirštai įgavo permatomą vaškinį numirėlio pirštu atspalvį, o mėlynos gyslos didingoje kaktoje smarkiai išsipūsdavo ir suslūgdavo, nors mažumą jai susijaudinus. Supratau, kad ji mirs, ir mano siela ėmė beviltiškai grumtis su niūriuoju Azraeliu^{P11}. O mano aistringos žmonos pastangos, didžiai mano nuostabai, buvo net atkaklesnės nei mano. Daug kas jos rūščioje prigimtyje vertė mane tikėti, kad jos mirtis ateis be siaubų. Bet ne! Žodžiais neįmanoma apsaakyti, kaip atkakliai ji priešinosi tam Šešėliui. Dejavau iš sielvarto regėdamas šį graudų vaizdą. Bandžiau ją raminti, mėginau kreiptis į jos protą, tačiau jos beprotiškas troškimas gyventi – tik gyventi – guosti ir šauktis proto buvo didžiausias nesusipratimas. Iki pat paskutinės akimirkos, jos pašėlusiai dvasiai baisingiausiai kenčiant, Ligija iš pažiūros išliko rami. Jos

balsas tapo dar švelnesnis, dar tylesnis, bet nenorėčiau apsistoti prie ypatingos jos tyliai tariamų žodžių prasmės. Man svaigo galva, kai klausiausi apžavėtas labiau nei žemiškos melodijos prielaidų ir troškimų, anksčiau negirdėtų nė vieno mirtingojo.

Kad ji mane mylėjo, neturėčiau abejoti; ir būčiau galėjęs lengvai patikėti, jog tokioje krūtinėje kaip jos meilė nebuvo paprastas jausmas. Bet tik per mirtį pamačiau visą jos jausmo galią. Daugelį valandų, laikydama mano ranką, ji kalbėjo apie iš širdies man plaukiančią aistrą, prilygstančią dievinimui. Kaip aš nusipelniau tokių prisipažinimų palaimos? Kuo nusipelniau tokio prakeikimo: kad mano numylėtoji būtų išnešta tą prisipažinimų valandą? Tačiau apie tai aš negaliu nuosekliai kalbėti. Leiskite man tik pasakyti, kad Ligijos meilėje, stipresnėje nei moters meilė, – deja! kurios nebuvo nusipelnęs ir nebuvo vertas, – pamažu jos jausme atpažinau tokį neiįprastai tvirtą troškimą gyventi – troškimą gyvenimo, kuris dabar taip staigaėjo į pabaigą. Tad šito begalinio ilgesio, šito karšto troškimo gyventi – tik gyventi – neturiu jėgų aprašyti, nerandu žodžių, galinčių tai pasakyti.

Vidurnaktį prieš pat mirtį ji įsakmiai pasišaukė mane ir paprašė pakartoti eiles, kurias buvo sukūrusi prieš keletą dienų.

Paklusau. Štai tos eilės:

Žvelk, spektaklis labai prašmatnus
Tais liūdnaisiais metais mirties!
Apsiverkę nuleidžia sparnus
Angelai po šydais nakties.
Juos nuliūdino pjesė tuščių
Nuogąstavimų ir vilties.
Sferų muzika virpa karščiu –
Nei harmonijos, nei rimties.

O pavidalą Dievo turi
Tyliai murma mimai tekstus,
Nes tik lėlės tai – visas būrys
Paklusniai sekioja pirštus
Kažkieno, ką įvardyt sunku.
Tas kažkas ir keičia vaizdus,
Nuo sparnų jo begarsiu rūku
Scenon plūsta vargas gūdus.

Ta drama juokdarių – negali
Jos užmiršt, negali niekada.
Šmėkla scenoje sklendo tyli,
Ją per amžius vaikos minia.
Nepagauna, tik juda ratu

Nuolatos ties ta pat vieta
Nuodėmingu, paiku siužetu,
Kur baisiausia – baimės našta.
Bet pavidalas rausvas staiga
Įsirango į sceną tarp jų,
Ir minia tuoj nuščiūva marga,
Užburta kruvinų jos nasrų.
Raitos kirminas, raitos, mėšų
Nebeliko, reikia naujų.
Serafimams jo ilčių baisu,
Nudažytų mimų krauju.

Blėso – blėso – išblėso šviesa.
Vis dar virpa kūnai; tėra
Dangalų aksominė vėsa,
Nusileidus tartum audra.
Serafimų būrys nesmagus
Pasakys išblyškęs: tikra
Tik drama, pavadinta „Žmogus“,
Ir po Kirmino likus dykra^{P12}.

– O Dieve! – šūktelėjo Ligija, pašokdama iš patalo
ir mėšlungiškai iškeldama rankas, vos aš baigiau
skaityti. – O Dieve! O Dieviškasis Tėve! Ar negalima
šito išvengti? Ar šis Nugalėtojas nebus kada nors

nugalėtas? Ar mes nesame dalelytė Tavęs? Kas - kas žino valios ir jos jėgos paslaptis? Žmogus visiškai nenusileistų nei angelams, nei mirčiai, jeigu ne jo silpna valia.

Ir dabar, tarsi išsekinta jausmo, ji bejėgiškai nuleido savo baltas rankas ir tyliai atgulė į mirties patalą. Ir su paskutiniaisiais atodūsiais pasigirdo tylus jos lūpų šnabždesys. Priglaudžiau ausį prie jų ir vėl išgirdau paskutinius skyrelio iš Glenvilio žodžius: „Žmogus visiškai nenusileistų nei angelams, nei mirčiai, jeigu ne jo silpna valia.“

Ji mirė, o aš, visiškai palaužtas sielvarto, nebegalėjau ilgiau kęsti beviltiškos nelaimingos vienatvės savo būste ūkanotame ir nykstančiame Pareinės mieste. Man nestigo to, ką pasaulis vadina turtu. Ligija man atnešė daug, daug daugiau, nei paprastai tenka mirtingųjų daliai. Todėl po kelių mėnesių varginamų ir beprasmių klajonių nusipirkau ir šiek tiek suremontavau abatiją, kurios vardo neminėsiu, viename laukinių ir rečiausiai lankomų gražiosios Anglijos kampelių. Niūri ir bauginanti pastato didybė, beveik negyvenamos valdos, daugybė liūdnu ir garbingų prisiminimų labai derėjo su visiškos vienatvės jausmais, kurie atvedė mane į tą tolimą ir negyvenamą šalies rajoną. Ir nors samanomis apau-

gusi abatija buvo ne ką pakeista iš lauko, vaikiškai užsispyręs ir galbūt puoselėdamas nedidelę viltį numalšinti savo gėlą, didingiau nei karališkai išpuošiau jos vidų. Dar nuo vaikystės buvau įpratęs tenkinti tokias užgaidas, o dabar jos vėl sugrižo, tarsi iš sielvarto puolusiam į senatvės silpnaprotystę. Deja, jaučiu, kiek prasidedančios silpnaprotystės buvo galima įžiūrėti puošniose ir fantastiškose užuolaidose, niūriuose Egipto raižiniuose, laukiniuose karnizuose ir balduose, beprotiškuose aukso kutais papuoštų kilimų raštuose! Buvau klusnus vergas opi-jaus tinkle, o mano darbai ir įsakymai įgavo mano sapnų atspalvį. Bet juk neturėčiau smulkiai pasakoti apie šias nesąmones. Leiskite man kalbėti tik apie tą vieną, amžinai prakeiktą menę, į kurią akimirką aptemus protui aš parvedžiau nuo altoriaus kaip nuotaką, kaip nepamiršamosios Ligijos įpėdinę, šviesiaplaukę ir mėlynakę ledi Roveną Trevanjen iš Tremeino.

Nėra nė vienos tos vestuvinės menės architektūros ir puošmenų smulkmenos, kurios dabar neregėčiau. Kur buvo nuotakos išpuikusios šeimos sielos, kai jie, trokšdami aukso, leido tai mergelei ir tokiai mylimai dukrai peržengti šitaip išpuošto kambario slenkstį? Sakiau, jog iki smulkmenų prisimenu tą

menę, tačiau liūdna, kad pamirštu labai svarbius dalykus, o fantastinėse menės puošmenose nebuvo jokios tvarkos, jokios sistemos, kuri įstrigtų į atmintį. Menė buvo didelė, penkiakampė aukštame abatijos, pastatytos kaip pilis, bokšte. Visą pietinę penkiakampio sieną užėmė vienintelis langas – didžiulis vientisas nedūžtančio Venecijos stiklo lakštas, vienas švino atspalvio lakštas, ir saulės ar mėnulio spinduliai, prasiskverbdami pro jį, skleidė vaiduolišką atšvaitą ant visų daiktų viduje. Viršutinę šio didžiulio lango dalį dengė grotelės, apraizgytos seno vynuogienojo, masyviomis bokšto sienomis lipančio aukšty. Tamsaus ąžuolo lubos buvo be galo didingos, skliautuotos, su kruopščiai išpjaustytu baisiai keistu, groteskiniu, pusiau gotišku, pusiau druidišku ornamentu. Iš pačios centrinės šių liūdnuų skliautų įdubos ant aukso grandinės, supintos iš ilgų grandinėlių, kaboją didžiulis to paties metalo saraceniško stiliaus šviestuvai su daugybe skylių, išbadytų taip, kad iš jų visą laiką tarsi judrios gyvatės vinguriavo spalvotos ugnelės.

Kelios otomanės ir rytietiški kandeliabrai stovėjo be jokios tvarkos. Čia taip pat buvo lova – vestuvinė lova – indiško stiliaus, žema, iš tvirto juodmedžio, su baldakimu, primenančiu karsto uždangalą. Visuose

menės kampuose stovėjo po milžinišką juodo granito sarkofagą iš karalių kapų prie Luksoro; jų senoviniai dangčiai buvo išpuošti skulptūromis. Tačiau bene fantastiškiausia buvo drapiruotė. Puošnios, bet neproporcingai milžiniškos sienos nuo viršaus iki apačios buvo nukabinėtos plačiomis klostėmis krintančiais gobelenais iš tokios pat medžiagos kaip ir kilimas ant grindų, kaip otomanių ir juodmedžio lovos užtiesalai, kaip prabangios užuolaidų, beveik dengiančių langą, klostės. Ta medžiaga buvo brangiausias aukso brokatas. Nelygiais tarpais jis buvo išpieštas maždaug pėdos pločio juodomis kaip derva arabeskomis. Šios figūros atrodė arabeskomis tik žiūrint iš vieno taško. Dabar plačiai paplitusiu prietaisu – o iš tikrųjų žinomu jau žiloje senovėje – jos galėjo keisti vaizdą. Įeinančiam į kambarį jos atrodėdavo tarsi paprastos pabaisos, bet einant toliau figūros mainėsi ir pamažu, keisdamas padėtį kambaryje, svečias pasijusdavo apsuptas begalės vaiduokliškų būtybių, atėjusių iš normanų prietarų ar atkilusių iš vienuolių nuodėmingų sapnų. Fantasmagorinį išpūdį ypač stiprino už draperijų dirbtinai sukelta stipri nuolatinė oro srovė, nuo kurios viskas šlykščiai ir neramiai atgydavo.

Štai tokiose salėse, štai tokioje vestuvinėje menėje leidau su ledi Trevanjen nepašventintas mūsų vedybinio gyvenimo pirmo mėnesio valandas. Negalėjau nepajusti, kad žmoną baugino mano žiaurus ir niūrus būdas, kad ji manęs vengė ir mažai mane mylėjo, bet tai man teikė veikiau malonumo nei nepasitenkinimo. Aš jos nekenčiau daugiau demonui nei žmogui būdinga neapykanta. Mano atmintis grįždavo (o su kokia stipria atgaila!) prie Ligijos, numylėtos, didingos, gražios, palaidotos kape. Mėgaudavausi prisiminimais apie jos tyrumą, išmintį, jos išdidžią nežemišką prigimtį, jos aistringą, dievinančią meilę. Be to, ir dabar mano dvasia visa liepsnojo didesne ugnimi nei visos jos liepsnos. Įaudrintas gaivalingų sapnų (nes nuolat būdavau apkvaitęs nuo opijaus), garsiai šaukdavau ją nakties tyloje arba pasislėpęs ūksminguose slėniuose dieną, tarsi būčiau galėjęs savo beprotišku troškimu, didžiule aistra, deginančiu ilgesio mirusiajai karščiu susigrąžinti ją į žemišką kelią, iš kurio buvo išėjusi – ak, nejaugi amžinai?

Gal antro mūsų bendro gyvenimo mėnesio pradžioje ledi Rovena staiga susirgo ir sveiko lėtai. Ji neramiai blaškėsi naktimis, karščiuodama ir pusiau snausdama kalbėjo apie garsus ir judėjimą bokšto

menėje ir už sienų, ką aš maniau esant jos liguistos vaizduotės padariniu arba galbūt fantasmagorišku pačios menės poveikiu. Pagaliau ji ėmė taisyti ir visai pasveiko. Bet praėjo visai nedaug laiko, kai ji antrąkart sunkiai susirgo ir atgulė į kančių lovą, po šio priepuolio jos ir šiaip trapus kūnas jau niekada visai neatsigavo. Po šio karto jos negalavimai darėsi vis baisesni, dar didesnę nerimą ėmė kelti atkryčiai, o jos gydytojų žinios ir didelės pastangos ėjo perniek. Stiprėjant chroniškai ligai, kuri, matyt, taip įsiėdė į jos kūną, kad tapo neįmanoma išgydyti ją žmogaus galiomis, negalėjau nepastebėti, kad ji darėsi vis nervingesnė ir irzlesnė, kad susijaudindavo ir išsigąsdavo pačių paprasčiausių dalykų. Ji vėl ėmė kalbėti – tik dabar vis dažniau ir atkakliau – apie garsus, silpnus garsus, ir apie keistą judėjimą gobelenuose, ką ji jau buvo užsiminusi anksčiau.

Vieną naktį, baigiantis rugsėjui, ji nepaprastai atkakliai prakalbo šia tema, norėdama atkreipti mano dėmesį. Ji buvo ką tik atsibudusi iš neramaus snaudulio, o aš stebėjau jos išsekusį veidą pusiau su baime, pusiau su neaiškiu siaubu. Sėdėjau šalia jos juodmedžio lovos ant indiškos otomanės. Ji pasikėlė ir ėmė pašnibždomis rimtai pasakoti apie garsus, kuriuos ji tuo metu girdėjo, bet kurių negalėjau

išgirsti aš, apie judėjimą, kuriį ji tuo metu matė, bet kurio negalėjau jausti aš. Vėjas triukšmingai šiureno gobelenus, ir aš panorau parodyti jai (tai, kuo, leiskite man prisipažinti, aš ne visai tikėjau pats), kad šis vos girdimas alsavimas ir šis vos regimas figūrų ant sienų judėjimas paprasčiausiai buvo sukelti vėjo. Bet iš jos mirtinai išblyškusio veido supratau, kad bergždžiai stengiuos ją įtikinti. Atrodė, ji tuoj apalps, o arti nebuvo tarnų, kuriuos būčiau galėjęs pašaukti. Prisiminiau, kur stovėjo grafinas su silpnu vynu, išrašytu jos gydytojų, ir nuskubėjau per menę jo atnešti. Bet vos tik įėjau į šviesos, krin-tančios nuo šviestuvo, ratą dvi keistos, stulbinamos aplinkybės patraukė mano dėmesį. Pajutau, kad kažkas apčiuopiama, bet nematoma lengvai praėjo pro mane, ir aš ant auksinio kilimo, pačiame sietyno metamos šviesos centre, pamačiau šešėlį, kuriį galėjai palaikyti šešėlio šešėliu. Bet buvau baisiai susi-jaudinęs po didelės opijaus dozės ir į šiuos dalykus beveik nekreipiau dėmesio ir apie juos nepasako-jau Rovenai. Suradęs vyną, vėl perėjau kambarį ir įpyliau pilną taurę, kurią prinešiau prie apalpusios moters lūpų. Tačiau ji buvo jau beveik atsigavusi ir pati paėmė taurę, o aš tuo tarpu atsisėdau ant arti-miausios otomanės, įdėmiai žiūrėdamas į Roveną. Ir

tik tada aiškiai išgirdau žingsnius ant kilimo, šalia lovos. O kitą akimirką, kai Rovena jau buvo bekelianti vyno taurę prie lūpų, pamačiau – o gal man tik pasirodė, jog pamačiau – kaip į taurę įlašėjo, tarsi iš kažkokio nematomo šaltinio menės ore, trys dideli blizgantys rubino spalvos skysčio lašai. Aš šitai mačiau, bet Rovena to nematė. Ji nedvejodama išgėrė vyną, o aš susilaikiau nepapasakojęs jai apie šį nutikimą, kurį palaikiau tik savo gyvos vaizduotės, liguistai įaudrintos mano žmonos baimės, opijaus, o vėliau laiko padariniu.

Tačiau negaliu nuslėpti nuo savęs, kad iškart po to, kai buvo įlašinti rubino lašai, mano žmonos sveikata ėmė labai blogėti, ir trečią naktį po šio įvykio jos tarnai aprengė ją įkapėmis, o ketvirtą naktį aš sėdėjau vienas su jos kūnu, apdengtu drobule, toje fantastiškoje menėje, į kurią ji buvo įžengusi kaip mano žmona. Pašėlę regėjimai, sukelti opijaus, tarsi šešėliai plaukė priešais mane. Neramiomis akimis žvelgiau į sarkofagus menės kertėse, į besimainančias drapiruočių figūras ir į plevenančias spalvotas šviestuvo ugneles. Prisiminiau praėjusios nakties įvykius, ir mano žvilgsnį patraukė sietyno apšviesta vieta, kur buvau matęs neryškius šešėlio kontūrus. Bet jo čia jau nebuvo; lengviau atsikvėpęs nukrei-

piau akis į išblyškusią ir sustingusią figūrą lovoje. Mane užplūdo tūkstančiai prisiminimų apie Ligiją, o paskui mano širdyje vėl sukilo tarsi smarkus potvynis visas tas neapsakomas skausmas, kurį jaučiau, kai taip pašarvota gulėjo ji. Naktisėjo į pabaigą, o aš, apimtas nemalonių minčių apie vienintelę, kurią už viską karščiau mylėjau, vis tebežiūrėjau į Rovenos kūną.

Galėjo būti vidurnaktis, o gal kiek prieš ar po vidurnakčio – nebuvo pažiūrėjęs, kiek valandų – kai tyli, švelni, bet labai aiški rauda pažadino mane iš svajonių. Jaučiau, kad ji sklido iš juodmedžio lovos, mirties lovos. Klausiausi kankinamo, prietaringo siaubo apimtas, bet garsas nepasikartojo. Įtempęs žvilgsnį stengiausi pamatyti, ar nesujudės lavo-
nas, bet ničnieko nepastebėjau. Tačiau apsigauti negalėjau. Girdėjau tą garsą, nors ir labai silpną, ir tada pabudo mano siela. Atkakliai ir užsispyręs žiūrėjau į kūną. Praėjo nemažai minučių, kol kažkas atsitiko, kažkas, kas man padėjo suprasti paslaptį. Pamažu paaiškėjo, kad labai nežymiai, vos pastebimai parausvėjo jos skruostai ir akių vokai su suslūgusiomis gyslelėmis. Apimtas neapsakomos baimės ir siaubo, kuriam išreikšti mirtingųjų kalboje nėra pakankamai įtaigių žodžių, jaučiau, kad mano širdis

nustoję plakusi, kojos ir rankos sustingę. Bet paręigos suvokimas padęjo susitvardyti. Neabejojau, kad mes pernelyg paskubęjome – Rovena vis dar buvo gyva. Reikęjo kuo skubiausiai ko nors imtis, tačiau bokštas buvo nuošaly nuo tarnų, gyvenamųjų kambarių abatijoje, nė vieno nebuvo arti, negalęjau jų pašaukti kitaip, kaip tik ilgam išeidamas iš kambario – o šito daryti neišdrišau. Todęl kankinausi vienas, stengdamasis prisišaukti vis dar plevenančią dvasią. Netrukus paaiškęjo, jog Rovena atkrito į ankstesnę būseną: iš skruostų ir akių vokų vęl dingę rausvumas ir jie išblyško kaip marmuras, lūpos dar labiau susiraukšlęjo ir kiečiau susičiaupę mirties grimasa; greitai kūnas tapo šlykščiai glitus ir šaltas ir visiškai sustingę. Drebędamas vęl atsisędau ant lovos, nuo kurios buvau taip siaubingai pakeltas, ir vęl ėmiau aistringai svajoti apie Ligiją.

Taip praęjo valanda, kai antrąkart (ar tai gali būti?) išgirdau kažkokį silpną garsą, sklindantį nuo lovos pusės. Įsiklausiau, siaubingai išsigandęs. Vęl pasigirdo garsas – tai buvo atodūsis. Pribęgęs prie lavono pamačiau – aiškiai pamačiau – kaip ėmę virpęti lūpos. Po minutės jos atsileido, apnuogindamos šviesią kaip perlai dantų liniją. Dabar mano krūtinęje grūmęsi nuostaba su baisia baime, iki tol viena

ten viešpatavusia. Jaučiau, kad mano akys aptemo, o protas ėmė mišti, ir tik didžiulėmis valios pastangomis pagaliau man pavyko prisiversti daryti tai, ką liepė pareiga. Dabar vos vos paraudo kakta, skruostai ir kaklas, kūnas sušilo, net ėmė silpnai plakti širdis. Rovena buvo gyva ir su dvigubu įkarščiu ėmiausi ją gaivinti. Tryniau ir vilgiau smilkinius ir rankas, dariau viską, ką žinojau iš patirties ir iš gaušių medicinos knygų. Bet veltui. Netrukus raudonis dingo, pulsas išnyko, lūpos vėl susičiaupė kaip mirusio ir po akimirkos kūnas atšalo kaip ledas, pamėlo, sustingo, įdubo – jis įgavo visus šlykščius požymius to, kuris jau daug dienų buvo kapo gyventojas.

Vėl paskendau regėjimuose apie Ligiją ir vėl (kaip keista, kad drebu rašydamas?), vėl išgirdau tylią raudą, sklindančią nuo juodmedžio lovos. Bet kodėl turėčiau smulkiai aprašinėti neapsakomus tos nakties siaubus? Kam pasakoti, kaip tarpais, kolei ėmė aušti pilka diena, kartojosi ši siaubinga atgijimo drama, kaip kiekvienas atkrytis darėsi stipresnis ir akivaizdžiai artimesnis tikrai mirčiai, kaip kiekviena agonija liudijo apie kovą su kažkokiu nematomu priešu, ir kaip po kiekvienos kovos pašėlusiai keitėsi – tik negaliu pasakyti kaip – lavono išvaizda. Bet greičiau prie atomazgos!

Didesnė baisiosios nakties dalis jau buvo praėjusi. O ta, kuri buvo mirusi, vėl sujudėjo, tik dabar daug gyviau nei pirma, nors ir po daug baisesnio ir beviltiškesnio atkryčio nei ankstesni. Jau seniai lioviausio kovojęs už jos gyvybę ar judėjęs, ir sėdėjau sustinęs ant otomanės kaip bejėgė auka žiaurių emocijų, iš kurių begalinė baimė buvo ne tokia baisi ir naikinanti. Kartu su lavonas vėl sujudėjo, tik dabar dar gyviau nei pirma. Veidas atgavo gyvybės spalvas, rankos ir kojos atsileido ir, jeigu ne kietai užmerkti akių vokai, kapo drobulės ir raiščiai, primeną apie laidojimo rūsiui pasmerktą kūną, būčiau galėjęs pamanyti, jog Rovena iš tikrųjų visiškai sutraukė grandines – Mirties grandines. Bet jeigu net tuomet negalėjau susitaikyti su šia mintimi, tai daugiau abejonių jau nebuvo, kai iš lovos atsikėlusį į drobulę susupta būtybė svirduliuodama, netvirtais žingsniais, neatsimerkdama, tarsi sapnuodama, ryžtingai nuėjo tiesiai į kambario vidurį.

Nesudrebėjau, nepajudėjau – siaubingų fantazijų, sukeltų išorės, ūgio, laikysenos spiečius užplūdo mano protą, mane paralyžiavo – pavertė akmeniu. Nejudėjau, bet įdėmiai žvelgiau į vaiduoklį. Mano galvoje siautėjo nenumaldoma beprotiškų minčių audra. Ar iš tikrųjų priešais mane buvo gyva

Rovena? Ar iš viso tai galėjo būti Rovena – švie-
siaplaukė, mėlynakė ledi Rovena Trevanjen iš Tre-
meino? Kodėl, kodėl turėčiau abejoti? Raištis kietai
veržė jos burną, bet ar tai negalėjo būti alsuojan-
čios ledi Trevanjen burna? O skruostai – juose
žydėjo rožės kaip jos gyvenimo vidurdienį; taip, iš
tikrujų, tai galėjo būti skaistūs gyvos ledi iš Tre-
meino skruostai. Ir smakras, ir duobutės – visai kaip
sveikos – ar tai negalėjo būti jos? Bet nejaugi ji tapo
aukštesnė nuo ligos pradžios? Kokia neapsakoma
beprotybė apėmė mane nuo šios minties? Vienu šuo-
liu pasiekiau jos kojas. Jai atšokant nuo manęs, nuo
jos galvos nukrito baises įkapės, į kurias ji buvo įvy-
niota ir iš po kurių judančiame menės ore išsklido
ilgų susitaršusių plaukų sruogos. Plaukai buvo juo-
desni nei varno sparnas vidurnaktį! Tada lėtai atsi-
merkė tos būtybės, stovinčios priešais mane, akys.

– Bent jau dėl šito niekada, – garsiai sušukau, –
niekada negaliu suklysti! – tai buvo išraiškingos,
juodos, pašėlusios mano mirusios, numylėtosios ledi
Ligijos akys.

NEPRILYGSTAMAS HANSO PFALIO NUOTYKIS

*Širdyje troškimams siaučiant,
Pats valdydamas jų šėlą,
Oro žirgą pažabojęs,
Aš klajot į tyrus joju,
Ietį degančią iškėlęs.²¹ P1*

Paskutinėmis žiniomis, gautomis iš Roterdamo, tame mieste kilo didelis filosofinio pobūdžio sujudimas. Ką ir šnekėti, ten dėjosi tokie nepaprasti ir netikėti dalykai, griaute griaunantys įsigalėjusias pažiūras, jog nesistebiu matydamas, kaip visa Europa sukilo ant kojų, gamtininkai netveria savo kailyje, mokslinčiai ir astronomai neranda sau vietos iš susijaudinimo.

Pasirodo, kad ... metų ... dieną (dėl datos nesu tikras)^{P2} tiršta žmonių minia nežinia ko užplūdo didžiąją Biržos aikštę šauniame Roterdamo mieste. Diena pasitaikė šilta kaip reta tokiu metų laiku, ore

²¹ Vertė A. Danielius.

anei dvelksmo, ir retkarčiais iš baltų debesų, dosniai nuklojusių žydrą skliautą, ant galvų nukrapnojantis lietutis nēmaž negadino miestelēnams nuotaikos. Tačiau maždaug į pusiaudienį per minią nuvilnijo lengvas, betgi kiek neįprastas šurmulys: dešimt tūkstančių liežuvių ėmė pliaukšti vienu metu, dešimt tūkstančių veidų atsisuko į dangų, dešimt tūkstančių pypkių vienu metu iškrito iš dešimties tūkstančių burnų, ir per Roterdamą bei jo apylinkes it griausmas nusirito pašėlęs ir pratisas blioovesys, kuriam poron būtų tikęs nebent Niagaros kriokimas.

Šitokio triukšmo priežastis netruko paaiškėti. Iš didelio, ryškaus pavidalo kalno debesų, kuriais, kaip sakiau, buvo nuklota padangė, išniro ir ėmė palengva leistis į atvirą žydrynę keistas, įmantrios formos, bet, matyt, iš kietos medžiagos padarytas daiktas, toks kerėpliškas, kad galva neišneša, ir tuntui biurgerių, stovinčių apačioje atvipusiais žandikauliais, beliko tik žado netekus spoksoti. Kas tai? Vardan visų Roterdamo kipšų, ką tai galėtų reikšti? Niekas nežinojo, niekas neturėjo supratimo, niekas – net burmistras Superbus van Underdukas – nesumetė iš kurio galo minti šią mįslę; tad nesuradę ką beveikti gudresnio, visi kaip vienas vėl patogiai įsikando pypkes ir, nenuleisdami akių nuo to reiški-

nio, išpūtė dūmą, palaukė, patrepinėjo, reikšmingai atsikrenkštė, dar patrepinėjo, pakrenkštė, palaukė ir galiausiai išpūtė dar po dūmą.

O tuo tarpu vis žemiau ir žemiau prie puikiojo miesto leidosi daiktas, sukėlęs šitiek smalsumo ir dūmų. Po kurio laiko jį jau buvo galima gerai apžiūrėti. Pasirodė, jog tai buvo – įdėm! – tam tikros rūšies balionas, tačiau Roterdame tokių balionų dar niekas nebuvo regėjęs. Nes kam, leiskite paklausti, yra tekę matyti kada nors oro balioną iš murzinių laikraščių? Bent jau Olandijoje tikrai niekam, o vis dėlto dabar, po pat nosimis, tikriaus sakant, šiek tiek virš nosių, kybojo daiktas, padarytas iš tos garbinos medžiagos, apie kurios panaudojimą tokiam tikslui niekas nebūtų susiprotėjęs. Baisus įžeidimas doriesiems Roterdamo biurgeriams! Savo forma – tai buvo dar labiau smerktina – balionas panėšėjo ne į ką kita, kaip į apvožtą juokdario kepuraitę. Tas panašumas pasirodė dar didesnis tada, kai minia, geriau išžiūrėjusi, išvydo didžiulį kutą, nukarusį nuo kepurės viršaus, o žemiau, prie kraštų, kirbinę mažų daikčiukų, tarsi avims po kaklais kabinamų skambaliukų, kurie be perstojo tilindžiavo „Betės Martin“ melodiją. Bet tai buvo ne visas blogumas. Po ta pasakiška mašina, parišta žydrais kaspinais

kabojo pintinę atstojanti milžiniškos pilkos spalvos veltinė skrybėlė be galo plačiais kraštais, papuošta juodu kaspinu su sidabro sagtimi. Nuostabiausia buvo tai, kad dauguma roterdamiečių galėjo prisiekti anksčiau ne kartą matę tą skrybėlę, ir tikrai – susirinkusieji žiūrėjo į ją kaip į seniai pažįstamą daiktą, o frau Gretelė Pfal, vos ją išvydusi, nustebo ir džiugiai surikusi pareiškė, jog ji kaip du vandens lašai panaši į jos gerojo vyro skrybėlę. Tatai buvo itin įstabus dalykas, nes maždaug prieš penkerius metus Hansas Pfalis su trimis bičiuliais netikėtai ir paslaptinai dingo iš Roterdamo kaip į vandenį, ir iki šiame pasakojime aprašomų įvykių nieko tikro nebuvo pavykę sužinoti apie jų likimą. Tiesa, kiek anksčiau priemiesčių dykvietėje, šlamšto krūvoje kažkas atrado kaulus, kurie buvo palaikyti žmonių palaikais, ir kažkam šovė į galvą beprotiška mintis apie toje vietoje įvykdytą šlykščią žmogžudystę, kurios aukomis, matyt, bus tapęs Hansas Pfalis su savo draugais. Tačiau metas grįžti prie mūsų pasakojimo.

Balionas (nes tuo jau niekas neabejojo) dabar nusileido per kokį šimtą pėdų nuo žemės, ir apačioje laukianti minia turėjo progą gerai apžiūrėti keleivį. Teisybės dėlei reikia pasakyti, jog tai buvo itin keista

būtybė. Augumo buvo ne daugiau kaip dviejų pėdų, tačiau ir to ūgio būtų užtekę, kad padaras, netekęs pusiausvyros, išvirtų per kraštą, jei ne krūtinę siekiantis apvadas, pririštas prie baliono virvių. Ne pagal ūgį pilvotas žmogelis buvo toks riebus, kad galėjai mirti juokais. Jo kojų, žinoma, nebuvo matyti. Rankos baisiai didelės. Žilstelėję plaukai supinti į kasebę. Ilgų ilgiausia, kumpa ir įraudonijusi nosis, išvirtusios akys, žibančios ir skvarbios, putlūs, nors ir raukšlėti nuo senatvės skruostai, platus dvigubas smakras, ir visiškai nieko ten, kur turėjo būti ausys. Šis mažas keistas džentelmenas buvo apsirengęs laisvai karančiu žydro satino durtiniu, pritinkančios spalvos aptemptomis puskelnėmis su sidabro sagtimis ant kelių. Liemenė pasiūdinta iš kažkokios geltonos medžiagos, balta šilkinė skrybėlė valiūkiškai atsmaukta ant pakaušio, kaklas aprištas vaiskiai raudona skepeta, sumegzta neįsivaizduojamo dydžio mazgu ir grakščiai krintančia ant krūtinės.

Kuomet iki žemės liko, kaip sakiau, šimtas pėdų, seneliukas staiga ėmė visas tirtėti ir prarado bet kokią norą nusileisti dar bent pėdą arčiau *terra firma*²². Todėl išpylė per bortą iš maišo smėlį ir tą

²² Tvirtos žemės (*lot.*).

pat akimirką liovėsi leidėsis. Paskui, didžiai jaudindamasis, ištraukė iš durtinio kišenės didžiulę ty mo piniginę ir išvertęs akis ėmė įtariai ją apžiūrinėti, matyt, nustebęs dėl jos svorio. Pagaliau piniginę atidarė, išėmė didelį antspaudo tą voką, perrištą kaspinu, ir numetė jį tiesiai po burmistro Superbaus van Underduko kojomis. Jo ekscelencija pasilenkė paimti voko. Tačiau oreivis, vis dar baisiai sunerimęs ir, matyt, daugiau neturėdamas Roterdame ką veikti, tuo metu suskato ruoštis išvykimui; tam, kad balionas imtų kilti, jam reikėjo nusikratyti balastu, ir penki maišai smėlio, išmesti nepasirūpinus juos prieš tai išpilti, nelaimėi, nudribo tiesiai ant burmistro nugaros ir privertė jį gal pustuzinį kartų apsiversti visų roterdamiečių akyse. Bet nereikia manyti, kad didysis van Underdukas niekuo nenubaudė senioko už tokį akiplėšiškumą. Priešingai: žmonės kalba, kad kas sykį versdamasis kūliais jis supapsėdavo pypke, kurios per visą tą laiką nieku gyvu nenorėjo paleisti iš burnos ir kurią, reikia tikėtis, laikys ten (su Dievo padėjimu) ligi grabo lentos.

Tuo tarpu balionas nelyginant vyturys šovė į dangų ir, pakilęs virš miesto, pagaliau pasislėpė už debesies, panašaus į tą, iš kurio buvo išniręs, ir visiems laikams pranyko iš akių geriesiems Roter-

damo piliečiams. Visų žvilgsniai dabar nukrypo į laišką, kurio nusileidimas ir jį lydėję įvykiai taip nelemtai išmušė iš kojų jo prakilnybę van Underduką ir pakirto jo orumą. Tačiau tas valdininkas, išdarinėdamas įmantriausius kūlversčius, nė akimirkai nebuvo pamiršęs ar išleidęs iš akių to voko; pakliuvusio, kaip išaiškėjo paskui, į tas rankas, kurioms ir buvo skirtas, nes ant jo buvo užrašytos dvi pavardės: burmistro, kartu Roterdamo astronomų kolegijos prezidento, ir jos viceprezidento profesoriaus Rubadubo. Taigi tie garbingi ponai nieko nelaukdami atplėšė voką ir rado jame nepaprastą ir tikrai labai rimtą tokio turinio laišką:

Jų Prakilnybėms van Underdukui ir Rubadubui, Roterdamo astronomų kolegijos prezidentui ir viceprezidentui.

Galbūt Jūsų Prakilnybės teiksis prisiminti kuklų amatininką, dumplių meistrą vardu Hansas Pfallis, kuris sykiu su kitais trimis vyrais paslaptینگomis aplinkybėmis pradingo prieš kokius penkerius metus iš Roterdamo. Jūsų Prakilnybėms leidus, aš, parašęs šį laišką, ir būsiu tas Hansas Pfallis. Daug kas iš miestelėnų gerai prisimena, kad aš keturiasdešimt metų gyvenau Raugintų Kopūstų skersgatvio gale,

mūriniame namuke, kuriame laikiausi lig pat savo prapuolimo. Mano protėviai, gyvenę čia nuo neatmenamų laikų, vertėsi kaip ir aš garbingu ir pelningu dumplių taisymo amatu, nes, po teisybei, kol žmonių galvos nebuvo pramuštos politika, nebuvo galima nei pageidauti, nei tikėtis geresnio užsiėmimo doram Roterdamo piliečiui. Kreditoriai buvo dosnūs, niekuomet netrūko nei pinigų, nei darbo, nei gerų norų. Bet, kaip minėjau, netrukus gavau pajusti, prie ko atvedė laisvė, ilgos kalbos, radikalizmas ir kiti panašūs dalykai. Žmonės, kadaise buvę geriausi pasaulyje pirkėjai, dabar nerasdavo nė minutės laisvo laiko pagalvoti apie mus. Jiems kiek jėgos leido reikėjo skaityti apie revoliucijas ir nė per žingsnelį neatsilikti nuo mūsų šimtmečio protinės bei dvasinės pažangos. Prireikus įpūsti ugnį, tą buvo galima padaryti laikraščiu, o šlyjant vyriausybei, esu tuo tikras, oda ir geležis atitinkamai įgauna atsparumo, mat per labai trumpą laiką Roterdame neliko dumplių, kurioms reikėtų adatos ar plaktuko. Tokios padėties daugiau nebuvo galima kęsti. Netrukus palikau plikas basas kaip pirštas ir, negalėdamas išlaikyti pačios su vaikais ir toliau kęsti šitokią skurdą, ėmiau valandų valandas sukti galvą, ieškodamas patogiausio būdo pasidaryti sau galą. Tuo

tarpu priekarūs kreditoriai nedavė man laiko apmąstymams. Namas buvo apsiaustas ir dieną, ir naktį. Trys iš tų žmogėnų arčiau už kitus užsėdo man ant sprando ir nesitraukė nuo durų grasindami teismais. Daviau sau baisią priesaiką atkeršyti tiems trims, jei progai pasitaikius jie pakliūtų man po ranka, ir greičiausiai tik mintis apie saldų kerštą sulaikė mane nuo pagundos išsitaškyti smegenis šūviu iš muškietos. Todėl, užgniaužęs pyktį, tąsyk nusprendžiau liūliuoti juos pažadais tol, kol likimas lems įgyvendinti sumanytą kerštą.

Kartą, pasprukęs nuo kreditorių, slegiamas kaip niekad niūrių minčių be jokio tikslo klaidžiojau gatvėmis, kol nejučia atsidūriau prie knygų krautuvelės. Pamatęs lankytojams paliktą kėdę, klestelėjau ant jos ir nieko nenutuokdamas atsiverčiau pirmą po ranka pasitaikiusią knygą. Tai buvo teorinės astronomijos traktatas plonais viršeliais, parašytas berlyniečio profesoriaus Enkės^{P3} ar kažkokio prancūzo panašia pavarde. Šiek tiek išmaniau tuos dalykus, todėl įnikau į knygą ir perskaičiau ją, tiesą sakant, net du kartus, kol atsikvošėjau ir prisiminiau, kur esąs. Bet traktatas (kaip ir pneumatika, kurios atradimą neseniai lyg didelę paslaptį man atskleidė giminaitis iš Nanto) neišėjo man iš galvos ir slinkdamas apy-

tamsėmis gatvėmis nesilioviau galvojęs apie drąsias ir kartais sunkiai protu suvokiamas tos knygos autoriaus išvadas. Ten buvo prirašyta dalykų, kurie itin stipriai sudirgino mano vaizduotę. Nedaug ragavęs mokslų ir ypač prastai nutuokdamas apie natūrfilosofiją – nors tariausi viską teisingai supratęs ir man į galvą nešovė nepasitikėti neapibrėžtomis beskaitant kilusiomis prielaidomis, – aš tik vis labiau kaitinau savo vaizduotę; man užteko naivumo, o gal ir sveiko proto suprasti, kad tos nebrandžios mintys, gimstančios karštligiškuose protuose, nors ir nebūtinai, gali turėti tiek pat jėgos ir tikroviškumo, kiek ir įgimtos žmogui nuovoka ir intuicija.

Buvo visai tamsu, kai parėjau namo, todėl iškart atsiguliau į lovą. Tačiau sudirgintas protas neleido užmigti, ir aš iki saulės patekėjimo skendėjau savo mintyse. Anksti atsikėlęs tuojau pat nuskubėjau į knygų krautuvėlę, kur už paskutinius sukrapštytus skatikus nusipirkau kelis tomelius „Mechanikos ir praktinės astronomijos“. Laimingai parlėkęs su knygomis namo, puoliau jų skaityti ir netrukus tiek įsigilinau į tuos mokslus, jog nusprendžiau imtis vieno sumanymo, kurį man įkvėpė šėtonas arba angelas sargas. Pertraukose tarp mokslų neriausi iš kailio, stengdamasis nuramdyti tuos mane labiausiai

kamuojančius kreditorius. Pagaliau man tai pavyko – dalį skolos grąžinau pardavęs kai kuriuos baldus, o likutį pažadėjau atiduoti įkūnijęs savo sumanymą, kurio įgyvendinimui pasiprašiau jų pagalbos. Šitaip man pavyko nesunkiai palenkti juos (baisius neišmanėlius) savo pusėn.

Aptvarkęs reikalus, su pačios pagalba išigudrinau drąsiai mėtydamas pėdas parduoti likusią turtą ir įvairiomis dingstimis iš vienur ir iš kitur pasiskolinti nemenką sumą grynaisiais, nors (gėda prisipažinti) nesukau sau galvos dėl jų grąžinimo. Šitaip praturtėjęs ėmiau pirktis po gabalą – dvylikos jardų atraižomis – labai gero audimo muslino, virvių, kaučiukinio lako, išigijau didžiulę, pagal paties užsakymą sumąstytą pintinę ir dar šį bei tą, kas buvo reikalinga milžiniško oro baliono gamybai. Tą darbą pavedžiau atlikti pačiai, prieš tai smulkiai išaiškinęs, ką ir kaip reikia daryti. Patsai tuo tarpu numezgiau iš virvių didelį tinklą ir pritaisiau prie jo žiedus ir lynus; prisipirkau begalę prietaisų ir medžiagų bandymams viršutiniuose atmosferos sluoksniuose. Sulaukęs nakties, nugabenau nuošalioje vietoje į rytus nuo Roterdamo penkias statinaites maždaug po penkiasdešimt galonų talpos, suveržtas geležiniais lankais, vieną didelę šulę, šešis dvidešim-

ties pėdų ilgio ir trijų colių skersmens skardinius vamzdžius, atsargą *tam tikro metalo, ar pusmetalio*, kurio pavadinimo nenoriu atskleisti, ir tuziną nedidelių butelių paprasčiausios rūgšties. Dujų, kurias ketinau gauti iš šių medžiagų, iki manęs dar niekas nebuvo pasigaminęs, bent jau ne tokiam tikslui. Galiu tik pasakyti, kad tai *azoto*, ligi tol laikyto neskaidomu, dėmuo, kurio tankis yra maždaug 37,4 karto *mažesnis už vandenilio tankį*. Dujos bespalvės, bet turi kvapą ir grynosi dega žalsva liepsna. Galėčiau nupasakoti, kaip tos dujos išskiriamos, tačiau ta teisė priklauso (kaip jau pirma užsiminiau) Nanto miesto Prancūzijoje gyventojui, kuris tam tikromis sąlygomis perdavė man savo paslaptį. Tas pats žmogus, nieko nežinodamas apie mano tikslus, išmokė mane iš kai kurių gyvūnų odos pasigaminti balionui medžiagą, galima sakyti, beveik nepraleidžiančią oro. Vis dėlto tas būdas man pasirodė pernelyg brangus, bet maniau, jog muslinas su kaučiuko sluoksniu bus ne ką prastesnis. Šią aplinkybę primenu todėl, kad žmogus, apie kurį kalbu, galbūt panūs iš tų medžiagų pasidarytu balionu pakilti oran, ir aš nesirengiu atimti iš jo puikaus atradimo garbės.

Tose vietose, kur pripučiant balioną turėjo stovėti statinaitės, slapčia maždaug dvidešimt pen-

kių pėdų pusračiu iškasiau penkias duobeles: po vieną kiekvienai statinaitei. To puslankio viduryje – didžiajai šulei skirtoje vietoje – iškasiau dar vieną duobę, tik gilesnę. Mažosiose duobėse suguldžiau penkias dėžes po penkiasdešimt svarų, o į didžiąją įritinau šimto penkiasdešimties svarų šulę – visas pilnas pabūklų parako. Visa tai sujungiau po velėna paslėpta bikfordo virve; vieną dagties galą įkišau į dėžę ir ant tos dėžės pastačiau statinaitę, palikęs kyšoti lauke vos matomą keturių colių galiuką. Pas-kui užkasiau kitas duobes ir užritinau ant jų stati-naites.

Be išvardytų dalykų parsigabenau ir paslėpiau dirbtuvėse patobulintą M. Grimo oro tankinimo aparatą. Tačiau paaiškėjo, jog tą prietaisą teks smarkiai keisti, kad tiktų reikalui, kuriam buvau sumanęs jį panaudoti. Vis dėlto, užsispyręs ir atkakliai dirbdamas, pagaliau užbaigiau visus darbus. Po kurio laiko balionas buvo gatavas. Jame tilpo per 40 tūkstančių kubinių pėdų dujų, kurios turėjo pakelti mane su visu kroviniu ir, jeigu gerai buvau paskaičiavęs, dar su šimtu septyniasdešimt penkais svarais balasto. Išteptas trimis sluoksniais lako, muslinas kuo puikiausiai atstojo šilką, nenusileisdamas šiam patvaramui ir būdamas gerokai pigesnis.

Užbaigęs pasiruošimą, išgavau iš pačios priešaiką, jog ji nė gyvai dvasiai neprasitars apie mano darbus nuo pat tos dienos, kai užsukau į knygų krautuvėlę, o patsai savo ruožtu pažadėjau sugrįžti kai tik bus palankios aplinkybės ir, atidavęs jai likusius pinigus, atsisveikinau. Dėl pačios nesibaiminau. Būdama, anot žmonių, šanki moteriškė, ji galėjo puikiai išsiversti šiame pasaulyje ir be mano pagalbos. Beje, manau, kad ji visuomet laikė mane dykaduočiu – netikusiu priedėliu, statančiu oro pilis, ir tik džiaugėsi radusi progą manim atsikratyti.

Buvo balandžio 1-oji. Jau sakiau, kad naktis pasitaikė tamsi, danguje nė žvaigždelės, ir mus erzino tik retskykais užeinanti dulksna. Tačiau daugiausia rūpesčių kėlė balionas, kuris, nors ir laku išsteptas, ėmė nuo lietaus sunkėti. Galėjo įmirkti ir parakas, todėl smarkiau prispaudžiau prie darbo tuos tris įkyruolius, liepęs jiems grūsti ledą aplink didžiąją šulę ir maišyti rūgštį mažesnėse. Bet jie nepaliko manęs ramybėje, vis klausinėdami, ką aš ketinąs daryti su visais tais dalykais ir be perstojo skundėsi pragarišku darbu, kuriį jiems buvau uždavęs. Jie mat niekaip negalėjo suprasti (jų žodžiais tariant), kas gero gali išeiti iš to, kad permirks Lietuvoje, dalyvaujant kažkokiam siaubingame kerėjime. Aš ėmiau

nerimauti, todėl dar atkakliau kibau į darbą, nes jau neabejojau, jog tie kvėšos laikė mane šėtono bendrininku, o savo darbą ne kuo kitu, kaip bendravimu su piktąja dvasia. Labiausiai baiminausi būti paliktas vienas. Todėl sumaniau juos nuraminti ir pažadėjau grąžinti pinigus, kai tik darbas bus baigtas. Tuos mano žodžius, jie, žinoma, suprato savaip, pamane, jog netrukus pasidirbsiu krūvą pinigų, ir jeigu jie atgaus savo pinigus ir dar šiek tiek priedo už darbą, jiems buvo nė motais, koks likimas laukia manęs ir mano sielos.

Praėjus penkioms su puse valandos, balionas išsi-pūtė kaip pridera. Pritvirtinau pintinę ir sukroviau į ją visą mantą: žiūroną, gerokai patobulintą aukštima- tį, elektroskopą, kompasą, magnetinę rody-klę, chronometrą, varpelį ir t. t. ir t. t. ir t. t., be to, kruopščiai užkimštą stiklinį rutulį su išsiurbtu oru; nepamiršau ir oro tankinimo aparato, maišiuko negesintų kalkių, gabalo smalkos, didelės atsargos vandens ir daug maisto, kurio didžiąją dalį sudarė pemikanas, itin vertingas ir nedaug vietos teuži- mantis maistas. Kelionėn pasiėmiau porelę balan- džių ir katę.

Buvo priešaušris, tad nutariau iškeliauti. Nume- tęs - lyg netyčiom - ant žemės cigarą, pasilenkiau

neva jo pakelti ir patyliukais uždegiau dagtį, kuris, kaip esu minėjęs, kyšojo iš po statinaitės. Tie trys bukagalviai nė matyti nematė, ką darau, o aš, vikriai stryktelėjęs pintinėn, vienu kirčiu nupjoviau vienintelę balioną prie žemės laikiusią virvę ir džiūgaudamas pamačiau, kaip balionas šovė aukštyn it pamėtėtas, lengvai nešdamas šimtą septyniasdešimt penkis svarus balasto, nors būtų pakėlęs ir antra tiek. Prieš pakylant aukštintis rodė trisdešimt colių, o termometras 19°.

Tačiau nespėjus pakilti nė penkiasdešimties jardų, iš apačios su didžiausiu trenksmu atsivijo ugnies, žvyro, degančios medienos, lydyto metalo ir sudarkytų žmogaus kūnų viesulas, ir aš, paklaikęs iš baimės, nuvirtau ant pintinės dugno visas drebėdamas iš siaubo. Tik dabar suvokiau, kad persistengiau ir kad sprogimo pasekmių dar reikia laukti. Nesuklydau: po akimirkos pajutau, kaip kraujas trenkė į smilkinius, ir tą pat sekundę nakties tamsą perskrodė trenksmas, rodė, perplėšęs visatą pusiau; lig mirties nepamiršiu to garso. Jau vėliau, turėdamas laiko pamąstyti, baisingą sprogimo jėgą aiškinau tuo, kad balionas atsidūrė tiesiai virš jo židinio, vienoje tiesėje su stipriausia sprogimo banga. Bet tą akimirką terūpėjo išlikti gyvam. Balionas iš pradžių

subliūško, paskui smarkiai išsipūtė ir ėmė svaiginamu greičiu suktis apie savo ašį, paskui krypuoti ir siūbuoti it girtas, kol galop aš buvau išsviestas iš pintinės ir pakibau žemyn galva ant liaunos maždaug trijų pėdų ilgio virvės, kuri atsitiktinai buvo nukarusi pro plyšį pintinės dugne ir man belekiant žemyn kažin kokio stebuklo dėka apšivyniojo aplink kairiąją koją. Sunku įsivaizduoti baisesnę padėtį už tą, į kurią pakliuvau. Ėmiau dusti ir drebėjau nelyginant drugio krečiamas kiekvienu savo raumeniu ir nervu, jaučiau kaip akys kėsinosi iššokti iš aki-duobių, mane ėmė pykinti, ir galiausiai aš netekau sąmonės.

Nežinau, kiek ilgai iškybojau žemyn galva, bet, matyt, netrumpai, nes man atsikvošėjus jau brėško rytas, balionas sklendė milžiniškame aukštyje virš bekraščio vandenyno, ir iki pat horizonto – anei lopinėlio sausumos. Atgavau žadą ir visus pojūčius, nors galėjau tikėtis ir blogesnės baigties. Ramiai – lyg pamišėlis – bandžiau įvertinti savo padėtį. Pakėliau prie akių vieną ranką, paskui kitą ir nustebeš žiūrėjau į išpampusias venas ir pajuodusius nagus. Paskui, keliskart papurtęs ir atsargiai pasičiupinėjęs galvą, įsitikinau, kad ji sveika ir tikrai ne didesnė už balioną, kaip kad man atrodė. Tuomet gerai apžiū-

rėjau kelnių kišenės ir baisia nusiminiau neaptikęs nei užrašų knygelės, nei dėžutės su dantų krapštukais. Labai susikrimtau, nesuvokdamas, kaip tuos daiktus pamečiau. Staiga kairiosios kulکشnės sąnarį nudiegė skausmas, ir sąmonė po truputį ėmė šviesėti. Bet kas gi tai? Nesijaučiau nei priblokštas, nei nusigandęs. Jutau vien tik džiugų pasididžiavimą savo nuovokumu, kuris turėjo padėti išsikapstyti iš keblios padėties, ir nė akimirkos neabejojau, jog man pavyks išsigelbėti. Kurį laiką įtemptai sukau galvą. Gerai pamenu, kaip čiaupiau lūpas, kasiau pirštu nosį ir dariau kitus judesius, būdingus žmogui, patogioje kėdėje narpliojančiam sudėtingus ir painius klausimus. Nusprendęs, jog jau esu pakankamai susikaupęs, labai atsargiai, iš lėto užkišau už nugaros ranką ir atsegiau didelę metalinę kelnių diržo sagtį. Ta sagtis buvo su trim dantukais, mažumėlę parūdijusiais ir todėl sunkiai besisukančiais ant ašelės. Turėjau pavargti, kol juos atlenkiu, todėl apsidžiaugiau, kai jie ir pasiliko tokioje padėtyje. Įsikandęs tą pasigamintą instrumentą, pabandžiau atrišti kaklaraiščio mazgą. Turėjau kelis sykius pailsėti, kol man pagaliau pasisekė. Vieną kaklaraiščio galą pririšau prie sagties, kitu apsvyniojau liemenį. Stipriai įtempęs jėgas ir kiek galėdamas

išsiritęs, sugebėjau iš pirmo sykiu užmesti sagtį ant pintinės, ir ji užsikabino už apvalaus pintinės krašto.

Dabar mano kūnas buvo pasviręs į pintinę keturiasdešimt penkių laipsnių kampu, bet, palyginti su statmena linija, kybojau beveik gulščioje padėtyje, nes įsitempęs kaklaraištis nustūmė pintinę tolyn, ir tai buvo itin pavojinga. Žodžiu, jeigu krisdamas iš pintinės būčiau atsisukęs veidu į balioną, arba, kita vertus, mane pagavusi virvė būtų karojusi ne pro plyšį dugne, o per pintinės kraštą, galiu drąsiai sakyti, jog abiem tais atvejais nebūčiau įstengęs padaryti net to, kas man pavyko dabar, ir mano palikuonys būtų nieko nesužinoję apie mano nuotykius. Taigi turėjau pagrindo būti dėkingas likimui, tačiau buvau dar tiek apkvaitęs, todėl nieko nejaučiau ir šitaip iškabojau gal ketvirtį valandos, nieko daugiau nedarydamas ir kvailai džiaugdamašis. Tačiau apatija tučtuojau išgaravo, ir mane suėmė baimė dėl savo bejėgiškumo ir nusiminimas dėl gresiančios pražūties. Tą linksmą apkvaitimą greičiausiai bus sukėlęs kraujas, pirma suplūdęs į galvą ir sprandą, o dabar palengva slūgstantis ten, kur jam ir priderėjo būti, ir aš, suvokęs savo padėties baisumą, netekau savitvardos ir mirtinai nusigandau. Laimė, silpnumas tuoj praėjo. Apimtas nevilties, aš ėmiau rangy-

tis kaip žaltys ir, mėšlungiškais judesiais kilstelėjęs kūną, pagaliau rankomis nusigriebiau išsvajoto pirtinės krašto; persivertęs per jį, visas drebėdamas stačia galva virtau vidun.

Ne iš karto atsipeikėjau tiek, kad galėčiau imtis įprastų darbų. Atsidusau su palengvėjimu, radęs balione tvarką. Instrumentai gulėjo savo vietose, laimingai išliko ir balastas su maisto atsargomis. Laidrodė rodė šešias valandas. Greitai kilau aukštyn, aukštintis rodė tris mylias su trimis ketvirčiais. Tiesiai po savim vandenyne išvydau nedidelį, juodą ir kiek pailgą daiktą, dydžio sulig domino kauliuku ir šiaip labai primenančiu tą žaislą. Pažvelgęs pro žiūroną iškart atpažinau, jog tai sunkiai pakrautas devyniasdešimt keturių patrankų anglų laivas, lėtai besiskinant tarp bangų kelią pietvakarių kryptimi. Be to laivo, daugiau nebuvo nieko, tik tuščias vandenynas – vien vandens plynė ir dangus, ir saulė, kuri jau buvo senokai patekėjusi.

Atėjo laikas paaiškinti Jūsų Prakilnybėms mano kelionės tikslą. Jūsų Prakilnybės galbūt teiktusi prisiminti, kaip varguosna įklimpęs roterdamielis buvo galop priverstas galvoti apie savižudybę. Nenoriu sakyti, kad man būtų nusibodę gyventi, tačiau užgriuvusios nelaimės perpildė kantrybės taurę. Ir

štai, kai jau buvau pavargęs nuo gyvenimo, bet geidžiau gyventi, pas knygų pardavėją rastas traktatas, taip pat ir laiku pasirodęs giminaitis iš Nanto, pažadino mano svajas. Nusprendžiau pasitraukti iš gyvenimo, bet likti gyvas, palikti pasaulį, bet būti jame, žodžiu, nevargindamas jūsų minklėmis, pasakysiu, jog numojęs ranka į pavojus, nutariau ryžtis kelionei į Mėnulį, jeigu tik ji pavyktų. Todėl, nenorėdamas atrodyti didesnis beprotis, negu esu iš tikrųjų, išdėstysiu kaip mokėdamas visas prielaidas, įtikinusias mane, jog toks žygis – be abejonės, sunkus ir kupinas pavojų – narsiam žmogui nėra neįvykdomas.

Pirmiausia reikėjo sužinoti nuotolį iki Mėnulio. Šiaip jau vidutinis atstumas tarp abiejų planetų centrų lygus 59,9643 Žemės spinduliams per pusiaują, arba maždaug 237 000 mylių. Vadinu tą nuotolį vidutiniu, nes reikia turėti galvoje, jog Mėnulis skrieja aplink Žemę elipse, kurios ekscentricitetas yra ne mažesnis kaip 0,5484 elipsės didžiosios pusašės, o Žemės centras – tos elipsės viduryje, tad, jei man pavyktų nukakti į Mėnulį tuo metu, kai jis pasiekia perigėjų, kelias išsyk daug sutrumpėtų. Tačiau, netgi neturint tokios galimybės, vis tiek yra aišku, kad bet kuriuo atveju iš 237 000 mylių reikia atimti Žemės spindulį, tarkim, 4000 mylių, ir Mėnulio

spindulį - tebūnie tai 1080 mylių, iš viso - 5080 mylių; vadinasi, prieš mane 321 920 mylių kelias. Mano galva, tai ne kažin kiek. Žemėje jau keliaujama šešiasdešimties mylių per valandą greičiu, o juk tai ne riba. Tačiau ir šitokiu greičiu skriedamas atsidurčiau Mėnulyje ne vėliau kaip po 161 dienos. Tačiau turėjau pagrindą manyti, jog kelionės greitis galėtų smarkiai viršyti 60 mylių per valandą; apie tai ilgai galvojau, tad dabar noriu pasidalyti savo samprotavimais.

Antras dalykas, kurį reikia paminėti, yra dar svarbesnis. Iš to, ką rodo aukštimateis, galima spręsti, kad pakilus į 1000 pėdų aukštį po mumis lieka maždaug viena trisdešimtoji atmosferos sluoksnio dalis, 10 600 pėdų aukštyje - tai jau trečdalis, o pakilus iki 18 000 pėdų, arba Kotopachio^{P4} viršukalnės, pasiekime to sluoksnio - ar bent jau apskaičiuotos oro masės, gaubiančios mūsų planetą - vidurį. Be to, yra žinoma, kad aštuoniasdešimties mylių, arba šimtosios Žemės rutulio skersmens dalies, aukštyje oras tiek išretėjęs, kad joks gyvis ten neištvers, mažą to, oro ten neras nė tam reikalui skirti prietaisai. Bet aš žinojau, kad šitie duomenys atsirado eksperimentiškai tiriant oro savybes ir jo spūdos bei plėtros dėsnius tokia aukštyje, kurį galima pavadinti

pažeme; be to, visi tvirtai tiki, jog gyvas organizmas nemoka prisitaikyti prie kitokių – ne Žemės paviršiaus – sąlygų, todėl tokiu įsitikinimu paremti teiginiai nėra kiek ne geresni. Lig šiol žmogus aukščiausiai buvo pakilęs į 25 000 pėdų aukštį: tai oreivių, ponų Gei Liusako^{P5} ir Bijo^{P6} pasiekimas. Tai nėra aukštai netgi palyginus su minėtomis aštuoniasdešimčia mylių, tad man nedavė ramybės mintis, jog čia daug kas kelia abejonių ir daug ką galima spėlioti.

Juk jei nuo tam tikro taško virš Žemės paviršiaus kilsime dar aukščiau, oro tankumo mažėjimas nebus priklausomas nuo to *papildomo* aukščio (kaip kad gali pasirodyti iš to, kas anksčiau išdėstyta), o bus tik santykinis. Todėl aišku: kad ir kiek kiltume, niekuomet neatsidursime tokiame aukštyje, kur, paprastais žodžiais tariant, nėra jokio oro. Aš maniau, kad jis turi būti, nors ir nepaprastai išretėjęs.

Kita vertus, žinojau: yra manančių, jog egzistuoja griežta ir apčiuopiama riba, už kurios visai nėra oro. Tačiau yra viena aplinkybė, pamiršta šitaip teigiančių, kuri, nors ir nepaneigia to tvirtinimo, yra verta apmąstymų.

Jeigu sulyginsime laiko tarpus, per kuriuos Enkės kometa pasiekia savo perigėjų, ir atsižvelgsime į

planetų traukos sukeltus orbitos svyravimus, pamatysime, jog tie laiko tarpai mažėja, kitaip sakant, planetos skriejimo elipsės didžioji pusašė lėtai, bet nenumaldomai trumpėja. Taip ir turi atsitikti, jeigu kometa didžiąją dalį savo kelionės skrodžia *lengvą ir retą terpę*, stabdančią jos skrydį. Nes aišku, kad toji terpė, lėtindama kometos skriejimą, didina jos įcentrinę greitį, kartu mažindama išcentrinę. Žodžiu, Saulės trauka tolydžio stiprės, ir kometa sulig kiekvienu apsisukimu artės prie šviesulio. Kuo nors kitu sunku paaiškinti orbitos svyravimus. Bet vėlgi yra pastebėta, kad tos pačios kometos apvalkalas smarkiai susitraukia jai prisiartinus prie Saulės, ir atvirkščiai – nepaprastai išsiplečia kometai skriejant afelio link. Vadinasi, ne be reikalo tikėjau pono M. Valco^{P7} teiginiu, jog kometos dydis keičiasi vis dėl tos pačios terpės, kurios tankis kinta priklausomai nuo atstumo iki Saulės. Taip pat vertas dėmesio lęšio formos reiškiny, kitaip vadinamas zodiakine šviesa²³. Ta šviesa, kurios nedera painioti su meteoritų švytėjimu, gerai matoma atogrąžose ir

²³ Zodiakinė šviesa yra, matyt, tas pat, ką senovėje vadino „ugnies stulpais“. *Emicant Trabes quos docos vocant*. Plinijus^{P8}, II, psl. 26.

paprastai sklinda įžambia linija nuo Žemės paviršiaus link Saulės ekvatoriaus. Neabejoju, jog dėl to kalta praretėjusi atmosfera, kuri siekia mažų mažiausiai Veneros orbitą, o mano manymu – daug toliau. Maža to, nesunku buvo įsivaizduoti, jog ji driekiasi ligi planetų sistemos pakraščių, susitelkdama ties planetomis tuo pavidalu, kurį mes vadiname atmosfera, ir kai kur galbūt pakitusi (dydžiu ar sudėtimi) dėl geologinių priežasčių, kitaip tariant, dėl vienos ar kitos planetos įtakos.

Sykį pasirinkęs kelią, daugiau neabejojau. Tikėdamasis sutikti savo kelyje iš *esmės* tokią pat atmosferą kaip ir Žemėje, dariau išvadą, jog pavyks nekvailu pono Grimo aparatu sutankinti tiek oro, kad jo užtektų. Šitaip įveikčiau didžiausią kliūtį kelionėje į Mėnulį. Juk šitiek prakaitavau ir tiek pinigų paklojau, kolei pritaikiau aparatą savo tikslui, tad į jį dėjau dideles viltis, jei tik mano skrydis pernelyg neužtruktų. Tad dabar vėl laikas pakalbėti apie tai, koku *greičiu* turėjau keliauti.

Oro balionai, žinia, iš pradžių kyla palengva. Taigi keliamoji jėga visiškai priklauso nuo atmosferos ir baliono dujų slėgio skirtumo, ir iš pažiūros neatrodytų, kad didesniame aukštyje, kur smarkiai išretėjęs oras, kilimo greitis savaime galėtų didėti, nes,

kaip sakiau, tai neatrodo įtikėtinas dalykas. Kita vertus, neteko skaityti, kad nors viename aprašytame baliono skrydyje būtų minimas greičio *sulėtėjimas*, nors toks reiškinytis negalėjo likti keliautojų nepastebėtas bent jau dėl tos priežasties, kad oras turėjo skverbtis pro nesandarią baliono medžiagą, padengtą tik paprastu laku. Todėl atrodė savaimė suprantamas dalykas, kad balionas, nutolęs nuo traukos centro, dėl tokio oro praleidimo turėtų kilti lėčiau. Visą tą turėdamas galvoje, tikėjausi kelyje pakliūti į minėtą *terpę*, ir jeigu tai būtų atmosferos oras, tuomet išretėjimas neturėtų smarkiai pakeisti greičio, nes dujos balione irgi retės (kad balionas nesprogtų, galėjau atidaręs vožtuvą pats išleisti kiek reikia dujų), be to, jos yra *tokios sudėties*, kad bet kuriuo atveju bus lengvesnės už bet kokį azoto ir deguonies mišinį. Todėl galėjau tikėtis – ta galimybė buvo labai didelė – jog *kad ir kiek bekilčiau, mano balionas, pripildytas išretėjusių dujų, pintinė ir visas jos krovinytis visuomet išliks lengvesni už išstumiamą atmosferą*, ir jau vien tai išgelbės mano ekspediciją nuo žlugimo. Bet jeigu ir tektų pasiekti kritinį aukštį, galėjau išmesti balastą, kitus daiktus, kurie svėrė mažne tris šimtus svarų. Tuo tarpu traukai silpstant proporcingai nuskrieto atstumo kvadratui, galop

atsidursiu tokiame nuotolyje, kur Mėnulio trauka ims pergaleti Žemės traukos jėgą. Tačiau nusiraminti neleido vienas kliuvinys. Yra žinoma, kad kvėpavimas dideliame aukštyje sukelia krūtinės maudulį, pradeda sopėti galvą ir iškausta visas kūnas, iš nosies pasipila kraujas ir prisideda kitų nemalonių pojūčių, kurie eina stipryn, kuo aukščiau kyla balionas²⁴. Tokia ateitis manęs nedžiugino. Gal skausmas bus toks baisus, kad grės mirtis? Bet aš netikėjau tokia pabaiga. Tų skausmų priežastis, matyt, buvo sumažėjęs oro slėgis, verčiantis plėstis paviršinius kraujo indus, o ne organizmo veiklos sutrikimas, kuris atsiranda apsunkus kvėpavimui, kuomet per nelyg išretėjusiame ore *pristinga cheminių junginių*, būtinų palaikyti kraujo apytaką širdies skilveliuose. Juk jei ne tas kraujotakos sutrikimas, žmogus galėtų gyventi ir *vakuume*, nes krūtinės susitraukimas ir išsiplėtimas kvėpuojant – paprastai vadinamas kvėpavimu – tėra raumenų veiklos *pasireiškimas*, ir ne

²⁴ Kai „Hansas Pfalis“ buvo išspausdintas pirmą kartą, sužinojau, kad ponas Grinas^{P9}, pagarsėjęs baliono skrydžiu iš Nasau, taip pat vėlesni oreiviai, neigia Humbolto^{P10} nuomonę šituo klausimu ir tvirtina, kad nemalonūs pojūčiai linkę silpnėti – taip, kaip rašoma ir šioje teorijoje.

kvėpavimo *priežastis*, o jo pasekmė. Kitaip tariant, aš samprotavau, kad organizmas palengva prisitaisys prie mažėjančio slėgio, skausmai aprims, o iki tol tikėjausi iškęsti juos pasikliaudamas savo geležine sveikata.

Tai štai ir išdėsčiau Jūsų Prakilnybėms kelis, nors ir ne visus savo samprotavimus, paskatinusius mane rengtis kelionei į Mėnulį. Tad dabar vėl grįžtu prie savo pasakojimo apie beatodairišką ir, kiek žinau, žmonijai dar negirdėtą žygį.

Pakilęs į jau minėtą trijų mylių su trimis ketvirčiais aukštį, išmečiau į orą saują plunksnų, iš kurių sklendimo supratau, jog tebekylu ir kad nėra reikalo mesti lauk balastą. Tuo tarpu apsidžiaugiau, nes, dorai nežinodamas, *kokia* trauka manęs laukia prie Mėnulio ir koks tenykštės atmosferos tankumas, norėjau nusigabenti kiek galint daugiau svorio. Tuo tarpu nesiskundžiau jokiais negalavimais, neskaudėjo galvos ir aš alsavau pilna krūtine. Katė, nutaisiusi abejingą miną, gulėjo ant mano švarko, numesto pintinės dugne, ir *neva abejingai* stebėjo balandžius. Paukščiai, pririšti už kojų, kad nenu-skristų, lesiojo pabertus ryžių grūdus.

Dvidešimt minučių septintos aukštymatis rodė 26 400 pėdų, arba penkias su trupučiu mylias. Kur

bežvelgčiau – vien bekraštis vandenynas. Sferinės geometrijos metodais galima nesunkiai apskaičiuoti, kokią Žemės dalį aprėpia žvilgsnis. Bet kuris išgaubto paviršiaus segmentas sutinka su viso rutulio paviršiumi, kaip atvirksčias sinusas su rutulio skersmeniu. Šiuo atveju atvirksčias sinusas, kitaip tariant, po manim esančio segmento *storis* prilygo mano – arba stebėjimo taško – nuotoliui nuo paviršiaus; žodžiu, regimą paviršių buvo galima išreikšti santykiu penkių su aštuoniais tūkstančiais. Taigi mano žvilgsnis aprėpė tūkstantis šešiasimtąją Žemės rutulio dalį. Jūra atrodė lygi it veidrodis, nors pro žiūroną mačiau, kaip ten šėlsta audra. Laivo, matyt, jau nuplaukusio į rytus, daugiau nemačiau. Dabar galvą retkarčiais nusmelkdavo stiprus skausmas, ypač palei ausis, nors kvėpavau dar lengvai. Katei ir balandžiams, atrodė, viskas buvo nė motais.

Be dvidešimties septintą balionas įnėrė į didelį tirštą debesį, kuriame permirkau iki paskutinio siūlelio, o tankinimo aparatas ėmė gesti. Tas susitikimas su debesiu man buvo labai netikėtas, nes niekaip negalėjau suprasti, iš kur jis radosi tokiam aukštyje. Todėl ryžausi verčiau išmesti du maišus po dvidešimt penkis svarus balasto, kitiems kartams pasilikdamas šimtą šešiasdešimt penkis svarus.

Balionas tą pat akimirką šoktelėjo virš tos nelemtos vietos ir ėmė kilti daug greičiau. Vos spėjau ištrūkti iš debesies, kai jį nuo vieno krašto iki kito perskrodė žaibas, paversdamas debesį liepsnojančiu it įkaitusi anglis kamuoliu. Noriu priminti, jog buvo vidudienis. Sunku net įsivaizduoti, ką būčiau išvydęs naktį. Vargu ar net pragaras baisnis. Tačiau ir nuo to, ką išvydau, pasišiaušė plaukai; žvelgiau į prasivėrusią po kojomis prarają, o vaizduotė klaidžiojo keistomis skliautuotomis menėmis, sklandė po kruvinas bedugnes, nutviekstas baisios ir protui nesuvokiamos liepsnos. Tik per plauką išvengiau galo. Jeigu ne drėgmė, kurios bijodamas išmečiau dalį balasto, balionas dar akimirką būtų pasilikęs debesyje, ir greičiausiai būčiau sveikas pražuvęs. Toks pavojus, nors mažai kas dėl jo kvaršina galvą, oro balionams pats baisiausias. Bet jau buvau ganėtinai aukštai pakilęs, kad rūpinčiausi tokiais dalykais.

Greitai kilau, ir devintą valandą aukštimalis rodė ne mažiau kaip devynias su puse mylios. Apsunko kvėpavimas, ėmė smarkiai gelti galvą, o ant skruostų pajutau drėgmę – tai iš ausų bėgo kraujas. Kažkas pradėjo darytis ir akims. Prisilietęs prie jų ranka, supratau, jog obuoliai smarkiai iššokę iš akiduobių, net daiktus pintinėje ir balioną mačiau iškreiptus.

Išsigandau, nes nieko panašaus nesitikėjau. Ir tą pat akimirką – kaip koks kvailys – visiškai nepagalvojęs išmečiau tris maišelius balasto po penkis svarus. Balionas šovė aukštyn kaip pamėtėtas ir vienu šuoliu atsidūrė smarkiai išretėjusioje atmosferoje, užuot pasiekęs ją palengva, ir tai vos nesibaigė liūdnai ir man, ir mano ekspedicijai. Mane surietė baisus mėšlungis, taip praleidau kokias penkias minutes, spazmams praėjus vos begalėjau atgauti dvasią, be to, smarkiai tekėjo kraujas iš nosies ir ausų, šiek tiek kraujavo ir akys. Balandžiai galavosi ir blaškėsi mėgindami ištrūkti į laisvę, katė gailiai kniaukė ir šlitinėjo po pintinę iškištu liežuvium lyg užėdusi nuodų. Mirtinai nusigandau, per vėlai supratęs, jog paskubėjau išmesti balastą. Laukiau vien greitos mirties. Kūniškos kančios atėmė bet kokį sugebėjimą priešintis ir ieškoti išeities. Buvau beveik be sąmonės, o nepakeliamas galvasopis ėjo vis smarkyn. Supratęs, kad galiu bet kurią akimirką nualpti, griebiau ranka už vožtuvo virvutės, ketindamas išleisti dujas ir pradėti nusileidimą, bet staiga prisiminiau pokštą, iškrėstą trims savo kreditoriams, ir atpildo baimė akimirką sulaikė ranką. Priguliau pintinės dugne ir pamėginau sukaupti jėgas. Suėmiau save į rankas tiek, kad susipratau šiek tiek

nuleisti sau kraujo. Neturėdamas lanceto, gavau tenkintis tuo, kas buvo po ranka, ir pagaliau šiaip taip lenktiniu peiliu perpjoviau kairiosios rankos veną. Palengvėjo iškart, kraujui dar nepradėjus kaip reikia tekėti, o kai prilašėjo pusė dubenėlio, didžiausius skausmus kaip ranka nuėmė. Nusprendęs dar mažumėlę pagulėti, vargais negalais sutvarsčiau ranką ir dar ketvirtį valandos ilsėjausi. Paskui atsistočiau ant kojų ir nudžiugau pajutęs, kad skausmai, kamavę valandą su ketvirčiu, visai pranyko. Bet alsuoti tebebuvo sunku, ir supratau, kad netrukus turėsiu jungti oro tankinimo aparatą. Žvilgtelėjau į katę, ji vėl buvo jaukiai susirangiusi ant mano švarko, ir nustebau išvydęs, kad, pasinaudojusi mano negalia, ji atsivedė į pasaulį tris kačiukus. Nors ir nelaukiau tokio keleivių pagausėjimo, bet apsidžiaugiau. Dabar gavau progą patikrinti vieną idėją, kuri labiau už kitas paskatino mane šiai kelionei. Mano supratimu, skausmai, atsirandantys dideliame aukštyje, suremia žmogų tik todėl, arba greičiausiai tik todėl, kad organizmas yra pripratęs prie slėgio Žemės paviršiuje. Jeigu kačiukai kamuosis *ne mažiau už motiną*, vadinasi, klydau, bet jeigu jiems nieko pikta neatsitiks, – turėsiu dar vieną rimtą savo teorijos patvirtinimą.

Aštuntą valandą jau buvau pakilęs aštuoniolika mylių virš Žemės. Dabar pasidarė aišku, kad balionas skrenda dideliu pagreičiu, ir net išmestas balastas ne kažin kiek būtų tą skridimą sulėtinęs. Galvą ir ausis retkarčiais dar nusmelkdavo stiprūs diegliai, protarpiais dar pliūptelėdavo iš nosies kraujas, bet viskas atrodė ne taip baisiai, kaip tikėjausi. Tačiau alsuoti kaskart darėsi vis sunkiau, kiekvieną kvėptelėjimą lydėjo skausmingi traukuliai. Todėl išvyniojau oro tankinimo aparatą ir paruošiau jį darbui.

Iš aukštybių atsivėrė nuostabus Žemės vaizdas. Į vakarus, į rytus, į šiaurę kiek akys užmatė tyvuliavo bekraštis vandenynas, iš pažiūros ramus, kurį greitai slėpė kiekvieną akimirką tirštėjančio melsvo rūko skraistė. Toli toli rytuose tįsojo gerai matomas Didžiosios Britanijos salynas, Prancūzijos ir Ispanijos pakraščiai prie Atlanto ir kraštelis Šiaurės Afrikos. Žmogaus statinių neliko anei pėdsako, prašmatniausi pasaulio miestai kaip dūmas išnyko nuo Žemės paviršiaus.

Mane labiausiai trikdė vienas dalykas: Žemė atrodė taip, lyg būtų įdubusi. Pirma aš naiviai tikėjausi iš aukštai pamatyti planetos išgaubtumą, bet šiek tiek pasukęs galvą greitai suradau tokio reiškimo priežastį. Tiesė, statmenai nuleista nuo manęs

iki Žemės – viena stataus trikampio kraštinė, kita kraštinė – linija nuo to taško iki horizonto, o įžambinė – tiesė nuo horizonto iki manęs. Tačiau mano skridimo aukštis – vieni niekai palyginus su žvilgsniu aprėpiama erdve. Kitaip sakant, įsivaizduojamo trikampio įžambinė ir pagrindas buvo tiek daug kartų didesni už statmenį, jog juos buvo galima laikyti lygiagrečiais. Todėl ir atrodė, kad horizontas yra *baliono aukštyje*. O Žemė apačioje buvo tikrai – ne tik iš pažiūros – toli, tad šitai ir darė įgaubtumo išpūdį, kuris išnyks tik balionui pasiekus tokį aukštį, kuriame pradingęs tariamas pagrindas ir įžambinės lygiagretumas.

Ganėtinai prisižiūrėjęs, kaip kankinasi balandžiai, neapsikentęs nutariau išleisti juos laisvėn. Pirma atrišau vieną dailų, pilkšvai dėmėtą paukštį ir patupdžiau jį ant pintinės krašto. Jis žvalgėsi aplink didžiai sunerimęs, plakė sparnais ir garsiai burkavo, bet nesiryžo skristi šalin. Turėjau paimti jį rankon ir nusviesti gal pustuzinį jardų nuo pintinės. Tačiau balandis nė nemanė leistis žemyn, kaip kad tikėjau, o kiek leido jėgos puolė atgal prie pintinės spigiai ir šaižiai klykdamas. Galop jam pavyko vėl nutūpti ant pintinės krašto, bet vos tik jis nusileido, galva nusviro, ir vargšelis krito negyvas į pintinės

vidų. Antrajam balandžiui labiau pasisekė. Bijodamas, kad ir jis paseks savo draugo pavyzdžiu, atsivėdėjęs sviedžiau paukštį žemyn ir apsidžiaugiau, kai jis ėmė greitai leistis, dailiai rėždamas orą išskėtais sparnais, kaip sklendžia visi paukščiai. Netrukus jis dingo iš akių, ir esu tikras, kad jam pavyko laimingai pasiekti namus. Katė, jau visai atgavusi jėgas, godžiai sudorojo negyvą paukštį ir patenkinta gyvenimu ėmė snausti. Judrūs kačiukai nerodė jokių negalavimo požymių.

Penkiolika minučių devintos oro įkvėpti galėjau tik veriamas nepakeliamo skausmo, todėl ėmiau ruošti oro tankinimo aparatą. Reikėtų apie jį smulkiau papasakoti, ir Jūsų Ekscelencijos turėtų nepamiršti, jog pirmiausia man rūpėjo aptverti save ir pintinę uždanga, saugančia nuo praretėjusios atmosferos, kurioje tuo metu jau buvau atsidūręs, o viduje aparatu susitankinti tiek oro, kad jo užtektų alsuoti. Tam turėjau pasigaminęs stiprų ir tamprų, oro nepraleidžiantį maišą. Jame tilpo visa pintinė, kitaip sakant, maišas aptempė pintinę nuo dugno, ėjo aukštyn virvelėmis ir siekė žiedą, ar lanką, ant kurio laikėsi tinklas. Šitaip jį užtraukęs ir uždegęs visus plyšius apačioje ir šonuose, turėjau prirtvintinti maišo angą, kitaip sakant, prakišti kraštus

tarp lanko ir tinklo. Bet tam reikėjo atkabinti tinklą nuo lanko, ir tuomet pintinės jau niekas nelaikytų. Bet tinklas nebuvo aklinau pritvirtintas prie lanko, jis laikėsi ant paslankių kilpų. Todėl vienu kartu nuėmiau tik kelias kilpas, kad pintinė laikytųsi ant kitų. Šitaip prakišęs dalį maišo, vėl ėmiausi kilpų, tik šįkart pritvirtinau jas ne prie žiedo, o prisegiau didelėmis sagomis, kurias iš anksto buvau prisiuves prie maišo tokiu pat atstumu, kuris skyrė kilpas vieną nuo kitos. Paskui nuėmiau nuo žiedo dar kelias kilpas, užkišau dalį maišo, o kilpas vėl prisegiau. Šitaip visas maišo kraštas atsidūrė tarp žiedo ir tinklo. Tad žiedas dabar laisvai karojo vidury pintinės, o ši laikėsi tik ant sagų. Jėgos iš pažiūros buvo nelygios, bet taip atrodė tik iš pirmo žvilgsnio, nes sagos, labai tvirtos, buvo prisiūtos taip arti viena kitos, kad kiekviena laikė tik nedidelę dalį svorio. Drąsiai galėjau gabentis triskart sunkesnę krovinį. Nukarusį žiedą pakėliau į buvusią jo vietą prie maišo angos ir parėmiau trimis tam reikalui pasiimtomis kartimis. Tą reikėjo atlikti todėl, kad maišo viršus būtų išsitempęs ir kad tinklo apačia liktų savo vietoje. Beliko maišą užveržti. Suėmiau jo viršų klostėmis ir stipriai užtraukiau tam tikra nejudamai pritvirtinta kryžma.

Maišo, kuriuo aptraukiau pintinę, šonuose buvau įstatęs tris apskritus langelius iš storo, bet skaidraus stiklo, pro kuriuos galėjau žvalgytis į visas keturias puses. Maišo dugne buvo toks pat ketvirtas langelis, sutampantis su kiauryme pintinės dugne. Pro jį galėjau žiūrėti žemyn, tačiau virš galvos tokio langelio negalėjau įsirengti, nes trukdė užtrauktas maišas, bet, tiesą pasakius, tai neturėjo reikšmės, nes balionui užstojant dangų virš galvos iš jo būtų buvusi menka nauda.

Maždaug per pėdą po vienu iš šoninių langų buvo apskrita trijų colių skersmens anga, į kurią įstačiau iš vidaus įsriegtą žiedą. Į tą žiedą įsukau didelį oro tankintojo vamzdį, o pats aparatas, suprantama, buvo viduje. Dėl aparate susidariusio vakuumo pro šį vamzdį iš lauko buvo siurbiamas oras, tankinamas ir išpučiamas kameros viduje, kur jis maišėsi su jau esančia atmosfera. Keliskart pakartojęs šią operaciją, jau galėjau laisvai kvėpuoti, tačiau tokioje uždaroje erdvėje nuo dažno sąlyčio su plaučiais oras greitai pasidarė troškus, tad teko kamerą vėdinti. Tam tikslui pintinės dugne buvo plyšelis: slopus oras, būdamas sunkesnis, leidosi žemyn, į retesnę atmosferą. Kad kamera neliktų visai be oro, jį gryninti reikėjo palengva, tik praveriant kelioms

sekundėms plyšeli ir greitai jį vėl uždengiant, vos tik oro tankintojas pakeisdavo išstumtą orą. Suma-
nęs atlikti vieną bandymą, katę su kačiukais įkėliau
į nedidelę pintinaitę, kurią pakabinau ant sagos, iš
lauko pusės, greta apatinio plyšio, pro kuri reikalui
esant galėjau paduoti maistą. Tą darbą su tam tikra
rizika atlikau dar prieš užtraukdamas maišo angą,
pro pintinės apačią pasiekęs vieną iš karčių, laikiu-
sių žiedą. Kuomet kamera prisipildė oro, žiedų su
kartimis daugiau nebereikėjo, nes slėgis iš vidaus
išpūtė tamprų kaučiuką.

Buvo be dešimties minučių devinta, kai užbaigiau
visus pasiruošimus ir pripūčiau patalpą oro. Dirbda-
mas baisiai kentėjau nuo oro stygiaus ir priekaišta-
vau sau už apsileidimą, veikiu, beprotišką drąsą,
nes pats buvau kaltas, iki paskutinio akimirksnio
atidėliodamas tokį svarbų darbą. Bet pagaliau, kai
viską užbaigiau, iš karto turėjau pripažinti savojo
išradimo privalumus. Vėl alsavau pilna krūtine, bet
ar reikia tuo stebėtis? Apsidžiaugiau, kad beveik
liovėsi kamavę skausmai. Šiek tiek maudė galvą,
patino riešai, kulkšnys bei gerklė, bet daugiau nie-
kuo nesiskundžiau. Trumpai kalbant, įsitikinau, kad
didumą negalavimų *panaikina* tinkamas slėgimas ir

kad diegliai, kamavę mane paskutiniąsias dvi valandas, atsirado dėl nevisaverčio kvėpavimo.

Be dvidešimties minučių devynios, tai yra prieš pat užveržiant maišo angą, aukštimačio stulpelis, turėjęs, kaip sakiau, pailgintą skalę, nukrito iki žemiausios padalos. Tuo metu jis rodė 132 000 pėdų, arba dvidešimt penkių mylių, aukštį, ir prieš mano akis atsivėrė ne mažiau kaip trys šimtai dvidešimtoji Žemės rutulio dalis. Devintą valandą sausuma rytų pusėje vėl pranyko, bet spėjau pamatyti, kad greitai skrendu šiaurės vakarų kryptim. Vandenyne apačioje tebeatrodė įgaubtas, bet vaizdą užstojo debesys, tirštu sluoksniu nugulę dangų.

Pusę dešimtos pro apatinę plyšį vėl išmečiau saują plunksnų. Jos nenusklendė šalia, kaip tikėjausi, o smigo kaip kulkos žemyn ir per kelias akimirkas visos sykiu pragaišo man iš akių. Iš pradžių nežinojau, ką ir manyti, nenorėjau tikėti, kad balionas būtų galėjęs šitaip įsibėgėti. Paskui į galvą šovė, kad oras jau buvo taip smarkiai išretėjęs, kad nė plunksnų nelaikė, ir jos prasmego, o nuostabą sukėlęs greitumas atsirado dėl baliono kilimo ir plunksnų kritimo greičių sumos.

Sulaukęs dešimtos, daugiau neturėjau jokio darbo. Viskas ėjosi sklandžiai ir, mano galva, balio-

nas vis greičiau kilo aukštyn, nors jau neturėjau kuo išmatuoti aukščio. Jaučiausi kuo puikiausiai, ir pirmąkart po iškeliavimo iš Roterdamo buvau taip smagiai nusiteikęs, todėl tikrinau baliono įrangą ir atėjus laikui keičiau kameroje orą. Šį darbą nusprendžiau kartoti kas keturiasdešimt minučių: ne tiek dėl būtinybės tą daryti taip dažnai, kiek rūpindamasis savo sveikata. Tačiau negalėjau negalvoti apie savo ateitį. Mintyse nuklydau į pasakiškas ir laukines Mėnulio apylinkes. Vaizduotė, pajutusi laisvę, dausiojo tarp slėpiningo ir netvaraus pasaulio stebuklų. Mačiau gūdžias, per amžių amžius stūksančias girias, skardžias uolas ir krioklius, triukšmingai garmančius į galias prarajas. Paskui netikėtai pasijutau stovįs atkampioje ir bežadėje lygumoje, nuščiuvusioje ir suakmenėjusioje, kurioje, netrikdoma nė menkiausio vėjelio dvelkimo, augo bekraštė jūra aguonų ir grakščių, į lelijas panašių gėlių. Ir vėl jau kita vieta, kitas kraštas, kur tyvuliavo didelis, tarp uolų įsmukęs ežeras, tolumoje susiliejęs su debesuotu dangum. Bet mano protą buvo užvaldę ne tik šie reginiai. Dažnai man vaidendavosi klaikiausios baisenybės, ir vien mintis apie tai, kad gal jos nėra pramanytos, sukrėsdavo mane iki sielos gelmių. Bet

aš tramdžiau save, teisingai manydamas, kad reikia rūpintis šalia tykančiais pavojais, kurių nestigo.

Penktą valandą popiet, keisdamas kameroje orą, nutariau patikrinti, kaip besilaiko katė su kačiukais. Atrodė, kad motina vėl baisiai kankinasi, ir šituos negalavimus neabejodamas priskyriau pasunkėjusiam kvėpavimui, o bandymas, pradėtas su kačiukais, pasibaigė nelauktai. Žinoma, maniau, kad ir jiems skaudės, nors ir ne taip, kaip motinai, ir to būtų visiškai pakakę patvirtinti mano prielaidai, jog organizmas prisitaiko prie tam tikro slėgio. Tačiau niekaip nemaniau, iš arčiau pažiūrėjęs, atrasiąs juos gerai besijaučiančius, laisvai ir ramiai kvėpuojančius ir net negalvojančius apie ligas. Tokį reiškinių galėjau aiškinti, – nes tą ir bandžiau įrodyti, – nebent tuo, kad ir itin reta atmosfera – nors anksčiau maniau kitaip – savo chemine sudėtimi tinka palaikyti gyvybei ir kad žmogus, tokioje aplinkoj gimęs, rasit gali visai patogiai tokiu oru kvėpuoti, o atsidūręs tankesniuose pažemės sluoksniuose turbūt kęstų tokius pat nemalonumus, kokie visai neseniai kliuvo man. Todėl baisiai nusiminiau, kai nelemtas atsitiktinumas, pražudęs kačių šeimynėlę, neleido man patikrinti savo samprotavimų. Kišdamas pro plyšį ranką su puodeliu vandens senei katei, rankove netyčia

užkliudžiau pintinėle laikiusią kilpą, ir ji atsisegė. Pintinėle su katėmis, net akimoju išgaruodama, nebūtų taip greitai pranykusi man iš akių. Akimirksnis, per kurį nusisegė kilpa ir pintinaitė pradingo su visu turiniu, truko ne ilgiau kaip dešimtadalį sekundės. Palinkėjau gyvulėliams geriausios kloties, bet, suprantama, nesitikėjau kada nors išgirsti jų pasakojimo apie savo nelaimes.

Šeštą valandą pastebėjau, kaip ant didelio regimo Žemės paviršiaus ploto užslenka juodas šešėlis, o be penkių minučių septynios visa Žemė paniro į nakties tamsybę. Tačiau besileidžiančios saulės spinduliai dar ilgai švietė balionui, ir ta šviesa, nors ir laukta, didžiai mane nudžiugino. Vadinasi, rytais regėsiu aušrą keliom valandom anksčiau bent jau už roterdamiečius, nors jie ir daug toliau į rytus už mane, tad sulig kiekviena naujai išaušusia diena ilgiau mėgausiuos saulės spinduliais. Štai tuomet ir nutariau rašyti kelionės dienoraštį, skaičiuodamas dienas po dvidešimt keturias valandas, neišskiriant naktų.

Dešimtą valandą apėmė miegas, todėl nusprendžiau iki ryto nusnausti, bet vėl iškilo kliūtis, kurią turėjau numatyti iš anksto, bet visai pamiršau. Juk kol miegosiu, nebus kam pakeisti oro. Kvėpuoti tuo

pačiu oru galėjau daugių daugiausia valandą, ir net prie tos valandos pridėjęs – iš bėdos – dar penkiolika minučių, kažin ar išvengčiau pražūtingų pasekmių. Ši mintis varė mane į neviltį, ir jūs vargu ar patikėsite, kad, įveikęs tiek negandų, aš pradėjau abejoti kelionės sėkme ir ėmiau galvoti apie neišvengiamą nusileidimą Žemėn. Bet ta dvejonė truko tik akimirką. Juk žmogus, būdamas tikrų tikriausias savo įpročių vergas, tiesiog neįstengia kasdienybėje apsieiti be dalykų, į kuriuos įsmilęs. Tad, negalėdamas likti be miego, turėjau išmokti kas valandą pabusti. Visam orui pakeisti reikėjo penkių minučių, todėl beliko išrasti būdą, kuris pažadintų mane reikiamu metu. Galvosūkis, turiu prisipažinti, nelengvas, tiesa, buvau girdėjęs apie studentą, kuris, bijodamas užsnūsti mokydamasis, sugniauždavo delne vario rutuliuką ir laikydavo ranką virš vario dubens; vos tik jam ėmus knapsėti rutuliukas krisdavo į dubenį ir studentą pažadindavo. Deja, man jo patyrimas negalėjo pagelbėti, nes neketinau budėti: norėjau pabusti praėjus tam tikram laikui. Galiausiai dingtelėjo galvon vienas sumanymas, kuris man pasirodė toks pat išganingas, kaip teleskopo, garo mašinos ar knygų spausdinimo išradimas.

Manau, reikia priminti, kad balionas, atsidūręs tokiam aukštyje, toliau kilo sklandžiai, nekrypuodamas į šalis, o pintinė sekė jam iš paskos švelniai ir be trūkčiojimų. Tokia rami būseną labai tiko vieno mano sumanymo įgyvendinimui. Vandens atsargą laikiau penkių galonų statinaitėse, saugiai išrikiuotose pasieniui. Atsirišau vieną statinaitę, paėmęs du galus virvės pritvirtinau juos prie pintinės kraštų maždaug per pėdą atstu vienas nuo kito ir šitaip pasidariau kažką panašaus į lentynėlę, ant kurios paguldžiau statinaitę. Aštuoniais coliais žemiau virvių ir per keturis colius nuo pintinės dugno pasidirbau dar vieną lentyną, tam reikalui panaudojęs lentelę, vienintelį turėtą medžio gabalą. Ant šios lentelės pastačiau molinį ąsotėlį. Paskui paguldžiau statinaitę taip, kad ji būtų tiesiai virš ąsotėlio, dangtyje pragrežiau skylę, o iš minkštos pliauskos išdrožiau kūgio pavidalo volę. Klibindamas tą volę, po kelių bandymų įstačiau ją taip, kad vanduo, varvėdamas iš statinaitės, pripildytą ąsotėlį lygiai per šešiasdešimt minučių. Tą valandą nesunkiai ir greitai apskaičiau, įsidėmėdamas, kiek vandens prilaša per tam tikrą laiką. Toliau viskas vyko lengvai. Guolį patraukiau taip, kad atsigulus galva būtų tiesiai po ąsotėliu. Šiam prisipildžius iki kraštų, vanduo turėjo

lašėti iš snapelio, esančio šiek tiek žemiau krašto. Iš keturių pėdų ant veido krintantis vanduo turėjo pažadinti mane, nors miegočiau kaip užmuštas.

Buvo jau vienuolikta valanda, kai baigiau pasiruošimus ir atsiguliau miegoti, visiškai pasikliaudamas savo išradimu. Ir nenusivyliau. Ištikimas chronometras žadino mane lygiai kas šešiasdešimt minučių; pabudęs pyliau vandenį atgal į statinaitę, gaivinau orą ir vėl guliau miegoti. Nuolat turėdamas šitaip pertraukti miegą, aš vis dėlto nelabai varginausi ir kitą rytą pabudau septintą valandą, kai Saulė jau keliolika laipsnių buvo pakilusi virš horizonto.

Balandžio 3-ioji. Balionas pakilo nepaprastai aukštai, ir kaip ant delno išvydau kuo gražiausiai išgaubtą Žemės rutulį. Tiesiai po savim vandenyne pastebėjau kirbinę juodų taškučių: aišku, tai buvo salos. Juodame it derva danguje virš galvos spindėte spindėjo žvaigždės: tokias jas mačiau nuo pirmosios kelionės dienos. Toli toli šiaurėje, prie pat horizonto, akinamai suspindo siaurutis baltas ruoželis, kurį nedvejodamas atpažinau esant pietinę Arkties ledyno briauną. Labai susidomėjau, nes tikėjausi nukakti dar toliau į šiaurę ir gal praskristi virš paties ašigalio. Dabar jau gailėjausi, kad iš tokio didelio

aukščio neištengsiu pamatyti daugelio man rūpimų dalykų. Bet daug ką ir pavyks išvelgti.

Šiandien daugiau nieko ypatingo neatsitiko. Aparatas veikė be priekaištų, ir balionas toliau kilo nesiūbuodamas. Smarkiai atšalo, todėl gavau įsisupti į apsiaustą. Kai Žemę užklojo naktis, nuėjau gulti, nors aplink mane dar ilgai švietė Saulė. Vandens laikrodis dorai atliko savo pareigą, ir aš kietai miegojau lig ryto, išskyrus tas nuolatines pertraukas.

Balandžio 4-oji. Pabudau puikiai nusiteikęs ir smagus, bet staiga apstulbau išvydęs pasikeitusią jūrą. Jos tamsvą mėlį užgožė akinamai žėrintis balsvas pilkumas. Vandenyne paviršius dabar buvo toks išgaubtas, jog, rodės, visa vandens galybė už horizonto krinta į prarają, ir aš nejučia pasistiebiau, klausydamasis, ar neišgirsiu baisaus krioklio aido. Salų daugiau nebemačiau ir nežinojau, ar jos išnyko už horizonto, ar iš tokio aukščio jų nebeįžiūriu. Pastaroji priežastis buvo, ko gero, panašesnė į tiesą. Ledkraštis šiaurėje vis plėtėjo. Liovėsi šalti. Nieko ypatingo nenutiko, ir visą dieną praleidau skaitinėdamas, nes buvau apsirūpinęs knygomis.

Balandžio 5-oji. Stebėjau labai įdomų reiškinių: Saulė pakilo, o Žemė skendėjo tamsoje. Tiesa, vėliau

šviesa pasklido ir Žemės paviršiumi, ir aš vėl išvydau ledkraštį. Itin ryškus – jis dabar buvo tamsesnis už vandenyną. Matyt, dideliu greičiu artėjau prie ledyno. Rytuose tarytum vėl kyštelėjo kraštelis sausumos, ir dar vienas vakaruose, bet nebuvo tikras, kad man nepasivaideno. Oras ramus. Per visą dieną nieko ypatingo neatsitiko. Anksti nuėjau miegoti.

Balandžio 6-oji. Nustebau pamatęs ledo kraštą visai šalia, o dar vienas tokios pat medžiagos laukas driekėsi į šiaurę iki horizonto. Vadinasi, jeigu balionas dar ilgiau nepakeis krypties, netrukus atsidursiu virš Arkties vandenyno, ir buvau beveik tikras, jog galiausiai pamatysiu Šiaurės ašigalį. Visą dieną skridau artyn ledyno. Pavakare horizontas staiga smarkiai nutolo – matyt, todėl, kad Žemė – iš galų suplotas sferoidas, ir aš dabar skridau virš lėkštesnės planetos dalies prie speigiračio. Kai tamsa užslinko ir balioną, atsiguliau miegoti, labai jaudindamasis ir bijodamas praskristi virš parūpusio objekto tuo metu, kai negalėsiu jo pamatyti.

Balandžio 7-oji. Nubudau anksti ir be galo apsidžiaugiau pagaliau išvydęs Šiaurės ašigalį, nes, be abejo, tai buvo jis. Tikrų tikriausias ašigalis, bet deja! – buvau taip aukštai, kad nieko doro nepavyko įžvelgti. Bet ar verta stebėtis: skirtingu paros metu

skirtingame aukštyje sekdamas aukštimačio parodymus tarp balandžio 6-osios ryto ir be dešimties devynios kitą dieną (kuomet aukštimateis liovėsi veikęs), galėjau drąsiai sakyti, jog dabar rasi buvau *ne žemiau*, kaip 7254 mylios virš jūros lygio. Atrodytų – baisus aukštis, bet, turint galvoje būdą, kuriuo jį apskaičiavau, galima tikėtis, jog esu dar aukščiau. Taigi mano žvilgsniui atsivėrė visas Žemės rutulys per pusiaują: ištisas šiaurės pusrutulio plytėjo po manim lyg išklotinė, o per horizonto liniją ėjo ekvatorius. Jūsų Prakilnybės supras, kad tie žmogaus dar netyrinėti beribiai plotai anapus speigiračio, nors ir gulėjo po mano kojomis visu gražumu, buvo toli ir aš nevaliojau visko smulkiai apžiūrėti. Bet ir toks reginys buvo nepaprastai jaudinantis. Šiauriau nuo minėto didžiulio ledkraščio, kurį su tam tikra išlyga galima pavadinti žmogaus tyrinėjimų šituose kraštuose riba, tįsojo vientisas, arba beveik be properšų ledo laukas. Keli laipsniai nuo krašto jis buvo plokščias, bet toliau smuko žemyn *gerokai įlinkdamas* ir prie pat ašigalio baigėsi ryškiu apskritimu, kurio skersmuo – žiūrint iš baliono – sudarė maždaug šešiasdešimt penkių sekundžių kampą; tas apskritimas, išmuštas margomis dėmėmis, buvo tamsesnis už likusį paviršių, o viduryje juodas it anglis. Toliau

sunku buvo ką nors tikrai įžiūrėti. Dvyliką valandą vidurys smarkiai sumažėjo ir septintą vakaro visai pranyko iš akių, o balionas perskrido vakarinį ledyno kraštą ir nuplaukė pusiaujo link.

Balandžio 8-oji. Pamačiau, kad regimasis Žemės skersmuo labai sumažėjo, be to, visiškai pasikeitė paviršiaus spalva ir bendra išvaizda. Žemė mainėsi blyškiai gelsvais atspalviais, o vietomis taip spindėjo, jog įskaudo akys. Stebėti trukdė ir tirštas sluoksnis debesų, kurių prošvaistėse tik retsykais šmėkstelėdavo Žemė. Tad negalėdamas patenkinti savo smalsumo kankinausi gal keturiasdešimt aštuonias valandas, bet kuo aukščiau kilau, tuo mažiau beturėjau vilties, nes nuo manęs vaizdą slėpė kas kart tirštėjanti migla.

Bet dar spėjau įžiūrėti, kad balionas skrido pietų pusėn virš Šiaurės Amerikos, ir netrukus turėjo pasiekti atogrąžas. Labai dėl to džiaugiausi, laikydamas tai geru ženklu, pranašaujančiu laimingą kelionės pabaigą. Nes ta kryptis, kuria iš pradžių skridau, kėlė man nerimą, kadangi skrisdamas ja nebūčiau nukeliavęs į Mėnulį, kurio orbita pasvirusi į ekliptiką tik nedideliu $5^{\circ}8'48''$ kampu. Keista, bet tik dabar supratau, kaip apsišoviau, nepasirinkęs pakilimo vietai kokio nors taško *Mėnulio elipsės plokštumoje*.

Balandžio 9-oji. Šiandien Žemės skersmuo dar mažesnis, o jos spalva kas valandą eina gelsvyn. Balionas tvirtai laikosi pietų kurso ir devintą valandą vakaro pasiekė šiaurinį Meksikos įlankos krantą.

Balandžio 10-oji. Maždaug penktą valandą ryto mane pažadino baisus braškesys. Nežinojau, iš kur sklido tas garsas. Jis truko neilgai, tačiau tokio bilde-sio dar niekada nebuvo girdėjęs. Ar reikia pasakoti, kaip baisiai persigandau, pamanęs, jog sprogs balionas. Bet, nuodugniai patikrinęs visą įrangą, neradau jokių gedimų. Kone visą dieną praleidau sukdamas galvą dėl to keisto atsitikimo, tačiau į galvą neatėjo jokia protinga mintis. Atsiguliu miegoti labai susirūpinęs ir sunerimęs.

Balandžio 11-oji. Žemės rutulys vėl nepaprastai sumažėjo, o aš pirmąkart plika akim pastebėjau, kaip išaugo Mėnulis, kuriam iki pilnaties tetrūko tik kelių dienų. Dabar teko smarkiai plušėti, kad spėčiau tankinti tiek oro, kad jo užtektų gyvybei palaikyti.

Balandžio 12-oji. Balionas pakeitė skrydžio kryptį, ir tas įvykis, nors jo ir laukiau, mane nuoširdžiai nudžiugino. Balionas skrido tiesiai maždaug iki dvidešimtosios pietų platumos lygiagretės, paskui staiga pasuko į rytus ir ta kryptim skrido visą dieną,

beveik nenukrypdamas nuo Mėnulio elipsės plokštumos. Noriu pasakyti, kad nuo to posūkio pintinė ėmė smarkiai siūbuoti, tas siūbavimas nesiliovė dar daug valandų.

Balandžio 13-oji. Vėl nemažai baimės įvarė baisus dundėjimas, išgąsdinęs mane balandžio dešimtają. Kad ir kiek sukau galvą, negalėjau paaiškinti jo priežasties. Žemės skersmuo vėl smarkiai sumažėjo ir, žvelgiant iš baliono, buvo tik šiek tiek didesnis negu dvidešimt penkių laipsnių. Virš galvos kybančio Mėnulio nemačiau. Tebesilaikiau Mėnulio elipsės plokštumos, bet į rytus nedaug nuskridau.

Balandžio 14-oji. Žemės skersmuo nepaprastai sumažėjo. Šiandien man šovė stulbinanti mintis, jog balionas dabar skriejo apsidės linija link perigėjaus, kitaip tariant, keliu, vedančiu tiesiai į Mėnulį arčiau siai nuo Žemės esančiame jo orbitos taške. Patsai Mėnulis karojo man tiesiai virš galvos, todėl matyti jo negalėjau. Oro tankinimas yra sunkus ir varginantis darbas.

Balandžio 15-oji. Dabar sunku net pažinti žemynus ar atskirti jų kontūrus. Maždaug dvyliktą valandą trečiąkart išgirdau jau anksčiau mane išgąsdinusį baisųjį garsą. Šįkart jis truko ilgėliau ir ėjo vis stipryn. Kol aš stovėjau suglumęs ir sustingęs iš

siaubo, laukdamas nežinia iš kur gresiančios siaubingos katastrofos, pintinė blaškėsi kaip paklaikusi, ir didžiulis gabalas neaišku kokios liepsnojančios medžiagos prašvilpė pro balioną, keldamas didžiausią triukšmą, rodė, griudėjo tūkstančiai perkūnių.

Nuslūgus išgąsčiui ir nuostabai, padariau išvadą, kad čia, matyt, darbuojasi ugnikalnis iš to pasaulio, prie kurio dabar sparčiai artėju, ir gal tai toks pat akmuo, kokių kartais randame ant žemės paviršiaus ir vadiname meteoritais, negalėdami rasti tinkamesnio žodžio.

Balandžio 16-oji. Šiandien ištempęs kaklą dairiausi tai pro vieną, tai pro kitą šoninį langą ir neapsakomai nudžiugau išvydęs Mėnulio skritulio kraštelį, išlindusį iš abiejų didžiulio baliono pusių. Be galo jaudinausi ir daugiau neabejojau užbaigsiąs pavojingą kelionę. Tankinti orą turėjau be atvangos, įtempęs visas jėgas, beveik nesudėdamas bluosto. Buvau nusiplūkęs, išsekęs kūnas virpėjo. Kažin ar žmogui užtektų jėgų dar ilgiau kęsti tokias kančias. Trumpam sutemus netoliese vėl prašvilpė meteoritas, ir tie padažnėję jų skraidymai kėlė man baimę.

Balandžio 17-oji. Išaušo ypatingas mano kelionės rytas. Noriu priminti, kad balandžio tryliktosios rytą Žemės rutulys buvo sumažėjęs iki dvidešimt penkių

laipsnių. Kitą dieną tas kampas susiaurėjo, penkioliktają dar apmenko, o guldamas miegoti šešioliktosios vakare regėjau Žemę ne didesniu kaip septyni laipsniai kampu. Todėl nustėrau, septynioliktosios rytą išvydęs netikėtai išaugusi Žemės rutulį, kurio regimasis skersmuo dabar sudarė ne mažiau kaip trisdešimt devynis laipsnius. Mane it žaibas trenkė! Žodžiais nenusakomas siaubas ir nuostaba sukaustė mane visą ir gniuždyte sugniuždė: virpėjo keliai – kaleno dantys – piestu stojosi plaukai. Vadinasi – sprogo balionas! Pirmoji karštligiška mintis: sprogo balionas! Aš krintu neįtikėtinu ir nesulaikomu greičiu! Jeigu per tokį trumpą laiką nuskriejau šitokią kelią, nukristi Žemėn ir ištikšti turėjau ne vėliau kaip po dešimties minučių! Vis dėlto pamėginau nusiraminti: atsisėdęs susimąščiau ir suabejojau. Tai buvo neįmanoma. Nebuvo jėgos, kuri sugebėtų tokiu greičiu nusviesti mane prie Žemės. Ir jei jau tikrai leidausi žemyn, tas leidimasis negalėjo būti toks greitas, kaip man iš pradžių pasirodė. Atvėsintas tokių minčių, galėjau blaiviau įvertinti, kas mane ištiko. Išgąstis ir nuostaba buvo išmušę iš galvos sveiką nuovoką, antraip būčiau išsyk pastebėjęs, kad po manim tįsantis paviršius visai ne toks kaip gimtosios Žemės. Pastaroji dabar buvo virš mano

galvos, o apačioje plytėjo Mėnulis – tikrą tikriausias Mėnulis – kaip nulietas. Keisčiausia, kad nustėrau iš nuostabos, išvydęs apsivertusį pasaulį, nors tas *bouleversment*²⁵ buvo savaime suprantamas ir neišvengiamas, seniai lauktas reiškinys, turėjęs atsitikti tuomet, kai atsidursiu ten, kur Mėnulio trauka pergalės Žemės trauką, ar, kitaip sakant, svorio jėga, traukianti prie Žemės, buvo mažesnė už svorio jėgą, traukiančią prie Mėnulio. Reikia priminti, jog buvau ką tik pakirdęs ir dar miegūstas, tad gerai nesuvočiau, kas dedasi aplink, kai mane užklupo stubbinantis reiškinys, lauktas, tačiau tą akimirką netikėtas. Matyt, apsiverčiau palengva, todėl nežinau, ar būčiau tą pajutęs iš kokių nors pasikeitimų pintinėje.

Turbūt neverta aiškinti, kad pagaliau susigaudęs aplinkoje ir nusipurtes stingulį pirmiausia akimis įsisiurbiau į Mėnulį. Jis gulėjo po mano kojom kaip koks žemėlapis, ir nors žinojau ligi jo esant dar gerą gabalą kelio, paviršiaus nelygumai ypač ryškiai buvo matyti. Pirmiausia į akis krito tai, kad nepamačiau jokie geologinio darinio – vandenyno ar jūros, ežero ar upės, ar šiaip vandens telkinio. Kartu keista buvo regėti beribes sąnašinės kilmės

²⁵ Persivertimas (*pranc.*).

lygumas, nors didumą ploto, kuri užmatė mano akys, užėmė nesuskaičiuojami vulkaninės kilmės kūgio formos kalnagūbriai, primenantys greičiau dirbtinius statinius nei gamtinius iškilimus. Didžiausi tų kalnų buvo ne aukštesni kaip mylia su trimis ketvirčiais, matuojant statmena linija, tačiau Flegrėjaus vulkaninės kilmės laukų žemėlapis leis Jūsų Prakilynėms geriau įsivaizduoti Mėnulio paviršių, nei Jūs tą padarytumėt iš pasakojimo tokio menko žmogaus kaip aš. Dauguma ugnikalnių tebeveikė, o jų jėgą ir nirtulį liudijo be paliovos palei mane su trenksmu švilpiantys ir baimę keliantys akmenys, kurių vis daugėjo ir kuriuos iš pradžių palaikiau meteoritais.

Balandžio 18-oji. Mėnulio skritulys šiandien daug didesnis, ir toks spartus leidimasis mane neramino. Noriu priminti, jog dar tada, kai tik gimė mintis apie kelionę į Mėnulį, buvau apskaičiavęs, jog ten rasiu atmosferą, proporcingą planetos dydžiui; tvirtai tikėjau – numojęs ranka į visas mano mintį paneigiančias teorijas, nepaisydamas visuotinio įsitikinimo, jog Mėnulyje oro apskritai nėra. Tačiau mano nuomonę patvirtino – be samprotavimų apie Enkės kometą ir zodiakinį švytėjimą – pono Šrioterio^{P11} iš Lilientalio atlikti stebėjimai. Jis stebėjo dviejų su puse dienų Mėnulio jaunatį nuo Saulės laidos – kol

dar nematyti apšviestosios skritulio pusės – iki jai pasirodant. Mokslininkas matė, kaip abiejų pjautuvo ragų galiukus, dailiai nusmailėjusius, Saulės spinduliai apšviečia dar anksčiau, negu pasirodo neapšviestoji Mėnulio skritulio dalis. Mano galva, tas ragų smailumas, nutįstantis už pjautuvo ribų, randasi Saulės šviesai atsispindint Mėnulio atmosferoje. Be to, paskaičiavau: atmosferos (apšviečiančios tamsiąją Mėnulio skritulio dalį šiek tiek ryškesne šviesa nei toji, kuri atsispindi nuo Žemės, kai Mėnulio pjautuvas būna papildėjęs 32°) storis turėtų siekti 1356 paryžietiškas pėdas, vadinasi, didžiausias aukštis, kuriame galėtų atsispindėti Saulės šviesa, – 5376 pėdos. Šiuos mano išvedžiojimus patvirtino pastraipa iš aštuoniasdešimt antrojo „Filosofijos darbų“ tomo, kur teigiama, jog Jupiterio palydovų okultacijos metu trečiasis palydovas pasislepia 1 ar 2 sekundėm anksčiau apskaičiuoto laiko, o ketvirtasis dingsta nepasiekęs skritulio pakraščio²⁶.

²⁶ Pasak Hevelijaus^{P12}, jis ne sykį yra stebėjęs giedrą dangų, kada plika akim galima įžiūrėti šeštojo ar septintojo ryškio žvaigždes, ir Mėnulis, būdamas vienodai nutolęs nuo Žemės ir tame pačiame aukštyje, žiūrint pro tą patį teleskopą, ne visuomet šviečia vienodai ryškiai.

Saugus nusileidimas priklausė nuo atmosferos pasipriešinimo, tiksliau sakant, nuo to, kiek oras, būdamas tokio tankumo, kokį aš įsivaizdavau, galės išlaikyti balioną. Jeigu galop paaiškės, jog apsirikau, manęs laukia tokia baigtis: trenktis į grublėtą palydovo paviršių ir ištikšti į atomus. Teisybę sakant, turėjau pagrindo drebėti iš siaubo. Buvau palyginti netoli Mėnulio, tačiau orą tebetankinau su nemažėjančiu uolumu, ir nejaučiau jokių požymių, rodančių, kad atmosfera tirštėja.

Balandžio 19-oji. Širyt apie devintą valandą galėjau džiūgauti: grėsmingai priartėjus Mėnuliui, nežinojau, kur dėtis iš baimės, kai staiga aparato siurblys ėmė rodyti, jog atmosferoje kažkas keičiasi. Dešimtą valandą įsitikinau, kad ji tankėja. Vienuoliką jau galėjau atsitraukti nuo aparato. Dvyliką,

Vadinasi, galima teigti, kad šio reiškinių priežastis glūdi ne Žemės atmosferoje, ne prietaise, ne Mėnulyje ir ne stebėtojo akyse, o tame (atmosferoje?), kas gaubia Mėnulį.

Kasinis^{P13} ne kartą matė, kaip Saturnas, Jupiteris ir nejudančios žvaigždės, priartėję prie Mėnulio, ištįsta ir įgauna ovalo formą, tuo tarpu kitų okultacijų metu išlieka nepakitę. Vadinasi, galima manyti, jog kartais, nors ir ne visuomet, Mėnulį supa tanki materija, kurioje lūžta žvaigždžių šviesa.

šiek tiek padvejojęs, ryžausi atsukti kryžmą ir, pamatęs, jog nieko baisaus man neatsitiko, nubloškiau į šalį guminį apvalkalą ir nutraukiau jį nuo pintinės. Šis skubotas ir pavojingas eksperimentas baigėsi kaip ir reikėjo laukti: tą pat akimirką galvą surėmė bausis skausmas. Bet buvau pasišovęs kiek jėgų turėjau kęsti kvėpavimo sukeltus skausmus, nes jie gyvybei negrėsė, o aš norėjau lengviau jaustis atsidūręs tankesniame Mėnulio paviršiaus ore. Strimgalviais lėkiau artyn prie Mėnulio, ir netrukus vėl bausiai persigandau supratęs, jog greičiausiai apsirikau, spręsdamas apie atmosferos tankį, kuris, nors ir teisingai apskaičiuotas pagal planetos masę, vargu ar sustabdys prie paviršiaus pintinę su kroviniu. Nors sustabdyti *privalėjo*, nes kūno svoris čia, kaip ir Žemėje, proporcingas oro tankiui. Bet kažkodėl, matyt, dėl mano anksčiau minėtų geologinių sukrėtimų, *nestabdė*, ir aš galvotrūkčiais neriau žemyn. Trumpai tariant, kritau kaip akmuo, ir kelio buvo likę nedaug. Brangi buvo kiekviena akimirka: negaišdamas išmečiau už borto pirmiausia balastą, paskui statinaites su vandeniu, iš paskos – oro tankintoją ir galop visą mantą. Bet veltui. Tebekritau bausiu greičiu ir nuo paviršiaus buvau per kokį pusmylį, ne daugiau. Reikėjo griebtis šiaudo, tad nusi-

mečiau švarką, skrybėlę, paskui nupjoviau pintinę laikiusias virves, įsitvėriau rankomis už tinklo ir, vos spėjęs pamatyti, kad visas Mėnulio paviršius kiek akys užmato nusėtas nedidukais būstais, stačia galva nukritau į patį vidurį fantastiško miesto bei į patį tirštumą šlykščių neūžaugų, kurių nė vienas nepratarė nė žodelio ir neketino man suteikti pagalbos, o tik stovėjo įsisprendę rankomis į šonus it šutvė idiotų ir pašaipiai išsiviepę šnairavo į mano balioną. Paniekinamai nususukau nuo tokio vaizdo ir pakėliau akis aukštyn į dar neseniai, bet rasi visiems laikams paliktą Žemę, pamačiau didžiulį, padūmavusį vario spalvos skydą maždaug penkių laipsnių per skersmenį, nejudamai pritvirtintą dangaus skliaute virš galvos ir viename krašte papuoštą ryškiai žėrinčiu pusemėnuliu. Sausumos ar jūrų nė ženklo, tik visas paviršius išmuštas dėmėmis ir apjuostas atogrąžų ir pusiaujo zonomis.

Taigi, Jūsų Prakilnybėms leidus, po didžiausių kančių, tik per stebuklą išvengtų negirdėtų pavojų, dvyliktą dieną po išvykimo iš Roterdamo, aš sveikas ir gyvas užbaigiau nuostabiausią ir įspūdingiausią kelionę iš visų, kokias žmogus kada nors buvo pradėjęs, atlikęs ar sumanęs. Bet tai dar ne visi mano nuotyčiai. Jūsų Prakilnybės lengvai gali įsivaizduoti,

kad aš, praleidęs penkerius metus planetoje, ne tik labai savotiškoje, bet ir antra tiek įdomioje dėl glaudžių ryšių su žmonių apgyventu pasauliu, galėčiau pateikti Astronomijos kolegijai žinių, nepalyginti svarbesnių už pasakojimą apie laimingai pasibaigusią, nors ir nepaprastą kelionę. Tad štai kaip viskas susiklostė: žinau daug ir daug kuo mielai pasidalyčiau. Daug galėčiau pasakyti apie planetos klimatą, nuostabią šilumos ir šalčio kaitą, apie negailestingai svilinančią saulėkaitą, trunkančią dvi savaites ir poliarinį speigą kitas dvi, apytaką vandens, kuris, panašiai kaip vykstant distiliacijai vakuume, keliauja nuo arčiausiai saulės esančios vietos iki toliausios, apie tekančio vandens telkinius, apie pačius gyventojus: jų elgesį, papročius, politines įstaigas, ypatingą psichinę sandarą, bjaurią išvaizdą, apie tai, kad jie neturi ausų, nes jos visai nereikalingos tokioje nepaprastoje atmosferoje, kad nežino, kas yra kalba, ir susišneka tam tikro vidinio bendravimo būdu, apie sunkiai paaiškinamą kiekvieno mėnuliečio ryšį su atitinkamu Žemės gyventojų ryšį, kuris priklauso nuo abiejų planetų orbitų ir kurio dėka vienos planetos gyventojų likimai glaudžiai susipynę su kitos planetos gyvenimais, o labiausiai norėčiau papasakoti – Jūsų Prakilnybėms leidus – labiausiai

norėčiau atskleisti klaikias ir baisias nematomos Mėnulio pusės paslaptis, nuplėšti nežinios skraistę nuo krašto, kurio – per stebuklą sutapus Mėnulio sukimuisi aplink savo ašį su sukimusi aplink Žemę, žmogaus akys niekuomet neregėjo pro teleskopą ir – duok Dieve! – niekuomet neregės. Visa tai galėčiau papasakoti ir dar daugel ką, nepalyginti daugiau. Tačiau už tas žinias norėčiau būti atlygintas. Mane deginte degina noras grįžti į namus, savo šeimą, ir kaip atpildą už tas papildomas žinias, turint omeny, kad jos praturtintų fizikos ir metafizikos mokslų šakas, aš prašau, kliaudamasis Jūsų – garbingų piliečių – įtaka, atleidimo už nusikaltimą, kad išskrisdamas pasiunčiau myriop tris palūkininkus. Toks mano laiško tikslas. Laiško įteikėjas mėnulietis, kurį prikalbinau šiai kelionei ir kuriam viską smulkiai nupasakojau, lauks Jūsų Prakilnybių malonės ir grįš atgal su kaltės dovanojimu, jeigu jį bus galima gauti.

Turiu garbės ir t. t. būti Jūsų Prakilnybių nuolan-
kus tarnas –

Hansas Pfallis

Kalbama, kad profesorius Rubadubas, baigęs skaityti šį nepaprastą laišką, iš nuostabos numetė ant žemės pypkę, o ponas Superbus van Underdu-

kas, nusiėmęs akinius, nušluostęs juos ir įsidėjęs kišenėn, tiek apkvaito, kad iš to didelio susižavėjimo triskart apsisuko ant kulno. Be abejo – reikia dovanoti. Nes tą garsiai prisiekė profesorius Rubadubas ir taip nusprendė žymusis van Underdukas, kuris, paėmęs už parankės savo mokslingąjį bičiulį, nusku-bėjo su juo namo apgalvoti tolesnių žygių. Bet kai jiedu pasiekė burmistro duris, profesorius išdrišo priminti, kad žinianešys nutarė pasitraukti iš akira-čio – matyt, išsigandęs laukinės Roterdamo biurge-rių minios, ir kaltės atleidimas mažai pagelbės, nes niekas, išskyrus mėnulietį, nesiryžtų tokiai kelionei. Burmistrai beliko sutikti su šita akivaizdžia tiesa, ir reikalas tokiu būdu buvo išspręstas. Tačiau gandai ir spėliojimai nesibaigė. Laiškas, po to, kai jis buvo išspausdintas, paskleidė aibes paskalų ir visokių nuomonių. Radosi gudruolių, kurie nepabijojo apsi-juokti ir pareiškė, jog visa ši istorija tėra prasima-nymas. Bet, mano galva, tokio sukirpimo žmonės prasimanymais vadina viską, ko neįkanda jų protas. Patsai aš niekaip negaliu suprasti, kuo remdamiesi jie drebia štai tokius kaltinimus:

Pirma. Kai kurie Roterdamo dykaduoniai griežia dantį ant kai kurių burmistru ir astronomų.

Antra. Keistas neūžauga žonglierius, nupjautomis už kažin kokį nusikaltimą ausimis, jau kelios dienos prapuolęs iš gretimo Briugės miesto.

Trečia. Laikraščiai, kuriais buvo apklijuotas mažasis balionas, olandiški, vadinasi, negalėjo patekti čionai iš Mėnulio. Laikraščiai buvo purvini – labai purvini, ir spaustuvininkas Gliukas gali prisiekti Šventuoju Raštu, jog jie atspausdinti Roterdame.

Ketvirta. Kad patį Hansą Pfaļį, prakeiktą girtuoklį, matė kartu su trimis palūkininkais prieš dvi ar tris dienas pilnomis kišenėmis pinigų priemiesčio smuklėje, matyt, ką tik sugrįžusius iš užjūrio kelionės.

Ir galiausiai, daugumos manymu – ar bent jau taip turėtų manyti dauguma – Roterdamo astronomų kolegija, kaip ir visos kolegijos ir apskritai astronomai, yra, švelniai tariant, nei geresni, nei kilnesni, nei protingesni, negu jiems dera būti.

Pastaba. Teisybę pasakius, čia surašytą padriką pasakojimą nedaug kas sieja su pagarsėjusia pono Loko^{P14} „Istorija apie Mėnulį“, bet, turint omeny, kad abu rašiniai panašūs į *prasimanyą* (pirma jame dėstoma pusiau juokais, antrajame neva pasakojama šventa teisybė) ir kadangi abiejų prasima-

nymų tema ta pati – Mėnulis, maža to, abu kūriniai siekiant didesnio įtaigumo pilni mokslinių išvedžiojimų, „Hanso Pfalio“ autorius laiko būtinu dalyku savo *apsigynimui* pasakyti, jog jo *jeu d’esprit*²⁷ buvo išspausdintas „Southern Literary Messenger“ laikraštyje gal trys savaitės prieš pasirodant pono Loko kūriniai „New York Times“ dienraštyje. Regėdami panašumą, greičiausiai menamą, kai kurie Niujorko laikraščiai perspausdino „Hansą Pfalį“ ir palygino jį su „Istorija apie Mėnulį“, supainiodami autorius.

Kadangi „Istorija apie Mėnulį“ apmulkino daugiau skaitytojų, nei atsirado linkusių tą prisipažinti, būtų smagu, apsistojant ties kai kuriomis smulkmenomis, atskleidžiančiomis rašinio esmę, parodyti, kad to mulkinimo visai neturėjo būti. Juk išties, kad ir kokios turtingos vaizduotės būtų padiktuotas šis sąmojingas rašinys, jam gerokai stinga jėgos, kurios būtų galėjusi pridurti didesnė atida faktams ir bendriesiems palyginimams. Skaitytojų suklaidinimas – nors ir trumpam – rodo visuotinį nenusimanymą astronomijos dalykuose.

Mėnulio nuotolis nuo Žemės suapvalinus yra 240 000 mylių.

²⁷ Proto žaidimas (*pranc.*).

Norėdami sužinoti, kiek teleskopas priartina palydovą (ar kitą tolimą objektą), turime, žinoma, padalyti atstumą iš teleskopo galingumo, kitaip sakant, iš to skaičiaus, kiek kartų teleskopas priartina daiktus. Lokas tvirtina jo teleskopą buvus 42 000 kartų galingumo. Iš šio skaičiaus padalijus 240 000 (tikrąjį atstumą iki Mėnulio) gausime penkias ir penkias septintąsias mylios. Iš tokio atstumo neįmanoma įžiūrėti gyvūnų, juolab pasakojime minimų smulkmenų. Ponas Lokas sako, kad seras Džonas Heršelis matė gėles (aguoninių šeimos ir kt.) ir net atskyrė mažų paukštelių akių spalvą bei formą. O kiek anksčiau jis pats prisipažįsta, jog jo teleskopas įstengia atskirti objektus, ne mažesnius kaip aštuoniolikos colių, nors ir šis galingumas yra smarkiai perdėtas. Norėčiau tarp kitko pabrėžti, kad tas milžiniškas teleskopas esą buvęs pagamintas ponų Hartlio ir Grantto dirbtuvėse Dambartone, tačiau ponų Hartlio ir Grantto įmonė užsidarė daug metų prieš pasirodant šiai apysakai.

13-ajame brošiūra išleisto leidinio puslapyje, rašydamas apie „plaukų dangą“, augančią virš akių vienai bizonų rūšiai, autorius pažymi: „įžvalgus daktaro Heršelio protas iškart sumojo, kad šia plaukų danga Apvaizda apsaugojo gyvūnų akis nuo

staigios šviesos ir tamsos kaitos, kurią turi nuolat kęsti matomos Mėnulio pusės gyventojai“. Tačiau šio daktaro pastebėjimo negalima pavadinti labai „įžvalgiu“. Šios Mėnulio pusės gyventojai, atrodo, visai nežino, kas yra tamsa, todėl čionai negali būti ir minėtos „staigios kaitos“. Po saulės laidos tą pusę apšviečia Žemė, ir šviesos stiprumas prilygsta trylikai Mėnulio pilnačių giedrą naktį.

Mėnulio topografija, nors ir tvirtinama ją atitinkant Blanto „Mėnulio žemėlapi“, iš tikrųjų neturi nieko bendra nei su juo, nei su kitais žemėlapiais, nei su pačia savim. Pasaulio šalys taip pat beviltiškai supainiotos: autorius pasirodė neturįs supratimo, jog Mėnulio žemėlapyje jos išdėstytos kitaip – rytai čia kairėje pusėje ir t. t.

Matyt, išmuštas iš vėžių tokių miglotų pavadinimų, kaip „*Mare Nubium*“, „*Mare Tranquilitatis*“, „*Mare Faecunditatis*“²⁸ ir kt., kuriais ankstesniu laiku astronomai pakrikštijo tamsias dėmes, ponas Lokas imasi samprotauti apie Mėnulio vandenynus ir kitokius didelius vandens telkinius, tuo tarpu viena iš tvirčiausiai astronomų įrodytų tiesų yra ta, kad Mėnulyje nėra nieko panašaus į vandenį. Tiriant

²⁸ Debesų jūra, Ramybės jūra, Gėrybių jūra (*lot.*).

priešpilnio Mėnulio (ar jaunaties pjautuvo) tamsos ir šviesos ribą, kai ta riba kerta tamsias dėmes, pastebėta, jog ta linija yra nelygi ir vingiuota; ta riba būtų lygi tik tuomet, jeigu ji eitų vandens paviršiumi.

Žmogaus-šikšnosparnio aprašymas tėra žodis žodin perpasakotas Piterio Vilkinso^{P15} pranešimas apie skraidančius saliečius. Vien šis dalykas turėjo sukelti įtarimą ar bent jau abejonę. 23-iajame puslapyje skaitome: „Kaip smarkiai turėjo veikti savo palydovą mūsiškė trylika kartų didesnė planeta, kai jiedu buvo dar laiko iščiose, veikiami tų pačių cheminių procesų!“ Puiku, tačiau noriu pasakyti, kad joks astronomas nebūtų parašęs šitokio dalyko, juolab moksliniam žurnalui, nes, kalbant apie dydį, Žemė *viršija* Mėnulį ne trylika, o keturiasdešimt devynis kartus. Lygiai taip pat galima paneigti ir visą rašinio pabaigą, kurioje, tarsi pateikdamas įvadą atradimams Saturne, autorius įninka smulkiai, nelyginant mokinukas savo rašinyje, aprašinėti tą planetą, ir visa tai - „Edinburgo moksliniam žurnalui“!

Bet yra vienas dalykas, turėjęs išvilkti dienos švieson šį prasimanymą. Pabandykime įsivaizduoti laiką rankose prietaisą, per kurį galima žiūrinėti Mėnulio gyvūnus. Kas pirmiausia turėtų kristi į akį stebėtojui iš Žemės? Suprantama, ne forma, ne

dydis, ar kita panašaus pobūdžio savybė, o kūnų *padėtis*. Juk gyvūnai būtų matomi vaikščiojantys žemyn galva, nelyginant musės ant lubų. *Nepramanytas* stebėtojas būtų, ko gero, riktelėjęs iš nuostabos (nors ir tikėdamasis tokio vaizdo), *pramanytas* stebėtojas pamiršo apie tai net užsiminti, nors kalba apie būtybių kūno formą, tuo tarpu yra visiškai neabejotina, kad jis galėjo spręsti daugių daugiausia apie galvos dydį.

Privalu pasakyti, jog žmonių-šikšnosparnių ūgis ir ypač jų jėga (tarkim, gebėjimas skraidyti tokioje retoje atmosferoje, jeigu ji apskritai egzistuoja) kartu su kitais pramanais apie gyvūniją bei augmeniją visiškai neatitinka analogiškų samprotavimų šia tema, nors ir bandoma jais nuolat remtis. Vargu ar bereikia pridurti, jog straipsnio pradžioje minimos Briusterio^{P16} ir Heršelio pastabos apie „dirbtinės šviesos perdavimą per objektą, esantį regėjimo lauko židinyje“ ir t. t. ir t. t., vadintinos, paprastai šnekant, sapalionėmis.

Optinio žvaigždžių stebėjimo galimybės turi apčiuopiamą ir neperžengiamą ribą, kurios reikšmė suprantama vos tik ją paminėjus. Jeigu viskas priklausytų tik nuo lėšio didumo, žmogus būtų susidorojęs su visais sunkumais, ir dabar turėtų

tokio didumo lęšius, kokio įsigeistume. Bet, deja, kuo didesnis lęšis, o kartu ir teleskopo galingumas, tuo silpnesnė – dėl spindulių sklaidos stikle – nuo objekto sklindanti šviesa. Šitos kliūties įveikti žmogus neturi jėgų, nes objektą matome tik dėl spinduliuojamos arba atspindėtos šviesos. Taigi vienintelė „dirbtinė“ šviesa, iš kurios ponas Lokas galėtų pešti naudos, būtų dirbtinė šviesa, kurią jis galėtų nukreipti ne į „objektą regėjimo lauko židinyje“, o į tikrą stebimą daiktą, kalbamu atveju – į *Mėnulį*. Nesudėtingi skaičiavimai rodo, kad jeigu žvaigždės šviesa išsisklaidytų ir taptų ne ryškesnė už kitų giedrame danguje be mėnesienos esančių žvaigždžių šviesą, jos daugiau būtų neįmanoma praktiškai tyrinėti.

Grafo Roso^{P17} teleskopas, neseniai pagamintas Anglijoje, turi 4071 kvadratinio colio veidrodį, o Heršelio teleskopas tik 1811. Grafo Roso teleskopo vamzdis yra 6 pėdų skersmens: 5 ½ colio storumo iš galų ir 5 colių per vidurį. Sveria jis 3 tonas. Židinio nuotolis 50 pėdų.

Neseniai perskaičiau įdomią ir nekvailai parašytą knygą, kurios tituliniam lape rašoma:

„L'Homme dans la lune, ou le Voyage Chimerique fait au Monde de la Lune, nouvellement decouvert par Dominique Gonzales, Aduanturier Espagnol, autremèt dit le Courier volant. Mis en notre langue par J.B.D.A. Paris, chez François Piot, près la Fontaine de Saint Benoist. Et chez J. Goignard, au premier pilier de la grand' salle du Palais, proche les Consultations, MDCXLVIII“ pp. 176²⁹.

Autorius tvirtina išvertęs knygą, parašytą kažkokio pono D'Avisono (Deivisono?) iš anglų kalbos, nors jo žodžiai skamba labai dviprasmiškai...

„J'en ai eu, - sako jis, - l'original de Monsieur D'Avisson, medecin des mieux versez qui soient aujord'huy dans la cònoissance des Belles Lettres, et sur tout de la Philosophie Naturelle. Je lui ai

²⁹ „Žmogus Mėnulyje, arba chimeriška kelionė į Mėnulio pasaulį, neseniai atrastą Dominiko Gonzaleso^{P18}, ispanų avantiūristo, dar vadinamo Skrajojančiu Žinianešiu. Į mūsų kalbą išvertė Ž. B. D. A. Parduodama Paryžiuje, pas Fransua Pijo ties Sen Benua fontanu, ir pas Ž. Guanjarą ties pirmąja didžiosios rūmų menės kolona, prie Konsultacijų, MDCXLVIII“, 176 psl. (*Pranc.*)

*cette obligation entre les autres, de m'avoir non seulement mis en main ce Livre en anglois, mais encore le Manuscrit du Sieur Thomas D'Anan, gentilhomme Eccossois, recommandable pour sa vertu, sur la version duquel j'advoue que j'ay tiré le plan de la mienne*³⁰."

Po kelių nereikšmingų, Žilio Blazo^{P19} maniera perteiktų nutikimų, kurių aprašymas užima pirmuosius trisdešimt knygos puslapių, autorius toliau pasakoja apie tai, kaip jį, susirgusį jūrlige, laivo komanda paliko likimo valiai Šv. Elenos saloje kartu su tarnu negru. Jiedu išsiskyrė tikėdamiesi, jog gyvendami atskirai galės lengviau prasimanyti maisto. Todėl jiems teko prisijaukinti paukščius ir naudotis jais kaip pašto karveliais. Ilgainiui tie paukščiai pramoko gabenti nedidelius krovinius, kurie darėsi vis sun-

³⁰ „Originalą gavau iš pono D'Avisono, gydytojo, vieno didžiausių dailiosios literatūros, o ypač natūrfilosofijos žinovų. Be kitų dalykų, jaučiuosi jam skolingas už tai, kad jis ne tik davė man anglišką knygą, bet dar ir pono Tomo D'Anano, škotų bajoro, už savo šaunumą nusipelnusio visokeriopo pagyrimo, rankraštį, iš kurio aš, turiu prisipažinti, pasisavinau pasakojimo planą.“

kesni. Galop kyla mintis sujungti paukščių keliamąją galią, kad oran galėtų pakilti patsai autorius. Tam tikslui pasigaminamas aparatas, smulkiai aprašytas knygoje ir pavaizduotas graviūroje. Tame piešinyje regime patį senjorą Gonzalesą, pasipuošusį klostuotais nériniais ir užsidėjusį milžinišką peruką, apžergusį į šluotkotį panašų daiktą ir keliamą aukštyn pulko laukinių gulbių (ganzų), kurių uodegos prie aparato pririštos virvėmis.

Svarbiausias įvykis su smulkmenomis paporintoje sinjoro Gonzaleso istorijoje priklauso nuo vieno itin reikšmingo dalyko, kuris slepiamas nuo skaitytojų bemaž iki knygos pabaigos. Tos gulbės, su kuriomis jis buvo taip susibičiuliavęs, iš tiesų buvo ne Šv. Elenos salos, o Mėnulio gyventojos. Paukščiai buvo įpratę kasmet – nuo neatmenamų laikų – nuplaskyti į kokią nors vietą Žemėje. Atėjus tam tikram metų laikui, gulbės, aiškus dalykas, grįždavo namo, ir autorius, kuriam sykių prireikė paukščių paslaugos trumpai kelionei, staiga pasijunta nešamas aukštyn ir neilgai trukus atskrenda į palydovą. Čia jis pamato, be kitų dalykų, kad Mėnulio gyventojai yra labai laimingi, kad jie išsiverčia be įstatymų, miršta be skausmo, užauga nuo dešimties iki trisdešimties pėdų ūgio, gyvena po tūkstantį metų, turi impera-

torių, vardu Irdonozauras, kad gali pašokti aukštyn per šešiasdešimt pėdų, o pašokę dėl silpnos traukos skraidžioja pasimojuodami vėduoklėmis.

Negaliu susiturėti nepateikęs keleto pavyzdžių, atskleidžiančių knygos *filosofiją*.

„Turiu jums pranešti, – sako sinjoras Gonzalesas, – apie gamtą tų vietų, kur pakliuvau. Debesys plaukiojo po mano kojomis arba, jums leidus, kabojo tarp manęs ir Žemės. Na, o žvaigždės, *kadangi ten nėra nakties, visuomet atrodė vienodai, ne spindinčios, kaip mes esame įpratę, o blyškios, kaip Mėnulis ryto metą*. Tų žvaigždžių mačiau tiktai kelias, bet ir jos buvo gal dešimteriojai (mano supratimu) didesnės, negu atrodo iš Žemės. Mėnulis, tik kelios dienos prieš pilnatį, buvo nepaprastai didelis.

Turiu priminti, jog žvaigždės pasirodo tik toje Žemės rutulio pusėje, kuri atsukta į Mėnulį, ir kuo jos buvo arčiau, tuo atrodė didesnės. Be to, noriu pasakyti, kad tiek audringu, tiek ramiu oru *visuomet išlikdavau tarp Žemės ir Mėnulio*. Mane tuo įtikino du dalykai: paukščiai visąlaik skrido tiesia linija ir kaskart jiems stabtelėjus poilsio mes patys to nejausdami *imdavome skrieti aplink Žemę*. Mat aš pritariu Koperniko nuomonei, kad Žemė be paliovos sukasi *iš rytų į vakarus* ne aplink ekvinokcinį taš-

kus, paprastai vadinamus ašigaliais, bet aplink zodiakinius ašigalius; šią temą ketinu plačiau aprėpti vėliau, kai atnaujinsiu astrologijos žinias, jaunystės metais įgytas Salamankoje, bet dabar primirštas.“

Nepaisant kursyvu parašytų nesąmonių, knyga verta šio tokio dėmesio, kaip pavyzdys, rodantis naivų anų laikų astronomijos supratimą. Pasak vienos iš knygos minčių, „traukos jėga“ veikia tik palei Žemę, ir todėl tas mūsų keliauninkas „pats nejausdamas skrido aplink Žemę“ ir t. t.

Buvo dar ir kitokių „kelionių į Mėnulį“, bet jų lygis ne ką aukštesnis už ką tik aprašytosios. Beržerako^{P20} istorija visiškai beprasmė. Trečiajame „American Quarterly Review“ tome galima rasti smarkiai iškritikuotą panašią „kelionę“, bet iš tos kritikos nėra aišku, ar kritikui labiau rūpi parodyti knygos kvailumą, ar savo visišką astronomijos neišmanymą. Pamiršau knygos pavadinimą, tačiau keliovimo būdas joje yra dar paikesnis už mūsų bičiulio sinjoro Gonzaleso gulbes. Nuotykių ieškotojas, kasi nédamas žemę, užtinka ypatingos rūšies metalą, kurį baisiai smarkiai traukia prie savęs Mėnulis, ir, negaišdamas laiko, pasigamina iš jo dėžę, kuri atplėšia jį nuo Žemės ir nuskraidina į palydovą. „Tomo O'Rurko skrydis“ nėra jau toks netikęs *jeu d'esprit*

pavyzdys, ir jis buvo išverstas į vokiečių kalbą. Pasakojimo veikėjas Tomas, eigulys airių didiko, kurio paikystės ir buvo pamatas atsirasti šiai istorijai, raitas ant arklio išskrenda nuo Hangri Hilo^{P21} kalno, stūksančio prie Bantri Bėjaus.

Tos satyrinės *brošiūros*, aprašinėdamos mėnulių papročius, lygina juos su mūsiškiais. Nė vienoje iš jų nemėginama pateikti *įtikimų* mokslinių detalių. Atrodo, kad autoriai neturi jokio supratimo apie astronomiją. „Hansas Pfalis“ turi tą privalumą, kad jame apie kelionę į Mėnulį mėginama pasakoti remiantis (kiek tai įmanoma aprašant tokią neįtikimą istoriją) moksliniais principais.

KARALIUS MARAS

ALEGORINIS PASAKOJIMAS

*Dievai karaliams leidžia tai daryt,
Dėl ko jie užsirūstina ant niekšų.³¹*

BAKHERSTAS

FEREKSO IR POREKSO TRAGEDIJA^{P1}

Kartą šlovingojo Edvardo Trečiojo^{P2} valdymo metais, spalio mėnesį, apie vidurnaktį du jūreiviai iš prekybinės škunos „Laisvūnė“, plaukiančios tarp Sliuiso ir Temzės upių, o tada prisišvartavusios Temzėje, didžiai nustebo pajutę sėdį užėjoje Londono šv. Andriaus parapijoje – alinėje, kuri, kaip skelbė iškaba, vadinosi „Linksmasis jūreivis“.

Nors ir nušiurusi, aprūkusi, žemomis lubomis, niekuo neišsiskirianti iš kitų panašaus pobūdžio to laikmečio vietelių, – ši alinė visiškai patenkino savo lankytojus, susėdusius keistomis grupelėmis.

Manau, visoje šioje draugijoje mūsų jūreiviai buvo jeigu ne pati pastebimiausia, tai pati įdomiausia pora.

³¹ Vertė A. Danielius.

Vienas jų, tas, kuris atrodė vyresnis ir kuriį jo draugužis pelnytai vadino „Kojūku“, buvo kone dvigubai aukštesnis už savo bendrą. Buvo jis beveik šešių su puse pėdų aukščio, ir toks ūgis vertė jį kūprintis.

Tačiau aukščio perteklių puikiai kompensavo pločio stygius. Jis buvo toks liesas, kad, kaip tikino jo draugai, išgėręs būtų buvęs puikiausia gairė stiebo viršūnėje, o blivus būtų tikęs pakeisti skerssiję. Bet tokie ir panašūs juokeliai nesujudindavo nė vieno *musculus risorius*³² šio jūreivio veide. Stambi erelio nosis, aukšti skruostikauliai, įsmukęs smakras ir apatinis žandikaulis, išsprogusios baltos akys. Atrodė, kad viskam pasaulyje jis abejingas, tačiau jo išraiška buvo tokia iškilminga ir rimta, kad neįmanoma nei pamėgdžioti, nei nupasakoti.

Jaunesnysis jūreivis iš pažiūros buvo visiška savo draugužio priešingybė. Jo ūgis siekė vos keturias pėdas. Riebios kreivos kojos laikė striuką, drėblų jo kūną, o trumpos ir storos rankos su masyviais kumščiais kabalavo iš šonų tarsi jūrinio vėžlio pelekai. Giliai blizgėjo mažytės nenusakomos spalvos akys. Nosis skendėjo rausvuose mėsinguose skruostuose;

³² Juoko raumens (*lot.*).

o stora viršutinė lūpa, kabėdama virš dar storesnės apatinės, teikė veidui begalinio pasitenkinimo išraišką, kurią pabrėžė jo įprotis retsykais apsilaižyti. Išsyk krito į akis, kad į savo aukštąjį draugužį jis žiūrėjo su nuostaba ir pašaipa, ir nužvelgdavo jo veidą iš apačios į viršų, tarsi raudona besileidžianti saulė stačius Ben Neviso^{P3} šlaitus.

Tą vakarą bastydamasi iš alinės į alinę ši garbinga porelė patyrė įvairiausių nuotykių. Pinigai, kad ir kiek jų būtų, kažkada turi baigtis, ir „Linksmojo jūreivio“ alinėje draugužiai liko be skatiko kišenėje.

Tą akimirką, nuo kurios, tiesą sakant, ir prasideda mūsų pasakojimas, Kojūkas ir jo bičiulis – Hju Dervinis sėdėjo viduryje kambario, padėję alkūnes ant didžiulio ažuolinio stalo, delnais parėmę skruostus. Užlindę už didžiulio jau išgerto, bet neapmokėto „bizalo“ butelio, jie spoksojo į užrašą: „Kreidos nėra“³³, jų begaliniam nustebimui ir pasipiktinimui išvedžiotą virš durų ta pačia kreida, kurios egzistavimą buvo bandoma nuneigti. Nemanykite, kad kuris nors iš šių jūros vaikų mokėjo skaityti – toks

³³ Pažodinis vertimas iš angliško pasakymo *no chalk*, kuris reiškia „skolon neduodame“.

sugebėjimas tais laikais paprastų žmonių buvo primamas su ne mažesne nuostaba negu sugebėjimas kurti poemas – bet, tiesą sakant, raidės lyg girtos smarkiai sviro pavėjui, o tai, abiejų jūreivių manymu, turėjo reikšti ilgalaikį oro pablogėjimą. Todėl, kaip alegoriškai pasakė Kojūkas, teko skubiai „pumpuoti iš triumų vandenį, iškelti visas bures ir leistis pavėjui“.

Taigi, pabaigę alaus likučius ir susiveržę savo trumpų striukių raiščius, jūreiviai išskubėjo lauk. Nors Hju Dervinis du kartus vietoj durų pataikė į židinį, jie sėkmingai ištrūko iš alinės, ir pusę pirmos nakties mūsų herojai, pasirengę naujoms išdai-goms, visu smarkumu pasileido tamsiu skersgatviu Šv. Andriaus laiptų link, persekiojami įtūžusios „Linksmojo jūreivio“ alinės šeimininkės.

Epochoje, kurioje vyko ši nuotykių kupina istorija, visoje Anglijoje, o ypač jos sostinėje dažnai pasigirdavo kraupus riksmas: „Maras!“^{P4} Londonas buvo beveik ištuštėjęs – ir šiuose baisiuose rajonuose apie Temzę, kur tamsiose, siaurose ir purvinose gatvėse ir skersgatviuose, kaip buvo manoma, ir gimė Juodosios Ligos Demonas, laisvai vaikštinėjo tik Baimė, Siaubas ir Įtarumas.

Karaliaus įsakymu į šiuos kvartalus niekam nebuvo galima įžengti, ir visų, kas būtų drįsęs sudrumsti jų slogią vienatvę, laukė mirties bausmė. Bet nei karaliaus įsakymas, nei užkardos gatvėse, nei čia tykojusi mirtina liga negalėjo sulaikyti nelaimingojo, kuris, viskuo rizikuodamas, nepaisė pavojų – niekas negalėjo nuo naktinių plėšikų apsaugoti apleistų ir jau baigiamų tuštinti namų, ir vagys nešė iš jų geležinius, varinius ar švininius daiktus, viską, kas buvo dar vertinga.

Be to, kasmet atidarant užtvartas, paprastai pasirodydavo, kad daugelio šio rajono parduotuvių savininkai, nenorėdami rizikuoti ir vargintis veždami prekes, be reikalo patikėjo turtingas vyno ir kitų stiprių gėrimų atsargas spynoms, sklendėms ir slaptiems rūšiams.

Tačiau tik nedaugelis baimės apsėstųjų manė, kad tai žmogaus rankų darbas. Visi buvo įsitikinę, kad kaltos čia maro dvasios, buboninio maro šėtonai ir karštinės demonai. Kas valandą gimdavo kraują stingdančios legendos, ir ištisus draudžiamus kvartalus tarsi įkapės apgaubdavo baimė, o vagis, dažnai pats išsigandęs, sprukdavo šalin, įbaugintas savo paties rankų darbo, palikęs ištuštėjusias gatves tamos, tylos, epidemijos ir mirties glėbyje.

Viena iš tų baisių užkardų, kuri skyrė aptvertą draudžiamą kvartalą, staiga išdygo Kojūko ir garbiojo Hju Dervinio kelyje. Apie grįžimą nebuvo ko ir kalbėti; brangi buvo kiekviena minutė, nes persekiotojai jau lipo ant kulnų. Tikriems jūreiviams vieni niekai buvo užsikabaroti ant greitomis sukaltos užtvaros, po to, įkaitę nuo bėgimo ir alkoholio, draugužiai veik neabejodami šoko žemyn, ant draudžiamos žemės, ir garsiai šūkaudami ir žvygaudami pasileido toliau ir greit dingo dvokiančių vingrių gatvių labirinte.

Suprantama, jeigu jie nebūtų buvę girti kaip pėdai, juos supančios baisybės kaipmat būtų paralyžiavusios jų besipinančias kojas. Buvo šalta ir giedra. Išardyto grindinio akmenys riogsojo tarp aukštos, iki kulkšnių žolės. Gatvės buvo užverstos namų gruvėsiais. Tvyrojo dusinantis nuodingas kvapas, ir mirtinai blyškioje šviesoje, kurią blandus ir pragaištingas oras skleidė ir pačią tamsiausią naktį, skersgatviuose ir būstuose su išdaužtais langais tai šen tai ten galima buvo pamatyti naktinio plėšiko dūlėjantį kūną, kurį maro ranka sučiupo nusikaltimo vietoje.

Bet net šios kliūtys ir siaubo vaizdai negalėjo sulaikyti iš prigimties narsių, o dabar ypatingai drą-

sių, „iš vidaus“ pašilusių vyrų, ir jie tiesiai, kiek nešė jų nepaklusnios kojos, leidosi į Mirties nasrus. Pirmyn, vis pirmyn bėgo niūrusis Kojūkas, budinantis daugiabalsį gūdų aidą klaikiu žvygavimu, primenančiu indėnų karo šūkį; pirmyn, pirmyn ritosi mažasis Hju Dervinis, įsikibęs į savo energingesnio bičiulio striukę ir iš jo stiprių plaučių veržėsi stentoriškas^{P5}, galingas jaučio maurojimas *in basso*³⁴, dar garsesnis negu jo bendro muzikiniai bandymai.

Dabar jie, matyt, pasiekė patį maro židinį. Su kiekvienu žingsniu vis labiau dvokė ir dusino, o gatvelės – siaurėjo ir lenkėsi. Nuo perpuvusių stogų kas minutę krisdavo stambios akmens nuolaužos ir medžio gabalai, o jų sukeltas dundesys liudijo apie pastatų aukštį; sunkiai besibraudami pro griuvėsius, jūreiviai dažnai ranka užkliudydavo skeletą arba dar pūvantį kūną.

Staiga, kai jie atsidūrė prie įėjimo į kažkokį aukštą, gūdų namą, ir išilusiam Kojūkui iš gerklės išsprūdo ypatingai šaižus garsas, iš namo vidaus tarsis sprogimas atsiliepė demoniškas kikenimas ir žviegimas. Nė kiek neišsigandę garsų, nuo kurių tokiu metu ir tokioje vietoje ne tokiems drąsiems

³⁴ Bosu (*it.*).

piliečiams būtų gyslose sustingęs kraujas, du girtuokliai galvotrūkčiais puolė prie durų, atlapojo jas ir, griaudėdami keiksmiais, įsiveržė vidun.

Pasirodė, kad kambarys, į kurį jie pateko, buvo karstų dirbėjo parduotuvė, tačiau pro atvirą liuką kampe prie įėjimo buvo matyti eilės vyno rūsių, iš kur girdėjosi kamščių pokšėjimas, o tai liudijo apie gėrimų gausą.

Kambario viduryje stovėjo stalas, o jo centre – didoka statinaitė, matyt, pilna punšo. Visas stalas buvo nustatytas įvairiausių vynų buteliais, ąsočiais, bokalais ir gertuvėmis su visokiais gėrimais. Aplink stalą, įsitaisę ant karstadirbio suolų, sėdėjo šešiese. Pabandysiu kiekvieną jų aprašyti.

Priešais duris, aukštėliau už kitus, sėdėjo tikriausiai puotos pirmininkas. Jis buvo aukštas ir be galo liesas. Kojūkas net sutriko, pamatęs dar liesesnį už save žmogų. Pirmininkas buvo geltonas kaip krokas, bet jo veido bruožai būtų nepatraukę dėmesio ir nevertėtų apie juos užsiminti, jeigu ne viena detalė: jo kakta buvo taip nenatūraliai, netgi negražiai aukšta, jog atrodė, kad kažkas jam buvo uždėjęs vainiką ar veido spalvos karūną. Lūpos buvo surauktos į vaiduoklišką geraširdišką šypseną, o akys, kaip ir kitų, sėdinčių už stalo, buvo pastėrusios nuo alko-

holio. Šis vyriškis buvo nuo galvos iki kojų įsisupęs į brangų išsiuvinėtą juodą švelnaus aksomo apdarą, gaubiantį jo pečius tarsi ispaniška skraistė. Plaukai jo buvo nukaišioti plunksnomis nuo katafalko, ir jis nerūpestingai, pasipuikuodamas, sukiojo galvą į šalis; dešinėje rankoje pirmininkas laikė žmogaus blaudikaulį, kuriuo stukseno į stalą, tikriausiai reikalaudamas, kad kuris iš sugėrovų uždainuotų.

Priešais jį, nugara į duris, sėdėjo tokios pat stulbinančios išvaizdos dama. Buvo ji beveik tokio pat ūgio kaip ir minėtasis ponas, tik negalėjo skūstis esanti liesa – ji, matyt, sirgo sunkia vandenligės forma; damos figūra labiausiai priminė didžiulę, atdarą spalinio alaus statinę, stovėjusią kampe šalia jos. Apvalus tarsi rutulys, raudonas ir išpurtes jos veidas buvo panašus į pirmininko veidą – tiksliau, jis taip pat niekuo nepasižymėjo, išskyrus vieną bruožą, kuris taip krito į akį, kad nepaminėti jo neįmanoma. Akylasis Hju Dervinis iškart pastebėjo, kad kiekvienas iš puotos dalyvių išsiskyrė kokia nors šlykščia savybe, tarsi būtų sugalvojęs monopolizuoti kurią nors veido bruožą. Kalbamoji dama buvo itin burninga. Lūpų vietoje, nuo kairės iki dešinės ausies, žiojėjo plyšys, į kuri vis įkliūdavo jos auskarų karuliai. Tačiau dama iš visų jėgų stengėsi sučiaupti

lūpas, kad neprarastų didingumo, kuriį jai suteikė krakmolyta, kruopščiai išlyginta drobulė, apie kaklą paraukta gofruotu batistu.

Jai iš dešinės sėdėjo miniatiūrinė jauna būtybė, kurią ji, matyt, globojo. Drebantys sausi pirštai, pamėlusios lūpos, lengvas rausvumas nuo karštinės, dėmėmis išmarginęs jos švininį veidą, rodė, jog ši švelni būtybė serga greitąja džiova. Šios jaunos damos elgesyje buvo justis *haut ton*³⁵; nepakartojamai grakšti ir *dégagée*³⁶, ji buvo susisupusi į be galo elegantišką ploniausio batisto laidotuvių šydą; plaukai kuokštai gulė ant pečių. Ji švelniai šypsojosi, o jos nosis, neiprastai ilga, plona ir judri, panaši į straublį ir spuoguota, buvo nukabusį iki pat apatinės lūpos, ir nors jos šeimininkė gracingai liežuvio galu stumdė ją tai šen, tai ten, vis dėlto veidui tai suteikė šiek tiek dviprasmišką išraišką.

Kitoje stalo pusėje, ištinusios damos kairėje, buvo įsitaisęs išpurtęs senis, kenčiantis nuo astmos ir podagros; jo skruostai, kaip du vynmaišiai, sklidini portveino, pūpsojo ant pečių. Sukryžiuavęs ant krūtinės rankas, subintuotą koją užsikėlęs ant stalo, jis,

³⁵ Salonų manieros (*pranc.*).

³⁶ Betarpiška (*pranc.*).

matyt, jautėsi esąs be galo svarbus asmuo. Senis aiškiai didžiavosi kiekvienu savo apdaro lopinėliu, bet ypač ryškia liemene. Ši liemenė, be abejo, jam kainavo gražius pinigus ir gulėjo kaip nulieta; pasiūta ji buvo iš įmantriai išsiuvinėtų dangalų, kurie Anglijoje ir kitur, mirus kilmingam didikui, užmetami ant skydų su šeimyniniais herbais, paprastai kabančių matomoje vietoje prie namų.

Greta jo, pirmininkui iš dešinės, sėdėjo vyras ilgomis baltomis kojineis ir geltonos drobės apatinėmis kelnėmis. Jis komiškai trūkčiojo visu kūnu, pagautas, kaip apibūdino Dervinis, drugio priepuolio. Šviežiai nuskustus skruostus jam veržė muslino tvarstis, rankos taip pat buvo surištos per riešus, ir todėl jis negalėjo piktnaudžiauti alkoholiniais gėrimais, kuriais buvo nukrautas stalas, – būtinas atsargumas, pamanė Kojūkas, pažvelgęs į tą abejingą užkietėjusio girtuoklio miną. Tačiau jo didelės ausys, kurių buvo neįmanoma paslėpti po jokiais tvarsčiais, lapsėjo ir nervingai išitempdavo kiekvieną sykį, kai pokštelėdavo ištraukiamas kamštis.

Priešais jį sėdėjo paskutinyasis, šeštasis sugėrovas – visiškai sukaulėjusi žmogysta, kuri, paralyžiaus surakinta, tikriausiai nekaip jautėsi su nepatogiu, tačiau gana originaliu apdaru. Jis lindėjo naujame

ištaigingame raudonmedžio karste. Viršutinė karsto sienelė rėmėsi jam į sprandą ir priminė galvos gobtuvą. Tai jo veidui suteikė be galo įdomią išraišką. Karsto šonuose buvo skylės rankoms, tačiau ne dėl grožio, o greičiau dėl patogumo, nors ir tas neleido jo savininkui sėdėti tiesiai, kaip užstalės bendrams. Todėl, gulėdamas ant suolo keturiasdešimt penkių laipsnių kampu, jis vartė į lubas savo didžiulį, išsprogusių akių baltymus, pats be galo stebėdamasis jų dydžiu.

Prieš kiekvieną iš puotos dalyvių ant stalo stovėjo kaukolių dalys, kurios atstojo jiems bokalus. Virš stalo siūbavo skeletas; jis kabėjo pririštas už kojos virve, kuri buvo permesta per žiedą lubose. Kita, nepririšta koja, kabojo stačiu kampu ir skeletas barškėjo nuo kiekvieno menkiausio skersvėjo gūžio. Šio šiurpaus skeleto kaukolėje žaižaravo žarijos, nelygiai, bet pakankamai aiškiai nušviesdamos visą sceną, o karstai ir kitos karstų dirbėjo prekės, sukrautos prie sienų ir langų, nepraleido į gatvę nė menkiausio atšvaito.

Pamatę tokią neįprastą draugiją ir dar neįprastesnius jos apdarus bei atributus, mūsų jūreiviai pasielgė toli gražu ne taip garbingai, kaip norėtusi. Kojūkui, prišlijusiam prie sienos, dar labiau negu

paprastai atvėpo apatinis žandikaulis ir beveik visiškai išsprogo akys; o Hju, pritūpęs taip, kad nosis susilygino su stalu, rankomis susiėmęs kelius, nei iš šio, nei iš to prapliupo juoktis.

Nekreipdamas dėmesio į tokį be galo nepagarbų elgesį, visiškai neužsigavęs, aukštasis stalo pirmininkas labai mandagia šypsena pasveikino nekviestus svečius ir, didingai linktelėjęs galva, papuošta gedulo plunksnomis, paėmęs jūreivius už rankų, atsivedė prie suolų, kuriuos paslaugiai atvilko kažkas iš puotos dalyvių. Kojūkas be menkiausio pasipriešinimo atsisėdo ten, kur jam buvo pasiūlyta, o mandagasis Hju, kuriam buvo paruošta vieta stalo gale, prisitraukė savo suolą prie miniatiūrinės džiovininkės, apsigobusios laidotuvių drobule, susijuo­kęs sėdo šalia jos ir, šliūkstelėjęs į kaukolę raudonojo vyno, ištuštino ją už artimesnę pažintį. Toks familiarumas smarkiai užgavo sukaulėjusią būtybę, įsitaisiusią karste, ir nežinia, kuo viskas būtų baigęsi, jeigu pirmininkas, pabeldęs į stalą savo skep­tru, nebūtų atkreipęs dalyvaujančiųjų dėmesio tokia kalba:

- Mes laikome savo garbės reikalą tokia gera proga...

- Stop! - nutraukė jį labai rimtai nusiteikęs Kojūkas. - Palūkėk mažumėlę, drauguži, ir paaiškink mums pirmiausia, kas jūs tokie, velniai griebtų, ir ką čia veikiate, išsipuošę kaip nelabieji? Ir kodėl maukiate brangujį džiną, kurį mano laivo draugužis, karstų dirbėjas, Vilas Vimblas sergėjo žiemai!

Po tokio akibrošto visa ši klaiki draugija tiesiog šoko iš už stalo ir ėmė pašėlusiai spiegti, taip, kaip prieš kurį laiką jūreiviams jau teko girdėti. Pirmasis atsipeikėjo pirmininkas ir, kreipdamasis į Kojūką, dar oficialiau tęsė:

- Mes labai noriai patenkinsim tokių garbingų, nors ir neprašytų svečių smalsumą ir atsakysime į bet kurį protingą klausimą. Taigi žinokite, kad esu šių žemių šeimininkas, be to, vienvaldis, ir vardas mano: „Karalius Maras Pirmasis“. Šios menės, - kurias jūs, suprantama, iš nežinojimo pamanėte priklausant karstų dirbėjui Vilui Vimblui, kurio plebėjiška pavardė iki šiol nebjaurojo mūsų karališkos klausos, - tai mūsų rūmų karališkoji menė, kurioje mes tariamės su didikais ir kuri reikalinga kitiems šventiems ir garbingiems tikslams. Garbioji dama, sėdinti priešais jus, - tai Maro karalienė, mūsų kilmingoji žmona, o kiti aukštieji asmenys, kuriuos jūs čia matote, - tai vis karališkųjų rūmų nariai, turin-

tys atitinkamus titulus: jo šviesybė hercogas Maro Badas, jo šviesybė hercogas Maro Žaizda, jo šviesybė hercogas Maro Viesulas ir jos didenybė Ana Marė. O į jūsų klausimą, – tęsė pirmininkas, – kokiu tikslu čia susirinkome, mes atsakysime, kad tai – tik mūsų karališkosios esybės reikalas, ir niekam, išskyrus mus, tai neturi rūpėti. Tačiau, turint galvoje tas teises, kuriomis jūs naudojate kaip mūsų svečiai ir pašaliečiai, mes pridursime, kad šią naktį susirinkome čia, ketindami kuo giliau iširti, kuo kruopščiau patikrinti, išmėginti ir iki galo suprasti mūsų puikiosios sostinės vyno, alaus ir kitų stipriųjų gėrimų neapčiuopiamas savybes, prigimtį ir neįkainojamą skonį. Tai darome ne tiek dėl savo asmeninės gerovės, kiek dėl tikrosios palaimintosios, nežemiškosios valdovės, kuri čia karaliauja, ir jos karalija neturi ribų, – jos vardas – Mirtis!

– Jos vardas – Jūros Velnias! – suriko Hju Dervinis, pripildydamas vynu dvi kaukoles – vieną sau, kitą savo kaimynei.

– Niekingas verge! – sušuko pirmininkas, atsigręžęs į garbingąjį Hju. – Niekingasis menkysta ir išgama! Mes jau minėjome, kad gerbdami jūsų teises, kurių nesirengiame pažeisti, netgi turėdami reikalą su tokiu niekingu padaru, mes teikėmės

atsakinėti į įžūlius ir ne laiku užduotus klausimus. Tačiau už tai, kad jūs taip šventvagiškai įsibrovėte į mūsų sueigą, mes negalime nenubausti tavęs ir tavo draugužio: jūs turite, klūpėdami ant kelių, už mūsų karalystės klestėjimą vienu mauku ištuštinti po galoną romo su sirupu, – o tada galite keliauti savais keliais arba pasilikti čia ir naudotis visomis mūsų visuomenės privilegijomis, – kaip panorėsite.

– Tai neįmanoma, – atsiliepė Kojūkas.

Karaliaus Maro Pirmojo orumas tikriausiai įteigė Kojūkui pagarbą; jis atsikėlė ir, atsirėmęs į stalą, tęsė:

– Jūsų didenybei leidus, norėčiau paaiškinti, kad tai neįmanoma – neįmanoma įpumpuoti į triumus nė ketvirčio to gėralo kiekio, apie kurį jūsų didenybė teikėsi užsiminti. Neskaitant skysčio, kurį teko rytą pumpuoti į triumus vietoj balasto, nekalbant apie įvairius bizalus ir kitus stipresnius gėrimus, pakrautus šiandien įvairiuose uostuose, mano triumas pilnas alaus, kuriuo užsipildžiau ir už jį sumokėjau „Linksmojo jūreivio“ užeigoje. Taigi prašau jūsų didenybės pasitenkinti mano gerais norais, nes aš jokių būdu negaliu įsipilti nė lašo gėralo, o juo labiau šito triumo vandens – romo su sirupu.

- Prikąšk liežuvį! - nutraukė jį Hju Dervinis, nustebintas ne tiek ilgios bičiulio kalbos, kiek jo atsisakymo. - Prikąšk liežuvį, plepy! Mano triumuose - o aš žodžių veltui nelaidau - dar bus vietos, nors tu, Kojūke, matyt, ir per daug paėmei. Nėra ko audros kelti, - jei prakalbome apie tavo krovinio dalį, tai galiu ir jai savo triumuose vietos rasti.

- Tai neatitinka nuosprendžio sąlygų, - sustabdė jį pirmininkas. - Mūsų sprendimas - kaip senovės Rytų įstatymas: jo negalima nei pakeisti, nei panaikinti. Jo sąlygas reikia nepriekaištauojant ir be menkiausio delsimo įvykdyti. O jei neįvykdysite, įsakysime rišti kojas prie sprando ir kaip maištininkus įmurkdyti į tą spalinio alaus statinę!

- Nuosprendis! - Nuosprendis! Teisingas ir neginčijamas! Puikus sprendimas! Pats tinkamiausias, garbingiausias ir teisingiausias sprendimas! - choru klykė visa Maro šeimyna.

Karaliaus kakta ėmė baisiai raukšlėtis; senis, sergantis podagra, ėmė pūtuoti kaip kalvio dumplės; jaunoji būtybė, apsigobusi gedulo drobule, ėmė mataruoti nosimi; vyriškis geltonomis apatinėmis kelnėmis įtempė ausis; dama po įkapėmis išsižiojo tarsi žuvis, išmesta į krantą; o sukaulėjęs ponas karste tik vartė akis.

- Cho cho cho! - nusikvatojo Hju Dervinis, nepastebėdamas bendro susijaudinimo, - cho cho cho! Cho cho cho! Cho cho cho! Aš juk sakiau, dar tada, kai misteris Karalius Maras stukseno savo pagalėliu, kad tokiam mažai pakrautam laiviūkščiui kaip aš nieko nereiškia pasikrauti dar keletą galonų romo su sirupu. Bet gerti į šėtono sveikatą (teatleidžia jam Dievas!), klauptis ant kelių prieš tą klaikią didenybę, kuomet jis - niekas kitas, o juokdarys, ir tai tokia pat tiesa, kaip kad aš esu nusidėjėlis; ne jau, ačiū! Tai jau kiti reikalai, ir man jie visiškai visiškai nesuprantami.

Jam neleido baigti kalbos. Vos tik jis paminėjo juokdarį, visa draugija šoko ant kojų.

- Išdavystė! - sušuko jo didenybė Karalius Maras Pirmasis.

- Išdavystė! - rėkė mažas senelis, sergantis podagra.

- Išdavystė! - spiegė jos šviesybė Ana.

- Išdavystė! - iškošė ponas parištais žandikauliais.

- Išdavystė! - urzgė būtybė iš karsto.

- Išdavystė! Išdavystė! - klykė jos didenybė Didžioji Burna, ir, iš pasalų sugriebusi už kelnių Hju Dervinį, kuris buvo pradėjęs piltis gėrimo į kaukolę, pakėlė jį

į viršų ir be jokių ceremonijų sviedė į didžiulę alaus statinę su jo mėgstamu spaliniu alumi. Kelias sekundes jis tai panirdavo, tai iškildavo, tarsi obuolys pušos dubenyje, kol visiškai pradingo putojančio alaus sukuryje, kuri patys sukėlė savo mėšlungiškais judesiais.

Tačiau Kojūkas negalėjo pakęsti tokio pasielgimo su savo draugužiu. Įstūmęs Karalių Marą pro atvirą liuką, narsusis jūreivis su prakeiksmu lūpose užtrenkė dangtį ir šoko į kambario vidurį. Nutraukęs besisupantį virš stalo skeletą, ėmėsi juo vanoti puotos dalyvių galvas, bet taip energingai ir nuoširdžiai, kad gęstant paskutinėms žarijų ugnelėms dar suspėjo pribaugti podagros nukankintą senelį. Pribėgęs prie tos nelemtos alaus statinės su bičiuliu Hju, iš visų jėgų įsispyrė ir bematant ją apvertė. Alus iš statinės pliūptelėjo taip smarkiai – su tokia nežabota jėga ir energija, kad visas kambarys nuo sienos iki sienos buvo kaipmat užtvindytas – apvirto gėrimais nukrauti stalai, kojomis į viršų plaukiojo suolai, indas su pušū nuskriejo į židini, o abi damos pakėlė isteriją. Aplink plaukiojo prie sienų stovėję mirties baldai. Bokalai, puodeliai, stiklinės – viskas maišėsi bendroje *melée*³⁷ – šiaudais apipintos

³⁷ Tirštymėje (*pranc.*).

gertuvės susidurdavo su porterio buteliais. Drugio krečiamas žmogelis kaipmat paskendo, sukaulėjusi žmogysta išplaukė su savo karstu, o pergalingasis Kojūkas, sugriebęs per juosmenį išpurtusią damą, susisupusią į drobulę, puolė į gatvę ir pasileido tiesiai į „Laisvūnę“; jam iš paskos, tris ar keturis kartus nusičiaudėjęs, pūškuodamas ir dusdamas, lengvam vėjui pučiant į bures, sekė nuožmuisis Hju Dervinis su jos didenybe Ana Mare.

ŠEŠĖLIS PARABOLĖ

Nė keliaudamas slėniu tamsiausiu...

DOVYDO PSALMĖS, XXII, 4

Jūs, kurie dabar skaitote šiuos žodžius, tebesate gyvi, o aš, juos parašęs, jau seniai iškeliavau į Šešėlių slėnį. Dar daug kas nutiks, daugybė paslapčių bus atskleista, amžiai prabėgs, kol žmonės perskaitys, ką aš parašiau. Vieni tikės mano žodžiais, kiti suabejos, dar kiti atras geležiniu braižikliu įrėžtuose žodžiuose gilaus apmąstymo vertas paslaptis.

Tai buvo metai, kupini siaubo ir tokių pajautų, kurios stipresnės už siaubą ir žmonių dar nėra įvardytos. Nes visoje žemėje – virš sausumos ir jūrų – pasirodė daugel stebuklų, lemtingų ženklų, o visą pasaulį savo juodais sparnais uždengė Naika^{P1}. Tie, kurie gebėjo perskaityti dangaus šviesulių ženklus, suprato, kad daunos lemia nelaimę, ir aš, graikas Oinosas, žinojau, jog baigiasi septyni šimtai devyniasdešimt ketvirtieji metai, kai, užtekėjus Avino

žvaigždynui, Jupiteris susijungia su nuožmiojo Saturno žiedu. Ypatinga dangaus šviesulių padėtis, regis, paveikė ne tik gamtą, bet ir žmonių sielas, vaizduotę ir mintis.

Mes septyniese sėdėjome naktį tarp didingos menės sienų prie kelių butelių chioso vyno ūkanotame Ptolemaidės^{P2} mieste. Pakliūti šion menėn buvo galima tik pro aukštas, iš vidaus užšautas varines duris, tikrą meno kūrinį, nukaltą meistro Karinoso. Kambario prietemoje juodos užuolaidos slėpė nuo mūsų akių mėnulį, išblyškusias žvaigždes ir ištuštėjusias gatves, bet negalėjo atitverti nuo pikta lemiančių ženklų ir nuojautos. Mus supo daiktai, kuriuos man sunku nusakyti – daiktai materialūs ir neapčiuopiami; tvyrantis ore sunkumas, dusinantis pojūtis, nerimas, o svarbiausia – tai klaiki būseną, kurią patiria jautresnės prigimties žmonės, kuomet visi pojūčiai paaštrėję ir įjau drinti, o protas miega giliu miegu. Mus slėgė mirtina našta. Ji leidosi ant mūsų kūnų, baldų, taurių, iš kurių gėrėm vyną, ir visą menę gaubė prislėgtumas bei nusiminimas – visa, išskyrus septynias geležines lempas, kurių šviesoje puotavome. Liauni ir ilgi it juostos jų liepsnos liežuviai kilo aukštyn nemirksėdami ir skleisdami blausią šviesą, o mes septyniese regėjome savo išba-

lusius veidus ir vienas kito neramių akių blizgesį nusvidintame ir apskritame juodmedžio stalo veidrodyje. Bet mes juokavome ir linksminomės kaip mokėdami, kitais žodžiais tariant, isteriškai, ir dainavome teosiečio dainas^{P3}, taigi, ėjome iš proto ir į valias gėrėme, nors purpuro spalvos vynas mums buvo panašus į kraują. Nes mūsų buveinėje buvo dar vienas gyventojas, jaunasis Zoilosas. Negyvas jis gulėjo suvyniotas į įkapes – puotos genijus ir demonas. Deja! Jis nedalyvavo mūsų pasilinksminime, ir tik Maro iškreiptas jo veidas ir akys, žibančios mirties neišblėsinta Maro liepsna, smalsiai žiūrėjo į mus tokiu žvilgsniu, kokiu tik mirusieji moka žiūrėti į tuos, kuriems lemta mirti. Bet aš, Oinosas, nors ir jaučiau į mane įbestas lavono akis, stengiausi nematyti jų priekaištingo žvilgsnio ir atkakliai žiūrėjau į juodmedžio veidrodį, garsiai ir skambiai dainuodamas teosiečio dainas. Bet galop dainos nutilo, ir jų aidas, pasiklydęs juodų nelyginant derva užuolaidų klostėse, silpo, nyko, kol galop nuščiuvo. Bet kas tai! Iš už juodo audeklo, kuriame užgeso dainos, artyn žengė tamsus ir neaiškaus pavidalo šešėlis, sakytum, žmogaus šešėlis ką tik patekėjusio mėnulio šviesoje; bet tai nebuvo nei žmogaus, nei Dievo, nei kitos žinomos būtybės šešėlis. Banguodamas

jis nusklendė kambario apmušalais ir pagaliau sustingo prieš mūsų akis ties vario durimis. Tačiau šešėlis buvo blankus, išdrikęs ir mišlingas – nei chal-dėjų, nei graikų, nei egiptiečių dievų pasiuntinys. Ir rymojo tasai šešėlis po arka ant vario durų, nejudė-damas ir netardamas nė žodžio: ten jis sustingo ir pasiliko. O durys, ties kuriomis jisai pakibo, buvo, jeigu gerai atmenu, prie suvynioto į įkapes jaunojo Zoiloso kojų. Bet mes, visas septynetas, išvydę iš už užuolaidų išplaukiantį šešėlį, nedrįsime pakelti į jį akių ir tik įbedėme jas į juodo veidrodžio gelmes. Pagaliau aš, Oinosas, prabilau ir tyliai paklausiau šešėlio, iš kur jis ir kuo vardu. Ir šešėlis atsakė: „Esu šešėlis, ir mano namai – Ptolemaidės katakombose prie niūriųjų Eliziejaus laukų, kurie driekiasi ligi pat nelemtosios Charono upės.“ Sulig tais žodžiais mes visi septyni pašokome ant kojų ir stovėjome sukaustyti mirtino siaubo, nes šešėlis prabilo ne vie-nos būtybės balsu: jo žodžiuose, besikeičiančiuose sulig kiekvienu skiemeniu, išgirdome gerai prisime-namus ir pažįstamus tūkstančių pasaulį palikusių draugų balsus.

TYLA SAKMĖ

Ευδουσιυ δ' ορειυ κορυφαι τε και φάραγγες'

Πρώουές τε και χαράδραι

Kalnu viršūnēs snaudžia,

Tyli skardžiai ir olos.

ALKMANAS^{P1}

- Paklausyk *manęs*, - tarė Demonas, uždėjęs ranką man ant galvos. - Gūdusis kraštas, apie kurį pasakoju, plyti Libijoje, prie Zairo^{P2} upės krantų, ir nėra ten nei tylos, nei ramybės.

Upės vandenys, nusidažę nesveika gelsva spalva, srūva į jūrą, putodami nuo amžių amžinųjų po raudona saulės akim. Mylių mylias klampiomis upės pakrantėmis driekiasi milžiniškų vandens lelijų dykuma. Jos dūsauja viena kitai savo vienatvėje ir tiesia dangun pamėkliškus kaklus, linkčiodamos nemarias savo galvas. O nuo jų sklinda vos girdimas kuždesys, lyg požemių upokšnio čiurlenimas. Ir lelijos dūsauja viena kitai.

Bet jų valdos turi ribas – tai aukštas, baisus ir tamsus miškas. Nelyginant bangų mūša prie Hebridų ten siūbuoja atvašynas. Bet danguje nepučia vėjas. Ir aukšti pirmųščiai medžiai amžinai linguoja traškėdami savo galingais kamienais. Nuo jų aukštų viršūnių vienas po kito krinta amžinosios rasos lašai. Prie medžių šaknų neramiu miegu snaudžia keistai susivijusios nuodingos gėlės. Virš galvos į vakarų pusę nesulaikomai lekia gausdami debesys, kurie nuvirsta už horizonto tarsi nuo krioklio. Bet danguje nepučia vėjas. Ir prie Zairo krantų nėra nei tylos, nei ramybės.

Buvo naktis, ir lijo lietus; ir krintantys lašai buvo lietus, o nukritę lašai buvo kraujas. O aš stovėjau vidury liūno tarp aukštų lelijų ir ant mano galvos krito lietus, o lelijos dūsavo viena kitai savo baugioje vienatvėje.

Staiga pro lengvą vaiduoklišką rūką patekėjo mėnulis, ir jis buvo tamsiai raudonas. Ir aš pažvelgiau į aukštą pilką uolą, stūksančią ant upės kranto ir nutviekstą mėnesienos. Ta uola buvo pilka ir aukšta. Ant jos išvydau iškaltus rašmenis ir nubridau per lelijų liūną prie upės kranto, kad perskaityčiau, kas parašyta. Bet nieko nesupratau. Tuomet vėl grįžau atgal per liūną, o mėnuo dar labiau

paraudonijo, ir aš atsisukęs dar kartą pažvelgiau į rašmenis ir perskaičiau: NYKUMA.

Pakėlęs galvą aukštyn, išvydau ant uolos viršūnės žmogų ir pasislėpiau tarp vandens lelijų, norėdamas pamatyti, ką žmogus darys. Žmogus tas buvo aukštas, stuomeningas, nuo pečių iki kulkšnių apsigaubęs senovės romėnų toga. Jo pavidalas skendėjo rūke, o veidas buvo Dievybės veidas, nes nei nakties tamsa, nei migla, nei mėnesiena, nei rasa neuždengė jo šviesaus veido bruožų. Iškili jo kakta bylojo apie gilią išmintį, o akys neramiai švietė begaline užuojauta. Jo skruostų raukšlėse išvydau liūdesį ir nuovargį, ir pasibjaurėjimą žmonija, ir vienatvės troškimą. Žmogus sėdėjo ant uolos parėmęs galvą ranka ir žvelgė žemyn į apačioje plytinčią nykumą. Jis žiūrėjo į žemai vilnijantį atžalyną ir aukštyn, į pirmykščius medžius, ir dar aukščiau, į gaudžiantį dangų ir tamsraudonį mėnulį. Gulėjau netoliese ir žiūrėjau į žmogų. Ir tas žmogus drebėjo nuo vienatvės, bet naktis išblėso, o žmogus sėdėjo ant uolos. Paskui jis nuleido akis ir pažvelgė į Zairo upę ir šiurpiai geltonus jos vandenį, ir į balsvų lelijų tankumyną. Jis klausėsi lelijų atodūsių ir kuždesio. Tūnojau pasislėpęs ir žiūrėjau į žmogų. Žmogus drebėjo nuo vienatvės, bet naktis išblėso, o žmogus sėdėjo ant uolos.

Tąsyk aš nubridau tolyn ir pašaukiau hipopotamus, kurie gyveno lelijų pelkės salelėse. Ir hipopotamai, išgirdę mano šauksmą, pasirodė uolos papėdėje kartu su begemotu^{P3} ir ėmė baisingai riaumoti užvertę galvas į mėnulį. Aš tūnojau pasislėpęs ir žiūrėjau į žmogų. Žmogus drebėjo nuo vienatvės, bet naktis išblėso, o žmogus sėdėjo ant uolos.

Tuomet aš užkeikiau gamtos gaivalus audra, ir baisus šėlsmas kilo padangėje, kurioje prieš tai nepūtė vėjas. Ir dangus sujudo nuo audros sukulto viesulo, ir liūtis plakė žmogaus veidą, ir upė išsiliejo iš krantų, ir bangos putojo, ir vandens lelijos ėmė šaižiai klykti, o medžiai lūžo neatsilaikę prieš vėtrą, ir uola susiūbavo nuo papėdės iki viršūnės. O aš tūnojau pasislėpęs netoliese ir žiūrėjau į žmogų. Ir tas žmogus drebėjo nuo vienatvės, bet naktis išblėso, o žmogus sėdėjo ant uolos.

Tuomet aš supykau ir užkeikiau *tyla* upę, lelijas, viesulą, mišką, dangų, perkūniją ir lelijų atodūsius. Ir mano užkeikimas juos užbūrė, ir viskas aplink *nuščiuvo*. Ir mėnuo daugiau nesiropštė aukštyl dangaus skliautu, ir griaustinis nebegrūmojo, ir žaibai liovėsi blyksėje, ir debesys sustingo danguje, ir upė grįžo į savo vagą, ir medžiai nebelingavo, ir vandens lelijos nedūsavo ir nekuždėjo, ir visa neaprepiama

dykynė nurimo it žado netekusi. Aš vėlei pažvelgiau į rašmenis ant uolos, ir jie buvo pasikeitę, nes dabar ten buvo parašyta: TYLA.

Ir aš pažiūrėjau į žmogų ir išvydau jo veide siaubą. Jis skubiai pakėlė ant rankos rymojusią galvą, atsistojo ir įsiklausė. Tačiau visą neaprėpiamą dykumą gaubė rimtis, o rašmenys ant uolos bylojo: tyla. Žmogus sudrebėjo, nosisuko ir nubėgo tolyn neatsigręždamas, ir aš jo daugiau nemačiau.

Tikrai nepaprastos sakmės surašytos Žynių knygoje, kupinose liūdesio, geležimi apkaustytuose foliantuose. Tenai, sakau jums, sudėti šlovingi pasakojimai apie Žemę ir Dangu, apie galingąją jūrą ir Džinus, kurių valiai nuolankiai paklūsta ir jūra, ir žemė, ir aukštasis dangus. Daug išminties glūdi sibilių žodžiuose, ir daugel pačių švenčiausių žodžių buvo išsakyta po ūksminga lapija, gaubiančia Dodoną^{P4}, bet, prisiekiu Alachu, sakmė, kurią papasakojo Demonas, sėdėdamas kapo šešėlyje greta manęs, – užvis nuostabiausia! Ir Demonas, baigęs kalbėti, griuvo į atvertą kapą ir nusikvatojo. Bet aš nesijuočiau, ir Demonas ėmė mane keikti, kad aš nesijuočiau. Tada iš kapo pakilo amžinoji jo gyventoja lūšis, išsitiesė prie Demono kojų ir įdėmiai pažvelgė jam į akis.

AŠERIŲ NAMŲ ŽLUGIMAS

Son coeur est un luth suspendu.

Sitôt qu'on le touche il résonne.

DE BÉRANGER³⁸

Visą šią rūškaną, tamsią ir tykią rudens dieną aš jojau vienui vienas neregėtai nykia vietoje, virš kurios kabojo žemi, sunkūs debesys, ir, vakaro prieblandai atslenkant, pagaliau išvydau melancholišką Ašerių Namą. Nežinau kodėl, bet vos tik žvilgtelėjus į jį, nenumaldomas liūdesys suspaudė man širdį. Aš sakau nenumaldomas, nes šio jausmo nešvelnino nė tasai poetiškas ir todėl gana malonus išpūdis, kurį daro žmogui netgi patys rūščiausi ir šiurpiausi gūdžios gamtos vaizdai. Žiūrėjau į atsivėrusį prieš mane reginį – į paprastą apylinkės peizažą – į vienišą namą, niūrias jo sienas – langus, panašius į užgesusias akis – į viksvų kuokštus ir baltus išpuvusių

³⁸ Jo širdis – tai kabančios kanklės,

Užgauk – ir jos suskambės.

Beranžė

medžių kamienus – apimtas neapsakomai slegiančio jausmo, kurio aš negalėčiau palyginti su jokių kitu žemišku pojūčiu, kaip tik su narkomano nubudimu – su tuo karčiu sugrižimu į gyvenimo kasdienybę – su baisiu uždangos kritimu. Tai buvo šaltis, maudulys širdyje – beviltiškai liūdnos mintys, ir veltui vaizduotė stengėsi pažadinti jas kilnesniems dalykams. Kodėl, – stabtelėjau susimąstęs, – kodėl jaučiuosi kaip nesavas žiūrėdamas į Ašerių Namą? Tai buvo paslaptis, kurios negalėjau atskleisti; veltui bandžiau įveikti ir miglotus vaizdinius, apnikusius mano protą. Gavau pasitenkinti mažai ką tepaaiškinančia išvada: nors, be abejo, tam tikri visai paprastų daiktų deriniai gamtoje *gali* veikti mus kaip tik šitaip, tačiau iširti šią galią mūsų protas neišstengia. Galimas daiktas, – mąščiau sau, – kad užtektų tik kažką perstatyti, sumainyti paveikslo detales, ir pasikeistų arba visai išnyktų jo gebėjimas kelti liūdesį. Tos minties skatinamas, aš pasukau į statų krantą virš juodo, niūraus tvenkinio, kuris lygus it veidrodis tvyrojo prie pat namų, ir pažvelgiau žemyn – bet tik dar labiau nukrėtė drebulys – į pilkas nendres, kraupius medžių kamienus, langus, tarsi užgesusias akis, atbulai suvirtusius į vandenį.

Ir vis dėlto šioje liūdesio buveinėje aš ketinau praleisti keletą savaičių. Jų savininkas, Roderigas Ašeris, buvo geras mano vaikystės draugas, bet jau daug metų buvo praėję nuo mūsų paskutinio susitikimo. Ir štai neseniai, kai aš pats buvau toli nuo čia, gavau laišką, – laišką iš jo, – kuriame nepaprastai atkakliai buvo reikalaujama pasimatymo. Braižas rodė nervinį susijaudinimą. Ašeris rašė sunkiai sergąs, – sutrikusi psichika ir todėl norįs būtinai pamatyti mane, savo geriausią ir vienintelį draugą, tikėdamasis, jog mano giedra nuotaika gal kiek palengvins jo kančias. Pats laiško tonas, kuriuo jis pasakojo apie šiuos ir dar kitus dalykus – maldaujančios širdies prašymas – neleido man delsti; aš tuoj pat priėmiau jo kvietimą, nors jis man ir atrodė keistas.

Vaikystėje mus siejo artima bičiulystė, bet iš tikrųjų aš nedaug ką žinojau apie savo draugą. Iš prigimties jis buvo perdėtai užsidaręs. Tačiau girdėjau, kad jis buvo kilęs iš labai senos giminės, nuo neatmenamų laikų pasižyminčios ypatingu charakterio jautrumu, kuris daugelį amžių reiškėsi įvairiais egzaltuoto meno kūriniais, o pastaraisiais metais – dosnia, tačiau visai neįkyria labdara ir taip pat karšta meile muzikai – veikiau dėl jos komplikuo-

tumo, o ne dėl visiems žinomo ir lengvai suvokiamo grožio. Aš taip pat žinojau dar vieną įsidėmėtiną faktą. Ašerių giminės kamienas, kad ir labai senas, nebuvo išauginęs nė vienos kiek patvaresnės šakos; kitaip tariant, visi jos nariai, be vieno kito atsitiktinio nukrypimo, buvo susiję giminyste tiesiąja linija. Šis šalutinių linijų nebuvimas, galvojau aš, svarstydamas tą nuostabų atitikimą tarp aplinkos ir visiems žinomų Ašerių giminės savitumą bei samprotaudamas, kokią įtaką toji aplinka per daugelį šimtmečių galėjo turėti šiai giminei, – šis šalutinių linijų nebuvimas ir nuolat besikartojęs tėvo perdavimas sūnui tiek pavardės, tiek tėvonijos, taip sutapatino vieną su kitu, jog pirmykštį dvaro vietovardį tenykščiai kaimiečiai pakeitė keistu ir dviprasmišku pavadinimu „Ašerių Namas“, kuris jiems reiškė tiek pačią giminę, tiek ir jos buveinę.

Jau minėjau, kad vienintelė mano truputį vaikiškos užgaidos – pažvelgti į tvenkinio gelmę – pasekmė buvo ta, jog tik dar labiau sustiprėjo pirmasis keistas išpūdis. Suvokdamas, kaip sparčiai didėja mano prietaringa baimė – o jos niekaip kitaip nebūčiau galėjęs pavadinti, – tik dar labiau bijojau. Aš jau seniai žinojau, kad toks yra visų baimės sukeliamų pojūčių paradoksalus dėsnis. Ir kai vėl perkė-

liau žvilgsnį nuo namo atspindžio vandenyje į patį namą, gal vien dėl to mano sąmonėje gimė keista fantazija – tokia juokinga, kad neverta būtų apie ją ir kalbėti, jei ji neatskleistų mane užplūdusių jausmų galios. Mano vaizduotė buvo taip paveikta, jog rodėsi, kad ir pačius rūmus, ir visą apylinkę gaubia keista, ypatinga atmosfera, visai nepanaši į mus supantį orą, tarsi tai būtų pilkų sienų, nebylaus tvenkinio ir supuvusių medžių tvaikas – kažkokie mistiniai, nuodingi švininio atspalvio garai, drumzlini, sustingę, vos pastebimi.

Nusikratęs visų šių svaičiojimų, – nes iš tiesų tai ir *buvo* svaičiojimai, – ėmiau atidžiai apžiūrinėti patį pastatą. Pirmiausia į akis krito jo senumas. Praslinkę amžiai visai išblukino sienas. Jį visą dengė smulkios kerpės, kurių plonos gijos, susipynusios nelyginant į kokį voratinklį, buvo nukabusios nuo atbrailų. Bet vis dėlto ryškesnių irimo požymių nesimatė. Mūro sienos niekur nebuvo išvirtusios, ir todėl juo labiau stebino ryškus kontrastas tarp gerai išsilaikiusių pastato sienų ir pavienių suskeldėjusių akmenų. Tarsi senoviniai medžio raižiniai, daugelį metų dūlėję kokiame nors apleistame, nevėdintame požemyje. Tačiau, nors ir aptrešęs, pastatas atrodė dar visai tvirtas. Ir tik labai akylas stebėtojas būtų

įžiūrėjęs namo fasade vos pastebimą plyšį, kuris, prasidėjęs nuo stogo, ėjo žemyn zigzagais, dingdamas tamsiame tvenkinio vandenyje.

Viską apžiūrėjęs, prijočiau trumpu pylimu prie namo. Liokajus paėmė arklį, ir aš įėjau į vestibulį su gotiškais skliautais. Iš čia kamerdineris, žengdamas tyliai ir be žodžių, nuvedė mane tamsiais ir kreivais koridoriais į savo šeimininko kabinetą. Visa, ką mačiau eidamas, nežinia kodėl, dar labiau sustiprino tuos blankius įspūdžius, apie kuriuos jau esu kalbėjęs. Nors aplinkiniai daiktai – lubų raižiniai, tamsūs sienų apmušalai, juodmedžio grindys, fantasmagoriški kariniai trofėjai, kurie džerškėjo einant pro šalį – man buvo įprasti nuo pat vaikystės, nors aš iš karto suvokiau, kad visa tai man matyta, tačiau negalėjau atsistebėti, kaip tokie pažįstami daiktai gali kelti man tokius visiškai nepažįstamus pojūčius. Ant vienu laiptų sutikau šeimos gydytoją. Jo veide, kaip man pasirodė, buvo ir sumišimo, ir klastingumo. Jis linktelėjo man greitomis ir nuėjo. Kamerdineris plačiai atvėrė duris ir įvedė mane į šeimininko kambarį.

Aš patekau į labai didelę ir aukštą patalpą. Ilgi, siauri, smailūs langai buvo per gerą gabalą nuo juodo ažuolo grindų ir ranka nepasiekiami. Blausi

purpurinė šviesa skverbėsi pro langų pinučius ir pakankamai išryškino didesnius daiktus; tačiau veltui akis stengėsi įžiūrėti tolimesnius kambario kampus arba skliautuotų bei ornamentuotų lubų įdubimus. Sienos buvo drapiruotos juodu audiniu. Stovėjo daug senovinių sudėvėtų ir nepatogių baldų. Visur mėtėsi knygos ir muzikos instrumentai, bet kambario jie nepagyvino. Jaučiau, kad alsuoju sielvarto persisunkusiu oru. Niūri, gili ir beviltiška melancholija tvyrojo virš visų daiktų ir gėrėsi į juos.

Man įėjus, Ašeris atsikėlė nuo sofos, ant kurios išsitiesęs gulėjo, ir labai nuoširdžiai pasisveikino, bet iš pradžių man pasirodė, jog šis nuoširdumas buvo perdėtas ir dirbtinis, būdingas nuobodžiaujančiam aristokratui. Tačiau, pažvelgęs jam į akis, įsitikinau, jog jis buvo visiškai nuoširdus. Mes atsisėdome; valandėlę jis tylėjo, aš žiūrėjau į jį su gailėsčiu ir baime. Iš tikrųjų dar nematyta, kad žmogus per tokį trumpą laiką taip baisiai pasikeistų kaip Roderikas Ašeris! Sunku buvo patikėti, kad ši išblyškusi būtybė yra mano vaikystės draugas. O jo veido bruožai juk visada buvo raiškūs. Mirtinai išblyškęs veidas; akys didelės, drėgnos ir neapsakomai spinduliuojančios; lūpos plonokos ir labai blyškios, tačiau nuostabiai gražiai išlenktos; nosis grakšti, žydiška,

tik gal per plačiomis šiam tipui šnervėmis; smakras dailus, tačiau neatsikišęs, o tai liudijo dvasinį silpnumą; plaukai it voratinklis, retučiai ir minkšti, – visi šie bruožai, ir dar nepaprastai iškila kakta, darė jo veidą neužmirštamą. Bet tie charakteringi požymiai ir išraiškos savitumas, šiaip jau per ilga dar labiau sustiprėję, jį taip neatpažįstamai pakeitė, jog aš ėmiau abejoti, ar tai tas pats žmogus. Labiau siai mane nustebino ir netgi išgąsdino vaiduokliškai išblyškę jo skruostai ir paslaptingas akių spindesys. Šilkiniai plaukai augo nematydami žirklių ir ne krito žemyn, o tarsi koks arabeskiškas voratinklinis audinys pleveno aplink veidą, kuris dėl to atrodė visiškai nežemiškas.

Pirmiausia man krito į akis tam tikras nenuoseklumas – mano draugo elgsenos nepastovumas, – kurio priežastis, kaip aš netrukus suvokiau, buvo nuolatinės ir beviltiškos pastangos įveikti nesiliaujantį virpulį, pernelyg didelį nervinį jaudrumą. Kažko panašaus aš ir tikėjausi perskaitęs laišką, juolab prisimindamas kai kuriuos jo bruožus, pasireiškusius vaikystėje, ir apskritai žinodamas apie keistą jo savijautą ir temperamentą. Jis buvo čia žvalus, čia vangus. Kalbėjo čia neryžtingu, drebančiu balsu (kai jėgos, atrodė, visiškai išsekdavo), čia

įsakmiai energingu – kapotai, svariai, oriai ir dusliai, čia gomuriniu balsu, vos apversdamas liežuvį, bet vykusiai išskiemenuodamas ir išvingiuodamas, tarsi užkietėjęs girtuoklis ar nepataisomas narkomanas, kai smarkiai susijaudina.

Tokiu balsu jis kalbėjo apie mano apsilankymo tikslą, apie tai, kaip karštai troškęs mane pamatyti, tikėdamasis sulaukti iš manęs paguodos. Po to ėmė smulkiai aiškinti savo ligos pobūdį. Tai buvo įgimta ir paveldėta yda, nuo kurios, jo žodžiais tariant, nėra vaistų – „paprasčiausias nervinis pakrikimas, – skubiai pridūrė jis, – ir tikriausiai greitai praeis“. Ji pasireiškianti įvairiais liguistais pojūčiais. Kai kurie jų mane sudomino ir kartu išgąsdino, nors galbūt tą mano išgąstį stiprino jo pasakojimo maniera ir posakiai. Jį smarkiai kankinąs liguistas jautrumas: galįs valgyti tik visiškai beskonį maistą; vilkėti drabužius tik iš tam tikros medžiagos; nepakenčiąs jokių gėlių kvapo; netgi silpniausia šviesa erzinti akis; visi garsai, išskyrus styginių instrumentų skambesį, kelią jam siaubą.

Supratau, kad jį yra užvaldęs savotiškas baimės jausmas.

– Mane pražudys, – kalbėjo jis, – mane *tikrai* pražudys ši niekinga beprotystė. Taip, tik taip, o ne

kitaip, man lemta mirti. Aš bijau to, kas bus ateityje, ir ne tiek pačių įvykių, kiek jų rezultatų. Aš visas suvirpu vien tik pagalvojęs apie pačius paprasčiausius nutikimus, nes jie gali dar labiau paveikti nepakeliamai įsijaudrinusią mano dvasią. Manęs negąsdina pavojus, o tik neišvengiamas jo rezultatas – siaubas. Ir apimtas tokios nevilties – tokiai bejėgis – aš jaučiu, kad anksčiau ar vėliau ateis valanda, kada prarasiu protą ir gyvybę kovoje su šiurpia šmėkla – BAIME.

Aš taip pat sužinojau iš jo dviprasmiškų ir trumpų užuominų dar vieną keistą jo dvasios bruožą. Jį persekiojo kažkokie prietaringi vaizdiniai, susiję su namu, kuriame jis, nedrįsdamas niekur išvykti, gyveno jau daugelį metų, – vaizdiniai, susiję su kažkokia įtaka, apie kurios tariamą jėgą jis papasakojo tokiais miglotais žodžiais, jog neįmanoma jų čia atkartoti; kažkokie paveldėtų namų ypatumai, glūdi pačioje jų formoje bei medžiagoje, pamažu užvaldė jo sielą, materialūs daiktai – pilkos sienos, bokšteliai ir juodas tvenkinys, kuriame jie atsispindėjo, – per ilgą paveikė jo egzistencijos *dvasinę* pusę.

Tačiau jis prisipažino, nors ir nelabai tvirtai, kad jį kankinantis ypatingas liūdesys, galimas daiktas, yra kur kas natūralesnio ir aiškesnio pobūdžio, –

tai būsianti sunki ir ilga jo mylimos sesers – daugel metų vienintelės jo bičiulės ir paskutinės giminaitės – liga, arba tiksliau, besiantinanti mirtis.

– Po jos mirties, – pasakė jis su kartėliu, kurio niekada neužmiršiu, – aš, paliejęs ir sugniuždytas, liksiu paskutinis senosios Ašerių giminės palikuonis.

Sulig tais žodžiais ledi Madlena (toks buvo sesers vardas) lėtai perėjo per kambarį kitame jo gale ir dingo, manęs nė nepastebėjusi. Žiūrėjau į ją nustėręs ir išsigandęs, bet kodėl – nebūčiau galėjęs paaiškinti. Apstulbęs sekiau ją, iki išėjo. Kai ji pagaliau išnyko už durų, mano žvilgsnis instinktyviai ir smalsiai nukrypo į brolio veidą; bet brolis užsidengė jį rankomis, ir aš tik pastebėjau, jog sulysę jo pirštai dar labiau negu paprastai pabalo, o pro juos riedėjo karštos ašaros.

Jau ilgą laiką ledi Madlenos liga glumino gydytojus. Nuolatinė apatija, tolydžio senkantis organizmas ir dažnai pasitaikantys, nors ir trumpi katalepsijos priepuoliai – tokia buvo ši nepaprasta diagnozė. Iki šiol ledi Madlena atkakliai kovojo su liga ir negulė į lovą; bet tą patį vakarą, kai aš atvykau, ji pasidavė (taip jos brolis, apimtas neapsakomo susijaudinimo, papasakojo man naktį) ją žudančiai ligai; supratau, kad aš ją tikriausiai mačiau paskutinį kartą, jog gyvos jau daugiau neberegėsiu.

Keletą dienų nei Ašeris, nei aš nepaminėjome jos vardo; o per tą laiką aš visaip stengiausi išblaškyti savo draugo melancholiją. Mes drauge piešėme, skaitėme; kartais aš, tarsi sapne, klausiausi klaidingų jo improvizacijų, raiškiai atliekamų gitara. Bet kuo artimesnė darėsi mūsų draugystė, kuo giliau aš skverbčiau į jo dvasios gelmes, tuo labiau nusi-vildamas turėjau pripažinti, kokios tuščios mano pastangos pragiedrinti protą, iš kurio tamsa, it kokia neatskiriama jo dalis, be paliovos liejosi ant visų dvasinio ir materialaus pasaulio reiškinių.

Aš niekada neužmiršiu tų daugybės iškilmingų valandų, praleistų drauge su Ašerių Namų šeimininku. Tačiau kažin ar man pavyktų tiksliai apibūdinti tas studijas ar užsiėmimus, į kuriuos jis mane įtraukdavo arba būdavo jų vadovas. Įaudrintas, liguistas jo idealumas viską užliedavo savo sierine šviesa. Jo ilgos gedulingos improvizacijos amžinai skambės man ausyse. Beje, į mano sielą skausmingai įsirėžė paskutiniojo Vėberio^{P2} valso keista parafrazė – vienos ir taip klaidingos melodijos iškraipymas. Tapybos darbai, kuriami jo rafinuotos fantazijos, su kiekvienu potėpiu vedė į kažką miglota, kas mane vertė drebėti, ir juo stipriau, kadangi aš pats nesu-pratau, ko drebu, – šių darbų (nors jie tarsi gyvi

stovi man prieš akis) nė iš tolo neįstengčiau aprašyti žodžiais. Jie laikė prikaustę dėmesį ir kėlė baimingą nuostabą savo visišku paprastumu ir sumanymų atvirumu. Jeigu paprastas mirtingasis kada nors yra piešęs idėją, tai tas mirtingasis buvo Roderikas Ašeris. Bent man šie darbai, anomis aplinkybėmis, tos grynios abstrakcijos, kurias šis hipochondrikas stengėsi išreikšti drobėje, kėlė tokį visa apimantį ir nepakenčiamą siaubą, kokio aš netgi nebuvau patyręs žiūrėdamas į ryškias, bet per daug konkrečias Fiuzelio^{P3} fantazijas.

Vieną iš savo draugo fantasmagoriškų sumanymų, ne tokį abstraktų, pabandyčiau, nors ir blankiai, aprašyti žodžiais. Nedidelis paveikslas vaizdavo nepaprastai ilgo stačiakampio požemio ar tunelio vidų, žemomis lubomis ir lygiomis baltomis sienomis, be jokių papuošimų, be jokių įdubimų. Kai kurios papildomos piešinio detalės aiškiai rodė, kad šis tunelis yra nepaprastai giliai po žeme. Tame neregėtai ilgame tunelyje niekur nebuvo matyti nei išėjimo, nei deglo, nei jokio kito dirbtinės šviesos šaltinio; ir vis dėlto srautas skaisčių spindulių sruveno nuo vieno galo iki kito, viską užtvindydamas vaiduoklišku, nenatūraliu švytėjimu.

Aš jau minėjau, kad dėl liguisto klausos nervų jautrumo nelaimingasis nebegalėjo pakęsti jokios muzikos, išskyrus kai kurių styginių instrumentų skambėjimą. Galbūt tai, kad jis turėjo tenkintis siauru gitaros diapazonu, ir nulėmė fantastinį jo improvizacijų pobūdį. Tačiau tų *ekspromtų* atlikimo ugningas *lengvumas* nepaaiškinamas vien tik šia aplinkybe. Jo nežabotų fantazijų muzika, taip pat ir žodžiai (jis neretai pritardavo muzikai rimuotomis improvizacijomis) tikriausiai radosi iš dvasinio susitelkimo, kuris, kaip ir anksčiau esu minėjęs, būdavo pastebimas tiktai stipriausios egzaltacijos valandėlėmis. Vienos šių rapsodijų žodžius aš nesunkiai įsiminiau. Ši rapsodija paveikė mane labiau negu kitos galbūt dėl to, kad, pagavęs giluminę, arba mistinę, kūrinio prasmę, aš suvokiau – pirmą kartą – jog Ašeris tikrai jaučia pakylėtą savo protą svyruojant soste. Daina vadinosi „Užburta pilis“,^{P4} o jos žodžiai, gal ir ne visai tikslūs, buvo tokie:

I
Į tyros padangės mėlį,
Angelų šviesių pilna,
Kitą sykį galvą kėlė
Išdidi pilis sena.

Buvo ji Minties karaliaus
Valdžioje.

Pilį supo lankos žalios,
Serafimai džiaugės ja.

II

Plaikstės, gairinami vėjo,
Vaiskūs vėliavų šilkai.
Bet deja! Seniai praėjo
Tie laikai...
Nebegrįš jau niekad metai,
Kai virš sienų jos aukštų
Oru skraidė aromatai
Svaigiai kvepiančių žiedų.

III

Langai jos klonin aiškiai švietė,
Ir tu matydavai pro juos,
Kaip lyg į šventę susirinkusios,
Ten šoko dvasios kambariuos.
Aidėjo muzika. O soste
Sėdėjo viešpats žemės tos,
Ir klausą jo maloniai glostė
Tėkmė melodijos retos.

IV

Skaisčių rubinų šviesą skleidė
Svetingi vartai atkili,
Ir darnų chorą šimtaaidį
Girdėdavai toli:
Srautu nematomu pasklidę
Iš saulėtos pilies,
Jo himnai gyrė protą didį
Monarcho tos šalies.

V

Bet piktaveidės dvasios juodos
Atgriuvo iš dangaus.
Aptemo tuoj karaliaus sodas
(Jis savo grožio neatgaus!),
Ir visa, kas kadaise skendo
Kvaitulyje gėlių jaunų,
Negyvą primena legendą
Užgesusių dienų.

VI

Vien kruvinai raudonus langus
Keleivis regi nuo kalvos;
Vaiduokliai, milžinai nerangūs,
Ten švaistos ir be paliovos

Pro durų kiaurymę nejaukią,
Lyg negandų naujų kviesliai,
Be šypsniū niauriai plaukia, plaukia,
Kvatodami dusliai.³⁹

Aš gerai prisimenu, kad baladės įtaigumas nukreipė mūsų mintis viena vaga, ir besišnekant paaikšėjo Ašerio įsitikinimas, kurį aš miniu ne tiek dėl jo naujumo (kiti yra tą patį teigę⁴⁰), kiek dėl to, kad jis labai atkakliai jį gynė. Šito įsitikinimo esmė yra ta, kad visi augalai gali jausti^{P8}. Bet jo pakrikusi vaizduotė suteikė šiai minčiai dar drąsesnį pobūdį ir, su tam tikromis išlygomis, taikė ją ir neorganiniam pasauliui. Man trūksta žodžių apsaakyti, su koku nuoširdžiu *atsidavimu* jis gynė savo tiesą. Kaip jau anksčiau esu minėjęs, šis jo įsitikinimas siejosi su pilkais jo protėvių namų akmenimis. Jo jautrumą žadino, kaip jisai vaizdavosi, pats šių akmenų išdėstymas – jų sugrupavimas, kerpės ant jų, išpuvę medžiai, augantys aplink tvenkinį, o svarbiausia, nepajudinamas aplinkos pastovumas ir

³⁹ Vertė A. Churginas.

⁴⁰ Votsonas^{P5}, Persivalis^{P6}, Spalancanis^{P7} ir ypač Landafos vyskupas. – Žr.: „Chemijos etiudai“, V t.

jos atsispindėjimas snaudžiančiame tvenkinio vandenyje. Pasak jo, tą jautrumą gali paliudyti pamažu, tačiau neginčijamai tirštėjanti atmosfera (aš krūptelėjau išgirdęs šį žodį) virš vandens ir aplink sienas. Viso to pasekmė ir esanti ta nebyli, bet nenykstanti ir šiurpi terpė, kuri ištikus šimtmečius formavo jo giminės likimą ir *jį patį* padarė tokį, koks jis dabar yra. Tokiems įsitikinimams nereikia komentarų, ir aš nuo jų susilaikiau.

Mūsų knygos – tos knygos, kurios daugelį metų buvo ligonio dvasinis penas – kaip to ir reikėjo tikėtis, visiškai atitiko fantastų būdą. Mes drauge gilinomės į tokius veikalus, kaip Gresė^{P9} „Ver-veras“ ir „Vienuolynas“, Makiavelio^{P10} „Belfagoras“, Svedenborgo^{P11} „Dangus ir pragaras“, Holbergo^{P12} „Klimo požeminė kelionė“, Roberto Flado^{P13}, Žano D’En-dažinė^{P14} ir Delašambro^{P15} „Chiromantija“, Tiko^{P16} „Kelionė į žydrajų tolių“ ir Kampanelos^{P17} „Saulės miestas“. Viena mėgstamiausių jo knygų buvo mažas *in octavo*⁴¹ leidinys, dominikono Eimeriko de Žirono^{P18} „*Directorium Inquisitorum*“, o apie kai kurias Pomponijaus Melos^{P19} ištraukas, kuriose minimi senieji Afrikos satyrai ir egipantai, Ašeris galėjo maš-

⁴¹ Senovinis aštuntadalio lapo dydžio knygos formatas.

tyti valandų valandas. Tačiau patį didžiausią pasitenkinimą jis jausdavo skaitydamas nepaprastai retą ir įdomią gotišką *in quarto*⁴² – kažkokios užmirštos bažnyčios apeigyną – pavadintą „*Vigiliae Mortuorum secundum Chorum Ecclesiae Maguntinae*“.

Aš pats nejučiomis ėmiau mąstyti apie fantastišką ritualą^{P20}, aprašytą šioje knygoje, ir apie galimą jo įtaką hipochondrikui, kai vieną vakarą Ašeris ūmai pranešė man, kad ledi Madlena apleido šį pasaulį ir kad jis ketinąs dvi savaites laikyti jos palaikus (iki galutinio palaidojimo) viename iš daugybės požemių, esančių po pagrindine namo dalimi. Priežastys, kuriomis jisai motyvavo šį keistą nutarimą, buvo tokios įtikimos, jog negalėjau jų nuginčyti. Jo žodžiais tariant, tam jį paskatinusi neįprasta mirusiosios liga, įkyrūs ir smalsūs jos gydytojų klausimai, taip pat ir tai, kad šeimos kapai esą toli ir ne visai saugūs. Prisipažinsiu, kad prisiminęs nelaimę pranašaujantį veidą, sutiktą ant laiptų savo atvykimo dieną, aš nė neketinau prieštarauti tam natūraliam arba bent jau nekaltam atsargumui.

Ašerio paprašytas, aš pats padėjau jam suruošti šias laikinas laidotuves. Įdėję palaikus į karstą,

⁴² Ketvirčio lapo dydžio formatas.

dviese pernešėme juos į poilsio vietą. Požemis, kuriame padėjome lavoną (jis taip ilgai nebuvo atidarytas, kad mūsų deglai vos smilko troškiamo ore, ir mes negalėjome nuodugniai jo apžiūrinėti), buvo mažas, drėgnas ir visai be šviesos, labai giliai, po ta pačia rūmų dalimi, kaip ir mano miegamasis. Seniai, viduramžiais, jis, matyt, buvo baisesios bausmės vieta, o vėliau tapo parako arba kitų sprogstamųjų medžiagų sandėliu, kadangi dalį grindų ir visą į jį vedančio ilgo koridoriaus vidų dengė vario lapai. Masyvios geležinės durys buvo lygiai taip pat apkalotos. Ši milžiniška sunkybė atsiverdavo nepaprastai šaižiai girgždėdama.

Padėję šioje siaubo karalijoje gedulingąją našta ant pastovo, mes kilstelėjome dar neprisuktą karsto dangtį ir pažvelgėme į mirusiosios veidą. Dabar man pirmą kartą krito į akis nuostabus brolio ir sesers panašumas; ir pats Ašeris, turbūt išpėjęs mano mintis, tyliai pasakė keletą žodžių, iš kurių supratau, kad jie su seserimi yra dvyniai ir kad tarp jų visą laiką buvo kažkoks sunkiai suvokiamas ryšys. Tačiau mes nukreipėme žvilgsnius nuo mirusiosios – negalėjome žiūrėti į ją be siaubo. Liga, pakirtusi ją pačioje jaunystėje, paliko – taip visada būna sergant katalepsinio pobūdžio ligomis, – ant veido ir krūtinės

silpną paraudimą, o lūpose tą dviprasmišką, liūdną šypseną, kuri tokia kraupi mirusių žmonių veiduose. Mes užvožėme ir prisukome varžtais karsto dangtį, užvėrėme geležines duris ir sunkia širdimi grįžome į nedaug kuo linksmesnius viršutinės namo dalies kambarius.

Ir tada, po keleto gilaus sielvarto dienų, mano draugo dvasinės negalios požymiai regimai pasikeitė. Jo įprastinių manierų visai neliko. Jis metė ir užmiršo savo nuolatinius užsiėmimus. Skubiais, nelygiais žingsniais be jokio tikslo vaikštinėjo iš kambario į kambarį. Veidas, ir šiaip jau baltas, pasidarė, jei taip galima sakyti, dar baltesnis, kaip vaiduoklio, bet akių žvilgesys visai užgeso. Aš nebegirdėdavau, kad jo balsas nuskambėtų šaižiai, kaip pasitaikydavo anksčiau; dabar jis drebėdavo, sakytum, iš baisiausio siaubo. Kartais man iš tikrųjų rodydavosi, kad neturįs ramybės jo protas grumiasi su kažkokia jį slegiančia paslaptimi, kurią atskleisti jam trūksta drąsos. O kartais vėl visa tai maniau esant neišaiškinamomis beprotybės užgaidomis, kadangi matydavau, kaip jis ištisas valandas labai susikaupęs žiūri į tuštumą, lyg klausytųsi kažkio garso. Nieko nuostabaus, kad jo būseną buginio – netgi persidavė man. Jaučiau, kaip pamažu,

bet neišvengiamai pasiduodu jo fantastinių, tačiau išpūdingų prietarų įtakai.

Jų galią aš ypač aiškiai patyriau vieną vėlyvą vakarą, jau atsigulęs, kai nuo ledi Madlenos pernešimo į požemį buvo praėję septynios ar aštuonios dienos. Valanda slinko po valandos, bet miegas nesiartino prie mano patalo. Bandžiau protu įveikti mane užvaldžiusį nervinį susijaudinimą. Stengiausi sau įteigti, kad pagrindinė, jeigu ne vienintelė, mano liguistos būsenos priežastis yra ta slegianti įtaka, kurią man darė niūrūs kambario baldai – tamsios, nuskarusios draperijos, kurios, plakamos kylančios audros smūgių, plaikstėsi ant sienų ir nejaukiai šiugždėjo aplink lovą. Bet visos pastangos buvo nevaisingos. Kūnas vis smarkiau tirtėjo nenumaldomu virpuliu, o širdį gniaužė visiškai nesuprantama baimė. Šiaip taip jos nusikratęs, sunkiai alsuodamas atsisėdau, pasirėmiau į pagalves ir, įbedęs akis į neižvelgiamą kambario tamsą, įsiklausiau – pats nežinau kodėl, gal tik paragintas vidinio balso – į kažkokius duslius, neaiškius garsus, kurie retomis pertraukėlėmis, kai nuščiūdavo audra, sklido nežinia iš kur. Įveiktas nesuprantamo, nepakenčiamo, intensyvaus siaubo, skubiai apsirengiau, nes jaučiau, kad tą naktį jau nebegalėsiu užmigti, ir,

norėdamas atsikratyti šio bjauraus jausmo, ėmiau skubiai žingsniuoti po kambarį.

Buvau spėjęs apeiti keletą ratų, kai gretimuose laiptuose pasigirdo lengvi žingsniai, patraukę mano dėmesį. Iš karto pažinau Ašerio eiseną. Po akimirkos jis tyliai pabeldė į mano duris ir įėjo, lempa nešinas. Jo veidas, kaip ir paprastai, buvo mirštamai išbalęs – tačiau akyse švietė kažkoks pamišėliškas džiugesys – o ir visas jo elgesys liudijo tramdomą *siautulį*. Jo išvaizda mane išgąsdino – bet po tokios ilgos kankinančios vienatvės aš norėjau bet kokios kompanijos, todėl man net lengviau pasidarė, kai jis atėjo.

– O jūs dar nematėte šito? – paklausė jis ūmai, apsižvalgęs aplinkui tuščiu žvilgsniu. – Dar nematėte? Tai palaukite, pamatysite! – Taip kalbėdamas jis atsargiai pridengė lempą ir, pribėgęs prie lango, už kurio siautėjo audra, staigiai ją atvėrė.

Įsiveržęs įnirtusio sūkurio gūsis vos mūsų nepartrenkė. Naktis buvo audringa, tačiau rūščiai žavi – nuostabus grožio ir siaubo derinys. Vėtra, matyt, sėmėsi sau jėgų kažkur mūsų kaimynystėje, nes vėjo kryptis dažnai ir staigiai keisdavosi, ir, nors debesis buvo nepaprastai tiršti (jie kabojo taip žemai, jog atrodė slėgė rūmų bokštelių), mes galėjom ižiū-

rėti, kaip greitai jie plaukė iš visų pusių vienas prieš kitą, tarsi gyvi padarai, tačiau erdvėje nesisklaidė. Aš sakau, kad šį reiškinį mes galėjome įžiūrėti, nors debesys buvo nepaprastai tiršti, o nei mėnulio, nei žvaigždžių, nei blykčiojant žaibų nesimatė. Bet milžiniški šelstančių debesų tumulai iš apačios, taip pat visi artimesnieji daiktai ant žemės žėrėjo silpnoje, nenatūralioje šviesoje, kurią skleidė aiškiai įžiūrimi garai, gaubiantys visą namą.

- Jūs neturite... neturite į tai žiūrėti, - virpėdamas pasakiau aš Ašeriui ir švelniai, nors ir ne be prievartos, nuvedžiau jį nuo lango ir pasodinau. - Šie miražai, taip jus jaudinantys, yra tik paprasti elektros reiškiniai arba, galimas daiktas, susidarę iš nuodingų tvenkinio garų. Uždarykime langą, oras šaltas ir gali jums pakenkti. Štai vienas jūsų mėgstamų romanų. Aš skaitysiu, o jūs klausykite - ir taip mudu praleisim šią baisią naktį.

Senovinė knyga, kurią paėmiau, buvo sero Lanceloto Keningo „Beprotiškas pasimatymas“^{P21}, bet sakydamas, kad tai viena mėgstamiausių Ašerio knygų, aš tik liūdnai pajuokavau; šio kūrinio gremėzdiškas ir kvailas daugiažodiškumas vargu ar galėjo teikti peno mano draugo kilniam ir sudvasintam idealizmui. Tačiau tai buvo vienintelė knyga,

pasitaikiusi po ranka; be to, turėjau silpną viltį, jog gausybė nesąmonių, kurias skaitysiu, apramins nepaprastai įtemptus hipochondriko nervus (psichinių susirgimų istorijoje yra daug panašių anomalijų). Ir tikrai, spręsdamas iš to, kaip atidžiai jis klausėsi arba dėjosi besiklausęs, būčiau galėjęs džiaugtis, kad mano sumanymas pasisekė.

Priėjau gerai žinomą romano vietą, kur knygos herojus Etelredas, matydamas, jog geruoju neišsigaus į atsiskyrėlio buveinę, nusprendžia brautis jėga. Prisiminsime, kaip aprašoma ši scena:

„Ir Etelredas, iš prigimimo narsios širdies, o dabar dar pajutęs didžią jėgą, nes buvo gėręs vyno, nesileido į kalbas su atsiskyrėliu, iš tiesų klastingu ir užsispyrusiu, bet, lietaus permerktas ir kylančios audros pabūgęs, užsimojo kuoka ir, keliais smūgiais pramušęs angą duryse ir įkišęs geležine pirštine apmautą ranką, taip patraukė duris į save, kad lentos braškėdamos išsiskyrė ir išlakstė šipuliais, o laužomo sauso medžio poškėjimas nuaidėjo per visą girią.“

Baigęs šią pastraipą, aš krūptelėjau ir padariau pauzę. Man pasigirdo (nors iškart supratau, jog sujaudinta vaizduotė bus apgavusi mane), – man neaiškiai pasigirdo, tarsi iš labai tolimos rūmų dalies

sklido triukšmas, sakyčiau, tikslus aidas – tik prislopintas ir silpnas – to braškėjimo ir pokšėjimo, kurių taip smulkiai aprašė seras Lanselotas. Nėra abejonės, jog tik šis sutapimas patraukė mano dėmesį, kadangi tarškant langams ir staugiant vis stiprėjančiai audrai, šiaip tas garsas tikriausiai nebūtų manęs nei nustebinęs, nei sutrikdęs. Skaičiau toliau:

„Bet kaip nustebo ir įsiuto šaunusis karžygys Etelredas, kai, įėjęs pro duris, klastingojo atsiskyrėlio nė kvapo nerado; vietoj jo buvo didžiulis, apaugęs žvynais slibinas ugnies liežuviu, kuris saugojo aukso rūmus su sidabro grindimis. Ant sienos kabojo žvilgantis varinis skydas su tokiu užrašu:

Kas čia įeis – laimėtojas tas bus;

Tam skydas atiteks, kas slibiną užmuš.

Tada Etelredas užsimojo kuoka ir trenkė slibinui į galvą, ir tas sudribo prie jo kojų ir išleido nuodingą kvapą, taip siaubingai, šaižiai ir veriančiai staugdamas, jog Etelredas delnais užsidengė ausis nuo tų šiurpulingų garsų, kokių niekad jam dar nebuvo tekę girdėti.“

Šioje vietoje aš vėl staiga sustojau, šį kartą visiškai nustėręs – dabar jau neabejojau, jog aiškiai gir-

džiu (nors ir nebūčiau galėjęs pasakyti iš kur) silpną ir, matyt, tolimą, tačiau šaižų, pratisą garsą, keičiausią klyksmą ar dantų griežimą – maždaug toki įsivaizdavau buvus rašytojo pavaizduotą nežemišką slibino riksmą.

Prislėgtas šio naujo ir visiškai nesuprantamo aplinkybių sutapimo, tūkstančio mane užplūdusių įvairiausių jausmų, o labiausiai siaubo ir didžiulės nuostabos, aš dar turėjau tiek sveiko proto, jog nieko nesakiau, kad dar labiau nesutrikdyčiau pakrikusių savo bičiulio nervų. Aš nebuvo tikras, kad jis girdėjo šiuos garsus, nors jo elgesys per kelias minutes keistai pasikeitė. Iš pradžių jis sėdėjo priešais mane, bet paskui iš lėto nususuko į duris, ir aš mačiau tik dalį jo veido, tačiau pastebėjau, kaip dreba jo lūpos, tarsi būtų be garso kažką šnabždėjusios. Jo galva nusviro ant krūtinės, bet aš žinojau, kad jis nemiega: žiūrint iš profilio, matėsi plačiai atmerkta sustingusi akis. Be to, jo kūnas visą laiką judėjo – lengvai lingavo čia į vieną pusę, čia į kitą. Žvilgtelėjęs į jį vėl tęsiau sero Lanseloto pasakojimą:

„Išsvengęs baisių slibino nasrų, karžygys prisiminė varinį skydą ir kad kerai neteko galios, nutempė maitą nuo tako ir drąsiai žengė sidabrinu pilies grindiniu prie sienos, ant kurios kabojo tasai sky-

das; bet skydas nelaukė, kol Etelredas prisiartins, o pats nukrito jam prie kojų ant sidabrinių grindų, garsiai ir šiurpiai sužvangėjęs.“

Nespėjau ištarti šių žodžių, kai – tarsi tuo metu iš tikrųjų ant sidabrinių grindų būtų nukritęs sunkus varinis skydas – pasigirdo šaižus, skambus, metalinis ir aiškus, tačiau prislopintas atgarsis. Visai nebesivaldydamas, pašokau ant kojų; bet Ašeris ir toliau monotoniškai lingavo. Pribėgau prie kėdės, ant kurios jis sėdėjo. Nejudančiu žvilgsniu jis žiūrėjo prieš save, o veidas buvo sustingęs, tarsi akmeninis. Tačiau, kai padėjau ranką ant peties, per jo kūną perbėgo virpulys, o lūpas iškreipė liguista šypsena; pastebėjau, kad jis kažką šnabžda tyliai, neaiškiai ir skubotai, tarsi būtų nejautęs, kad aš čia esu. Prisi- lenkiau prie pat jo ir pagaliau gerte sugėriau šiurpią jo žodžių prasmę.

– Negirdit? O aš girdžiu... Jau *seniai* girdžiu... Seniai – seniai – seniai... Jau daug minučių, daug valandų, daug dienų – tačiau nedrįsau... O, vargas man, nelaimingajam!.. nedrįsau... *nedrįsau pasakyti! Mes ją gyvą palaidojome!* Ar aš nesakiau, kad mano pojūčiai aštrūs? Dabar jums sakau, aš girdėjau jau pirmuosius, vos juntamus jos krustelėjimus karste. Aš girdėjau juos – prieš daug daug dienų – bet nedrį-

sau – *nedrįsau pasakyti!* O dabar – šią naktį – Etelredas... – cha! cha! tas atsiskyrėlio durų laužimas. Tas paskutinis slibino klyksmas ir skydo žvangesys!.. verčiau sakykite – karsto ir geležinių jos kalėjimo durų sąvarų girgždesys, jos beviltiškas blaškymasis variu apkaustytame požemio koridoriuje! Ak, kur man bėgti! Argi ji tuoj pat nepasirodys? Ar neatbėgs išbarti manęs už tokį skubotumą? Ar aš negirdžiu laiptuose jos žingsnių? Ar neatskiriu to sunkaus ir baisingo jos širdies plakimo? BEPROTI! – Staiga jis įsiutęs pašoko ir taip sušuko, lyg su tuo šauksmu jo siela būtų atsiskyrusi nuo kūno: – *Beproti! Sakau jums, ji dabar stovi už durų!*

Ir tarytum antžmogiška energija išstarti šie žodžiai būtų turėję magiškos galios – didžiulės senovinės durys, kurias jis rodė, palengva pravėrė savo sunkias juodmedžio žiotis. Duris atplėšė vėjo gūsis – bet už jų STOVĖJO aukšta, drobule apgaubta ledi Madlenos Ašer figūra. Jos baltas apdaras buvo aptaškytas krauju, o ant iškankinto kūno buvo matyti nuožmių grumtynių pėdsakai. Drebėdama ir sverdėdama ji valandėlę pastovėjo ant slenksčio, po to, dusliai suvaitojusi, palinko į kambario pusę, visu svoriu krito ant brolio ir apimta baisios, jau paskutinės

mirties agonijos, pargriovė nebegyvą siaubo auką, kaip ir buvo išpranašauta.

Bėgau iš to kambario ir iš tų namų baisiausiai persigandęs. Audra vis dar siautėjo, kupina įniršio, kai aš leidausi senąja alėja. Staiga priešais mane, ant tako, švystelėjo keista šviesa, ir aš atsisukau pasižiūrėti, iš kur sklinda tokie nepaprasti spinduliai, kadangi už manęs buvo tik didžiulis, šešėlių gaubiamas namas. Besileidžianti mėnulio pilnatis, raudona kaip kraujas, dabar ryškiai švietė pro tą anksčiau vos pastebimą plyšį, vingiuojantį, kaip esu minėjęs, nuo stogo iki pat pamatų. Man bežiūrint, plyšys greitai ėmė platėti, siūbtelėjo stiprus viesulo gūsis – ir visas mėnulio apskritimas suspindo prieš mane – akyse sumirgėjo ratilai, kai pamačiau, kaip galingos sienos persiskyrė pusiau; sugriaudėjo pratisas, kurtinantis trenksmas, lyg kristų tūkstantis krioklių – ir stovintys gilaus tvenkinio vandenys prie mano kojų niūriai ir tyliai užsivėrė, priglaudę *Ašerių Namu* griuvėsius.

VILJAMAS VILSONAS

*Kas tai? Koks ženklas sąžinės nuožmios
Ta šmėkla mano kelyje?*⁴³

ČEMBERLENAS. „FARONIDA“^{P1}

Leiskite man šįkart pasivadinti Viljamu Vilsonu. Neverta teršti priešais gulinčio lapo tikruoju vardu, keldavusiu žmonių giminei siaubą, panieką, neapykantą. Argi pikti vėjai nėra išnešioję po atokiausius pasaulio kampelius žinios apie mano negirdėtą gėdą? O, visų užmirštas tremtinių tremtiny! Argi ne tu esi amžiams praradęs žemę, jos garbę, gėles, tauriausius troškimus? Argi ne tavo viltims kelią dangun užtvėrė klampus, juodas ir neaprepiamas debesis? Šiandien, net ir galėdamas, nenorėčiau pasakoti apie pastarųjų metų savo gyvenimą, kupiną žiaurių kančių ir paženklintą nedovanotino nusi kaltimo. Tie metai regėjo anuomet ėmusius tarpti mano tamsius darbus, vien apie kuriuos čia ir tenoriu papasakoti. Žmonės niekšais tampa ne išsyk.

⁴³ Vertė A. Danielius.

Bet nuo manęs dorybingumas nukrito akimoju, it apsiaustas. Pradėjęs iš pažiūros nekaltomis begėdystėmis, aš milžino žingsniais nuskubėjau į nusikalTIMUS, kuriais patsai Elagabalas^{P2} būtų pasibaisėjęs. Apsišarvuok kantrybe, skaitytojai, ir patirsi, kokio įvykio buvau pastūmėtas į šitą kelią. Man artinasi paskutiniai, ir širdis atlėgo, pajutusi jos šauklio, mirties šešėlio kvėpavimą. Rengdamasis kelionei į tamsos slėnį, trokštu žmonių užuojautos – kad kiek, būčiau pasakęs gailėstingumo. Daug atiduočiau už žmonių tikėjimą, jog buvau rasi vergas žmogui nepavaldžių aplinkybių. Norėčiau, kad mano gyvenimo klaidų tankynėje būtų išvelgta kad ir menka *lemties* oazė. Tėpripažins – o pripažint reikės, – jog tarp nuolat žmogų persekiojančių vylių pasaulis dar neregėjo *tokių* pagundų ir dar niekuomet žmogus nebuvo *taip* žemai puolęs. Ar ne todėl jam buvo lemta šitiek iškentėti? Ar mano gyvenimas nebuvo sapnas? Ar aš dabar nemirštu – tapęs auka siaubingiausios iš visų šios žemės paslapčių?

Esu palikuonis giminės, kuri nuo amžių buvo garsi lakia vaizduote ir siautulingu būdu, ir jau vaikystėje visi matė manyje išsisknijusius iš protėvių paveldėtus bruožus. Slenkant metams, tai vis stiprėjo, kol galiausiai dėl daugelio priežasčių virto

mano bičiulių nerimo ir mano nelaimių šaltiniu. Augdamas buvau savavalis, atsidavęs laukinėms užgaidoms ir nežabotoms aistroms. Silpnavaliai mano tėvai, kentę nuo tų pačių ydų, nepajėgė grumtis su mano negerais polinkiais. Viena kita jų nemokėsiška pastanga nuėjo perniek, ir galų gale aš nugalėjau.

Nuo tos dienos kiekvienas mano žodis namiškiam tapo įstatymu, ir aš, sulaukęs amžiaus, kai dauguma vaikų tebėra vedžiojami už pavadžio, galėjau elgtis kaip tinkamas, ir mano galioje buvo viskas, išskyrus kūdikystėje gautą vardą.

Ankstyvos vaikystės prisiminimai apie mokyklą^{P3} susiję su dideliu ir klaidžiu karalienės Elžbietos laikų pastatu ūkanotame Anglijos kaimelyje, kur augo daugybė gembėtų medžių ir kur visi namai buvo statyti neatmenamais laikais. Teisybę sakant, tas garbus senas miestelis buvo miegūsta ir ramybę sielai teikianti vieta. Galima sakyti, kad ir dabar jaučiu gaivią jo ūksmingų alėjų vėsa, užuodžiu tūkstančių gėlynų aromata ir vėl suvirpu, kaip ir tada, kai išgirdavau žemą ir duslų bažnyčios varpo dūžį, kuris kas valandą slogiai gausdamas perskrozdavo prieblandą, gaubiančią apsnūdusią raižyto akmens gotišką varpinę.

Prisimindamas smulkiausias mokyklos gyvenimo nuotrupas, dabar džiaugiuosi tiek, kiek apskritai dar moku patirti džiaugsmą. Tebūnie man atleista, jeigu baisiai kankindamasis – deja, tos kančios nėra pramanytos! – imsiu ieškoti keliose padrikose smulkmenose paguodos, kad ir kokios menkos bei laikinos. Maža to, smulkmenos, nors ir kasdieniškos ir net juokingos, man yra ypač svarbios, nes primena laiką ir vietą, kai pirmąsyk išgirdau balsą, perspėjusį mane apie likimą, iš kurio gniaužtų vėliau nepajėgiau išsivaduoti. Taigi leiskite man pradėti pasakojimą.

Pastatas, kaip minėjau, buvo senas ir klaidus. Erdvų kiemą juosė aukšta mūrinė tvora, iš viršaus užpilta tinku su stiklo šukėmis. Ši kalėjimą primenanti tvirtovė buvo visas mūsų pasaulis; už mūro ištrūkdavome tik triskart per savaitę: vieną sykį šeštadienio popietėmis, kai lydimi dviejų globėjų būriu išeidavome pasivaikščioti po gretimus laukus, ir du kartus sekmadieniais, kai vėlgi išsirikiavę, traukdavome kaimo bažnytėlėn klausytis rytinių ir vakarinių pamaldų. Bažnyčios pastorius kartu buvo ir mūsų mokyklos direktorius. Didžiai suglumęs ir nustebeš žiūrėdavau nuo savo klaupto choruose, kaip jis lėtai ir iškilmingai lipa į sakyklą. Nejaugi

šis godotinos išvaizdos, romaus ir mielo veido vyras su grindis siekiančiais tviskančiais šventiko rūbais, kruopščiai nupudruotu, griežtu ir iškilmingu peruku, nejau tai tas pats žmogus, kuris dar neseniai, nutaisęs gaižią miną ir apsilvilkęs tabaku dvokiančius drabužius, su liniuote rankoje diegė drakoniškus mūsų mokyklos įstatymus? O, paradoksas! Baisus ir protu nesuvokiamas prieštaravimas! Viename gremėzdiškos sienos kampe stūksojo dar gremėzdiškesni vartai, sėte nusėti geležinėmis kniedėmis ir puošiami viršuje stirksančių smailių plieno virbų. Kokią pagarbią baimę mums kėlė šie vartai! Visuomet užkelti, jie atsiverdavo tik tuos tris kartus per savaitę, kada, kaip sakiau, mes gaudavome pro juos išeiti ir sugrįžti. Kiekvienas galingų vyrių girgžtelėjimas slėpė didžiausią paslaptį – ištisą pasaulį gūdžių užuominų ir dar gūdesnių minčių.

Netaisyklingos formos kieme buvo aibė erdvių užkaborių. Trys ar keturi didžiausi buvo skirti žaidimams. Tos žaidimų aikštelės buvo lygios, išpildytos žvyru ir tvirtai suplūktos. Gerai pamenu, kad ten nebuvo nei medžių, nei suololių, nei ko nors panašaus. Žinoma, jos buvo už namo. O priešais pastatą žydėjo gėlynėlis, apsodintas buksmedžiais ir kitais krūmokšniais, tačiau pro tą užgintą vietą

praėti tekdavo itin retai – pirmąsyk atvykus į mokyklą ir iš jos išvažiuojant, arba tuomet, kai apsilankydavo kas nors iš tėvų ar draugų, ir mes, netverdami džiaugsmu, iškeliaudavome namo Kalėdų ar vasaros atostogų.

O namas! Koks įstabus ir senas pastatas! Man – tikrų tikriausia užburta pilis! Kiek ten vingriausių koridorių ir nesuskaičiuojamų pašalių! Niekada negalėjai būti tikras, kuriame iš dviejų namo aukštų atsidūrei. Iš vieno kambario į kitą pakliūdavai tik palypėjęs arba nusileidęs dviem ar trim laipteliais. Šoninių išėjimų buvo tokia gausybė, jog jie rangėsi po visą pastatą, daug sykių kirsdami vienas kitą, ir apie namo išplanavimą turėjome maždaug tokį supratimą, kaip apie amžinybę. Per penkerius šičia praleistus metus nė karto negalėjau tiksliai pasakyti, kuriame namo gale yra tas nuošalus kampas – mano ir dar aštuoniolikos ar dvidešimties mokytinių miegamasis.

Klasės kambarys buvo užvis didžiausias, ir aš negalėjau atsikratyti minties, kad ne tik name, bet ir pasaulyje. Jis buvo ilgas, siauras, slegiančiomis žemomis ažuolinėmis lubomis ir smailėjančiais gotiškais langais. Tolimajame, baimę keliančiame kampe buvo atitverta aštuonių ar dešimties pėdų dydžio

patalpa, mūsų direktoriaus, dvasiškojo tėvo daktaro Brensbio^{P4}, kabinetas, jo *sanctum*⁴⁴. Ją skyrė išmūryta pertvara su sunkiomis durimis, ir mes vėliau būtume sutikę iškęsti *peine forte et dure*⁴⁵, nei atidaryti tas duris, kai viduje nėra „Dominie“⁴⁶. Kituose dviejuose kampuose – panašios patalpos, kurių, nors ir ne taip stipriai, tačiau prisibijojome. Viena buvo skirta klasikinių kalbų, kita anglų kalbos ir matematikos mokytojui. Visa klasė užgriozdinta juodai dažytais senoviniais galudieniais suoliais, apkrautais kalnais apzelniotų knygų ir mirgėte mirgančiais nuo išpjaustytų inicialų, vardų, piešinių ir kitokių pjaustinėjimo meno grožybių – taip, kad pirmykštės jų išvaizdos nebelikę nė ženklo. Viename klasės gale stovėjo didelis kibiras su vandeniū, kitame – milžiniškas laikrodys. Tarp sunkių šitos įstaigos sienų praleidau, nėmaž nenuobodžiaudamas ir nesibjaurėdamas, trečiąjį savo gyvenimo penkmetį. Knibždas sumanymais vaiko protas apsieina

⁴⁴ Sanctum (sanctorum) – šventovė (*lot.*).

⁴⁵ Smarkų ir ilgai trunkantį skausmą (*pranc.*) – viduramžių terminas kankinimams nusakyti.

⁴⁶ Pono (*lot.*) – mokyklose ir seminarijose įprastas kreipinys.

be malonumų ar užsiėmimų, kuriuos siūlo išorinio pasaulio įvykiai. Iš pažiūros nuobodžiam mokyklos gyvenime nestigo jaudinančių įspūdžių, gilesnių už tuos, kuriuos man suteikė prabangoje praleista jaunystė ar brandžiam amžiuje padaryti nusikaltimai. Vis dėlto privalau tikėti, kad sąmonės brendimo laikotarpis buvo kažkuo ypatingas, sakyčiau, *outré*⁴⁷. Suaugusiems mažų dienų prisiminimai retai bent kiek giliau įsirežia atmintin. Telioka pilkas šydas – vargani prisiminimų trupiniai, padrikos liekanos smulkių džiaugsmelių ir fantasmagoriškų kančių. Mano likimas susiklostė kitaip. Tikriausiai jau jaunumėje galėjau jausti stipriai, kaip suaugęs žmogus, ir vaikiškos dienos giliai, amžiams atsispaudė mano sąmonėje, nelyginant *exergues*⁴⁸, išgraviruoti karaginetiškuose medaliuose^{P5}.

O juk, tiesą sakant, žvelgiant iš šalies ne kažin ką čia tebuvo prisiminti. Rytinis kėlimasis, pasiruošimas miegui, pamokymai, pamokų atsakinėjimas, kasmetinės šventės, pasivaikščiojimai, žaidimai – su rietenomis, linksmybėmis, niautynėmis – visa tai stebuklingi ir kadai pamiršti dvasios kerai pavertė

⁴⁷ Nenormalus (*pranc.*).

⁴⁸ Užrašai (*pranc.*).

aštriais įspūdžiais, turtingų įvykių pasauly, neramiais, liepsningais išgyvenimais. *Oh, le bon temps, que ce siècle de fer!*⁴⁹

Teisybę sakant, karštas būdas, azartas ir valdingumas greitai iškėlė mane virš bendraamžių, ir ilgainiui tapau – nė pats to nejausdamas – vadeiva visų savo bičiulių, ne ką už mane vyresnių. Visų, išskyrus vieną. Ta išimtis buvo vienas mokinys, turėjęs tokį pat kaip mano vardą ir pavardę, nors ir ne giminaitis. Nieko nuostabaus čia nebuvo, nes mano vardas ir pavardė – prasčiokiški, nuo amžių sutinkami tarp prastuomenės, nors patsai esu aukštakilmis. Todėl šiame pasakojime ir pasivadinau Viljamu Vilsonu, išgalvotu vardu, nors ir panašiu į tikrąjį. Tarp visų ugdytinių, kurie, kalbant mokyklos žargonu, sudarė „mūsų luomą“, bendrapavardis vienintelis nenusi-leido man nė per nago juodymą nei moksluose, nei žaidimuose, nei kivirčiuose; tik jis išdrįsdavo suabejoti mano nuomone, nepaklusti mano valiai, ir kiek įmanydamas priešinosi mano nežabotai valdžiai. Didžiausio despotizmo – jeigu toks apskritai egzistuoja – pavyzdys yra berniukų būrio vadeivos despotizmas.

⁴⁹ O, koks puikus metas tas geležies amžius! (*Pranc.*)

Vilsono maištavimas mane baisiausiai erzino, juolab kad kitų akivaizdoje iš aukšto žiūrėdamas į jį ir jo aikštis, slapčia jo prisibijojau ir pats žinojau, kad lygybė, kurią jis pasiekdavo be vargo, iš tikro reiškė jo pranašumą, tad, norėdamas išlikti nugalėtoju, turėjau kautis nenuleisdamas rankų. Betgi to pranašumo – net ir tos lygybės – tiesą sakant, be mudviejų, daugiau niekas nematė; mūsų draugai, keisti apakėliai, apie ją nė neįtarė. Vilsono rungtis su manim, jo priešgyniavimas, o ypač atkaklios pastangos niekais paversti mano sumanymus buvo akivaizdžios, bet kiti to nematė. Rodėsi, jam svetima puikybė ir gaivališka proto jėga, skatinte skatinę mane pranokti kitus. Kilo mintis, jog noras neatsilikti jam kyla iš savimyliško įgeidžio spyriotis, priblokšti ar pažeminti mane, nors kartais pastebėdavau, sunkiai slėpdamas nuostabą, pažeminimą ir apmaudą, kad jo įžeidinėjimai, užgauliojimai ir priešvara buvo sumišę su niekaip nepritinkančiu ir, aišku, visai nepageidaujamu *švelnumu*. Šitokią keistą jo elgesį aš aiškinausi kaip itin didelę puikybę, besireiškiančią niekinamai globėjishiška poza.

Vyresnieji moksleiviai mus laikė broliais – matyt, dėl minėtų Vilsono būdo bruožų, tokios pat pavardės ir dar todėl, kad mudu mokykloje atsiradome per

kažin kokią atsitiktinumą tą pačią dieną. Vyresnio-
kai paprastai nelinkę domėtis mažųjų gyvenimu. Aš
sakiau – bent jau turėjau paminėti, – kad mudviejų
su Vilsonu nesiejo jokie giminystės saitai. Tačiau aš
žinojau, kad gimę broliais, būtume buvę dvynukais,
nes jau daug vėliau, po išvykimo iš daktaro Brensbio
mokyklos, atsitiktinai patyriau, jog mano bendravar-
dis gimė 1813 sausio devynioliktąją^{P6} – stebėtinai
sutapimas, nes tai ir mano gimimo data.

Gali pasirodyti keista, kad priverstas nuolat var-
žytis su Vilsonu ir kentėti jo priešgyniavimus, aš vis
dėlto negalėjau sukelti savo širdyje neapykantos
jam. Tiesą sakant, kivirčydavomės mes kasdien, ir
nors aš nugalėdavau, jis kažin koku būdu įsigudrin-
davo priversti mane pasijusti pralaimėjusiu, tačiau
mano išdidumas ir jo neslepiaama savigarba kliudė
mudviem, kaip sakoma, atsukti vienas kitam nuga-
ras, tuo tarpu mūsų charakteriai buvo labai pana-
šūs, ir aš jaučiau, kad susibičiuliauti mums trukdė
tik šitaip susiklostę santykiai. Nepaprastai sunku
apsakyti, ir net aprašyti tai, ką jam jaučiau. Margas
ir įvairialypis mišinys – šiek tiek erzinančio priešiš-
kumo, kurio, beje, negalėjau pavadinti neapykanta,
truputis prielankumo, kiek daugiau pagarbos, didelė
baimė ir begalinis jaudinantis smalsumas. Išmintin-

gam žmogui nėra ko nė aiškinti, jog mudu su Vilsonu buvome vandeniū neperskiriami.

Be abejo, saviški mūsų santykiai vertė visus mano išpuolius, – o jų buvo daugybė, atvirų ir užslėptų, – greičiau paerzinimais ir išdaigomis (kandžiais, bet vis dėlto pokštais), negu nuosekliu ir tiesmuku priešišku. Tačiau mano užmačios, net ir labai sąmojingos, dažnai ėjo perniek, nes bendravardžio kuklumas ir santūrumas, leidę jam mėgautis savo išdaigų taiklumu, saugojo jį nuo mano pašaipų nelyginant skydas. Turiu pasakyti, kad jis turėjo Achilo kulną, pažeidžiamą vietą, matyt, atsiradusią dėl kūniškos negalios, kuria kitas varžovas, ne toks užspeistas į kampą kaip aš, nebūtų pasinaudojęs: jis sirgo ryklės ar gomurio liga ir kalbėti galėjo tik *pašnabždomis*. Aš nepraleisdavau nė mažiausios progos pasinaudoti šituo jo trūkumu.

Vilsonas prasimanydavo daugybę būdų man atgiežti, tačiau labiausiai mane piktino vienas jo išgalvotas pokštas. Dar ir dabar nesuprantu, kaip jis sumojo, kad šitoks mažmožis galėtų mane taip įširdinti, bet sykį pamėginęs, jis jau nesiliovė manęs erzinti. Visuomet šnairomis žiūrėjau į savo prasčiokišką vardą ir ne ką geresnę – jei ne plebėjišką pavardę. Tiedu žodžiai nuodijo mano klausą, ir kuo-

met mano atvykimo mokyklon dieną čia pasirodė dar vienas Vilsonas, supykau ir dar labiau pasibjaurėjau pavarde, kurią turėjo visiškai svetimas žmogus, per kurį man dusyk dažniau teks ją girdėti ir kurio poelgiai, neišvengiami ir įprasti mokyklos gyvenime, dėl to nemalonaus sutapimo dažnai bus priskiriami man.

Mano apmaudą gilino kiekviena smulkmena, pabrėžianti mudviejų išvaizdos ar būdo panašumą. Tąsyk dar nežinojau nuostabaus dalyko, jog esame vienmečiai, nors abu buvome maždaug vienodo ūgio ir panašūs iš veido. Pagiežą man kėlė ir vyresnėse klasėse skleidžiami gandai apie mudviejų giminystę. Žodžiu, niekas manęs taip nežeidė (nors rūpestingai slėpiau savo jausmus nuo kitų), kiek menkiausia užuomina apie mūsų su Vilsonu galvosenos, išvaizdos ar padėties panašumą. Bet, tiesą sakant, neturėjau pagrindo manyti, kad tą panašumą (išskyrus Vilsoną) matė ar aptarė mūsų bendramoksliai – jiems rūpėjo tik mudviejų giminystė. Patsai Vilsonas – taip kaip ir aš – viską kuo puikiausiai jautė ir suprato, bet jo mokėjimas vaisingai panaudoti tą patyčioms rodė jį turėjus, kaip sakiau, retą nuovoką.

Jis mėgdžiojo mano kalbą, manieras, elgesį, ir jam tiesiog nuostabiai sekėsi. Dėvėti tokius pat drabužius jam buvo vieni niekai, nesunkiai jis perprato

ir mano manieras bei eiseną; negalėdamas garsiai kalbėti, jis puikiai atkartodavo mano intonaciją, *ir tas jo ypatingas šnabždesys lydėjo mano balsą tarytum aidas.*

Nesiimu pasakoti, kaip apkartino gyvenimą tasai idealus portretas (nes, prisipažinsiu, negaliu jo pavadinti karikatūra). Raminausi vien tuo, kad mėgdžiojimą mačiau tik aš ir tik aš vienas turėjau kęsti dviprasmiškas ir piktas savo bendrapavardžio šypsenas. Laimingas, galėdamas sukelti mano sieloje jausmus, kokių ir siekė, jis širdyje džiaugdavosi man įgėlęs ir už savo sąmojingas išdaigas nelaukdavo plojimų, kuriuos norėdamas galėjo nesunkiai pelnyti. Per ilgus, kankinančius mėnesius, praleistus mokykloje, aš stebėjau, kodėl daugiau niekas neįtarė jo užmačių, neįvertino jo elgesio ir net nebandė prisidėti prie patyčių. Niekas neįtarė, nes savo įvaizdį jis tobulino *iš lėto*, o gal aš buvau saugus todėl, kad mano talentingasis mėgdžiotojas, niekindamas paviršinį tapatumą (kvailiai tik jį temato), meistriškai mokėjo atspindėti sielos būklę, tuo sukeldamas man didelį susirūpinimą.

Jau ne sykį minėjau, kad bendraudamas su manimi jis būdavo atgrasiai globėjiškas ir įkyriai stengdavosi primesti man savo valią. Tas jo kiši-

masis dažnai reikšdavosi nemaloniais patarimais, išsakomais ne atvirai, o apylankomis, neaiškiomis užuominomis. Klausydavausi jų su tolydžio augančiu pasidarygėjimu. Tačiau šiandien, po tiek metų, turiu savo varžovo garbei pripažinti, jog nepamenu nė vieno iš jo girdėto patarimo, kuri būčiau galėjęs pavadinti neteisingu ar kvailu dėl jaunystės ar patirties stokos, jog doros savybėmis, o gal ir talentu, jis mane pranoko, ir jeigu būčiau nesikratęs prasmingu šnabždesiu man duodamų patarimų, kurių iš visos širdies nekenčiau ir kuriuos baisiausiai niekinau, gal šiandien būčiau geresnis, vadinasi, ir laimingesnis žmogus.

Šitaip klostantis įvykiams, jo įkyrus sekiojimas vedė mane iš kantrybės, ir aš kasdien vis atviriau rodžiau savo nepasitenkinimą jo elgesiu, kuri laikiau neleistina savimana. Jau minėjau, kad pirmaisiais mūsų bendro gyvenimo metais nedaug tetrūko, kad su juo susidraugaučiau, tačiau per paskutiniuosius mėnesius, nors Vilsonas buvo gal ne toks įkyrus, mano priešiškus jam dėl to virto kone neapykanta. Tai suprasdamas, jis ėmė manęs vengti, ar bent dėjosi vengti.

Jeigu neklystu, maždaug tuo laiku, vieno kivičio metu, kai Vilsonas neteko savitvardos ir šokosi prie-

šais su nebūdingu jam atvirumu, aš pastebėjau – o gal man tik pasirodė – jo elgesyje, kalboje kažką, nuo ko krūptelėjau, o paskui baisiai susidomėjau, nes sąmonę užplūdo migloti ir padriki ankstyvos vaikystės vaizdiniai, neaiškūs ir iškriki prisiminimai iš tų dienų, kai dar nebuvo ką prisiminti. Tą slegiantį jausmą galiu paaiškinti tik nuojauta, jog stovintį priešais žmogų pažinojau nuo neatmenamų laikų, nuo kažkokios dienos neperžvelgiamoje praeityje. Tačiau iliuzija išnyko greitai, kaip ir atsiradusi, ir čia ją prisiminiau tik todėl, kad pažymėčiau dieną, kuomet paskutinį kartą kalbėjau su savo bendravardžiu.

Didžiuliame sename pastate su begale kambarių buvo kelios perėjimais sujungtos patalpos, kuriose miegodavo dauguma auklėtinių. Bet netrūko (kitaip ir negali būti tokiam be tvarkos suplanuotame name) mažiųjų kambarėlių ir užkaborių. Praktiškasis daktaras Brensbis juos irgi išradingai buvo pritaikęs miegamiesiems, nors tokiuose atšlainiuose tilpdavo tik po vieną žmogų. Štai tokiam kambarėlyje ir gyveno Viljamas Vilsonas.

Kartą naktį, kelios dienos po minėto kivrčo ir baigiantis penktiesiems mokslo metams, visiems kietai sumigus, aš atsikėliau iš lovos ir vingriu koridorium su žibintu rankoje nusėlinau prie savo varžovo mie-

gamojo. Buvau nutaręs iškrėsti jam seniai puoselėjamaį piktą pokštą, kuris iki tol niekaip nepavykdavo. Šišk pagaliau ryžausi įgyvendinti savo kėslus ir tvirtai nusprendžiau – šiandien jis turi savo kailiu pajusti manyje susitvenkusio pykčio audrą. Pasiekęs kambario duris, tykiai įėjau vidun, palikęs žibintą su gaubtu koridoriuje. Žengiau artyn ir išiklausiau į ramų jo kvėpavimą. Įsitikinęs, kad jis miega, sugrižau pasiimti žibinto ir vėl priėjau prie lovos. Kuomet atitraukiau, kaip ir buvau sumanęs, dengusią lovą užuolaidą, ryški šviesa nutvieskė miegančiojo veidą, ir aš išmeigiau į jį akis. Tą pat akimirką mane permelkė šaltis – krūtinė ėmė kilnotis, suvirpėjo keliai, valią surakino baisus, nesuvokiamas siaubas. Vos beatgaudamas kvapą, pakėliau žibintą prie veido. Ar *tai* Viljamo Vilsono veidas? Žinoma, mačiau, kad veidas jo, ir vis dėlto abejoju visas drebėdamas lyg krėstų drugys. Kas mane sukretė? Žiūrėjau išplėtęs akis, o galvoje it pakvaišusių bičių spiečius sukosi mintys. *Kitoks* jis dieną, tikrai *kitoks*! Ta pati pavardė! Tokia pat išvaizda! Tą pačią dieną atvyko į mokyklą! Ir tas įkyrus, beprasmiškas mano eisenos, balso, įpročių ir elgesio pamėgdžiojimas! Nejuo teisybė, kad *tai, ką dabar matau*, galima pasiekti be saiko, piktdžiugiškai beždžioniaujant?! Drebė-

damas iš siaubo, užgesinau žibintą, tyliai išsliūkinau iš kambario ir tą pat valandą palikau senosios mokyklos menes, nusprendęs daugiau niekuomet čionai nesugrįžti.

Po kelių mėnesių, dykai praleistų namuose, įstojau mokyti į Itono koledžą. To laiko pakako, kad išpūdžiai iš daktaro Brensbio mokyklos išblėstų, ir nors nieko nebuvo pamiršęs, prisiminimai jau nebežadino tokių stiprių jausmų. Visa atrodė nebe taip realu ir tragiška. Retai beatsigreždamas į praeitį, ėmiau abejoti savo pojūčių tikrumu, stebėjausi patiklia žmogaus prigimtim ir su šypsena galvojau apie paveldėtą iš protėvių vaizduotės galią. Mano gyvenimo būdas Itone tik sustiprino mano abejones. Lėbavimo verpetas, į kuri puoliau stačia galva, nusiņė su savim viską, palikęs putojančius ant kranto paskutiniųjų valandų išpūdžius, tuščias praėjusio gyvenimo bukaprotystes ir ryte prarijo gilius ir rimtus prisiminimus.

Tačiau nenoriu leistis į smulkmenas aprašinėdamas savo palaidą gyvenimą, kuriuo mes metėme išsūkį įstatymams ir kuris prasprūdo pro budrias koledžo tvarkos sergėtojų akis. Per trejus paikai ir be naudos praleistus metus aš beviltiškai nugrimzdau į nuodėmes, mano kūnas nelauktai ištišo. Sykį,

po savaitės pašėlusio puotavimo, pasikviečiau į svečius saujelę bičiulių – didžiausių plevėsu. Susirinkome vėl vakarą, nes paprastai lėbaudavome iki paryčių. Vynas liete liejosi, netruko ir kitų, pavojingesnių pagundų, ir kuomet dangų nubalino aušra, mūsų siautėjimas buvo pačiame įkarštyje. Kone pakvaišęs nuo išgerto vyno ir kortavimo, aš buvau besiūlas tostą – kaip reta šventvagišką – bet ūmai dėmesį patraukė prasivėrusios durys ir nekantrus tarno balsas iš prieškambario. Jis pranešė, kad atėjo kažkoks žmogus, kuris labai skuba ir nori nedelsiant pasikalbėti su manim prieškambaryje.

Įsijaudrinęs nuo išgerto vyno aš ne tiek nustebau, kiek apsidžiaugiau nelauktu svečiu ir negaišdamas nusvirduliau į prieškambarį. Toje neapšviestoje patalpoje žemomis lubomis buvo tamsu kaip maiše, ir tik rytėjanti diena žvilavo pro pusapskritį langelį. Vos peržengęs slenkstį, išvydau maždaug savo ūgio jaunuolį, apsivilkusį madingai pasiūtu balto kašmyro švarku, tokiu, kokį dėvėjau ir aš, tik tai ir spėjau pastebėti blėsuojančioje šviesoje, veido bruožai skendėjo prietemoje. Išvydęs mane, jis skubiai žengė artyn ir, nekantriu judesiu sugriebęs mano alkūnę, sušnibždėjo į ausį: „Viljamas Vilsonas“.

Akimirksniu išsiblaiviau.

Nepažįstamojo elgesys, man prieš veidą iškeltas drebantį pirštas mane labai nustebino, bet visai ne todėl aš taip susijaudinau. Tuose prašvokštuose žodžiuose išgirdau rūstų perspėjimą, bet baisiausia buvo tai, kaip buvo ištarti tie keli paprasti pažįstami skiemenys, sukėlę mano galvoje tūkstančius padrikų praeities prisiminimų ir trenkę it galvaninę bateriją. Nespėjus man atsitokėti, tas žmogus buvo dingęs.

Nors tas atsitikimas smarkiai paveikė mano pakrikusią vaizduotę, jis taip pat greitai išdulkėjo iš atminties. Tiesa, kelias savaites atkakliai bandžiau ieškoti to žmogaus ir tūnojau apniktas rūškanų minčių. Beprasmiška buvo save apgaudinėti, žinojau: tai tas pats žmogus, kuris nepavargdamas stovėjo man ant tako ir trukdė įkyriais patarimais. Bet kas jis, Viljamas Vilsonas? Iš kur jis? Ko siekia? Niekas man nedavė atsakymų, tepavyko sužinoti, jog jis, ištiktas kažkokios šeimyninės nelaimės, išvyko iš daktaro Brensbio įstaigos kitą dieną po manęs. Bet greitai viskas pasimiršo, nes ruošiausi kelionei į Oksfordą. Ten ir iškeliavau, gavęs iš besaikės tuštybės susirgusių savo tėvų lėšų, kurios leido man ištisus metus skendėti prabangoje – tokioje mieloje mano širdžiai; išlaidumu galėjau dabar varžytis su išdidžiausiais Anglijos turčiais. Džiaugdamašis į ran-

kas pakliuvusiais tokiais nuodėmingumo įrankiais, aš visai paleidau įgimto temperamento vadžias ir, pamiršęs bet kokią padorumą, atsidaviau beprotiškai lėbavimo aistrai. Tačiau kvaila būtų knaisiotis po visas mano gyvenimo vingrybes. Pakaks žinoti, jog buvau didžiausias iš visų švaistūnų, erodiškesnis už Eroda^{P7}, ir tai, kad nuolatos prasimanydamas naujų niekšybių, pailginau ir šiaip jau ilgą sąrašą nuodėmių, kuriomis garsėjo labiausiai Europoje pasileidęs universitetas.

Sunku patikėti, jog net čia aš puoliau taip žemai, kad, išmokęs niekingo profesionalių kortuotojų meno, dažnai ėmiau jį naudoti tam, kad paikų bičiulių sąskaita gausinčiau savo ir šiaip nesuskaičiuojamas pajamas. Bet tai tiesa. Šis nusikaltimas prieš visa, kas padoru ir žmogiška, yra toks baisus, kad greičiausiai todėl, o gal vien todėl, ir liko nebaudžiamas. Bet kuris iš mano draugų – didžiausių ištvirkėlių – nieku gyvu nebūtų įtaręs šitokia nuodėme linksmuoli atlapaširdį, dosnųjį Viljamą Vilsoną, kilniausią vaikiną ir didžiausią laisvamanį iš visų Oksfordo studentų, žmojų, dėl kurio užgaidų buvo kalta (pasak lėbautojų) nepakartojama ir lengvabūdiška jaunystė, kurio klaidos tebuvo keisti įnoriai, o tamsiausios ydos – vėjavaikystė ir noras išsiskirti iš kitų.

Jau dveji metai sėkmingai variauo savo veiklą, kai universitete pasirodė jaunuolis iš prasimušėlių aristokratų šeimos, pavarde Glendiningas, pasak gandų, turtingas kaip Herodas Atikas^{P8} ir taip pat netikėtai pralobęs. Greitai įsitikinau, jog jis ne itin galvotas vyras, todėl nusižiūrėjau jį savo auka. Mudu dažnai kortuodavome prie vieno stalo, ir aš, būdamas įgudęs lošėjas, leisdavau jam išlošti nemenkas sumas pinigų, kad lengviau įviliočiau į savo žabangus. Pagaliau mano galvoje subrendo planas, ir aš nutariau susitikti su Glendiningu (nusprendęs, jog tai bus paskutinis mudviejų pasimatymas) pas abiejų bičiulį, studentą (Prestoną^{P9}), kuris, turiu pasakyti tiesą, nė neįtarė manųjų kėslių. Kad atrodytų tikriau, susikviečiau dar aštuonis ar dešimt savo bičiulių ir pasistengiau taip pakreipti pašnekesį, kad sėsti už kortų stalo pasiūlytų mano būsimoji auka. Nenorėdamas ilgai kalbėti šia nedora tema, tepasakysiu, jog pritaikiau visas išmoktas sukčiavimo gudrybes, tokias įprastas, jog stebiuosi, kad atsiranda kvailių, patikinčių tokia apgaule.

Užsisėdėjome ligi išnaktų, kol man pagaliau pavyko pasiekti tikslą: Glendiningas liko vienas su manim prie stalo. Žaidėme mano mėgstamą ėkartė. Kiti lošėjai susispietė aplink stalą ir užgniaužę kvapą

žiūrėjo. Naujai iškeptas aristokratas, kuriam klas-tingai iš vakaro negailėjau vyno, dabar maišė, dalijo kortas ir žaidė smarkiai jaudindamasis, maniau, nuo išgerto vyno, tačiau paskui paaiškėjo, kad tai buvo ne vienintelė priežastis. Netrukus jis jau buvo man skolingas didelius pinigus, tad, ištuštinęs vienu sykiu taurę portveino, pasiūlė man tai, ko seniai laukiau: statyti dvigubai didesnes sumas, nors ir taip lošėme iš nemažų. Apsimetęs, jog man ne prie širdies toks pasiūlymas, aš nusileidau jam – neva išsiveidęs – tik tuomet, kai keliskart išgirdęs mano atsisakymą, jis piktokai ant manęs užriko. Suprantama, viskas baigėsi tuo, kad jis galutinai įlindo į mano kišenę ir, nė pusvalandžiui nepraėjus, skola išaugo keleriopai. Raudoni nuo vyno jo žandai pamažėle ėmė blykšti, bet paskui tas blyškumas mane išgąsdino, nes jis pabalo kaip lavonas. Sakau, išgąsdino, nes buvau iš anksto spėjęs išsikamantinėti, kad Glendiningas buvo pasakiškų turtų savininkas, tad man pralošti pinigai, nors ir nemaži, neturėjo, mano galva, kelti jam didelio nerimo, juolab sukrėsti iki sielos gelmių. Pamaniau jį apkvaitus nuo vyno, todėl labiau norėdamas išlikti kitų akyse kilniadvasiškas, nei dėl kokių kitų ne tiek savanaudiškų paskatų, jau ketinau griežtai pareikalauti, kad žaidimas būtų tuojau

pat nutrauktas, bet tuo metu stovinčių už nugaros bičiulių žodžiai ir nevilties šauksmas, išsiveržęs iš Glendiningo krūtinės, atskleidė man, jog apiplėšiau ją iki paskutinio siūlelio, ir dar tokiomis aplinkybėmis, kurios, pelniusios jam visų užuojautą, turėjo apsaugoti ir nuo paties šėtono.

Sunku pasakyti, kaip būčiau pasielgęs. Apvertina mano aukos padėtis visiems sukėlė slogią nuotaiką, ir kambaryje stoji nejauki tylą; mano skruostus svilino paniekos ir priekaištų kupini, dar nevisiškai praradusių padorumą žmonių žvilgsniai. Prisipažinsiu – nepakeliamą naštą nuo mano krūtinės trumpam nustūmė nelauktas ir netikėtas įvykių tęsinys.

Staiga atsilapojo plačios, sunkios dviverės durys, oro gūsiu tarsi burtais užpūsdamos visas žvakes, ir paskutinįsyk jų liepsnai žybtelint spėjau pamatyti kambarin įžengiantį nepažįstamąjį – maždaug mano ūgio, aklina susisupusį į apsiaustą. Kambary buvo juodžiausia tamsa, ir mes tik *jutome* ją stovint tarp mūsų. Nespėję atitokti po tokio neregėto išžūlumo, išgirdome įsibrovėlio balsą:

– Džentelmenai, – prabilo jis tyliu, aiškiu šnabždesiu, kurį prisiminsiu iki grabo lentos ir nuo kurio net krūptelėjau, – prašau man atleisti už tokį elgesį,

nes tai darau verčiamas pareigos jausmo. Jūs, be abejo, nežinote, kas tai per žmogus, kuris, lošdamas ėkartė, šįvakar išlošė iš lordo Glendiningo didžiulius turtus. Todėl trumpai ir kiek galėdamas aiškiau išdėstysiu, kur galima gauti tokių žinių. Malonėkite, turėdami atliekamo laiko, atkreipti dėmesį į jo kairiojo rankogalio pamušalą, taip pat į ryšulėlius, kuriuos atrasite pernelyg talpiose dailaus švarko kišenėse.

Jo žodžiai nuskambėjo tokioje spengiančioje tyloje, kad būtume išgirdę krintantį ant grindų smeigtuką. Baigęs kalbėti, jis pasišalino taip pat staiga, kaip ir pasirodė. Kaip man nusakyti savo jausmus? Ar bereikia aiškinti, kad kentėjau pragariškas kančias? Bet laiko apmąstymams jau neturėjau. Tą pat akimirką buvau sučiuptas daugybės šiurkščių rankų, įsižiebė žvakės ir prasidėjo krata. Po rankovės pamušalu jie rado svarbiausias ėkartė kortas, tokias pat, kokiomis lošėme, tik manosios, pasak žinovų, buvo *arrondées*⁵⁰ – vyresnės kortos šiek tiek išgaubtos iš galų, menkesnės vertės – iš šonų. Tad sukčiaus auka, kaip paprastai nukeldama kaladę išilgai, palieka varžovo rankose vyriausius

⁵⁰ Suapvalintos (*pranc.*).

švietalus, o patsai apgavikas, nukeldamas kortas iš pločio, nepalieka priešininkui nieko, kas padėtų laimėti partiją.

Pasipiktinimo protrūkį po tokio atradimo būčiau lengviau ištvėręs, negu mane pasitikusius nebylią panieką ir piktą pašaipą.

- Misteri Vilsonai, - tarė namų šeimininkas, pakeldamas nuo grindų prabangų apsiaustą, pamuštą labai retais kailiais. - Misteri Vilsonai, tai jūsų apsiaustas (lauke buvo vėsu, todėl eidamas iš namų užsimečiau apsiaustą ant pečių ir nusivilkau atėjęs į svečius). Manau, kad daugiau neverta ieškoti (jis karčiai šypsodamasis apžiūrėjo apsiausto klostes) jūsų meistriškumo įrodymų. Tiesą sakant, jų turime pakankamai. Manau, nereikia jums aiškinti, kad privalote tuojau pat išvykti iš Oksfordo, bent jau nedelsiant palikti šiuos namus.

Pažemintas, sutrintas į dulkes, gal būčiau puolęs jėga keršyti už tokį įžeidimą, bet tą akimirką mano dėmesį prikaustė vienas keistas dalykas. Mano apsiaustas buvo pamuštas labai retų žvėrelių kailiais - net pats nežinojau, kokio brangumo ir retumo. Sukirptas jis buvo irgi pagal mano norą, nes vaikydamasis mados aš išsičiustydavau be saiko. Todėl, kai Prestonas man padavė pakeltą nuo grindų

drabužį, baisiai nustebau, nes man ant rankos jau kabojo apsiaustas (matyt, nejučia užsimestas), o Prestono paduotasis buvo kaip du vandens lašai panašus į manąjį. Prisiminiau, kad į apsiaustą buvo susisupęs nepažįstamasis, pražūtingai atskleidęs tikrąjį mano veidą, ir kad, be manęs, daugiau niekas iš draugų nebuvo taip apsirengęs. Sutelkęs sveikos nuovokos likučius, paėmiau iš Prestono rankų apsiaustą ir vikriai uždengiau juo savąjį, paskui rūščiu ir įžūliu žvilgsniu nužvelgiau kambarį ir išėjau pro duris, o kitą rytą, dar saulei netekėjus, iškeliauvau iš Oksfordo į žemyną.

Veltui aš bėgau. Pikta lemtis, tarsi svaigindamasi savo persekiojimu, įrodė, kad tik pradeda mėgautis savo galia. Vos spėjau žengti kelis žingsnius Paryžiaus grindiniu, kai Vilsonas vėl įsikišo į mano gyvenimą. Bėgo metai, bet paguodos niekur negalėjau rasti. Piktadarys! Kaip nelaiku tarsi bjaurus vaiduoklis jis neleido man pasiekti tikslo Romoje! Ir Vienoje, ir Berlyne, ir Maskvoje! *Neradau* pasaulyje vietos, kur būčiau galėjęs širdyje jo nekeikti! Apimtas panikos, gelbėjaisi nuo tos tironijos lyg nuo maro, slėpiausi tolimiausiuose žemės kampeliuose – bet *veltui aš bėgau.*

Aš nesilioviau klausęs savęs, kas jis? Iš kur? Ko siekia? Bet atsakymo neradau. Kruopščiai, su visom smulkmenom perkračiau mintyse visus akiplėšiškos globos būdus ir priemones. Bet ir dabar negalėjau įminti mįslės. Tiesa, prisiminiau, kad aibes sykių pastodamas man kelią, jis taip darydavo tik norėdamas sukliudyti užmačioms, grėsusioms nelaime. Tačiau Dievas liudytojas – tai per menkas pasiteisinimas, kad būtų galima šitaip valdingai laikyti žmogų savo rankose. Per menkas atlygis už tai, kad atkakliai ir įžūliai būtų paminama prigimtinė teisė elgtis kaip išmanai.

Buvau priverstas pripažinti, kad mano kankintojas (sugebėdamas skrupulingai ir su velnišku sumanumu mėgdžioti mano apsirengimą), visokiais būdais gniuždydamas mano valią, įsigudrindavo nė akimirksniai neparodyti savo veido. *Toks* Vilsono elgesys – kad ir kas jis būtų buvęs – tikra beprotybė ar užgaida. Nejaugi jis nors akimirką galėjo patikėti, jog aš nesuprasiu, kad žmogus, kuris trukdė man Itone, pasmerkė gėdai Oksforde, sukliudė mano siekiams Romoje, kerštui Paryžiuje, aistringai meilei Neapolyje, mano ketinimams, klaidingai jo palaikytiems godumu, Egipte, – mano didžiausias priešas, piktasis genijus, yra mokyklos dienų Viljamas Vilso-

nas, bendrapavardis, moksladraugis, varžovas, baidus ir nekenčiamas priešininkas iš daktaro Brensbio mokyklos? Nesąmonė! Tačiau leiskite man pereiti prie paskutiniojo šios gausingos įvykiais dramos veiksmo. Lig šiol aš abejingai leidausi jo valdomas. Pagarbi baimė, su kuria žvelgiau į šią kilnią asmenybę, didingą protą, visur esantį ir visagalį Viljamą Vilsoną, kartu su nuolatiniu siaubu, kurį man kėlė kai kurie kiti jo būdo bruožai, taip pat mano paties padarytos išvados, vertė manyti, jog esu visiškai bejėgis, ir su kartėliu suvokiau, jog turiu nenoromis nusileisti jo despotiškai valiai! Bet pastarąsias dienas skandinau vyne, dar labiau kvaisdamas ir pamažėle nebetekdamas savitvartos. Aš pradėjau murmėti, dvejoti, priešintis. Gal tai išties ne vien vaizduotės pasekmė, kad augant mano paties ryžtui mano kankintojo valia eina silpnyn? Šiaip ar taip, pajutęs vėlei išsižiebiančią viltį, savo slapčiausiose mintyse nutariau žengti žūtbutinį žingsnį ir ištrūkti iš tos vergovės.

Romoje per 18... metų karnavalą^{P10} buvau pakviestas į kaukių balių hercogo di Brojjo rūmuose. Gėriaus nesirinkdamas visus vynus iš eilės, kol menių kamšatis ir tvankumas tapo nepakenčiami. Braudamasis pro minią vis labiau niršau, nes atkakliai

ieškojau (nutylėsiu, kokių niekingų tikslų vedinas) jaunos, lieknos gražuolės, nukaršusio ir suvaikėjusio di Brojjo žmonos. Ji buvo iš anksto atskleidusi man savo kaukės paslaptį, ir dabar, išvydęs ją minioje, skubėjau jai pasirodyti. Staiga pajutau ant peties lengvą prisilietimą ir išgirdau prie pat ausies nepamirštamą, nelemtą šnabždesį.

Įnirtęs lyg žvėris pasisukau į savo skriaudėją ir šiurkščiai sugriebiau jį už apykaklės. Žinoma: apsirengęs jis buvo kaip ir aš – juodo aksomo ispanišku apsiaustu, sujuostu raudonu diržu su prisegta rapyra. Veidą slėpė juoda šilkinė kaukė.

– Niekše! – surikau kimdamas iš pykčio ir niršdamas sulig kiekvienu žodžiu. – Niekše! Apsišaukėli! Prakeiktas piktadary! Tau *nepavyks* guiti mane visą gyvenimą! Eik su manim arba nudėsiu vietoj!

Ir aš ėmiau skintis kelią pro minią, tempdamas jį – nuolankiai paklususį mano valiai – į šalia salės esantį kambarį.

Uždaręs duris, bloškiau jį prie sienos ir keikdamasis liepiau gintis.

Kova buvo trumpa. Įtūžęs lyg laukinis aš pajutau rankoje dešimties vyrų jėgą. Per kelias sekundes prirėmiau jį prie sienos ir, matydamas, jog jis mano galioje, su žvėrišku įtūžiu keliskart įsmeigiau

jam į krūtinę geležtę. Tą akimirką kažkas pakle-
beno skląstį. Puoliau laikyti durų, jei kas mėgintų
įsiveržti, paskui sugrižau prie mirštančiojo. Bet ar
yra žmonių kalboje žodžių, kurie galėtų nusakyti,
kokia nuostaba ir *koks* siaubas apėmė mane, kai
išvydau priešais atsivėrusį vaizdą! Per tas kelias
akimirkas, kai buvau nūsikusęs į durų pusę, kitame
kambario gale įvyko neatpažįstami pasikeitimai. Ten
stovėjo, o gal man pasivaideno, didžiulis veidrodis,
kurio pirma lyg ir nebuvo, ir kai paklaikęs iš siaubo
ėmiau prie jo artintis, mano atvaizdas – išblyškęs,
krauju aptaškytu veidu, – netvirtais žingsniais žengė
manęs pasitikti.

Sakau, pasivaideno, bet tai nebuvo vaiduoklis.
Tai buvo mano priešas, tai buvo Vilsonas; jis stovėjo
priešais tampomas priešmirtinių traukulių. Kaukė ir
apsiaustas gulėjo ten, kur jis juos numetė. Tai buvau
aš – iki paskutinio drabužių siūlelio, iki smulkiausio
nepakartojamo veido bruoželio!

Tai buvo Vilsonas, bet jis jau nešnabždėjo, ir kai
jis prabilo, man pasirodė, kad tai aš kalbu:

*– Tu nugalėjai ir aš pasiduodu. Tačiau nuo šiol
ir tu būsi miręs, miręs Žemei, Dangui ir Vilčiai! Tu
gyvenai manyje, štai – žvelk į šį atvaizdą, kuris yra
tavo atvaizdas, ir žinok, kad esi pražuvęs amžinai!*

MINIOS ŽMOGUS

Ce grand malheur, de ne pouvoir être seul.

LA BRUYÈRE⁵¹

Kažkas apie vieną vokišką knygą gerai pasakė, kad „*er lasst sich nicht lesen*“ – ji nesileidžia skaitoma. Yra paslapčių, kurios nesileidžia atskleidžiamos. Žmonės naktimis miršta savo lovose, gnauždami dvasininkų rankas ir maldaujančiais žvilgsniais žiūrėdami jiems į akis, springdami baisiausiomis paslaptimis, kurios *nenori* būti atskleistos. Kartais, deja, sąžinė užsiverčia sau ant pečių tokią sunkią našta, kad ją galima nunešti tik į kapą, todėl visų nusikaltimų priežastys lieka paslapyje.

Neseniai, vieną rudens vakarą sėdėjau prie puspalvio lango D. kavinėje Londone. Prieš tai kelis mėnesius sirguliuavau, tad dabar, sveikdamas ir po truputį atgaudamas jėgas, buvau puikiai nusiteikęs, apimtas jausmo, priešingo nuoboduliui – nusitei-

⁵¹ Visos mūsų nelaimės atsiranda todėl, kad mes nemo-kame būti vieni^{P1}. La Briujeras. (*Pranc.*)

kimo, kai esi nepaprastai imlus, kai nuo sąmonės tarsi nukrinta šydas – *αχλυσ ος πριν επην*⁵² – ir įelektrintas protas pranoksta patį save, kaip gyvas bei nuoširdus Leibnico^{P2} minčių dėstymas pranoksta beatodairišką ir nenuoseklią Gorgijaus^{P3} retoriką. Patsai alsavimas man teikė malonumą, netgi natūralūs skausmingi pojūčiai džiugino. Jutau, kaip išlėto, bet gyvai pradedu domėtis aplinkiniu pasauliu. Su cigaru dantyse ir laikraščiu ant kelių aš savo malonumui leidau beveik visą popietę – įnikęs į laikraščio skelbimus, stebėdamas mišrią kompaniją salėje ir retkarčiais stebeilydamasis pro aprūkusį langą į gatvę.

Gatvė buvo viena svarbiausių miesto arterijų, joje visą dieną knibždėjo žmonių. Bet vakarui artinantis minia dar labiau ėmė augti, ir kai užsidegė žibintai, dvi tirštos nenutrūkstamos srovės praeivių tekėjo palei duris. Šiuo paros metu aš niekad nebuvau taip sėdėjęs, todėl banguojanti žmonių galvų jūra pripildė mane netikėto ir nepatirto jausmo. Galiausiai lioviausi domėjęsis tuo, kas vyksta tavernoje, ir išsižiūrėjau į vaizdą už lango.

⁵² Šydas, kybojęs andai (*gr.*).

Iš pradžių mano stebėjimai buvo abstraktūs ir apibendrinantys. Akimis aprėpiau išsyk daug žmonių ir žiūrėjau į juos kaip į vieną daiktą. Bet ilgainiui išvelgiau smulkmenas, ėmiau kreipti dėmesį į žmonių stotą, apsirengimą, išvaizdą, eigastį, veidus ir jų išraišką.

Dauguma praeivių man atrodė labai dalykiški ir savimi patenkinti, sakytumei, jie galvojo tik apie tai, kaip greičiau prasmukti pro spūstį. Antakiai suraukti, akys žvitrios; stumtelėti kitų praeivių, tokių pat kaip jie, jie nesusierzindavo, o pasitaisę drabužius skubėdavo tolyn. Netrūko ir tokių, kurie neramiai blaškėsi tai vienon, tai kiton pusėn, įraudę mostagavo rankomis ir kalbėjo su savim, tarytum toje žmonių maišalynėje būtų jautęsi baisiai vieniši. Kuomet kelią jiems pastodavo kliūtis, jie staiga liaudavosi bambėję, dusyk smarkiau imdavo mojuoti rankomis ir, nutaisę meilikaujama, bet nieko nesa-kančią šypseną, laukdavo, kol žmonės praeis ir kelias vėl bus laisvas. Stumtelėti pašonėn, jie puldavo lankstytis prieš kaltininkus ir atrodydavo visiškai sutrikę. Šiaip tuodvi grupės praeivių mažai kuo viena nuo kitos skyrėsi. Apsirengę jie buvo, kaip sakoma, padoriai. Žinoma, – tai pirkliai, bajorai, advokatai, krautuvinkai, biržos makleriai, aristo-

kratai ir miesčionys – dykaduoniautojai bei žmonės, užsiėmę savuju verslu, paskendę savo rūpesčiuose. Jie manęs nelabai domino.

Tarnautojų padermė krito į akis, joje išskyriau dvi grupes. Čia buvo jaunesnieji tarnautojai iš rėksmingai besireklamuojančių firmų – jauni džentelmenai standžiai aptemptais durtiniais, baltais pusbačiais, gerai suteptais aliejumi plaukais ir paniekinamai iškreiptomis lūpomis. Palikime ramybėje jų dabišią aprangą ir manieras, kurias, nerandant geresnio žodžio, galima būtų pavadinti „kontorizmu“ – tai tiksliai kopija to, kas prieš dvejus ar trejus metus buvo mados viršūnė. Jie stengėsi atrodyti kaip tikri ponai, o tai, mano galva, geriausiai apibūdina šiuos žmones.

Vyresniųjų tarnautojų padermę iš solidžių firmų, arba „patikimus vaikus“, buvo sunku su kuo nors supainioti. Atpažinti juos galėjai iš juodų arba rudų švarkų bei patogiai pasiūtų kelnių, baltų liemenių ir baltų kaklaraiščių, plačianosių tvirtų batų, storų kojinių arba blauzdinių. Visi buvo pliktelėję, o jų dešiniojos ausys keistai atvipusios, nes nuolat laikydavo rašiklį. Pastebėjau, kad skrybėles jie visuomet dėdavosi arba nusiimdavo abiem rankom ir nešiojosi senovinius laikrodžius su trumpomis auksinėmis

grandinėlėmis. Tad atrodė jie kuo garbingiausiai, jeigu taip atrodyti apskritai yra įmanoma.

Mačiau ir daugybę rėksmingai apsirengusių jaunuolių, kuriuos iš karto teisingai priskyriau aukštos klasės kišenvagiams, plūste užplūdusių didmiesčius. Žiūrėjau tuos ponus susidomėjęs, ir niekaip negalėjau suprasti, kaip tikrieji džentelmenai gali jus palaikyti džentelmenais. Jus išsyk išduoda pernelyg platūs rankogaliai ir be galo atviri veidai. Lošėjus, kurių taip pat pastebėjau ne vieną, atpažinti galėjai dar lengviau. Jų rūbai buvo įvairūs: nuo apsilukusio velvetinę liemenę antpirščio sukčiaus, pasidabinusio spalvinga kaklaskare, auksine grandinėle ir juvelyrinio darbo sagomis, iki griežto, be jokio papuošalo dvasininko abito, mažiausiai galinčio sukelti įtarimą. Bet visus juos išdavė patamsėję veidai, rūškanas žvilgsnis, pablyškusios, kietai sučiauptos lūpos. Atskirti juos galėjai dar iš dviejų ypatumų: apdairiai tylaus balso ir kiek labiau nei kitų žmonių atsikišusio nykščio. Tarp šių sukčių dažnai išvysdavai maišantis kitokio plauko tipų, tačiau visi kartu jie buvo to paties lizdo paukščiai. Galima būtų juos vadinti džentelmenais, pelnančiais duoną savo sumanumu. Atrodė, kad savo grobio jie tyko pasidaliję į du batalionus: puošėivų ir kareivų. Pirmųjų skiriamasis

bruožas buvo ilgos garbanos ir šypsenos, antrųjų – kilpoti švarkai ir niūrios grimasos.

Kaip sakoma, lipdamas žemyn padorumo laiptais, radau dar tamsesnių ir giliau užslėptų dalykų savo apmąstymams. Mačiau prekijus žydus, kurie, visa savo išvaizda rodydami nusižeminimą, žaibavo į šalis savo ereliškomis akimis; imitusius profesionalius duoneliautojus, rūsčiais žvilgsniais žvelgiančius į tikruosius elgetas, kuriuos vien skurdas pastūmėjo į naktinės labdaros paieškas, – nusilpusius į vaiduoklius panašius luošius, kuriuos savo ranka jau buvo paženklinusi mirtis; jie svirduliuodami trainiojosi po minią, maldaujančiomis akimis žiūrėdami kiekvienam į veidą, tarsi ieškodami atsitiktinės užuojautos, prarastų vilčių; kuklias merginas, po ilgos darbo dienos grįžtančias namo, kur jų nelaukė džiaugsmas; greičiau su ašaromis akyse, negu su pasipiktinimu jos traukdavosi nuo ižūlių akiplėšų žvilgsnių, kurių negalėjo išvengti; įvairaus amžiaus ir plauko prostitutes – liekną gražuolę pačiame žydėjime, primenančią Lukiano^{P4} minimą statulą iš pariško marmuro, prikimštą šlamšto; bjaurią raupsuotą pražuvėlę skarmaluose, brangenybėmis apsikarsčiusią ir išsidažiusią senę, paskutinį kartą mėginančią sulaikyti jaunystę mergaitę, dar nesubrendusios figūros, bet

savo baisaus amato jau išmokyta koketavimo meno ir degančią noru prilygti vyresnėms savo nuodėmės sesėms; nesuskaičiuojamus ir nenuapasakojamus girtuoklius – vienus nudryžusiais drabužiais ir skudurais, besipinančiomis kojomis, neišgalinčius išlemti nė žodžio, nubrodintais veidais ir užgesusiais žvilgsniais; kitus – sveikais, bet šlykščiai išpurvintais drabužiais, storomis, jusliomis lūpomis, šiek tiek svyrinėjančius, smagiai įraudusiais veidais; dar kiti buvo apsirengę kadaise padoriai atrodžiusiais rūbais, net ir dabar kruopščiai nuvalytais šepečiu, ir žengė nenatūraliai tvirtu žingsniu, bet jų veidai buvo baisiais išblyškę, akys paklaikusios ir bjauriai paraudusios, jie drebančiais pirštais graibstėsi už visko, kas pakliūdavo po ranka; be šių tipų, mačiau saldumynų pardavėjus, nešikus, anglininkus, kaminkrėčius, beždžionių dresuotojus ir rylininkus, dainininkus ir pardavėjus, apiplyšusius amatininkus ir nusikamavusius visų rūšių darbininkus – ir viskas aplink gaudė trykštančia gyvenimo versme taip, kad net akys įskaudo bežiūrint.

Kuomet visiškai sutemo, man pasidarė dar įdomiau, kas vyksta gatvėje, nes ne tik bendras minios vaizdas apčiuopiamai pasikeitė (padoresni gyventojai pamažu pradingo, išsiskirsčius kultūringesniam

gyventojų sluoksniui, ir vis drąsiau jautėsi ižūlus gaivalas, kai vėluma ištraukė iš urvų visokiausias padugnes), bet ir dujiniai žibintai, kurie, iš pradžių nedrąsiai priešinęsi dienos šviesai, dabar ižūliai užsiplieskė ir nušvietė visus daiktus ryškia, virpančia šviesa. Viskas skendėjo tamsoje ir tuo pat metu nuostabiai švytėjo – kaip juodmedis, su kuriuo buvo palygintos Tertuliano^{P5} eilės.

Pamėkliški šviesos atšvaitai pakerėjo mane ir aš ėmiau tyrinėti atskirų praeivių veidus; ir nors nešami gyvenimo sūkurio jie tik akimirką šmėkštelėdavo lange, man vis dėlto atrodė, kad savotiška tuometinė mano būseną padėjo man, netgi per tokį trumpą laiką, įskaityti ilgas gyvenimų istorijas.

Kakta prisispaudęs prie stiklo, aš tyrinėėjau minią, kai staiga pasirodė veidas (nukaršusio šešiasdešimties ar septyniasdešimties metų senio) – veidas, kuris tą pat akimirką patraukė mano dėmesį ir prikaustė savo nepaprasta išraiška, kokios gyvenime dar nebuvau regėjęs. Gerai pamenu, kad jį pamačius pirmiausia šovė į galvą mintis apie tai, kad Recui^{P6} jis būtų labiau patikęs už jo įsivaizduotą žmonijos blogio įsikūnijimą. Kol iš pirmo trumpo išpūdžio bandžiau susidaryti kokią nors nuomonę, galvon ėmė liūsti mintys apie milžinišką proto jėgą, apdairumą,

šykštumą, godumą, šaltakraujiškumą, piktdžiugą, kraugeriškumą, triumfą, linksmybę, baisią prievartą, didelę – giliausią neviltį. Neapsakomai susijaudinęs atsistojau – „Kokia beprotiška istorija, – tariau sau, – užrašyta to žmogaus krūtinėje!“ Paskui pajutau nenumaldomą troškimą nepaleisti to žmogaus iš akių, sužinoti apie jį daugiau. Paskubom užsimekęs apsiaustą, čiupau skrybėlę, lazda ir, išskubėjęs į gatvę, ėmiau brautis pro žmonių spūstį ton pusėn, kurion mačiau jį nuėjus, nes žmogus jau buvo dingęs man iš akiračio. Galop, nors ir gavau pavargti, jį pastebėjau, priėjau arčiau ir nusekiau jam iš paskos, per daug nenutoldamas, bet dariau tai atsargiai, kad neatkreipčiau jo dėmesio.

Dabar turėjau gerą progą nuodugniai į jį pasižiūrėti. Seniokas buvo neaukšto ūgio, baisiai liesas ir, matyt, ne kažin kiek turėjo stiprumo. Diduma jo rūbų buvo purvini ir gerokai sudėvėti, bet kai jį retsykliais apšviesdavo ryški žibinto šviesa, mačiau, kad marškiniai, kad ir nešvarūs, buvo dailaus audimo ir – jeigu manęs neapgavo akys – už standžiai susegioto, matyt, jau ne naujo pirktos surduto atlapo blykstelėdavo deimantas ir durklas. Tas vaizdas dar labiau įkaitino mano vaizduotę, ir aš tvirtai nusprendžiau sekti jam iš paskos, kad ir kur jis eitų.

Jau visai sutemo, ir viršum miesto pakibo tirštas, šlapias rūkas, netrukus pavirtęs įkyriu ir smarkiu lietum. Oro permaina keistai paveikė minią, kuri išsyk sujudo ir pasislėpė po ištisa jūra skėčių kupolų. Siūbavimas, grūstis ir triukšmas padidėjo dešimteriopai. Aš mažai tekreipiau dėmesio į lietų. Merkiamas jo čiurkšlių, dėl įsisenėjusios karštligės jaučiau malonumą, tačiau jis buvo pavojingas. Nosine apsirišęs burną, žygiavau toliau. Kokį pusvalandį senis sunkiai yrėsi gatve per minią, ir aš ėjau šalia, beveik liesdamas jo alkūnę, kad nepamesčiau iš akių. Nė sykio neatsisukęs, jis manęs nepamatė. Pagaliau jis įsuko į skersgatvį, kuriame irgi grūdosi nemaža žmonių, nors ir nebuvo tokios spūsties, kaip pagrindinėje gatvėje, iš kurios jis išėjo. Dabar jo elgesys aiškiai pasikeitė. Jis ėmė eiti lėčiau – kaip žmogus, kuris neturi tikslo ir kažin ko dvejoja. Kelis kartus jis be jokio aiškaus tikslo perėjo nuo vieno skersgatvio šaligatvio ant kito, o praeivių čia buvo tiek daug, kad turėjau jam kone minti ant kulnų. Gatvė buvo siaura ir ilga, ir jis ėjo ja beveik valandą, o per tą laiką gatvė tiek ištuštėjo, kad joje liko maždaug tiek praeivių, kiek būna Brodvėje šalia parko vidurdienį – taip smarkiai skiriasi Londonas ir tankiausiai apgyvendintas Amerikos miestas. Pasukę dar už

kito kampo, pakliuvome į ryškiai nušviestą gatvę, kur virte virė gyvenimas. Nepažįstamasis vėl ėmė elgtis kaip ir pirma: nukorė smakrą ant krūtinės, o akys šaudyte šaudė pro surauktus antakius į visas puses ir į žmones aikštėje. Jis žengė savo keliu tvirtai ir atkakliai. Bet aš negalėjau patikėti savo akimis pamatęs, kaip jis apsuka ratą aplink aikštę ir pasuka atgal, iš kur buvo atėjęs. Dar didesnę nuostabą kėlė tai, kad tą kelią jis pakartojo kelis kartus – ir syki nedaug trūko, kad jis atsisuktų ir pamatytų mane.

Šitaip jis mankštinosi dar kokią valandą, kuriai baigiantis gatvė jau buvo gerokai ištuštėjusi. Vis dar pylė lietus, oras atvėso, ir žmonės skubėjo namo. Nekantriai mostelėjęs ranka, klajūnas pasuko į palyginti tuščią skersgatvį. Jis mažne tekinas bėgo ta gatvele maždaug ketvirtį mylios – to visai nesitikėjau iš tokio senio – ir aš vos spėjau jį vyti. Po kokių penkių minučių atsidūrėme didelėje ir judrioje turgavietėje, kur nepažįstamasis vėl ėmė jaustis kaip žuvis vandenyje ir vėl ėmė elgtis po senovei, šmirinėdamas tai šen, tai ten be jokio tikslo prekiautojų ir pirkėjų spūstyje.

Maždaug pusantros valandos, kurias čia praleidome, turėjau elgtis labai apdairiai, kad neišleisčiau jo iš akių ir pats likčiau nepastebėtas. Laimė, buvau

apsiavęs batus kaučiukiniais padais, todėl galėjau vaikščioti beveik be garso. Jis nė karto nepajuto, kad jį seku. Užsukęs krautuvėn, jis nesiteiravo prekių kainos, visai nieko niekam nesakė, tik žvalgėsi aplink paklaikusiomis ir nieko nematančiomis akimis. Mane taip pribloškė toks jo elgesys, kad prisiekiau sau tol nesiskirti su tuo žmogum, kol nepatenkinsiu savo smalsumo ir nesužinosiu, kur čia šuo pakastas.

Laikrodis garsiai išmušė vienuoliką valandą, ir turgavietė beregint ištuštėjo. Krautuvininkas, nuleisdamas langines, stumtelėjo senį, ir tą akimirką pamačiau, kaip jį visą nupurtė drebulys. Jis bėgte išbėgo į gatvę, neramiai apsidairė ir pasileido aibe vingrių gatviūkščių, kol mes dar kartą pakliuvome į didžiąją D. viešbučio gatvę, iš kurios prasidėjo mūsų kelionė. Bet čia dabar pamatėme kitokį vaizdą. Gatvė tebebuvo ryškiai nušviesta dujinių žibintų, bet lietus pliaupė kaip iš kibiro, todėl žmonių praeidavo tik vienas kitas. Nepažįstamasis išbalo. Nusiminęs jis žengė kelis žingsnius gatve, menančia buvusią čia spūstį, paskui, giliai atsidusęs, pasuko prie upės ir, nardydamas painiomis ir įmantriomis gatvelėmis, pagaliau išėjo prie vieno didžiausių miesto teatrų. Jį kaip tik ruošėsi uždaryti, ir minia žiūrovų pasipylė

į gatvę. Pamačiau, kaip senis, puldamas į jos tirštumą, giliai įkvėpė oro, bet dar aš pamačiau, kad jo veide išnyko agonija, jis vėl atkuto ir tapo toks, kokį mačiau pirmą kartą. Žiūrėjau, kaip jis eina ten, kur ir diduma žiūrovų, bet, apskritai kalbant, nežinojau, nė ką manyti apie tokias jo užgaidas.

Ilgainiui minia išskydo, ir senis vėl ėmė nerimauti ir dvejoti. Kurį laiką jis sekė paskui dešimties ar dvylikos lėbautojų būrį, bet nuo jo žmonės vienas po kito atsiskirdavo, kol siauroje ir tamsioje gatvelėje liko tik kokie trys. Nepažįstamasis stabtelėjo minūtei, tarsi apie kažką galvodamas, paskui smarkiai susijaudinęs sparčiai nužingsniavo keliu, kuris atvedė mus prie miesto ribos, į vietas, kurios nė iš tolo nepriminė ligi tol matyto miesto. Tai buvo pati triukšmingiausia Londono dalis, kur viskas bylojo apie neišbrendamą skurdą ir įžūliausius nusikaltimus. Blausioje, sakytum nežinia iš kur atsiradusio žibinto šviesoje išvydau susibūrusius medinius, kini-varpų suėstus namus, kurie tarytum klupdami taip tankiai grūdosi vienas prie kito, kad vargiai galėjai įžiūrėti tarp jų perėjimą. Reti grindinio akmenys buvo išvartyti, o tuščios duobutės užžėlusios žole. Gatvės griovyje kliuksėjo siaubingi nešvarumai. Viskas aplink rodyte rodė baisią nykumą. Tačiau mums

beeinant tolyn, vis artyn ėjo žmonių gyvenimo garsai, ir galiausiai pamatėme būrius slampinėjančių labiausiai likimo nuskriaustų londoniečių. Senio veidas vėlei nušvito, lyg žibintas prieš užgesdamas. Dar sykį pamačiau, kaip jis eina savo elastingu žingsniu. Pasukome už kampo, ir mus staiga apakino ryški šviesa – atsidūrėme priešais vieną iš erdviausių priemiesčio Nesaikingumo šventovių, vieną iš šėtono Džino rūmų.

Jau beveik švito, tačiau būriai nelaimingų girtuoklių vis dar spraudėsi į vidų ir laukan pro ryškiai dažytas duris. Tyliai šūktelėjęs iš džiaugsmo, senis prasibrovė vidun ir iškart tapo toks, koks buvo anksčiau, ir vėl be tikslo ėmė slampinėti tarp žmonių. Tačiau jam neilgai buvo lemta džiaugtis ta laime, visi lankytojai pasuko prie durų, nes šeimininkas rengėsi uždaryti smuklę nakčiai. Tos nepaprastos būtybės, kurią su tokiu atkaklumu persekiojau, veide pasirodė jausmas, daug syk stipresnis už nerimą. Bet, neilgai dvejojęs, jis pasuko greitu žingsniu ir su pašėlusiu smarkumu į Londono širdį. Ilgai ir greitai jis lėkė, o aš apstulbęs sekiau iš paskos, pasiryžęs iki galo užbaigti savo tyrimą, kuriuo dabar buvau užsidegęs. Šitaip mums bekeliaujant, patekėjo saulė, ir kai mes pasiekėme gigantiško miesto judriausią D.

viešbučio gatvę, čia buvo sujudimas ir bruzdėjimas, ne ką mažesnis už matytą vakar. Ir vėl aš sekiau paskui jį vis didėjančioje spūstyje. Bet senis, kaip ir anksčiau, vaikštinėjo tarp žmonių ir visą dieną praleido gatvės sumaištyje, o kai ant žemės nutūso dar vieno vakaro šešėliai, aš, mirtinai nuvargęs, staiga užtvėriau klajūnui kelią ir įsmeigiau į jį savo akis. Jis manęs nematė, o didingai tęsė savo pasivaikščiojimą, ir aš nutraukiau savo persekiojimą ir giliai susimąščiau.

„Šis senis, – galop tariau sau, – yra šiurpiausių nusikaltimų dvasia. Jis negali likti vienas. *Jis – minios žmogus*. Bergždžias darbas jį sekti, nes nieko daugiau nepavyks sužinoti nei apie jį patį, nei apie jo darbus. Blogiausia širdis pasaulyje – baisesnė knyga už „*Hortulus Animae*“⁵³, ir galbūt tai viena iš didžiausių Dievo malonių, kad „*er lasst sich nicht lesen*“.

⁵³ „Sielos sodelis“ (*lot.*). Griuningerio „*Hortulus Animae cum Oratiunculis Aliquibus Superadditis*“^{P7}.

ŽMOGŽUDYSTĖ MORGO GATVĖJE

Kokias dainas dainavo sirenos, arba koku vardu buvo pasivadinęs Achilas, slapstydamasis tarp moterų? Tai iš tiesų painūs klausimai, tačiau ir čia įmanoma kai ką nuspėti.

SERAS TOMAS BRAUNAS^{P1}

Vadinamieji analitiniai mūsų proto sugebėjimai patys nelabai duodasi analizuojami. Apie juos sprendžiame tik iš rezultatų. Beje, žinome, kad asmenims, šia prasme apdovanotiems, tie sugebėjimai teikia didžiulį malonumą. Kaip stipruolis džiaugiasi savo fizine jėga ir mielai daro pratimus raumenims lavinti, taip ir analitikas didžiuojasi savo mokėjimu narplioti painiausius klausimus. Jam patinka netgi paprasčiausi uždaviniai, kur gali *pasireikšti jo talentas*. Jis nepaprastai mėgsta mįsles, galvosūkius, kriptogramas; jas sprendamas, parodo tokį išvalgumą, jog eilinis protas tai laiko kone antgamtišku dalyku. Jo išvados, kylančios iš metodo esmės ir dvasios, iš tikro atrodo kaip intuicijos stebuklas.

Savybę analizuoti reiškinius ugdo matematikos studijos, ypač tas jos aukštasis skyrius, kuris neteisingai ir tik grynai dėl savo atvirktinių veiksmų yra vadinamas analize *par excellence*⁵⁴. Bet juk apskaičiavimas – tai dar nėra analizė. Šachmatininkas^{P2}, pavyzdžiui, visada apskaičiuoja, bet anaipol neanalizuoja. Iš to seka, jog tvirtinimas, esą žaidimas šachmatais daro poveikį protui, yra nesusipratimas. Čia aš rašau ne traktatą, o tik paprastą išangą ne visai įprastam apsakymui, pateikdamas atsitiktines pastabas, ir todėl naudojuosi proga pareikšti, jog kuklus žaidimas šaškėmis reikalauja gerokai daugiau subtilių mąslaus intelekto pastangų ir pateikia jam kur kas esmingesnių ir naudingesnių uždavinių, negu rafinuota šachmatų tuštybė. Pastarajame žaidime, kuriame figūros nevienodos vertės ir gali daryti įvairiausių ir keisčiausių ėjimus, sudėtingumas neteisingai laikomas gilumu (dažnai pasi- taikanti klaida). Didžiulę reikšmę čia turi *démésys*. Užtenka tik valandėlę jam susilpnėti, jūs bemat padarysite klaidą ir tuo sau pakenksite arba pralaimėsite. Kadangi šachmatų ėjimai yra ne tik skirtingi, bet ir nevienodos vertės, tai šansai apskri-

⁵⁴ Aukščiausio lygio (*pranc.*).

tai didėja; ir devyniais atvejais iš dešimties laimi ne įžvalgesnis, o atidesnis žaidėjas. Tuo tarpu žaidžiant šaškėmis, priešingai, galimas *vienintelis* ėjimas su keliais nereikšmingais variantais ir todėl apsirikti yra mažiau galimybių, dėmesys palyginti nevaidina didesnio vaidmens, laimėjimas daugiausia priklauso nuo žaidėjo *įžvalgumo*. Aiškumo dėlei įsivaizduokime šaškių partiją, kur likusios tik keturios damos, taigi, žinoma, apsirikimo negali būti. Visiškai aišku, jog čia pergalę lems (jeigu abu lošėjai yra vienodo pajėgumo) tik *apgalvota* taktika – sutelktų intelekto pastangų rezultatas. Neturėdamas kitokių galimybių, analitikas stengiasi atspėti priešininko mintis, svarsto, ką darytų juo dėtas, ir neretai iš pirmo žvilgsnio pastebi tą vienintelę (kartais tiesiog absurdiškai paprastą) kombinaciją, kuri pastūmėja priešininką padaryti klaidą arba per skubėjimą neapsižiūrėti.

Vistas jau seniai garsėja ugdaus vadinamąjį apskaičiavimo sugebėjimą; žinoma, kad didieji protai yra jautę šiam žaidimui kažkokį nepaaiškinamą potraukį, o šachmatus niekinę kaip tuščią užsiėmimą. Be abejo, nėra kito žaidimo, kuris reikalautų tokio didelio sugebėjimo analizuoti. Geriausias pasauly šachmatininkas tėra tik geriausias šachmatininkas, o

meistriškai lošiantis vistą laimės pergalę ir visose svarbesnės veiklos srityse, kur protas rungtyniauja su protu. Kai aš sakau „meistriškai“, turiu galvoje tokį tobulą lošimą, kai žaidėjas sugeba pasinaudoti *visais* šaltiniais, užtikrinančiais teisėtą pergalę. Tų šaltinių ne tik daug, bet jie įvairūs, ir dažnai slypi minčių gelmėse, visiškai neprieinamose vidutiniam protui. Kas atidžiai stebi, tas aiškiai atsimena, todėl kiekvienas atidus šachmatininkas gerai lošia ir vistą, kadangi Hoilo^{P3} taisyklės (pagrįstos paprasčiausia lošimo technika) yra visiems lengvai suprantamos. Taigi tam, kad būtum geras lošėjas, daugelio nuomone, užtenka turėti atmintį ir laikytis „vadovėlio“. Tačiau analitiko menas atsiskleidžia kaip tik tuose dalykuose, kurių taisyklės nenumato. Lošėjas tylo mis stebi ir daro daugybę išvadų. Taip pat, galimas dalykas, daro ir jo partneriai, bet gautos informacijos vertę lemia ne tiek teisingos išvados, kiek stebėjimo kokybė. Svarbiausia yra žinoti, *ką* stebėti. Bet mūsų lošėjas savęs visai nevaržo, ir, nors lošimas yra jo dėmesio centre, nesibodi daryti išvadų iš to, kas su lošimu neturi nieko bendra. Jis tyrinėja partnerio veidą ir rūpestingai lygina jį su savo priešininkų veidais. Stebi, kaip kiekvienas jų laiko kortas, ir dažnai atspėja kozirį po kozirio ir figūrą po figūros iš

jų žvilgčiojimų į kortas. Lošimo metu jis stebi lošėjo mimiką, ir jam kyla daugybė minčių, matant, kaip skirtingai veide atsispindi tikrumas, nuostaba, džiūgavimas ar apmaudas. Iš to, kaip žmogus subraukia nuo stalo kirtį, jis sprendžia, ar po šito bus ir antras. Perpranta, kada korta metama šiaip sau, akims apdumti. Nejučia ar nenorom išsprūdęs žodis, netyčia iškritusi ar atsivertusi korta ir jos slėpimas – būgštaujant ar nerūpestingai, kirčių skaičiavimas ir jų eilės tvarka, sutrikimas, svyravimas, nekantrumas ar baimingas delsimas – visa tai tokiam tariamam intuivystui padeda suvokti tikrąją padėtį. Po dviejų trijų pirmųjų ėjimų jis jau puikiai žino, kas ką turi, ir lošia taip drąsiai, tarsi visi kiti lošėjai būtų atidengę savo kortas.

Sugebėjimo analizuoti nereikia painioti su paprastu išradingumu, kadangi analitikas visuomet būna išradingas, o išradingas žmogus dažniausiai nesugeba analizuoti. Sugebėjimą nuosekliai mąstyti ar daryti kombinacijas, kuriuo paprastai reiškiasi išradingumas ir kurių frenologai^{P4} (mano nuomone, klaidingai) kildina iš atskiro organo, laikydami jį pirminiu, dažniausiai turi ir tie, kurių protinis lygis visais kitais atžvilgiais ribojasi su idiotizmu, kaip yra pastebėję rašytojai moralistai. Iš tikrųjų tarp

išradingumo ir analitinių gabumų yra daug didesnis skirtumas negu tarp fantazijos ir vaizduotės, bet šio skirtumo pobūdis grynai analogiškas. Ir išties galima įsitikinti, kad išradingi žmonės visuomet yra fantazuotojai, o žmonės tikrai didelės vaizduotės – analitikai.

Tolesnis pasakojimas tam tikra prasme iliustruos skaitytojui čia išdėstytus samprotavimus.

Gyvendamas Paryžiuje 18... metų pavasarių ir dalį vasaros, susipažinau su tokiu mesjė Š. Ogiustu Diupenu. Šis jaunuolis buvo kilmingos, netgi garsios giminės palikuonis^{P5}, bet visokios nesėkmės įvarė jį į tokį skurdą, jog jis išėikvojo visą savo energiją, nieko daugiau jau nebesiekė ir nebesirūpino atgauti prarasto turto. Iš kreditorių malonės jam buvo likusi nedidelė tėvonijos dalis, ir jis, laikydamasis griežčiausios ekonomijos, tenkindamasis mažu, šiaip taip sudurdavo galą su galu, abejingas gyvenimo vilionėms. Vienintelis malonumas, kurį jis sau leido, buvo knygos, o jų Paryžiuje nesunku gauti.

Pirmą kartą mudu susitikome vienoje nežymioje bibliotekoje Monmartro gatvėje, kur abu ieškojome tos pačios, labai senos ir vertingos knygos, ir tai mus suartino. Vėliau mudu dažnai susitikdavome. Mane labai sudomino jo šeimos istorija, kurią jis

smulkiai ir, kaip būdinga prancūzams, visiškai atvirai papasakojo. Stebino ir jo visapusiškas apsiskaitymas; o svarbiausia – negalėjau nesigėrėti jo nepaprastu įkarščiu ir gaiviu vaizduotės šviežumu. Aš tuo metu Paryžiuje turėjau savų interesų ir, jausdamas, kad tokio žmogaus draugystė man bus neįkainojamas lobis, atvirai jam tą pasakiau. Galiausiai mes nusprendėme gyventi drauge tol, kol aš būsiu Paryžiuje; o kadangi mano žemiški reikalai nebuvo taip susipainioję kaip jo, tai aš, jam sutikus, nuošaliame ir apleistame Sen Žermeno^{P6} kampelyje išnuomojau ir įrengiau mudviejų svajingumą ir melancholiškumą atitinkantį įmantrios architektūros, nušiurusį, vos negriūvantį namą, kurį šeimininkai jau seniai buvo palikę dėl kažkokių prietarų, kurių mes nė nesistenėme sužinoti.

Jeigu žmonės būtų žinoję, kaip mes čia leidome dienas, būtų mus palaikę bepročiais, nors, galimas dalykas, nepavojingais bepročiais. Mes buvome visiškai atsiskyre nuo pasaulio. Nepriiminėjome jokių lankytojų. Naują gyvenamąją vietą laikiau didžiausioje paslapyje nuo savo buvusių draugų. O Diupenas jau daugelį metų buvo vienišas ir nebeturėjo pažįstamų Paryžiuje. Mes gyvenome tiktai savo pačių pasaulyje.

Keista mano draugo fantazijos užgaida (nes kaip kitaip ją galėčiau pavadinti?) buvo Nakties pamilimas; ir aš nuolankiai priėmiau šią *bizzarerie*⁵⁵, kaip ir visas kitas, *visiškai* pasiduodamas nežabotiems jo įnoriams. Tamsiaveidė deivė tolydžio apleisdavo mus, o mes, nenorėdami skirtis su ja, griebdavomės apgaulės. Vos tik imdavo brėkšti, užverdavome sunkias mūsų senojo namo langines ir uždegdavome porą kvepiančių žvakių, kurios skleisdavo dulsvą, vaiduoklišką šviesą. Ir pasinerdavome į fantazijas – skaitydavome, rašydavome, šnekučiuodavomės, iki laikrodžio dūžiai pranešdavo atėjus tikrąją Tamsą. Tada, susikabinę už parankių, vaikščiodavome gatvėmis, tęsdami dienos pokalbius, arba klajodavome iki vėlyvos nakties, ieškodami didžiulio miesto šviesų ir šešėlių žaidime tų neišsenkančių paskatų protui, kurių teikia ramus stebėjimas.

Tokiomis valandomis aš atkreipiau dėmesį ir susižavėjau nuostabiu Diupeno analitiniu protu, nors ir galėjau tikėtis jį turėsiant žmogų, apdovanotą tokia turtinga vaizduote. Atrodė, jog jis pats mėgaujasi šiuo sugebėjimu – ir net mėgsta pasirodyti, atvirai prisipažindamas, kiek tai jam teikia malonumo.

⁵⁵ Keistenybę (*pranc.*).

Jis girdavosi, iš pasitenkinimo tyliai kikendamas, jog dauguma žmonių jam tarsi atverstos knygos, ir visada patvirtindavo savo žodžių teisingumą, bemat pateikdamas stebinančių įrodymų, kaip gerai pažįsta mane patį. Tokiais atvejais jis darydavosi šaltas ir atitolęs; žvelgdavo nematančiomis akimis, o balsas, gražus tenoras, virsdavo diskantu ir būtų skambėjęs kone irzliai, jeigu ne ramus tonas ir aiški tarsena. Stebėdamas jį tokiomis valandėlėmis, aš dažnai susimąstydavau apie senovinę sielos dvilypumo teoriją^{P7} ir mėgaudavausi mintimi apie dvilypį Diupeną – kūrėją ir analitiką.

Iš to, ką dabar pasakiau, nespręskite, jog rengiuosi atskleisti kažkokią paslaptį arba rašyti romaną. Čia aprašytieji mano draugo prancūzo bruožai yra tiktai sujaudinto, o galbūt nesveiko proto išdava. Bet gyvas pavyzdys geriau pailiustruos jo tuometinių pastabų charakteringas savybes.

Vieną naktį vaikščiojome ilga ir šiukšlina gatve, netoli Palė Rojalio^{P8}. Mes abu buvome paskendę mintyse, ir kokias penkiolika minučių nė vienas nepravėrėme burnos. Staiga Diupenas sudrumstė tylą tokiais žodžiais:

– Tikrai, jis neūžauga. Geriau tikrų varjetės teatrui^{P9}.

- Dėl to negali būti abejonės, - atsakiau nesąmoningai ir ne iškart suvokiau (taip giliai buvau paskendęs mintyse), kaip tiksliai jo žodžiai sutapo su mano mintimis. Bet tuoj pat atsikvošėjau ir iš nuostabos išsižiojau.

- Diupenai, - tariau rimtai, - aš nieko nesuvokiū. Prisipažinsiu atvirai, jog esu apstulbintas, tiesiog negaliu patikėti savo ausimis. Iš kur galėjote žinoti, kad galvoju apie?.. - Aš nutilau, norėdamas įsitikinti, ar jis tikrai žino, apie ką maščiau.

- ...apie Šantiljį, - užbaigė jis. - Kodėl nebaigėte sakinio? Jūs galvojote, kad dėl savo menko sudėjimo jis netinka tragedijai.

Kaip tik apie tą žmogų ir sukosi mano mintys. Šantiljis, *quondam*⁵⁶ kurpius iš Sen Deni gatvės, buvo tiesiog pamišęs dėl teatro, pabandė Kserkso vaidmenį to paties pavadinimo Krebijono^{P10} tragedijoje ir už šias pastangas tapo visuotinių patyčių objektu.

- Paaiškinkite man, dėl Dievo meilės, - sušukau aš, - kokiū metodu, jeigu toksai yra, jūs prasiskverbėte į mano sielą? - Prisipažinsiu, kad buvau tiesiog apstulbintas, nors stengiausi to jam neparodyti.

⁵⁶ Kadaise (*lot.*).

- Tai vaisių pirklys, - atsakė mano draugas, - davė jums mintį, kad tasai batų lopytojas yra per mažas Kserksui *et id genus omne*⁵⁷.

- Vaisių pirklys?! Nieko nesuprantu! Nepažįstu jokio vaisių pirklio.

- Žmogus, kuris atsitrenkė į jus, kai mes prieš kokias penkiolika minučių įsukome į šią gatvę.

Dabar prisiminiau, kad kažkoks vyras su didžiule obuolių pintine ant galvos iš tikro vos neparvertė manęs, kai mes pasukome iš S. gatvės į šį skersgatvį, kuriame dabar stovėjome. Bet ką tai galėjo turėti bendra su Šantilju, aš taip ir negalėjau suprasti.

Diupenas neturėjo nė kruopelės vadinamojo *charlatanerie*⁵⁸.

- Paaiškinsiu, - tarė jis. - O kad jūs viską gerai suprastumėte, pirmiausia iš eilės prisiminsime jūsų mintis nuo mūsų paskutiniojo pokalbio iki susiduriant su vaisių pirkliu. Pagrindinės grandys yra šios: Šantiljis, Orionas, daktaras Nikolsas^{P11}, stereotomija, grindinio akmenys ir vaisių pirklys.

Nedaug tėra žmonių, kuriems bent kartą gyvenime nebūtų atėjusi į galvą mintis, įdomumo dėlei

⁵⁷ Ir tokiems kaip jis (*lot.*).

⁵⁸ Akių dūmimo (*pranc.*).

atsekti žingsnis po žingsnio viską, kas juos atvedė prie vienokių ar kitokių išvadų. Toks užsiėmimas dažnai esti labai įdomus; ir žmogų, kuris tai daro pirmą kartą, nustebina tas tariamai didelis nuotolis bei visiškas išėities taško ir baigmės neatitikimas. Taigi koks buvo mano nustebimas, kai išgirdau prancūzo paaiškinimą ir turėjau pripažinti, kad jis sako tiesą.

- Kiek prisimenu, - tarė jis, - sukdami iš S. gatvės, mes kalbėjomės apie arklius. Tai buvo paskutinė mūsų pokalbio tema. Kai perėjome į šią gatvę, vaisių pardavėjas su didžiule pintine ant galvos, skubėdamas pro šalį, pastūmė jus ant akmenų krūvos, suverstos toje vietoje, kur taisoma gatvė. Jūs atsisojote ant vieno tų akmenų, paslydote ir pasitempėte koją, susierziņęs ar pyktelėjęs sumurmėjote keletą žodžių, atsisukote, žvilgtelėjęte į akmenų krūvą ir vėl tylėdamas ėjote toliau. Nekreipiau per daug dėmesio į tai, ką jūs darote, tačiau stebėjimas pastaruoju metu man tapo tiesiog būtinybe.

Įbedęs akis į žemę, jūs apmaudžiai nužvelgdavote grindinio duobes ir provėžas (iš to sprendžiau, kad vis dar galvojate apie akmenis), kol priėjome nedidelę Lamartino^{P12} gatvę, kuri, bandymo tikslais, buvo išgrįsta glaudžiai suleistomis plokštėmis. Tada

jūsų veidas nušvito, lūpos krustelėjo, ir aš buvau tikras, jog sušnabždėjote „stereotomija“ – pretenzingą tokios rūšies grindinio pavadinimą. Aš žinojau, kad ištaręs žodį „stereotomija“, tuo pačiu metu būtinai pagalvosite apie atomus, taip pat ir apie Epikūro teorijas; kadangi prieš kiek laiko, kai mes kalbėjomės šia tema, aš buvau pasakęs, kad naujoji kosmogonija nuostabiai patvirtino blankius ir iki šiol deramai neįvertintus žymiojo graiko spėliojimus, tai jaučiau, kad negalėsite susilaikyti nepakėlęs akių į didįjį ūką Oriono žvaigždyne. Jūs pažvelgėte aukštyn; dabar buvau tikras, jog teisingai seku jūsų pėdomis. Beje, vakarykščiame *Musée* numeryje satyrikas, kandžiai pašiepęs kurpių, Šantiljį, kuris, apsiavęs koturnomis, pasikeitė net vardą, pacitavo štai šią mūsų dažnai minimą lotyniško eilėraščio eilutę:

*Perdidit antiquum litera prima sonum*⁵⁹.

Esu jums sakęs, kad čia kalbama apie Orioną, anksčiau vadintą Urionu, ir kadangi iš šio mano paaiškinimo jūs sąmoningai pasišaipėte, nutariau, kad to negalėjote pamiršti. Todėl buvo aišku, kad

⁵⁹ Pirmykščio skambesio neteko raidė pirmoji^{P13} (*lot.*).

būtinai sugretinsite Orioną ir Šantiljį. Kad taip ir padarėte, supratau iš šypsenos, nuslinkusios jūsų lūpomis. Jūs pagalvojote apie nelaimingojo kurpiaus auką. Iki tolėjote susikūprinęs, bet dabar pastebėjau, išsitiesėte visu ūgiu. Nusprendžiau, kad pagalvojote apie menkutę Šantiljo figūrą. Šioje vietoje aš pertraukiau jūsų susimąstymą ir pasakiau, kad tasai Šantiljis iš tikrųjų yra neūžauga ir labiau tiktų varjetės teatrui.

Po valandėlės, bevartant laikraščio „*Gazette des Tribunaux*“⁶⁰ vakarinį numerį, dėmesį patraukė tokia žinutė:

„NEPAPRASTA ŽMOGŽUDYSTĖ. Šiandien apie trečią valandą ryto, Sen Roko kvartalo gyventojus pažadino siaubingi nesiliaujantys klyksmai, sklidę, kaip rodėsi, iš namo Morgo gatvėje ketvirtojo aukšto, kur, kaip buvo žinoma, gyveno tik kažkokia ponija L'Españė ir jos duktė Kamilė L'Españė. Šiek tiek užgaišus prie durų, tuščiai besistengiant įeiti į namus įprastu būdu, teko su dalba išlaužti vartus, ir kokie aštuoni ar dešimt kaimynų, lydimi dviejų žandarų, įsiveržė į namą. Tuo metu klyksmai buvo nutilę; tačiau, kai žmonės užbėgo į pirmąją laiptų

⁶⁰ „Teismo laikraštis“ (*pranc.*).

aikštelę, buvo girdėti dviejų ar daugiau piktai besiginčijančių žmonių šiurkštūs balsai, kurie, matyt, sklido iš paties viršaus. Pasiekus antrąją laiptų aikštelę, šie garsai taip pat nuščiuvo, ir įsiviešpatavo visiška tyła. Žmonės išsiskirstė po namą, skubiai apžiūrėdami vieną kambarį po kito. Kai pagaliau įėjo į erdvų miegamąjį ketvirtajame aukšte, kurio langai yra į kiemo pusę (durys buvo užrakintos iš vidaus, taigi teko jas išlaužti), jie buvo ne tik sukrėsti, bet ir apstulbinti to, ką išvydo.

Kambaryje buvo viskas baisiausiai sujaukta – sulaužyti baldai išmėtyti į visas puses. Čia stovėjo tik viena lova, bet patalynė buvo nusviesta ant grindų. Ant kėdės gulėjo kraujuotas skustuvas. Prie židinio buvo prilipę du ar trys ilgi ir stori kuokštai žilų plaukų, sumirkusių kraujuje ir išpeštu, matyt, su šaknimis. Ant grindų buvo rasti keturi napoleon-dorai, auskaras su topazu, trys dideli sidabriniai šaukštai, trys šaukšteliai iš melchioro ir du maišeliai, kuriuose buvo apie keturis tūkstančius auksinių frankų. Komodos, stovinčios kampe, stalčiai buvo ištraukti ir, atrodo, išvogti, nors juose ir pasiliko dar daug daiktų. Po *patalyne* (ne po lova) buvo aptiktas seifas. Jis buvo atviras, raktas dar tebekyšojo spynelėje. Išskyrus keletą pageltonavusių laiškų ir

kitų nereikšmingų dokumentų, jame nieko daugiau nebuvo.

Ponios L'Españé pėdsakų čia nesimatė. Bet pakuroje buvo pastebėta nepaprastai daug suodžių, tad pradėta ieškoti kamine, ir (kaip baisu) iš ten buvo ištrauktas, galva žemyn, dukters kūnas; šitaip jis buvo įkištas gana giliai į siaurą židinio angą. Lavonas buvo dar šiltas. Apžiūrėjus jį paaiškėjo, kad oda daugelyje vietų nudrėksta, be abejonės, dėl to, kad kūnas buvo jėga įgrūstas į dūmtraukį ir iš ten ištrauktas. Veidas buvo smarkiai sudraskytas, ant kaklo matėsi tamsios mėlynės ir gilūs nagų pėdsakai, tarytum nužudytoji būtų buvusi pasmaugta.

Kruopščiai apieškoję visą namą ir nieko naujo nebesuradę, žmonės išbėgo į nedidelį grįstą vidinį kiemą. Čia gulėjo negyva senutė, kurios kaklas buvo taip giliai perpjautas, jog, pabandžius pakelti lavoną, galva visai atsiskyrė. Ir kūnas, ir veidas buvo siaubingai sužaloti, – ypač kūnas, – jis beveik neturėjo žmogaus pavidalo.

Atrodo, kad kol kas šiai šiurpiai paslapčiai išaiškinti nėra nė mažiausios vilties.“

Kitą dieną laikraštyje buvo pateikta papildomų duomenų.

„TRAGEDIJA MORGO GATVĖJE. Įvykus šiai nepaprastai ir šiurpiai piktadarystei, buvo apklausi-
sinėta daug asmenų, tačiau nieko nauja, kas galėtų
atskleisti šitą paslaptį, nesužinota. Toliau pateikiame
liudytojų parodymus.

Polina Diubur^{P14}, skalbėja, paliudijo, kad abi
nužudytąsias ji pažinojusi trejus metus, kadangi
joms skalbusi visą šį laiką. Senutės ir jos dukters
santykiai buvę geri – jos labai mylėjusios viena kitą.
Atlygindavusios visuomet dosniai. Apie jų gyvenimo
būdą ir pragyvenimo šaltinius nieko negalinti pasa-
kyti. Mananti, kad ponija L'Españė užsidirbdavusi
lėšų pragyvenimui būrimu. Buvo kalbama, kad ji
turinti santaupų. Skalbėja nieko nesutikdavusi, kai
užeidavusi baltinių arba atnešdavusi juos išskalbtus.
Tikrai žinanti, kad tarnaitės jos nelaikiusios. Rodos,
išskyrus ketvirtą aukštą, visame name nebuvę jokių
baldu.

Pjeras Moras, tabako krautuvės savininkas, paliu-
dijo, kad jau beveik ketverius metus jis pardavinėda-
vęs L'Españė nedideliais kiekiais uostomąjį ir rūko-
mąjį tabaką. Jis gimęs šioje miesto dalyje ir visą
laiką čia gyvenęs. Velionė ir jos dukra daugiau kaip
šešeri metai gyvenusios name, kuriame buvo rasti jų
lavonai. Iki šiol čia gyvenęs juvelyras išnuomodavęs

viršutinius kambarius įvairiems asmenims. Namas buvo ponios L'Españé nuosavybė. Nepatenkinta savo nuomininku, kuris piktnaudžiavęs patalpomis, čia persikėlusį ji pati, o tuščių kambarių niekam neišnuomodavusi. Senutė buvo suvaikėjusi. Per šiuos šešerius metus liudytojas jos dukterį tematęs tik kokius penkis ar šešis kartus. Abi jos gyvenusios labai uždarai – buvo laikomos turtingomis. Jis girdėjęs kaimynus šnekant, kad ponia L'Españé užsiimdavusi būrimu, bet tuo netikįs. Niekada nepastebėjęs ką nors įeinant į namus, išskyrus pačią senutę ir jos dukterį; porą kartų buvo užėjęs kažkoks patarnautojas ir kokius aštuonis ar dešimt kartų – gydytojas.

Panašiai liudijo ir kiti kaimynai. Niekas nenurodė, kad šį namą būtų kas nors dažnai lankęs. Niekas taip pat nežinojo, ar ponia L'Españé ir jos dukterė turėjo kokių nors giminaičių. Fasado langinės retai būdavo atidaromos, o iš kiemo pusės jos buvo visą laiką uždarytos, išskyrus tik didįjį kambarį ketvirtajame aukšte. Namas dar visai geras ir nelabai senas.

Izidorius Miusé, žandaras, paliudijo, kad apie trečią valandą ryto jis buvo iškvieštas prie to namo ir kad prie vartų radęs apie dvidešimt ar trisdešimt žmonių, mėginančių įsibrauti vidun. Pagaliau vartus pavykę atidaryti durklu – ne dalba. Tai jam buvę

nesunku padaryti, kadangi vartai buvo dvipusiai, nei iš apačios, nei iš viršaus neužsklęsti. Klyksmai sklido tol, kol buvo atidaryti vartai – tada staiga nutilę. Tai galėję būti vieno ar kelių kankinamų žmonių šauksmai – jie buvo garsūs ir pratisi, o ne trumpi ir su pertraukomis. Kai jis pasiekęs pirmąją laiptų aikštelę, išgirdęs du balsus, piktai ir garsiai besibarančius – vienas kalbėjęs šiurkščiu, kimių balsu, antrasis tarsi spiege – kažkoks keistas balsas. Jam pavykę nugirsti keletą pirmojo žodžių, kurie buvo prancūziški. Esąs tikras, kad tai buvęs ne moters balsas. Galėjęs atskirti žodžius *sacré* ir *diable*⁶¹. Tasai spiegių balsas buvo užsieniečio. Negališ pasakyti, ar tai buvęs vyro ar moters balsas. Negalėjęs suprasti žodžių, bet manęs, kad jie buvę ispaniški. Kambario ir lavonų būklę liudytojas nusakė taip pat, kaip ir mes savo vakarykščiame aprašyme.

Anri Diuvalis, kaimynas, pagal profesiją sidabrakalys, parodė, kad jis buvęs tarp tų žmonių, kurie pirmieji įėję į namą. Apskritai patvirtinąs Miusė parodymus. Vos tik jie įsilaužė pro vartus, tuojau juos vėl uždarę, norėdami sulaukyti minią, kuri, nors buvo jau vėlu, sparčiai didėjusi. Spiegių balsas,

⁶¹ „Prakeikimas“ ir „velnias“ (*pranc.*).

liudytojo nuomone, galėjęs būti italo. Esąs tikras, jog ne prancūzo. Galėjęs būti ir moters. Italų kalbos jis nemokąs. Taigi negalėjęs atskirti žodžių, bet intonacija buvusi neabejotinai italo. Pažinojęs ponią L'Españé ir jos dukterį. Dažnai pasišnekėdavęs su jomis. Įsitikinęs, kad nė viena iš nužudytųjų nekalbėjusi spiegiančiu balsu.

Odenheimeris, restorano savininkas. Liudytojas pats pasisiūlė duoti parodymus. Prancūziškai jis nemoka, todėl buvo apklausinėjamas per vertėją. Kilęs iš Amsterdamo. Jis ėjęs palei namą kaip tik tuo metu, kai pasigirdė klyksmai. Jie trukę keletą minučių, gal apie dešimtį. Buvo ilgi ir garsūs, stingdantys kraują ir graudūs. Liudytojas buvęs kartu su tais, kurie įėję į namą. Patvirtinąs visus ankstesnius parodymus, išskyrus vieną punktą. Esąs tikras, kad spiegiąs balsas buvo vyro – prancūzo. Žodžių atskirti negalėjęs. Jie skambėję garsiai ir tankiai – nelygiai – tarsį būtų buvę kalbama su baime ir kartu su įniršiu. Balsas buvęs šaižus, ne tiek spiegiąs, kiek šaižus. Ne, niekaip nepasakytum, kad spiegiąs. Kimusis balsas keletą kartų pakartojęs *sacré, diable*, o vieną kartą buvo pasakęs *mon Dieu*⁶².

⁶² Dieve mano (*pranc.*).

Žiulis Minjo, bankininkas iš firmos „Minjo ir Sūnūs“ Deloreno gatvėje. Jis esąs Minjo vyresnysis. Ponia L'Españė turėjusi šiek tiek kapitalo. Ji atidariusi sąskaitą jo banke... metų pavasarį (prieš aštuonerius metus). Dažnai įnešdavusi nedideles sumas, tačiau nė kiek nenuimdavusi. Bet trys dienos prieš mirtį ji asmeniškai paėmusi keturis tūkstančius frankų. Pinigai buvę išmokėti auksu, ir banko tarnautojas pristatęs juos į namus.

Adolfas Le Bonas, „Minjo ir Sūnūs“ firmos tarnautojas, paliudijo, jog minėtą dieną, apie vidurdienį, jisai palydėjęs ponią L'Españė į jos namus ir nunešęs keturis tūkstančius frankų, sudėtus į du maišelius. Atidarius duris, pasirodžiusi panelė L'Españė ir paėmusi iš jo vieną maišelį, o antrąjį jis atidavęs senuitei, atsisveikinęs ir išėjęs. Nieko gatvėje tuo metu nematęs. Tai labai nuošalus skersgatvis.

Viljamas Berdas, siuvėjas, parodė, kad drauge su kitais įėjęs į namą. Jis anglas. Paryžiuje gyvenęs dvejus metus. Vienas pirmųjų užlipęs laiptais. Girdėjęs du besiginčijančius balsus. Kimusis balsas buvo prancūzo. Kai kuriuos žodžius supratęs, bet dabar nebeatsimenąs visų. Aiškiai girdėjęs *sacré* ir *mon Dieu*. Tuo metu pasigirdo brūkštelėjimas kojomis ir bruzdesys, tarsi būtų grūmęsi keletas žmonių. Spie-

giąs balsas buvęs labai garsus, kur kas garsesnis už kimujį. Esąs tikras, kad tai buvęs ne anglo balsas, veikiau vokiečio. Galėjęs būti moters balsas. Vokiškai jis nemokąs.

Keturi iš anksčiau paminėtų liudytojų pakartotinoje apklausoje parodė, jog durys į miegamąjį, kuriame buvo rastas panelės L'Españé lavonas, buvusios užrakintos iš vidaus, kai ten atbėgę žmonės. Viešpatavusi visiška tylą, nei vaitojimo, nei mažiausio garso. Kai durys buvo išlaužtos, ten nieko neradę. Tiek miegamojo, tiek kambario į gatvės pusę langai buvę nuleisti ir aklinai uždaryti iš vidaus. Durys tarp kambarių buvusios uždarytos, bet neužrakintos. Durys iš prieškambario į koridorių buvusios užrakintos, raktas įkištas iš vidaus. Kambarėlis į gatvės pusę ketvirtajame aukšte, koridoriaus pradžioje, buvęs neužrakintas, durys buvusios pusiau praviros. Čia buvę priversta senų lovų, dėžių ir panašių daiktų. Jie buvo išnešti ir rūpestingai apžiūrėti. Viso namo pakampės buvo kuo kruopščiausiai ištyrinėtos. Šluotelėmis buvo išmaišyti visi dūmtraukiai. Namas yra keturių aukštų ir dar kambariai palėpėje. Nuleidžiamos durys, vedančios ant stogo, buvo stipriai užkaltos vinimis ir, atrodė, jau daugelį metų nebuvo atidarinėjamos. Laikas, praė-

jęs nuo tada, kai buvo išgirsti besiginčiją balsai, iki kambario durų išlaužimo, liudytojų buvo nurodytas nevienodai. Vieni nurodė tris minutes, kiti – penkias. Duris išlaužti buvo nelengva.

Alfonsas Garsijas, karstadirbys, paliudijo, kad gyvenęs Morgo gatvėje. Kilęs iš Ispanijos. Vienas iš tų, kurie įsiveržė į namą. Laiptais nelipęs. Jis esąs silpnų nervų ir bijojęs jaudintis. Girdėjęs besiginčijančius balsus. Kimusis balsas buvęs prancūzo. Suprasti žodžių negalėjęs. Spiegiąs balsas buvęs anglo – tuo jis neabejojęs. Angliškai jis nemokąs, tačiau sprendžiąs iš intonacijos.

Albertas Montanis, konditeris, parodė, kad jis vienas pirmųjų užlipęs laiptais. Balsus girdėjęs. Kimusis balsas buvęs prancūzo. Supratęs keletą žodžių. Kalbantysis tarsi priekaištavęs. Negalėjęs suprasti spiegiančiojo žodžių. Tas kalbėjęs greitai ir užsikirsdamas. Manęs, jog tai buvęs rusas. Šiaip visų kitų parodymus patvirtinęs. Pats jis italas. Niekada netekę kalbėti su rusu.

Kai kurie liudytojai, apklausti pakartotinai, patvirtino, kad visų ketvirtojo aukšto kambarių dūmtraukiai yra per siauri ir žmogus negalėjęs pralįsti pro juos. Kalbėdami apie „šluoteles“ jie turėjo galvoje cilindrinės formos šepetčius kaminams valyti. Tie

šepečiai buvo pertraukti per visus dūmtraukius. Name nėra kiemo durų, pro kurias būtų galėjęs kas nors pasprukti, kol žmonės lipo aukštyn. Panelės L'Españè lavonas buvo taip stipriai įgrūstas į dūmtraukį, jog tiktai keturiese ar penkiese pavyko jį ištraukti.

Polis Diuma, gydytojas, parodė, kad vos išaušus jis buvo pakviestas apžiūrėti lavonų. Jie abu gulėję ant čiužinio miegamajame, kuriame buvo rasta panelė L'Españè. Merginos kūnas smarkiai apdraskytas, su daugybe mėlynių. Tai paaiškinama tuo, kad lavonas buvęs įgrūstas į dūmtraukį. Oda ant kaklo smarkiai nudrėksta. Po pat smakru pastebėta keletas gilių įbrėžimų ir mėlynių, greičiausiai pirštų atspaudų. Veidas šiurpiai pamėlynijęs, akių obuoliai iššokę iš akiduobių. Liežuvis beveik visai perkastas. Po krūtine aptikta didžiulė mėlynė, padaryta, matyt, spaudžiant keliu. Pono Diuma nuomone, panelę L'Españè pasmaugę vienas ar keletas nežinomų asmenų. Motinos kūnas siaubingai sužalotas. Kone visi dešiniojos kojos ir rankos kaulai sulaužyti. Kairysis *tibia*⁶³ sutrupintas, taip pat ir kairiosios pusės šonkauliai. Visas kūnas baisiai sudaužy-

⁶³ Blauzdikaulis (*lot.*).

tas ir pamėlęs. Sunku pasakyti, koku būdu buvę taip sužalota. Svarus vėzdas, storas geležinis virbas, kėdė – bet koks didelis, sunkus ir bukas įrankis nepaprastai stipraus vyro rankose būtų galėjęs palikti tokias žymes. Moteris nė joku įrankiu nebūtų įstengusi smogti tokių smūgių. Mirusiosios galva, kai liudytojas ją pamatęs, buvusi visiškai atskirta nuo kūno ir taip pat smarkiai sudaužyta. Gerklė, matyt, buvusi perpjauta koku nors aštriu daiktu, greičiausiai skustuvu.

Aleksandras Etjenas, chirurgas, buvo pakviestas drauge su ponu Diuma apžiūrėti lavonų. Visiškai sutinkąs su pono Diuma parodymais.

Daugiau nieko svarbesnio nepavyko sužinoti, nors ir buvo apklausinėta dar keletas asmenų. Parvyžiuje dar nebuvo tokios paslaptingos ir taip visais atžvilgiais supainiotos žmogžudystės – jeigu iš viso ją galima pavadinti žmogžudyste. Policija buvo sutrikusi – nepaprastas atvejis panašiuose reikaluose. Nepavyko aptikti nė menkiausių pėdsakų.“

Vakariniame laikraščio numeryje buvo pranešama, kad Sen Roko kvartale susijaudinimas vis dar nerimsta, kad nusikaltimo vieta buvo dar kartą rūpestingai apieškota, dar kartą apklausti liudytojai, bet viskas veltui. Tačiau prieraše buvo pami-

nėta, kad suimtas ir pasodintas į kalėjimą Adolfas Le Bonas, nors, išskyrus jau žinomus faktus, jokių įkalčių nebuvo rasta.

Diupenas nepaprastai susidomėjęs sekė tyrimo eigą – taip bent buvo galima spręsti iš to, kad jis susilaikė nuo bet kokių pastabų. Tiktai perskaitęs pranešimą apie Le Bono suėmimą, jis paklausė mane, ką aš galvoju apie šį nusikaltimą.

Aš tegalėjau sutikti su viso Paryžiaus nuomone, jog tai neatskleidžiama paslaptis. Neįsivaizdavau, kaip būtų galima susekti nusikaltėlį.

– Nereikia spręsti, – pareiškė Diupenas, – iš šito paviršutiniško tyrimo. Paryžiaus policija, kuri tiek giriama už *įžvalgumą*, yra tik gudri, ne daugiau. Jos veiksmuose nėra sistemos, o daro ji tik tai, ką diktuoja aplinkybės. Ji plačiai reklamuoja savo priemones, bet šios priemonės neretai taip blogai pritaikomos reikiamu momentu, jog nenoromis priemeną poną Žurdeną^{P15}, kuris pareikalavo *robe-de chambre – pour mieux entendre la musique*⁶⁴. Dažnai jų gaunami rezultatai būna stebinantys, bet tai pasiekama daugiausia uolumu ir darbštumu. Kur šių savybių nepakanka, ten jų planai sužlunga.

⁶⁴ „Chalato, kad geriau girdėtų muziką“ (*pranc.*).

Vidokas^{P16}, pavyzdžiui, turėjo gerą nuojautą ir buvo pakankamai atkaklus. Bet, neturėdamas išlavinto mąstymo, jis nuolat darydavo klaidų, kylančių dėl pernelyg uolių tyrinėjimų. Jis žiūrėjo į daiktus iš taip arti, jog tuo net trukdė sau matyti. Jis galėdavo labai dėmesingai išnagrinėti vieną ar kitą detalę, tačiau, sukaupęs dėmesį į atskirus dalykus, išleisdavo iš akių visumą. Taip atsitinka tam, kuris nori būti per daug gilus. Tiesa ne visuomet glūdi šulinyje^{P17}. Mano nuomone, esminiuose dalykuose ji visada esti paviršiuje. Mes ieškom jos slėniuose, o surandam kalnų viršūnėse. Tipiškos šios rūšies klaidų ypatybės ir šaltiniai yra labai aiškūs stebint dangaus kūnus. Jeigu į žvaigždę pažiūrėsite skersomis, probėgšmais užmetę akį, nukreipę tiksliai tinklainės kraštą (jautresnį silpnesnės šviesos dirginimams, negu jos vidurys), tai pamatysite tą žvaigždę aiškiai ir galėsite tiksliai įvertinti jos ryškumą, negu pamažu gręždami žvilgsnį *tiesiai* į ją. Antruoju atveju į akį patenka didesnis spindulių kiekis, už tai pirmuoju – būna gerokai didesnis jautrumas šviesai. Per didelis gilumas silpnina ir drumsčia minties aiškumą. Netgi Venera gali išnykti iš dangaus skliauto, jeigu nukreipsime į ją per daug sutelktą, intensyvų ir tiesų žvilgsnį.

Kai dėl šios žmogžudystės, tai mums pirmiau reikia patyrinėti patiemis, o paskui galėsime pasakyti savo nuomonę. Šis tyrinėjimas bus gera pramoga (pamaniau, kad toks žodis čia nelabai tinka, bet nutylėjau), be to, Le Bonas kartą man padarė paslaugą, už kurią aš noriu atsidėkoti. Eime apžiūrėti patalpų savo akimis. Aš pažįstu policijos prefektą G., todėl nebus sunku gauti reikalingą leidimą.

Leidimą gavę, tučtuojau nuvykome į Morgo gatvę. Tai vienas tų skurdžių skersgatvių, jungiančių Rišelję ir Sen Roko gatves. Šis rajonas buvo toli nuo mūsų gyvenamosios vietos, todėl čia atvykome jau pavakary. Namą suradome nesunkiai, kadangi priešingoje gatvės pusėje dar tebesibūriavo praeiviai, tuščiai žiopsantys į uždarytas langines. Tai buvo paprastas paryžietiškas namas su vartais, prie kurių stovėjo stiklinė būdelė su slankiojančiu langeliu, liudijančiu, kad čia sėdėta durininko. Neužeidami į vidų, mes nužingsniavome toliau gatve, pasukome į skersgatvį, dar kartą pasukome ir priėjome prie pastato iš kiemo pusės. Diupenas kruopščiausiai tyrinėjo namą ir visą aplinką, nors, mano nuomone, visai be reikalo.

Po to mes grįžome atgal, priėjome prie namo iš fasado pusės, paskambinome ir, parodę įgalio-

jimus budintiems agentams, buvome įleisti į vidų. Užlipome laiptais ir įėjome į miegamąjį, kur buvo rasta panelė L'Españé ir kur dar gulėjo abu lavonai. Kambarys buvo paliktas toks, koks buvo – tokiais atvejais paprastai niekas neliečiama. Nepastebėjau nieko daugiau, kaip tik tai, apie ką jau buvau skaitęs laikraštyje „*Gazette des Tribunaux*“. Diupenas stropiausiai apžiūrėjo viską, net ir lavonus. Po to apėjome kitus kambarius, nusileidome į kiemą. Žandaras nesitraukė nuo mūsų nė per žingsnį. Tyrinėjimas užtruko iki tamsos; tada grįžome namo. Pakeliui mano draugas dar užsuko į vieno dienraščio redakciją.

Aš jau esu minėjęs, kad Diupenas turėjo daugybę užgaidų ir kad *je les ménageais*⁶⁵ – šiai frazei nėra angliško atitikmens. Dabar jam kažkas šovė į galvą, ir jis nenorėjo nieko kalbėti apie žmogžudystę iki pat rytdienos vidurdienio. Kitą dieną jis ūmai paklausė, ar aš nieko *ypatinga* nepastebėjau nusikaltimo vietoje.

Žodį „ypatinga“ jis ištarė tokiu tonu, jog aš net sudrebėjau pats nežinodamas kodėl.

⁶⁵ Aš joms nuolaidžiavau (*pranc.*).

- Ne, nieko ypatinga, - atsakiau, - bent jau nieko daugiau, ką mudu skaitėme laikraštyje.

- Abejoju, - tarė Diupenas, - ar „*Gazette*“ tinkamai išigilino į nenusakomą šio įvykio siaubingumą. Bet palikime ramybėje tuščius šio laikraščio spėliojimus. Man rodosi, jog ši paslaptis laikoma neatskleidžiama kaip tik dėl tos priežasties, dėl kurios ji turėtų būti laikoma lengvai atskleidžiama: aš turiu galvoje pačius *keisčiausius* šio nusikaltimo požymius. Policiją suklaidino ne tiek pačios žmogžudystės, kiek tokio žiaurumo beprasmiškumas. Be to, juos suglumino nesuderinami faktai: viršuje buvo girdėti besiginčiją balsai, o nieko, išskyrus panelės L'Españė lavoną, nebuvo surasta, nors iš ten nebuvo galima nepastebėtiems pabėgti į viršų. Nenusakomas chaosas kambarėje; lavonas, įgrūstas į dūmtraukį galva žemyn; pasibaisėtinas senutės kūno sužalojimas - šios aplinkybės, taip pat ir visos kitos, kurių aš neminėsiu, visiškai paralyžiavo valdžios agentų veiksmus ir neleido pasireikšti jų išgirtajam *įžvalgumui*. Jie padarė didelę, tačiau dažnai pasitaikančią klaidą, supainiodami neįprastumą su nesuprantamumu. Tačiau jeigu kas ir padeda protui rasti kelią į tiesą, tai tik šie nukrypimai nuo įprastinių ribų. Atliekant tokį tyrinėjimą, kaip dabar, ne tiek

svarbu klausti „kas atsitiko“, bet „kas atsitiko, ko anksčiau dar niekada nebuvo atsitikę“. Ir iš tiesų paprastumas sprendimo, kuris padės, ar jau padėjo man atskleisti šią paslaptį, yra tiesiog proporcingas tiems tariamiems sunkumams, su kuriais susidūrė policija.

Aš įsmeigiau akis į Diupeną su nebylia nuostaba.

- Dabar laukiu, - tarė jis, žvilgčiodamas į mūsų kambario duris, - laukiu žmogaus, kuris, jeigu ir nėra tiesioginis tų žudynių kaltininkas, tai tam tikru atžvilgiu buvo į jas įveltas. Jis greičiausiai yra nekaltas dėl pačių žiauriausių šios žmogžudystės baisybių. Tikiuosi, kad ši prielaida nebus klaidinga, kadangi ja ir remiasi mano įsitikinimas, jog pavyks įminti šią mįslę. Aš laukiu to žmogaus čia, šiame kambaryje, kiekvieną valandėlę. Suprantama, jis gali ir neateiti, bet, reikia manyti, kad ateis. Jeigu jis pasirodys, turime jį sulaikyti. Štai pistoletai. Abu žinome, kaip juos panaudoti, jeigu prireiks.

Paėmiau pistoletus, beveik nesuprasdamas, ką darau, netikėdamas savo ausimis, o Diupenas toliau kalbėjo tarsi sau. Aš jau esu minėjęs būdingą jam tokiais atvejais išsiblaškyimą. Jo žodžiai buvo skirti man, bet balsas, nors ir negarsus, turėjo tą intona-

ciją, kuria paprastai kalbama su žmogumi, esančiu labai toli. Sustingusiomis akimis jis žiūrėjo į sieną.

- Kad besiginčiją balsai, - kalbėjo Diupenas, - kuriuos girdėjo žmonės ant laiptų, buvo ne pačių moterų balsai, tą įrodė liudytojai. Todėl visiškai atpuola versija, kad esą senutė pirmiau užmušė dukterį, o po to pati nusižudė. Aš kalbu apie tai vien tik norėdamas parodyti savo metodą: poniai L'Españé nebūtų užtekę jėgų įgrūsti dukters lavoną į dūmtraukį, kur jis buvo surastas; be to, jos pačios kūno sužalojimų pobūdis visiškai atmeta prielaidą apie savižudybę. Vadinasi, jas nužudė kažkokie treči asmenys, ir kaip tik šių asmenų besiginčiją balsai ir buvo girdimi. O dabar norėčiau atkreipti dėmesį ne į liudytojų parodymus, apie šiuos balsus apskritai, o tik į tai, kas buvo ypatinga tuose parodymuose. Ar jūs nieko ypatinga juose nepastebėjote?

Aš pasakiau, kad visi liudytojai tvirtino, jog kimusis balsas yra prancūzo, o dėl spiegiančiojo, arba, kaip vienas pavadino, šaižiojo balso, buvo daug skirtingų nuomonių.

- Tai yra patys parodymai, - tarė Diupenas, - bet ne tų parodymų ypatingumas. Jūs nepastebėjote nieko reikšmingesnio, o kai ką buvo galima pastebėti. Liudytojai, kaip jūs teisingai paminėjote, visi

buvo vienodos nuomonės dėl kimiojo balso. O dėl spiegiančiojo balso liudytojų nuomonės skyrėsi – tai ir yra parodymų ypatingumas; italas, anglas, ispanas, olandas ir prancūzas, bandydami jį apibūdinti, visi parodė, kad tai *užsieniečio balsas*. Kiekvienas jų užtikrino, kad tai nebuvo jo tėvynainis. Be to, jo kalbą lygino ne su ta, kurią pats moka, bet kaip tik priešingai. Prancūzas mano, jog tai ispano balsas ir „būtų galėjęs atskirti keletą žodžių, *jeigu būtų mokėjęs ispaniškai*“. Olandas tvirtina, kad tai buvo prancūzo balsas, tačiau protokole mes randame, kad šis „*liudininkas nemokėjo prancūziškai ir buvo apklausinėjamas per vertėją*“. Anglas galvoja, kad tai vokiečio balsas, o „nesupranta vokiškai“. Ispanas „yra tikras“, kad tai anglo balsas, „sprendžias apie tai iš intonacijos“, nors „*anglų kalba jam visai svetima*“. Italas tiki, kad tai ruso balsas, bet „*niekada nekalbėjęs su tikru rusu*“. Antrasis prancūzas liudija skirtingai nuo pirmojo ir teigia, kad tai buvo italo balsas, bet, „*kadangi nemokąs italų kalbos*“, jis, kaip ir ispanas, „sprendžias iš intonacijos“. Tikrai keistai turėjo skambėti kalba, apie kurią buvo duoti tokie skirtingi parodymai ir kurios garsai nė vienam penkių stambiausių Europos kraštų atstovui nebuvo pažįstami! Jūs sakysite, kad tai galėjo būti azijiečio

arba afrikiečio balsas. Azijiečių ir afrikiečių Paryžiuje negausu; tačiau, netgi nepaneigdamas tokios galimybės, noriu atkreipti jūsų dėmesį į tris aplinkybes. Vienas liudytojas šį balsą apibūdino kaip „veikiau šaižų, o ne spiegiantį“. Kiti du charakterizuoja, jog spiegiantysis kalbėjo greitai ir užsikirsdamas. Jokių žodžių, netgi garsų, panašių į žodžius, nė vienas liudytojas negalėjo atskirti.

- Nežinau, - tęsė Diupenas, - ką jūs manote apie šiuos mano samprotavimus, bet drįstu tvirtinti, jog vien tik iš šios parodymų dalies padarytų motyvuotų išvadų - apie kimujį ir spiegiantįjį balsą - užtenka, kad kultų įtarimas, suteikiantis kryptį visai tolesnei šios paslapties išaiškinimo eigai. Sakydamas „motyvuotų išvadų“, aš turiu galvoje, kad *tik tokios* išvados ir yra galimos, ir kad jos *neišvengiamai* sukelia įtarimą, kaip vienintelį tų išvadų rezultatą. Koks tai įtarimas, kol kas nesakysiu. Įsidėmėkite tik tai, kad man jis pasirodė toks įtikinantis, jog suteikė tam tikrą kryptį tyrinėjimams nusikaltimo vietoje.

Dabar mintimis persikelkime į tą kambarį. Ko mes čia pirmiausia ieškosime? Ieškosime kelio, kuriuo žudikams pavyko pasprukti. Nėra reikalo priminti, kad nė vienas iš mūsų netiki antgamtiniais reiškiniiais. Ne dvasios nužudė panelę ir poniją L'Españé.

Nusikaltėliai buvo materialaus pasaulio būtybės ir paspruko remdamiesi jo dėsniais. Bet kaip? Laimė, šiuo klausimu galima samprotauti tik vienaip, ir tokiai samprotavimas *turi* nuvesti mus į tikslų sprendimą. Iš eilės panagrinėkime galimus pabėgimo būdus. Aišku, jog tuo metu, kai žmonės lipo laiptais aukštyn, žudikai buvo kambaryje, kur buvo surasta panelė L'Españė, arba bent gretimame kambaryje. Taigi tik šiuose dviejuose kambariuose mes turime ieškoti išėjimo. Policija nuodugniai ištyrinėjo grindis, lubas ir sienų tinką. Joks *slaptas* išėjimas negalėjo likti nepastebėtas. Nepasitikėdamas svetimomis akimis, aš vis dėlto viską apžiūrėjau pats. Ir iš tikrųjų slapto išėjimo ten *nėra*. Abiejų kambarių durys į koridorių buvo užrakintos iš vidaus. Žvilgtelėkime į dūmtraukius. Nors iki kokių aštuonių-dešimties pėdų virš pakuros jie yra normalaus pločio, toliau taip susiaurėja, kad pro juos negalėtų pralįsti netgi didesnė katė. Pasprukti kuriuo nors čia paminėtu keliu yra neįmanoma, lieka tik langai. Pro fasado langus niekas negalėjo pabėgti, kadangi jį būtų pastebėjusi minia gatvėje. Taigi *tikriausiai* žudikai pabėgo pro miegamojo langus. Priėję šią išvadą tokiu paprastu būdu, mes, kaip sugebantys protauti žmonės, negalime jos atmesti vien tik dėl

to, jog tai atseit aiškiai neįmanoma. Tik mes turime įrodyti, jog šis aiškus „neįmanomumas“ yra tariamas.

Miegamajame yra du langai. Vienas iš jų neužstatytas baldais ir visas gerai matomas. Antrojo lango žemutinę dalį uždengia prie jo pristumtos sunkios lovos galvūgalis. Pirmąjį langą žmonės rado stipriai uždarytą iš vidaus. Net keli vyrai jo negalėjo pakelti. Kairėje rėmo pusėje išgręžta didelė skylė ir į ją, kone iki galvutės, įkalta stambi vinis. Apžiūrėjus antrąjį langą, taip pat buvo rasta panaši vinis, įkalta tokiu pat būdu; ir šis langas niekaip nepasidavė pakeliamas. Dėl šių priežasčių policija buvo visiškai įsitikinusi, jog pabėgti pro čia buvo neįmanoma. *Todėl* jiems atrodė, jog nesą jokio reikalo traukti vinis ir atidarinti langus.

Aš tyrinėjau daug kruopščiau, ir tai dariau dėl ką tik nurodytų priežasčių – žinojau, jog reikia įrodyti, kad aiškus „neįmanomumas“ yra tariamas.

Aš samprotavau *a posteriori*⁶⁶. Žudikai tikrai pabėgo pro vieną šių langų. Bet tada jie nebūtų galėję taip tvirtai uždaryti langų iš vidaus, kaip jie buvo rasti. Šis akivaizdus faktas sustabdė policinin-

⁶⁶ Remdamasis patirtimi (*pranc.*).

kus, ir jie nebeplėtojo savo tyrinėjimų šia kryptimi. Bet langai buvo *uždaryti*. Vadinasi, jie *turėjo* užsirenkti patys. Tai vienintelė įmanoma išvada. Priėjau prie neužstatyto lango, vargais negalais ištraukiau vinį ir pabandžiau pakelti rėmą. Kaip ir tikėjausi, visos mano pastangos buvo bergždžios. Supratau, kad kažkur turi būti paslėpta spyruoklė; dabar įsitikinau, jog ir ankstesnės prielaidos yra teisingos, kad ir kokios paslaptingos atrodė aplinkybės, susijusios su vinimis. Atidžiai paieškojęs, tuoj pat suradau slaptą spyruoklę. Paspaudžiau ją ir, patenkintas savo atradimu, lango jau nė nekėliau.

Vėl įstačiau vinį į vietą ir ėmiau atidžiai ją apžiūrinėti. Žmogus, išlindęs pro langą, galėjo jį vėl uždaryti, spyruoklė būtų užsikirtusi, bet vinies įstatyti būtų buvę neįmanoma. Išvada buvo aiški, taigi vėl susiaurėjo mano ieškojimų apimtis. Vadinasi, žudikai turėjo pabėgti pro kitą langą. Jeigu spyruoklės abiejuose rėmuose yra tokios pačios – o to galima buvo tikėtis, – tai *turėjo* būti skirtingos vinyš arba bent skirtingai įkaltos. Užlipęs ant lovos čiužinio per galvūgalį, atidžiai apžiūrėjau antrąjį langą. Po to, užkišęs ranką už lovos krašto, aptikau ir paspaudžiau spyruoklę, kuri, kaip ir tikėjausi, niekuo nesiskyrė nuo anos. Tada apžiūrėjau vinį. Ji buvo tokia

pat stora, kaip ir pirmoji, ir panašiai įkalta – beveik iki pat galvutės.

Jūs pagalvosite, kad aš buvau suglumęs; jeigu taip manote, tuomet nesuprantate induktyvinio metodo. Aš, kaip sakoma, nešaudžiau pro šalį. Nė valandėlės nebuvau pametęs pėdsakų. Nė vienoje vietoje grandinė nebuvo įtrūkusi. Ištyriau paslaptį iki galo – *vinies*. Jau minėjau, kad ji niekuo nesišyrė nuo *vinies* kitame lange; bet šis faktas visai nieko nereiškė (nors ir atrodė svarus), nes buvau tvirtai įsitikinęs, jog nuo *vinies* ir reikia pradėti mįslę minti. „Ji lyg ir kitokia“, – pagalvojau. Vos prisiliečiau, galvutė ir koks ketvirtis colio pačios *vinies* pasiliko mano rankoje. Kita *vinies* dalis buvo skylėje, kur ji, matyt, ir buvo nulaužta. Nulaužta ji buvo seniai (lūžio vietoje pakraščiai buvo surūdiję) ir, atrodo, plaktuko smūgiu, kuris įkalė į rėmą ir jos galvutės kraštą. Vėl tiksliai ištačiau galvutę į tą pačią vietą – lūžio nebebuvo matyti, ir atrodė, kad *vinis* yra visiškai sveika. Paspaudžiau spyruoklę ir atsargiai pakėliau rėmą keletą colių. Drauge su rėmu kėlėsi ir *vinies* galvutė, tvirtai laikydamosi savo vietoje. Nuleidau langą, ir vėl susidarė įspūdis, jog *vinis* visiškai sveika.

Viena mįslė buvo įminta. Žudikas pabėgo pro langą, užstatytą lova. Žmogui išlindus, langas pats užsidarė (arba jį kas nors uždarė), ir spyruoklė atšoko į savo vietą. Ji ir prilaikė langą, o ne vinis, kaip kad manė policija – juk tik todėl ir buvo nuspręsta, jog tęsti tyrimą nėra reikalo.

Toliau kyla klausimas, kaip žudikas nusileido žemėn. Aš jį išsprendžiau eidamas drauge su jumis aplink namą. Maždaug penkių su puse pėdų nuo to lango atstumu yra išvestas žaibolaidžio lynas. Nuo jo niekas negalėtų pasiekti lango, tuo labiau įlipti vidun. Tačiau aš pastebėjau, kad ketvirtojo aukšto langinės yra ypatingo tipo, kurių paryžiečiai staliai vadina *ferrades*; tokios langinės dabar jau beveik nedaromos, bet jas dažnokai galima pastebėti senuose Lijono ar Bordo pastatuose. Jos primena paprastas duris (vienpusės, o ne suveriamas) ir skiriasi tik tuo, kad jų viršutinė dalis yra kiaura – panaši į groteles, todėl už jų galima patogiai įsiverti rankomis. Langinės ponios L'Españė name buvo trijų su puse pėdų pločio. Kai mes jas pamatėme iš kiemo pusės, jos buvo pusiau praviros, tai yra sudarė su siena statų kampą. Galimas dalykas, jog policija, kaip ir aš, apžiūrinėjo namą iš kiemo pusės. Bet kadangi žiūrėdami į šias *ferrades* jie matė

tik jų aukščio liniją (kitaip ir negalėjo matyti), policininkai nepastebėjo, koks tikrasis jų plotis, arba neatkreipė į tai reikiamo dėmesio. O įsitikinę, kad pro šią vietą nusikaltėliai negalėjo pasprukti, jie, suprantama, pasitenkino tik labai paviršutinišku apžiūrėjimu. Tačiau aš iškart pastebėjau, kad lango, esančio lovos galvūgalyje, langinė, atvėrus ją iki pačios sienos, bus maždaug tik dvi pėdos nuo žaibolaidžio. Man buvo aišku, kad nepaprastai vikrus ir drąsus žmogus nuo žaibolaidžio gali įlįsti pro langą. Būdamas dviejų su puse pėdų atstumu (sakykime, kad langinės yra visiškai atidarytos), nusikaltėlis galėjo stipriai nusitverti už grotelių. Po to, paleidęs žaibolaidį, įsiremęs kojomis į sieną ir drąsiai atsipykęs nuo jos, galėjo uždaryti langinę ir, jeigu tuo metu buvo atviras langas, išokti tiesiog į kambarį.

Noriu, kad įsidėmėtumėte, jog aš kalbėjau apie *ypatingą* energiją ir drąsą, kurie būtinai reikalingi norint sėkmingai atlikti tokį sunkų ir rizikingą numerį. Ketinau tik įrodyti, kad, pirma, tai buvo įmanoma padaryti ir, antra, *svarbiausia*, noriu, kad įsivaizduotumėte, kokio *neregėto*, tiesiog antgamtinio vikrumo reikia tokiam šuoliui.

Jūs, žinoma, pasakysite, kad, anot juristų, „savo teisumo įrodymui“ aš turėčiau veikiau sumažinti to

vikrumo reikšmę, o ne stengtis ją visiškai atskleisti. Galbūt taip būna juridinėje praktikoje, bet proto reikalavimai kitokie. Galutinis mano tikslas – tiesa. Dabar aš pirmiausia noriu, kad jūs palygintumėte tą *neregėtą* vikrumą, kurį aš ką tik paminėjau, su tuo *ypatingu* spiegiančiu (ar šaižiu) ir *trūkčiojančiu* balsu, kalbėjusio kalba, dėl kurios nebuvo dviejų vienodų nuomonių ir kurioje negalima buvo atskirti nė vieno skiemens.

Kai jis ištarė šiuos žodžius, galvoje man šmėkštelėjo miglota, dar nesusiformavusi nuojauta. Man rodėsi, jog tuoj tuoj suvoksiu Diupeno mintį, tačiau suvokti negalėjau, panašiai kaip kartais bandai prisiminti kažką užmirštą, bet vis dėlto taip ir neprisimeni. Tuo tarpu mano draugas kalbėjo toliau.

– Kaip matote, nuo klausimo, kaip nusikaltėlis paspruko, aš perėjau prie klausimo, kaip jis išibrovė. Ketinau įrodyti, kad ir išibrauta, ir pasprukta pro tą pačią vietą ir tuo pačiu būdu. O dabar sugrįžkime į patį kambarį. Pažiūrėkim, kaip jis atrodo. Manoma, kad komodos stalčiai buvo išvogti, nors daugelis daiktų juose palikta. Ši prielaida yra grynas absurdas. Tai tik spėjimas – ir labai kvailas – ne daugiau. Kaip galima žinoti, kad stalčiuose rasti ne visi daiktai, kurie juose anksčiau buvo? Ponios L'Españé ir

jos duktė gyveno užsisklendusios – pas nieką nesilankydavo ir pačios nieko nepriimdavo, retai teišeidavo iš namų, todėl nebuvo reikalo dažnai keisti apdarus. Rasti drabužiai anaipol ne prasčiau iš tų, kuriuos šios moterys galėjo dėvėti. Jeigu vagis būtų ką nors ėmęs, tai kodėl jis nepaėmė vertingiausių daiktų; kodėl nepaėmė visko? Žodžiu, kodėl jis paliko keturis tūkstančius aukso frankų, o išsitempė ryšulį baltinių? Juk pinigai buvo palikti. Beveik visa suma, kurią minėjo bankininkas Minjo, rasta maišeliuose ant grindų. Todėl noriu, kad išmestumėte iš galvos tą kvailą motyvo idėją, kurią policininkams pakišo parodymai apie pristatytus iki namų durų pinigus. Mūsų gyvenime kas valandą pasitaiko dešimteriojai nuostabesnių sutapimų už šitą (pinigų pristatymas ir po trijų dienų jų gavėjų nužudymas), o mes jų netgi nepastebime. Apskritai sutapimai yra didelis kliuvinys tam tikros kategorijos mąstytojams, neturintiems supratimo apie tikimybių teoriją – teoriją, kuriai svarbiausios mokslo šakos turi būti dėkingos už pačius garsiuosius savo atradimus. Jeigu auksas būtų dingęs, tai tasai faktas, jog jis buvo pristatytas prieš tris dienas iki žmogžudystės, reikštų kažką daugiau, negu paprastą sutapimą. Tada visai pagrįstai kiltų klausimas apie nusikaltimo

motyvą. Bet šiuo atveju laikyti pinigus svarbiausiu šio nusikaltimo motyvu, reikštų pripažinti nusikaltėlių buvus tikrą ištižėlį ir idiotą, kadangi auksą, kitaip sakant, savo motyvą, jis užmiršo.

O dabar, nepamiršdami aplinkybių, į kurias atkreipiau jūsų dėmesį – ypatingą balsą, nepaprastą vikrumą ir stebinantį tokios neregėtai žiaurios žmogžudystės betikslingumą – pažiūrėkime į pačias žudynes. Rankomis pasmaugta moteris ir galva žemyn įgrūsta į dūmtraukį. Paprasti žmogžudžiai tokiu būdu nežudo. Bent jau taip nesielgia su savo aukų lavonais. Iš to, kaip lavonas buvo įgrūstas į dūmtraukį, jūs galite pripažinti, kad tai kažkas neapsakomai keisto – kažkas visiškai nesuderinamo su mūsų supratimu apie žmogaus poelgius, netgi jeigu ir manytume, kad tą įvykdė visiškai išsigimėliai. Taip pat pagalvokite, kokia didelė turėjo būti jėga, taip stipriai įgrūdusi lavoną į tokią siaurą angą, kad net keliems žmonėms buvo sunku jį ištraukti.

Atkreipkite dėmesį ir į kitus šios baisios jėgos požymius. Ant židinio buvo stori plaukų kuokštai, labai stori žilų žmogaus plaukų kuokštai. Jie buvo išrauti su šaknimis. Jūs žinote, kokios reikia jėgos, norint išrauti iš karto netgi dvidešimt ar trisdešimt plaukų. Jūs, kaip ir aš, matėte šiuos kuokštus. Prie

jų šaknų (koks šiurpus reginys!) prilipę sukrešęje odos gumulėliai – neabejotinas įrodymas, kad jėgos, vienu kartu išrovusios kokią pusę milijono plaukų, būta milžiniškos. Senutės ne gerklė buvo perpjauta, bet galva visai atskirta nuo kūno – o juk nužudyta paprastu skustuvu. Pagalvokite taip pat apie žvėrišką šios piktadarybės žiaurumą. Aš nekalbu apie mėlynės ant ponios L'Españé kūno. Ponas Diuma ir gerbiamas jo asistentas Etjenas nustatė, kad jos padarytos buku daiktu, ir sakė tiesą. Tas bukas daiktas, aišku, yra kiemo grindinio akmenys, ant kurių auka buvo išmesta pro langą, užstatytą lova. Tai visiškai akivaizdu. Bet policija nesusivokė, kaip ir dėl langinių pločio, kadangi tos vinys taip sandariai užkalė jų nuovoką, jog jie nė nemanė, kad langai iš viso atidarinėjami.

Jeigu dabar prie viso šito pridėsite dar keistą netvarką kambaryje, tai belieka tik sujungti šias sąvokas: neįtikėtiną vikrumą, jėgą, viršijančią įprastines žmogaus jėgas, žvėrišką žiaurumą, žmogžudystės beprasmiškumą, galvoje netelpantį siaubingą elgesį ir balsą, kurio intonacija buvo nepažįstama daugelio tautų atstovams ir kuriame nebuvo jokių prasmingų žodžių. Tai kokią galima prieiti išvadą? Koks įspūdis jums susidarė?

Šiurpuliai perbėgo man per kūną nuo tokio Diupeno klausimo.

- Beprotis, - tariau aš, - tai padarė kažkoks pamišęs maniakas, pabėgęs iš netoliese esančio beprotnamio.

- Tam tikra prasme, - atsakė Diupenas, - jūsų žodžiuose yra tiesos. Bet bepročių balsai, netgi jų didžiausio šėlimo metu, visai nepanašūs į tą ypatingą balsą, girdėtą ant laiptų. Kiekvienas beprotis priklauso kokiai nors tautai, ir jo kalboje, nors žodžiai ir nerišlūs, skiemenys visuomet esti rišlūs. Be to, bepročių plaukai ne tokie, kokius aš dabar laikau rankose. Aš išplėšiau šį mažą kuokštelį iš kietai sugniaužtų ponios L'Españé pirštų. Ką apie juos galite pasakyti?

- Diupenai! - sušukau galutinai priblokštas, - kokie keisti plaukai - jie ne *žmogaus*.

- Aš to ir netvirtinu, - pasakė Diupenas, - bet norėčiau, kad prieš darydamas išvadas pažvelgtumėte į šį mano piešinėlį ant popieriaus. Tai tikslus pavaizdavimas to, ką vieni liudytojai apibūdino kaip „tamsias mėlynės ir gilias nagų atspaudus“ ant panelės L'Españé kaklo, o kiti (Diuma ir Etjenas) - kaip „keletą mėlynių, greičiausiai pirštų atspaudų“.

- Kaip matote, - tęsė mano draugas, išskleisdamas ant stalo popieriaus lapą, - šis piešinys vaizduoja pirštus, kurie stipriai ir ilgai gniaužė kaklą. Nė vieno iš jų nepajudėta iš vietos ir - tikriausiai iki pat aukos mirties - laikyta tvirtai suspaudus. O dabar pabandykime uždėti visus pirštus ant atitinkamų vietų, kurios čia yra sužymėtos.

Aš pamėginau, bet veltui.

- Galbūt mes darome ne taip, kaip reikia, - tarė jis. - Šis popierius plokščias, o žmogaus kaklas yra cilindro formos. Štai pliauska, maždaug tokios apimties kaip žmogaus kaklas. Apvyniokite apie ją piešini ir dar kartą pabandykite.

Padariau kaip lieptas, bet dabar buvo dar sunkiau negu anksčiau.

- Ne, - tariau aš, - tai ne žmogaus rankos žymės.

- O dabar, - tarė Diupenas, - perskaitykite šią ištrauką iš Kiuvjė^{P18}.

Tai buvo stambaus rudojo orangutango iš Rytų Indijos salų aprašymas. Milžiniškas šio žinduolio ūgis, nepaprasta jėga ir vikrumas, nesutramdomas žiaurumas ir jo sugebėjimai pamėgdžioti yra visiems gerai žinomi. Aš iškart supratau visą šios žmogžudystės siaubingumą.

- Čia aprašyti pirštai - tariau aš, baigęs skaityti, - visiškai sutaptų su šiuo piešiniu. Dabar suprantu, kad joks kitas gyvulys, o tik šis orangutangas galėjo palikti tokias žymes, kokias esate nukopijavęs. Ir šis rusvos spalvos plaukų kuokštelis labai panašus į Kiuvjė aprašytojo gyvulio plaukus. Tačiau man dar neaiškios visos šios siaubingos paslapties detalės. Be to, buvo girdėti *du* besiginčiją balsai, iš kurių vienas neabejotinai buvo prancūzo balsas.

- Tiesa. Ir jūs tikriausiai prisimenate šūktelejimą, kurį visi liudytojai vieningai priskiria šiam balsui, - šūktelejimą *mon Dieu!* Šiuos žodžius, pasakytus tuometinėmis aplinkybėmis, vykusiai apibūdino vienas liudytojas, konditeris Montanis; pasak jo, tai buvo panašu į tramdymą ar įkalbinėjimą. Remdamasis šiais dviem žodžiais, aš ir viliuosi išspręsti šitą mįslę. Kažkoks prancūzas žinojo apie žmogžudystę. Galimas dalykas, - netgi visai tikras dalykas, kad jis nedalyvavo šiose kruvinose skerdynėse. Galbūt orangutangas pabėgo nuo jo. Ir tikriausiai prancūzas jį sekė iki nusikaltimo vietos, bet tokių šiurpių įvykių paveiktas, nebegalėjo jo sugauti. Žvėris dar ir dabar laisvas. Nekursiu toliau prielaidų, - nes tai ir yra tik prielaidos, - kadangi migloti samprotavimai, kuriais jos remiasi, nėra pakankamai gilūs, ir net

mano paties protas negali jų įvertinti, taigi negaliu tikėtis, kad jos bus suprantamos kitiems. Pavadinime jas prielaidomis ir apie jas kalbėsime tik kaip apie prielaidas. Jeigu tasai prancūzas, kaip aš galvoju, iš tiesų neturi nieko bendra su šiomis žiaurybėmis, tai skelbimas, kurį vakar vakare, grįždamas namo, palikau „*Le Monde*“ (šis laikraštis, atstovaujantis mūsų laivininkystės interesams, yra daugelio jūrininkų skaitomas), turėtų jį atvesti pas mus.

Jis padavė man laikraštį, ir aš perskaičiau pranešimą: *SUGAUTAS Bulonės miške ... dieną, anksti rytą (tą rytą, kada įvyko žmogžudystė), stambus rusvas orangutangas, priskirtinas Borneo salų porūšiui. Jo savininkas (nustatyta, kad tai Maltos laivo jūrininkas) gali atsiimti gyvulį, jeigu įrodys, kad jisai priklauso jam ir sumokės nedidelę pinigų sumą už jo sugavimą ir laikymą. Kreiptis adresu: Sen Žermeneno priemiestis, ... gatvė, Nr. ..., ketvirtas aukštas.*

- Iš kur galėjote žinoti, - paklausiau aš, - kad tasai žmogus yra Maltos laivo jūrininkas?

- Aš šito nežinau, - atsakė Diupenas. - Visai nesu tuo tikras. Bet žvilgtelėkime į šią juostos skiautelę. Sprendžiant iš jos formos ir iš to, kokia ji nešvari, matyti, kad juosta buvo rišami plaukai į ilgą kasą, kurias taip mėgsta jūrininkai, mazgas taip pat jūrei-

viškas, būdingas maltiečiams. Radau šį kaspiną ant žemės prie žaibolaidžio. Nemanau, kad jis būtų priklauses kuriai nors iš nužudytųjų. O jeigu aš klystu, darydamas išvadas iš šio kaspino, jei tasai prancūzas ne Maltos laivo jūrininkas, tai mano skelbimas nepadarys žalos. Jeigu apsirinku, jis tiesiog pagalvos, jog mane suklaidino kokia nors aplinkybė, ir nesigilins į šį reikalą. Bet jei aš galvoju teisingai, tai laimėjau svarbų kozirį. Žinodamas apie žmogžudystę, prancūzas, nors ir nekaltas, dvejos, ar jam atsiliepti į skelbimą, ar atsiimti orangutangą. Jis samprotaus taip: „Aš nekaltas; esu neturtingas; mano orangutangas daug kainuoja – o žmogui kaip man, tai tikras turtais – kodėl turiu jo netekti dėl kažkokių nepagrįstų nuogaštavimų? Dabar jis čia pat, ranka pasiekiamas. Jis buvo surastas Bulonės miške, labai toli nuo žmogžudystės vietos. Ar gali kam nors kilti įtarimas, jog neprotingas žvėris galėjo padaryti tokias baisybes? Policijos padėtis kebli – jai nepavyko aptikti nė menkiausio pėdsako. Net jeigu ji ir susektų žvėrį, vis tiek būtų neįmanoma įrodyti, kad aš žinau apie žmogžudystę, arba apkaltinti už tai. Bet svarbiausia, kažkas apie mane jau žino. Skelbėjas mane vadina žvėries savininku. Kažin, ką dar jis apie mane žino. Jeigu nenuėsiu atsiimti savo nuosavybės, kuri tiek

daug kainuoja, ir yra žinoma, kad man priklauso, tai gali kilti įtarimas, kad žvėris ir padarė nusikaltimą. O aš visai nesuinteresuotas atkreipti dėmesį į save arba į žvėrį. Atsiliepsiu į skelbimą, atsiimsiu orangutangą ir laikysiu jį uždarytą, kol viskas aprims.“

Šią valandėlę ant laiptų išgirdome žingsnius.

– Paruoškite pistoletus, – įspėjo Diupenas, – bet neparodykite ir nepanaudokite jų iki neduosiu ženkle.

Fasadinės durys buvo neužrakintos; svečias įėjo pro jas nepaskambinęs ir ėmė lipti laiptais. Tačiau, matyt, suabejojo. Netrukus išgirdome jį leidžiantis žemyn. Diupenas skubiai pribėgo prie durų, bet tuo metu žmogus vėl ėmė lipti aukštyn. Šį kartą jis nebegrižo atgal, o ryžtingu žingsniu lipo aukštyn ir tuoj pat pabeldė į mūsų kambario duris.

– Prašom! – linksmu ir draugišku balsu pakvietė Diupenas.

Į kambarį įėjo vyras. Nėra abejonės, jis buvo jūrininkas, – aukštas, tvirto sudėjimo, raumeningas, akiplėšiška veido išraiška, tarsi šaipytūsi iš paties velnio, tačiau apskritai gana malonios išvaizdos. Saulėje įdegęs veidas pusiau uždengtas žandenuų ir *mustachio*⁶⁷. Rankoje jis laikė sunkią ažuolinę

⁶⁷ Ūsų (*it.*).

lazdą, bet kitokio ginklo, matyt, neturėjo. Jūrininkas nerangiai nusilenkė, pasakė „labas vakaras“ prancūziškai; šiuos žodžius jis ištarė taip, kaip kalbama Nešatelyje^{P19}, bet vis dėlto galėjai suprasti, kad tai paryžietis.

- Prašom sėstis, drauguži, - tarė Diupenas. - Jūs tikriausiai atėjote orangutango? Garbės žodis, aš tiesiog pavydžiu jums. Nuostabiai gražus ir, be abejo, labai brangus žvėris. Kiek, jūsų nuomone, jam metų?

Jūrininkas giliai atsiduso, kaip žmogus, kuriam nuo širdies nukrito sunkus akmuo, ir po to atsakė tvirtu balsu:

- Sunku pasakyti, bet ne daugiau kaip ketveri ar penkeri. Ar jis čia?

- O ne, čia nėra kur jo laikyti. Jis yra nuomojamoje arklidėje, netoliese, Diubur gatvėje. Atiduosiu jį rytoj rytą. Žinoma, jeigu įrodysite, kad tai jūsų nuosavybė.

- Suprantama.

- Gaila man bus išsiskirti su juo, - atsiliepė Diupenas.

- Mesjė, už visus jūsų rūpesčius atsilyginsiu, - užtikrino vyriškis. - Man ir į galvą tai neatėjo. Mielai užmokėsiu už žvėries sugavimą - žinoma, saikingai.

- Ką gi, - atsakė mano bičiulis. - Tai labai gražu iš jūsų pusės. Kiek čia paprašius? Minutėlę... o, jau žinau. Atlyginimas tebūnie toks. Papasakokite viską, ką žinote apie žmogžudystę Morgo gatvėje.

Paskutinius žodžius Diupenas ištarė tyliai ir labai ramiai. Taip pat ramiai jis priėjo prie durų, užrakino jas ir įsidėjo raktą į kišenę. Po to išsitraukė pistoletą iš užančio ir be mažiausio susijaudinimo padėjo jį ant stalo.

Jūrininko veidą nutvieskė raudonis, tarsi jį būtų kas smaugęs. Jis pašoko iš vietos ir griebė lazdą, bet po valandėlės vėl krito į kėdę, drebedamas visu kūnu, o jo veidas mirtinai išbalo. Jis neištarė nė žodžio. Man buvo nuoširdžiai jo gaila.

- Be reikalo išsigandote, drauguži, - maloniai tarė Diupenas. - Visiškai be reikalo. Mes nenorime jums nieko blogo. Duodu džentelmeno ir prancūzo žodį, kad neketiname padaryti jums skriaudos. Aš puikiai žinau, jog esate nekaltas dėl tų baisybių Morgo gatvėje. Tačiau negaliu tvirtinti, kad tam tikru atžvilgiu nesate į jas įsivėlęs. Iš to, ką pasakiau, turbūt suprantate, jog daug kas šiuo klausimu man jau yra žinoma, ir iš tokio šaltinio, apie kurį jūs niekada nė nesapnavote. Apskritai padėtis man yra aiški. Jūs nepadarėte nieko, ko buvo galima išvengti, tikrai,

nieko, dėl ko galėtumėte būti apkaltintas. Jūs netgi nieko nepavogėte, nors galėjote vogti nebaudžiamas. Jums nėra ko slėpti. Jums nėra reikalo ką nors nutylėti. Iš kitos pusės, garbės principai įpareigoja pasakyti viską, kas jums žinoma. Suimtas nekaltas žmogus, įtariamą žmogžudyste, kurios kaltinimą jūs galite nurodyti.

Kol Diupenas kalbėjo, jūrininkas spėjo susitvartinti, bet jo pirmąsio laisvumo neliko nė ženkle.

– Tepadedu man Dievas, – tarė jis, valandėlę patylėjęs. – Papasakosiu viską, ką žinau apie šį reikalą. Bet aš nemanau, kad patikėsite bent pusę to, ką išgirsite. Būčiau kvailys, jeigu tikėčiausi ko nors panašaus. Vis tiek aš *tikrai* nekaltas ir viską nuoširdžiai prisipažinsiu, nors ir tektų už tai užmokėti gyvybę.

Štai trumpas turinys to, ką jis papasakojo. Neseniai jis buvo nukeliavęs į Indijos salyną. Su grupe jūrininkų išlipo Borneo saloje ir pramogos dėlei patraukė į salos gilumą. Jam su draugu pavyko sugauti orangutangą. Tasai draugas mirė, ir jis tapo vieninteliu žvėries savininku. Po daugybės rūpesčių, kurių plaukiant atgal pridarė nesutramdomas belaisvis, jam pagaliau pavyko parsigabenti jį į Paryžių ir uždaryti savo namuose. Norėdamas išvengti nema-

lonaus kaimynų smalsumo, laikė žvėrį rūpestingai paslėpęs, ir taip manė laikyti iki jam užgis žaizda kojoje, į kurią, plaukiant laivu, buvo įsivaręs rakštį. Vėliau ketino jį parduoti.

Grižęs namo iš jūrininkų pasilinksminimo tą naktį, arba tiksliau, jau rytą tos dienos, kai buvo įvykdyta žmogžudystė, jis rado beždžionę savo miegamajame; ji buvo ištrūkusi iš greta esančio sandėliuko, kuriame, kaip jisai manė, beždžionė buvo saugiai uždaryta. Su skustuvu rankoje, visa išsimuilinusi, ji sėdėjo prieš veidrodį ir rengėsi skustis, nes tikriausiai anksčiau pro rakto skylutę buvo mačiusi besiskutantį šeimininką. Pamatęs tokį pavojingą ginklą šio nuožmaus žvėries letenose ir žinodamas, kad jis puikiai moka juo naudotis, jūrininkas išsigando ir kurį laiką nesuvokė, ką daryti. Tačiau jis jau žinojo, kad gyvulį sutramdyti rimbu galima netgi pačių smarkiausių jo siautulių metu, taigi griebėsi jo ir šį kartą. Pamatęs rimbą, orangutangas puolė pro kambario duris laiptais žemyn, kur, nelaimė, buvo atdaras langas, ir iššoko pro jį į gatvę.

Išsigandęs prancūzas leidosi vytis; beždžionė, nepaleisdama skustuvo vis stabelėdavo ir atsigrėždavo, išdarinėdama grimasas savo persekiotojui, o kai tasai prisiartindavo, ji nubėgdavo toliau.

Gaudynės tęsėsi ilgai. Gatvėse viešpatavo visiška tyla, kadangi buvo tik kokia trečia valanda ryto. Skersgatvyje, esančiame už Morgo gatvės, bėglio dėmesį patraukė šviesa, sklindanti pro atvirą ponios L'Españė miegamojo langą ketvirtajame aukšte. Pripuolęs prie namo, jis pamatė žaibolaidį, neįtikimai vikriai užlipo juo, po to nusitvėrė už langinės, kuri buvo atidaryta iki sienos, ir, laikydamasis jos, užšoko tiesiog ant lovos galvūgalio. Visa tai netruko nė minutės. Šokdamas į kambarį, orangutangas kojos spyriu vėl atvėrė langinę.

Jūrininkas nežinojo, džiaugtis ar nuogąstauti. Jis buvo tikras, jog čia pavyks sugauti žvėrį, patekusį į spąstus, nes iš jų buvo galima ištrūkti tik žaibolaidžio lynu. Bet jam buvo labai neramu. Kad tik beždžionė ko nors nepridarytų name! Ši mintis jį paskatino toliau vyti bėglį. Įsliuogti žaibolaidžiu nėra sunku, ypač jūrininkui. Tačiau užlipęs iki ketvirto aukšto turėjo sustoti; langas buvo tolokai kairėje, ir jis tegalėjo išsitempęs žvilgtelėti į kambario vidų. O ten pamatė tokį siaubą, jog vos nenukrito žemėn. Kaip tik tuo metu nakties tyloje ir pasigirdo šiurpūs šauksmai, pažadinę iš miego ir išgąsdinę Morgo gatvės gyventojus. Ponia L'Españė ir jos duktė, abi apsirengusios naktiniais marškiniais, matyt, tvarkė

dokumentus jau minėtame seife, kuris buvo ištrauktas į kambario vidurį. Jis buvo atidarytas, o jo turinys išverstas šalia ant grindų. Aukos sėdėjo turbūt nugaromis į langą; sprendžiant pagal laiką, praėjusį nuo žvėries įsiveržimo iki šauksmų, atrodo, kad jos ne iš karto jų pastebėjo. Moterys tikriausiai pamanė, jog langinę stuktelėjo vėjas.

Kai jūrininkas žvilgtelėjo į vidų, milžiniškas žvėris buvo pačiupęs poniją L'Españé už plaukų (jie buvo palaidi, kadangi jinai šukavosi) ir mosikavo skustuvu jai prieš veidą, mėgdžiodamas barzdaskutį. Duktė gulėjo paslika ant grindų: ji buvo nualpusi. Senutės riksmas ir priešinimasis (todėl jai ir buvo išrauti plaukai) gal ir taikingus orangutango ketinimus pavertė įniršiu. Vienu smarkiu smūgiu jis vos nenukirto jai galvos. Pamatęs kraują, visai pasiuto. Grieždamas dantimis, svaitydamas iš akių kibirkštis, jis puolė prie mergaitės, suleido savo baisingus nagus jai į kaklą ir spaudė tol, kol ji numirė. Tą akimirką klaidžiojęs ir pamišęs jo žvilgsnis nukrypo į lovos galvūgalį, virš kurio buvo matyti jo šeimininko veidas, sustingęs iš siaubo. Žvėris, matyt, dar nebuvo užmiršęs baisaus rimbo, todėl jo įtūžis iš karto pavirto baime. Žinodamas, kad nusipelnė bausmės ir tarsi norėdamas paslėpti savo kruvinus

darbus, apimtas paniškos baimės, jis puldinėjo po kambarį traukydamas ir laužydamas baldus, mėtydamas patalynę nuo lovos. Galiausiai pagriebęs merginos lavoną įgrūdo į dūmtraukį, kur jis ir buvo rastas; po to čiupo senutės lavoną ir galva žemyn išmetė pro langą.

Kai beždžionė su savo sužalotu nešuliu prisiartinė prie lango, siaubo apimtas jūrininkas prigludo prie lino ir jau ne lipo, o veikiau nušliuožė žemėn ir nudūmė namo, drebėdamas dėl šių skerdynių pasėkų; baimės apimtas, jis atsižadėjo rūpintis tolesniu orangutango likimu. Šūksmai, kuriais prancūzas išreiškė pasibaisėjimą ir išgąstį, sumišę su įdūkusio padaro unkštumu, ir buvo tie garsai, kuriuos nugirdo žmonės ant laiptų.

Man mažai ką teliko pridurti. Orangutangas tikriausiai pabėgo iš miegamojo žaibolaidžio lynu dar prieš išlaužiant duris. Šokdamas pro langą, jis ir bus jį užtrenkęs.

Po kurio laiko jį sugavo pats jūrininkas ir brangiai pardavė Botanikos sodui. Le Bonas tuojau pat buvo paleistas, kai mes policijos prefekto biure papasakojome apie visas to įvykio aplinkybes. Žinoma, Diupenas neištvėrė kai ko nepakomentavęs. Nepaisant savo prielankumo mano draugui, šis pareigūnas

negalėjo nuslėpti apmaudo, kad taip pakrypo reikalai, ir netgi porą kartų įgėlė mums, primindamas, kad niekam nedera kišti nosies į svetimus reikalus.

- Tegu, - tarė Diupenas, taip nieko jam ir neatsakęs. - Tegu išlieja širdį. Tada jam bus lengviau. Aš patenkintas, kad nugalėjau jį jo paties tvirtovėje. Nesuprantu tik, kodėl jis taip stebisi, jog jam nepavyko įminti šios mįslės; juk, tiesą sakant, mūsų bičiulis prefektas yra per daug gudrus, todėl mintis giliai nesiekia. Jo išmintis neturi *stuburo*. Yra tik galva, o kūno nėra, taip, kaip vaizduojama deivė Laverna^{P20} - arba, geriausiu atveju, turi galvą ir pečius, kaip menkė. Bet, šiaip ar taip, jis sumanus žmogus. Mane ypač žavi jo sugebėjimas veidmainiauti, kuriuo jis pelnė sau didelio gudruolio reputaciją. Aš turiu galvoje jo įprotį *de nier ce qui est, et d'expliquer ce qui n'est pas*⁶⁸.

⁶⁸ Neigti tai, kas yra, ir kalbėti apie tai, ko nėra (*pranc.*)
P21.

MALSTREMO GELMĖSĖ^{P1}

Dievo keliai tiek Gamtoje, tiek ir Lemtyje skiriasi nuo mūsų kelių; o mūsų darbai negali nė prilygti didybei, gelmei ir neįžvelgiamumui jo kūrinijų, kurie gilesni už Demokrito šulinį^{P2}.

DŽOZEFAS GLENVILIS^{P3}

Mes užkopėme į aukščiausios uolos viršūnę. Senis, matyt, buvo smarkiai nuilsęs, nes keletą minučių negalėjo išstarti nė žodžio.

- Dar ne taip seniai, - prašneko jis pagaliau, - ir aš būčiau galėjęs vesti jus šiuo taku ne blogiau už savo jauniausiąjį sūnų; beveik prieš trejus metus man nutiko tai, ko dar niekada nebuvo patyręs mirtingasis - arba bent jau nėra tokio žmogaus, kuris būtų tai patyręs ir likęs gyvas. Šešios siaubo valandos sugniuždė mano kūną ir dvasią. Jums turbūt atrodo, kad aš esu nukaršęs senis, bet taip nėra. Per pusę dienos juodi kaip varnas mano plaukai pražilo, kūnas suglebo, o nervai taip pakriko, jog imu drebėti nuo mažiausios įtampos ir baiminuosi net

šešėlio. Ar patikėsite, jog žvelgiant žemyn net nuo šios menkutės uolos man ima svaigti galva?

„Menkutė uola“, ant kurios krašto jis taip neapdairiai prigulė pailsėti – beveik visu kūnu jis buvo pakibęs virš prarajos ir tik alkūne atsirėmęs į slidų uolos kraštą – ši „menkutė uola“, status, juodas ir žvilgantis luitas, stūksojo iškilęs per kokį tūkstantį penkis šimtus ar tūkstantį šešis šimtus pėdų virš uolų karalijos apačioje. Už nieką pasaulyje nebūčiau išdrįšęs prieiti arčiau kaip per penkis šešis žingsnius nuo jos krašto. Prisipažinsiu, kad ši pavojinga mano bendrakeleivio poza man įvarė tokią baimę, jog aš visu ūgiu išsitiesiau ant žemės, įsikibau į šali-
mais augančius krūmokšnius ir nedrįsau net akių pakelti į dangų – niekaip negalėjau atsikratyti minties, jog šėlstantis vėjas ims ir nuvers kalną iš pačių pamatų. Praėjo nemažai laiko, kol išdrįsau atsisėsti ir pažvelgti tolymon.

– Na, užteks paikioti, – tarė mano vadovas, – juk atsivedžiau jus čia, kad geriau išžiūrėtumėt vietą, kur man nutiko tas įvykis, – kai pasakosiu, viską matysite prieš savo akis.

– Dabar mes esame, – kalbėjo jis, kaip paprastai pradėdamas iš tolo, – mes esame netoli Norvegijos krantų, – šešiasdešimt aštuonių laipsnių platumoje –

didelėje Nordlando provincijoje, atšiauriame Lofodeno krašte^{P4}. Kalnas, ant kurio viršūnės sėdime, vadinasi Rūškanasis Helsegenas. O dabar pasikelkime truputį aukščiau – įsitverkite žolės, jeigu svaigsta galva – taip – ir pažvelkite už tos, apačioje mūsų esančios rūko juostos, į jūrą.

Nukreipiau apsvaigusį žvilgsnį žemyn ir išvydau vandenyno platybes tokios tamsios spalvos, jog iš karto prisiminiau Nubijos geografo aprašymą^{P5} apie *Mare Tenebrarum*⁶⁹. Niūresnį ir nykesnį peizažą sunku būtų buvę įsivaizduoti. Į dešinę ir kairę, kiek tik aprėpė akys, tarsi pasaulio tvirtovės driekėsi šiurpiai juodų ir pasvirusių uolų eilės, o jų niūrumą dar labiau ryškino bangos, kurios, aukštai iškėlusios savo baltas, baisias keteras, puolė jas, be atvangos kaukdamos ir riaumodamos. Priešais iškyšulį, ant kurio viršūnės buvome, už kokių penkių ar šešių mylių nuo kranto, matėsi maža plika salelė; arba, tiksliau pasakius, buvo galima spėti, jog ten yra salelė, iš įnirtingos, ją gaubiančios bangu mūšos. Kokios dvi mylios arčiau kranto matėsi kita, mažesnė, šiurpiai išraižyta tuščia salelė, apie kurią juodavo uolų sangrūdos.

⁶⁹ Tamsos jūra (*lot.*).

Vandenyno ruožas tarp tolimesnės salelės ir kranto atrodė labai neįprastai. Nors šiuo metu nuo jūros pūtė toks stiprus vėjas, jog brigas, plaukiąs tolumoje su visiškai sutrauktu triseliu, protarpiais visas panirdavo ir išnykdavo iš akių. Šiame ruože nesimatė įprasto bangavimo, o tik trumpi, staigūs, įnirtingi susikertančių bangų šoktelėjimai – tiek pavėjui, tiek ir prieš vėją. Putų ten beveik nebuvo, tik visai prie pat uolų.

– Tą salą tolumoje, – tęsė senis, – norvegai vadina Vurgu. Šitą, viduryje – Moske. Toji, mylia į šiaurę, yra Ambarenas. Tenai – Islezenas, Hotholmas, Keildhelmas, Suarvenas ir Bukholmas. Dar toliau – tarp Moskės ir Vurgo – Oterholmas, Flimenas, Sandflezenas ir Stokholmas. Tai tikrieji jų pavadinimai. Bet kodėl joms apskritai reikėjo duoti vardus, nei jums, nei man nelemta suprasti. Ar ką nors girdite? Ar pastebite permainų vandenyje?

Jau kokią dešimtį minučių mes buvome Helsegeno viršūnėje, į kurią įkopėme iš vidinės Lofodeno dalies, taigi jūrą išvydome tik pasiekę viršūnę. Seniui bekalbant, išgirdau garsų ir vis stiprėjanti gaudesį, tarsi būtų maurojusi milžiniška buivolų kaimenė Amerikos prerijose; tą pačią minutę pastebėjau, jog jūrininkų vadinamos *kapotos* bangos greitai

pavirto į srovę, tekančią rytų pusėn. Čia pat, mano akyse, šioji srovė įgavo neregėtą greitį. Kiekvieną akimirką tas greitis didėjo – veržlumas augo. Per penkias minutes visas jūros plotas iki pat Vurgo sukunkuliavo nesutramdomu įniršiu; bet baisiausiai jūra šėlo tarp Moskės salos ir kranto. Čia plati vandens tėkmė, raizoma ir vagojama tūkstančio susikertančių srovių, stojo piestu, apimta įnirtingų konvulsijų – pūtėsi, kunkuliavo, šnypštė – sukdamasi nesuskaičiuojamais milžiniškais verpetais ir sūkuriodama veržėsi į rytus tokiu greičiu, koku vanduo krinta tiktai nuo labai stataus skardžio.

Dar po keleto minučių visas vaizdas vėl neatpažįstamai pasikeitė. Jūros paviršius tapo lygesnis, o sūkuriai vienas po kito išnyko, tačiau dabar atsirado milžiniškos putų juostos ten, kur anksčiau jų visai nebuvo. Tas juostas, išsidriekusias didžiuliam plote ir susijungusias tarp savęs, įsuko jau silpnėjantys sūkuriai, ir jos tapo naujo, dar didesnio sūkurio židiniu. Netikėtai – visai netikėtai – jis išsiplėtė į aiškų ir apibrėžtą ratą, turintį daugiau kaip mylios skersmenį. Šį sūkurį juosė plati žvilgančių purlų juosta; bet nė purlėlis nepateko į gerklę baisingojo piltuvo, kurio vidus, kiek tik akys siekė, buvo lygi, blizganti, juoda kaip derva vandens siena, sudaranti

su horizontu kokių keturiasdešimt penkių laipsnių kampą, besisukanti svaigiu greičiu, siūbuojanti ir besiblaškanti, drebinanti erdvę tokiais šiurpiais garsais – atrodė, lyg kas rėktų ar maurotų, – kokių savo agonijoje nesiunčia į dangų netgi galingasis Niagaros krioklys.

Kalnas virpėjo iki pat papėdės, o uola svyravo. Apimtas nervinio susijaudinimo, parkritau veidu į žemę ir įsikibau į skurdžią žolę.

– Tai turbūt ir yra, – kreipiausi pagaliau į senį, – ne kas kita, kaip didysis Malstremo sūkurys.

– Šitaip jis kartais vadinamas, – atsakė senis. – Mes, norvegai, vadiname jį Moskestremu, pagal Moskės salą, esančią viduryje.

Įprasti šio verpeto aprašymai visiškai neparuošė manęs tam, ką išvydau. Jono Ramuso^{P6} aprašymas, šiaip jau, atrodo, vienas išsamiausių, visiškai neperteikia nei vaizdo didingumo, nei jo šiurpumo, nei pagaliau to stulbinančio nepatirto pojūčio, kuris sukrečia žiūrovą. Aš nežinau, nuo kurios vietos ir kuriuo metu tas autorius stebėjo šį vaizdą; bet tikriausiai ne nuo Helsegeno viršūnės ir ne per audrą. Tiesa, yra jo aprašyme keletas vietų, kurias verta pacituoti dėl kai kurių detalių, nors jos tik labai blankiai perteikia reginio sukeliama įspūdį.

„Tarp Lofodeno ir Moskės, – rašo jis, – vandenyne gylis yra nuo trisdešimt šešių iki keturiasdešimties jūros sieksnių; bet kitoje pusėje, prie Vero (Vurgo), gylis taip sumažėja, jog laivams gresia pavojus sudužti į uolas netgi pačiu tykiausiu oru. Jūros potvynių metu srovė tarp Lofodeno ir Moskės salų labai audringai veržiasi į kranto pusę, bet kurtinantį šniokštimą, kurį sukelia veržlus atoslūgis, vargu ar galima palyginti su paties garsiausio ir baisiausio krioklio ūžesiu; šis šniokštimas girdimas už keliolikos mylių, o sūkuriai arba duobės čia susidaro tokie dideli ir gilūs, jog laivą, patekusį į jų traukos sferą, neišvengiamai įsiurbia ir nugramzdina į dugną, kur jis sudūžta į akmenis; kai jūra nurimsta, jo nuolaužos iškyla į paviršių. Bet ramybės valandėlės tarp atoslūgio ir potvynio būna tik protarpiais, kai tykus oras, ir trunka vos ketvirtį valandos, po to srovė vėl palengva įsisiūbuoja. Kai ji ima šėlti, o jos įtūžimą dar padidina audra, pavojinga artintis prie šios vietos net per norvegų mylių^{P7}. Ne kartą ji prarijo valtis, jachtas ir laivus, laiku nepastebėjusius pavojaus ir priplaukusius per daug arti. Dažnai atsitinka, kad banginiai, atsidūrę prie pat šios srovės, tampa jos siautulių aukomis; ir neįmanoma aprašyti, kaip jie riaumoja ir bliauna, bergždžiai stengda-

miesi ištrūkti. Kartą srovė pagriebė lokį, plaukiantį iš Lofodeno į Moskę, ir nutempė į dugną, o jis taip garsiai riaumojo, jog buvo girdėti net ant kranto. Milžiniški pušų ir eglių kamienai, pagriebti sūkurio, iškyla taip sulaužyti ir sudarkyti, kad atrodo, tarsi būtų apaugę kokiais šeriais. Tai aiškiai liudija, jog dugnas nusėtas aštrių uolų, tarp kurių medžiai vartomi ir svaidomi. Šią srovę reguliuoja jūros potvyniai ir atoslūgiai – jie keičiasi kas šešios valandos. 1645 metais, ankstyvą Verbų sekmadienio rytą, sūkurys siautėjo su tokiu triukšmu ir jėga, jog net subyrėjo pakrantės namai.“

Dėl gylio, tai aš negalėjau suprasti, kaip iš viso buvo galima jį išmatuoti prie pat sūkurio. Tie „keturiasdešimt jūros sieksnių“, matyt, nurodo sąsiaurio gylį prie Moskės arba Lofodeno krantų. Moskestremo viduryje turėtų būti daug giliau; tuo gali įsitikinti žvilgtelėjęs nuo Helsegeno viršūnės į sūkurio gelmes. Žiūrėdamas nuo šios viršukalnės į kaukiantį apačioje Flegetoną^{P8}, negalėjau susilaikyti nenusišypsojęs iš tų naivių garbiojo Džono Ramuso anekdotų apie banginius ir lokius, tarsi tai būtų neįtikimi dalykai, kadangi man buvo visiškai suprantama, jog ir didžiausias linijinis laivas, patekęs į šios pražūtin-

gos traukos sritį, kaip plunksnelė, pagauta viesulo, iš karto išnyktų sūkuryje.

Kai kurie bandymai paaiškinti šį reiškinį, anksčiau, prisimenu, atrode gana įtikimai – dabar manęs visiškai nebepatenkino. Pagal visuotinai priimtą požiūrį, šio, taip pat trijų mažesnių sūkurių tarp Fero salų, pagrindinė atsiradimo priežastis yra ta, jog „kartu su potvyniu ir atoslūgiu kylančios ir krantinčios bangos atsimuša į stūksančias vandenyje uolų ir rifų keteras ir suspaustos krinta žemyn it krioklys; juo aukščiau pakyla potvynio banga, juo giliau ji turi kristi, ir dėl to natūraliai susidaro verpetas, arba sūkurys, kurio nepaprasta įtraukimo galia yra gana gerai žinoma ir iš menkesnių pavyzdžių“. Taip rašoma *Britų enciklopedijoje*. Kircheris^{P9} ir kiti spėja, jog pačiame Malstremo viduryje yra praraja, perverianti visą Žemės rutulį ir išeinanti kokioje nors labai tolimoje jo dalyje – kai kurie jų ryžtingai teigia, kad toji vieta esanti Botnijos įlankoje. Šis aiškinimas visai nepagrįstas, tačiau dabar, žiūrėdamas į atsivėrusį reginį, vaizdavausi esant kažką panašaus; bet kai užsiminiau apie tai savo vadovui, gerokai nustebau išgirdęs, jog jis manęs kitaip, nors beveik visi norvegai palaiko šią nuomonę. O dėl ką tik išdėstytų paaiškinimų, jis tiesiog prisipažino,

jog neištengias jų suprasti; ir aš sutikau su juo: tie paaiškinimai, tokie įtikinantys popieriuje, čia, virš riaumojančios prarajos, pasidarė visiškai nesuprantami ir netgi absurdiški.

- Na, pakaks žiūrėti į sūkurį, - tarė senis. - Jeigu dabar atsargiai nusliuogsite į užvėją, kur ne taip girdėsis vandenyno gausmas, papasakosiu vieną istoriją, kuri jus įtikins, jog aš kai ką žinau apie Moskestremą.

Įsitaisiau, kaip buvau lieptas, ir jis ėmė pasakoti.

- Mes, trys broliai, turėjome gerai įrengtą burinį laivą, kokių septyniasdešimties tonų talpos, kuriuo plaukdavome žvejoti tarp salų už Moskės, netoli Vurgo. Per audringus jūros potvynius žuvis visada gerai eina, reikia tik pataikyti tinkamą momentą ir turėti drąsos; vis dėlto iš visų Lofodeno žvejų tik-tai mes trys plaukdavome žvejoti prie salų. Papras-tai visi žvejai traukia toliau į pietus. Ten gali gau-dyti žuvį bet kuriuo metu ir be didelės rizikos, todėl visi ten ir žvejoja. Bet mūsų vietose, tarp uolų, ne tik veisėsi geriausių rūšių žuvis, - čia jų buvo kur kas gausiau, kartais per vieną dieną mes sugauda-vome daugiau negu bailesni mūsų draugai per visą savaitę. Žodžiu, tai buvo nutrūktgalviškas lošimas -

užuoat idėję darbo, mes rizikavome gyvybe, o drąsa mums atstojo kapitalą.

Mūsų laivas stovėjo nedidelėje įlankėlėje, maždaug penkios mylios nuo čia; paprastai gražiu oru mes per tą penkiolikos minučių ramybės pertraukėlę skubiai perplaukdavome pagrindinį Moskestremo sąsiaurį, kuo toliau nuo sūkurio, ir nuleisdavome inkarą prie Oterholmo arba Sandflezeno, kur potvyniai ne tokie audringi. Čia palaukdavome, iki jūra vėl nurimdavo, tada pakeldavome inkarą ir plaukdavome namo. Niekada nesileisdavome į šią kelionę, jeigu nebūdavome tikri, jog plaukiant ten ir atgal pūs pastovus šoninis vėjas, ir retai klysdavome. Per šešerius metus tik du kartus buvome priversti praleisti visą naktį su nuleistu inkaru, kadangi buvo štilis – labai retas reiškinys šiame krašte; o kitą kartą beveik visą savaitę teko išbūti jūroje, ir mes ko nenumirėme iš bado, nes, vos tik atplaukėme, pakilo audra ir sąsiauris taip įsisiautėjo, jog apie grįžimą nebuvo ko nė galvoti. Mes būtume buvę nunešti į atvirą jūrą (verpetai taip sukiojo ir blaškė mus, jog inkaras susipainiojo ir jį teko vilkti dugnu), jeigu nebūtume patekę į vieną iš daugybės skersinių srovių – šiandien jos čia, o ryt jau kitur, – kuri

nunešė mus į užuovėją prie Flimeno salos, ir ten mums pavyko išmesti inkarą.

Negalėčiau jums papasakoti nė dvidešimtos dalies visų tų sunkumų, kuriuos patyrėme šioje „žuvų gaudykloje“ – tai netikusi vieta netgi ir geru oru. Bet mums pavykdavo laimingai prasigauti per patį Moskestremą, nors man visuomet apmirdavo širdis, kai įplaukdavome į jo vandenį prieš pat arba tuoj po ramiosios pertraukos. Pasitaikydavo, jog išplaukus vėjas būdavo silpnesnis, negu atrodydavo ant kranto, ir mes judėdavome lėčiau, negu norėdavome, o srovė trukdydavo vairuoti laivą. Mano vyresnysis brolis turėjo aštuoniolikos metų sūnų, o aš taip pat auginau du stiprius berniukus. Jie, žinoma, mums būtų buvę geri pagalbininkai – ir irkluojant, ir gaudant žuvį – bet nors mes patys kaskart rizikuodavome, nedrįsime vežtis vaikų į tokį pavojų, kadangi, atvirai kalbant, tai tikrai būdavo baisūs pavojai.

Po keleto dienų sueis treji metai, kai atsitiko tai, apie ką ketinu jums papasakoti. Tai įvyko 18... metų liepos dešimtą dieną. Šios pasaulio dalies žmonės niekada nepamirš tos dienos, nes tokio baisaus uragano, koks siautėjo tą dieną, dangus dar niekada nebuvo atsiuntęs. Visą tą rytą ir netgi gerokai po

pusiaudienio pūtė švelnus ir pastovus pietvakarių vėjas, o saulė švietė taip skaisčiai, jog net ir pats seniausias mūsų žvejys negalėjo numatyti to, kas įvyko vėliau.

Trise – du mano broliai ir aš – apie antrą valandą dienos priplaukėme prie salų ir neilgai trukus prisikrovėme laivą geriausių žuvų, kurių tą dieną, kaip visi pastebėjome, buvo gerokai daugiau negu bet kada anksčiau. *Mano laikrodis* rodė lygiai septynias, kai pakėlėme inkarą ir pasukome namų link, norėdami perplaukti pavojingiausią Stremo dalį nurimus jūrai, o tai, kaip žinojome, turėjo prasidėti aštuntą valandą.

Kai išplaukėme, į štirbortą pūtė lengvas vėjelis, ir kurį laiką sparčiai dūmėme pirmyn, negalvodami apie jokių pavojų, nes iš tiesų nebuvo nė mažiausios priežasties nuogaustauti. Staiga, visai netikėtai, vėjas pasisuko ir ėmė pūsti nuo Helsegeno. Tai buvo kažkas nepaprasta – šitaip mums dar niekada iki šiol nebuvo atsitikę – ir man, pats nežinau kodėl, pasidarė truputį neramu. Atgręžėme bures pavėjui, tačiau didelės bangos visai neleido plaukti pirmyn, ir aš jau buvau beketinąs pasiūlyti grįžti atgal ir nuleisti inkarą, kai, pažvelgę atgal, pamatėme visą

horizontą užklojusį keistą vario spalvos debesį, kuris stebėtinau greitai augo.

Tuo pačiu metu vėjas, trukdęs mums plaukti, nurimo, stoji mirtina tyla, ir tik srovė blaškė laivą į visas puses. Tačiau visa tai truko taip neilgai, jog nespėjome ir pagalvoti, ką tai reiškia. Nepraėjo nė minutė, ir mus užklupo uraganas, o dar akimirka – visas dangus apsitraukė debesimis, – iš visų pusių ėmė tykšti purlai ir pasidarė taip tamsu, jog nebegalėjome įžiūrėti vienas kito.

Tokio uragano, koks siautėjo tada, neįmanoma aprašyti. Net patys seniausi norvegų žvejai nieko panašaus nėra matę. Mes spėjome pasukti bures dar prieš prasidedant uraganui, bet jau nuo pirmojo audros gūσιο abu stiebai, tarsi nupjauti, nugarmėjo už borto – didysis stiebas nusitempė su savimi ir mano jaunesnįjį brolių, kuris iš atsargumo buvo prie jo prisirišęs.

Mūsų laivas buvo lengvas kaip plunksnelė. Visą jį dengė sandarus denis, išskyrus tik mažą liuką priešakinėje dalyje, kuri, plaukdami per Stremą, visuomet uždarydavome, kad apsisaugotume nuo kapojančių bangų. Jeigu ne šis atsargumas, mes būtume tuojau pat atsidūrę dugne, nes keletą akimirkų buvome visiškai pasinėrę į vandenį. Kaip

mano vyresnysis brolis išliko gyvas, negaliu pasakyti, nes jau niekada nebegalėjau jo paklausti. O aš, vos tik paleidau iš rankų foką, parpuoliau kniūbsčias ant denio, įsispyriau kojomis į planšyrą, o rankomis įsikibau į žiedą, pritvirtintą prie priešakinio stiebo pagrindo. Tai padariau vien iš instinkto – ir tai buvo protingiausia, – nes buvau per daug apkvaišintas, kad galėčiau ką nors galvoti.

Kaip jau minėjau, keletą akimirku būvome visai pasinėrę, ir visą šį laiką, užgniaužęs kvapą, laikiausi įsikibęs į žiedą. Kai nebegalėjau ilgiau iškęsti, atsiklaupiau ant kelių, nepaleisdamas iš rankų žiedo, ir iškišau galvą iš vandens. Tuo metu mūsų mažas laivelis pasipurtė kaip šuo, išlipęs iš vandens, ir išniro iš bangų. Buvau visai apstulbęs ir bandžiau sutelkti mintis ir galvoti, ką reikia toliau daryti, staiga kažkas sugriebė mane už rankos. Tai buvo mano vyresnysis brolis, ir mano širdis suvirpėjo iš džiaugsmo, nes buvau tikras, jog jis jau už borto; bet kitą akimirką džiaugsmas virto siaubu – nes jis prikišo lūpas man prie ausies ir šūktelėjo vieną žodį: „Moskestremas!“

Niekas neįstengtų įsivaizduoti, kokie buvo mano jausmai tą valandėlę. Visas suvirpėjau nuo galvos iki kojų, tarsi būtų ištikęs stipriausias drugio prie-

puolis. Gerai žinojau, ką reiškia šis vienintelis žodis, gerai supratau, ką brolis norėjo man pasakyti. Vėjas mus nešė tiesiai į Stremo verpetą, ir niekas negalėjo mūsų išgelbėti!

Jau minėjau, kad kirsdami Stremo srovę, mes visuomet kuo toliau aplenkdavome verpetą netgi ramiausiu oru, po to atidžiai stebėdavome ir laukdavome, kada nurims jūra – o dabar plaukėme tiesiog į prarają, ir dar siaučiant tokiam uraganui! „Galimas dalykas, – pagalvojau sau, – jog atsidursime ten kaip tik tada, kai jūra bus visai rami, taigi dar yra vilties.“ Bet jau kitą akimirką plūdau save – tik kvailys galėjo svajoti apie kokią nors viltį. Gerai žinojau, jog būtume pasmerkti pražūčiai, jeigu plauktume net ir galinga kanoniere.

Tuo metu pirmasis įnirtingas audros protrūkis aptilo, arba bent nebejutome jo taip stipriai, kadangi vėjas pūtė į laivagalį, bet bangos, kurios anksčiau buvo vėjo priblokštos ir žemai guldamos tiktai putojo, dabar pakilo it didžiuliai kalnai. Danguje taip pat įvyko keista permaina. Aplinkui, visose pusėse, jis buvo juodas kaip degutas, bet tiesiai virš mūsų galvų staiga atsivėrė apvali žydro dangaus properša – tokios skaisčios ir gilios žydrinės aš dar niekada nebuvau matęs – o pro ją suspindo neįtiki-

mai skaidrus mėnulis. Viską aplink mus jis nušvietė nepaprastai ryškiai – bet, o Dieve, kokį vaizdą jis nušvietė!

Keletą kartų bandžiau šnekėtis su broliu – bet užesys, nesuprantama kodėl, taip sustiprėjo, jog brolis negalėjo išgirsti nė vieno žodžio, nors šaukiau iš visų jėgų tiesiai jam į ausį. Staiga jis papurtė galvą ir, mirtinai išbalęs, pakėlė pirštą, tarsi norėdamas pasakyti: „*Klausyk!*“

Iš pradžių negalėjau suprasti, ką jis turi galvoje, bet tuojau pat dingtelėjo baisi mintis. Išsitraukiau iš kišenės laikrodį. Jis stovėjo. Žvilgtelėjau į ciferblatą, atgręžęs mėnulio švieson, ir, apsipylęs ašaromis, sviedžiau jį tolyn į jūrą. *Jis sustojo septintą valandą! Ramasis jūros laikotarpis jau buvo praėjęs, ir dabar buvo pats Stremo sūkurio šėlimas!*

Jeigu laivas yra tvirtai pastatytas, gerai įrengtas ir ne per daug prikrautas, tai atviroje jūroje, pučiant stipriam vėjui, bangos tarsi išslysta iš po jo – sausumos gyventojams tai atrodo labai keista, o jūrininkai tai vadina „jojimu“.

Taigi kol kas mes tvirtai „laikėmės balne“, bet staiga milžiniška banga nutvėrė už laivagalio ir ėmė kelti mus aukštyn – aukštyn, tarsi į patį dangų. Niekada nebūčiau patikėjęs, kad banga gali pakilti

taip aukštai. O paskui sukdamiesi ir slysdami taip nērėme žemyn, jog man apsvaigo galva ir aptemo akys, tarytum būčiau sapnavęs, jog krintu nuo aukšto kalno viršūnės. Tačiau, kol buvome aukštai, spėjau apsidairyti aplink – ir to vieno žvilgsnio užteko. Iš karto supratau, kur esame. Moskestremo sūkurys buvo tiesiai priešais mus, maždaug už ketvirčio mylios, tačiau taip skyrėsi nuo įprastojo Moskestremo, kaip kad šis sūkurys, kuri matote, nuo malūno upelio. Jeigu nebūčiau žinojęs, kur esame ir kas mūsų laukia, būčiau nepažinęs šios vietos. Iš siaubo nejučiomis užmerkiau akis. Vokai, tarsi mėšlungio sutraukti, stipriai susispaudė.

Po dviejų trijų minučių staiga pajutome, jog bangos atslūgo, ir mes atsidūrėme purlų debesyje. Laidas padarė staigų posūkį į kairę ir kaip žaibas šovė pirmyn. Tą pačią akimirką kurtinantį bangų ūžesį visiškai nuslopino šaižus spieгимas – įsivaizduokite keletą tūkstančių garlaivių, kurie visi vienu metu leidžia garą iš katilų! Dabar patekome į putų juostą, kuri visą laiką supa sūkurį; pagalvojau, jog dar akimirka, ir mes nersime į prarają, kurios gelmių negalėjome ryškiau išžiūrėti, kadangi sukomės virš jos svaigiu greičiu. Atrodė, jog laivas visai nebuvo įgrimzdęs į vandenį, o tarsi oro burbulas skriejo

per kunkuliuojančias bangas. Jo dešinysis bortas buvo atgręžtas į sūkuri, o iš kairės pusės tvyrojo neaprėpiamas, mūsų paliktas vandenynas. Jis stūksojo tarp mūsų ir horizonto it milžiniška, traukulių tampoma siena.

Gali pasirodyti keista, bet dabar, kai buvome pačiose prarajos žiotyse, aš buvau daug ramesnis negu tada, kai artinomės prie jos. Nusprendęs, jog nebėra ko tikėtis, aš beveik atsikračiau to siaubo, kuris iš pradžių buvo mane paralyžiavęs. Matyt, neviltis nuslopino nervus.

Gali pasirodyti, jog giriuosi, – bet viskas, ką sakau, gryna tiesa – ėmiau mąstyti, kaip didinga mirti tokia mirtimi ir kaip kvaila buvo galvoti apie tokį menkniekį, kaip paties gyvybė, regint šitoki nuostabų Dievo galybės apsireiškimą. Neabejoju, kad paraudau iš gėdos, kai ši mintis dingtelėjo galvoje. Po valandėlės mane apėmė nenugalimas susidomėjimas pačiu sūkurium. Aš tiesiog jaučiau norą iširti jo gelmes ir maniau, kad dėl to verta paaukoti net ir gyvybę; ir labiausiai sielvartavau, jog jau niekuomet negalėsiu papasakoti seniesiems bičiuliams, likusiems krante, tų paslapčių, kurias išvysiu. Žinoma, buvo keista, kad tokios fantazijos užvaldė žmogaus mintis jo paskutinę gyvenimo valandą –

vėliau dažnai pagalvodavau, jog tasai laivo sukimas aplink prarają bus truputį aptemdęs mano protą.

Buvo dar viena aplinkybė, padėjusi man susitvartinti: dabar mes nejutome vėjo, čia jis mūsų nebesiekė, nes, kaip jūs pats matėte, putų juosta yra daug žemiau už vandenyną – jis kilo virš mūsų tarsi aukštas, status šlaitas. Jeigu jums niekada neteko būti jūroje siaučiant stipriam štormui, negalėsite įsivaizduoti, kaip aptemdo sąmonę vėjas ir šniokščiančių bangų purslai. Jie apakina, apkurtina, užgniauzia kvapą ir atima bet kokią galią veikti bei mąstyti. Tačiau dabar mes buvome beveik visai išvaduoti nuo šių nemalonumų – taip ir myriop pasmerktieji kalėjime gauna menkų malonių, kurios jiems draudžiamos, kol jų likimas dar nebūna nulemtas.

Sunku pasakyti, kiek ratų mes apskriejome juostos pakraščiu. Gal kokią valandą vis sukomes aplink, veikiau skridome, o ne plaukėme, leisdamiesi vis gilyn ir artyn prie jo baisingosios kiaurymės krašto. Visą tą laiką aš nepaleidau iš rankų žiedo. Mano brolis buvo laivo gale, įsikibęs į tuščią vandens statinaitę, stipriai pritvirtintą vairagalyje prie šono; jį buvo vienintelis daiktas denyje, kurio nenusviedė už borto pirmieji uragano šuorai. Kai prisiartinome prie bedugnės krašto, jis paleido iš rankų statinaitę,

puolė prie žiedo, ir, apimtas mirtino išgąščio, bandė jėga atplėšti nuo jo mano rankas, kadangi žiedas buvo mažas ir abu būtume negalėję tvirtai į jį įsikibti. Kai pamačiau, ką jis daro, pajutau tokią širdgėlą, kaip dar niekad gyvenime, nors gerai supratau, kad tai daro beprotis maniakas, pamišęs iš baimės. Nė neketinau su juo grumtis. Žinojau, kad nėra jokio skirtumo, ar mes laikysimės už ko nors, ar ne. Taigi užleidau jam žiedą, o pats nusiropščiau į laivo galą prie statinaitės. Tai nebuvo labai sunku, kadangi laivas skriejo aplink beveik nekrypdamas į šonus, o tik siūbuodamas pirmyn ir atgal nuo galingų verpeto trūkčiojimų ir virpėjimų. Vos tik spėjau įsitaisyti naujoje vietoje, laivas staiga pasviro ant dešinio šono ir galvotrūkišiais nėrė į bedugnę. Skubiai sušnabždėjau maldą Dievui ir jau maniau, kad viskas baigta.

Kai apsvaigęs kritau žemyn, instinktyviai įsikibau į statinaitę ir užmerkiau akis. Keletą sekundžių nedrįsau jų atverti – laukiau, jog tuojau pat žūsiu, ir stebėjausi, kodėl taip ilgai neprasideda mirtinos grumtynės su vandeniu. Bet minutės slinko, o aš vis dar buvau gyvas. Nebejutau, kad krintame žemyn; ir laivas, atrodė, vėl plaukė taip, kaip ir anksčiau, kai buvome putų juostoje, tik dabar truputį labiau pakrypęs. Įsidrąsinau ir vėl apžvelgiau reginį.

Niekada nepamiršiu tos pagarbios baimės, siaubo ir susižavėjimo, kurį patyriau, žvelgdamas aplink save. Atrodė, jog laivas, tarsi kažkokios paslaptingos galios sulaikytas, besileisdamas pakibo pusiaukelėje, viduje milžiniško ir neregėtai gilaus piltuvo su lygutėlėmis sienomis, iš pirmo žvilgsnio lyg iš juodmedžio, jeigu jos nebūtų sukęsi svaigiu greičiu ir nebūtų atspindėjusios vaiduokliška mirgančių mėnulio spindulių, kurie auksiniu srautu liejosi iš properšos debesyse juodais šlaitais, giliai prasiškerbdami į pačias slapčiausias bedugnės gelmes.

Iš pradžių buvau taip sutrikęs, jog nieko negalėjau įžiūrėti. Rūsti, visa apimanti didybė – štai ir viskas, ką išvydau. Tačiau, kai truputį atitokau, mano žvilgsnis instinktyviai nukrypo žemyn. Čia man niekas neužstojo vaizdo, kadangi laivas kabojo ant pasvirusios verpeto plokštumos. Jis stovėjo visai tiesiai – tai yra jo denio plokštuma buvo lygiagreti vandens paviršiui – bet tas paviršius buvo pasviręs daugiau kaip keturiasdešimt penkių laipsnių kampu, ir todėl atrodė, kad laivas guli ant šono. Ir vis dėlto negalėjau nepastebėti, kad ir šioje padėtyje man buvo nė kiek ne sunkiau išlaikyti pusiausvyrą kaip ir horizontalioje plokštumoje; šitaip tikriausiai buvo dėl didelio sukimosi greičio.

Mėnulio spinduliai, atrodo, prasiskverbė į pačias bedugnės gelmes; bet aš vis tiek negalėjau nieko ryškiau įžiūrėti, kadangi viską gaubė tiršta migla, o virš jos kybojo didinga vaivorykštė, panaši į tą siaurą, svyruojantį tiltą, kuris, anot musulmonų, yra vienintelis takas, jungiantis Laiką ir Amžinybę. Ta migla arba vandens purslai atsirasdavo greičiausiai susidūrus dugne visoms milžiniško piltuvo sienoms – tačiau gausmo, kylančio iš miglų iki pat dangaus, aš nedrįstu aprašyti.

Kai mes atsiplėšėme nuo viršuje esančios putų juostos ir įkiritome į prarają, iškart atsidūrėme labai giliai; bet vėliau leidomės ne tokiu dideliu greičiu. Mes sukomės aplink – ne lygiai ir vienodai – o svaigiais trūkčiojimais ir postūmiais, kurie kartais nunešdavo mus tik keletą šimtų jardų, o kartais kone visą ratą. Po kiekvieno apsisukimo mes nusileisdavome žemyn – nedaug, bet labai pastebimai.

Žvalgydamasis aplink po milžinišką skystojo juodmedžio dykumą, kuria mes buvome nešami, pastebėjau, kad mūsų laivas ne vienintelis daiktas, patekęs į verpetą. Tiek aukščiau, tiek žemiau matėsi laivų nuolaužos, didžiuliai rąstai, medžių kamienai ir daugybė smulkesnių daiktų – baldų dalys, sulaužytos dėžės, statinės ir šulai. Jau minėjau, jog mane

užvaldė nepaprastas susidomėjimas, išstūmęs ankstesnę beprotišką baimę. Ir atrodė, jis kaskart vis stiprėjo, kuo labiau aš artėjau prie baisingosios savo lemties. Keistai *smalsaudamas* dabar stebėjau daiktus, kurie sukosi kartu su mumis. *Matyt*, aš kliedėjau, nes man buvo netgi malonu spēlioti, kuris iš šių daiktų greičiau nusileis žemyn, į putas. „Ši eglė, – užklupau kartą save sakant, – tikriausiai dabar pasiners ir išnyks“, – ir labai nusivyliau pamatęs, jog olandų prekybinio laivo griaučiai ją aplenkė ir pasinėrė pirmiau. Galiausiai dar kelis kartus pamėginau įspėti, bet vis taip pat apsirikau, ir šis faktas – mano nuolatinio klydimo faktas – pakišo man mintį, nuo kurios vėl visas sudrebėjau, ir tankiau suplakė širdis.

Mane paveikė ne naujas siaubas, o blankus jaudinančios *vilties* nujautimas. Tą viltį man sužadino iš dalies atsiminimai, iš dalies dabartiniai stebėjimai. Prisiminiau visą tą įvairiausią Lofodeno pakraščius nusėjusį šlamštą, kurį Moskestremas buvo prarijęs, o po to vėl išmetęs. Dauguma šių daiktų būdavo sumaitoti keisčiausiu būdu – taip nubrūžinti ir išpašyti, jog atrodė, tarsi būtų prismaigyti rakščių; tačiau aš prisiminiau, kad *kai kurie* jų buvo ir visai sveiki. Tam aš negalėjau sugalvoti jokio kitokio

paaiškinimo, kaip tik tai, kad sužalotosios nuolaužos buvo *visiškai prarytos*, o kitos pateko į verpetą baigiantis jūros potvyniui arba, ten patekusios, dėl kažkokios priežasties leidosi žemyn taip lėtai, jog nespėjo pasiekti dugno iki prasidedant potvyniui arba atoslūgiui. Ir vienu, ir kitu atveju jos galėjo būti vėl išmestos sūkurio į vandenyno paviršių, visiškai nepatyrusios likimo tų daiktų, kurie buvo įtraukti anksčiau arba praryti greičiau. Be to, pastebėjau tris įdomius reiškinius. Pirma – dažniausiai, kuo didesni buvo daiktai, tuo greičiau jie leidosi žemyn; antra – jeigu iš dviejų vienodos apimties kūnų vienas buvo sferinis, o kitas *bet kokios kitokios formos*, sferinis daiktas leidosi greičiau; trečia – iš dviejų vienodo dydžio kūnų, jeigu vienas buvo cilindro formos, o antras bet kurio kito pavidalo, cilindro formos kūnas skendo lėčiau. Po to, kai išsigelbėjau, keletą kartų kalbėjausi šiuo klausimu su senu mūsų apylinkės mokytoju. Iš jo ir išmokau vartoti žodžius „cilindras“ ir „sfera“. Jis man paaiškino – nors aš jau pamiršau tą aiškinimą – jog tai, ką pastebėjau, buvo natūrali išdava tos formos, kurią turėjo plūduriuojančios nuolaužos, ir parodė, koku būdu cilindras, patekęs į verpetą, labiau priešinasi jį traukiančiai jėgai ir

sunkiau nugramzdinamas, negu kitokios formos to paties tūrio kūnas⁷⁰.

Viena nepaprasta aplinkybė pagavo mano dėmesį, ir aš nutariau ja pasinaudoti. Kiekvieną kartą sukdami ratą, mes aplenkdavome tai statinę, tai rėją ar laivo stiebą. Kai aš pirmą kartą pravėriau akis ir išvydau verpeto stebuklus, daugelis šių daiktų buvo sulig mumis; dabar jie sukosi aukštai virš mūsų, ir man rodėsi, jog jie tik truputį pajudėjo iš savo pradinio taško.

Daugiau nebedvejojau. Nusprendžiau prisirišti prie statinaitės, už kurios laikiausi, nupjauti virves, kuriomis ji buvo pritvirtinta prie laivagalio, ir šokti į vandenį. Ženklaus bandžiau atkreipti brolio dėmesį, rodžiau į praplaukiančias pro mus statines ir visaip stengiausi jam paaiškinti, ką rengiuosi daryti. Pagaliau man pasirodė, kad jis suprato mano ketinimą, bet – taip buvo ar ne – jis tik beviltiškai papurtė galvą ir atsisakė pajudėti iš savo vietos prie žiedo. Prie jo nuslinkti buvo neįmanoma; pavojus vertė skubėti; sunkia širdimi palikau jį jo paties likimui, prisirišau prie statinaitės tomis pačiomis virvė-

⁷⁰ Žr. Archimedas. *De incidentibus in fluido*, lib. 2 („Apie plaukiojančius kūnus“, kn. 2).

mis, kuriomis ji buvo pritvirtinta prie laivagalio, ir, nedelsdamas nė akimirkos, šokau į jūrą.

Viskas baigėsi taip, kaip ir tikėjausi. Kadangi aš pats pasakoju jums šią istoriją – matote, kad aš *tikrai* išsigelbėjau, ir jau žinote, koku būdu man pavyko tai padaryti, todėl nesunku numanyti mano pasakojimo pabaigą; taigi pasistengsiu keliais žodžiais užbaigti. Praėjus gal kokiai valandai po to, kai išokau į jūrą, mūsų laivas, dabar jau nusileidęs daug žemiau manęs, staiga tris ar keturis kartus iš eilės žaibiškai apsivertė ir, nusinešdamas kartu su savimi mano mylimą brolių, negrižtamai dingo putų chaos. Kai statinaitė, prie kurios buvau prisirišęs, buvo padariusi truputį daugiau negu pusę kelio iki piltuvo dugno nuo tos vietos, kur aš išokau, verpeto pavidalas visiškai pasikeitė. Milžiniško piltuvo sienos ėmė darytis vis nuožulnesnės. Audringas verpeto sukimasis vis lėtėjo ir lėtėjo. Pamažu išnyko putos ir vaivorykštė, o prarajos dugnas ėmė kilti aukšty. Dangus buvo giedras, vėjas nutilęs, o mėnulio diskas spindėdamas leidosi vakaruose, kai aš pasijutau esąs vandenyno paviršiuje, prieš pat Lofodeno krantus, toje pačioje vietoje, kur *prieš tai* žiojėjo Moskestremo praraja. Dabar buvo ramusis jūros periodas, bet vis dar tebesirito kalnais uragano sukeltos

bangos. Mane pagriebė Stremo srovė ir po keleto minučių išnešė netoli kranto. Kažkokia valtis paėmė mane – buvau leisgyvis iš nuovargio – ir dabar, kai pavojus jau buvo praėjęs, negalėjau ištarti nė žodžio, taip buvau iškankintas patirto siaubo. Mane ištraukė senieji mano bičiuliai, kasdienio darbo draugai, bet jie nepažino manęs, taip kaip nebūtų pažinę pili-grimo iš dvasių šalies. Mano plaukai, dar prieš dieną juodi it anglis, visiškai pabalo, kaip jūs pats matote. Sako, kad iš veido aš visai pasikeičiau. Papasakojau jiems šią istoriją – nepatikėjo. Dabar papasakojau jums – ir vargu ar jūs patikėsite ja labiau, negu smagieji Lofodeno žvejai.

FĖJOS SALA

Nullus enim locus sine genio est.

SERVIUS⁷¹

„*La musique*“, – rašo Marmontelis^{P2} savo „*Contes Moraux*⁷²“, kurias mes kur tik įmanydami ir tarsi tyčiodamiesi iš jų dvasios vadinam „Doroviniais pasakojimais“, – „*la musique est le seul des talents qui jouissent de lui même; tous les autres veulent des témoins.*“⁷³ Čia jis painioja malonumą, kuris patiriamas klausantis muzikos garsų, su mokėjimu tuos garsus kurti. Muzikos kūrimas teikia ne daugiau džiaugsmo už kitokią kūrybą, jeigu šalia nėra kito žmogaus tam menui vertinti. Ir, kaip kitais menais, geriausia muzika mėgautis vienumoje. Gal

⁷¹ Nes nėra vietos be savo dvasios globėjos. Servijus^{P1} (*lot.*).

⁷² Mouraux – čia žodžio „*moeurs*“ vedinys ir reiškia „apie papročius“.

⁷³ „Muzikalumas, vienintelis talentas, kurį patenkina jis pats; visiems kitiems reikia antro asmens“ (*pranc.*).

rašytojui nepavyko suprantamai išreikšti savo minties, o gal jis paaukoko minties aiškumą – labai protingos minties, kad muzikos dvasingumas iki galo atsiskleidžia tik vienatvėje – įprastam savo tautiečiams frazės šmaikštumui. Su šitokiu teiginiu nedvejodamas sutiks kiekvienas, kas myli muziką vardan jos pačios ir jos teikiamo peno savo dvasiai. Tačiau yra dar viena atgaiva, vis dar prieinama mirtingiesiems ir galbūt vienintelė, kurios didybė – labiau net už muziką – priklauso nuo vienatvės. Turiu galvoje laimę, patiriamą gėrintis gamtos vaizdais. Juk tiesa, kad žmogus, trokštantis išvysti Dievo šlovės pasireiškimus šioje žemėje, turi išvysti juos vienuoje. Bet kokia kita gyva būtybė, nebūtinai žmogus, tačiau gyva, išskyrus nebylią, žemę nuklojusią žalumą, bent jau man tėra dėmė ant gamtovaizdžio, teršianti tos vietovės dvasią. Tikrai mėgstu gėrėtis tamsiais slėniais ir pilkomis uolomis, ir tykiai šypsančiais vandenimis, ir miškais, dūsaujančiais pro neramų miegą, ir išdidžiai dunksančiais kalnais, kurie žvalgosi žemyn lyg sargybiniai – juose matau dalį vienos, gyvos ir jautrios, esybės su tobuliausia ir viską apimančia (t. y. sferine) forma, esybės, kurios kelias – tarp šešių planetų, kurios nuolankus tarnas – Mėnulis, o valdovas – Saulė, kurios gyve-

nimas – amžinybė, o mintys – Dievo mintys, kurios džiaugsmas – pažinimas, o jos likimai skendi begalybėje, kuri pripažįsta mus, kaip mes pripažįstame *animaculæ*⁷⁴, knibždančias kristaluose arba mūsų smegenyse, – esybės, kurią mes laikome medžiagiška ir negyva, kokiais mus laiko *animaculæ*.

Teleskopai ir matematikų skaičiavimai nesiliauja tikinę mus, nepaisant tamsuoliškiausių dvasininkų akidūmio, kad kosmosas, vadinasi, ir ši jo dalelė, turi Aukščiausiam didžiulę svarbą. Žvaigždės skrieja savo orbitomis tokia tobula tvarka, kad nesusiduria tarpusavyje, nors jų yra tiek daug, kiek tik begali būti. Tų kūnų forma pritaikyta sukaupti kuo daugiau materijos, o jų paviršius taip sutvarkytas, kad sutalpintų kuo daugiau gyventojų. Tai, kad erdvė beribė, dar neįrodo, jog Dievas jai abejingas, nes ją užpildanti materija taip pat neturi pabaigos. Kadangi jau matėme, kad įkvėpti materijai gyvybę yra principas, mūsų supratimu – *svarbiausias* Dievo veikimo principas, vargu ar protinga manyti, jog šį principą reikėtų taikyti tik nedidelei, kasdien matomai jo pasireiškimo dalelei, paliekant nuošaly visą didybę.

⁷⁴ Mikroskopines būtybes (*lot.*).

Viena orbita užkloja kitą - ir taip be galo ir be krašto, ir visos jos sukasi aplink tolimą centrą - Dievybę, tad ar klaidinga taip pat manyti, kad vienoje gyvybėje slypi kita gyvybė, mažesnė didesnėje, viskas sykiu - Dieviškoje Dvasioje! Tad labai klystame tikėdami, kad žmogus savo laikiname ar būsimame gyvenime yra kuo nors ypatingesnis už „slėnio žvirgždus“^{P3}, kuriuos jis teršia ir kuriuos laiko besieliais vien todėl, kad nemato juose tos sielos⁷⁵.

Mano apmąstymams tarp kalnų ir miškų, paupyje ir ant jūros kranto tokios mintys suteikdavo, žvelgiant kasdienišku žvilgsniu, fantastišką pobūdį. Mano klajonės po vaizdingas vietas buvo giliai prasmingos ir dažniausiai vienatviškos. Tą pomėgį klaidžioti po parūkavusius slėnius ar žvalgytis į dangaus atšvaitus ežerų vandenyse labiausiai akino supratimas, kad esu vienut vienas. Koks lengvabūdis buvo tas prancūzas⁷⁶, pasakęs apie žinomą Cimermano^{P5} kūrinį, kad „*la solitude est une belle chose, mais il faut quelqu'un pour vous dire que la solitude est*

⁷⁵ Kalbėdamas apie potvynius, Pomponijus Mela^{P4} savo traktate „*De situ orbis*“ tvirtina, kad „arba pasaulis - didžiulis gyvūnas, arba...“ ir t. t.

⁷⁶ Balzakas; perteikiu prasmę - tiksliai neprisimenu.

une belle chose?“⁷⁷ Sunku paprieštarauti, bet to ir nereikia.

Per vieną tokių vienatviškų klajonių po tolimą, kalnų surakintą slėnį, tarp liūdnai vinguriuojančių upių ir snaudžiančių ežerų, užtikau upę su sala. Visai nelauktai prie jų atklydau žaliuojantį birželio mėnesį ir kritau ant žemės po neregėtu kvapniu krūmokšniu, kad apsnūdęs galėčiau gėrėtis man atsiskleidusia gamta. Jaučiau – tik šitaip dera žiūrėti į atsivėrusį mano akims vaizdą, toks jis buvo pasakiškas. Į visas puses, išskyrus vakarus, kur netrukus turėjo nusileisti saulė, kilo žalia miško siena. Atrodė, kad upelei, kuri slėpėsi už staigaus posūkio, nepavyks ištrūkti iš nelaisvės, ir ją gerte sugers rytuose žaliuojanti tamsi giria, o priešingoje pusėje (taip atrodė man, gulinčiam ir žvelgiančiam aukštyne) tykiai ir nenuilstamai į slėnį garmėjo dangiško saulėlydžio tamsvu raudoniu nuauksintas krioklys.

Maždaug per vidurį tos erdvės, kurią aprėpė mano akys, buvo maža salelė, paskendusį žalioje augmenijoje

⁷⁷ „Vienatvė – puikus dalykas, bet juk būtina, kad kas nors jums pasakytų, kad vienatvė – puikus dalykas“ (*pranc.*).

*Tarp kranto ir šešėlio
Išnyko bet kokia riba
Ir rodėsi abu ore kybą...⁷⁸*

ir rodėsi – vanduo lygus it stiklas, ir negalėjai pasakyti, kur baigiasi smaragdinio kilimo šlaitas, o kur prasideda vandens krištolinės valdos. Iš savo vietos žvilgsniu siekiau rytinį ir vakarinį salelės pakraščius, mačiau, kaip smarkiai jiedu skiriasi. Pastarasis – spindintis visomis sodo grožybėmis haremas. Jis švietė ir raudonijo, nuskaistintas besileidžiančios saulės spindulių ir sakytumei juokte juokėsi savo gėlių žiedais. Trumpos, stangrios ir kvapios žolės patiesalas buvo sėte nusėtas asfodelėmis^{P6}. Medžiai – liauni, linksmi ir tiesūs – stovėjo ryškialapiai ir grakštūs nelyginant Rytų gražuolės, o žievė lygi, žvilganti ir raibuliuojanti. Visame kame jutai gyvenimą ir džiaugsmą, ir nors ore nedvelkė nė menkiausias vėjelis, atrodė, kad visi daiktai švelniai juda, blaškomi nesuskaičiuojamų, plazdančių peteliškių, kurias galėjai palaikyti tulpėmis su sparneliais⁷⁹.

⁷⁸ Vertė A. Danielius.

⁷⁹ *Florem putares nare per liquidum aethere.* – P. Com-mire. [Tu manai, kad gėlė gimsta iš tekančio eterio. Tėvas

Kitas – rytinis – salos krantas skendėjo juodžiausiame šešėlyje. Viską gaubė rūsti, tačiau taikinga ir nuostabi tamsa. Niūrūs, gedulingi medžiai liūdnei ir iškilmingai stūksojo, gaubiami pamėkliškų skraisčių ir keldami graudžias mintis apie kapus ir priešlaikę mirtį. Tamsžalė it kipariso lapai žolė bejėgiškai nusvirusiais stiebeliais, šen bei ten kyšo neaukšti žemės kauburėliai, žemi, siauri ir nelabai ilgi, panašūs į kapus, tačiau tai ne kapai, nors ir apsviję rūtomis bei rozmarinu. Medžių šešėliai sunkiai gulė ant vandens ir sakytumei skendo, nujuodindami gelmę. Man pasirodė, kad šešėliai, saulei leidžiantis vis žemiau ir žemiau, vangiai atsiskiria nuo juos pagimdžiusių kamienuų ir panyra upės tėkmėn, o nuo medžių tą pat akimirką nutįsta nauji šešėliai, užimdami savo palaidotųjų pirmtakų vietą.

Ta vizija nutvilkė vaizduotę, ir aš paskendau sva-jose. „Jeigu pasaulyje yra užkerėta sala, – tariau sau, – štai ji.“ Tai prieglobstis kelių gležnų fejų, vienintelių išlikusių gyvų iš savo žuvusios padermės. Ar ne jų tie žali kapai? Ar jos su savo gražiaisiais gyvenimais atsisveikina taip pat kaip žmonės? Gal mirdamos liūdnei, po trupinių atiduoda Dievui savo

gyvastį, taip kaip medžiai šešėlius, sekindamos savo gyvybės syvus. Kas medis yra vandeniui, sugeriančiam šešėlį ir juostančiam nuo savo grobio, tas pat gal ir Fėjos gyvybė yra ją praryjančiai mirčiai?

Kol šitaip mažčiau primerkęs akis, saulė skubinau kryo vakarop, o upės tėkmė sukosi verpetais, skalaudama salelės krantus, plukdydama akinančiai baltas jovaro žievės skaidulas, kuriose laki vaizduotė iš taip toli galėjo matyti nebūtų dalykų; šitaip man bemintijant, staiga pasirodė, kad išvydau siluetą vienos iš tų fėjų, apie kurias buvau užsisvajojęs, palengva nuslenkantį iš šviesos į šešėlį vakariniame salos pakrašty. Fėja stovėjo neįtikėtinais trapioje eldiroje, laikydama permatomą it šydas irklą. Nespėjusių užgesti saulės spindulių šviesoje jos figūra spindėjo džiaugsmu, tačiau paniuro vos jai atsidūrus pavėsyje. Iš lėto irdamasi upe, ji apsuko ratą aplink salą ir vėlei atsidūrė saulės apšviestoje vietoje. „Ratas, kurį ką tik apiplaukė Fėja, – samprotavau toliau, – yra jos trumpo gyvenimo metai. Ji persiyrė per savo vasarą ir žiemą.“ Jos mirtis priartėjo vieneriais metais, nes išvydau, kaip jai pasineriant ūksmėn, nuo jos nukrito šešėlis ir pranyko juodame vandenyje, dar labiau nuo jo patamsėjusiame.

Eldija vėl pasirodė, o su ja ir Fėja, bet dabar jos išvaizda bylojo apie rūpestį ir abejonę, daugiau neliko lengvabūdiško džiaugsmo. Ji vėl nuplaukė iš šviesos į tamsą (kuri tą pat akimirką dar labiau sutirštėjo) ir vėlei jos šešėlis nukrito tamsian vandeni, ir jį prarijo juodoji gelmė. Ji suko ratą po rato (kol saulė skubinosi į savo patalą) ir kaskart, pasirodžiusi šviesoje, buvo vis liūdnesnė, o jos kūnas vis labiau nyko ir blyško, vis tamsesni šešėliai krito į vis juodesnį vandenį, kai Fėja perkirsdavo šviesą ir tamsą skiriančią ribą. Galiausiai, pasislėpus saulei, Fėja – ta likusi regimybė – įplaukė su eldija juodon tėkmėn, ir nežinau, ar dar sykį iš ten išniro, nes viską apgaubė tamsa, ir tas stebuklingas pavidalas visam laikui pradingo man iš akių.

MONOSO IR UNOS POKALBIS

Μελλοντα ταυτο.

Tai - ateityje.

SOFOKLIS. „ANTIGONĖ“^{P1}

Una. Vėl gimęs?^{P2}

Monosas. Taip, gražioji ir mylimiausioji Una, „vėl gimęs“. Tai žodžiai, kurių mistinę prasmę aš jau seniai bandžiau įminti, atmetęs dvasininkų aiškinimus, kol Mirtis pati atskleidė man šią paslaptį.

Una. Mirtis?

Monosas. Kaip keistai, Una, tu atkartoji mano žodžius! Be to, regiu, kokie netvirti tavo žingsniai, matau džiugų spindesį tavo akyse. Tave sutrikdė ir pribloškė Amžinojo Gyvenimo naujumas. Taip, kalbėjau apie mirtį. Ir kaip kasdieniškai dabar skamba žodis, kuris sėdavo siaubą žmonių širdyse ir užleisdavo pelėsiams visus gyvenimo džiaugsmus!

Una. Ak, Mirtis – šmėkla, visų puotų dalyvė! Kaip dažnai, Monosai, mudu susimąstydavome apie jos prigimtį! Kaip paslaptینگai ji sulaikydavo žmogaus žengimą į laimę, sakydama: „tik iki čia, ir

ne toliau!“^{P3} Ta karšta meilė, Monosai, kuri degė mudviejų krūtinėse – kaip mudu tikėjome, pajutę pirmuosius jos daigus savo krūtinėje, kad ji augs ir stiprės! Deja! Didėjant mūsų laimei, didėjo ir baimė, kad artinasi baisi ir lemtinga valanda, kuriai lemta mus išskirti! Todėl meilė ilgainiui ėmė nešti vien skausmą. Neapykanta tuomet būtų buvusi mums malonė.

Monosas. Nekalbėkim, brangioji Una, apie tuos liūdnus dalykus: manoji Una, dabar jau amžiams mano!

Una. Argi prisiminimai apie praeities liūdesį nėra dabarties džiaugsmas? Dar daug galėčiau papasakoti apie tai, ką iškentėjau. Bet man labiausiai rūpi išgirsti, ką patyrei tu, keliaudamas Šešėlių slėniu.

Monosas. Argi nors kartą šviesioji Una liko neišgirdusi atsakymo į savo klausimą? Aš papasakosiu viską smulkiai, tačiau nuo ko man pradėti savo lemtingąją istoriją?

Una. Nuo ko pradėti?

Monosas. Taip, Una.

Una. Supratau tave, Monosai. Mirtyje mudu suvokėme žmogaus palinkimą apibrėžti neapibrėžiamus dalykus. Todėl nesakau: pradėk nuo tos akimirkos, kuomet užgeso tavoji gyvybė – pradėk nuo to liū-

dno akimirksnio, kuomet, atslūgus karščiui, tu lieveisi kvėpuoti ir judėti, nugrimzdęs į stingulį, o aš užspaudžiau tavo išblyškusius vokus savo aistringai mylinčiais pirštais.

Monosas. Pirmiausia, Una, tarsiu kelis žodžius apskritai apie anuos laikus. Tu pameni, kaip tarp mūsų protėvių radosi vienas ar du išminčiai – tikri išminčiai, nors pasaulis jų ir nepripažino, – išdrįsę suabejoti termino „pažanga“, taikyto visuomenės raidai, teisingumu. Per tuos penkis ar šešis šimtmečius iki mums išnykstant buvo laikotarpių, kuomet staiga iškildavo veržlus intelektas, drąsiai kovojęs už principus, kurių teisingumas dabar mums, išlaisviniusiems savo protus, atrodo toks akivaizdus, – principų, turėjusių išmokyti žmonių padermę paklusti gamtos dėsniams, užuot bandžius juos pažaboti. Kartkartėmis gimdavo mąstytojas, kuris tvirtindavo, kad kiekvienas taikomųjų mokslų pasiekimas virsta nuosmukiu, jį taikant gyvenime. Kartais pasirodydavo poetinis intelektas – intelektas, kuris, kaip mudu jaučiame dabar, gali pasiekti didžiausias aukštumas, nes tiesos, mūsų akimis žiūrint, pačios ilgaamžiškiausios, galėjo būti suvoktos tik laikantis *analogijos*, prieinamos tik vaizduotei ir nesuprantamos grynajam protui; kartais tasai poetinis inte-

lektas eidavo pirmyn, plėtodamas neaiškia filosofinę idėją, ir mistinėje sakmėje apie pažinimo medį ir mirtį lemiantį jo vaisių atrasdavo užuominų, jog dar tik kūdikystėje tebesanti žmogaus siela nėra subrendusi pažinimui. Ir štai tie žmonės – poetai – gyveno ir mirė paniekinti „utilitaristų“^{P4} – šiurkščių pedantų, išūliai pasisavinusių vardą, tinkantį tik pažemintiesiems, – jie, tie poetai, aklai, tačiau išmintingai mąstė apie senovę, kai mūsų poreikiai buvo paprasti, o džiaugsmas nuoširdūs, apie dienas, kai niekas nežinojo žodžio „linksmybė“: tokia didi ir didžiai dvasinga buvo laimė, apie šventus ir palaimintus laikus, kai mėlynos upės tekėjo neužtvinktos tarp nenušienautų kalvų į tolimus, bežadžius, pirmykščius miškus, neištirtus ir alsuojančius kvapais.

Tačiau tos kelios išimtys iš netikusios taisyklės savo prieštara tik dar labiau ją stiprina. Deja! Mes atsiradome pikčiausiomis iš pikčiausių mūsų dienų. „Didysis judėjimas“^{P5}, kaip jį tuomet buvo įprasta vadinti, tęsėsi: liguista sielos ir kūno sumaištis. Amatas – amatai jį neregėtai išaukštino ir, užėmę sostą, sukaustė grandinėmis protą, kuris ir padėjo jiems iškilti. Žmogus, negalėdamas nepripažinti gamtos didybės, krykštavo tarsi vaikas, jausdamas, kaip jis įgauna vis didesnę valią Gamtos jėgoms. Net kai

vaizduotėje jis dėjosi Dievu, jį buvo užvaldžiusi vaikiška paikystė. Žvelgiant į jo ligą, galima numanyti, jog jis buvo užsikrėtęs sistematiškumu ir abstrakcijomis. Jis apsupo save bendrybėmis. Tarp kitų keistų idėjų gimė mintis apie visuotinę lygybę ir – nors prieš akis buvo Dievo pavyzdys, nors garsiai aidėjo perspėjantis balsas *laipsniškumo* dėsnio, kuriam pavaldū visa, kas yra Žemėje ir Danguje, – buvo aršiai mėginama įtvirtinti visuotinę Demokratiją. Tačiau šio blogio šaknys neišvengiamai glūdi didžiajame blogyje – Pažinime. Žmogus negali vienu metu žinoti ir būti valdomas. Tuo tarpu vienas po kito dygo milžiniški dūmais rūkstantys miestai. Žali medžių lapai raitėsi nuo karščio, tvoskiančio iš lydymo krosnių. Dailus Gamtos veidas buvo išakėtas randais lyg nuo bjauriausios ligos. Ir man, mieloji Una, atrodo, kad mūmyse snaudęs jėgos ir prievartos jausmas tuomet dar galėjo mus sustabdyti. Tačiau dabar manau, kad mūsų žūtį nulėmė mūsų pačių iškrypęs skonis, arba, greičiau, aklas skonio ugdymo nepaisymas lavinimo įstaigose. Nes, tiesą sakant, atėjus krizei, tik skonio jausmas, užimantis vietą tarp grynojo proto ir dorovės ir todėl niekada nebuvęs paniekintas, – tik skonio jausmas dar galėjo nejučia gražinti mus į Grožį, Gamtą ir Gyvenimą. Bet vargas Platono grynajam

mąstymui ir dieviškajai intuicijai! Vargas μουδικη⁸⁰, kurios vienos, jo manymu, pakanka sielos lavinimui! Vargas jam ir jai! Nes abiejų verkiant reikėjo ir abu buvo paniekinti bei visiškai pamiršti⁸¹.

Paskalis^{P7}, filosofas, kurį mudu abu mylime, yra pasakęs – kokie teisingi žodžiai! – „*que tout notre raisonnement se réduit à céder au sentiment*“⁸²; ir

⁸⁰ Muzikai (*graik.*).

⁸¹ Sunku rasti geresnį (lavinimo metodą) už tą, kuris išsi-rutuliojo iš daugelio amžių patirties; trumpai jis apibūdi-namas kaip gimnastikos kūnui ir muzikos sielai derinys. – „Valstybė“^{P6} kn. 2. Dėl tos priežasties muzikinis lavinimas yra didelės svarbos, nes leidžia Ritmui ir Harmonijai išsi-smelkti į giliausias sielos kerteles, apimti ją visą, pripil-dyti grožio ir įkvėpti žmogui gerą valią. Toksai žmogus garbins grožį ir juo žavėsis; džiugiai įsileis jį savo sielon, maitinsis juo ir pritaikys savo esybei. – Ten pat, kn. 3. Tačiau atėniečiams μουδικη turėjo daug gilesnę prasmę negu mums. Tai buvo ne tik takto ir melodijos harmonija, bet ir poetinė dikcija, jausmas ir kūryba plačiaja prasme. Muzikos mokymasis jiems buvo, tiesą sakant, bendrasis skonio, grožio pajutimo ugdymas, priešingai ugdymui proto, tiriančio tik tiesą.

⁸² Bet koks mūsų samprotavimas linkęs nusileisti jaus-mui (*pranc.*).

gali būti, kad tasai įgimtas jautimas, esant pakan-
kamai laiko, būtų nugalėjęs netašytą, matema-
tinį mokslininkų mąstymą. Bet taip neatsitiko. Iš
anksto apsiginklavęs pažinimo įskiepytu nepakan-
tumu, pasaulis ritosi į savo karšatį. Didžioji žmonijos
dalis to net nepastebėjo, arba, gyvendama audrin-
gai, nors ir nelaimingai, dėjosi nematanti. O mane
patį žmonijos metraščiai išmokė įžvelgti tai, kad kuo
aukštesnė civilizacija, tuo didesniais griovimais už ją
moka žmonija. Spėdamas mūsų Likimą, aš lyginau
nereiklią ir ištvermingą Kiniją, architektę Asiriją,
astrologą Egiptą ir Nubiją – nagingesnę už kitas,
visų amatų motiną. Šių kraštų istorijoje⁸³ man blyks-
telėjo Ateities spindulys. Trijų pastarųjų civilizacijų
vaisiai tebuvo vietiniai negalavimai, kuriems išgy-
dyti užteko tenykščių vaistų: tačiau viso pasiligo-
jusio pasaulio išgydymą regėjau tik mirtyje. Tam,
kad žmogus, kaip padermė, neišnyktų nuo Žemės
paviršiaus, jis turi „vėl gimti“.

Ir tuomet, gražiausioji ir brangiausioji Una, mudu
nuskendome kasdienėse svajose. Tuomet, nusileidus
sutemų marškai, mudu kalbėdavomės apie ateitį, kai
žmogaus rankų sužalotas Žemės paviršius, perėjęs

⁸³ Žodis „istorija“ kilęs iš graikiško ιστορειν – mąstyti.

purifikaciją⁸⁴, kuri vienintelė galėjo nušluoti stačiakampes begėdystes, vėlei apgaubs žaliuoju rūbu Kalnų šlaitus ir besišypsančius Rojaus vandenį ir pagaliau taps tinkama vieta gyventi žmogui – žmogui, kurio išstobulėjusiam protui pažinimas jau nebe nuodas; išgelbėtam, atsinaujinusiam, palaimintam ir jau nemirtingam, bet vis dėlto materialiam žmogui.

Una. Kaip puikiai aš prisimenu tuos pokalbius, brangusis Monosai, tačiau didžiojo perversmo epocha dar buvo ne taip arti, kaip mums regėjosi, ir tasai pagedimas, apie kurį kalbi, pateisino mūsų tikėjimą. Žmonės gyveno ir mirė vieniši. Tu ir pats susirgai ir nukeliavai į kapą, o netrukus paskui tave nuskubėjo tavo ištikimoji Una. Ir nors nuo to laiko praėjo šimtmetis, kurio pabaiga mus vėlei suvedė, nors jis nekankino mūsų užmigusių jausmų nekantravimu, tai vis dėlto buvo šimtmetis.

Monosas. Verčiau sakyk akimirka padūmavusioje begalybėje. Žinoma, aš numiriau jau nukaršusioje Žemėje. Chaoso ir nuosmukio nualinta širdimi aš pasidaviau žiauriai karštinei. Po kelių dienų, kankinamas skausmų, daugelį valandų sapne kliedė-

⁸⁴ Purifikacija (apsivalymas) čia vartojamas, matyt, turint galvoje graikišką šaknį πυρ – ugnis.

damas ir klykdamas iš ekstazės, kurią tu palaikei kančiomis, o aš geidžiau, bet negalėjau tau pasakyti tiesos, – po kelių dienų aš nugrimzdau, liovęsis kvėpuoti ir judėti, kaip tu sakai, į stingulį, ir tai buvo pavadinta Mirtimi tų, kas stovėjo aplink mane.

Žodžiai menkaverčiai. Būdamas, koks buvau, aš vis dėlto sugebėjau jausti. Jaučiausi kaip žmogus, kuris, atgulęs karštą vasaros dieną pokaičio, po ilgo ir gilaus miego išsiilsėjęs palengva ima grįžti į gyvenimą, nors niekas jo nežadino.

Aš jau nekvėpavau. Pulsas nurimo... Širdis liovėsi plakusi. Valia neišnyko, tačiau ji buvo bejėgė. Pojūčiai neįtikimai paaštrėjo, stebuklingai perimdami vienas kito veikimą. Skonio pojūtis ir juslė glaudžiai susipynė, susiliedami į vieną pojūtį, nežmonišką ir stiprų. Rožių vanduo, kuriuo tavo švelni ranka sudrėkino mano lūpas, sukėlė man gražius gėlių vaizdinius – fantastiškų gėlių, nepalyginamai puikesnių už tas, kurios auga ant senosios Žemės, tačiau kurių pirmtakus regime čionai augančius aplink mus. Akių vokai, permatomi ir bekraujai, beveik nekliudė man žiūrėti. Kadangi valia buvo nusilpusi, akių obuoliai beveik nekrutėjo, tačiau visus daiktus aplink regėjau daugiau ar mažiau aiškiai; šviesa, pasiekianti tinklainę ar akies kamputį iš šono, buvo ryškesnė už tą,

kuri krito iš priekio. Tačiau iš pradžių šviesos poveikis buvo toks keistas, kad aš ją suvokiau kaip *garsą*: melodingą arba rėžiantį klausą – priklausomai nuo to, ar šviesą skleidžiantys daiktai buvo šviesūs ar tamsūs, kamuoti ar apvalių formų. Tuo pat metu klausia, nors ir labai paaštrėjusi, liko neiškreipta, ir realius garsus girdėjau ne tik pabrėžtinai aiškiai, bet net ir pačius menkiausius. Lytėjimo juslė buvo daug labiau pakitusi. Dirginimus suvokdavau pavėluotai, bet jie buvo patvarūs ir teikė man didžiausią malonumą. Tad tavo švelnių rankų prisilietimą iš pradžių pajutau regėjimu, paskui, dar ilgai po to, kai tu atitraukei rankas, mane visą pripildė neišmatuojamo juslinio džiugesio. Sakau, juslinio džiugesio. *Visi* mano pojūčiai buvo jusliniai. Informacija, pasiekianti neveiklias smegenis jausmų pavidalu, mirusios sąmonės nebuvo įsisąmoninama. Skausmo beveik neliko, tik vienas malonumas, tačiau skausmas ir malonumas dorovine prasme visai išnyko. Tad tavo graudaus raudojimo garsai plaukė į mano ausis su visais gedulingais atspalviais, ir aš suvokiau kiekvieną liūdno garso niuansą, bet tai buvo tik melodinga muzika, ir nieko daugiau, neperteikianti numirusiam protui gilaus žmogiško sielvarto, tuos garsus pagimdžiusio, o nuo tavo stambių ašarų, be

paliovos lašėjusių man ant skruostų ir bylojusių šalia stovintiems žmonėms apie plyštančią pusiau širdį, vien tik visos mano kūno skaidulos virpėjo nuo ekstazės. Ir tai tikrai buvo Mirtis, apie kurią pašaliniai kalbėjo su pagarbia baime, tyliai šnabždėdamiesi, o tu, mieloji Una, sunkiai gaudydama orą ir garsiai šaukdama.

Jie apvilko mane įkapėmis, tos trys ar keturios figūros, kurios šmirinėjo aplinkui. Pakliuvę į mano akiratį, jie man atrodė kaip kažkokie *pavidalai*, tačiau, vos tik atsidurdavo man iš šono, jaučiau juos kaip klyksmus, dejones ir kitas siaubo, baimės ir sielvarto apraiškas. Tu viena, baltai apsirengusi, kad ir kur eidama, skambėjai kaip muzika.

Diena užgeso, ir, nusileidus prietemai, mane apėmė neaiškus nerimas – jaudulys, kuris paprastai apninka miegantį žmogų, kuomet jo klausą erzina išorinio pasaulio garsai, – tylus, varpų skambesį primenantis tolimas gaudesys, pasigirstantis per ilgus, tačiau vienodus laiko tarpus ir sumišęs su melancholiškomis svajomis. Atėjo naktis, ir kartu su jos šešėliais širdin įsismelkė nerimas. Tasai nerimas – nelyg apčiuopiamas daiktas – negyvu svoriu prislėgė visus sąnarius. Dar išgirdau dejonę – lyg tolimą bangų mūšą, tik sklindančią be pertrūkio, – kuri prasidėjo

su pirmu sambrėškiu ir ėmė augti artinantis nakčiai. Staiga į kambarį kažkas įnešė žvakes, ir dejonė virto dažnais ir nevienodo garsumo to paties garso užčiojimais, tačiau ne tokiais ilgesingais ir aiškiais. Sunkus svoris, prislėgęs mano krūtinę, nuslūgo, ir nuo kiekvienos žvakės (jų buvo daug) sklindanti šviesa čiurleno man į ausis nepertraukiama monotoniška melodija. Ir kuomet, mieloji Una, tu prisiartinai prie guolio, kuriame gulėjau paslikas, ir tyliai atsisėdai man prie šono, kvėpdama į mane savo saldžių lūpų kvapą, ir prispaudei jas man prie kaktos, krūtinėje, virpėdamas ir sumišęs su paprasčiausiu fiziniu pojūčiu, sukirbėjo kažkoks jausmas – lyg tavo karštos meilės ir liūdesio suvokimas, lyg atliepas į jį; tačiau šis jausmas nerado atsako netvinksinčioje širdyje ir buvo greičiau panašus į šešėlį, negu į tikrovę, ir netrukus išnyko, iš pradžių tapęs begaline ramybe, paskui, kaip ir anksčiau, grynai fiziniu malonumu.

Ir tuomet iš pojūčių chaoso ir griuvėsių iškilo kažkas šešta, tobula. Nuo to pajutau tokią palaimą, tarsi būčiau devintame danguje, tačiau tai vis dar buvo fizinis malonumas, nes suvokimui jame nebuvo vietos. Nevirpėjo nė vienas raumuo, neplastėjo nė viena kraujagyslė. Tačiau atrodė, kad proto gilumoje gimė *tai*, ko žmogui neįmanoma netgi apytikriai nupasa-

koti. Leisk man tą reiškinį pavadinti švytuojančia proto pulsacija. Tai buvo abstrakčios žmogaus idėjos apie *Laiką* vidinis įsikūnijimas. Šio ar panašaus judėjimo visišku suvienodinimu ir buvo įtvirtintos dangaus orbitos. Juo remdamasis, aš išmatavau židinio laikrodžio ir kitų kambaryje buvusių laikrodžių paklaidas. Laikrodžių tiksėjimas mano ausyse skambėjo melodingu aidu. Mažiausias nukrypimas nuo teisingo laiko – o tų nukrypimų buvo begalė – veikė mane taip, kaip gyvenime taisyklių nepaisymas veikia žmogaus dorovę. Nors nė viena laikrodžių pora nemušė sekundžių vienu metu, aš nesunkiai skyriau kiekvieno jų garsą ir paklaidą. Ir šis aštrus, tobulas, savaimingas *laiko tėkmės* pojūtis, jausmas, egzistuojantis (nes nė vienam žmogui nelemta jį suvokti) nepriklausomai nuo kokių nors įvykių eigos, – ta idėja, tas šeštas pojūtis, prisikėlęs iš kitų pojūčių pelenų, buvo pirmasis nepavaldžios laikui žmogaus sielos žingsnis ant laikinosios Amžinybės slenksčio.

Buvo vidurnaktis, ir tu tyliai sėdėjai prie manęs. Visi kiti paliko Mirties kambarį. Jie paguldė mane į karštą. Mirgėdamos degė žvakės; jaučiau jas iš virpančių monotoniškų garsų. Bet staiga tie garsai pasidarė tylesni ir ne tokie išraiškingi. Galiausiai visai nuščiuvo. Iš šnervių dingo visi kvapai. Regė-

jimo daugiau nedirgino jokios formos. Slegianti Tamsybė nuslinko nuo krūtinės. Bukas smūgis, panašus į elektros, pervėrė kūną, ir visai išnyko lytėjimo pojūtis. Visa, ką žmonės vadina juslėmis, susiliejo į vientisą buvimo pojūtį, į viską apimantį laiko tėkmės pajautimą. Nepermaldaujamas Irimas pagaliau sudavė smūgį laikinam kūnui.

Bet ne visi pojūčiai išnyko: ši bei tą man paliko letargiška intuicija. Aš suvokiau, kokie baisūs pasikeitimai vyksta mano kūne, ir, kaip kad miegantis kartais pajunta, jog yra stebimas virš jo palinkusio žmogaus, taip ir aš, mieloji Una, jutau tave, sėdinčią prie manęs. Ir kai atėjo antrosios dienos popietė, aš dar kažkaip jutau, kaip tave nuvedė šalin nuo manęs, kaip mane užkalė karste, kaip užkėlė ant katafalko, kuris nugabeno mane prie kapo duobės, kaip mane į ją nuleido, kaip užvertė sunkia žeme ir paliko pūti, miegoti kartu su kirminais.

Ir štai čia, šitame kalėjime, kuris nedaug turėjo paslapčių, slinko dienos, savaitės ir mėnesiai, sielai akylai stebint kiekvieną pralekiančią sekundę, skaičiuojant tas sekundes be pastangų ir tikslo.

Praėjo metai. Suvokimas, jog esu, silpo sulig kiekviena valanda, ir beveik visą jo vietą užėmė *buvimas erdvėje*. Buvimo suvokimas palengva virto vie-

tos suvokimu. Ankšta erdvė, supusi tai, kas buvo kūnu, dabar turėjo pati tapti kūnu. Pagaliau, kaip dažnai atsitinka miegančiam (tik lyginant su miegu ir galima įsivaizduoti *Mirtį*), pagaliau, kaip Žemėje kartais nutinka giliai įmigusiam žmogui, kai jį pažadina netikėtas šviesos blyksnis, bet galutinai neišbudina, taip ir man stipriame Šešėlio glėbyje nušvito ta šviesa, kuri vienintelė turi galią sukristi – nemarioji Meilės šviesa. Žmonės plušėjo prie kapo, kurio tame soje aš gulėjau. Jie iškasė drėgną žemę ir ant mano trūnijančių kaulų nusileido Unos karstas.

Ir vėlei aplink liko tuštuma. Neaiški šviesa užgeso. Lengvas virpėjimas nurimo. Praslinko daugybė penkmečių. Dulkės vėl virto dulkėmis. Kirminai daugiau neturėjo maisto. Jausmas, jogei esu, galop visai išnyko, ir jo vietoje, vietoje visko kito atsirado valdingi ir amžini valdovai – *Vieta* ir *Laikas*. *Tam*, ko jau *nebuvo*, tam, kas jau neturėjo pavidalo, tam, kas neturėjo pojūčių, tam, kas buvo be sielos, bet ir ne materialus, visam tam Niekam, betgi nemirtingam, kapas tebebuvo namai, o irimo valandos – broliai.

ELEONORA

Sub conservatione specificae salva anima.

RAYMOND LULLY⁸⁵

Esu iš tų žmonių, kuriuos deginte degina aistros ir nesuvaldomo vaizduotės polėkio ugnis. Mane vadina pamišėliu, bet kas žino, ar pamišimas nėra aukščiausias proto pasireiškimas, ar viskas, kas šlovinga ir didu, nėra sukurta liguistos sąmonės – proto būsenų, kurios išaukštinamos, paminant sveiką nuovoką. Tie, kurie regi vaizdinius diena, suvokia daug dalykų, prasprūstančių pro akis žmonėms, sapnuojantiems tik naktimis. Savo niauriuose regėjimuose jie išvysta tolimos amžinybės blyksnius ir pakirde virpa, suvokę, jog ką tik stovėjo prie didžiosios paslapties slenksčio. Būna akimirkų, kai jų protus nušviečia išmintis, kuri yra gėris ir truputį daugiau nei paprastas žinojimas, kas yra blogis. Niekieno nevedami ir patys nežinodami kelio, jie prasiskver-

⁸⁵ Išsaugant tam tikrą formą, dvasia lieka neliesta (*lot.*). Raimundas Lulijus^{P1}.

bia į milžinišką „nežinomybės šviesos“^{P2} vandenyną, o paskui, nelyginant Nubijos geografo^{P3} nuotykių ieškotojai, „*agressi sunt mare tenebrarum, quid in eo esset exploraturi*“⁸⁶.

Ką gi, tebūsiu pamišėlis. Beje, sutinku pripažinti, kad yra dvi veiklios ir gajos mano proto būsenos: aiškioji, susijusi su prisiminimais apie pirmąją mano gyvenimo pusę, ir tamsioji, apgaubta šešėlių ir dvejonų iš vėlesnio laikotarpio ir dabarties. Tad mano pasakojimu apie pirmąją gyvenimo dalį galite drąsiai pasikliauti, o toliau – spręskite patys, kiek čia yra tiesos, arba pradėkite abejoti, o jei nenorite, – pabūkite edipais ir minkite šią mįslę.

Ta, kurią jaunystėje mylėjau ir apie kurią dabar ramiai rašau, buvo mano seniai mirusios motinos vienintelės sesers vienturtė duktė. Eleonora – toks buvo mano pusseserės vardas. Mes visą laiką gyvenome kartu, po atogrąžų saule Margujų Gėlių slėnyje. Atsitiktiniai keleiviai tenai neužklysdavo, nes slėnis buvo už devynių jūrų, tarp jų užgulusių aukštų kalnų, kurie neleido saulės spinduliams prasiskverbti į palaimingus jo kampelius. Ten nevedė nė vienas takas, o į slėnį pakliūti buvo galima tik

⁸⁶ „Žengia į tamsos jūrą, idant iširtų, kas joje“ (*lot.*).

braute braunantis pro tūkstančių medžių tankumyną, trypiant po kojomis milijonų kvapių žiedų šlovingą grožį. Tad mes gyvenome vieni, nieko nenuoduokdami apie už slėnio esantį pasaulį – aš, mano pusseserė ir jos motina.

Iš už anapus ūkanose skendinčio pasaulio į slėnį vingiavo siaura ir gili upė, kurios vanduo buvo skaidresnis už viską pasaulyje, išskyrus Eleonoros akis, ir upė tylutėliai rangėsi nesuskaičiuojamais lankstais, o paskui slėpėsi tamsiame kalnų tarpeklyje, dar niūresniame už kalnus, iš už kurių ji sruveno į slėnį. Mes ją vadinome Tylos upe, nes vanduo dvelkė nesuvokiama rimtimi. Nuo krantų nesklido čiurlėnimas, ir upė tykiaiai bėgo, o jos gilų dugną nukloję į perlus panašūs akmenėliai, į kuriuos mes mėgome žiūrėti, gulėjo nekrutėdami ir susitaikę su likimu ten, kur juos kadaise nubloškė likimas, švytėdami neblėstančiu baltumu.

Upės ir iš visų pusių į ją skubančių upeliukų krantus, viską aplinkui nuo kalnų papėdės iki akmenukų nusėto dugno, visą slėnį – nuo upės iki slėnį juosiančių kalnų – dengė sodrios, švelnios, trumpos, nepaprastai lygios ir kvapios žolės patiesalas, prišmaigstytas geltonų vėdrynų, baltų saulučių, violetinių žibuoklių ir raudonžiedžių asfodelių^{P4}, ir visas

tas grožis bylojo mūsų širdims apie Dievo meilę ir šlovę.

Tai vienur, tai kitur pievoje pasklidusiuose miškeliuose augo lyg iš stebuklingo sapno atklydę liaunakamieniai medžiai – ne statūs, o grakščiai pasvirę į saulės šviesą, kurios spinduliai vidurdienį pasiekdavo slėnį. Medžių žievė, žvilgėdama juodsidabre spalva, buvo švelnesnė už viską pasaulyje, išskyrus Eleonoros skruostus, tad jeigu ne didžiulių, nuo viršūnių nukarusių ilgomis virpančiomis juostomis lapų žaluma, medžius galėjai palaikyti gigantiškomis Sirijos gyvatėmis^{P5}, besimeldžiančiomis savo valdovei Saulei.

Sunėrę pirštus mudu su Eleonora penkiolika metų klajojome po slėnį, kol į mūsų širdis pasibeldė meilė. Baigiantis jos gyvenimo trečiajam penkmečiui, o mano ketvirtajam, vieną vakarą mes sėdėjome apsikabinę po gyvatiškais medžiais ir žiūrėjome žemyn į Tylos upę ir savo atspindžius jos vandenyje. Mudu praleidome tą nepaprastą dieną tylėdami ir net kitą dieną tepratarėme kits kitam vos kelis nedrąsius žodžius. Iš upės bangų išsikvietę dievą Erotą, mes pajutome savo širdyse užsiliepsnojusią jo uždegtą kaitrią savo protėvių aistrą. Aistros, kuriomis nuo senovės garsėjo mūsų giminė, griūte užgriuvo mus

kartu su svajomis, taip pat įgimtomis, ir lyg viesulas praūžė virš Margujų Gėlių slėnio, barstydamos palaimą. Ant medžių ūmai išsiskleidė keisti ir nuostabūs žiedai, anksčiau čia neregėti. Žalias pievos paklotas patamsėjo, ir vienai po kitos mūsų akyse vystant baltoms saulutėms, jų vietoje pražydo šimtai kraujo spalvos asfodelių. Aplinkui, kur tik žengėme, viskas atgijo, sujudo ir pakilo naujam gyvenimui, net lieknas flamingas, anksčiau nematytas, išskleidė savo baltus sparnus būryje linksmų ir margų savo bičiulių paukščių giesmininkų. Upėje nardė auksinės ir sidabrinės žuvys, o iš gelmių kilo lengvas čiurle nimas, kuris ėjo vis garsyn ir garsyn, kol galop virto kerinčia melodija, dieviškesne už Eolo arfos garsus, nuostabesne už viską pasaulyje, išskyrus Eleonoros balsą. Paskui didžiulis debesis, kurį jau seniai matėme Hespero^{P6} pusėje, atplaukė virš slėnio, švytėdamas vaiskiai raudona ir aukso spalva ir, pakibęs viršum mūsų galvų, ėmė leistis kasdien vis žemiau ir žemiau, kol savo kraštais atsirėmė į viršukalnes, nuvydamas nuo jų niūrią didybę ir uždarydamas mus stebuklingame spindinčių godų kalėjime.

Eleonora buvo graži kaip angelas, bet naivi ir skaisti, kaip ir trumpas jos gyvenimas, praleistas tarp gėlių. Ji nebandė apgaule slėpti savo širdyje

įsiliepsnojusios ugnies, ir mudu, kalbėdamiesi apie jos slapčiausias paslaptis, vaikščiojome po Margujų Gėlių slėnį, aptardami čia įvykusius nepaprastus pasikeitimus.

Ir pagaliau vieną dieną su ašaromis akyse mes prabilome apie paskutiniąją liūdesio valandą, kuri laukia visos žmonijos; ji nesiliovė apie tai kalbėjusi, kaip kad Širazo dainiaus^{P7} posmuose tolydžio kartojasi tie patys žodžiai.

Ji juto, kad mirtis jau prisilietė savo pirštu prie jos krūtinės, kad ji, lyg efemeridė, buvo gimusi tik tam, kad numirtų, tačiau kapas ją gąsdino tik dėl vieno dalyko: tą sužinojau ant Tylos upės kranto vieną vakarą nusileidus sutemoms. Jai buvo graudu galvoti, kad aš, palaidojęs ją Margujų Gėlių slėnyje, amžinai paliksiu šį palaimintą kraštą ir atiduosiu savo meilę, kuri dabar priklausė tik jai, mergelei iš kasdieniško išorinio pasaulio. Ir tą pat akimirką aš puoliau ant kelių priešais Eleonorą ir prisiekiau jai, kad niekuomet nesusiesiu savęs vedybiniais saitais nė su viena žemės dukra, kad niekad neišduosiu brangaus jos atminimo ir to nuoširdaus palaimingo jausmo, kuriuo ji buvo mane apdovanojusi. Ir aš kviečiau galingąją visatos Valdovą paliudyti priesaikos šventumą. Aš maldavau *ji* ir ją, Elizie-

jaus^{P8} šventąją, nubausti mane, jeigu išdavikiškai paminsiu priesaiką, maldavau tokios baisios bausmės, kad leiskite man jos čia neminėti. Ir šviesios Eleonoros akys dar labiau nušvito klausantis mano žodžių, ji atsiduso lyg nuritusi nuo krūtinės sunkų akmenį, suvirpėjo ir pravirko gailiomis ašaromis, bet mano įžadą priėmė (nes buvo tik naivus vaikas) ir tai palengvino jos mirties guolį. Nedaug laiko buvo praėję nuo tos dienos, ir Eleonora tykiai merdėdama man pasakė, kad atsidėkodama už sielai suteiktą ramybę, jos dvasia, palikusi kūną, saugos mane, jeigu jai bus leista lankyti mane naktimis matomu pavidalu, bet jeigu rojaus dvasioms to nebus galima, ji dažnai siųs man apie save žinią – dūšaudama naktiniu vėjeliu arba pripildydama orą, kuriuo aš kvėpuosiu, kvapais iš angeliškų smilkytuvų. Sulig tais žodžiais ji atsisveikino su gyvenimu, užbaigdama tuo ir manojo gyvenimo pirmą laikotarpį.

Iki šiol pasakojau tiesą. Tačiau, peržengdamas kliūtį laiko tėkmėje, kliūtį, kurią man iškėlė mylimosios mirtis, ir pradėdamas antrąją savo gyvenimo dalį, aš pajutau, kad mano protą ima temdyti šešėlis, ir ėmiau abejoti savo atmintim. Tačiau leiskite tęsti pasakojimą. Iš lėto, varginančiai, vienas pasakui kitą slinko metai, o aš tebegyvenau Margujų

Gėlių slėnyje, bet viskas aplink dar kartą pasikeitė. Į žvaigždes panašūs medžių žiedai nunyko ir daugiau neišsiskleidė. Žalioji pievų kilimas nublanko, viena paskui kitą nuvyto rubino spalvos asfodelės, o jų vietoje pražydo šimtai tamsias akis primenančių žibuoklių, kurios sunkiai lingavo, slegiamos niekad nenukrantančios rasos. Gyvybė išnyko iš mūsų išvaikštintų takelių, nes ilgakojis flamingas daugiau nebesipuikavo savo sparnais ir liūdnas išskrido iš slėnio į kalnus kartu su bičiuliais paukščiais čiulbuonėliais. Aukso ir sidabro žuvys išplaukė pro tarpekį slėnio pakrašty ir daugiau nesirodė. O liūliuojanti melodija, kuri buvo saldesnė už Eolo arfos garsus, dieviškesnė už viską pasaulyje, išskyrus Eleonoros balsą, pamažu užgeso, vandens čiurlenimas nutilo, ir upė galop apsigaubė iškilminga tylą. O paskui milžiniškas debesis pakilo nuo viršukalnės, grąžindamas jai niūrią išvaizdą, ir nuplaukė į Hesperą, nusinešdamas su savimi auksinį švytėjimą iš Margujų Gėlių slėnio.

Tačiau Eleonora nepamiršo savo pažado: girdėjau skambčiojant dangiškus smilkytuvus, slėnyje amžinai tvyrojo šventas aromatas, o vienišumo valandėlėmis, kai imdavo smarkiai spurdėti širdis, mano kaktą gairinęs vėjas atnešdavo švelnius atodūsius;

kažkas naktį tyliai šnabždėdavo, o kartą – deja, tik kartą – iš gilaus lyg mirtis miego mane pažadino neregimų lūpų bučinys. Bet tuštuma nesitraukė iš mano širdies. Ilgėjus meilės, kurios ji kadaise buvo sklidina. Galop, neištvėręs *skausmo*, kurį sukeldavo prisiminimai apie Eleonorą, aš amžiams išvykau iš slėnio į pasaulio tuštybę ir sūkuringus džiaugsmus.

* * *

Aš atsidūriau nepažįstamame mieste, kuriame viskas, rodėsi, bandė ištrinti iš mano atminties saldžias svajas, tiek kartų išsvajotas Margujų Gėlių slėnyje. Prabangių rūmų iškilmės ir šventės, beprotiškas ginklų žvangėjimas, gražuolių spindesys sujaukė ir užnuodijo man protą. Tačiau širdies gelmėse aš saugojau ištikimybę savo priesaikai ir tyliomis nakties valandomis vis dar jutau ženklus, kad Eleonora greta manęs. Bet staiga tie ženklai prapuolė, pasaulis mano akyse aptemo, aš kraupau nuo kankinančių minčių, kurios mane apsėdo, ir nuo baisių pagundų, nes iš toli, iš tolumo ir nežinomo krašto į pilną linksmybių dvarą, pas karalių, kuriam aš tarnavau, atkeliavo mergelė, prieš kurią neatsilaikė mano išdavikė širdis ir prie kurios kojų aš be kovos atsiklaupiau,

užsidegęs karščiausia nelaimingos meilės liepsna. Juk ką išties reiškė mano meilė mergaitei iš slėnio, palyginus ją su dvasią išaukštinančia ekstaze, kurią pajutau, kai apsipylęs ašaromis klūpočiau prie dieviškosios Ermengardos kojų? O, Ermengarda, šviesusis angele! Ir mano širdyje daugiau neliko vietos niekam kitam. O, dieviškoji Ermengarda! Ir žvelgdamas į jos galias, nepamirštamąs akis, aš galvočiau apie jas ir *apie ją*.

Aš ją vedžiau, nesibaimindamas manęs laukiančios bausmės, ir ta karti taurė mane aplenkė.

Ir tik kartą – tik vieną kartą – nakties tyloje pro lango pinučius pasigirdo seniai mane palikę švelnūs atodūšiai, ir mielas, pažįstamas balsas tarė:

– Miegok ramiai. Nes viską valdo Meilės Dvasia, ir tu, įsileidęs savo širdin tą, kurios vardas Ermen-garda, esi atleidžiamas nuo priesaikos, duotos Eleonorai, kodėl – sužinosi dausose.

OVALUS PORTRETAS

Pilis, į kurią išdrįso įsibrauti mano tarnas, užuot leidęs man, sunkiai sužeistam, nakvoti po atviru dangum, buvo vienas iš tų didybės ir niūrumo kupinų gremėzdų, kurie dabar rūščiai žvelgia nuo Apeninų ne rečiau kaip ponios Radklif^{P1} vaizduotėje. Iš visko buvo matyti, kad pilis apleista laikinai ir visai neseniai. Mudu įsikūrėme vienoje iš mažiausių ir prasčiausiai apstatytų menių. Ji buvo šoniniame pilies bokšte. Senoviniai menės papuošimai buvo prabangūs, tačiau apskurę. Sienos nukarstytos gobelenais ir nukabinėtos įvairiausiais karo trofėjais kartu su nesuskaičiuojama daugybe ryškių nūdienių paveikslų paauksuotuose, arabeskomis išpuoštuose rėmuose. Tais paveikslais, kabojusiais ne tik ant didžiųjų sienų, bet ir daugybėje nišų bei užkaborių, kurių nestigo įmantrios architektūros pastate, prasidedanti karštinė pastūmėjo mane labai susidomėti, tad liečiau Pedrui užverti sunkias langines, – nes jau buvo naktis, – uždegti aukštos žvakidės prie mano lovos galvūgalio žvakes ir nutraukti nuo lovos

kutuotas juodo velveto užuolaidas, norėdamas jei ne užmigti, tai bent žiūrinėti paveikslus ar skaitinėti tomelį, kurį radau ant pagalvės ir kuriame buvo aprašyti ir išnagrinėti menės paveikslai.

Skaičiau ilgai, be galo ilgai, ir įdėmiai, labai įdėmiai žiūrėjau. Palaimingos valandos lėkte lėkė pro šalį, kol užslinko gili naktis. Man nepatiko vieta, kur stovėjo žvakidė, ir, vargais negalais ištiesęs ranką, perkėliau ją, kad šviesa kristų ant knygos.

Tačiau tasai mano žygis baigėsi nelauktai. Nes dabar aibė žvakių (jų buvo daugybė) apšvietė kambario nišą, kuri prieš tai skendėjo tamsoje, slepiama krintančio ant jos baldakimo stulpo šešėlio. Dabar virpančioje šviesoje išvydau paveikslą, kurio iki tol nebuvau pastebėjęs. Tai buvo jaunos merginos pačiame žydėjime portretas. Aš greitosiomis žvilgtelėjau ir užsimerkiau. Iš pradžių ir pats nesupratau, kodėl taip pasielgiau. Bet kol vokai buvo nuleisti, aš mintyse ieškojau priežasties. Matyt, norėjau laimėti laiko apmąstymams – įsitikinimui, kad akys manęs neapgavo, norėjau nusiraminti ir apmalšinti vaizduotę, paruošti ją blaivesniam ir tikresniam žvilgsniui. Po keleto akimirų aš vėl išmeigiau akis į paveikslą. Daugiau neabejojau, jog tai, ką mačiau, buvo tiesa, nes pirmasis žvakės spindulys kritęs ant

drobės tarsi nuvijo stingulį ir išblaškė bepradedantį imti miegą.

Portretas, kaip sakiau, buvo jaunos merginos – nutapytas vinjetės stiliumi, tik pečiai ir galva, primenantis geriausius Salio^{P2} darbus. Rankos, krūtinė ir net žvilgančios garbanos nejučia susiliejo su blyškiu, tačiau giliu portreto fonu. Rėmai buvo ovalo formos, gausiai išpuošti auksu ir maurų stiliaus ornamentu. Tasai portretas buvo neprilygstamas meno kūrinys. Tačiau ne tapytojo genijus ir ne merginos dieviškas grožis mane taip staiga ir smarkiai sujaudino. Dar mažiau tikėtina, kad vaizduotė, pakirdusi iš apsnūdimo, galėjo palaikyti moterį gyva. Portreto kompozicijos ypatumai, tapybos maniera ir paveikslo rėmai būtų iškart privertę mane atsisakyti tokios minties, neleistų tuo patikėti nors akimirką. Įtemp-tai galvodamas, aš išsėdėjau pusiau gulom beveik valandą, įsmeigęs akis į portretą. Galop, suvokęs tikrąją paveikslo jėgos prasmę, aš aukštiekninkas griuvau į lovą. Paveikslas pakerėjo mane absoliučiu gyvenimiškumu, iš pradžių apstulbinusiu mane, paskui pavergusiu, prislėgusiu ir išgąsdinusi. Su pagarbia baime pastačiau žvakidę į buvusią vietą. Daugiau neregėdamas mane sujaudinusio paveikslo, aš godžiai įnikau į knygą su paveikslų ir jų sukū-

rimo istorijų aprašymais. Susiradęs numerį, kuriuo buvo pažymėtas portretas, perskaičiau šiuos nelabai suprantamus ir mįslingus žodžius:

„Ji buvo reto grožio mergaitė, jos būdo linksmumas prilygo veido gražumui. Piktos lemties siūsta buvo toji valanda, kai ji susitiko dailininką, pamilo jį ir už jo ištekėjo. Jis – nežaboto būdo, užsispyręs ir rūstus, jau buvo susižadėjęs su Tapyba; ji – reto grožio mergaitė, ir jos būdo linksmumas prilygo veido gražumui; lengva, spinduliuojanti šypsena, išdykusi, kaip jauna gazelė, mylinti viską pasaulyje, išskyrus Tapybą, vienintelę savo varžovę; bijanti tik paletės ir teptukų, ir kitų valdingų įrankių, kurie atimdavo iš jos mylimąjį. Ir ją apėmė siaubas, kai sužinojo, kad vyras ketina nutapyti savo jaunąją žmoną. Tačiau ji buvo romi ir paklusni ir daugel savaičių praleido nuolankiai sėdėdama aukštame bokšte, kuriame tik iš mažo langelio palubėje ant blyškios drobės krito šviesa. Bet jis buvo tarsi apsėstas, pagautas nežabotos aistros ir paskendęs savo vaizdiniuose; todėl *negalėjo* matyti, kaip nuo kraupios į bokštą sklindančios šviesos tirpsta jo žmonos dvasios jėgos, kaip ji nyksta akyse, nors tą matė visi aplinkui. Bet ji toliau šypsojosi nesiskųsdama savo dalia, nes matė, kaip dailininkas (jis buvo labai garsus), visa siela

pasinėręs į savo darbą, neskaičiavo nei dienu, nei naktų, ir tapė ją, taip jį mylinčią ir kasdien einančią vis silpnyn. Ir tikrai, kažkas, kam pasisėkė užmesti žvilgsnį į drobę, pašnibždomis kalbėjo apie stulbinantį panašumą kaip apie stebuklą, įrodantį ne tik dailininko genijų, bet ir jo karštą meilę tai, kurią tapė. Bet pagaliau, darbui artėjant prie pabaigos, į bokštą daugiau niekas nebuvo įleidžiamas, nes, užsiliepsnojęs neužgesinama karštligė, dailininkas retai nukreipdavo akis į šalį nuo drobės netgi tam, kad pažiūrėtų į žmoną. Ir *nematė*, kad raudona spalva, kurią jis tepė ant paveikslo, buvo raudonis nuo skruostų tos, kuri sėdėjo priešais. Ir po daugelio savaičių darbo buvo belikęs tik mažmožis: tik vieno potėpio trūko ties burna, tik dar vieno atspalvio akims; ir moters dvasia vėl plykstelėjo nelyg žvakės liepsna, ir tuomet dailininkas brūkštelėjo paskutinį potėpį ties burna ir suteikė paskutinį atspalvį akims, ir tik akimirką sustingo pakerėtas prieš užbaigtą darbą, bet tik akimirką, nes, vis dar įsmeigęs žvilgsnį į portretą, jis visas sudrebėjo, baisiai išblyško ir siaubo pagautas šūktelėjo: „Juk tai pat-sai *Gyvenimas!*“ Paskui staiga pasisuko į savo mylimąją – *ji buvo mirusi!*“

RAUDONOSIOS MIRTIES KAUKĖ

„Raudonoji mirtis“ jau kuris laikas niokojo šalį. Jokia epidemija nebuvo siautėjusi taip baisiai ir negailestingai. Jos apraiška ir antspaudas buvo kraujas – klaikus kraujo raudonis. Kūną staiga ima varstyti skausmai, svaigsta galva, iš visų porų ima sunktis kraujas, ir – po žmogaus. Jei kūną ir ypač veidą išmušė raudonos dėmės, nebesitikėk iš gyvųjų nei užuojautos, nei pagalbos. Užpuldavo ir nukan-kindavo liga auką per pusvalandį.

Tačiau kunigaikštis Prosperas neprarado žvalumo, drąsos ir nuovokos. Epidemijai išskynus pusę jo valdinių, jis susišaukė tūkstantį sveikų, linksmų riterių bei damų ir su jais pasitraukė į vieną atokų įtvirtintą vienuolyną. Buvo tat didžiulė, graži pilis, paties kunigaikščio kūriny – neįprastas, tačiau imponantiškas. Supo ją stora, aukšta siena su geležiniais vartais. Suėję į vidų, kunigaikščio palydovai atsinešė žaizdrus, kūjus ir amžinai suvirino sklėsčius, nepalikdami nei įėjimo, nei išėjimo neviltin puolusiems ar proto netekusiems. Maisto vienuo-

lyne buvo gausybė. Dvareščiai buvo ramūs, kad čia niekas neužneš ligos. Likusieji anapus vienuolyno sienų tesigelbsti kaip išmano. Neliūdėti, negalvoti! Kunigaikštis pasirūpino, kad būtų linksma. Buvo čia juokdarių, buvo improvizuotojų, buvo baleto šokėjų, buvo muzikantų, buvo gražuolių, buvo vyno. Viso to buvo vienuolyno viduje. Vienuolyno viduje buvo saugu. O anapus jo sienų karaliavo „raudonoji mirtis“.

Praėjus nuo to laiko gal penkiems, gal šešioms mėnesiams, kai epidemija šalyje įsisiautėjo itin pašėlusiai, kunigaikštis Prosperas surengė tūkstančiui savo draugų neapsakomai puikų kaukių balių.

Ak ir prašmatnus buvo tas maskaradas! Bet iš pradžių, leiskit, papasakosiu apie sales, kuriose jis vyko. Buvo jų septynios – karališka anfilada. Kituose rūmuose salės jungiasi tiesiai viena su kita, ir, atidarius visas duris, žvilgsnis, už nieko neužkliūdamas, perveria jas kiaurai. Čia buvo visai kitaip; iš kunigaikščio, mėgstančio visa, kas neįprasta, kitko ir negalėjai tikėtis. Salės buvo išdėstytos taip netaisyklingai, kad vienu metu galėjai apžvelgti tik vieną. Kas dvidešimt trisdešimt žingsnių – staigus posūkis, ir kiekvieną kartą – vis kitoks reginys. Kiekvienoje salėje dešinėje ir kairėje sienoje per vidurį buvo

aukšti, siauri gotikiniai langai, žvelgiantys į dengtą galeriją, juosiančią anfiladą. Jie buvo spalvoto stiklo, spalva atitiko salėje vyraujančią spalvą. Pavyzdžiui, rytiniame gale paskutinė salė buvo išmušta mėlynai; ryškiai mėlyni buvo ir langai. Kita buvo išpuošta ir išklota purpuriniais kilimais – ir suveriami langai ten buvo purpuriniai. Trečioji buvo išvien žalia; žali ir langai. Ketvirtoji salė buvo visa oranžinė, penktoji – balta, šeštoji – violetinė. Septintosios lubas ir sienas dengė juodas aksomas, storom klostėm krintantis ant tokios pat medžiagos ir spalvos grindų kilimo. Ir tik šitoje vienoje salėje langų spalva nesutapo su papuošalais: stiklai čia buvo skaisčiai, ryškiai kaip kraujas raudoni. Ir nė vienoje iš tų septynių salių tarp gausybės auksinių papuošalų ir karulių neka-bojo nė vienos lempos ar sietyno. Nedegė salėse joks žibintas, jokia žvakė. Užtat galerijoje ties kiekvienu langu stovėjo didžiulis trikojis su žarijomis, nuo kurių švytėjimo, sugėrusio stiklų spalvą, salės mirgėjo keisčiausiais, fantastiškais šešėliais ir atšvaitais. Tačiau vakarinėje, toje juodojoje, salėje nuo šviesos, prasismelkusios pro kruvinai raudonus stiklus, vaizdas buvo toks kraupus, o įėjusiųjų veidai nusidažydavo tokia klaikia spalva, kad nedaug kas drįso į tą salę įžengti.

Ir dar toje salėje stovėjo prie sienos didžiulis juodmedžio laikrodis. Jo švytuoklė siūbavo, dusliai, monotoniškai klingsédama; o ilgajai rodyklei apsukus ratą, iš varinių laikrodžio plaučių pasigirdavo aiškus, skambus, melodingas balsas, tačiau tokios keistos ir įtaigios gaidos, kad orkestrantai minutę nustodavo groję, o šokėjai liaudavosi sukęsi, ir visas pasilinksminimas laikinai sutrikdavo, ir, laikrodžio dūžiams aidint, didžiausi plevėsos išbaldavo, o seniausi ir rimčiausi paremdavo delnais kaktas lyg sunkių minčių apnikti. Bet ištirpus paskutiniam aidui, salės suošdavo nuo juoko; muzikantai susižvelgdavo ir šyptelėdavo, atseit, kokie mes nervingi ir kvaili, ir pašnibždom prisižadėdavo vieni kitiems, kad po valandos nepasiduos tokiems jausmams, tačiau, praėjus šešioms dešimtims minučių (kurios susideda iš trijų tūkstančių šešių šimtų nesustojančio laiko sekundžių), vėlei pasigirdavo laikrodžio dūžiai, ir vėl pasikartodavo tas pats: nerimas, virpulys, susimąstymas.

Tačiau, nepaisant to, šventė buvo labai smagi ir graži. Kunigaikštis buvo linkęs į keistenybes. Turėjo akį, jautrią spalvoms ir šviesos efektams. Niekino madą. Jo sumanymai ir mintys alsavo ugninga, nežabota drąsa. Kiti būtų jį palaikę bepročiu. Jo bičiuliai

jautė, kad jis ne beprotis. Tačiau tikrai tuo *įsitikinti* galėjai tik jį girdėdamas, matydamas, liesdamas.

Jis pats nurodė, kaip turi būti papuoštos šventei visos septynios salės, ir jo paties skonis atsispindėjo persirengėlių rūbuose. O atrodė persirengėliai išties stulbinančiai. Drabužiai žavėjo akį blizgesiu, pikantiškumu, iliuziškumu – tuo, ką vėliau išvydome „Ernani“^{P1}. Buvo arabeskiškų figūrų neproporcingais kūnais ir apranga. Buvo persirengusių taip, kaip galėjo padiktuoti tik nesveika vaizduotė. Daug kas atrodė gražiai, žaismingai, daug kas stebino neįprastumu, kai kas baugino, tačiau nebuvo nieko, keliančio pasibjaurėjimą. Po septynias sales slankiojo, galėtume pasakyti, daugybė vaiduoklių. Jie, tie vaiduokliai, nusidažę salių spalvomis, judėjo, kraipėsi, ir atrodė, kad rėksminga orkestro muzika – tai jų žingsnių aidas. Ir šit muša valandą juodmedžio laikrodis aksomo salėje. Ir akimirką visi nutyla – tyloje girdėti tik laikrodžio balsas. Vaiduokliai stovi sustingę. Tačiau laikrodžio dūžių aidas gęsta, trukęs vos mirksnį, ir jam iš paskos plasnoja lengvutis, pusbalsis juokas. Ir vėlei pratrūksta muzika, ir vaiduokliai atgyja, ir dar linksmiau negu pirma jie rangosi, nusidažę spalvomis langų, pro kuriuos smelkiasi šviesa nuo trikojų. Ir tiktai į pačią galinę, vakarinę,

salę nedrįsta nė vienas persirengėlis kelti kojos, nes artinasi vidurnaktis, ir raudonesnė už kraują šviesa sunkiasi pro raudonus langus, ir baugina gedulingos drapiruotės juodumas; ir ausiai to, kurs pastatė koją ant gedulingo kilimo, juodmedžio laikrodžio dusli giesmė skamba iškilmingiau ir įtaigiau negu tiems, kurie linksminasi kitose salėse.

O kitose salėse buvo tiršta žmonių, ir karštligiškai tvinksėjo jose gyvenimo pulsas. Ir sūkuriavo šventė sūkuriu, kol galiausiai laikrodis ėmė mušti vidurnaktį. Ir, kaip jau pasakojau, nutilo muzika, ir liovėsi sukėsi šokėjai, ir kaip pirmiau stojo nerami tylą. Tačiau šįkart laikrodis turėjo išmušti dvylika dūžių, ir gal todėl – per ilgesnį laiką – daugiau minčių aplankė mąsliusius. Ir gal todėl per šitą pertrauką, kol tyloje ištirpo paskutinio dūžio aidai, daug kas spėjo pastebėti kaukėtą figūrą, kuri iki tol nebuvo patraukusi niekieno dėmesio. Ir kai pašnibždomis aplėkė visus apie tai gandas, kilo visuotinis bruzdesys, murmėjimas, reiškiantis nuostabą, pasipiktinimą, o paskui ir baimę, siaubą bei pasišlykštėjimą.

Tiktai nepaprastas dalykas galėjo padaryti išpūdi miniai tokių fantomų, kokius jums pavaizdavau. Teisybę sakant, laisvė fantazijai tame kaukių baliuje buvo leista kone beribė, tačiau minėta figūra per-

žengė net ir paties kunigaikščio begalinio keistenybių pomėgio ribas. Ir nejautriausio žmogaus širdy yra stygų, kurios paliestos suvirpina jausmus. Yra dalykų, iš kurių nesišaipto net ir galutinai žuvę žmonės – tokie, kurie spjauna ir į gyvenimą, ir į mirtį. Iš tikrųjų, visa draugija aiškiai suprato, kad nepažįstamojo laikysena bei išvaizda rodo tiek sąmojo, tiek padorumo stoką. Figūra buvo aukšta, liesa, nuo galvos iki kojų susisupusi į įkapes. O kaukė buvo tokia panaši į sustingusio lavono veidą, kad ir atidžiausiai tyrinėdamas vargiai būtų pastebėjęs skirtumą. Bet ir už šitokią kaukę ir apdarą linksmoji minia būtų jei ne pagyrusi, tai bent pakentusi. Tačiau persirengėlis drįso vaizduoti pačią Raudonąją Mirtį! Įkaps buvo aptaškytos *krauju*, ir tokiom pat siaubingom dėmėm švietė jo plati kakta ir veidas.

Kai kunigaikštis Prosperas išvydo tą šmėklą (kuri lėtai, iškilmingai, sakytum įsijautusi į savo vaidmenį, sukiojosi tarp šokėjų), visi pamatė, kaip jį iš pradžių ar iš siaubo, ar iš pasišlykštėjimo visą nukratė drebulys, bet po akimirkos jo veidas paraudonavo iš įniršio.

– Kas drįso? – kimiu balsu riktelėjo jis aplinkiniams dvariškiams. – Koks šventvagis drįso šitaip tyčiotis iš mūsų? Suimkite jį ir nuplėškite kaukę,

idant žinotume, ką saulei tekant pakarsime ant bokšto!

Tardamas šiuos žodžius, kunigaikštis Prosperas stovėjo rytinėje, mėlynojoje salėje. Jo žodžiai aiškiai, garsiai nuskambėjo per visas septynias sales, nes kunigaikštis buvo smarkus vyras, o muziką prieš prabildamas buvo rankos mostu nutildęs.

Kaip sakiau, kunigaikštis su būreliu išblyškusių dvariškių stovėjo mėlynojoje salėje. Iš pradžių, jam prabilus, dvariškiai buvo bežengią prie išsišokėlio, kuris tuo tarpu lėtu, iškilmingu žingsniu ėmė eiti kunigaikščio pusėn. Bet, regint beprotišką persirengėlio įžūlumą, visus apėmė tokia keista, nepaiškinama baimė, kad neatsirado nė vieno, kuris būtų ištiesęs ranką jam sulaikyti, ir jis nekliudomas praėjo per žingsnį nuo kunigaikščio, ir visa didžiulė minia it vienas žmogus siūbtelėjo iš salių vidurio prie sienų, o šmėkla netrukdoma taip pat iškilmingai ir lėtai, kaip niekas iš čia esančių, žengė iš mėlynosios salės į raudonąją, iš raudonosios į žaliają, iš žaliosios į oranžinę, o iš tos į baltąją, iš ten į violetinę, kol pagaliau buvo ryžtasi ją sulaikyti. Pats kunigaikštis Prosperas, įsiutęs iš pykčio ir gėdos dėl savo laikino bailumo, pasileido šuoliais per šešias sales, tačiau niekas nesekė jam iš paskos: visus

buvo sukausčiusi mirtina baimė. Vos pora žingsnių teskyrė užsimojusį durklu kunigaikštį nuo tolstančios šmėklos, kai toji, priėjusi salės galą, staiga atsuko pasitikti savo persekiotojo. Pasigirdo veriantis riksmas – ir durklas blykstelėjęs nukrito ant gedulingo kilimo, ant kurio po akimirkos griuvo negyvas kunigaikštis Prosperas. Tuomet, beprotiška nevilties drąsa pradrišę, dvariškiai virste suvirto į juodąją salę ir, sugriebę persirengėlį, kurio aukšta figūra dūlavo tiesi ir nejudanti juodmedžio laikrodžio šešėlyje, aiktelėjo iš neapsakomo siaubo, patyrę, jog po įkapėmis ir numirėlio kauke, kurias jie taip šiurkščiai sumankė, nėra jokio apčiuopiamo kūno^{P2}.

Ir dabar visi suprato: atėjo Raudonoji Mirtis. Ji atėjo it vagis nakties metą. Ir krito vienas pasakui kitą lėbautojai kraujo pritaškytose linksmybių salėse, ir mirė kaip parkritę. O draug su paskutiniu ju iš jų užgeso ir juodmedžio laikrodžio gyvybė, ir išblėso žarijų gorės. Ir įsiviešpatavo neribota Tamos, Puvimo ir Raudonosios Mirties valdžia.

ARNHEIMO DVARAS

*O sodas traukė žvilgsnį lyg gražuolė,
Kuri tingios palaimos apimta
Akis užmerkus snaudė savo guoly.
Į skritulį atrodė sujungta
Dangaus mėlynė su šviesa balta
Skaisčių lelijų. O lašai tyri,
Ant lapų mėlynuojančių žėrį,
Man priminė žvaigždes pavakary.⁸⁷*

DŽAILZAS FLETČERIS^{P1}

Mano draugą Elisoną visą gyvenimą lydėjo palankus gerovės vėjas. Sakydamas „gerovė“, turiu galvoje ne įprastą, žemiškąją šio žodžio prasmę. Aš tapatinu jį su „laime“. Žmogus, apie kurį čia pasakoju, atrodo, buvo gimęs tam, kad nuspėtų Tiurgo^{P2}, Praisio^{P3}, Pristlio^{P4} ir Kondorsė^{P5} doktrinas, savo pavyzdžiu įrodydamas tai, ką visi laikė perfekcionistų^{P6} svaičiojimais. Manau, kad Elisonas savo trumpu gyvenimu paneigė dogmą, jog žmogaus prigimtyje

⁸⁷ Vertė A. Danielius.

slypi principas, priešgynus palaimai. Nuodugniai išstudijavęs jo gyvenimo istoriją, aš supratau, kad kai pažeidžiami keli paprasti žmonių įstatymai, žmonių užgriūna nelaimės, kad mummyse – kaip padermėje – tebeslypi dar neišsivysčiusi iš gemalo geros kloties užuomazga ir kad netgi dabar, kai įsigali tamsuoliškos minties apie didį žmogaus visuomeninių sąlygų reikšmingumą gaivalas, nėra neįmanoma, kad žmogus, individas, susiklosčius nepaprastoms aplinkybėms, taptų laimingas.

Tokios pat nuomonės tvirtai laikėsi ir mano bičiulis, todėl norėčiau pasakyti, kad nesibaigianti džiaugsmo puota, lydėjusi jį visą gyvenimą, galima sakyti, buvo nulemta iš anksto.

Juk aišku, kad neturėdamas įgimto polinkio filosofuoti, kuris kartais taip puikiai atstoja patyrimą, Elisonas būtų buvęs blokšte nublokštas savo nepaprastos sėkmės į sukuri kasdienių vargų, godžiai tykančių tų, kuriems gamta padovanojo išskirtinius gabumus. Tačiau aš visiškai neketinu rašyti esė apie laimę. Savo draugo pažiūras galiu išdėstyti keliais žodžiais. Jis pripažino tik keturis esminius palaimos dėsnius, arba, kitaip sakant, keturias sąlygas jai pasiekti. Svarbiausiąją laikė (keista net sakyti) paprastus kūno mankštos pratimus gryname

ore. „Stiprybę, – sakydavo jis, – įgaunamą kitokiais būdais, vargu ar galima taip vadinti.“ Kaip pavyzdį jis primindavo smagumą, patiriamą lapių medžio-klėje, o dar kalbėdavo apie artojus, kurie, kaip luomas, tikrai gali jaustis laimingesni už kitus. Antrąją sąlyga jam buvo moters meilė. Trečioji, sunkiausiai įgyvendinama sąlyga, – panieka puikybei. Ketvirtoji sąlyga, visai kitais atžvilgiais sutampanti su pirmosiomis, buvo be atvangos siekiamas tikslas: be to, laimės didumas, jo supratimu, priklauso nuo siekiamo tikslo dvasingumo.

Likimas nepašykštėjo Elisonui gražiausių dovanų. Jis pranoko visus savo žavesiu ir patrauklumu. Jo intelektas buvo tokios sanklodos, kad žinių gilinimą jis laikė ne darbu, o greičiau intuicija ir būtinybe. Elisonas buvo narys vienos garsiausių imperijos šeimų. Jis turėjo sužadėtinę – gražiausią ir ištikimiausią iš visų moterų. Kuomet Elisonas, valdęs nemažus turtus, sulaukė pilnametystės, likimas iškrėtė jam vieną iš savo nepaprastų pokštų, kurie sukrečia visuomenę ir labai retai nepažeidžia dorovinių nuostatų žmonių, kuriuos užklumpa.

Nelauktai paaiškėjo, kad maždaug prieš šimtmetį iki Elisonui sulaukiant pilnametystės, tolimoje provincijoje mirė kažkoks Sibraitas Elisonas. Tasai

džentelmenas buvo turtingas kaip karalius ir, neturėdamas artimų giminaičių, įsigėdė, kad jo turtai pasiliktų nepalieti augti dar šimtą metų po jo mirties. Kruopščiai ir su dideliu išmanymu sutvarkęs savo lobių reikalus, jis užrašė juos giminaičiui vardu Elisonas, gyvensiančiam po šimto metų. Buvo ne vienas mėginimas paskelbti testamentą negaliojančiu, tačiau viską niekais vertė tų mėginimų *ex post facto*⁸⁸ pobūdis; bet pavydi vyriausybė neatlyžo ir jai galop pasisekė išleisti įstatymą, draudžiantį ateityje tokias didžiules turto sankaupas. Tačiau tas juridinis aktas nesukliudė Elisonui, sukakus jam reikiama skaičių metų, paveldėti savo protėvio turtą – keturis šimtus penkiasdešimt milijonų dolerių⁸⁹.

⁸⁸ Daromų atgaline data (*lot.*).

⁸⁹ Įvykis, panašus į čionai pasakojamą, neseniai nutiko Anglijoje. Laimingojo pavardė Telusonas^{P7}. Pirmąkart tą istoriją perskaičiau princo Pukler Muskau^{P8} „Kelionėje“, kur rašoma, kad paveldėta suma siekė devyniasdešimt milijonų svarų, ir teisingai tvirtinama, jog „mąstyti apie tokius didžiulius pinigus ir naudą, kurią jie galėtų duoti, yra netgi didinga“. Kad nenutolčiau nuo tame rašinyje išreikštos nuomonės, aš patikėjau princo pranešimu, nors ir gerokai perdėtu. Jo apmatai, tiksliau sakant, jo užuomazga buvo paskelbta prieš daug metų^{P9} – anksčiau už

Vos tik pasklido žinia apie tokius pasakiškus turtus, kai gimė devynios galybės spėliojimų apie jų panaudojimą. Suma, kuriai paimti tereikėjo ištiesti ranką, glumino visus, kas tik apie ją pagalvodavo. Galima įsivaizduoti tūkstančius dalykų, kuriuos su savo pinigais gali padaryti *bent kiek didesnio* turto savininkas. Toksai žmogus, savo rankose laikydamas kiek didesnę turtą už kitų žmonių, galbūt – tą galima nesunkiai numanyti – leistųsi į nežabotą savo laikmečio linksmybių sūkurį arba imtų regzti politines intrigas, ar gvieštųsi ministro kėdės, arba nusipirktų didžiūno titulą, arba pradėtų kolekcionuoti ištikus muziejus *virtu*⁹⁰, arba dėtųsi dosniu literatūros, mokslų, menų globėju, arba susietų savo vardą su klestinčiomis labdaros įstaigomis. Tačiau normaliu protu nesuvokiamiems turtams, atiteksiems į mūsų paveldėtojo rankas, tokie siekiai, kaip ir kiti paprasti siekiai, buvo, regis, per menki. Kažkam šovė į galvą imtis skaičių, kurie stubino patys savaime. Paašškėjo, kad net ir mokant tris procentus palūkanų, iš paveldo gautos pajamos sudarytų

pirmąjį puikaus Siu^{P10} romano „*Juif Errant*“ leidimą, kuri sukurti rasi paskatino Muskau užrašai.

⁹⁰ Meno kūrinių, retenybių (*lot.*).

trylika milijonų penkis šimtus tūkstančių dolerių per metus, vadinasi, milijoną šimtą dvidešimt penkis tūkstančius per mėnesį, arba trisdešimt šešis tūkstančius devynis šimtus aštuoniasdešimt šešis dolerius kasdien, arba tūkstantį penkis šimtus keturiasdešimt vieną dolerį per valandą, arba dvidešimt šešis dolerius sulig kiekviena pralekiančia minute. Taigi įprastinio spėliojimų kelio buvo galutinai atsisakyta. Atsirado žmonių, manusių, jog Elisonas išsižadės pusės turto – kaip nereikalingo pertekliaus, – ir tą perviršį padalys giminaičiams. Tiesą sakant, jo artimiesiems teko didelė dalis to turto, kurį Elisonas turėjo iki gaudamas palikimą.

Aš nėmaž nenustebau, sužinojęs, kad jis jau priėmė sprendimą, nors kitiems šis klausimas kėlė aibes prieštarų minčių. Nesigriebiau už galvos ir išgirdęs, ką sumanė Elisonas. Dėl labdaros jo sąžinė negrauzė. Tuo, kad vienas žmogus galėtų patobulinti žmoniją (turiu apgailestaudamas pareikšti), jis mažai tikėjo. Todėl – laimė ar nelaimė – galėjo elgtis su savo pinigais kaip tinkamas.

Elisonas buvo pats tikriausias ir tauriausias poetas. Be to, jis suvokė tikrąją poetinio žodžio prigimtį, jo aukštuosius tikslus, didybę ir prakilnumą. Tam jausmui puoselėti jis pasirinko tikriausią ir galbūt

vienintelį kelią – naujų grožio formų kūrybą. Įsitikinimai, suformuoti mokantis vaikystėje, o gal įgimti jo mąstymui, atmiešė jo etines pažiūras tam tikru materializmu, ir būtent šis polinkis, ko gero, bus įteigęs jam mintį, kad tikras poetinis polėkis gali įsikūnyti tik kuriant naujas *apčiuopiamo* grožio formas. Tad iš jo neišėjo nei muzikantas, nei poetas kasdiene žodžio prasme. O gal jis nepanūdo tapti nei vienu, nei kitu, būdamas tvirtai įsitikinęs, kad panieka garbės troškimui yra bene svarbiausias laimės šioje žemėje principas. Argi negali būti taip, kad genijus trokšta garbės, o genijų genijus pakyla aukščiau už tai, ką vadinam garbėtroška? Nejaugi negali taip atsitikti, kad koks poetas, didesnis už Miltoną, pasitenkino likęs „nebylus ir nežinomas?“^{P11} Tikiu, kad pasaulis dar neregėjo – ir jeigu atsitiktinumų grandinė nepastūmės kilniausiojo iš protų žemai pulti – niekuomet neišvys triumfo aukštesnėse meno srityse, kurios, be jokios abejonės, yra pasiekiamos žmogaus prigimčiai.

Elisonas netapo nei muzikantu, nei poetu, nors niekas pasaulyje labiau už jį nemylėjo poezijos ir muzikos. Gal jis ir būtų tapęs tapytoju, susiklosčius kitokioms aplinkybėms. Skulptūra, nors ir nepaprastai poetiškas menas, buvo per daug ribota tiek

masto, tiek kūrybinių rezultatų požiūriu ir ilgesniam laikui negalėjo patraukti jo dėmesio. Regis, suminėjau visas meno sritis, kurias, anot visuotinai priimtų pažiūrų, galima laikyti poetinio jausmo savastim. Tačiau Elisonas tvirtino, kad liko pamiršta pati turtingiausia, tikriausia ir natūraliausia, o gal derliausią dirvą turinti meno sritis. Dekoratyvinės sodininkystės dar niekas nėra pavadinęs poezija, bet, mano bičiulio nuomone, tikrajai Mūzai sodo kūrimas atveria tikrai nepaprastas galimybes. Išties yra kur pasireikšti vaizduotės žaismui, pavirstančiam begale neregėto grožio formų, kurių visos dalys liejasi į visumą, pranokstančią viską, ką gali sukurti pati žemė. Gėlių ir medžių įvairovėje ir margumyne jis išvelgė aistringas Gamtos pastangas kurti materialų grožį. Tų pastangų kreipimas viena ar kita linkme, jų sutelkimas, kitaip sakant, jomis sukuriama grožio pritaikymas akims, reginčioms jį šioje žemėje, naudojant tam labiausiai tinkančias priemones ir nepaliaujamai siekiant tobulybės, jam buvo ne tik savo, kaip poeto pašaukimo įprasminimas, bet ir aukščiausias tikslas, dėl kurio Dievas įskėlė žmogui poezijos kibirkštį.

„Pritaikymas akims, reginčioms jį šioje žemėje.“
Aiškindamas šių žodžių prasmę Elisonas mažne

išsprendė tai, kas man visuomet buvo galvosūkis: turiu galvoje (tą užginčys nebent tamsuolis), kad gamtoje nėra tokio kraštovaizdžio, kokį gali sukurti menininko genijus. Gamtoje nerasime tokio rojaus kampelio, kokie švyti iš Klodo^{P12} paveikslų. Net ir pasakiškai kerintis peizažas turi trūkumą, jame visuomet yra perlenkimų. Jeigu atskirai paimtos detalės ir gali pranokti menininko meistriškumą, tai jų visybė visuomet yra tobulintina. Todėl natūralioje gamtoje nerasime kampelio, kurio vadina mojuje kraštovaizdžio „kompozicijoje“ išvalgi menininko akis nepastebėtų klaidų. Tačiau kaip sunku tatai įsisąmoninti! Juk mes beveik visada linę lai kyti Gamtą nepralenkiama. Mes vengiame eiti su ja varžybų. Kas išdrįs atkartoti tulpės spalvą ar slėnio lelijos proporcijas? Kritikai, teigiantys, kad skulptūros tikslas sutaurinti ir idealizuoti, o ne imi tuoti – klysta. Žmogaus veido grožio vaizdavimas skulptūroje arba tapyboje tėra artėjimas prie gyvo ir apčiuopiamo grožio. Minėtas principas taikytinas kalbant vien tik apie kraštovaizdį, ir kritikas, pajutęs, jog čia jis yra arti tiesos, genamas nenugalimo potraukio į apibendrinimus, puola jį taikyti kitoms meno šakoms. Sakau „*pajutęs, jog yra arti tiesos*“, nes tasai jausmas nėra nei apsimestinis, nei chi-

meriškas. Matematikos reiškiniai nėra nė per nago juodymą tikslesni už tuos, kurie atsiveria menininkui, pagavusiam savojo meno dvasią. Jis ne tik tiki, bet ir tvirtai žino, kad vienoks ar kitoks jo pasirinktas materijos sutvarkymas, ir niekas daugiau, sudaro tikrąjį grožį. Bet jo argumentai tuo tarpu lieka bekūniai. Galutiniam jų ištyrimui ir išreiškimui reikalinga analizė, daug gilesnė už tą, kurios žmonija kada nors buvo ėmusis. Nepaisant to, tokių instinktyvų suvokimą pripažįsta visa menininkų brolija. Tegu „kompozicija“ bus ydinga; tegu tos ydos bus taisomos tik keičiant formą; tegu tie pakeitimai bus parodyti visiems pasaulio menininkams – kiekvienas patvirtins jų būtinumą. Negana to, bet kuris iš tų vaikinių formos patobulinimui pasiūlys tą pačią išeitį.

Dar sykį kartoju, kad tik gamtovaizdis yra ta apčiuopiama sritis, kurioje gamta leidžiasi išaukštinama, ir kad šitoks jos nuolaidžiavimas man ligi šiol tebėra didžiausia mįslė. Savo nuomonę apie tuos dalykus grindžiau mintim, kad pirminis gamtos troškimas buvo sutvarkyti Žemės paviršių taip, kad jis visa kuo atitiktų žmogiškąjį supratimą apie grožį, didybę ir išvaizdumą, tačiau tą pirminį norą niekais pavertė visiems gerai žinomi geologiniai sukrėtimai, sudrumstę spalvų ir formos darną, ir būtent

meno siela yra pašaukta taisyti šiuos iškraipymus. Bet tokio tvirtinimo įtaiga kaipmat sumažės dėl čia pat išskylančios minties apie tų iškraipymų nenatūralumą ir beprasmybę. Tai, kad jie – mirties pranašai, – Elisono mintis. Štai kaip jis aiškina: iš pradžių žmogui šioje žemėje buvo skirtas nemirtingumas. Tad pirmąkart Žemės paviršiaus sandara, pritaikyta šiai palaimingai būsenai, neatsirado iš niekur, o buvo sukurta tam tikslui. Geologiniai sukrėtimai parengė žmogų mirtingumui.

– Beje, – tarė mano draugas, – kalbamasis gamtos tobulinimas teturi žemišką, arba žmogišką, prasmę. Kiekvienas pakeitimas gali įvelti klaidą kraštovaizdyje, jeigu įsivaizduosime žiūrį į jį iš toli, iš kokio nors taško viršum žemės paviršiaus, bet atmosferos ribose. Nesunku pamatyti, kad tai, kas pagyvina iš arti matomą vaizdą, gali sugadinti bendresnį, iš toli žiūrimą paveikslą. Juk gali egzistuoti būtybės, kadaise vadintos žmonėmis, tačiau dabar nematomos žmonijai, kurioms iš jų tolybės mūsų mūšiško betvarkė gali atrodyti tvarka, kas mums neišvaizdu – vaizdinga; ir neaprepiami dekoratyviniai sodai abiejuose Žemės pusrutuliuose buvo sukurti ne mums, o greičiau jų, kitaip sakant, Žemės Angelų akims bei mirties sutaurintam grožio supratimui.

Mums besišnekant, mano bičiulis pateikė kelias ištraukas iš kūrinio apie dekoratyvinius sodus, kurio autorius dėjosi dideliu tos srities žinovu:

„Tiesą sakant, tėra du dekoratyvinės sodininkystės stiliai – paprastasis ir dirbtinis. Pirmuoju siekiama atkurti natūralaus kraštovaizdžio grožį, pasitelkiant to kraštovaizdžio dalis aplinkos formavimui, auginant tai apylinkei tinkančius medžius, įkūnijant malonią akiai dydžio, proporcijų ir spalvų dermę, kuri prasprūsta pro neįgudusią akį, tačiau gerai matoma patyrusio gamtos žinovo. Paprastojo stiliaus esmę sudaro ne tam tikrų stebuklų ar žavesio kūrimas – be trūkumų ir neatitikimo, – o greičiau sveika harmonija ir tvarka. Dirbtinis stilius turi daug atmainų, nes skiriasi ir žmonių skoniai. Tam tikra prasme jisai susijęs su skirtingais architektūriniais stiliais. Yra didingos Versalio alėjos ir nuošalūs užkampiai, itališkos terasos ir kratinys visokiausių anglišku stilių, giminingų gotiškajai ir angliškajai Elžbietos laikų architektūrai. Kad ir kas būtų šnekama apie piktnaudžiavimus dirbtinio stiliaus dekoratyvinėje sodininkystėje, gryojo meno priemaiša suteikia sodui nemažai žavesio. Jis veria akį savo tvarka bei išplanavimu ir džiugina dvasią. Žiūri į terasą su apsamanojusia baliustrada ir tuoju pat

iškyla prisiminimai apie grakščias būtybes, kadaise ja vaikštinėjusias. Menkiausias meno pasireiškimas primena, kad čionai būta žmogaus, pridėjusio savo rūpestingas rankas.“

- Iš to, ką čia pasakiau, - tarė Elisonas, - suprasi, kad atmetu čia išreikštą mintį, jog gamtai privalu gražinti pirmąją grožį. Pirmą pradis grožis niekuomet neturės tokios didybės, kokią galima sukurti. Žinoma, viskas priklauso nuo to, kokia vietovė bus parinkta. Žodžiai apie akiai malonios dydžio, proporcijų ir spalvų dermės sukūrimą tėra miglota kalbos figūra, kuria siekiama paslėpti minties netikslumą. Toksai pasakymas gali reikšti bet ką arba nieko, ir nieko mums nepaaiškina. Tvirtinimas, kad paprastojo stiliaus esmę sudaro ne tam tikrų stebuklų ar žavesio kūrimas, o greičiau sveika harmonija bei tvarka, labiau atitinka žemą minios skonį, negu liepsningas genijaus svajas. Čia išvardyti abejotini privalumai yra atėję iš šlubčiojančių kritikų mokyklos, kuri žodžiais dievina Adisoną^{P13}. Išties, jeigu dorybė, pasireiškianti vien blogo nedarymu, taip gerai visų suvokiama ir laikoma *taisykle*, tuomet aukščiausiąją dorybę, uždegamą kūrybinės kibirkšties, galima suvokti tik per tai, ką jinai sukuria. Taisyklė taikytina tik išsižadėjimo dorybei, tiktai

susilaikymo žavesiui. Nesilaikydamas taisyklių, kritikos menas geba tik kurti prielaidas. Mus gali išmokyti sukurpti „Katoną“, tačiau veltui kas bandytų išaiškinti, *kaip* sukurti Partenoną arba „Pragarą“^{P14}. Bet štai kūrinys sukurtas, stebuklas įvyko, ir jo suvokimo galimybė tapo prieinama visiems. Pasirodo, kad negatyviosios pakraipos sofistai, kurie, nesugebėdami kurti patys, šaipėsi iš kūrybos, dabar garsiau už kitus ploja jai. Tai, kas dar lėliukės studijoje erzino jų protus, brandos amžiuje kelia pasigėrėjimą, kylantį iš instinktyvaus grožio pajautimo.

- Autoriaus pastabos apie dirbtinį stilių, - tęsė Elisonas, - ne tokios prieštaringos. Grynojo meno priemaiša suteikia sodui nemažai žavesio. Tai tiesa, kaip teisinga yra ir mintis apie rūpestingų žmogaus rankų prisilietimą. Tą principą sunku paneigti, bet giliau pasirausę *galime* šį bei tą surasti. Tasai principas gali turėti tikslą - tikslą, paprastai nepasiekiamą vienam žmogui, tačiau tokį, kuris - jeigu jo būtų pasiekta - padovanotų dekoratyviniam sodui žavesį, smarkiai pranokstantį tą, kurį suteikia vien žinojimas, jog čia prisidėjusios rūpestingos žmogaus rankos. Poetas, valdydamas milžiniškus piniginius išteklius, puoselėdamas tam tikrą meno ar kultūros idėją, arba, anot autoriaus, jausdamas norą

savo rankomis prisiliesti prie gamtos, galėtų savo kūriniai vienu kartu įkvėpti tiek grožio ir naujumo, kad nejučia kultų mintis apie aukštesnių jėgų įsikišimą. Pamatysime, kad eidamas prie savo tikslo, jis išsaugos visus savo idėjos ir *apmatų* privalumus, išlaisvindamas kūrinį nuo žemiškam *menui* būdingo šiurkštumo ir dirbtinumo. Pačioje gamtos glūdumoje, tolimiausiųose, žmogaus rankų nepaliestuose jos kampeliuose regime Kūrėjo meną; tačiau šis menas suvokiamas tik protu, jam stinga jausmo, nesvarbu, iš kurios pusės žvelgtum. Dabar pabandykite pažvelgti į tokį kūrinį taip, tarsi jis būtų nuleistas iš dangišku aukštybių *viena pakopa žemiau* ir suartėjęs bei siekiantis harmonijos su žmogiško meno supratimu – taip, kad jis atsistotų maždaug pusiaukelėje tarp tų dviejų požiūrių. Įsivaizduokime, pavyzdžiui, kraštovaizdį, kuriame begalybė dera su apibrėžtumu, kur grožio, didybės ir *nepaprastumo* vienovė verčia manyti, jog visa tai sukūrė išpuoselėtos būtybės, aukštesnės už žmogų, tačiau jam giminingos, – tuomet gamtos *sužmoginimo* pojūtis išliks, o sukurtas menas įgaus pavidalą, kuris nėra nei Dievas, nei Dievo apreiškimas, o vis ta pati Gamta – tarsi kūrinys Angelų, sklidančių tarp Dievo ir žmogaus.

Paskirdamas nesuskaičiuojamus turtus savo svajonės įgyvendinimui, mankštindamasis gryname ore, kad pats galėtų prižiūrėti darbus, nuolat regėdamas savo projekto tikslą – didžiai dvasingą tikslą, niekindamas garbės troškimą, kurių tokio tikslo siekimas tikrai galėjo sukelti, o labiausiai todėl, kad buvo mylimas moters, kurios žavesys ir meilė apsupo jį karališka rojaus atmosfera, Elisonas ieškojo ir *rado* atpirkimą nuo visų žemiškų rūpesčių – daug didesnę laimę už tą, kurią ponias de Stal^{P15} galėjo regėti drąsiausiose savo svajonėse.

Neturiu vilties bent kiek įtikimiau nupasakoti tuos stebuklus, kuriuos galop pavyko sukurti mano draugui. Norėčiau juos aprašyti, tačiau drąsą atima tokio užmojo sunkumas, kai tenka rinktis tarp smulkmenų ir bendrybės. Galbūt geriausia išeitis – sujungti tuodu kraštutinius.

Suprantama, pirmiausia Elisonui reikėjo išsirinkti vietą, ir, tik pradėjęs svarstyti, jis buvo pakerėtas nuostabios Ramiojo vandenyno salų gamtos. Tiesą sakant, jis jau buvo tvirtai nusprendęs plaukti į Pietų jūras, tačiau vieną naktį pamąstęs atsisakė šito sumanymo. „Jei būčiau mizantropas, – kalbėjo jis, – ta vieta man tiktų. Baisi nuošalybė ir vienatvė, sunki kelionė ten ir atgal, žinoma, turi žavesio, bet

aš ne Timonas^{P16}. Trokštu vienatvės, o ne kupinos liūdesio ramybės. Noriu pats riboti tos ramybės trukmę bei pobūdį. Dažną valandą pageidausiu matyti šalia savęs poetiškos sielos žmogų, iš kurio lauksiu pritarimo tam, ką padariau. Todėl leiskite man pasiieškoti vietos netoli didelio miesto, kurio artumas taip pat padės man įgyvendinti mano sumanymą.“

Ieškodamas tinkamos vietos, Elisonas kelis metus praleido kelionėse, į kurias imdavosi ir mane. Tūkstaničius vietų, kurias išvydęs aš imdavau džiūgauti, jis nedvejodamas atmesdavo dėl priežasčių, kurias vėliau ir aš pripažindavau svariomis. Pagaliau užklydome prie vienos nepaprastai gražios ir aukštos plokštikalnės su nuostabiai derliu dirvožemiu, nuo kurios buvo matyti toliau, nei nuo Etnos, ir Elisono, taip pat ir mano, nuomone, tas vaizdas toli pranoko garsiąją panoramą visais, tikrąjį vaizdingumą nusakančiais kriterijais.

- Žinau, - tarė nudžiugęs keliauninkas giliai atsidusdamas, kokią valandą akimis godžiai rijęs atsiėmusį kraštovaizdį, - žinau, kad devyni iš dešimties išrankiausių žmonių manim dėti būtų patenkinti. Panorama tikrai puiki, ji džiugintų ir mane, jeigu ne ta neapsakoma didybė. Visų man žinomų architektų skonis vertė juos statyti pastatus - dėl „pano-

ramos“ – ant kalvų viršūnių. Tai akivaizdi klaida. Besaikis iškilnumas, kad ir kokia forma jis reikštųsi, iš pradžių apstulbina, sujaudina, paskui išvargina ir ima slėgti. Atsitiktiniam žvilgsniui nėra nieko gražesnio, tačiau žiūrint kasdien nieko negali būti blogiau. Nuolatos regimam vaizdui trukdo labiausiai netikęs didingumo bruožas – tolimas horizontas. Tai visai priešingas dalykas nuošalumui ir vienatvės jausmui, jausmui, kurio ieškome „važiuodami į kaimą“. Žiūrėdami nuo kalno, negalime nesijausti svetimi šiame pasaulyje. Nusiminimo prislėgti žmonės vengia tokios panoramos kaip maro.

Tiktai baigiantis ketvirtiesiems paieškų metams, Elisonas rado vietovę, kuria liko patenkintas. Mirtis, neseniai nutraukusi mano bičiulio gyvenimą, atvėrė vartus į Arnheimo^{P17} dvarą tam tikro rango lankytojams, paslėpdama jį po lengvu ir paslaptingu, o gal kiek iškilmingu šydu, primenančiu tą, kuris daugelį metų garsina Fonthilą^{P18}, tik dar didingesniu.

Į Arnheimą dažniausiai keliaujama upe. Svečias išvyksta iš miesto ankstų rytmetį. Iki vidurdienio jis plaukia tarp ramaus, akiai įprasto grožio pakrančių, kuriose ganosi nesuskaičiuojamos kaimenės baltavilnių avių, išsibarsčiusių po banguojančių pievų žalumą. Paskui žemdirbystės kraštas lieka užnugary,

jį pakeičia kuklus pastoralinis kraštovaizdis, į kurią žvelgiant širdin smelkiasi uždarumo jausmas, ir imi jaustis vienišas. Į vakarą upė susiaurėja, krantai, jau apsidengę vešlesne, tankesne ir tamsesne žaluma, statmenai kyla aukštyn. Vanduo ima skaidrėti. Upė daro tūkstančius vingių, todėl vienu metu matai ne ilgesnį kaip ferlongo^{P19} ilgio jos žvilgančio paviršiaus ruožą. Negali nusikratyti išpūdžio, jog laivas tarsi įkalintas užburtame rate, su neįveikiamomis ir neperžvelgiamomis lapijos sienomis, ultramarino spalvos stogu, be grindų; laivo kilis grakščiai supasi, atsirėmęs į kitą kilį – vaiduokliško barko, kuris kažin kodėl plaukia aukštyn dugnu kartu su tikrąja laive, palaikydamas šią vandens paviršiuje. Paskui upės vaga įsuka tarpukalnėn, nors šiuo žodžiu vadinu išpūdingiausią, kad ir ne pačią ryškiausią, kraštovaizdžio detalę tik todėl, kad nerandu geresnio žodžio. Tarpukalnę toji vieta primena tik savo aukštais, lygiagrečiai besidriekiančiais kriaušiais. Tarpkelio skardžiai (tarp kurių tykiai sruvena vanduo) stiebiasi į šimto, o vietomis į šimto penkiasdešimties pėdų aukštį, taip žemai pasvirdami virš vandens, kad uždengtų saulę, o ilgos nelyginant plunksnos tankios samanos, nukarusios viršum galvų nuo vešlios augmenijos, dvelkia kapų gūduma. Upė rangosi

vis painiau ir įmančiau, tarsi susimazgydama kilpomis, ir keliautojas jau seniai prarado nuovoką, kur link plaukiąs. Aplink dar tikra gamta, tačiau ji jau kitokia, visur gali pajusti slėpiningą simetriją, jaudinančią vienovę, magišką visų jos kūrinų sanklodą. Anei vieno nudžiūvusio sausuolio, anei vieno bet kur nukritusio akmenėlio, anei vieno plikos žemės lopinėlio. Krištolinis vanduo skalauja gryno granito ar išpuoselėtų samanų krantus, o linijų grakštumas ne tik džiugina akį, bet ir stulbina.

Po kelių valandų klajonių vandens labirintu, tirš-tėjant sutemoms, laivas, padaręs staigų posūkį, nelauktai – tarytum iš dangaus nukritęs – atsiduria dideliame, jei lygintume su tarpeklio pločiu, užutėkyje. Šis – maždaug dviejų šimtų jardų platumo; iš visų pusių, išskyrus protaką, pro kurią įplaukė valtis, jį supa skardžiai, aukšti, kaip ir tarpeklio sienos, tačiau visiškai kitokie. Jų atšlaitės nuo papėdės iki viršūnės dengia puošniausių žiedų kilimas be mažiausio lopinėlio plikos žemės, ir tame kvapiame margumyne tik kur ne kur žaliuoja lapelis. Skaidriame užutėkio vandenyje kartkartėmis galima įžiūrėti apvaliniais alebastro akmenėliais nusėtą dugną, kitaip sakant, tuomet, kai pasistengi apačioje, apversto dangaus gelmėje, nematyti žydinčių

kalvų. Ant tų kalvų neauga nei medžiai, nei menkiausi krūmokšniai. Griūte užgriūna gausumo, šilumos, spalvingumo, ramybės, vienovės, švelnumo, trapumo, žavesio, geidulingumo jausmas; visur justi neišpasakytai rūpestingų žmogaus rankų darbas, iškart sukeliantis mintis apie darbščių, subtilaus skonio, gražių ir įnoringų fėjų padermę, tačiau, žvilgsniui slystant aukštyn raibuliuojančiu šlaitu – nuo ryškiai apibrėžtos vandens ribos iki padebesyse ištirpusios viršukalnės, – sunku nusikratyti minties, jog regi žemyn srūvančią rubinų, safyrų, opalų ir auksuotų oniksų upę, tylomis garmančią iš padangės aukštybių.

Svečias, iš niūraus tarpeklio patekęs į šį užutėkį, nudžiunga ir apstulbsta, išvydęs diską besileidžiančios saulės, kurią jis manė jau seniai pasislėpus už horizonto; bet štai ji – prieš jo akis, tarsi užbaigia neaprepiamą panoramą, matomą pro dar vieną plyšį tarp uolų...

Tačiau dabar keleiviui tenka palikti savo laivę ir persėsti į lengvą dramblio kaulo kanoją, išmargintą iš vidaus ir išorės skaisčiais raudonomis arabeskomis. Smailūs kanojos laivugalis ir priekis, aukštai išlinkę virš vandens, daro ją panašią į netaisyklingą puseimulį. Nelyginant išdidi gulbė ji grakščiai rymo

ant užutėkio vandens. Ant dugno, iškloto šermuonėlių kailiais, guli vienintelis lengvas it plunksna irklas iš atlasinio medžio, tačiau čia nėra nei valtininko, nei tarno. Bet svečiui nereikia nusiminti, juo pasirūpinsianti lemtis. Didžioji laivė pradingsta, ir keliauninkas pasilieka vienas kanojoje, kuri tykiai rymo užutėkio viduryje. Jis dvejoja, nežinodamas, į kurią pusę sukti, bet staiga pajunta, kaip stebuklingoji eldija ima plaukti pati. Ji palengva sukasi apie savo ašį, kol priekiu atsisuka į saulę. Ji plaukia lėtai, bet vis didėjančiu greičiu, o plaukimo sukelti vandens ribuliai, tekšendami į dramblio kaulo eldijos šonus, rodos, suskamba dieviška muzika, nes atrodo, kad tik iš ten gali skliti lengva melancholiška melodija, kurios šaltinio ieškodamas nustebęs keliautojas veltui dairosi aplinkui.

Kanoja lėtai artėja prie uolėtų vartų protakoje, kurios dugnas dabar dar aiškiau matyti. Dešinėje stūkso virtinė kalnų, tankiai apaugusių žmogaus neliestu mišku. Tačiau visur išlikusi ta nuostabi vandens ir sausumos riba. Niekur nėra šapelio upės pakrantėms būdingų šiukšlių. Kairėje ne toks rūstus gamtovaizdis, o jo dirbtinumas labiau krinta į akis. Čia skardis kyla aukštyn lėkšta atšlaite, apaugusia gryniausio smaragdo spalvos žole, panašia į

aksoimą. Plokštikalnės plotis svyruoja nuo dviejų iki trijų šimtų jardų. Nuo upės kranto ji šauna aukštytyn penkiasdešimties pėdų aukščio siena, kuri, be paliovos vingiuodama palei krantą, tačiau nenutoldama nuo jo, pranyksta toli vakaruose. Ta siena atsirado nulyginus kadaise grublėtą pietinės pakrantės skardį, tačiau dabar nė pėdsako nelikę, kad čionai darbuotasi žmogaus. Tarsi nuo amžių tėkmės patamsėjusi, nudailinta uola apkibusi gebenėmis, koraliniais sausmedžiais, erškėčiais ir raganėmis. Tos sienos vienodą viršų ir apačią pagyvina medžiai, kurie po vieną, ar susibūrę po kelis, auga išilgai sienos ir už jos, nors visai čia pat, tad neretai matai šakas (ypač juodųjų riešutmedžių), nusvirusias ir sumerkusias savo šakeles į vandenį. Toliau vaizdą užstoja tanki lapija.

Nupasakotas vaizdas palengva atsiveria akims kanojai artėjant prie tos vietos, kurią pavadinau vartais. Plaukdamas pasijunti lyg būtum išstrūkęs iš tarpeklio; kairėje pasirodo dar viena protaka į užutėkį, toje pat pusėje driekiasi ir siena, atkartodama kranto liniją. Akis toje pusėje netoli užmato, nes tėkmė kartu su siena vis dar suka kairėn, kol jas abi praryja vešli žaluma.

Bet laivė tebesliuogia, lyg burtažodžio vedama, vingiuota protaka; ir krantas, esantis priešais sieną, toks pat kaip ir užutėkyje. Aukštos kalvos – vietomis tikri kalnai su turtinga augmenija – vis dar užstoja vaizdą.

Palengva, bet jau kiek greičiau vingiuodamas nesuskaičiuojamais vingiais, keliautojas atsiduria priešais užtveriančius kelią milžiniškus vartus, tikriau – duris iš žvilgančio aukso, įmantriai išraižytas ir inkrustuotas, kuriose atsispindi dabar jau greitai skubančios nusileisti saulės spinduliai, o jų šviesoje aplinkiniai miškai, rodos, skendi liepsnose. Tie vartai iškirsti aukštoje uoloje, kuri šioje vietoje kerta upę stačiu kampu. Bet po kelių akimirkų paaiškėja, kad upės srovė kartu su siena dideliu grakščiu puslankiu suka dešinėn, o gan platus upokšnis atsišakoja ir tyliai gurgėdamas bėga prie vartų ir dingsta už jų. Šiuo upokšniu pasukusi eldija netrukus priartėja prie vartų. Milžiniškos dvivėrių vartų pusės lėtai, melodingai skambčiodamos, prasiveria. Eldija smunka pro vartus ir ima nesulaikomai leistis į vidurį didžiulio purpurinių kalnų amfiteatro, skaluojamo sidabrinės upės. Tuo tarpu žvilgsniui atsiveria visas Arnheimo rojus. Tykiaai sruvena kerinti muzika, ore pasklinda keistas salsvas aromatas,

akyse lyg sapne linksi Rytų kraštų medžiai, vešlūs krūmai, pulkai auksinių ir vaiskiai raudonų paukščių, vandens lelijomis nuaustų ežerėlių, pievų su žibuoklėmis, tulpėmis, aguonomis, hiacintais ir tuberozomis, susivijusių gijomis sidabrinųjų upeliukų, ir virš viso to grožio tarsi migloje iškyla pusiau gotiški, pusiau saraceniški statiniai, lyg per kažkokį stebuklą pakibę ore, spindėdami tamsraudoniuose besileidžiančios saulės spinduliuose šimtais balkonų, minaretų ir bokštelių – tarsi vaiduokliškas silfidžių, fėjų, džinų ir nykštukų kūrinys.

MARI ROŽĒ PASLAPTIS⁹¹

„ŽMOGŽUDYSTĒS MORGO GATVĒJE“ TĒSINYS

Es giebt eine Reihe Begebenheiten, die der Wirklichkeit parallel lauft. Selten fallen sie zusammen. Menschen und Züfalle modificiren gewöhnlich die

⁹¹ Pirmą kartą spausdinant „Mari Rožė“ šios išnašos nereikėjo, tačiau dabar, praėjus keleriems metams po tragedijos, kuria paremtas šis pasakojimas, būtina ją pateikti, taip pat priduriant kelis bendrus samprotavimus apie šį sumanymą. Mergina, vardu Meri Sesilija Rodžers, buvo nužudyta Niujorko apylinkėse, ir žmogžudystės paslaptis, kad ir sukėlusi visuomenėje nerimo audrą, dar buvo neatskleista tuo metu, kai spaudoje pasirodė šis apsakymas (1842, lapkritis). Autorius, neva pasakodamas apie Paryžiaus grizetės likimą, smulkiai išdėstė svarbiausias Meri Rodžers nužudymo aplinkybes, prabėgšmais paliesdamas ne tokias reikšmingas. Tad visus samprotavimus išgalvotoje istorijoje galima perkelti tikrų įvykių plotmėn: tikslas buvo rasti tiesą.

„Mari Rožė“ istorija buvo rašomas toli nuo piktadarystės vietos, remiantis vien laikraščių medžiaga. Todėl daug kas iš to, ką autorius būtų sužinojęs, turėdamas

idealische Begebenheit, so dass sie unvollkommen erscheint, und ihre Folgen gleichfalls unvollkommen sind. So bei der Reformation: stätt des Protestantismus kam das Lutherthum hervor.

Egzistuoja ideali seka įvykių, kurie rutuliojasi lygiagrečiai vykstantiems tikrame gyvenime. Šios linijos retai susikerta. Žmonės ir aplinkybės dažniausiai pakreipia idealius įvykius kita vaga, padarydami juos, o kartu ir jų pasekmes, netobulus. Taip atsitiko ir su Reformacija: Protestantizmo vieton atėjo Liuteronystė.

NOVALIS. DOROVINIAI APMAŠTYMAI^{P1}

Retas žmogus, net iš nuosekliausiai mąstančių, susidūręs su iš pažiūros nepaaiškinamais *sutapimais*, kurių protas niekaip neprisiverčia laikyti *paprastais* sutapimais, kartais nepatiria virpinančio sielą, žodžiais nenusakomo ir migloto tikėjimo ant-

laiko apsilankyti tose apylinkėse, praslydo pro jo akis. Gal nebūsiu apkaltintas nekuklumu, jeigu priminsiu, kad dviejų žmonių prisipažinimai (vienas iš jų – pasakojime minima ponia Deliuk), išgirsti daug laiko praėjus po šio kūrinio pasirodymo, visiškai patvirtino ne tik bendrąją išvadą, bet ir smulkmenas, kurios tą išvadą pagrindė ir kurios apsakyme tėra spėliojimai.

gamtiškomis jėgomis. Tokius jausmus – nes miglotas tikėjimas niekad neįgauna *minties* jėgos – iki galo sutramdyti pavyksta labai nedažnai ir tik padedant mokslui apie atsitiktinumus, arba, šnekant terminijos kalba, tikimybių skaičiavimui. Jos prigimtis yra grynai matematinė, tad mes susiduriame su išimtinu atveju, kai vienas tiksliausių mokslų padeda permąstyti sunkiausiai apčiuopiamą tariamybės ir dvasios sritį. Neįtikėtina istorija, kurią papasakosiu, tebūnie laiko atžvilgiu pirmoji grandis toje sunkiai suprantamų sutapimų grandinėje, kurios antrąją – ir paskutiniąją – grandį skaitytojai atpažins neseniai Niujorke įvykdytame MERI SESILIJOS RODŽERS nužudyme.

Kai maždaug prieš metus aš pasakyme „Žmogūdytė Morgo gatvėje“ aš išdrįsau aprašyti kai kuriuos nepaprastus savo bičiulio, ševaljė Š. Ogiusto Diupeno protinius sugebėjimus, man ir į galvą negalėjo ateiti, jog kada nors vėl teks imtis tos pačios temos. Turėjau tikslą atskleisti jo charakterį, ir sumanymas pavyko tik todėl, kad tuo metu pasitaikė tokie neįtikėtini įvykiai, padėję pasireikšti Diupeno gabumams. Turiu ir daugiau pavyzdžių, tačiau jie nieko nepridėtų prie jau esamų įrodymų. Bet pastarojo meto įvykiai ir stebėtina jų eiga privertė mane

nusigriebti dar šiokių tokių detalių, kurios pačios savaime skamba lyg prievarta išgauta išpažintis. Jei sudėčiau krūvon viską, ką neseniai pavyko sužinoti, keistai atrodytų mano noras nutylėti kadai girdėtus ir savo akimis matytus dalykus.

Atskleidęs ponios L'Españé ir jos dukters nužudymo paslaptį, ševaljė tuojau pat viską pamiršo ir pasinėrė į įprastus jam niūrius apmąstymus. Pat-sai aš irgi buvau linkęs į abstraktų mintijimą, todėl noriai pasidaviau jo nuotaikai; tebegyvenome Sen Žermeno priemiestyje ir, palikę Ateitį vėjų valiai, tykiaai snūduriavome, apausdami svajomis mus supantį nuostabų pasaulį.

Bet net svajoti mums ramiai nedavė. Galiu drąsiai teigti, kad vaidmuo, kuris teko mano bičiuliui Morgo gatvės dramoje, didžiai paveikė Paryžiaus policijos vaizduotę. Sekliai jo vardą kartojo lyg priešodį. Kadangi samprotavimų paprastumas, padėjęs jam atskleisti nusikaltimą, išskyrus mane, nebuvo niekam – nei prefektui, nei kam kitam – žinomas, nereikia stebėtis, kad jį laikė mažne stebukladariu, o analitinius jo proto sugebėjimus – nuojauta. Jis būtų galėjęs atvirai viską išaiškinti ir išsklaidyti minėtą paklydimą, bet dėl įgimto neveiklumo nebuvo linkęs sukti galvos dėl seniai praėjusių dalykų. Taip

jau atsitiko, kad į Diupeną, sykį pakliuvusį policijos akiratin, ne kartą kreipėsi prefektūra, prašydama jo paslaugų. Viena iš tokių bylų – itin nekasdieniška – buvo merginos, vardu Mari Rožė, nužudymas.

Tai atsitiko praėjus maždaug dvejiems metams po žmogžudystės Morgo gatvėje. Mari, kurios vardas ir pavardė prikelia atmintyje nelaimingą „rūkalų pardavėją“, buvo našlės Estelės Rožė vienturtė duktė. Dar vaikystėje netekusi tėvo, Mari su motina iki pat tragedijos gyveno Pavė Sent Andrė gatvėje⁹²; ponia Rožė, padedama Mari, ten laikė pensioną. Šitaip gyvenimas tekėjo, iki merginai sukako dvidešimt dveji metai. Tuomet ji krito į akį vienam parfumeriui, kuris turėjo krautuvėlę pirmajame Palė Rojalio aukšte. Jo pirkėjai daugiausia buvo velnio nešti ir pamesti nuotykių ieškotojai, kurių būdavo apstu tame kvartale. Ponas Leblanas⁹³ greitai sumojo galėsiąs pešti nemažai naudos, jeigu už jo prekystalio stovės gražioji Mari, o mergina lengvai susiviliojo jo dosniais pažadais, nors ponia Rožė mažumėlę dvejojo.

⁹² Nasau gatvėje^{P2}.

⁹³ Andersonas.

Krautuvininkas pasiekė savo tikslą, ir netrukus apie namus, kuriuose sukosi agni ir žavi grizetė, plačiai pasklido garsas. Šitaip merginai bedirbant jau gal metus laiko, vieną dieną jos garbintojai sumišo, neišvydę Mari už prekystalio. Ponas Leblanas ničnieko negalėjo paaiškinti, o ponia Rožė blaškėsi apimta nerimo ir nuogąstavimo. Laikraščiai tuojau pat nusitvėrė naujienos, ir policija buvo besiimanti tirti atsitikimą, bet vieną gražų rytą Mari sveika ir gyva, tik gal kiek liūdnesniu veidu, pasirodė įprastoje vietoje už prekystalio. Suprantama, visokie tardymai, išskyrus asmeninio pobūdžio, iškart liovėsi. Ponas Leblanas toliau dėjosi ničnieko nežinąs. Mari ir ponia Rožė visiems tvirtino, jog praėjusią savaitę ji viešėjo pas gimines kaime. Tuo viskas baigėsi ir greit buvo pamiršta, nes mergina, neva norėdama atsikratyti įžūliais smalsautojais, netrukus visam laikui atsisveikino su parfumeriu ir grįžo pas motiną į namus Pavė Sent André gatvėje.

Po jos grįžimo praslinko bemaž penki mėnesiai, ir vieną dieną bičiuliai su nerimu pamatė, kad Mari vėl kažkur netikėtai pradingo. Po trijų dienų bergždžio laukimo jos lavoną surado plaukiantį Sena⁹⁴ netoli

⁹⁴ Hudzonu.

kranto, priešais Pavé Sent André gatvės kvartalą, greta dykvietės, esančios šalimais diu Rulio užkardos⁹⁵.

Žmogžudystės žiaurumas (nes niekas neabejojo čia buvus žmogžudyste), aukos jaunystė ir dailumas, o svarbiausia tai, kad ją visi gerai pažinojo kaip didelę širdžiųėdikę, – visos šios aplinkybės slapta dilgino jautrių paryžiečių sielas. Neprisimenu kito panašaus atsitikimo, kuris būtų taip plačiai ir garsiai nuskambėjęs. Kelias savaites visas miestas vien apie tai tešnekėjo, pamiršęs net opiausias politines problemas. Prefektas nuo koto nusivarė, o visiems Paryžiaus policininkams buvo įsakyta rėžtis iš paskutiniųjų.

Atsiradus lavonui, visi manė, kad nusikaltėliams nepavyks ilgai slapstytis, nes paieškos buvo surengtos nedelsiant. Tik baigiantis savaitei valdžia pagaliau paskelbė piniginių atlygį už žudiko sugavimą, tačiau tas atlygis tesiekė tūkstantį frankų. Tuo tarpu tyrimas vyko visu smarkumu, nors ne visuomet su protu, ir netrukus be jokios naudos buvo apklausta begalė žmonių, o visuomenę, veltui laukiančią kokių nors naujienų, ta byla vis labiau erzino. Dešimtos

⁹⁵ Vihokeno.

dienos vakarą buvo nutarta padvigubinti premiją, ir galiausiai, po nužudymo praslinkus dviem savaitėms, kai paryžiečių, kurie niekada nebuvo geros nuomonės apie savo policiją, bjauri nuotaika prasiveržė paviršium kelių rimtų riaušių pavidalu, prefektas ryžosi savo vardu pažadėti dvidešimt tūkstančių frankų „už informaciją apie žudiką“, arba, jeigu į nusikaltimą būtų įpainioti keli asmenys, „už informaciją apie vieną iš žudikų“. Be piniginių atlygio skelbimas žadėjo dovanoti bausmę kiekvienam nusikaltimo dalyviui, apskundusiam savo bendrą, o prie kiekvieno skelbimo buvo prilipintas privatus piliečių komiteto kreipimasis, siūlantis dar dešimt tūkstančių frankų prie sumos, pažadėtos prefektūroje. Taigi visa premija šoktelėjo maždaug iki trisdešimties tūkstančių frankų – dideli pinigai, turint galvoje merginos luomą ir tai, kad tokiam mieste panašūs nusikaltimai buvo kasdienybė.

Dabar visi laukė, kad paslaptis, jeigu ne šiandien, tai ryt, bus išaiškinta. Tačiau, nors policija ir sulaukė vieną kitą žmogų, tikėdamasi ką nors išpešti, visi jie pasirodė niekuo dėti ir buvo paleisti laisvėn. Žinoma, keista, tačiau garsas apie šią tragediją Diupeno ir mano ausis pasiekė tik po trijų savaičių bergždžių paieškų. Pamiršę viską pasaulyje, mes

buvome įnikę į mokslinius tyrimus, jau gal mėnuo nebuvo išvažiavę į užsienį, neturėjome svečių ir net akies nebuvo užmetę į laikraščių redakcinius straipsnius. Pirmasis apie žmogžudystę mums pranešė G. asmeniškai. Jis aplankė mus 18... metų liepos 18-osios vidudienį ir pasiliko iki išnaktų. Jam baisų apmaudą kėlė nesėkmingos pastangos sučiupti galvažudžius. Iš kilo grėsmė jo geram vardui, pasakė jis kaip tikras paryžietis. Ant plauko kybanti net jo garbė. Visuomenė žiūri į jį, ir jis pasiryžęs paaukoti viską, kad paslaptis būtų atskleista. Savo šiek tiek juokingą kalbą jis baigė pagirdamas Diupeną, paliaupsindamas jo „taktą“, ir be užuolankų pasiūlė sąlygas, kurių nesijaučiu turįs teisę čia pagarsinti ir kurios, teisybę sakant, neturi nieko bendro su mano pasakojimu. Mano bičiulis kaip mokėdamas mandagiai paneigė pagyras, bet pasiūlymą nedvejodamas priėmė, nors, gerai pagalvojus, vargu ar jis buvo to vertas. Kai reikalas buvo sutartas, prefektas leidosi dėstyti savo nuomonę, įpindamas į postringavimus išsamius mums ligi tol nežinomų faktų aiškinimus. Kalbėjo jis ilgai, išmaningai, o naktis, man nedrąsiai bandant daryti jam užuominas, tingiai slinko rytmečio link. Diupenas tyliai sėdėjo savo pamėgtame krėsle – tikras dėmesingumo įsikūnijimas. Per visą

pašnekesį jis nė karto nenusiėmė akinių, ir aš, keliskart žvilgtelėjęs pro žalius stiklus, puikiai mačiau, kad jis saldžiai miega. Tylutėliai, tačiau dėl to nė kiek ne prasčiau, jis išmiegojo visas tas septynias ar aštuonias valandas, kol prefektas išėjo.

Kitą rytą prefektūroje pasiėmiau visus jų turėtus duomenis, o laikraščių redakcijoje susirinkau visus laikraščius, kuriuose buvo išspausdinta bent kiek vertės turinti medžiaga apie šį liūdną įvykį. Atidėjus į šalį nepasitvirtinusių dalykus, ta informacija liudijo štai ką:

Mari Rožė išėjo iš savo motinos namų Pavė Sent Andrė gatvėje maždaug dešimtą valandą ryto sekmadienį, 18... metų birželio dvidešimt antrą dieną. Išėidama ji pasisakė ponui Žakui Sent Estašui⁹⁶ – tik jam vienam, – jog dieną ketinanti praleisti pas tetulę, kuri gyvena de Dromo gatvėje. Tai striuka, bet tirštai gyvenama gatvė netoli upės, kokios dvi mylios trumpiausiu keliu nuo ponios Rožė pensiono. Sent Estašas, oficialus Mari garbintojas, gyveno ir maitinosi ponios Rožė pensione. Nusileidus saulei, jis turėjo nueiti pas sužadėtinę ir parvesti ją namo. Tačiau po pietų prapliupo lyti ir, manydamas, jog

⁹⁶ Peinui.

mergina liks nakvoti pas tetulę (kaip yra buvę anksčiau), jis nusprendė pažado netesėti. Užslinkus nakčiai, kažkas girdėjo, kaip ponias Rožė (silpnos sveikatos septyniasdešimties metų senutė) pasakė, jog ji bijanti daugiau niekad neišvysti savosios Mari, bet į jos žodžius tąsyk mažai kas atkreipė dėmesį.

Pirmadienį paaiškėjo, kad mergina de Dromogatvėje nebuvo pasirodžiusi, ir kai sutemo vakaras, neatnešęs apie ją jokios žinios, keliose miesto vietose bei priemiesčiuose prasidėjo paieškos. Tačiau tik praėjus keturioms dienoms po jos dingimo pavyko ką ne ką sužinoti. Tą dieną (trečiadienį, birželio dvidešimt penktąją) kažkoks ponas Bovė⁹⁷ su draugu, kurie klausinėdami apie Mari Rožė vaikštinėjo Senos pakrantėmis netoli diu Rulio užkardos, priešais kitame upės krante esančią Pavė Sent André gatvę, sužinojo, jog kažkokie žvejai ką tik ištraukė plaukusią upe moters lavoną. Išvydęs negyvėlę, ponas Bovė šiek tiek padvejojo, tačiau pažino, jog tai kvėpalų pardavėja. Jo draugas atpažino kūną be dvejonų.

Ant veido žymės sukrešėjusio kraujo, kažkiek jo ištekėję ir iš burnos. Putų, būdingų skenduoliams,

⁹⁷ Kromelinas.

nebuvo. Oda išlaikiusi spalvą. Ant kaklo mėlynės ir pirštų atspaudai. Sustingusios rankos suriestos prie krūtinės. Dešinės rankos plaštaka sugniaužta į kumštį, kairioji pusiau atgniaužta. Ant kairiojo riešo – it apyrankės – du įdrėskimai, matyt, virvių arba vienos dusyk apvyniotos virvės pėdsakai. Dešinysis riešas taip pat apibraižytas, tokia pat ir nugara, ypač mentės. Traukdami lavoną krantan, žvejai buvo jį aprišę virve, bet tos žymės paliktos ne žvejų virvės. Kaklas išburkęs. Peilio žaizdų nerasta. Kaklas tampriai apvyniotas juostele, giliai įsirežusia į odą ir sumegzta mazgu po pat kairiaja ausim. Vien šito pakako žmogui nugalabyti. Medikų išvada patvirtino merginą iki smurto buvus skaisčia. Ji tapo žiaurios prievartos auka. Lavono būklė tokia, kad jį nesunkiai atpažino draugai.

Drabužiai sudraskyti ir išplėšyti. Suknelės padurke nuo apačios iki juosmens įplėšta maždaug pėdos pločio juosta, bet visai nenuplėšta. Ta juosta buvo triskart apvyniota aplink liemenį ir surišta ant nugaros savotiška kilpa. Palaidinukė po suknele pasiūta iš dailaus muslino; iš to muslino buvo labai lygiai ir kruopščiai išplėštas aštuoniolikos colių pločio gabalas. Ta medžiagos juosta buvo laisvai apvyniota aplink kaklą ir surišta tvirtu mazgu. Abi

skiautės – muslino ir sijono – perrištos skrybėlaitės raišteliais; čia pat gulėjo ir skrybėlaitė. Jos raišteliai sumegzti jūreivišku mazgu – ne moters rankų darbas. Atpažinto lavono nenugabeno, kaip paprastai, į morgą (palaikę tai visai nebūtinu formalumu), bet skubiai palaidojo paupy, netoli tos vietos, kur jis buvo ištrauktas. Bovė pasistengė, kad ši istorija kiek galima ilgiau išliktų paslapy, ir garsas po miestą pasklido tik po kelių dienų. Pagaliau savaitraštyje⁹⁸ pasirodė įvykio aprašymas, lavoną iškasė ir dar kartą apžiūrėjo, tačiau nerado nieko nauja, išskyrus jau žinomus dalykus. Mirusiosios drabužius dabar perdavė motinai ir draugams, kurie pripažino, kad eidama iš namų mergina būtent jais vilkėjo.

Tuo tarpu susijaudinimas augo sulig kiekviena valanda. Virš Sent Estašo galvos pakibo gana rimti įtarimai, ir vaikinai iš pat pradžių nesugebėjo dorai papasakoti, ką veikęs sekmadienį, merginai išėjęs iš namų. Bet vėliau, prisaiškintas, jis raštu išdėstė ponui G. parodymus, kuriuose įtikimai paaiškino, kur buvęs kiekvieną tos dienos valandą. Laikas slinko, tyrimas liko kaip buvęs, o mieste lakiojo tūkstančiai gaudų gandelių, žurnalistai leido dienas kurdami

⁹⁸ „N. Y. Mercury“.

spėliojimus. Ypač krito į akis viena iš tų pranašysčių – kad Mari tebėra gyva ir kad Senoje sužvejotas kitos nelaimingosios lavonas. Turbūt verta pasiūlyti skaitytojams kai kurių laikraščių ištraukas, kuriose keliamą šią prielaidą. Tai tikslūs vertimai iš „*L'Etoile*“⁹⁹ laikraščio, kuris, turiu pasakyti, leidžiamas labai talentingai.

Panelė Rožė išėjo iš motinos namų sekmadienio rytą, 18... metų birželio dvidešimt antrąją, neva norėdama aplankyti tetulę, ar kitą giminaitę, gyvenančią de Dromo gatvėje. Nėra jokių įrodymų, kad po to kas nors ją matė. Nėra nei pėdsakų, nei žinių (...). Lig šiol neatsirado nė vieno žmogaus, mačiusio ją tą dieną (...). Tad, neturėdami įrodymų, kad Mari Rožė buvo gyva sekmadienį po dešimtos, birželio dvidešimt antrąją, žinome, kad ji buvo gyva iki to laiko. Trečiadienio vidurdienį, dvyliktą valandą, Senoje netoli diu Rulio užkardos buvo rastas lavonas. Tai atsitiko – net jeigu tarsime, kad Mari Rožė kažkas įmetė upėn praėjus trims valandoms po jos išėjimo iš namų – vos po trijų dienų: valandos

⁹⁹ „*N. Y. Brother Jonathan*“, leidžiamas H. Hastingo Veldo^{P3}, eskvairo.

tikslumu. Tačiau kvaila būtų manyti, kad mergina nužudyta – jeigu ji buvo nužudyta – taip greitai, kad žudikų spėta įmesti kūną į upę iki vidurnakčio. Piktadariai savo juodam darbui verčiau renkasi suteimas (...). Dabar aišku: jeigu atrastas lavonas tikrai Mari Rožė, tai vandenyje jis išbuvo dvi su puse, daugių daugiausia tris dienas. Iš patirties žinoma, kad kūnai skenduolių arba lavonų, įmestų vandenin iškart po smurto, tik per šešias ar dešimt dienų suyra tiek, kad iškiltų paviršium. Net jeigu patrankos šūvio išjudintas lavonas išnirs anksčiau, jis vėl ims grimzti, jei nebus išgriebtas. Todėl kyla klausimas: kokia jėga privertė gamtą pakeisti savo dėsnius? (...). Jeigu sudarkytas kūnas būtų buvęs paliktas ant kranto iki antradienio nakties, ten pat būtume radę ir žudiko pėdsakus. Be to, abejotina, ar netgi dviem dienoms praėjus po nužudymo upėn įmestas kūnas gali išnirti taip greitai. Toliau: argi įmanomas daiktas, kad žudikai, įvykdę tokią piktadarystę, įmestų kūną nepririšę jam kokio grimzdo, nors tą padaryti buvo vieni juokai.

Toliau redaktorius įrodinėja, kad kūnas turėjęs išbūti vandenyje „ne tris, o mažų mažiausiai penkiskart ilgiau“, nes lavonas buvo tiek suiręs, kad

ponas Bové tik vargais negalais jį atpažino. Tačiau šis teiginys buvo visiškai paneigtas. Verčiu toliau:

Kokiais tąsyk faktais grindžia savo parodymus Bové, tvirtindamas, jog tai Mari Rožė kūnas? Atsmaukęs suknelės rankovę, jis pareiškė, kad žymės sutampa. Visi manė jį turint omeny kažkokius būdingus randus. O jis patrynęs odą ir išvydęs plaukelius, – smulkmena, paaiškinanti, mūsų supratimu, ne daugiau, negu rankovėje rasta ranka. Tą vakarą ponas Bové namo negrižo, o perdavė per kitą žmogų poniai Rožė, jog tyrimas dar nebaigtas. Jeigu, tarkim, dėl senyvo amžiaus ir užgriuvusio sielvarto ponia Rožė negalėjo pati dalyvauti apžiūroje, turėjo juk atsirasti žmogus, kuris būtų nuėjęs įsitikinti, jei buvo manoma, kad tai Mari Rožė kūnas. Niekas nenuėjo. Pavė Sent André gatvėje apie tai nebuvo net kalbama, nieko panašaus negirdėjo ir kaimynai. Ponas Sent Estašas, Mari sužadėtinis ir būsimasis vyras, paliudijo sužinojęs apie atrastą savo sužadėtinės kūną tik kitą rytą, kai jam tą žinią pranešęs ponas Bové. Žinodami tos naujienos turinį, galime tik stebėtis šaltakraujiškumu, su kuriuo ji buvo pasitikta.

Taigi laikraštis bando sukelti įspūdį, kad Mari giminės elgėsi gana abejingai, o tai savo ruožtu prieštarauja prielaidai, kad jie tikėję ten buvus Mari lavoną. Apskritai šnekant, potekstė tokia: Mari, pri-tariama draugų, išvyko iš miesto dėl priežasčių, temdančių jos dorybingumą, ir tie patys jos drau-gai, pasinaudodami proga, kad atsirado šiek tiek į tą merginą panašus lavonas, pasistengė nuteikti visuomenę, kad Mari žuvo. Tačiau „*L'Etoile*“ vėl per-sistengė. Paaikšėjo, kad tariamas artimųjų abejin-gumas yra pramanytas, kad senoji ponia buvusi per-nelyg silpna ir taip prislėgta širdgėlos, kad tyrime dalyvauti negalėjo, kad Sent Estašas žinią sutiko anaip tol ne šaltai, o tiesiog paklaiko iš sielvarto, kad ponas Bovė paprašė savo bičiulio prižiūrėti Sent Estašą ir nieku gyvu neleisti jam dalyvauti iškasant ir apžiūrint velionę. Maža to, nors „*L'Etoile*“ tikino esą antrą kart kūnas buvo palaidotas visuomenės lėšomis ir kad šeima griežtai atmetė pasiūlymą už pusę kainos palaidoti merginą atskirame kape, kad į laidotuves neatėjo nė vienas šeimos narys – nors tikino šitaip, kaip sakiau, norėdamas sustiprinti įspūdį, kurio siekė, viskas pasirodė netiesa. Kituose laikraščio numeriuose jau bandoma suversti kaltę pačiam Bovė. Redaktorius rašo:

Byla pakrypo į naujas vėžes. Mums praneša, kad syki, kai ponia B. užsuko aplankyti ponios Rožė, ponas Bovė, kuris tuo metu buvo beišeinąs už durų, pasakęs jai, kad turįs ateiti žandaras ir kad ji, ponia B., nesileistų su žandaru į šnekas, kol jis pats sugrišiąs ir viską sutvarkysiąs. (...). Kažkodėl jis nusprendė, kad, be jo, daugiau niekam nevalia kištis į šį reikalą, o giminaičiai vyrai skundėsi, jog jie kažkaip nesuprantamai buvę nustumti į šalį. Atrodė, kad Bovė labai priešinosi artimųjų norui pamatyti velionę.

Šitoks tekstas buvo parašytas ne šiaip sau, o bandant atmiešti virš Bovė galvos pakibusius įtarimus. Kažkoks žmogus, kuris kelios dienos prieš Mari dingimą buvo užsukęs į Bovė kontorą, kai šio čia nebuvo, pamatė rakto skylutėje įkištą rožę, o prie jos prikabiną kortelę su užrašu „Mari“.

Bendras vaizdas, susidaręs iš po kruopelytę laikraščiuose surankiotų žinių, rodo, kad Mari tapo auka gaujos niekšų, kurie ją perplukdė į kitą krantą, išniekino ir nužudė. „*Le Commercial*“¹⁰⁰, labai įtakingas laikraštis, sąžiningai pasipriešino šitai pasklidusiai nuomonei. Štai pastraipa iš jo skilčių:

¹⁰⁰ Niujorko „*Journal of Commerce*“.

Mus nori įtikinti, kad paieškos prie diu Rulio užkardos ėjo klaidingu keliu. Neįmanoma, kad mergina, kurią iš matymo pažinojo tūkstančiai žmonių, nueitų gatvėmis tris kvartalus niekieno nepastebėta: kiekvienas, ją pamatęs, būtų iškart atpažinęs, nes mergina domino visus ją pažinojusius. Tuo metu gatvės buvo pilnos žmonių (...). Neįmanoma nužingsniuoti iki diu Rulio užkardos ar de Dromo gatvės ir likti neatpažintai dešimčių žmonių, bet vis dėlto neatsirado nė vieno žmogaus, kuris prisipažintų matęs merginą gatvėje, ir, išskyrus žinią apie jos tariamus ketinimus, neturime įrodymų, kad ji apskritai kėlė koją iš namų. Ją rado surištą savo pačios suknele lyg kokį ryšulį. Jeigu ji būtų buvus nužudyta ties diu Rulio užkarda, niekam nebūtų prireikę šitokio vargo. Tai, kad lavonas rastas greta diu Rulio užkardos, dar nenurodo vietos, kur kūnas buvo įmestas upėn (...). Merginos smakras suveržtas iš pasagalo išplėšta medžiagos skiaute, matyt, tam, kad auka neklyktų. Tai padarė vyrukai, kurie nosinių nesinešioja.

Dieną ar dvi iki prefekto apsilankymo sužinojome svarbią naujieną, kuri, atrodo, paneigė didumą „*Le Commercial*“ išvedžiojimų. Du berniukai, ponios

Deliuk sūnūs, bastydamiėsi po mišką prie diu Rulio užkardos, prasibruko pro tankius krūmynus ir rado pievelėje tris akmenis, sugulusius taip, kad priminė kėdę su atlošu ir suolelį kojoms. Ant viršutinio akmens gulėjo baltas pasagalas, ant kito – šilkinė kaklaskarė, čia pat mėtėsi skėtis, pirštinaitės, nosinė. Ant nosinės išsiuvinėta „Mari Rožė“. Aplink ant gervuogynų karojo drabužių skutai. Žemė ištrypta, krūmų šakos aplaužytos, visur grumtynių pėdsakai. Žiogrių tvora, stovėjusi tarp brūzgynų ir upės, išversta, ant žemės likusi šliūžė lyg nuo sunkios naštos vilkimo. Savaitraštis „*Le Soleil*“¹⁰¹, aprašydamas radinius, atspindi bendrą Paryžiaus spaudos nuomonę:

Rasti daiktai guli čia jau mažiausiai tris ar keturias savaites, nes nuo lietaus apipeliję ir sulipę nuo pelėsių. Kai kurie daiktai apaugę žole. Stiprus skėčio šilkas kai kur jau prairęs. Viršutinė dalis, kur medžiaga susiglaudžia klostėmis, visa apipelijusi, supuvusi ir išskleista suplyšo (...). Ant krūmų kabančios suknelės skiautės buvo trijų colių pločio

¹⁰¹ Filadelfijos „*Saturday Evening Post*“, leidžiamas Č. I. Pitersono^{P4}, eskvairo.

ir šešių colių ilgio. Viena iš tų nuorėžų buvo jau adytas suknelės apsiuvas, kita – sijono, bet ne apsiuvo gabalas. Tos skiautės atrodė išplėstos labai lygiomis juostomis ir karojo ant krūmų maždaug per pėdą nuo žemės. Tad galima sakyti, kad pasibaisėtino nusikaltimo vieta atskleista.

Po šio atradimo pasipylė nauji duomenys. Ponia Deliuk paliudijo, kad netoli upės, prie diu Rulio užkardos, ji laikanti pakelės užeigą. Vieta itin nuošali. Paprastai sekmadieniais persikėlę per upę čia renkasi miesto padugnės. Mums rūpimo sekmadienio maždaug trečią valandą popiet užeigoje pasirodė jauna mergina, lydima tamsiaveidžio jaunuolio. Jiedu čia kiek užtruko. Išėję iš užeigos, jie pasuko link netoliese dunksančio miško. Ponia Deliuk atkreipusi dėmesį į merginos suknelę, nes panašią turi jos giminitė. Ypač gerai ji išsiminė kaklaskarę. Kai tik mergina su vaikinu išėjo, užeigon suvirto šutvė nenaudėlių, kurie elgėsi labai įžūliai, paskui, nesumokėję už valgius ir gėrimus, pasuko ton pusėn, kur buvo nuėjusi porelė, o vėliau, pradėjus temti, vėl grįžo ir skubiai persikėlė per upę lyg padams svylant.

Tą patį vakarą, neužilgo po saulės laidos, ponia Deliuk išgirdo garsų, bet trumpą klyksmą. Ponia

Deliuk atpažino ne tik kaklaskarę, rastą brūzgynuose, bet ir žuvusios merginos suknelę. Omnibuso važnyčiotojas Valansas¹⁰² dabar irgi paliudijo matęs, kaip Mari Rožė kėlėsi keltu per Seną su tamsiaveidžiu jaunuoliu. Jis, Valansas, pažinojo Mari, todėl apsirikti negalėjo. Visus brūzgynuose rastus daiktus pažino artimieji.

Toje medžiagoje ir pranešimuose, kuriuos Diupeno prašymu surinkau iš laikraščių, buvo dar vienas dalykas, galėjęs daug ką smarkiai pakeisti. Pasirodė, kad netrukus po to, kai atsirado tie daiktai, netoli tariamos nusikaltimo vietos buvo rastas be gyvybės ženklų arba beveik miręs Sent Estašas, Mari sužadėtinis. Šalia gulėjo tuščias buteliukas su „Laudanum“ etikete. Nuo Sent Estašo sklido nuodų kvapas. Jis mirė nespėjęs nieko pasakyti. Kišenėje rastas laiškas, keliais žodžiais bylojantis apie tai, kad jis nusprendė nusižudyti iš meilės Mari.

- Vargu ar reikia aiškinti, - tarė Diupenas, baigęs skaityti mano užrašus, - kad šis atsitikimas nepalyginamai painesnis už Morgo gatvės bylą ir skiriasi nuo šios vienu svarbiu dalyku. Šitas nusikaltimas - nors ir žiaurus - yra *įprastas*. Jame nėra nieko *stul-*

¹⁰² Adamas.

binančio. Matėte, dėl šios priežasties jis laikomas lengvai išaiškinamu, nors būtent dėl to jis turėtų būti laikomas sunkiai išnarpliojamu. Todėl iš pradžių niekam ir galvon nešovė mintis žadėti piniginių atlygį. Pono G. mirmidonai^{P5} nė nemirkteleję suprato, kaip ir kodėl *galėjo* būti įvykdyta tokia piktadarystė. Jų vaizduotėse iškart iškilo nusikaltimo būdas – daug būdų, ir motyvas – daug motyvų, ir kadangi buvo galima *tikėtis*, jog vienas iš tų būdų bei motyvų pasitvirtins, jie šventai įtikėjo, jog *taip ir bus*. Tačiau pasitikėjimas, su kuriuo jie puoselėjo savo vaizduotės padarinius, kiekvieną jų laikydami įtikimu, rodė greičiau sunkų ir vingiuotą, nei rožėmis klotą kelią į tiesą. Esu pastebėjęs, kad tik nepramintu keliu žengdamas žmogaus protas gali tikėtis rasti tiesą, taigi tokiais atvejais kaip šis teisingiau būtų klausti ne „kas atsitiko?“, o „kas atsitiko tokio, ko nebuvo atsitikę anksčiau?“ Pono G. agentus, atlikusius tyrimą ponios L’Espanė¹⁰³ namuose, įvykio *nepaprastumas* išmušė iš vėžių, o tinkamai surėdytas protas būtų palaikęs tatau tikru sėkmės šaukliu; tuo tarpu tas pats protas pultų į neviltį, susidūręs su kasdieniškumu, tiesiog krintančiu į akį kvėpalų pardavėjos

¹⁰³ Žr. „Žmogžudystė Morgo gatvėje“.

byloje, žadančioje prefektūros pareigūnams ranka pasiekiamą pergale.

Ponios L'Españé byloje jau iš pat pradžių niekas neabejojo, kad tai žmogžudystė. Savižudybės galimybė buvo išsyk atmesta. Mūsiškėje byloje vėlgi nuo pat užuomazgos mums nekyla mintis, jog mergina nusižudė. Prie diu Rulio užkardos rasto kūno būklė buvo tokia, kad galėjome negaišti laiko dvejonėms. Tačiau imta abejoti, ar atrastasis lavonas – tikrai Mari Rožė, o mes su prefektu susitarėme tik dėl šios merginos, ir piniginė premija buvo pažadėta tik už Mari Rožė žudiko – ar žudikų – sugavimą. Mudu puikiai pažįstame šį poną. Neverta per daug juo pasitikėti. Jeigu savo tyrimą pradėsime nuo atrasto lavono ir sučiuopę žudiką sužinosime, kad nužudytoji – ne Mari Rožė, arba, jeigu manysime, kad Mari nužudyta, o ji atsiras sveika ir gyva, – abiem šiais atvejais mudu prakišame, nes turime reikalą su ponu G. Todėl mudviem, tegu ir ne teisingumui, prieš žengiant pirmąjį žingsnį būtina išaiškinti atrasto lavono ir Mari Rožė tapatumą.

„*L'Etoile*“ straipsnio išvedžiojimais paliko žmonėms gilų įspūdį, o tai, kad pats laikraštis savo įrodymus laikė neginčijamais, matyti iš vieno šiai bylai skirto straipsnio pradžios. Ten rašoma: „keli rytme-

tiniai laikraščiai mini *įtikinamą „L'Etoile“* straipsnį“. Mane jis įtikina nebent autoriaus uolumu. Nereikia pamiršti, kad mūsų laikraščių svarbiausias tikslas – sukurti sensaciją, sudominti skaitytoją, o ne talkinti tiesos ieškotojams. Pastarojo uždavinio imamasi tik tuomet, kai jis sutampa su pirmuoju. Laikraštis, kuris kartoja daugumos nuomonę (kad ir kokią pagrįstą), niekada neturės minios pasitikėjimo. Daugumai žmonių išmintingas tik tas, kas *griauna* išivyravusias pažiūras. Loginiame mąstyme, kaip ir literatūroje, *epigrama* yra lengviausiai suprantamas žanras. Ir abiejose srityse pats prasčiausias. Noriu pasakyti, kad laikraščiui pakišo mintį ir padėjo pelnyti populiarumą greičiau epigramos ir melodramos elementų samplaika, glūdinti prielaidoje, kad Mari Rožė tebėra gyva, nei tos prielaidos panašumas į tiesą. Imkime tuos argumentus iš eilės, idant nepasiklystume jų nenuoseklybėje.

Pirmiausia autorius, remdamasis tuo, kad nuo Mari dingimo iki lavono atradimo praėjo labai mažai laiko, bando įrodyti, jog tai ne Mari lavonas. Vadinasi, autoriui iškart knieti kiek įmanoma sutrumpinti tą laiką. Siekdamas savo tikslo be jokios atodairos, jis išsyk griebiasi nepagrįstos išvados. „Kvaila būtų manyti, – rašo jis, – kad mergina nužudyta –

jei ji buvo nužudyta – taip greitai, kad žudikų spėta įmesti kūną į upę iki vidurnakčio.“ Tačiau mums kyla savaime suprantamas klausimas – *kodėl?* Kodėl kvaila manyti, kad mergina buvo nužudyta praėjus *penkioms minutėms* po jos išėjimo iš namų? Kodėl kvaila manyti, kad merginą galėjo nužudyti bet kurią tos dienos valandą? Žmonės žudomi nesirenkant laiko. Tačiau net jei mergina buvo nužudyta tarp devintos ryto sekmadienį ir be ketvirčio vidurnaktis, žudikai turėjo gražaus laiko įmesti kūną vandenin iki vidurnakčio. Trumpiau sakant, laikraščio išvada byloja štai ką: mergina buvo nužudyta ne sekmadienį, ir jeigu leisime „*L'Etoile*“ toliau laikytis šio požiūrio, tuomet galima sutikti su kuo tik nori. Pastraipa, kuri prasideda žodžiais „kvaila manyti“, šitokiu pavidalu išspausdinta „*L'Etoile*“, autoriaus galvoje, ko gero, atrodė *šitaip*: „Kvaila būtų manyti, kad mergina nužudyta – jeigu ji buvo nužudyta – taip greitai, kad žudikų spėta įmesti kūną iki vidurnakčio; kvaila, mūsų nuomone, taip manyti, ir taip pat kvaila manyti (kaip linkę manyti mes), kad kūnas *nebūtų buvęs* įmestas *iki* vidurnakčio“, – minčiai stinga nuoseklumo, tačiau ji nėra tokia beviltiška beprasmybė kaip ta, kurią išspausdino laikraštis.

- Jeigu turėčiau tikslą, - tęsė Diupenas, - tik įrodyti šios „L'Etoile“ pastraipos *prieštaringumą*, nevertėtų nė prasidėti. Bet mums rūpi ne „L'Etoile“, o tiesa. Tas sakinytis turi tik vieną prasmę, ir aš ją paaiškinau, tačiau mes norime žinoti, ką tie žodžiai slepia, kokia mintis buvo nesėkmingai pabandyta tais žodžiais išreikšti. Žurnalistas tenorėjo pasakyti, kad, jo nuomone, vargu ar galima tikėtis, kad žudikai, nužudę merginą bet kurią sekmadienio valandą, būtų išdrįsę nešti lavoną prie upės nesulaukę vidurnakčio. O tokia teiginys glūdi vienas numanomas dalykas, su kuriuo negaliu sutikti. Peršama mintis, kad mergina buvo nužudyta tokioje vietoje ir tokiomis aplinkybėmis, kad lavoną būtinai reikėjo nešti prie upės. Betgi žudikai savo darbą galėjo atlikti pakrantėje, ar net ant vandens, ir lavoną vandenin įmesti galėjo bet kuriuo dienos ar nakties metu, šitaip juo atsikratydami greičiausiai ir patogiausiai būdu. Norėčiau būti suprastas teisingai. Neketinu neigti nė vienos iš tų tikimybių ir piršti savo nuomonės. Viskas, ką iki šiol pasakiau, neturi nieko bendra su byla. Tenoriu jus perspėti dėl bendro „L'Etoile“ *prielaidos* pobūdžio ir atkreipti dėmesį į tai, kad laikraštis iš pat pradžių rašė *ex-parte*¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Su išankstiniu nusistatymu (*lot.*).

Nubrėžęs tam tikras laiko ribas, patvirtinančias savo nuomonę ir pareiškęs, kad Mari kūnas – jeigu tai buvo jos kūnas – galėjo išbūti vandenyje tik labai trumpai, laikraštis tęsia:

Iš patirties žinoma, kad kūnai skenduolių arba lavonų, įmestų vandenin iškart po smurto, tik per šešias ar dešimt dienų suyra tiek, kad iškiltų paviršium. Net jeigu patrankos šūvio išjudintas lavonas išnirs anksčiau, jis vėl ims grimzti, jeigu nebus išgriebtas.

Šiems teiginiams tylutėliai pritarė visi Paryžiaus laikraščiai, išskyrus „*Le Moniteur*“¹⁰⁵. Pastarasis bando atmesti tik tą pastraipos dalį, kurioje kalbama apie „skenduolį“, primindamas penkis ar šešis atvejus, kai skenduoliai išnirdavo anksčiau laiko, kuris „*L'Etoile*“ atrodo būtinas. Tačiau „*Le Moniteur*“ mėginimas užginčyti „*L'Etoile*“ tvirtinimą, primenant jam prieštaraujančius atsitikimus, yra niekam tikęs filosofiniu požiūriu. Jeigu atvejų su kūnais, išnyrančiais paviršium antrai ar trečiai dienai baigiantis,

¹⁰⁵ „*N. Y. Commercial Advertiser*“, leidžiamas pulkininko Stouno^{P6}.

būtų papasakota ne penki, o penkiasdešimt, vis tiek jie tebūtų išimtyis „*L'Etoile*“ pateiktai taisyklei tol, kol bus paneigta pati taisyklė. Jeigu sutiksime, kad tokia taisyklė galioja (o „*Le Moniteur*“ jai neprieštarauja, minėdamas tik išimtis), „*L'Etoile*“ įrodymai liks nesugriaunami, nes juose gvildenama tik kūnų tikimybė iškilti vandens paviršiun greičiau nei per tris dienas, o tokia tikimybė vėlgi parems „*L'Etoile*“ išvadas iki tol, kol šitaip vaikiškai pateiktų atvejų rasis ganėtinai daug, kad taisykle taptų visai priešingas dalykas.

Tad jums, žinoma, nekyla abejonė, kad argumentuoti reikia taip, jog būtų paneigta pati taisyklė, vadinasi, turime įsitikinti, ar ji turi *racionalų grūdą*. Žmogaus kūnas apskritai nėra nei daug lengvesnis, nei daug sunkesnis už Senos vandeni, kitais žodžiais tariant, lyginamasis svoris normaliomis sąlygomis apytikriai prilygsta svoriui gėlo vandens, kurį jis išstumia pasinerdamas. Nutukusių ir apkūnių žmonių su smulkiomis kaulais, taip pat moterų, kūnai yra lengvesni už liesus, stambių kaulų kūnus, o vandens lyginamasis svoris kažkiek dar priklauso ir nuo potvynio jūroje. Tačiau palikę ramybėje potvynį, galime drąsiai sakyti, kad retas kūnas net ir gėlame vandeny nuskęsta *pats savaime*. Kone

kiekvienas iš mūsų, įkritęs į vandenį, galės laikytis paviršiuje, jeigu leis vandens lyginamajam svoriui susilyginti su jo kūno svoriu, kitaip sakant, jeigu jis pasistengs, kad kuo didesnė jo kūno dalis būtų po vandeniu. Geriausia išeitis nemokančiam plaukti – stengtis, kad kūnas išliktų stačias, kaip einančio žmogaus – užversti galvą, paliekant virš vandens tik burną ir nosį. Šitaip galima plūduriuoti be jokių pastangų. Tačiau tokia kūno ir jo išstumto vandens pusiausvyra labai trapi ir ją suardyti gali menkiausias judesys. Pavyzdžiui, virš vandens iškelta ranka, netekusi jo atramos, tampa papildomu svoriu, kurio užtenka, kad panirtų visa galva, tuo tarpu atsitiktinai sugriebta pliauska leis pakelti galvą ir apsidaityti. Nemokantis plaukti dažniausiai ima blaškytis iškėlęs rankas aukštyn ir mėgindamas išlaikyti galvą statmenai. Užuoat pasiekęs savo tikslą, jis visas panyra ir įtraukia į plaučius ne oro, o vandens. Daug vandens pakliūna taip pat žarnynan, ir kūnas sunkėja, vandeniui patekus į tas ertmes, kurias šiaip užima oras. Paprastai tokio svorių skirtumo pakanka, kad kūnas imtų skęsti, bet žmonėms su smulkiais kaulais ir storu riebalų ar glebiųjų audinių sluoksniu to būna per maža. Tokie žmonės plūduriuoja net nuskendę.

Lavonas, nusileidęs upės dugnan, guli tol, kol dėl tam tikrų priežasčių jo lyginamasis svoris tampa mažesnis už išstumto vandens svorį. Taip atsitinka lavonui pradėjus irti arba dėl ko nors kito. Kūnui pūvant, jame kaupiasi dujos, kurios išpučia ląsteles bei vidaus ertmes ir nuo kurių lavonas taip kraupiai *išpampsta*. Skiriantis dujoms, kūno *tūris* padidėja, kūnas tampa lengvesnis už išstumtą vandenį ir išnyra. Tačiau pūvimas priklauso nuo aibės dalykų, jį spartina arba lėtina begalė aplinkybių, pavyzdžiui, metų laikas, karštis arba šaltis, druskų kiekis vandenyje ir vandens švarumas, gilumas ir seklumas, tai, ar vanduo stovintis ar tekantis, organizmo skysčių ypatumai, ar žmogus prieš mirtį buvo sveikas ar ligonis. Taigi dabar aišku, jog niekas negali tiksliai pasakyti, kada pūvantis lavonas išnirs vandens paviršium. Esant tam tikroms sąlygoms, tai atsitinka maždaug per valandą, kitais atvejais tai visiškai gali neįvykti. Yra cheminių junginių, galinčių apskritai apsaugoti kūną nuo irimo, vienas jų – gyvsidabrio dichloridas. Be to, viduriuose dar gali kauptis – ir dažniausiai kaupiasi – dujos, atsirandančios rūgstant augalinės kilmės medžiagoms (arba dėl kitokių priežasčių kitose ertmėse), kurių pakanka tam, kad kūnas iškiltų į paviršių. Patrankos šūvis sukelia sil-

pnus virpesius. Jie gali išjudinti dumble ar mauruose įstrigusį kūną, ir šis išsilaisvinęs išnirs į vandens paviršių, nes tam jį bus paruošusios minėtos aplinkybės; arba, pajudintame kūne iš suirusių audinių dujos prasiskverbs į tuščias ertmes ir jas išpūs.

Tad susikūrę sau didžiausią šito reiškinių teoriją, mes galime jos padedami nesunkiai patikrinti „*L'Etoile*“ prielaidas. „Iš patirties žinoma, – rašo laikraštis, – kad kūnai skenduolių arba lavonų, įmestų vandenin iškart po smurto, tik per šešias ar dešimt dienų suyra tiek, kad iškiltų paviršium. Net jeigu patrankos šūvio išjudintas lavonas iškils anksčiau, jis vėl ims grimzti, jeigu nebus išgriebtas.“

Visa ši pastraipa dabar panaši į nesąmonių kratinį. Iš patirties *nėra* žinoma, kad „skenduoliui dėl gedimo iškilti į vandens paviršių *reikia* šešių ar dešimties dienų“. Ir mokslas, ir patyrimas sako, kad laikas, per kurį šitaip atsitinka, yra ir turi būti neapibrėžtas. Maža to, kūnas, iškilęs vandens paviršium po patrankos šūvio, *nepradės* vėl grimzti, „jeigu nebus išgriebtas“ tol, kol supus tiek, kad dujos ims veržtis laukan. Betgi aš noriu, kad suprastumėt, kuo skiriasi „skenduolis“ nuo „kūno, įmesto vandenin iškart po smurto“. Autorius, nors ir matydamas skirtumą, tuos dalykus sutapatina. Aš jau įrodžiau,

kodėl skęstantysis tampa sunkesnis už vandenį, ir kad jis neskęstų, jei nepradėtų skeryčiotis ir kvėpuoti po vandeniu, nes tuomet oro vietą plaučiuose užima vanduo. Bet kai lavonas įmetamas „iškart po smurto“, skeryčiotis ir kvėpuoti nebėra kam. Vadinasi, *kūnas turi plūduriuoti* – dalykas, apie kurį „*L'Etoile*“, atrodo, nėra girdėjęs. Tiktai tuomet, kai dauguma audinių dėl gedimo atšoks nuo kaulų, tiktai tada ir ne anksčiau kūnas ims grimzti.

Ką mes dabar turėtume galvoti apie tvirtinimą, kad tai negali būti Mari Rožė lavonas, nes jis plūduriavo paviršiuje tik trims dienoms tepraėjus? Jeigu mergina būtų nuskendus, jos kūnas, kaip moters, būtų išlikęs vandens paviršiuje, o jeigu ir būtų nugrimzdęs, vėl galėtų iškilti po paros ar dar greičiau. Bet apie jos nuskendimą ir kalbos nėra, vadinasi, ji atsidūrė upėje jau mirusi, todėl galėjo iškilti į vandens paviršių bet kuriuo laiku.

„Bet, – rašo „*L'Etoile*“, – jeigu sudarkytas kūnas būtų buvęs paliktas ant kranto iki antradienio nakties, ten pat būtume radę ir žudikų pėdsakus.“ Išsyk nelabai ir susigaudysi, ką nori pasakyti šitaip samprotaujantis. Jis bando užbėgti už akių tam, kas, jo supratimu, prieštarauja jo paties susikurtai teorijai, t. y. kad lavonas dvi dienas gulėjo ant kranto ir labai

greit gedo – *daug greičiau*, nei tuo atveju, jeigu būtų buvęs vandenyje. Jo manymu, tiktai dėl šios vienintelės priežasties kūnas *būtų galėjęs* išnirti trečią dieną. Todėl jis galvotrūkčiais skuba parodyti, kad kūnas *ant kranto negulėjo*, nes, jei taip būtų buvę, „būtume radę ir žudikų pėdsakus“. Toks *sequitur*¹⁰⁶ jums turbūt kelia šypsena. Negalite suprasti, kaip lavono gulėjimo ant kranto *laikas gali pagausinti žudikų pėdsakus*. Aš irgi.

„Be to, ar galimas dalykas, kad žudikai, įvykdę tokią piktadarystę, įmestų kūną į vandenį neparišę jam kokio grimzdo, nes tai padaryti buvo vieni juokai.“ Še tai tau, kokia paini mintis, net juokas ima! Niekas, net „*L'Etoile*“ neginčija, kad *rastas lavonas* – nužudyto žmogaus. Smurtas kaip ant delno. Mūsų galvočius bando įrodyti, kad tai ne Mari Rožė. Jis tenori pasakyti, kad *Mari Rožė* nebuvo nužudyta, o ne tai, kad lavonas – ne nužudyto žmogaus. Tačiau jo išvedžiojimai įrodo tik pastarąją tiesą. Tad turime lavoną be pririšto grimzdo. Žudikams buvo vieni juokai pririšti jį prieš įmetant kūną. Vadinasi, kūną vandenin įmetė ne žudikai. Štai ir viskas, kas įrodoma, jeigu apskritai čia kas įrodinėjama. Apie tapa-

¹⁰⁶ Čia: seka (*lot.*).

tumą kol kas niekas dar nekalba. Ir „*L'Etoile*“ skuba užginčyti prieš akimirką tvirtintą teiginį. „Esame tvirtai įsitikinę, – rašo laikraštis, – kad rastas lavonas – nužudytos moters.“

Tai jau ne pirmas sykis, netgi gvildenant šį trumpą epizodą, kai mūsų galvočius labai rimtai prieštarauja patsai sau. Jam knieti, kaip sakiau, kiek įmanoma sutrumpinti laiką tarp Mari pradingimo ir lavono suradimo. Bet čia pat jis *atkakliai* laikosi įsitvėręs minties, kad merginos niekas nematė po to, kai ji išėjo iš namų. „Neturime jokių įrodymų, – dėsto jis, – kad Mari Rožė tebebuvo šiame pasaulyje sekmadienį po dešimtos valandos.“ Šiuose žodžiuose jaučiamas išankstinis nusistatymas, ir verčiau jau būtų buvę apie tai neužsiminti, nes jeigu atsirastų žmogus, matęs Mari, tarkim, pirmadienį arba antradienį, tas laiko tarpas pasidarytų dar trumpesnis ir, laikantis jo logikos, tikimybė, kad lavonas – dingusios grizetės, būtų dar mažesnė. Šiaip ar taip, tiesiog smagu žiūrėti, kaip „*L'Etoile*“ laikosi įsikibęs savo prielaidos, šventai įsitikinęs, jog šitaip padeda bylos nagrinėjimui.

Dabar pasigilinkime į tuos samprotavimus, kuriuose kalbama apie tai, kaip Bovė atpažino lavoną. Rašydamas apie *gyvaplaukius* ant rankų,

„L'Etoile“ elgiasi tikrai nesąžiningai: ponas Bové, jei jis ne idiotas, niekada nebūtų išdrįšęs tvirtinti, kad atpažino lavoną iš *gyvaplaukių ant rankos*. Visų žmonių rankos plaukuotos. Tame laikraščio sakinyje liudytojo žodžiai yra tiesiog iškraipyti. Greičiausiai jis minėjo kokį nors tų gyvaplaukių *ypatumą*. Gal spalvą, tankumą, ilgį ar jų vietą ant rankos.

„Jos koja, – rašo laikraštis, – buvo maža – tokių kojų tūkstančiai. Keliaraištis nėra joks įrodymas, kaip ir batelis, – nes ir bateliai, ir keliaraiščiai parduodami tuziniais. Tą pat galima pasakyti ir apie skrybėlaiteį puošusias gėles. Ponas Bové prašo itin didelę dėmesį atkreipti į keliaraiščio sagtį, kuri buvo patraukta ir suveržusi keliaraištį. Bet tai irgi nieko neįrodo, nes dauguma moterų perkasi keliaraiščius krautuvėje nesimatuodamos, o namie priderina prie kojos.“ Sunku patikėti, kad rašinio autorius nuoširdžiai tiki tuo, ką rašo. Jeigu ponas Bové, ieškodamas Mari kūno, būtų aptikęs lavoną panašaus kūno sudėjimo ir panašių veido bruožų į dingusios merginos, jis jau galėtų sakyti (nekreipdamas dėmesio į drabužius), kad paieškos baigėsi sėkmingai. O jeigu, be ūgio ir veido panašumo, dar būtų ir gyvaplaukiai ant rankų, tokie pat, kokius matė turint gyvą Mari, jis beveik neabejotų, o šį jo įsitikinimą dar labiau sutvirtintų

tų gyvaplaukių ypatingos žymės. Jeigu lavono kojos būtų mažos, tokios kaip Mari, tikimybė, jog tai ir yra ieškomoji, išaugtų ne aritmetine, o geometrine progresija. Pridėję dar batelius, kuriuos, anot namiškių, Mari apsiavė eidama iš namų, nepaisant to, kad tokie bateliai „parduodami tuziniais“, turėtume tikimybę, virtusią giliu įsitikinimu. Tai, kas savaime neturi didelės reikšmės, bendrai su kitais dalykais tampa nepaneigiamu įrodymu. Parodykite man gėles ant skrybėlaitės – tokias, kokias dėvėjo pradingusi mergina, – ir daugiau nieko nereikia ieškoti. Jei gėlė tik *viena*, viskas aišku kaip dieną, o jei tų gėlių dvi ar trys, ar dar daugiau? Kiekvienas naujas žiedas gausina įrodymus: prideda juos *ne po vieną, o šimtais ir tūkstančiais*. Dabar surasime ant mirusiosios kojų keliaraiščius, kokius nešiojo gyva mergina, ir ko nors dar ieškoti būtų tikra kvailystė. Be to, jeigu tie keliaraiščiai suveržti sagtimi taip, kaip juos buvo pasitaisiusi eidama iš namų Mari, bet kokios abejonės tolygios veidmainystei ir beprotybei. Tai, kad „*L'Etoile*“ keliaraiščių suveržimą laiko įprastu dalyku, teliudija, jog laikraštis užsispyręs eina klaidingu keliu. Keliaraiščiai su sagtim yra tamprus daiktas, ir tai, kad jie suveržti, yra kaip tik *neįprasta*. Drabužių dalys, kurios pačios įsitempia ir apgula kūną, retai reika-

lingos dar ir rankų darbo. Galima drąsiai tvirtinti, kad tuos keliaraiščius Mari pasitaisė atsitiktinai. Jų vienu būtu visiškai pakakę atpažinti kūnui. O juk rastos lavonas buvo ne vien su dingusios merginos keliaraiščiais, bet ir su bateliais, skrybėlaite, gėlėmis ant skrybėlaitės, panašiomis į jos kojomis, su ypatingomis žymėmis ant rankų, taip pat panašaus ūgio ir išvaizdos. Jeigu paaiškėtų, kad net esant tokioms aplinkybėms „*L'Etoile*“ redaktorius iš tikrųjų abejoja – turbūt nereikėtų ir *lunatico inquirendo*¹⁰⁷. Jis tarėsi sumaniai pasielgsiąs, antrindamas juristams, tačiau juristai dažniausiai tenkinasi atkartodami protokolines teismų kalbas. Kartu norėčiau pridurti, kad geriausi įrodymai dažniausiai būna tie, kuriuos teismas atmeta. Nes teismas, vadovaudamasis bendrais įrodymų kaupimo principais, visų pripažintais ir *surašytais knygoje*, nenori gilintis į atskirus atvejus. Toks kietakaktiškas kabinimasis į principą, kratantis jam prieštaraujančių išimčių, yra pats tikriausias kelias per ilgą laiką sužinoti *didesnę dalį* tiesos. Todėl tokia praktika pasiteisina, nors ir atveda prie didelių klaidų¹⁰⁸.

¹⁰⁷ Protinių sugebėjimų tyrimo (*lot.*).

¹⁰⁸ „Teorija, pagrįsta reiškinių savybėmis, nesiplėtoja savo objekto ryšių su kitais daiktais požiūriu; žmogus,

Paneigti šmeižtą, užgriuvusį ant Bovė galvos, galima vienu atsikvėpimu. Jūs jau neblogai pažįstate šito gerojo pono būdą. Tai *nenuosėda*, kurio galvoje pilna svaičiojimų ir mažai proto. Tokio sukirpimo žmonės ypač lengvai pasiduoda jauduliui ir užsitraukia ant galvos pernelyg įtarių ir piktavalių žmonių nepasitikėjimą. Ponas Bovė (kaip matome iš jūsų pastabų) keliskart buvo apklaustas „*L'Etoile*“ redaktoriaus ir įžeidė pastarąjį, išdrįsdamas pareikšti, kad lavonas, nepaisant redaktoriaus nusistatymo, buvo, tiesą sakant, Mari. „Jis tvirtina, – rašo laikraštis, – kad lavonas Mari, tačiau negali pateikti daugiau nė vieno įrodymo kitiems įtikinti, išskyrus jau žinomus ir aptartus.“ Dabar, užmiršę, jog *nėra* geresnių įrodymų „kitiems įtikinti“, pažiūrėkime, ar labai sunku suprasti žmogų, kuris yra kuo nors tikras, bet to negali įrodyti kitiems. Juk nepaprastai sunku nusa-

nagrinėjantis reiškinių priežastis, neims jų vertinti pagal tų reiškinių pasekmes. Todėl kiekvienos tautos teisės istorija rodo, kad vos tik įstatymas tampa mokslu ir sistema, jis liaunasi buvęs teisingumu. Klaidos, prie kurių įstatymą atvedė aklas aukojimasis principams, geriausiai matyti iš to, kaip dažnai įstatymleidystė yra priversta atkurti teisingumą, pamintą savo sukurtos sistemos“ (Lendoras)^{P7}.

kyti, kaip ir iš ko atpažįstame vieną ar kitą žmogų. Savo kaimyną pažins kiekvienas, bet retas sugebės paaiškinti *kodėl*. „*L'Etoile*“ redaktoriui nederėjo įsižeisti dėl žodžiais neparemto pono Bovè įsitikinimo.

Įtartinos aplinkybės, užtraukusios ant jo galvos kaltinimus, jau greičiau patvirtina mano nuomonę apie jį, kaip apie *svaičiojantį nenuoramą*, negu įrodo straipsnio autoriaus jam primetamą kaltę. Todėl, į viską pažiūrėję atlaidžiau, nesunkiai suprasime, iš kur rakto skylutėje atsirado rožė, vardas „Mari“ ant lentelės, „vyriškos giminaičių pusės nustūmimas į šalį“, priešinimasis artimųjų norui apžiūrėti kūną, perspėjimas poniai B., kad ši neįsileistų į kalbas su žandaru, kol jis (Bovè) sugrįš, ir pagaliau jo nusistatymas, kad „niekas be jo žinios neturi teisės kištis į šį reikalą“. Esu tikras, kad Bovè režė sparną apie merginą, kad šioji su juo koketavo, o savimeilė vertė jį tikinti kitus merginos prielankumu bei pasitikėjimu. Daugiau apie tai nekalbėsime ir, kadangi šie įrodymai paneigia „*L'Etoile*“ tvirtinimą apie artimųjų *abejingumą*, niekaip nesiderinantį su prielaida, jog atrastasis lavonas – kvėpalų pardavėjos, eisime toliau, laikydami *tapatumo* klausimą išspręstu.

- O ką jūs manote, - įsiterpiau, - apie „*Le Commerce*“ požiūrį?

- Manau, kad iš esmės jis vertas didesnio dėmesio už kitų laikraščių. Išvados pamatuotos ir taiklios, bet pačios prielaidos, bent jau dvi iš jų, grindžiamos neteisingais pastebėjimais. „*Le Commerciale*“ užsimeina, kad Mari buvo pagrobta kažkokios šutvės nenaudėlių prie savo namų durų. „Neįmanoma, - tvirtina laikraštis, - kad mergina, kurią iš matymo pažinojo tūkstančiai žmonių, nueitų gatvėmis tris kvartalus niekieno nepastebėta.“ Tokia mintis gali kilti tik žmogui, seniai gyvenančiam Paryžiuje, kurio kelionės po miestą apsiriboja visokiomis įstaigomis. Jis žino, kad nenueis nuo savo kontoros tuzino žingsnių nepažintas ir neužkalbintas. Tad savo pažįstamų būrį jis lygina su kvėpalų pardavėjos draugais ir, nematydamas jokie skirtumo, išsyk prieina išvadą, jog keliaudama per miestą ji turinti sutikti tiek pažįstamų, kiek ir jis. Tai būtų teisinga tik tuo atveju, jei jis visuomet eitų tomis pačiomis gatvėmis, tuo pačiu metu ir *tame pačiame rajone*. Tada jis susitiks su aibe žmonių, su kuriais ji dažnai suveda bendri interesai. O Mari vaikštinėjo po miestą, apskritai šnekant, kur papuola. Galimas daiktas, kad tądien ji pasuko nuošalesnėmis gatvėmis negu paprastai. Palyginimas, kilęs redaktorius galvoje, galėjo atsirasti tik sugretinus du žmones, pereinančius miestą

iš vieno galo į kitą. Tuomet, jei tarsime, kad jiedu pažiūsta po lygiai žmonių, abu turės tokius pat šansas sutikti po lygiai pažiūstamų. Patsai aš manau, veikiau – esu beveik tikras, kad išsirengusi lankyti tetulės Mari kaskart galėjo eiti kitu keliu, nesutikdama pažiūstamo veido ir nebūdama kieno nors atpažinta. Žiūrėdami į visa tai nuodugniai ir blaiviai, turime atminti, kad merginos – kad ir labai dailios – pažiūstamų ir visų Paryžiaus gyventojų skaičius labai skiriasi.

„*Le Commerciale*“ argumentas, kad ir koks iš pažiūros svarus, tą svarumą praras, jeigu prisiminsime, kurią *valandą* mergina išėjo iš namų. „Gatvės buvo pilnos žmonių, – rašo „*Le Commerciale*“, – kai mergina išėjo už durų.“ Tai netiesa. Viskas vyko dešimtą ryto. Devintą valandą kasryt, *išskyrus sekmadienius*, gatvės tikrai knibžda žmonių. Devintą ryto sekmadienį dauguma miestiečių namuose *ren-giasi eiti į bažnyčią*. Akylesnis stebėtojas būtų iškart pamatęs, kad šventadieniais, maždaug nuo aštuntos iki dešimtos, gatvėse ypač tuščia. Tarp dešimtos ir vienuoliktos žmonių daug, tačiau tuo laiku, apie kurią kalbama, priešingai.

Atrodo, kad „*Le Commerciale*“ trūksta *pastabumo* dar šiam bei tam. Ten rašoma: „Nelaimingo-

sios pasagalo gabalas maždaug dviejų pėdų ilgio ir pėdos pločio buvo išplėštas, ir juo buvo surišta – po smakru ir per pakaušį – galva, matyt, tam, kad auka neklyktų. Tai padarė vyrukai, kurie nesinešioja nosinių.“ Ar čia esama tiesos, ar ne, matysime paskui, bet redaktorius „vyrukais, kurie nesinešioja nosinių“, vadina didžiausius niekšus. Tačiau vyrukai, kuriuos galima pakrikštyti tokiu vardu, nešiojasi nosines, net jeigu neturi marškinių. Per pastaruosius metus jūs, ko gero, turėjote progos įsitikinti, kad tiems nevidonams tiesiog būtina turėti nosinę.

– O ką jūs manote apie „*Le Soleil*“ straipsnį?

– Tik tai, kad baisiai gaila, jog jo autorius negimė papūga. Jis tikrai būtų tapęs žymiausiu savo giminės atstovu, nes tik pakartojo atskirus jau žinomus versijos momentus, kurių su pagirtinu kruopštumu prisirinko iš vieno ir kito laikraščio. „Daiktai, – rašo jis, – *be abejo*, guli čia mažų mažiausiai tris ar keturias savaites, ir *visiškai aišku*, kad atskleista pasibaisėtinos piktadarystės vieta.“

Tačiau šiais žodžiais „*Le Soleil*“ neišsklaido mano abejonių, ir viskas išaiškės mums toliau kalbant apie kitas šios bylos puses.

Imkimės kitko. Jūs turėjote pastebėti, kaip atmesčiai buvo apžiūrėtas lavonas. Suprantama, atpaži-

nimui daug laiko nereikia, tačiau ten būta ir kitokių akibrokštų, kurių nederėtų palikti likimo valiai. Ar lavonas buvo *apiplėštas*? Ar žuvusioji eidama iš namų puošdavosi brangiais papuošalais? Jei taip, ar tie papuošalai buvo rasti ant lavono? Tyrime apie tuos dalykus net neužsimenama, pro pirštus praleista ir dar kai kas. Todėl pabandykime pažiūrėti į viską iš arčiau. Sent Estašo elgesį reikia dar patyrinti. Aš neįtariu šito žmogaus, tačiau viską reikia daryti nuosekliai. Pabandykime išsiaiškinti, kur jis buvo sekmadienį. Tokio pobūdžio parodymuose kaipmat visko galima pripainioti. Bet, neradę nieko įtartina, paliksime Sent Estašą ramybėje. Savižudybė atrodys įtartina, jeigu parodymai buvo melagingi, o jeigu viskas tiesa, nematau čia nieko nepaprasta, kas galėtų mums sukliudyti laikytis svarbiausios tyrimo krypties.

Siūlau štai ką: pamirškime tragedijos paslaptis ir gerai pasidairykime aplinkui. Tokiose bylose, kaip ši, dažnai yra klystama, apsiribojant labiausiai į akis krintančiais faktais ir visiškai pamirštant šalutinius dalykus bei aplinkybes. Teismų praktika ydinga tuo, kad stengiamasi liudytojų parodymuose ir apklausoje ieškoti akivaizdžių dalykų. Tačiau patyrimas ir tikrasis mokslas visuomet teigė, kad didelė – gal-

būt didžiausia – tiesos dalis glūdi tariamai nereikšmingose smulkmenose. Todėl nūdienos mokslas, laikydamasis šio principo dvasios, jeigu ne raidės, pradeda imti domėtai, *ko negalima numatyti iš anksto*. Bet jūs manęs gal ir nesuprasite. Žmonijos pažinimo istorija byloja, kad didžiąją dalį atradimų padiktuoja šalutinės aplinkybės ar atsitiktinumai, kad norint sulaukti pažangos, reikia pagaliau ne tik atsižvelgti, bet ir daugiausia vilčių dėti į atradimus, kuriuos lemia atsitiktinumas, ir visiškai ne ten, kur jų tikimasi. Šiandien jau nemoksliška tai, kas dar bus, grįsti tuo, kas jau yra. Daug kas priklauso nuo *atsitiktinumo*. Mes mokomės *apskaičiuoti* atsitiktinumą.

Kartoju, *diduma* tiesos atsirado iš šalutinių dalykų, todėl, sekdami šiuo principu, savo tyrime pereisime nuo ištrypto ir lig šiol nesubbrandinusio vaisių sklypo prie tų aplinkybių, kurios supa nusi kaltimą. Kol jūs tikrinsite, ar įrodymai pagrįsti, aš šiek tiek plačiau, nei tai padarėte jūs, peržvelgsiu laikraščius. Kol kas mes esame dar tik pačiupinėję tyrimų lauką, ir keista būtų, jeigu nuodugni laikraščių peržiūra neatskleistų smulkmenų, kurios *parodys* tikrąjį kelią.

Diupeno prašymu patikrinęs visus faktus, įsitinkinu jų tikrumu bei tuo, kad Sent Estašas nekal-

tas. Tuo tarpu mano bičiulis ėmėsi naršyti po šūsni laikraščius, nors man tatai atrodė betikslis užsiėmimas. Savaitės pabaigoje jis padėjo prieš mane tokias iškarpas:

„Maždaug prieš pusketvirtų metų kilo sambrūdis, panašus į dabartinį, kai ta pati Mari Rožė pradingo iš pono Le Blanco kvepalų krautuvės Palė Rojalje. Tačiau po savaitės ji, šiek tiek išblyškusi, vėl atsirado už savo prekystalio. Iš pono Le Blanco ir jos motinos sužinota, kad mergina viešėjo kaime, ir šitaip visoms apkalboms buvo užrišta burna. Manoma, kad pastarasis jos dingimas – tokia pat užgaida, ir po savaitės ar po mėnesio vėl ją matysim tarp mūsų.“ – *„Evening Paper“*¹⁰⁹, pirmadienis, birželio 23-ioji.

„Išvakarėse laikraštis užsiminė apie pirmąją paslaptinę panelės Rožė dingimą. Visi žino, kad tą savaitę, kai jos nebuvo pono Le Blanco kvepalų krautuvėje, ji praleido jauno jūrų karininko, pagarsėjusio plevėsos, draugijoje. Tikimės, kad savo labui ji susikivirčys su tuo žmogum ir laimingai sugriš namo. To Lotarijo^{P8}, šiuo metu gyvenančio Paryžiuje, pavardė

¹⁰⁹ „N. Y. Express“.

mums žinoma, tačiau dėl suprantamų priežasčių jos neskelbiame.“ – „*Le Mercurie*“¹¹⁰, antradienio rytinis numeris, birželio 24-oji.

„Užvakar netoli miesto įvykdyta žiauri piktadarystė. Vienas ponas su žmona ir dukra vakarėjant prisiartinio prie šešių jaunuolių, besiirstančių valtele palei Senos krantą, ir paprašė už pinigus perkelti į kitą krantą. Kai valtis perplaukė upę, trys keleiviai išlipo ir nuėjo savais keliais. Valtis jau buvo dingusi už posūkio, kai duktė staiga apsižiūrėjo palikusi valtyje skėtį. Sugrįžusi jo paimti, ji buvo tos govėdos sučiupta, nuplukdyta į upės vidurį, išniekinta ir pasukui palikta ant kranto netoli tos vietos, kur kartu su tėvais sėdo į valtį. Niekšams laikinai pavyko pasislėpti, bet policija jau užtiko pėdsakus ir greitai kai kuriuos iš jų sučiups.“ – „*Morning Paper*“¹¹¹, birželio 25-oji.

„Gavome vieną ar du pranešimus, kuriuose bandoma už neseniai įvykdytą nusikaltimą suversti kaltę tokiam Manė¹¹², tačiau šis ponas tyrimo organų

¹¹⁰ „*N. Y. Herald*“.

¹¹¹ „*N. Y. Courier and Inquirer*“.

¹¹² Manė buvo vienas iš kelių sulaikytų įtariamųjų, netrukus paleistas dėl įkalčių stokos.

buvo visiškai išteisintas ir, turint galvoje, kad dalies mūsų korespondentų teiginiai rodo greičiau jų nenustygimą vietoje, negu sąžiningą gilinimąsi į reikalo esmę, manome, kad neverta jų čionai pateikti.“ – „*Morning Paper*“¹¹³, birželio 28-oji.

„Gavome kelis kategoriškus pranešimus, matyt, iš įvairių šaltinių, kuriuose primygtinai tvirtinama, jog nelaimingoji Mari Rožė tapo auka vienos iš daugybės niekšų gaujų, užplūstančių priemiesčius sekmdieniais. Mes, be jokios abejonės, pritariame šiai nuomonei. Vėlesniuose numeriuose pabandysime pateikti kai kuriuos iš tų samprotavimų.“ – „*Evening Paper*“¹¹⁴, antradienis, birželio 30-oji.

„Pirmadienį kažkoks upeivis, dirbantis muitinės baržoje, pastebėjo tuščią valtį, pasroviui plaukiančią Sena. Burės gulėjo valtės dugne. Upeiviai pasigavo valtį ir pririšę ją atvilko prie muitinės. Kitą rytą valtis, be jų žinios, buvo dingusi. Vairas yra muitinėje.“ – „*Le Diligence*“¹¹⁵, ketvirtadienis, birželio 26-oji.

¹¹³ „*N. Y. Courier and Inquirer*“.

¹¹⁴ „*N. Y. Evening Post*“.

¹¹⁵ „*N. Y. Standard*“.

Perskaitęs tas ištraukas, ne tik nepamačiau jose nieko reikalingo, bet ir nesupratau, kuo jos galėtų padėti mums. Laukiau Diupeno paaiškinimų.

- Kolei kas, - tarė jis, - *nekalbėsime* apie pirmąją ir antrąją ištraukas. Nusirašiau jas tam, kad parodyčiau, koks beribis policijos apkiautimas, nes jeigu teisingai supratau prefekto žodžius, jie net nemanė ieškoti to karininko. Tačiau kvaila būtų manyti, kad ryšys tarp pirmojo ir antrojo dingimų nėra galimas. Tarkim, pirmasis pabėgimas baigėsi išimylėjėlių kivirču ir atstumtosios grįžimu namo. Todėl dabar turime teisę manyti, kad antrasis *pabėgimas* (jei, suprantama, tai pabėgimas) reiškia ne kokio nors kito žmogaus viliones, o tai, kad apgavikui pavyko susigrąžinti prielankumą; mes pasirengę galvoti, kad tai „susitaikymas“ senojoje *meilės istorijoje*, o ne naujos pradžia. Statau dešimt prieš vieną, kad greičiau jau žmogus, sykį pabėgęs su Mari, pasiūlė jai naują pabėgimą, negu kad ji, anksčiau gavusi pasiūlymą iš vieno žmogaus, dabar priėmė jį iš kito. Be to, leiskite atkreipti jūsų dėmesį į tą dalyką, kad tarp pirmojo ir antrojo pabėgimų praėjo keliais mėnesiais daugiau, nei laivai paprastai praleidžia jūroje. Ar jos mylimasis atsisakė savo kėslių, nes turėjo išplaukti į jūrą, ar jis grįžęs pirmai

progai pasitaikius vėl ėmėsi senojo dar neįgyvendinto sumanymo? To nežinome.

Jūs turbūt paprieštarausite, kad Mari šį kartą nebuvo pabėgusi. Žinoma, ne, bet kas gali tvirtinti, kad ji neturėjo tokio plano, kuris jai neišdegė? Be Sent Estašo ir Bovė, daugiau niekas nėra atvirai piršęs Mari. Apie kitus žmones tylima. Kas gi tuomet tas slaptas meilužis, apie kurį nieko nenutuokia artimieji (*bent jau dauguma*), su kuriuo Mari susitinka sekmadienio rytą ir kuriuo tiek pasitiki, kad pasilieka ligi sutemų jo draugijoje nuošaliuose diu Rulio užkardos miškeliuose? Kas tas slaptas meilužis, apie kurio buvimą nė nenumano *dauguma* giminaičių? Ir ką galėtų reikšti keisti bei pranašiški ponios Rožė žodžiai, ištarti rytą, kai Mari išėjo iš namų – „bijau, jog daugiau neišvysiu savosios Mari“?

Bet jeigu mums sunku įsivaizduoti, kad ponija Rožė galėjo žinoti apie sumanymą pabėgti, bent jau leiskime sau manyti, kad Mari tokį planą puoselėjo. Eidama iš namų ji pasisakė einanti aplankyti tetulės de Dromo gatvėje ir paprašė Sent Estašo, kad šis sutemus užsuktų jos pasiimti. Atrodytų, mano mintis smarkiai prieštarauja faktams, tačiau žiūrėkime toliau. Tai, kad mergina *tikrai* susitiko su kažkokiu žmogum ir persikėlusi su juo per upę gana vėlai,

trečią valandą popiet, pasiekė diu Rulio užkardą, yra žinomas dalykas. Tačiau sutikusi pasimatyti su senu bičiuliu (*nesvarbu, kokių tikslų, ir nesvarbu, ar motina tą žinojo ar ne*), ji turėjo sugalvoti dingstį išėjimui iš namų ir numatyti savo sužadėtinio Sent Estašo įtarumą bei nuostabą, kai jis, sutartu laiku atėjęs pasiimti Mari į de Dromo gatvę, sužinos, jog merginos čia nė nebuvo, ir kai grįžęs namo kupinas nerimo patirs, jog ir namuose ji dar nepasirodė. Sakau jums, visa tai ji privalėjo turėti galvoje. Ji turėjo numatyti Sent Estašo neviltį, kitų artimųjų įtarinėjimus, tačiau tie įtarinėjimai jai turėjo būti nė motais, jeigu tarsime, kad mergina apskritai *neke-tino* grįžti į namus.

Sakykim, ji mąstė šitaip: susitiksiu su vienu žmogumi tam, kad su juo pabėgčiau arba kitam tikslui, apie kurį žinau tik aš viena. Svarbu, kad niekas nesukliudytų, todėl reikia turėti pakankamai laiko, kad manęs negalėtų pasivyti. Pasakysiu, kad einu aplankyti tetulės de Dromo gatvėje, kur išbūsiu visą dieną; paprašysiu Sent Estašo pasiimti mane sutemus. Šitaip laimėsiu daugiausia laiko, nesukeldama niekam įtarimo ir nerimo. Jeigu liepsiu Sent Estašui ateiti manęs sutemus, jis, suprantama, anksčiau nepasirodys, bet jei nieko jam nesakysiu, laiko pabė-

gimui liks mažiau, nes manęs bus anksčiau pasigesta ir anksčiau kils sąmyšis. Taigi jeigu aš ketinčiau *grįžti* į namus ir norėčiau su tuo žmogumi tik pasivaikščioti, tai neprašyčiau Sent Estašo manęs pasiimti, nes atėjęs jis suprastų esąs apgautas, o jeigu nieko jam nesakyčiau ir sugrįžusi namo prieš tamsą pasiaiškinčiau namiškiams, kad lankiau tetulę de Dromo gatvėje, tą apgavystę galėčiau nuo jo lengvai nuslėpti. Tačiau kadangi aš žadu palikti namus *visiems laikams*, ar bent dviem savaitėms, ar iki tol, kol pavyks kai ką nuslėpti, turėčiau rūpintis tik tuo, kaip išlošti daugiau laiko.

Savo užrašuose jūs atkreipėte dėmesį į tai, kad dauguma žmonių galvoja – ir nuo pat pradžių, – kad mergina tapo *nenaudėlių* šutvės auka. Taigi tam tikrais atvejais žmonių nuomonę reikia dėtis domėn. Kai ji pasireiškia gaivališkai, kai išplaukia pati savaime, joje reikia matyti nuojautą, prilygs-tančią žmogaus genijaus *intuicijai*. Devyniasdešimt devyniais atvejais iš šimto aš ja tikėsiu. Bet su svarbia išlyga, – kad ji bus gimusi be kieno nors jaučiamos *įtakos*. Tokia nuojauta turi būti tik *liaudies balsas*. Tą ribą dažnai sunku pajauti ir suvokti. O šiuo atveju, man regis, „*liaudies balsui*“ didelės įtakos turėjo pašalinis įvykis, smulkiau nupasakotas trečio-

joje iš mano pateiktų ištraukų. Visą Paryžių sujau-
dino jaunos, dailios ir daugeliui pažįstamos mergi-
nos lavono suradimas. Lavonas su smurto žymėmis
plaukė Senos upe. Bet staiga išaiškėja, kad tuo pat
metu, arba beveik tuo pat metu, kai buvo nužudyta –
taip visi manė – mergina, atsitiko dar vienas nusi-
kaltimas, panašus į tą, kurio auka tapo žuvusioji,
nors ir ne toks žiaurus: gauja padaužų pasikėsino į
vieną jauną būtybę. Ar bereikia stebėtis, kad žmo-
nių galvose vienas žinomas nusikaltimas susiliejo su
kitu, apie kurį nieko nežinoma? Galutinė jų nuomonė
tarsi kybojo ore, laukdama kur link bus nukreipta, ir
antrasis nusikaltimas pačiu laiku pakišo išeitį. Mari
surado upėje, toje pačioje vietoje, kur įvyko antrasis
nusikaltimas. Tiedvi piktadarystės prašyte prašėsi
susiejamos, ir būtų keista, jeigu minia *nebūtų* to
nusigriebusi ir supratusi kitaip. Nors, tiesą sakant,
žinia apie vieną tam tikru būdu įvykdytą nusikaltimą
turėtų liudyti, kad kitas, įvykdytas tuo pat metu, pri-
valėtų būti *kitoks*. Būtų buvęs tikras stebuklas, jeigu
vienai gaujai niekšų tam tikroje vietoje darant nusi-
kaltimą, kita panaši gauja ten pat ir tame pačiame
mieste, tokiomis pat aplinkybėmis, priemonėmis ir
įnagiais tuo pat metu darytų tokį pat nusikaltimą!

Bet kuo gi kitu, jeigu ne tokiu pasakišku sutapimu mus verčia patikėti visuomenės nuomonė?

Prieš žengdami toliau, apžiūrėkime tariamą žmogžudystės vietą brūzgynuose prie diu Rulio užkardos. „Tie brūzginai, nors ir tankiai iškeroję, auga visai greta vieškelio. Laukymėje buvo trys akmenys, primenantys kėdę su atlošu ir suolelį kojoms. Ant viršutinio akmens rastas baltas pasagalas, ant kito – šilkinė kaklaskarė. Ten pat gulėjo skėtis, pirštinaitės ir nosinė. Ant nosinės išsiuvinėta „Mari Rožė“. Ant aplinkinių krūmų išdrabstytos drabužių skiautės. Žemė išstrypta, šakos aplaužytos, visur žymės, liudijančios čia vykusį įnirtingas grumtynes.“

Nepaisant didelio triukšmo, kurį sukėlė spauda, aptikus radinius, ir vieningos nuomonės, jog brūzginai – nusikaltimo vieta, šis bei tas, reikia pripažinti, kelia abejonių. Tai, kad nusikaltimo vieta *čia ir niekur kitur* – galiu tikėti, galiu ir netikėti, bet abejonių tai neišsklaidys. Jeigu viskas *tikrai* būtų vykę Pavė Sent André gatvės kaimynystėje, kaip teigia „*Le Commerciale*“, nusikaltėlius, jeigu jie paryžiečiai, būtų mirtinai nugąsdinęs tikrųjų pėdsakų linkme pakrypęs dėmesys, ir nekvailam žmogui išsyk būtų toptelėjusi į galvą mintis kažkaip sumėtyti pėdas. Todėl daiktus buvo nutarta numesti – nes jau buvo

įtariama diu Rulio užkarda – būtent ten, kur juos paskui ir atrado. Neturime jokių įrodymų, priešingai „*Le Soleil*“ tvirtinimui, kad daiktai ten voliojosi ilgiau negu kelias dienas, atvirksčiai: daugelis šalutinių faktų liudija, jog jie čionai negalėjo mėtytis niekieno nepastebėti dvidešimt dienų tarp lemtingojo sekmadienio ir tos popietės, kai juos aptiko berniukai. Jie buvo „nuo lietaus *apipeliję*, – rašo „*Le Soleil*“, kartodamas pirmtakų nuomonę, – ir sulipę nuo *pelėsių*. Kai kurie daiktai apaugę žole, stiprus skėčio šilkas kai kur jau prairęs. Viršutinė dalis, kur medžiaga susiglaudžia klostėmis, visa *apipelijusi*, supuvusi ir išskleista suplyšo“.

Apie daiktus, apaugusius žole, girdėjome iš dviejų berniukų pasakojimo, nes vaikai tuos daiktus parsinešė namo, daugiau niekam nespėjus jų apžiūrėti. Tačiau žolė šiltu ir drėgnu oru (koks buvo nusikaltimo metu) užauga du tris colius per dieną. Skėtį, gulintį ant neseniai supurentos dirvos, žolė paslepia nuo žmonių akių per savaitę. O *pelėsi*, kuriuos baisiai įkyriai visiems bruka „*Le Soleil*“ redaktorius, net tris kartus paminėdamas juos ką tik pacituotoje ištraukoje, – negi jis nesupranta, kokie tai *pelėsi*? Ar reikia aiškinti, kad tai vienas iš daugybės *gry-*

belių, kurių būdingiausias bruožas yra tas, kad jie išauga ir žūva per dvidešimt keturias valandas?

Taigi vos užmetus akį, matyti, kad didžiausią džiūgavimą sukėlusį mintis, kad daiktai išgulėjo brūzgynuose „mažiausiai tris ar keturias savaites“, priremta faktų, pavirsta į nieką. Kita vertus, labai sunku patikėti, kad jie čia galėjo mėtytis ilgiau kaip savaitę – ilgiau kaip nuo vieno sekmadienio iki kito. Žmogus, bent kiek pažįstantis Paryžiaus apylinkes, žino, kaip nepaprastai sunku čia rasti nuošalesnę vietą, nebent paėjėjus toliau nuo priemiesčių. O ką jau kalbėti apie pamirštą ar retai lankomą prosyną tarp miškų. Tepabando kas nors, nuoširdžiai mylintis gamtą, bet prirakintas prie didžiosios sostinės dulkių ir triukšmo, – tepabando net šiokiadienį numalšinti vienumos troškimą tarp gamtos grožybių. Puldamas į gamtos prieglobstį, jis kiekviename žingsnyje girdės šutvės girtaujančių nevidonų balsus. Jis ieškos ramybės tarp viliojančiai sulapojusių medžių, bet veltui. Šiuose užkaboriuose telkiasi nepraustaburniai – čia didžiausia tamsuolių šventovė. Maudžiančia širdim klajūnas lėks atgalios į užterštą Paryžių – ne tokią purviną, todėl ir malonesnę kloaką. Bet jeigu miesto apylinkės apgultos šiokią dieną, kas ten darosi šventadieniais? Turė-

dami laisvą dieną arba neberasdami, kur plėšikauti, sąvalkos traukia užmiestini ne į gamtą, kurią širdyje niekina, o tam, kad ištrūktų iš bendruomeninio gyvenimo taisyklių ir suvaržymų. Galvose jiems ne grynas oras ir medžių žalumas, o visiška laisvė. Čia, po sulapojusia augmenija, arba pakelės smuklėse, stebimi tik savo bičiulių, jie atsiduoda nežabotai linksmybei – laisvės ir romo kūdikiui. Kai aš kartoju, jog tikėtis, kad daiktai brūzgynuose prie Paryžiaus liko nepastebėti ilgiau kaip nuo vieno sekmadienio iki kito – nei daugiau, ne mažiau stebuklas, sakau tik tai, kas akivaizdu bešališkam stebėtojui.

Tačiau nestinga ir kitų įkalčių, liudijančių, kad daiktai ten buvo tyčia numesti, dėmesiui nukreipti nuo tikrosios žmogžudystės vietos. Palyginkime ją su *data*, minima penktojoje iš mano pateiktų laikraščių ištraukų. Pamatysite, kad daiktus surado iškart po to, kai į vakarinį laikraštį pasipylė pranešimai. Tie pranešimai, nors skirtingi ir iš įvairių vietų atėję, tvirtina viena: tai yra kad nusikaltimas yra *gaujos* darbas ir kad jis buvo įvykdytas netoli diu Rulio užkardos. Žinoma, berniukai daiktus atrado ne todėl, kad laikraštis gavo tas žinias ar kad visuomenės dėmesys nukrypo į diu Rulio užkardą, bet galima įtarti, kad *anksčiau* jie tų daiktų nerado todėl, kad

jų tuose brūzgynuose nebuvo, o atsirado jie pranešimų gavimo išvakarėse ar dieną anksčiau – parašyti pačių nusikaltėlių, tų pranešimų autorių.

Tie brūzgynai – ne šiaip krūmeliai, jie tokie tankūs, kad uodas snapo neikiš. Viduryje, nelyginant siena apjuostoje laukymėje – trys nepaprasti akmenys, *sudarantys tarsi kėdę su atlošu ir atrama kojoms*. Ir štai tokia gudriai įrengta vietelė pasirodė esanti per du žingsnius, vos už keliasdešimties metrų nuo namų, kuriuose gyvena ponia Deliuk, ir kurios vaikišciai be paliovos šmirinėja po krūmokšnius, ieškodami sasapro^{P9} medžio žievės. Statau tūkstantį prieš vieną, jog nebuvo *dienos*, kad berniūkščiai, bent vienas iš jų, nebūtų įlindę į tą ūksmingą menę ir užsiropštę ant to gamtos sukurto sosto, – o gal pernelyg drąsios lažybos? Kas dvejos eiti tokių lažybų, arba niekada nebuvo berniukai, arba pamiršo savo vaikystę. Dar sykį kartoju: sunku suvokti, kaip tie daiktai galėjo čionai išbūti niekieno nepastebėti daugiau kaip dieną ar dvi, ir kad turiu rimtą pamatą įtarti, nepaisant atkaklaus „*Le Soleil*“ spyriojimosi nieko nematyti, kad jie ten atsidūrė prieš pat juos surandant.

Tačiau yra dalykų, kurie dar labiau įtikina, jog tie daiktai atsidūrė ten šitaip, o ne kitaip. Dabar siūlau

jums susimąstyti apie tai, kaip dirbtinai tie daiktai gulėjo. Ant *viršutinio* akmens numestas pasagalas, ant *kito* – šilkinė kaklaskarė, aplink mėtėsi pirštinaitės, skėtis ir nosinė su išsiuvinėtais žodžiais „Mari Rožė“. Būtent šitaip juos išdėliotų ne itin gudrus žmogus, norėdamas, kad viskas atrodytų kuo *tikroviškiau*. Tačiau tokia daiktų tvarka toli gražu nėra *tikroviška*. Aš būčiau tikėjęsis išvysti juos sumintus į žemę. Toje ankštoje pavėsinėje, po keleto žmonių stumdymosi ir grumtynių, vargu ar pasagalas su skara galėjo atsidurti ant akmenų. „Visur grumtynių pėdsakai. Žemė ištrypta, šakos aplaužytos“, tačiau kaklaskarė su pasagalu gulėjo lyg ant lentynos padėti. „Ant krūmų kabančios suknelės skiautės buvo trijų colių pločio ir šešių colių ilgio. Viena iš tų nuorėžų buvo jau adytos suknelės apsiuvas. Tos skiautės atrodė lyg būtų išplėštos labai lygiomis juostomis.“ Štai čia „*Le Soleil*“ neapdairiai įterpė vieną baisiai įtartiną sakinį. Tos skiautės, kaip jos yra aprašytos, tikrai atrodė „*lyg išplėšti gabalai*“, bet išplėšti rankomis. Būtų itin retas atsitikimas, jeigu krūmo *spygliai* šitaip išplėštų iš drabužio gabalą medžiagos. Juk medžiaga taip išausta, kad spyglys arba nagas užsikabinę dreskia dviem išilginiais plyšiais stačiu kampu, kurio viršūnė toje vie-

toje, kur įsminga spyglys, tad vargu ar įmanoma „išplėsti“ gabalus medžiagos. Niekad nesu girdėjęs apie tokius dalykus, jūs taip pat. Išplėsti gabalui medžiagos reikia beveik visuomet dviejų priešingų kryptių jėgų. Kai yra du audinio kraštai, pavyzdžiui, plėšiant juostą nuo nosinės, tuomet pakaktų ir vienos jėgos. Bet čia kalbama apie suknelę, kuri turi vieną kraštą. Išplėsti skiautę iš suknelės vidurio, kur nėra jokio krašto, spyglys gali tik per stebuklą, be to, tam reikia daugiau spyglių. Net jeigu kraštas būtų, prireiktų dviejų spyglių, kurių vienas plėštų dviem kryptim, o kitas viena. Bet tas įmanoma, tik jeigu suknelė apačioje neapsiūta. Jeigu yra apsiuvas, visa tai – tuščia šneka. Tad matome, kaip sunku spygliui „išplėsti“ gabalą medžiagos, tačiau mus maldauja patikėti, kad šitaip buvo išplėstas ne vienas, o daug gabalų. „Viena skiaučių buvo iš suknelės apsiuvo.“ Kita skiautė buvo iš sijono, kitaip sakant, spyglio išplėsta iš suknelės vidurio! Manau, lengvai galima atleisti žmogui, nenorinčiam tikėti tokiais stebuklais, bet, iš šalies pasižiūrėjus, jie nekelia tokio įtarimo, kaip stulbinanti aplinkybė, kad *žudikai*, kuriems užteko nuovokos nusinešti lavoną, paliko visus tuos daiktus. Klystumėt manydami, jog *neigiu* brūzgynuose buvus žmogžudystę. Ji galėjo čia

įvykti, o dar greičiau ponios Deliuk namuose. Bet ne tai svarbu. Juk ieškome ne kur, o kas nužudė. Visi mano aiškinimai, nepaisant jų smulkmeniškumo, turi parodyti, kad „*Le Soleil*“ teiginiai buvo skuboti ir nepagrįsti, bet, kita vertus, – ir tai daug svarbiau – kad pradėtumėt mąstyti ir toliau savo apmąstymuose dėsningai pereitumėt prie abejonės, ar iš tiesų merginą nužudė visa *gauja nenaudėlių*.

Pradėkime nuo gydytojo atliktos lavono apžiūros, kuri šaukiasi dangaus keršto. Pakaks paminėti, kad visi geriausi Paryžiaus anatomai išjuokė jo paskelbtas *išvadas* dėl galimo žudikų skaičiaus, kaip klaidingas ir nepamatuotas. Ne todėl, kad taip *nebūtų galėję* atsitikti, bet todėl, kad tokios išvados neturinčios pamato. Ar ne tiek pat jo turi ir priešinga versija? Dabar pažvelkime į grumtynių vietą ir leiskite paklausti, ką tie pėdsakai turėjo paliudyti? Gaujos buvimą. Bet ar jie pirštu prikišamai nerodo, kad tos gaujos nebuvo? Kas gi čia galėjo taip ilgai ir įnirtingai *grumtis*, kad liktų šitiek pėdsakų? Silpna mergina su tariama *gauja nenaudėlių*? Tylūs kelių grubių rankų gniaužtai – ir viskas baigta. Mergina turėjo būti visiškai bejėgė. Įsidėmėkite, kad mano argumentai prieš brūzgynus, kaip apie nusikaltimo vietą, tinka tik tuo atveju, jeigu nužudyme dalyvavo

daugiau negu vienas žmogus. Jeigu, tarkim, nusikaltėlio būta vieno, galime įsivaizduoti – ir būsime visiškai teisūs, – kad čia vyko „įnirtingos ir atkaklios grumtynės“, po kurių ir liko rastieji pėdsakai.

Betgi vėl. Jau sakiau, kad daiktai, nusikaltėlių palikti brūzgynuose ir vėliau ten aptikti, atrodo įtartini. Tiesiog galva neneša, kaip galima palikti tokius įkalčius. Juk jiems užteko proto (taip atrodo) pašalinti lavoną, tuo tarpu įkalčiai, rimtesni už lavoną (veido bruožus galėjo pakeisti puvimas), gražiausiai paliekami gulėti nusikaltimo vietoje visų akyse – turiu galvoje nosinę su išsiuvinėtu žuvusiosios *vardu*. Jeigu, tarkim, taip atsitiko per žioplumą, tai *visa gauja* negalėjo būti tokia žiopla. Pagalvokime. Kažkas nužudė žmogų. Jis liko vienas su mirusiojo vėle. Įsiūtis praėjo, ir širdį surakina siaubas dėl padaryto nusikaltimo. Išgaruoja savitvarda, kurią palaiko draugo petys. Čia tik jis ir negyvėlis. Nusikaltėlis dreba, jis suglumęs. Tačiau reikia nusikratyti lavonu. Jis nuneša kūną prie upės, palikdamas kitus nusikaltimo pėdsakus, nes yra sunku, o gal visai neįmanoma, vienu glėbiu viską nunešti, todėl šį bei tą tenka palikti kitam sykiui. Bekelaujant su sunkia našta prie vandens siaubas padvigubėja. Jo ausis pasiekia kunkuliuojančio gyvenimo garsai. Dešim-

tis kartų jam vaidenasi neva jį stebinčio žmogaus balsas. Jį gąsdina net miesto šviesos. Bet pagaliau kelias su ilgomis ir agonijos perpildytomis pertraukomis baigiasi, ir jis įmeta vaiduoklišką naštą, galbūt iš valtės, į vandenį. Tačiau kokie lobiai, kokia keršto baimė gali priversti vienišą žmogžudį sugrįžti sunkiu ir pavojingu taku į brūzgynus, žadinančius kraują stingdančius prisiminimus? Ir jis *nesugrįžta*, palikęs viską likimo valiai. *Neprisiverstų* net ir norėdamas grįžti. Galvoje jam viena – bėgti kur akys mato. Ir jis lekia, amžinai atsukęs nugarą siaubingiems brūzgynams, bėga lyg vejamas virš jo pakibusios rūstybės.

Na, o gauja? Būryje didesnis pasitikėjimas, jeigu užkietėjusių niekšų krūtinėse apskritai gali rusenti dvejonė, o į tokias *gaujas* dažniausiai susiplaka užkietėję niekšai. Keli žmonės nebūtų sutrikę ir pasidavę baimei, kuri sukausto vienišą nusikaltėlį. Jeigu ką nors paliks vienas, antras, trečias, – pamatys ketvirtas. Jie būtų susirinkę viską ir *vienu kartu* nusinešę. *Grįžti* nebūtų buvę jokio reikalo.

Dabar prisiminkime suknelę, kuria vilkėjo žuvusioji ir iš kurios buvo išplėšta maždaug pėdos pločio juosta nuo apačios iki liemens, triskart apvyniota apie juosmenį ir surišta ant nugaros tam tikru

mazgu. Suprantama, visa tai tam, kad būtų *patogiau* nešti kūną. Bet ar to reikėjo *būriui* žmonių? Trise ar keturiese lengviausia ir patogiausia nešti lavoną suėmus už rankų ir kojų. Tas įtaisas pasigamintas vieno žmogaus; ir dabar priėjome vietą, kur kalbama: „žiogrių tvora, stovėjusi tarp brūzgynų ir upės, išversta, ant žemės likusi šliūžė lyg nuo sunkios naštos vilkimo“. Ar *gauja* nusikaltėlių vargtų griaudama tvorą pervilkti lavonui, kai jiems pakaktų tik *kilstelėti kūną per kliūtį*? Argi keli vyrai būtų vilkę jį žeme ir palikę šliūžę?

Dabar pasvarstykime apie „*Le Commerciale*“ pastabą, kurią tam tikra prasme aš jau aptariau: „Merginos smakras buvo suveržtas iš pasagalo išplėsta medžiagos skiaute, matyt, tam, kad auka neklyktų. Tai padarė vyrukai, kurie nesinešioja nosinių“.

Jau anksčiau sakiau, kad tikras nenaudėlis kojos laukan nekels *be* nosinės. Tačiau aš norėčiau atkreipti dėmesį į kitką. Ta medžiagos skiautė buvo panaudota ne todėl, kad neturėta nosinės, kaip tai atrodo „*Le Commerciale*“, nes nosinė gulėjo brūzgynuose, ir ne tam, „kad auka neklyktų“, kadangi tam tikslui buvo parankesnių daiktų. Ten kalbama apie skiautę, „laisvai apvyniotą aplink kaklą ir surištą tvirtu mazgu“. Nelabai aišku, kas čia norima pasa-

kyti, bet, šiaip ar taip, ne tai, ką rašo „*Le Commerciale*“. Tas gabalas buvo aštuoniolikos colių pločio, todėl, nors tai ir muslinas, iš jo galėjo išeiti stipri virvė, susukus ją ar keliskart sulenkus. Tokią ją ir atrado. Noriu pasakyti štai ką. Žudikas, nešdamas lavoną už raiščio, *perrišto* per juosmenį (nuo brūzgynų ar kitos vietos), suprato, kad šitaip su sunkia našta toli nenukeliaus. Todėl jis nusprendžia vilkti lavoną žeme, štai jums ir šliūžė. Vilkimui reikia kaip nors prišti virvę. Geriausia už kaklo, kad galva neleistų nusmukti kilpai. Žinoma, žudikas pirmiausia galvoja aprišti juosmenį, bet jam trukdo apsvyčioję aplink liemenį raištis, kietai sumegztas *mazgas* ir dar tai, kad medžiagos gabalas nebuvo visai „nuplėštas“ nuo suknelės. Todėl paprasčiau buvo išplėsti dar vieną gabalą medžiagos. Tą atlikęs, jis aprišo aukos galvą ir *nuvilko* lavoną prie upės. Visas tas vargas su virve iš nelabai tam reikalui tinkančios medžiagos ir tai, kad žudikas apskritai ėmėsi šitokio darbo, rodo, jog būtinybė vilkti radosi tik tuomet, kai jau nebuvo galima panaudoti nosinės, kitaip tariant, jis tą padarė ne brūzgynuose, kaip mes manėme (jei mergina buvo nužudyta ten), o kažkokioje vietoje tarp brūzgynų ir upės.

Bet jūs imsite priešarauti, kad ponია Deliuk (!) primygtinai tvirtina mačiusi *šutvę*, šmirinėjusią po krūmus maždaug tuo metu, kai merginą nužudė. Aš ja tikiu. Tik nesu tikras, jog tokių šutvių, apie kurią kalba ponია Deliuk, prie diu Rulio užkardos merginos nužudymo metu nebuvo kokio *tuzino*. Tačiau šutvė, papiktinusi ponią Deliuk ir paskatinusi ją duoti pavėluotus ir ne itin įtikimus parodymus, buvo ta pati *šutvė*, kuri surijo tos senos ir doros damos pyragus, išgėrė brendį, už nieką nesumokėjusi. *Et hinc illae irae*¹¹⁶. Tačiau ką tvirtina ponია Deliuk? „Suvirto šutvė nenaudėlių, kurie elgėsi labai įžūliai, paskui, nesumokėję už valgius ir gėrimus, pasuko ton pusėn, kur buvo nuėjusi porelė, o vėliau, *pradėjus temti*, vėl grįžo ir skubiai persikėlė per upę lyg padams svylant.“

Tas baisus *skubėjimas* toks buvo, matyt, tik ponios Deliuk akims, nes ji gailavo savo pyragų ir alaus^{P10}, vis dar tikėdamasi atgauti nors dalį pinigų. Kuo gi kitu paaiškinsi, kad *tamsoje* jai tie žmonės pasirodė kažkur skubantys? Nieko nuostabaus, jei gauja nevidonų skuba namo, kai dar reikia *tamsoje* persikelti per plačią upę mažomis valtelėmis, kylant audrai ir *artinantis* nakčiai.

¹¹⁶ Tai ir sukėlė pyktį (*lot.*).

Sakau „*artinantis*“, nes dar buvo ne naktis. Dar tik *temo*, kai poniai Deliuk užkliuvo tą „nenaudėlių“ nepadorus skubėjimas. Tačiau žinome, kad tą patį vakarą ponia Deliuk ir jos vyresnysis sūnus girdėjo „netoli užėigos klykiant moterį“. Kokiais žodžiais ponia Deliuk nupasakojo vakarą, kai pasigirdo klyksmas? „*Netrukus po saulės laidos*“, – sako ji. Bet „*netrukus po saulės laidos*“ mažų mažiausiai reiškia *tamsą*, o „*temo*“ – dar pakankamai šviesu. Todėl su kaupu užtenka įrodymų, kad tuo metu, kai ponia Deliuk išgirdo (?) klyksmą, gauja buvo dingusi iš diu Rulio užkardos. Ir nors daugybėje straipsnių visi tie žodžiai užrašyti taip, kaip aš juos jums dabar cituoju, nė vienas laikraštis ir nė vienas policijos mirmidonas neatkreipė dėmesio į akis badantį nesutapimą.

Pasakysiu dar vieną dalyką, neigiantį *gaujos* dalyvavimą, ir šis argumentas, mano galva, yra visiškai nesugriaunamas. Tokiomis aplinkybėmis, kai siūloma didelė premija ir kaltės dovanojimas už žudiko įskundimą, sunku nors akimirką patikėti, kad kas nors iš tų *sąvalkų* ar šiaip koks žmogus nebūtų išdavęs savo bendro. Tokioje padėtyje kiekvienas *gaujos* narys ne tiek gviešiasi pinigų ar kitokios naudos, kiek *bijo pats būti išduotas*. Jis noriai skuba išduoti,

kad *nebūtų išduotas pats*. Tai, kad paslaptis dar nėra atskleista, geriausiai įrodo, kad tai iš tikrųjų paslaptis. Tiesą apie šį baisų nusikaltimą žino *vienas* arba du žmonės ir Dievas.

Sudėkime vienon vieton savo skurdžius, užtat tikrus ilgo darbo vaisius. Dabar žinome, kad tai buvo arba nelaimingas atsitikimas ponios Deliuk namuose, arba žmogžudystė diu Rulio užkardos brūzgynuose, kurios kaltininkas – žuvusiosios meilužis arba bent jau slaptas ir artimas žmogus. Tas nepažįstamasis tamsiaveidis. Veido odos spalva, „jūreiviškas mazgas“, kuriuo buvo sumegzti skrybėlaitės raišteliai, rodo jį esant jūrininką. Jo draugystė su žuvusiaja – linksmo būdo, tačiau ne lengvai prieinama mergina – rodo jį esant ne eilinį. Tą rimtai patvirtina ir taisyklinga kalba parašyti pranešimai, nusiųsti į laikraščius. „*Le Mercurie*“ aprašytas pirmasis pabėgimas verčia sutapatinti šį jūreivį su anuo „jūrų karininku“, kuris pirmasis privertė merginą pasukti nusikaltimo keliu.

O dabar kaip tik laikas prisiminti, kad tas tamsiaveidis kažkur pradingo. Noriu pabrėžti, kad to jaunuolio veidas tamsus ir įdeges. Tas veido tamsumas turėjo labai kristi į akis, nes tik jį ir įsidėmėjo Valansas su ponija Deliuk. Tačiau kur dingo tas žmogus?

Gal jį nužudė gauja? Jei taip, kodėl liko tik *merginos* nužudymo *pėdsakai*? Juk abi žmogžudystės turėjo įvykti toje pačioje vietoje. O kur lavonas? Labiausiai tikėtina, kad žudikai abiem kūnais būtų nusikratę tokiu pat būdu. Antra vertus, galime galvoti, kad tas žmogus yra gyvas ir, bijodamas būti apkaltintas žmogžudyste, slapstosi. Tačiau tokia baimė jam galėjo kilti tik dabar, kai laikraštyje išspausdinta, kad jį matė kartu su Mari, nes anksčiau to nereikėjo. Nekaltas žmogus pirmiausia nieko nelaukdamas pats praneštų apie nusikaltimą ir padėtų sugauti niekšus. *Tokia* turėtų būti pirmoji mintis. Jį matė kartu su mergina. Jis persikėlė su ja per upę atviru keltu. Net paskutinis idiotas būtų susipratęs, kad vienintelis ir tikriausias būdas išlikti neapkaltintam – išduoti žudikus. Juk jei tą lemtingą sekmadienį merginą nužudė ne jis, tai žinoti apie nužudymą tikrai turėjo. Tik tuo atveju, jeigu nežinojo, iki šiol būdamas gyvas, jis neišduotų žudikų.

Tad kaipgi mums rasti tiesą? Kuo toliau eisime, tuo aiškesnis darysis mūsų kelias. Nuodugniai patyrinėkime visas pirmojo pabėgimo aplinkybes. Sužinokime viską apie šį „karininką“, kur jis dabar ir kur buvo nužudymo dieną. Atidžiai palyginkime pranešimus, atsiųstus į vakarinį laikraštį, kur teigiama,

kad nusikaltimą įvykdė *gauja*. Paskui tuos pačius pranešimus palyginkime su gautais kiek anksčiau rytiniame laikraštyje, kuriuose uoliai stengiamasi suversti kaltę Manė. O dabar vėl lyginkime tuos faktus su žinomais karininko laiškais. Ryžkimės pakartotinai apklausti ponią Deliuk ir jos berniukus, taip pat omnibuso važnyčiotoją Valansą smulkiai apie „tamsiaveidžio“ išvaizdą ir elgesį. Sumanūs klausimai padės atskleisti kokį nors faktą apie šią (arba apie kitas) sritį, kurio patys klausiamieji nė neįtaria žiną. O dabar pažiūrėkime, kas atsitiko su *valtimi*, kurią upeiviai atrado pirmadienį, birželio dvidešimt trečiosios rytą, ir kuri niekam nežinant dingo kitą rytą *be vairo* – šiek tiek anksčiau, negu buvo rastas lavonas. Apdairiai ir atkakliai veikdami mes tikrai rasime valtį, nes yra ne tik upeivis, kuris ją atpažins, bet ir *valties vairas*. *Burinės valties* vairas ne toks daiktas, į kurį lengvai numojama ranka. Dabar luktelėkite ir leiskite paklausti. Skelbimas apie atklydusią valtį nebuvo išspausdintas. Ją tykiai nuplukdė į prielauką ir taip pat tykiai ji iš ten dingo. Tačiau iš kur jos savininkas, nematęs skelbimo, *galėjo* sužinoti, kur valtis atsidūrė pirmadienio rytą; nebent padėjo asmeninės pažintys, tiekiančios smulkias vietines naujienas.

Kalbėdamas apie žudiką, velkantį savo auką prie upės kranto, aš jau minėjau, kad jis galėjo turėti *valtį*. Taigi turėtume suvokti, kad Mari Rožė buvo įmesta į vandenį iš valties. Tai būtų pats suprantamiausias dalykas. Tokios naštos negalima patikėti pakrantės sekulumoms. Žymės ant nugaros ir menčių liko nuo valties špantų. Tą patvirtina ir grimzdo nebuvimas. Metant nuo kranto reikėtų pririšti svorį. Grimzdo nebuvimas rodo, kad nusikaltėlis, skubėdamas atsistumti nuo kranto, pamiršo jį pasiimti. Sviesdamas kūną į gelmes, jis, žinoma, suprato neapsižiūrėjęs, bet jau buvo per vėlu. Jis buvo pasiryžęs verčiau rizikuoti kuo tik nori, kad nereikėtų grįžti į tą prakeiktą krantą. Nusikratęs pamėklišku kroviniu, žudikas skubėjo miestan. Ten jis paliko valtį prie kokios nors apleistos prieplaukos. Jam ne galvoje rūpintis valties pririšimu. Maža to, jam atrodo, kad pririšęs valtį paliktą nusikaltimo įrodymą. Jis tegalvojo apie tai, kaip greičiau atsikratyti viskuo, kas primena nusikaltimą. Todėl jam knietėjo ne tik greičiau sprukti iš prieplaukos, bet ir nepalikti valties. Todėl jis paleido ją plaukti pasroviui. Duokime valią vaizduotei: rytmetį tą išgamą persmelkia siaubas, kai jis sužino, kad valtį rado ir nuvilko ten, kur jam dažnai tenka lankytis, galbūt tarnybiniais

reikalais. Tą pačią naktį, taip ir *neišdrįšęs paprašyti vairo*, jis nuplukdo valtį. Kur dabar valtis be vairo? Svarbiausias mūsų uždavinys ją surasti. Kai tik turėsime valtį, pergalė, galima sakyti, bus ranka pasiekama. Ta valtis mus vienu vėju nuves – net patys netikėsime – pas žmogų, kuris ja naudojosi lemtingojo sekmadienio vidurnaktį. Įkalčiai ims vyti įkalčius ir atves mus pas žudiką.

(Dėl priežasčių, kurių čionai nevardysime, tačiau kurias skaitytojas gali nuspėti, išdrįsime praleisti tą mūsų rankose esančio rankraščio dalį, kurioje su visomis smulkmenomis aprašomi įvykiai, *po to*, kai Diupenas surado šitą iš pažiūros abejotiną paslapties raktą. Trumpai pasakysime, kad visi lūkesčiai buvo pranokti, ir prefektas, nors ir be didelio noro, įvykdė sutarties su ševaljė sąlygas. Pono Po straipsnis baigiamas tokiais žodžiais. Red.¹¹⁷)

Noriu paaiškinti, kad kalbu tik apie sutapimus ir *daugiau apie nieką*. Turi pakakti to, ką šia tema jau esu pasakęs. Širdyje aš netikiu antgamtiškais jėgomis. Gamta ir Dievas – dvi skirtingos esybės, ir to nenuneigs nė vienas protaujantis žmogus. Tai,

¹¹⁷ Redakcija žurnalo, kuris pirmasis atspausdino straipsnį.

kad antrasis, sukūres pirmąją pagal savo norą, gali laikyti ją savo valioje ir keisti, irgi nekelia abejo- nių. Sakau „valioje“, nes čia valia, o ne jėga, kaip kad galvoja logiškai mąstantys neišmanėliai. Svarbu ne tai, kad dievybė *negali* pakeisti savo įstatymų, o tai, kad mes šventvagiaujame įsivaizduodami, jog gali rasti būtinybė juos keisti. Tie įstatymai buvo sukurti tokie, kad numatytų viską, kas gali atsitikti. Dievui visi laikai – *Dabartis*.

Todėl kartoju, kad kalbu apie tuos dalykus kaip apie sutapimus. Toliau iš mano žodžių paaiškės, kad tarp nelaimingosios Merės Sesilijos Rodžers likimo, kiek mes jį žinome, ir Mari Rožė likimo, iki tam tikro tarpsnio jos istorijoje, buvo sutapimų, apie kuriuos pagalvojus sutrinka protas. Tą pamatysite, sakau jums. Tačiau šiukštu nemanykite, kad pratęsdamas liūdną istoriją nuo ką tik minėto momento iki paslap- ties šydą nutraukusios atomazgos, aš širdyje puose- lėjau mintį pabrėžti tų sutapimų tikslumą ar netgi įteigti, kad kelias, kuriuo einant nusikaltimas buvo išaiškintas šiuo atveju, visada pasiteisins.

Juk nereikia pamiršti, kad menkiausias skirtumas tarp tų dviejų atsitikimų gali nutolinti juos vieną nuo kito ir nukreipti priešingomis kryptimis, panašiai kaip matematikoje, kuomet menkiausia klaidiūkštė,

iš pradžių neužčiuopiama, skaičiuojant toliau, auga kaip ant mielių ir galiausiai gaunamas atsakymas, visai nepanašus į teisingą. Apie savo pirmąjį perspėjimą turiu pasakyti, kad *tikimybių* skaičiavimas, kurį minėjau, griežtai neigia net mintį apie lygiagrečiai besirutuliojančius įvykius su tokiu atkaklumu ir ryžtu, su kuriuo tie įvykiai žengia į priekį. Tai yra vienas iš nepaaiškinamų reiškinių, kurie iš pažiūros peržengia matematikos sritį, bet iš tiesų yra pavaldūs tik šio mokslo dėsniams. Nėra nieko sunkiau, kaip, pavyzdžiui, įtikinti eilinį skaitytoją, kad jeigu lošiant kauliukais du kartus iš eilės iškrinta visos šešiukės, to pakanka, kad lošėjas už jokių pinigų nesilažintų, kad šešiukės iškris ir trečią sykį. Mąstantis žmogus nedvejos nė akimirkos. Nes aišku, kad tie du metimai, kurie jau yra Praeityje, negali turėti įtakos trečiajam, kuris dar tik Ateityje ir kuris priklauso tik nuo aplinkybių, apskritai lemiančių akių iškritimą. Ta mintis tokia suprantama, kad mėginimai jai prieštarauti verti tik ironiškos šypsėnos, o ne pagarbaus dėmesio. Apie šį riktą, beveik nesuvojamą žmogaus protui, dėl vietos stokos čia nepasakosiu, bet išmintingam žmogui to ir nereikia. Pakaks pasakyti, jog tai viena iš begalės klaidų, kurios pasitinka protą jo amžiname kelyje į *galutinę* tiesą.

ŠULINYS IR ŠVYTUOKLĖ

*Impia tortorum longas hic turba furores
Sanguinis innocui, non satiata, aluit.
Sospite nunc patria, fracto nunc funeris
antro*

*Mors ubi dira fuit vita salusque patent.*¹¹⁸

BUVUSIŲ PARYŽIAUS JAKOBINŲ KLUBO RŪMŲ^{P1}
VIETOJE BUS ĮRENGTA TURGAVIETĖ, KURIOS
VARTAMS SKIRIAMAS ŠIS KETUREILIS.

Mane iškamavo – mirtinai iškamavo ta ilga agoni-
ja; ir kai pagaliau mane atrišo ir leido atsisėsti,
pajutau, kad netenku sąmonės. Nuosprendis –
šiuropulingas mirties nuosprendis – buvo paskuti-
niai žodžiai, kurie aiškiai pasiekė mano ausis. Po
to inkvizitorių balsai ėmė grimzti į duslų, nenus-
komą gaudesį. Šitas triukšmas man kėlė *sukimosi*

¹¹⁸ Šlykštūs galvažudžiai, kraujo nekalto ištroškę,
Šičia sulindę, skleidė žudynių siaubą ilgai.
Nūn tėvynė išlaisvinta, urvas baisybių išgriautas,
Ten, kur siautė mirtis, gyvenimas klesti šviesus. (*Lot.*)
(Vertė A. Churginas.)

vaizdinius – galbūt todėl, kad mintyse palyginau jį su malūno rato ūžesiu. Tai truko labai trumpai, nes po akimirkos aš jau nieko nebegirdėjau. Tačiau kurią laiką dar mačiau – bet kaip siaubingai viskas atrodė! Aš mačiau juodomis mantijomis apsisiautusią teisėjų lūpas. Jos atrodė man baltos – baltesnės už popieriaus lapą, ant kurio rašau šiuos žodžius, – ir nenormaliai plonos; jos suplonėjo nuo sukaupto griežtumo – nepajudinamo ryžtingumo – rūščios paniekos žmogaus kančioms. Mačiau, kaip ištarmės, kurios buvo mano Likimas, liejosi iš tų lūpų: mačiau, kaip lūpos persikreipė, tardamos žodį „mirtis“. Mačiau, kaip jos sakė mano vardą skiemenimis, ir drebėjau, nes negirdėjau jokio garso. Per tas kelias beprotiško siaubo akimirkas aš taip pat regėjau, kaip lengvai, vos pastebimai bangavo juodos užuolaidos ant kambario sienų. Žvilgsnis užkliuvo už septynių aukštų žvakių, stovinčių ant stalo. Iš pradžių jos atrodė įsikūnijęs gailestingumas ir panėšėjo į baltus lieknus angelus, pasiūstus mane išgelbėti; bet paskui ūmai man dvasią užliejo mirtinas šleikštulys, ir aš pajutau, kaip suvirpėjo visos mano kūno skaidulėlės, lyg būčiau palietęs galvaninio elemento laidą, o angelų figūros pavirto į bereikšmes šmėklas liepsnos galvomis, ir aš supratau, kad iš jų nėra ko tikė-

tis pagalbos. Ir tuomet, kaip skambi gaida, į mano vaizduotę įsismelkė mintis, koks saldus turėtų būti poilsis kapuose. Ši mintis atėjo tyliai, vogčiomis, ir man atrodė, jog gerokai laiko praslinko, kol protas ją suvokė; bet tą akimirką, kai mano sąmonė ją aiškiai ir tiksliai ėmė suprasti, teisėjų figūros, tarsi kerų paveiktos, dingo man iš akių; aukštos žvakės nugrimzdo į nebūtį, jų liepsnos užgeso; viską užliejo juoda tamsa; visus pojūčius tarsi prarijo beprotiškai greitas sielos kritimas į Hadą. Ir visas pasaulis – tik-tai tyla, ramybė ir naktis.

Aš nualpau, bet sąmonės nebuvo netekęs. Tos, kuri liko, nebandysiu apibūdinti ir aprašyti; tačiau ne viskas buvo dingę. Net kiečiausiame miege, net kliedesyje, net nualpus ar mirus – netgi kape *ne viskas dingsta!* Kitaip argi būtų žmogus nemirtingas? Busdami iš paties kiečiausio miego, mes sutraukome *kažkokio* sapno voratinklį. Bet jau kitą akimirką nebepprisimename, kad sapnavome (toks, matyt, silpnas buvo tas voratinklis). Atsipeikėdamas po apalpimo, žmogus išgyvena dvi stadijas: pirmoji – jis pajunta savo protinę arba dvasinę būtį; antroji – savo fizinį egzistavimą. Ir jeigu, pasiekę antrąją stadiją, mes galėtume atgaivinti pirmosios stadijos išpūdžius, tai, galimas dalykas, jog šie

įspūdžiai daug pasakytų apie anapus esančią prarają. O kas ji – toji praraja! Kaip atskirti jos šešėlius nuo kapo šešėlių? Bet jeigu įspūdžių iš tos mano pavadintos pirmosios studijos negalime prisiminti kada norime, tai ar neiškyla jie patys po kiek laiko – neprašyti ir, mūsų nuostabai, nežinia iš kur? Tas, kas niekada nebuvo apalpęs, nepamatys žėrinčiose žarijose keistų rūmų ar pažįstamų veidų; niekada nepastebės ore plevenančių liūdnujų vizijų, nematomų miniai; nesusimąstys apie nežinomos gėlės aromata; jo proto neužburs muzikos taktai, iki tol niekada nepatraukę dėmesio.

Nuolat atkakliai bandydamas prisiminti, iš paskutiniųjų stengdamasis aptikti požymius tos tariamos nebūties, į kurią buvo nugrimzdusi mano siela, pro tarpiais pajusdavau, jog tai man pavyksta; trumpam, labai trumpam susigrąžindavau prisiminimus, kurie, kaip vėliau praskaidrėjęs protas įtikino mane, buvo iš tos tariamos apmirimo būsenos. Tų prisiminimų šešėliai bylojo apie aukštas figūras, kurios mane pakėlė ir tyliai nešė žemyn – vis žemyn ir žemyn – kol apėmė šlykštus svaigulys vien tik pagalvojus, jog šis kritimas niekada nesibaigs. Jie bylojo ir apie kažkokį neaiškų siaubą, kurį patyrė mano širdis, nežinia kodėl keistai nurimusi ir nutilusi. Po to staiga

pajutau, tarsi visi daiktai būtų sustingę, ir tie, kurie nešė mane žemyn (o, kokia šturpi procesija!), peržengė begalybės ribą ir sustojo, išvarginti nuobodaus darbo. Tuosyk mano sielą apgaubė apatija ir drėgmė; galiausiai – *beprotybė* – beprotybė atminties, besirausiančios tarp užgintų daiktų.

Visai nelaukta man grįžta judesio ir garso pojūtis – smarkiai daužosi širdis, ir tie dūžiai skamba ausyse. Paskui – pertrauka; tuštuma, nieko daugiau, tik tuštuma. Ir vėl garsas, judesys, prisilietimas – dygčiojās virpulys pereina kūną. Paskui – vien tik egzistavimo jautimas, be jokios minties – būklė, kuri trunka ilgai. Paskui, išsyk – *mintis*, šturpi baimė ir įtemptos pastangos suvokti savo tikrąją padėtį. Paskui – stiprus noras vėl nugrimzti į apmirimą. Paskui – staigus jausmų nubudimas ir sėkmingas bandymas pajudėti. Ir tada aiškiai iškyla teismas, teisėjai, juodos užuolaidos, nuosprendis, silpnumas, nualpimas. Po to vėl visiška užmarštis; tik gerokai vėliau vargais negalais man pasisekė, nors ir miglotai, atgaivinti visa tai atmintyje.

Iki tol vis dar nebuvo praveręs akių. Jaučiau, jog esu atrištas ir guliu aukštiekninkas. Ištiesiau ranką, ir ji sunkiai nukrito ant kažko drėgno ir kieto. Ilgai nejudinau jos ir stengiausi įsivaizduoti, kur esu ir

kas man darosi. Norėjau atverti akis, tačiau nedrįsau. Mane baugino pirmasis žvilgsnis į supančius daiktus. Aš nebijojau išvysti baisių dalykų, siaubas ėmė todėl, kad štai praversiu akis, ir... nepamatysiu *nieko*. Pagaliau, širdyje jausdamas beprotišką nevirtį, skubiai atsimerkiau. Ir tada pasitvirtino patys baisiausi būgštavimai. Mane gaubė amžinos nakties tamsa. Trūko oro. Tamsa buvo tokia tiršta, jog, rodėsi, smaugė ir dusino mane. Oras buvo nepakenčiamai troškus. Aš vis dar gulėjau nekrutėdamas ir stengiausi išjudinti sustingusį protą. Prisiminiau inkvizicijos teismą ir iš to bandžiau nustatyti savo tikrąją padėtį. Nuosprendis buvo paskelbtas, ir man atrodė, nuo tada praėjo daug laiko. Bet vis dėlto nė akimirką nedingtelėjo mintis, kad esu iš tikrųjų miręs. Tokia prielaida, visai ne taip, kaip rašoma romanuose, yra absoliučiai nesuderinama su realiu gyvenimu, – bet kur aš ir kas man atsitiko? Žinojau, kad pasmerktieji mirti paprastai žūsta ant laužo ir kad toks autodafė buvo surengtas mano teismo dienos vakarą. Nejuo mane įmetė į požemius ir laikys iki kito aukojimo, kuris įvyks tik po daugelio mėnesių? Ne, aišku, taip negali būti. Juk aukos visada būdavo atiduodamos nedelsiant. Be to, ankstesnis mano požemis, kaip ir visos pasmerktųjų kameros

Tolede, buvo su akmeninėmis grindimis, ir šviesa į ją šiek tiek prasiskverbavo.

Staiga į galvą šovė baisi mintis, nuo kurios kraujas suplūdo į širdį ir aš vėl netekau sąmonės. Kai atitokau, iš karto pašokau ant kojų, mėšlungiškai drėbėdamas. Įnirtingai pakėliau rankas į viršų, paskui apsigraibiau aplinkui. Nieko neužčiuopiau, tačiau nedrįsau žengti nė žingsnio, bijodamas atsitrenkti į *kapo* sienas. Prakaitas sunkėsi pro visas poras, stambūs šalti lašai išpylė visą kaktą. Nežinojimo kančia galop pasidarė nepakeliama, ir aš atsargiai žengtelėjau pirmyn, ištiesęs rankas, taip įtemptai gaudydamas nors menkiausią šviesos ruoželį, jog rodės, net akys iššoks iš akiduobių. Žengiau antrą žingsnį, trečią, ketvirtą – tačiau visur tik tamsa ir tuštuma. Lengviau atsikvėpia. Pasirodo, mano likimas ne pats blogiausias.

Šitaip atsargiai žengiant į priekį, man atmintyje iškilo šimtai girdėtų miglotų gandų apie Toledo baisybes. Apie jo požeminius kalėjimus buvo kalbama keisčiausių dalykų – aš visuomet juos laikiau pasakomis – tačiau tos pasakos tokios keistos ir šiurpios, jog baisu jas net pakartoti, nebent tik pašnibždomis. Nejau aš buvau paliktas žūti iš bado šioje požeminėje tamsos karalystėje? O gal manęs laukė dar bai-

sesnis likimas? Per daug gerai pažinojau savo teisėjus ir nè neabejojau, kad neišvengsiu mirties, tik ji bus dar žiauresnè, negu paprastai. Kaip ir kada – štai kas man terūpèjo ir nedavè ramybès.

Mano ištiestos rankos pagaliau užčiuopè kažką kietą kliūtį. Tai buvo siena, greičiausiai akmens mūras – labai lygus, gleivètas ir šaltas. Ėjau pasieniu žingsnis po žingsnio, atsargiai, jausdamas nepasitikėjimą, kuri man buvo įkvèpè kai kurie pasakojimai apie senovè. Tačiau taip eidamas niekaip nebūčiau išmatavęs šio požemio dydžio, kadangi galėjau apeiti aplink ir nejučiomis grįžti į tą pačią vietą, nuo kurios buvau pradèjęs – tokia lygi ir vienoda buvo toji siena. Ėmiau ieškoti peilio, kuri turėjau kišenèje, kai mane vedè į inkvizicijos kambarį; bet jis jau buvo dingęs; vietoj savo drabužių dabar vilkėjau šiurkščios saržos apsiaustą. Būčiau įsmeigęs geležtè į kokį nors mažą plyšelį mūre ir taip paženklinęs kelio pradžią. Žinoma, didelio sunkumo tai nesudarè ir dabar, tačiau mano mintys buvo taip pakrikusios, kad iš pirmo žvilgsnio tatau pasirodè neįveikiama. Atplèšiau gabalèlį apsiausto apvado ir ištiesiau audeklo rėželį ant grindų, pasukęs stačiu kampu į sieną. Apgraubomis eidamas aplink kalėjimą, baigdamas ratą, būtinau turėjau užtikti šį sku-

durėlį. Bent taip maniau; bet aš nepagalvojau apie požemio dydį ir savo paties silpnumą. Grindys buvo drėgnos ir slidžios. Kiek laiko svirduliuodamas ėjau pirmyn, paskui suklupau ir parpuoliau. Buvau taip išsekęs, kad išsitiesiau paslikas ir likau gulėti ten, kur nukritau; greit mane apėmė miegas.

Kai pabudau ir ištiesiau ranką, radau šalia savęs kepalėlį duonos ir ąsotį su vandeniu. Buvau toks nusikamavęs, kad nė nesvarsčiau, iš kur tai atsirado, ir ėmiau godžiai valgyti ir gerti. Paskui vėl tęsiau kelionę aplink kalėjimą ir vargais negalais pagaliau priėjau saržos skiautelę. Iki to momento, kai parpuoliau, buvau suskaičiavęs penkiasdešimt žingsnių, o paskui, kol priėjau iki skudurėlio, suskaičiavau dar keturiasdešimt aštuonis. Iš viso buvo šimtas žingsnių; skaičiuodamas, kad du žingsniai lygūs vienam jardui, maniau, jog aplink požemį yra penkiasdešimt jardų. Tačiau sienoje radau daugybę kampu, todėl buvo neįmanoma suvokti, kokios formos yra šis požemis (tuo, kad čia požemis, buvau įsitikinęs).

Taip tyrinėdamas aš neturėjau jokio tikslo ir, aišku, nė krislelio vilties; bet kažkoks nesuprantamas smalsumas skatino mane juos tęsti. Nusigrėžiau nuo sienos ir nusprendžiau pereiti patalpą skersai. Iš pradžių ėjau labai atsargiai, nes grindys, nors ir

kietos medžiagos, buvo išdavikiškai slidžios. Paskui įsidrąsinau ir nedelsdamas jau tvirtai žengiau pirmyn, stengdamasis nenukrypti nuo tiesios linijos. Buvau nuėjęs kokią dešimtį ar dvylika žingsnių, kai nuplėšto apsiausto apvado likučiai pasipainiojo man po kojų, užmyniau juos ir staiga išsitiesiau kniūbsčias.

Netikėtai pargriuvęs taip suglumau, jog iškart nė nesuvokiau vienos stebinančios aplinkybės, į kurią netrukus, dar gulėdamas paslikas, atkreipiau dėmesį. Pajutau štai ką: mano smakras prispaustas prie kalėjimo grindų, o lūpos ir viršutinė veido dalis į nieką nesiremia, nors, rodos, palenkta dar žemiau, negu smakras. Kaktą gaubia lipnūs ir šalti garai, o į nosį skverbiasi puvėsių ir dumblo kvapas. Ištiesiau ranką ir krūptelėjau, įsitikinęs, kad parkritau prie pat apvalaus šulinio, kurio gylio, žinoma, tuo metu negalėjau išmatuoti. Graibydamas plytas prie pat šulinio krašto, šiaip taip atlaužiau mažą gabalėlį ir paleidau jį į pragarmę. Ilgai klausiau, kaip jis krito, atsidauždamas į prarajos kraštus; pagaliau – duslus tekstelėjimas į vandenį, atsikartojęs garsiu aidu. Tą patį akimirksnį virš galvos pasigirdo kažkoks garsas, tarsi būtų greitai atsivėrusios ir taip pat skubiai

užsidariusios durys, silpnas šviesos spindulys staiga švystelėjo tamsoje ir taip pat staiga išnyko.

Dabar aiškiai supratau, koks likimas manęs laukė, ir džiaugiasi, kad laiku parpuoliau – tik tai mane ir išgelbėjo. Dar vienas žingsnis – ir pasaulis nebūtų manęs daugiau išvydęs. O mirtis, kurios ką tik išvengiau, būtų buvusi kaip tik tokia, kokią pasakojimuose apie inkviziciją ligi šiol laikiau pramanyta ir absurdiška. Inkvizicijos tironijos aukos galėdavo tik viena iš dviejų pasirinkti: arba mirtį nuo žiauriausių kūno kančių, arba tą pačią mirtį nuo baisiausio dvasios siaubo. Man buvo skirta antroji. Nuo ilgų kančių mano nervai buvo taip pairę, jog virpėdavau išgirdęs net savo paties balsą, taigi tapau tinkamu baisių kankynių objektu, kankynių, kurios manęs laukė.

Drebėdamas visu kūnu, apgraibomis nuslinkau atgal prie sienos, pasiryžęs geriau čia numirti, negu įkristi į vieną siaubingųjų šulinių – man jie vaide-nosi įvairiausiose požemio vietose. Jei mano savi-jauta būtų buvusi kitokia, gal būčiau turėjęs drąsos šokti į vieną šių prarajų ir iškart užbaigti savo var-gus; bet dabar aš buvau paskutinis bailys. Negalė-jau pamiršti ir tų istorijų, kurias buvau skaitęs apie šiuos šulinius; jie buvo skirti kam tik nori, tik ne *staigiai* mirčiai. Daug ilgų valandų iš susijaudinimo

negalėjau užmigti; bet pagaliau vėl užsnūdau. Kai pabudau, šalia savęs, kaip ir anksčiau, radau duonos kepalėlį ir vandens ąsotį. Mane kankino deginantis troškulys, todėl ištuštinau indą vienu mauku. Matyt, į vandenį buvo įmaišyta svaiginamųjų, nes, vos tik išgėriau, apėmė neįveikiamas snaudulys. Užmigau giliu miegu – kaip kape. Ar ilgai miegojau, tikrai nežinau; bet kai vėl pravėriau akis, jau aiškiai regėjau daiktus aplinkui. Fantastinė žalsvai geltona šviesa, kurios šaltinio iš pradžių nepastebėjau, apšvietė kalėjimą, ir aš pamačiau jo formą ir dydį.

Dydį, pasirodo, buvau klaidingai išmatavęs. Bendras sienų ilgis neviršijo dvidešimt penkių jardų. Keletą minučių dėl šios savo klaidos buvau beprasmiškai susijaudinęs – iš tikro beprasmiškai, – nes tokiomis siaubingomis aplinkybėmis, kaip dabar, kas galėjo būti labiau nereikšminga negu požemio dydis? Bet mano siela karštai domėjosi smulkmenomis, todėl sukau galvą, kodėl suklydau apskaičiuodamas. Staiga viskas paaiškėjo. Eidamas pirmą kartą, iki parpuolimo, suskaičiavau penkiasdešimt du žingsnius. Matyt, tuomet buvau tik per vieną du žingsnius nuo skudurėlio, tai yra beveik apėjęs aplink požemį. Paskui užmigau, o pabudęs tikriau-

siai grįžau tuo pačiu keliu atgal – štai kodėl sienos man išėjo beveik dvigubai ilgesnės, negu buvo iš tikrųjų. Mano protas buvo taip sumišęs, kad nepastebėjau, jog, pradėjus kelią, siena buvo kairėje pusėje, o kai baigiau – atsidūrė dešinėje.

Neteisingai buvau įsivaizdavęs ir požemio formą. Eidamas apgraibomis, aptikau daugybę kampu, ir todėl susidariau nuomonę, kad jis labai netaisyklin-
gos formos; taip stipriai veikia akla tamsa žmogų, pabudusį iš letargo arba iš miego! Tie kampai, pasirodo, buvo paprasčiausi nedideli įdubimai, arba nišos, nevienodais tarpais viena nuo kitos. Iš tiesų kamera buvo kvadratinė. Tai, ką palaikiau mūru, pasirodė esančios geležies ar kokio kito metalo milžiniškos plokštės, o jų siūlėse ar sudūrimuose ir buvo tie įdubimai. Visas šio metalinio kevalo paviršius buvo vienuolių grubiai pritepliotas įvairiausių baisyų ir atstumiančių pavidalų, gimusių iš prieta-
ringų pomirtinio gyvenimo vaizdinių. Piktosios dvasios, pavaizduotos kaip skeletai grėsmingais veidais, ir daugybė kitokių, dar šiurpesnių būtybių bjaurojo sienas. Pastebėjau, kad šių baisybių kontūrai buvo ryškūs, bet spalvos, tarsi nuo drėgmės, išblukusios ir neaiškios. Dabar pamačiau ir grindis – jos buvo akmeninės. Viduryje žiojėjo apvali anga, iš kurios

nasrų man pavyko išsprukti; bet toji anga buvo vienintelė požemyje.

Visa tai regėjau neaiškiai, vos vos, nes, kol miegojau, mano padėtis smarkiai pasikeitė. Dabar gulėjau aukštiekninkas, ištiestas ant savotiško žemo medinio suolo. Prie jo buvau stipriai pririštas ilgu diržu, panašiu į balno diržą. Juo keliais linkiais buvo apvyniotas mano kūnas ir galūnės, laisva palikta vien galva ir kairioji ranka, tačiau tik todėl, kad šiaip taip galėčiau pasiekti maistą moliniame inde, kuris stovėjo šalia manęs ant grindų. Siaubo apimtas dabar pastebėjau, kad ašočio nebėra. Aš sakau: siaubo apimtas, nes gerklę džiovino nepakeliamas troškulys. Matyt, mano kankintojai ketino šį troškulį dar padidinti, nes inde buvo mėsa su aštriais prieskoniais.

Pakėliau akis į viršų ir ėmiau tyrinėti kalėjimo lubas. Jos buvo maždaug trisdešimties ar keturiasdešimties pėdų aukštyje ir atrodė taip pat kaip ir sienos. Vienoje lubų plokštėje mano dėmesį patraukė keistų keisčiausia figūra. Tai buvo Laiko figūra, nupiešta, kaip kad įprasta ją vaizduoti, tik vietoj dalgio turėjo rankose kažkokį daiktą, kurį iš pirmo žvilgsnio palaikiau milžiniška švytuokle, kokią matome senoviniuose laikrodžiuose. Tačiau kažkas

šiame prietaise prikaustė mano dėmesį ir privertė jį atidžiau panagrinėti. Žiūrint į švytuoklę tiesiai aukštyn (ji buvo kaip tik virš manęs), man pasirodė, jog ji juda. Kitą akimirką supratau, kad mano išpūdis teisingas. Jos švytavimai buvo trumpi ir labai lėti. Keletą minučių žiūrėjau į ją nuogaustaudamas, bet daugiau – su nuostaba. Pagaliau pavargau stebėdamas jos monotonišką judėjimą ir nukreipiau žvilgsnį į kitus kameros daiktus.

Mano dėmesį patraukė tylus šnaresys, ir, pažvelgęs į grindis, pamačiau kelias milžiniškas žiurkes, bėginėjančias nuo sienos prie sienos. Jos išlindo iš šulinio, kurį aš galėjau matyti dešinėje. Net tada, kai žiūrėjau į šulinį įbedęs akis, jos lindo iš ten tiesiog pulkais, skubėdamos, godžiomis akimis, viliojamos mėsos kvapo. Vos vos įstengiau baidyti jas nuo dubenėlio.

Praėjo pusvalandis, o gal ir visa valanda (apie laiką galėjau spręsti tik apytikriai), kai vėl pakėliau akis į viršų. Tai, ką tada pamačiau, mane nustebinio ir apstulbino. Švytuoklės švytavimo amplitudė pailgėjo kone visu jardu. Dėl to, žinoma, padidėjo ir švytavimų greitis. Bet labiausiai mane sujaudino tai, kad švytuoklė regimai *nusileido* žemyn. Dabar pastebėjau – nėra ko ir sakyti su kokiu siaubu, –

kad jos apatinė dalis, padaryta iš žvilgančio plieno, buvo panaši į pusmėnulį ir nuo vieno rago iki kito turėjo maždaug pėdą ilgio; tie ragai buvo užriesti į viršų, o apatinė briauna atrodė aštri it skustuvas. Kaip ir skustuvas, šis pusmėnulis toliau nuo ašmenųėjo stornyn ir buvo, matyt, masyvus ir sunkus. Švytuoklė kabėjo ant storo varinio iešmo ir *švilpdama* švytavo ore.

Dabar jau nebeliko abejonių, kokią mirtį man buvo paskyrę išradingieji kankintojai vienuoliai. Inkvizicijos šnipams nebuvo paslaptis tai, kad aš žinojau apie *šulinį*, – *šulinį*, kurio baisenybėms būdavo pasmerkiami tokie drąsūs maištininkai kaip aš, – *šulinį*, kuris, anot gandų, buvo pragaro įkūnijimas, – visų bausmių *Ultima Thule*¹¹⁹. Vien tik per didžiausią atsitiktinumą nenugarmėjau į šį *šulinį*, nes, kaip žinia, netikėtumai arba klastingi spąstai buvo būtinas elementas šioje fantastiškoje slaptų egzekucijų sistemoje. Kadangi išvengiau šios mirties, pragariški planai įmesti mane į prarają buvo pakeisti, ir dabar (kitos išeities nebuvo) manęs laukė kitokia, švelnesnė mirtis. Švelnesnė! Aš net skausmingai nusišypsojau, pavartojęs čia tokį žodį.

¹¹⁹ Čia: aukščiausia riba (*lot.*).

Nėra prasmės pasakoti apie ilgą ilgą, baisęnes už mirtiną siaubą, valandas, kai skaičiavau švilpiančius plieno švytavimus! Colis po colio – švystelėjimas po švystelėjimo – taip pamažu, jog rodėsi, amžiai praslinkdavo, kol pastebėdavau – švytuoklė leidosi vis žemyn ir žemyn! Bėgo dienos – prabėgo turbūt daug dienų – ir štai ji jau švytuoja taip arti virš manęs, jog į veidą dvelkia jos aitrus alsavimas. Išastrinto plieno kvapas veržiasi į nosį. Meldžiau – įkyrėjau dangui maldomis, – kad tik greičiau ji nusileistų. Iš pamišimo ėmiau šėlti ir veržiausi aukštyn prie baisingojo jatagano. Paskui staiga nurimau ir šypsojaisi žvilgančiai mirčiai, tarsi kūdikis žiūrėdamas į nematytą žaisliuką.

Ir vėl visiškos prostracijos tarpas; jis buvo trumpas, nes atsitokėjęs nepastebėjau, kad švytuoklė būtų kiek žemiau nusileidusi. Bet gal šis tarpas buvo ir ilgas, nes žinojau, kad demonai seka mane ir, pastebėję, jog nualpau, galėjo tyčia sustabdyti švytuoklę. Atsipeikėjęs pajutau, jog esu vėl labai – o! tiesiog neapsakomai – iškamuotas ir silpnas, lyg po ilgo pasninko. Net ir tokiose kančiose prigimtis reikalavo maisto. Kankinamas skausmo, ištiesiau kairiąją ranką, kiek tik leido pančiai, ir griebiau tuos menkus likučius, kuriuos man buvo palikusios žiur-

kės. Kai įsidėjau kąsnelį į burną, sąmonėje blykstelėjo dar ne visai susiformavusi mintis – džiaugsmo, vilties nuojauta. Bet argi aš galėjau turėti kokią nors viltį? Tai buvo, kaip sakiau, dar ne visai susiformavusi mintis – žmogaus sąmonėje dažnai gimsta mintys, kurios taip ir užgęsta vos užgimusios. Jaučiau, kad tai džiaugsmas – viltis, bet taip pat jaučiau, kad toji mintis žuvo, dar neišsiskleidusi. Veltui stengiausi ją išplėsti, susigražinti. Ilgos kančios beveik visai buvo sunaikinusios mano proto galias. Aš pasidariau silpnaprotis – idiotas.

Švytuoklė dabar švytavo prie pat mano kūno. Aš mačiau, kad pusmėnulis perskros man krūtinę ties širdimi. Jis prarėš apsiausto audinį ir vėl nutols, dar kartą sugriš ir nutols – kartos tą patį dar ir dar. Nors jo švytavimų amplitudė pasibaisėtinai plati (apie trisdešimt pėdų, o gal ir daugiau), o švilpiančio kritimo jėga galėtų suskaldyti net šias geležines sienas, tačiau keletą minučių jis raižys vien tik mano rūbą. Dabar tik ši mintis sukosi man galvoje. Toliau nedrįsau žengti. Įsikibau į ją kuo atkakliausiai, tarsi tai galėtų sulaikyti plieno ašmenų leidimąsi. Prisi-
verčiau įsivaizduoti garsą, kada pusmėnulis perrėš drabužį, – keistą nervų virpulį, kurį sukels audeklo

trynimasis į kūną. Maščiau apie šiuos menkniekius, kol net koku pasidarė.

Žemyn – ji leidosi vis žemyn ir žemyn. Su pamišėlišku malonumu lyginau šį leidimąsi ir jos švytavimų greitį. Į dešinę – į kairę – čia tolyn – čia artyn, cypdama kaip pasmerktoji siela, tigro žingsniu sėlina ji prie mano širdies! O aš tai kvatojau, tai staugiau, nelygu kokie jausmai pagaudavo.

– Žemyn – be perstojo – be gailesčio – žemyn! Ji švytavo jau trys coliai nuo mano krūtinės! Aš tampiausi – kaip pasiutęs blaškiausi, norėdamas išvaduoti kairiąją ranką. Ji buvo laisva tik iki alkūnės. Tik vargais negalais įstengiau ją pakelti nuo dubenėlio šalia iki burnos, bet ne toliau. Jeigu pavyktų sutraukti diržus aukščiau alkūnės, griebčiau švytuoklę ir pabandyčiau ją sustabdyti. Tik ar gali rankomis sulaikyti laviną!

Visą laiką žemyn – nesulaikomai – neišvengiamai žemyn! Aš gaudžiau orą ir rangiausi kiekvieną kart, kai švytuoklė lėkdavo pro mane. Kaskart konvulsiškai gūždavausi. Mano akys liguistai sekė kiekvieną švytuoklės pakilimą ir kritimą; jos mėšlungiškai užsimerkdavo, kai tik ji prisiartindavo, nors mirtis būtų buvusi tik išganymas, ak, koks neapsakomas išganymas! Ir vis dėlto kiekvienas nervas

suvirpėdavo pagalvojus, kaip mažai tereikia nusi-
leisti mechanizmui, kad šis aštrus žvilgąs kirvis įsi-
rėžtų man į krūtinę. Tai *viltis* virpino mano nervus
ir vertė kūną gūžtis. Toji *viltis*, kuri triumfuoja ant
kankinimo suolo – kuri net inkvizicijos kalėjimuose
šnabžda pasmerktajam paguodos žodžius.

Mačiau, kad dar dešimt-dvylika švystelėjimų – ir
plieno ašmenys grybštelės mano rūbą; ir tada mane
apėmė skaidri, nevilties sutelkta ramybė. Pirmą
kartą po daugelio valandų – o gal ir dienų – ėmiau
galvoti. Staiga dingtelėjo mintis, jog mano raiščiai
ar diržai yra iš vieno gabalo, kad esu supančiotas
vieninteliu diržu. Aštrus kaip skustuvas pūsmėnulis,
pirmą kartą brūkštelėjęs, perpjautų diržą kurioje
nors vietoje, ir tada būtų galima jį nuvynioti kairiaja
ranka. Bet koks šiurpus būtų tuomet plieno artu-
mas! Menkiausias judesys – mirtinas! Bet ar įma-
noma, kad budelio parankiniai būtų to nenumatę ir
nesiėmę priemonių? Ar iš tikrųjų man krūtinę suver-
žusį diržą skersai kirs švytuoklė? Bijodamas netekti
šios silpnos ir, matyt, paskutinės vilties, kilstelėjau
galvą, kad galėčiau geriau pamatyti krūtinę. Diržas
kryžmai juosė rankas, kojas ir visą kūną – *išskyrus*
tą vietą, kur turėjo rėžti žudikiškas pūsmėnulis.

Vos tik spėjau nuleisti galvą, mano sąmonėje staiga vėl blykstelėjo mintis, antroji pusė – kitaip negalėčiau apibūdinti – tos, nespėjusios susiformuoti išsivadavimo minties, kurią jau anksčiau esu minėjęs ir kurios miglota užuomazga šmėstelėjo galvoje, kai kėliau maistą prie sukepusių lūpų. Dabar mintis buvo baigta – silpna, neaiški, dar neapibrėžta – tačiau pilna. Su karštligiška nevilties energija tučtuojau ėmiau ją įgyvendinti.

Jau daugelį valandų grindys aplink žemą suolą, ant kurio gulėjau, tiesiog knibždėte knibždėjo žiurkių. Jos buvo plėšrios, ižūlios, godžios, raudonomis, žibsinčiomis akimis, ir tarsi laukė, kada nustosiu judėjęs ir tapsiu jų auka. „Kuo jos maitinasi šiame šulinyje?“ – galvojau aš.

Nors ir kaip stengiausi nuvyti žiurkes, jos surijo beveik visa, kas buvo dubenėlyje, palikusios tik menkus likučius. Aš be perstojo mosavau ranka virš dubenėlio, bet galiausiai šių nevalingų monotoniškų judesių žiurkės visai nebepaisė. Graužikai buvo tokie rajūs, jog ne kartą buvo suleidę savo aštirus dantis man į pirštus. Likusiais gabalėliais riebaus, su prieskoniais valgio stropiai ištepiau diržą visur, kur tik galėjau pasiekti; tada atitraukiau ranką nuo grindų ir gulėjau nejudėdamas, sulaukęs kvapą.

Iš pradžių plėšriuosius žvėrelius nustebino ir išgąsdino šis pasikeitimas – auka staiga nustojo judėti. Sunerimą jie puolė atgal, daugelis spruko į šulinį. Bet tai truko tik valandėlę. Neapsirikau, pasikliaudamas jų rajumu. Pastebėję, kad aš vis dar nejudu, keletas drąsiausių užsoko ant suolo ir ėmė uostinėti diržą. Tai buvo lyg signalas visuotiniam puolimui. Iš šulinio išsiveržė nauji būriai. Žiurkės kabinosi į suolą, lipo ant jo ir šimtais bėgiojo po mano kūną. Ritmingi švytuoklės švytavimai jų visai nebaugino. Išsisukinėdamos nuo smūgių, jos triūsė prie riebaluoto diržo. Jos grūdosi – jų krūvos slėgė mane. Jos repečkojo man per kaklą, jų šalti snukučiai ieškojo mano lūpų; aš jau ėmiau dusti nuo jų svorio; pasišlykštėjimas, kuriam išreikšti nėra pasaulyje žodžių, užplūdo man krūtinę ir tarsi koks lipnus šaltis stingdė širdį. Bet jaučiau, kad dar minutė – ir mūšis bus baigtas. Aiškiai jutau, kaip atsipalaiduoja pančiai. Žinojau, kad jau keliose vietose jie pergraužti. Tik nežmoniškai sutelkęs valią, prisiverčiau gulėti *nejudėdamas*.

Mano apskaičiavimai buvo teisingi, o už kantrybę taip pat sulaukiau atlyginimo. Pagaliau pajutau, kad esu *laisvas*. Diržo galai nukaro nuo kūno. Bet švytuoklė jau beveik lietė krūtinę. Ji perpjovė apsiaustą,

perrėžė po juo baltinius. Dar du smūgiai – ir aštrus skausmas nutvilkino visus nervus. Bet išsivadavimo akimirka jau buvo atėjusi. Mostelėjau ranka, ir mano išlaisvintojos triukšmingai šoko šalin. Įsitempęs – atsargiai, pamažu, skersomis traukdamasis atgal, – išsivadavau iš pančių glėbio ir atsidūriau ten, kur jataganas manęs jau nebepasiekė. Šią akimirką, bent šią akimirką, aš buvau laisvas.

Laisvas! – Ir inkvizicijos naguose! Vos tik spėjau nultipti nuo savo medinio guolio – siaubo guolio – ant akmeninių kalėjimo grindų, šis pragariškas mechanizmas sustojo ir pamačiau, kaip kažkokia nematoma jėga pakėlė jį aukštyn pro angą lubose. Tai buvo man pamoka, pamoka, kuri pripildė širdį nevilties. Kiekvienas mano judesys neabejotinai sekamas. Laisvas! Aš nemiriau nuo vienu kankinimų, kad kentėčiau dar sunkesnius, šiurpesnius už pačią mirtį. Taip galvodamas neramiai apžvelgiau geležines sienas. kažkas nepaprasto – kažkoks pakitimas, kurio iš pradžių negalėjau aiškiai suvokti – įvyko kameroje. Kurį laiką miglotoje, pulsuojančioje mano sąmonėje kirbėjo nerišlūs ir bergždi spėliojimai. Dabar aš pirmą kartą pastebėjau, iš kur sklinda fosforiniai spinduliai, nušviečiantys celę. Jie veržėsi pro kokio pusės colio plyšį, kuris ėjo sienų apačioje

aplink visą kamerą; todėl atrodė, kad sienos yra visai atsiskyrusios nuo grindų. Bandžiau pažvelgti pro tą plyšį, bet, žinoma, nesėkmingai.

Kai atsikėliau nuo grindų, iškart paaiškėjo mišlingi pakitimai, vyksta kameroje. Aš jau sakiau, kad nors figūrų kontūrai ant sienų buvo pakankamai aiškūs, spalvos atrodė išblankusios ir neryškios. Dabar šios spalvos kiekvieną akimirką ėmė vis stipriau ir daugiau žvilgėti, ir nuo to vaiduoklių ir velnių atvaizdai darėsi tokie baisūs, kad būtų galėję suvirpinti net stipresnius negu mano nervus. Žybčiojančios demonų akys klaikiai, šmėkliškai varstė mane iš visur, netgi iš ten, kur anksčiau nieko nebuvo matyti, ir žiburiavo tokia blankia pamėkliška ugnimi, jog veltui stengiausi įsivaizduoti, kad ji nereali.

Nereali! Juk į nosį jau smelkėsi įkaitusios geležies tvaikas! Kalėjimas prisipildė troškaus kvapo! Kaskart vis karščiau degė akys, sekančios mano kančias! Vis ryškesnė darėsi purpurinė kruvinojo siaubo figūrų spalva. Aš dusau! Gaudžiau orą! Dabar buvo aišku, ką sumanė mano kankintojai – o! patys negailestingiausieji – o! patys šėtoniškiausi iš visų padarų! Atsitraukiau nuo įkaitusio metalo į celės vidurį. Bemažtant apie artėjančią mirtį ugnyje, mintis apie šulinio vėsumą perliejo sielą tarsi balzamas.

Puoliau prie mirties prarajos krašto ir išmeigiau įtemptą žvilgsnį žemyn. Ryški šviesa nuo žėrinčių lubų apšvietė visus jo slapčiausius kampelius. Ir vis dėlto pirmąją, apkvaitimo pilną akimirką mano protas atsisakė suvokti atsivėrusio reginio prasmę. Pagaliau ji prasimušė – jėga prasilaužė kelią į mano sielą, – ugnimi įsirėžė į drebantį protą. O! liežuvis nenori man paklusti!.. O! koks siaubas! O! bet kokią siaubą, tik ne šį! Riktelėjęs atšokau nuo krašto ir, paslėpęs veidą delnuose, gailiai pravirkau.

Karštis greitai didėjo, ir aš dar kartą pažvelgiau aukštyn, drebedamas, tarsi drugio krečiamas. Celėje vėl įvyko permaina – šį kartą aiškiai pasikeitė jos *forma*. Kaip ir anksčiau, iškart teisingai įvertinti arba bent suprasti, kas vyksta, nepasisekė. Tačiau ilgai spėlioti nereikėjo. Dukart išvengęs mirties, aš priverčiau inkvizitorius paspartinti savo kerštą, ir dabar Siaubo Valdovas jau negalėjo ilgiau gaišti. Anksčiau kamera buvo kvadratinė. Dabar pastebėjau, kad du jos geležiniai kampai pasidarė smailūs, o kiti du – atitinkamai buki. Šis baisingas keitimasis vis greitėjo, lydymas lyg dundesio, lyg vaitojimo. Akimirką celė tapo rombo formos. Bet sienos vis dar judėjo... o ir aš pats jau nei tikėjausi, nei geidžiau, kad jos sustotų. O, kad greičiau prispaustų krūtinę

šios raudonos žėrinčios sienos, it amžinojo atilsio drobulė. „Mirties, – kartoju aš, – bet kokios mirties, tik ne šulinyje!“ Ak! Kvailys! Kaip aš iš karto nesupratau, jog įkaitusi geležis kaip tik ir turėjo įvaryti mane į *šulinį!* Argi galėsiu iškęsti tokią sienų kaitrą? O jeigu net ir iškęsiu, argi atlaikysiu jų spaudimą? O rombas darėsi vis siauresnis ir siauresnis, ir man nebeliko laiko apmąstymams. Jo centras ir, suprantama, pati platuma buvo kaip tik virš žiojinčios prarajos. Aš traukiausi atgal, tačiau besiglaudžiančios sienos mane nesulaikomai stūmė į priekį. Pagaliau apsvilusiam, besiraitančiam mano kūnui nebeliko nė colio ant kalėjimo grindų. Daugiau jau nebesipriešinau, bet mano sielos kančios prasiveržė ilgu, garsiu ir paskutiniu nevilties riksmu. Jaučiau, kad svirduliuoju ant paties krašto... Nugrėžiau akis...

Ir staiga... Padriki žmonių šūksmai! Garsus, tarsi tūkstančio trimitų skardas! Aštrus girgždantis smūgis, tarsi būtų sugriaudę tūkstančiai griaustinių! Ugnies sienos atsitraukė! Kažkieno ištiesta ranka sugriebė manąją, kai aš, nustojęs sąmonės, buvau bekrintąs į bedugnę. Tai buvo generolo Lasalio^{P2} ranka. Prancūzų armija įžengė į Toledą. Inkvizicija pateko į savo priešų rankas.

IŠDAVIKĖ ŠIRDIS

Teisybė! Aš baisiai nervingas, tiesiog ligi pamišimo, toks buvau ir esu; bet *kaip* galima vadinti mane pamišėliu? Nuo ligos mano pojūčiai paaštrėjo, bet nesusilpnėjo, neatbuko. Labiausiai išlavėjo klausa. Aš girdėjau viską, kas dedasi danguje ir žemėje. Aš girdėjau daug ką, kas dedasi pragare. Tai koks tad aš pamišėlis? Klausykite! Ir atkreipkite dėmesį, kaip nuovokiai, kaip protingai papasakosiu visą istoriją.

Sunku pasakyti, kada šovė man į galvą ta mintis, bet kai jau šovė, tai persekiojo dieną ir naktį. Neturėjau jokio pykčio. Jokio įniršio. Aš mylėjau šitą senį. Jis niekada man nebuvo padaręs nieko blogo. Niekada nebuvo įžeidęs. Jo aukso netroškau. Ko gero, dėl visko kalta buvo jo akis! Taip, ji! Viena jo akis buvo kaip grobuonies – melsva, apsitraukusi plėvele. Kai tik ji pažvelgdavo į mane, mano gyslose sustingdavo kraujas; taip pamažu, labai palengva aš sumaniau nugalaboti senį ir šitaip atsikratyti jo akimi visam laikui.

Tai tokios tokelės. Jūs laikote mane pamišėliu. Pamišėliai nieko nenutuokia. O būtumėt matę jūs *mane!* Būtumėt matę, kaip išmintingai aš viską padariau: kaip atsargiai, kaip išvalgiai, kaip tobulai apsimetęs ėmiausi darbo! Niekada nebuvau toks malonus seniui, kaip tą savaitę, kai jį nužudžiau. Ir kasnakt apie vidurnaktį atšaudavau jo durų skląstį ir praverdavau duris – taip tyliai tyliai! Ir paskui, kai pro tarpą jau galėdavo pralįsti galva, aš įkišdavau pritemdytą žibintą, visiškai, visiškai pritemdytą, kad nekristų nė mažiausia švieselė, o paskui įkišdavau ir galvą. Oi, kaip jūs būtumėt juokęsi, jei būtumėt matę, kaip gudriai aš ją įkišdavau! Aš darydavau tai iš lėto – labai labai iš lėto, kad nesudrumsčiau seniui miego. Praeidavo visa valanda, kol įkišdavau visą galvą, kad matyčiau senį lovoje. Cha!.. Ar pamišėlis būtų buvęs toks sumanus? Ir tuomet, kai mano galva būdavo kambaryje, aš atsargiai atsukdavau žibintą – taip atsargiai (juk sukant girgždėdavo vyriai) – atsukdavau jį tiek, kad tik siaurutis šviesos ruoželis kristų ant grobuoniškos akies. Ir tai kartojau septynias ilgas naktis – visuomet lygiai vidurnaktį, bet akis vis būdavo užmerkta, ir aš niekaip negalėjau įvykdyti savo sumanymo, nes ne pats senis, o jo Bloga Akis erzino mane. O kas rytą, išau-

šus, aš ramiausiai įeidavau į miegamąjį ir drąsiai šnekučiuodavausi su juo, draugiškai vadindavau jį vardu ir teiraudavausi, kaip miegojo. Tad matote, tik labai išvalgus senis būtų įtaręs, kad kasnakt, lygiai dvylikta, aš užeidavai pas jį, kai jis miegodavo.

Aštuntąją naktį atidariau duris dar atsargiau nei paprastai. Laikrodžio minutinė rodyklė slenka greičiau, negu tuomet slinko mano ranka. Dar niekada ligi tos nakties nesijaučiau toks galingas ir išvalgus. Vos tramdžiau savo triumfą. Tik pamanykit: aš iš lėto darau duris, o jis nė nesapnuoja apie mano slaptus kėslus ar mintis. Taip pagalvojęs, tyliai prunkštelėjau, ir jis turbūt išgirdo, nes ūmai sujudėjo lovoje tarsi išbudintas. Dabar jūs pamansit, jog aš atsitraukiau – o, ne. Jo kambaryje buvo tamsu, nors į akį durk (langines senis sandariai uždarydavo, nes bijojo vagių), todėl žinojau, kad jis nemato, kaip veriasi durys, ir aš jas pamažu pamažu stūmiau toliau.

Mano galva buvo viduje, ir jau norėjau atsukti žibintą, net užčiuopiau skardinę rankenėlę, bet senis pašoko, atsisėdo lovoje ir šūktelėjo: „Kas čia?“

Aš tyliai stovėjau ir nieko nesakiau. Visą valandą išstovėjau nė nekrustelėdamas, ir per visą laiką negirdėjau, kad jis vėl būtų atsigulęs. Jis sėdėjo

lovoje ir klausėsi – taip, kaip aš kiekvieną naktį klausydavausi mirtinos tylos tarp keturių sienų.

Netrukus išgirdau silpną dejonę ir supratau, kad ji išsiveržė iš mirtinos baimės. Ne skausmas ir ne sielvartas ją išspaudė – o, ne! – tai buvo tylus pridusęs vaitojimas, kuris veržiasi iš pačių sielos gelmių, kai ją kausto baimė. Jau aš tai žinau. Daugelį naktų, lygiai vidurnaktį, kai visas pasaulis miega, šita dejonė verždavosi iš mano paties krūtinės, savo baisiu aidu didindama siaubus, kurie mane tiesiog vedė iš proto. Gerai ją pažįstu. Aš žinojau, ką senis jautė, ir man buvo gaila jo, bet širdyje tyliai juokiausiu. Žinojau, kad jis nemiega nuo tos akimirkos, kai tik išgirdo silpną šnaresį ir sukrutėjo lovoje. Jo baimė vis stiprėjo ir stiprėjo. Jis stengėsi įsiteigti, kad baimintis nėra jokios priežasties, bet negalėjo. Jis tikino save: „Tai tik vėjas sušnarėjo kamine, tik pelytė perbėgo grindimis“, arba „tai tik svirplys sučirškė ir nutilo“. Šitaip jis stengėsi nuraminti save, bet veltui. *Viskas veltui*; nes juodas mirties šešėlis vogčiomis prisėlino ir apglėbė savo auką. Šitas neapčiuopiamas niūrus šešėlis ir leido jam pajusti, – nors nei matė, nei girdėjo – *pajusti*, kad mano galva čia, kambaryje.

Aš laukiau ilgai ir kantriai, bet negirdėjau, kad jis būtų atsigulęs, ir tada ryžausi mažumėlę, vos vos praverti plyšelį žibinto šviesai. Taigi ėmiau sukti gaubtelį, – jūs net neįsivaizduojate kaip lėtai lėtai, – ir štai pagaliau siauras šviesos ruoželis, nelyginant voro nuverptas siūlas, prasiskverbė pro plyšelį ir užkrito ant grobuoniškos akies.

Ji buvo atmerkta, plačiai plačiai atmerkta, ir vos tik pažvelgęs į ją, aš įtūžau. Mačiau nuostabiai aiškiai – ji buvo melsva, apsitraukusi bjauria plėvele, o nuo jos dvelkė šaltis, kuris skverbėsi iki gyvo kaulo; bet nei paties senio, nei jo veido nemačiau, nes aš tarsi instinktyviai šviesos spindulį nukreipiau į tą prakeiktą vietą.

Na, ar aš nesakiau, kad pamišimą jūs painiojate su ypatingu pojūčių paaštrėjimu? Taigi mano ausis pasiekė tylus, duslus, tankus tuksenimas, tarsi būtų tiksėjęs laikrodinis, suvyniotas į vatą. Ir *šitą* garsą aš gerai pažįstu. Tai plakė senio širdis. Jos dūžiai tiesiog žadino mano įtūžį – šitaip būgnas žadina kareivio drąsą.

Bet ir tada aš valdžiausi ir nekrutėjau. Beveik nekvėpavau. Žibintas mano rankoje nė nevirptelėjo. Aš tikrinau save, kiek galiu tvirtai išlaikyti spindulį, nukreiptą į akį. O tuo tarpu pragariški širdies dūžiai

vis stiprėjo. Kiekvieną akimirką jie dažnėjo ir dažnėjo ir vis garsėjo. Senį pagavo begalinis siaubas! Kiekvieną akimirką jo širdis plakė vis garsiau, taip, vis garsiau! Ar gerai mane suprantate? Juk sakiau, kad esu nervingas: čia teisybė. Ir tada, gūdžią nakties valandą, baugioje seno namo tyloje, tas keistas garsas pažadino manyje nesuvaldomą baimę. Tačiau dar valandėlę aš laikiausi ir nekrutėjau. Bet dūžiai buvo vis garsesni ir garsesni! Atrodė, kad tuoj plyš širdis. Ir tada mane pagavo naujas nerimas – juk šitą garsą gali išgirsti kas nors iš kaimynų! Senio valanda išmušė! Garsiai klykdamas, iki galo atsukau žibintą ir išokau į kambarį. Senis suriko tik kartą, tik vieną kartą. Akimirksniu išvilkau jį ant grindų ir užvožiau sunkią lovą. Darbas buvo puikiai atliktas, ir aš nušvitau iš džiaugsmo. Tačiau širdis dar ilgai ir dusliai plakė. Bet tai man nebekėlė nerimo; dabar jos neišgirsi per sieną. Pagaliau ji nutilo. Senis buvo miręs. Nutempiau lovą ir apžiūrėjau lavoną. Taip, senis buvo tikrų tikriausiai miręs. Aš uždėjau ranką jam ant širdies ir ilgai ją taip laikiau. Širdis neplakė. Jis buvo amžiams miręs. Jo akis daugiau nekels man nerimo. Jei vis dar laikote mane pamišėliu, turėsit pakeisti savo nuomonę, kai papasakosiu, kaip apdairiai aš slėpiau lavoną. Naktisėjo į pabaigą, ir aš vei-

kiau greitai, bet tyliai. Pirmiausia sukapojau lavoną į dalis. Nukirtau galvą, rankas ir kojas.

Tada išėmiau tris grindų lentas ir viską sudėjau po jomis. Tada vėl suklojau lentas taip gražiai, taip lygiai, kad jokia žmogaus akis – net *jo* – nieko nebūtų įtarusi. Nereikėjo nieko plauti – neliko jokių dėmių, jokių kraujo žymių. Aš buvau itin atsargus. Viskas nutekėjo tiesiai į dubenį – cha! cha!

Kai baigiau visus darbus, buvo jau keturios, bet dar tamsu kaip vidurnaktį. Vos tik laikrodis išmušė keturias, pasigirdo beldimas į priekines duris. Nulipau žemyn ir lengva širdimi atidariau duris – ko man *dabar* bijoti? Įėjo trys vyriškiai ir labai mandagiai pasisakė esą policininkai. Kaimynas naktį girdėjęs kažkokį klyksmą; kilęs įtarimas, kad padaryta pik-tadarystė, buvę pranešta policijai ir jiems (policininkams) įsakyta apieškoti namą.

Nusišypsojau – iš tiesų, *ko* man bijoti? Maloniai pakviečiau džentelmenus į vidų. Paaiškinau, kad aš pats suklykęs per sapną. Lyg tarp kitko pasakiau, jog senis išvykęs į kaimą. Aprodžiau jiems visą namą. Paprašiau viską apieškoti – *gerai* apieškoti. Galiausiai nuvedžiau juos į *jo* kambarį. Parodžiau visas jo brangenybes – sveikutėles, nė nepalistas. Aš taip pasitikėjau savimi, jog į kambarį atnešiau

kėdžių, nes norėjau, kad jie čia pailsėtų nuo darbų, o pats triumfuodamas pašėlusiai narsiai pasistačiau kėdę kaip tik toje vietoje, kur paslėpiau savo aukos lavoną.

Policininkai buvo patenkinti. Mano *elgesys* įtikino juos. Aš laikiausi nepaprastai laisvai. Jie atsėdo ir ėmė plepėti visokius niekus, o aš gyvai palaukiau pokalbį. Tačiau netrukus pajutau, kad pradėdau blykšti, ir panorau kuo greičiau jų atsikratyti. Man skaudėjo galvą ir, rodos, spengė ausyse; bet jie vis sėdėjo ir plepėjo. Spengė vis labiau ir labiau, ne, spengimas ne tilo, o didėjo, aš ėmiau kalbėti dar laisviau – norėjau atsikratyti to jausmo, bet spengimas ne tilo, o vis didėjo, – ir pagaliau aš suvokiau, jog spengia visai *ne* ausyse.

Nebuvo jokių abejonių, kad aš *labai* išblyškau, bet kalbėjau daug laisviau ir garsiau. Tačiau garsas vis stiprėjo – ir ką aš galėjau padaryti? Tai buvo *tylus, duslus, tankus garsas, panašus į vata apvynioto laikrodžio tikslėjimą*. Aš dusau, man trūko oro, bet policininkai nieko negirdėjo. Ėmiau kalbėti dar greičiau, dar karščiau, bet garsas vis stiprėjo. Aš pašokau ir ėmiau ginčytis dėl kažkokių niekų, pašėlusiai smarkiai gestikuliudamas, bet garsas vis stiprėjo. Kodėl jie *nenori* išeiti? Aš vaikščiojau po kam-

barį ir tryptiau kojomis, tarsi šių žmonių žodžiai būtų siutinę mane, – bet garsas vis stiprėjo! O Viešpatie! Ką aš *galėjau* padaryti? Aš putojau iš įsiūčio – šėlau, keikiausi! Apverčiau kėdę, ant kurios sėdėjau, ir ėmiau brūžinti ją į grindų lentas, bet triukšmas viską nustelbė ir vis didėjo. Jis darėsi vis garsesnis ir *garsesnis!* O šitie žmonės maloniai plepėjo ir šypsojosi. Negi jie nieko negirdėjo? Visagalis Dieve! Ne, ne! Jie girdėjo! jie įtarė! jie *žinojo!* jie mėgavosi mano siaubu – taip aš maniau ir tebemanau. Viską būčiau ištvėręs, tik ne šitą kankynę! Viską būčiau pakėlęs, tik ne tokį tyčiojimąsi. Aš nebegalėjau pakelti šitų veidmainiškų šypsenu! Pajutau, kad turiu suklykti, kitaip numirsiu!.. Štai ir vėl!.. Klausykit! Garsėja! Garsėja! Garsėja! *Garsėja!*

– Niekšai! – surikau aš. – Neapsimetinėkit! Aš prisipažįstu! Atplėškite lentas! Štai čia, čia! Tai plaka jo niekinga širdis.

AUKSINIS VABALAS

Žiūrėk! Žiūrėk! Vaikinas šoka kaip pakvaišęs!

Tarantulas įkando jam...

„VISI KLYSTA“^{P1}

Prieš daugelį metų aš artimai susipažinau su tokiu ponu Viljamu Legranu. Jis buvo kilęs iš senos hugenotų giminės ir kadaise gyveno turtingai, bet nelaimės viena po kitos galutinai jį nuskurdino. Nenorėdamas kęsti pažeminimo dėl tokių nesėkmių, jis išvyko iš Naujojo Orleano, savo protėvių miesto, ir apsigyveno Pietų Karolinoje, netoli Čarlsono esančioje Saliveno saloje.

Tai ypatinga sala – beveik vien iš jūros smėlio. Ji – apie trijų mylių ilgio, o plotis niekur neviršija ketvirčio mylios. Nuo žemyno salą skiria vos pastebimas sąsiauris, kur vanduo skinasi kelią per neaprepiamus nendrynus ir pelkes, mėgstamą vandeninių vištelių buveinę. Augmenija, kaip ir galima tikėtis, čia skurdi ir nyki. Aukštesnių medžių iš viso nematyti. Tiktai vakariniame salos pakraštyje, prie Moultrio forto^{P2} ir keleto menkų medinių namelių,

kuriuose vasarą apsigyvena žmonės, besigelbstintys nuo Čarlstono dulkių ir karštligės, galima aptikti dygliuotų žemaūgių palmių; likusioji salos dalis, išskyrus šitą vakarinę pakrantę ir kietą, balsvą pajūrio ruožą, yra tankiai apaugusi kvapiomis mirtomis, taip vertinamomis anglų sodininkų. Vietomis mirtų brūzgynai siekia nuo penkiolikos iki dvidešimties pėdų aukštį ir sudaro beveik neižengiamą tankynę, tvindančią orą savo maloniu aromatu.

Atokiausioje šios tankynės vietoje, rytiniame, tolimiausiame salos krašte, Legranas pasistatė nedidelę trobelę, kurioje ir gyveno tuo metu, kai aš visiškai atsitiktinai su juo susipažinau. Greitai ši pažintis virto draugyste, kadangi pajutau šiam atsiskyrėliui simpatiją ir pagarbą. Aš pamačiau, kad jis labai išsilavinęs, neeilinio proto, tačiau užsikrėtęs mizantropija ir linkęs į liguistus entuziazmo arba melancholijos priepuolius. Jis turėjo labai daug knygų, bet retai jas skaitydavo. Labiausiai mėgo medžioti, žvejoti arba klaidžioti jūros krantu, arba landžioti po mirtų tankynes ir ieškoti kriauklių ir vabzdžių. Jo entomologinės kolekcijos būtų galėjęs pavydėti netgi pats Svamerdamas^{P3}. Šiose ekskursijose jį paprastai lydėdavo senas negras, vardu Jupiteris. Negras buvo paleistas iš vergijos dar prieš Legrano

šeimos žlugimą, bet nei grasinimais, nei pažadais negalima buvo jo įtikinti, kad atsisakytų savo tarios teisės – visur sekioti paskui jaunąjį „masą Vilį“. Legrano giminaičiai, galimas daiktas, ir patys jį skatino, nes norėjo, kad Jupiteris prižiūrėtų bei saugotų šį nenuoramą, kurį jie laikė ne visai sveiko proto.

Žiemos Saliveno salos platumoje retai būna šalotos, o rudenį beveik niekada nereikia kūrenti krosnies. Tačiau 18... metų spalio viduryje pasitaikė nepaprastai šalta diena. Prieš pat saulėlydį aš prasibroviau pro amžinai žaliuojančius krūmus prie savo draugo trobelės. Jau keletą savaitių nebuvau pas jį lankęsis; tuo metu gyvenau Čarlstone, už devynių mylių nuo salos, o tais laikais nuvykti į salą ir grįžti atgal buvo toli gražu ne taip lengva kaip šiandien. Pasiekęs trobelę, pasibeldžiau kaip paprastai ir nesulaukdamas atsakymo susiradau slaptavietėje raktą, atsirakinau duris ir įėjau. Židinyje degė ugnis. Tai buvo staigmena, ir, reikia pripažinti, gana maloni. Nusimečiau apsiaustą, prisitraukiau krėslą prie spragsinčių malkų ir ėmiau kantriai laukti sugrįžtant šeiminkų.

Jau buvo tamsu, kai jie pasirodė ir labai nuoširdžiai mane pasveikino. Jupiteris, plačiai šypsodamasis, sukruoto ruošti vakarienei vandeninių vištelių.

Legraną vėl buvo ištikęs eilinis entuziazmo priepuolis – nežinau, kaip kitaip pavadinti tokią jo būseną. Jis surado nežinomą dvivėrį kiaukutą, kurio anksčiau niekad nebuvo matęs; dar daugiau – aptiko ir Jupiteriui padedant sugavo vabalą, jo nuomone, visiškai nežinomą; rytoj aš turėsiąs pasakyti, ką apie jį manau.

– O kodėl ne šiandien? – paklausiau aš, trindamas prieš ugnį rankas ir mintyse siūsdamas visą vabalų padermę po velnių.

– O, jeigu būčiau žinojęs, kad čia esate! – atsakė Legranas. – Bet aš jau taip seniai jūsų nemačiau. Argi galėjau nujauti, kad aplankysite mane kaip tik šį vakarą? Grįždamas namo sutikau leitenantą G. iš forto ir, kaip tikras mulkis, atidaviau jam vabalą; taigi iki rytojaus ryto jums nepavyks jo pamatyti. Pernakvokite čia, o sulig saulėtekiu pasiūsiu Jupą jo atnešti. Tai nuostabiausias dalykas pasaulyje!

– Kas? Saulėtekis?

– Nesąmonė! Vabalas! Jis žiba tarsi auksas – stambaus riešuto dydžio – turi dvi juodas it derva dėmeles ant nugaros viename gale ir trečią, truputį ilgesnę, kitame gale. Jo čiulptuvėliai...

– Nemačiau aš jokių čiulptuvėlių, masa Vili, jau tūkstantį kartų sakiau, – įsiterpė Jupiteris, – vaba-

las iš gryno aukso, visas iš aukso, ir vidus, ir išorė, tik sparneliai neauksiniai. Niekada nemačiau tokio sunkaus vabalo.

- Gerai, Jupai, tarkime, kad taip gali būti, - atsakė Legranas, kaip man pasirodė, šiek tiek rimčiau, negu reikėtų, - bet argi dėl šios priežasties turi prisivilti paukštiena? Vabalas, - jis vėl kreipėsi į mane, - iš tiesų yra tokios spalvos, jog beveik galima sutikti su Jupiteriu. Jo antsparniai žiba kaip auksas - bet tuo jūs tik rytoj įsitikinsite. Dabar aš nupiešiu jo formą.

Tai sakydamas, jis atsisėdo prie stalelio, ant kurio stovėjo rašalinė ir gulėjo plunksnakotis, bet nebuvo popieriaus. Paieškojo stalčiuje, tačiau ir ten nerado.

- Nesvarbu, - tarė jis pagaliau, - bus geras ir šitas.

Ir išsitraukęs iš liemenės kišenės apsitrynusio popieriaus skiautę greitomis ėmė plunksna kažką braižyti. Kol jis dirbo, aš sėdėjau toje pačioje vietoje, prie židinio, nes man dar buvo šalta. Užbaigęs piešinį, Legranas padavė jį man, nepakildamas iš vietos. Vos tik aš jį paėmiau, lauke pasigirdo garsus urzgimas, po to durų draskymas. Jupiteris jas atvėrė, ir milžiniškas Legrano niufaundlendas, įsi-veržęs į kambarį, padėjo letenas man ant pečių ir

kaip pašėlęs ėmė šokinėti aplink mane, nes anksčiau visada jam skirdavau daug dėmesio. Kai jis liovėsi strykčiojęs, aš pažvelgiau į popierių ir, tiesą sakant, gerokai suglumau, pamatęs draugo piešinį.

- Taip, - tariau aš, patyrinėjęs jį keletą minučių, - turiu pripažinti, tai tikrai keistas vabalas; visai neregėtas; nesu matęs nieko panašaus - nebent tik kaukolę, - taip, vabalas iš tiesų itin primena kaukolę.

- Kaukolę! - kaip aidas pakartojo Legranas. - O taip - žinoma - popieriuje jis tikrai šiek tiek primena kaukolę. Dvi viršutinės juodos dėmės atrodo kaip akys, tiesa? Ilgesnė apačioje - kaip burna, - o jis visas ovalo formos.

- Gal ir taip, - atsakiau aš, - bet kažin, Legranai, ar jūs esate geras dailininkas. Jeigu jau aš turiu pasakyti savo nuomonę apie vabalo išvaizdą, geriau palauksiu, kol pats jį pamatysiu.

- Nežinau. Iki šiol maniau, kad piešiu pakenčiamai, - pasakė jis truputį išsižeidęs. - Bent jau turėčiau - geri mokytojai mane mokė; be to, viliuosi, jog nesu visai kvaišas.

- Tada, mielas drauguži, jūs juokaujate, - tariau aš, - tai visai pakenčiama kaukolė, netgi, sakyčiau, puiki kaukolė - nors aš ir mažai išmanau fiziologiją; taigi jeigu jūs vabalas taip panašus į šį piešinį,

tai jis turėtų būti nuostabiausias gyvis pasaulyje. Pamatęs tokį vabalą, gali tikrai pasidaryti prietaringas. Jūs greičiausiai jį pavadinsite *scarabeus caput hominis*¹²⁰ arba kaip nors panašiai – gamtos istorijoje daugybė tokių pavadinimų. Bet kurgi ūsai, apie kuriuos kalbėjote?

– Ūsai, – pakartojo Legranas, kurį ši tema kažkodėl smarkiai įaudrino. – Argi jūs nematote ūsų? Aš juos nupiešiau lygiai tokius, kokie yra tikrovėje, ir manau, kad to užtenka.

– Sutinku, – tęsiau aš, – gal ir nupiešėte, bet aš jų nematau. – Daugiau nieko nebesakiau ir gražinau skiautę, nenorėdamas gadinti jam nuotaikos. Tačiau labai nustebau, kad taip pakrypo ši istorija; nesupratau, kodėl staiga susierzino Legranas – o dėl ūsų, tai aš jų niekaip neižiūrėjau, ir visas vabalas buvo *panašus į kaukolę*.

Su gaižia mina Legranas paėmė popierėlį ir suglamžęs jau ketino mesti į ugnį, bet dar kartą atsitiktinai žvilgtelėjo į piešinį ir kažkuo susidomėjo. Jo veidas ūmai nuraudo kaip ugnis, po to – mirtinai išbalo. Keletą minučių jis atidžiai tyrinėjo piešinį, nepajudėdamas iš vietos. Paskui atsistojo, paėmė

¹²⁰ Žmogiagalvis vabalas (*lot.*)^{P4}.

nuo stalo žvakę ir atsisėdo ant jūreiviškos skrynutės kitame kambario gale. Tenai vėl ėmė kruopščiai tyrinėti popieriaus skiautę, sukinėdamas ją į visas puses. Toks jo elgesys mane labai stebino, tačiau aš pagalvojau, kad bus protingiau nieko nešnekėti ir daugiau jo neerzinti. Pagaliau Legranas išsitraukė iš švarko kišenės piniginę, atsargiai įdėjo į ją popieriaus skiautelę ir užrakino rašomajame stale. Dabar jis bent kiek nusiramino, bet jo entuziazmas buvo visiškai dingęs. Jis atrodė ne tiek paniuręs, kiek susimąstęs. Kuo toliau, tuo labiau jis grimzdo į savo mintis, ir jokie mano pokštai negalėjo jo išblaškyti. Aš buvau ketinęs pernaktuoti šioje trobelėje, kaip visada anksčiau, bet, matydamas taip nusiteikusį šeimininką, nutariau, kad bus geriau grįžti namo. Jis nė nebandė manęs sulaikyti, o išeinant paspaudė ranką dar nuoširdžiau, negu paprastai.

Praėjus maždaug mėnesiui (per visą tą laiką apie Legraną nieko negirdėjau), Čarlstone mane aplankė jo tarnas Jupiteris. Niekada nebuvo matęs senojo bičiulio negro taip nusiminusio ir išsigandau, jog mano draugą bus ištikusi rimta nelaimė.

- Na, Jupai, - paklausiau aš, - kas atsitiko? Kaip laikosi tavo šeimininkas?

- Pasakysiu, masa, su juo ne taip jau gerai, kaip turėtų būti.

- Negerai! Man tikrai liūdna tai girdėti. Kuo gi jis skundžiasi?

- Čia ir yra visa bėda! Jis niekuo nesiskundžia, bet vis tiek jis labai serga.

- *Labai* serga, Jupiteri? Kodėl iš karto šito nepasakei? Ar jis guli?

- Ne, neguli. Kur tau! Jo ir su šunimi nesurasi. Čia ir yra visa nelaimė. Man tiesiog galva plyšta. Vargšas masa Vilis.

- Jupiteri, aš nieko nesuprantu, ką tu kalbi. Sakai, kad tavo šeimininkas serga. Ar jis nesakė, kas jam skauda?

- O, masa, nieko baisaus neatsitiko... Masa Vilis sako, kad jaučiasi gerai... Bet kodėl tada jis vaikšto nukoręs galvą ir baltas kaip sūris? Ir kodėl visą laiką rašo kabliukus...

- Ką rašo, Jupiteri?

- Rašo kabliukus ir visokiausius ženklus ant grifelinės lentelės... Kaip gyvas tokių ženklų dar niekad nemačiau. Sakau, tiesiog baimė ima. Nenuleidžiu nuo jo akių, bet vis tiek prieš keletą dienų paspruko dar saulei netekėjus ir negrižo visą mielą dienele. Jau buvau išsipjovęs gerą lazda ir ketinau jį apkulti,

kai sugriš. Bet mat, asilas, neišdrišau – taip pasigai-
lėtinau vargšelis atrodė.

– Ką? Ak taip! Nebūk toks griežtas nelaimingam – nemušk jo, Jupiteri, – jis to neištvers. Gal tu numanai, kas galėjo sukelti šią ligą, ar, tiksliau, kodėl taip pasikeitė jo elgesys? Ar nuo to laiko, kai paskutinį kartą buvau pas jus, nieko bloga neatsitiko?

– Ne, masa, *nuo to laiko* nieko bloga neatsitiko. Man regis, tai atsitiko *anksčiau* – tą pačią dieną, kai jūs buvote pas mus.

– Kaip? Ką tu nori tuo pasakyti?

– Aš kalbu apie vabalą, masa, – štai kas.

– Apie ką?

– Vabalą. Tikrai žinau, kad masai Viliui įkando į galvą auksinis vabalas.

– O kodėl tu, Jupiteri, taip manai?

– Jis turi dideles žnyples ir nasrus. Kaip gyvas nesu matęs tokio šėtoniško vabalo – jis spardosi ir kandžioja visus, kas tik prisiartina. Masa Vilis pirmas jį sugavo, bet, žinot, tuojau turėjo paleisti. Tada vabalas turbūt ir įkando. Aš pats bijojau to vabalo su tokiais nasrais ir nenorėjau imti jo plikomis rankomis. Stvėriau popiergalį ir suvyniojau jį, o į nasrus įkišau popieriaus kraštą, – štai kaip padariau.

- Tai tu manai, kad vabalas iš tikrųjų įkando tavo šeimininkui ir kad šeimininkas nuo to susirgo?

- Aš nieko nemanau - aš žinau. O kodėl jam vis sapnuojasi auksas, jeigu auksinis vabalas jam neįkando? Aš jau kiek kartų esu girdėjęs apie šituos auksinius vabalus.

- O iš kur tu žinai, kad jis sapnuoja auksą?

- Iš kur aš žinau? Juk jis kalba apie auksą pro miegus - todėl ir žinau.

- Na, gal ir tavo teisybė, Jupai. Bet kokiai laimingai aplinkybei turiu būti dėkingas už garbę, kurią tu suteikei man savo šiandieniu vizitu?

- Kaip jus turėčiau suprasti, masa?

- Ar turi man ką nors perduoti nuo pono Legrano?

- Ne, masa, atnešiau tik šį raštelį. - Ir Jupiteris padavė man laišką, kuriame buvo parašyta:

„Mielas bičiuli!

Kodėl taip ilgai manęs neaplankote? Manau, jog nesate toks neprotingas ir neišįžeidėte dėl to mano *brusquery*¹²¹. Ne, tai neįmanoma.

Nuo mūsų paskutinio susitikimo aš išgyvenau daug nerimo valandėlių. Turiu jums kai ką papasa-

¹²¹ Stačiokiškumo (*pranc.*).

koti, tik nežinau, nuo ko pradėti. Ir iš viso, ar verta pasakoti.

Paskutinėmis dienomis aš truputį sunegalavau, o vargšas senasis Jupiteris tiesiog nukankino mane savo neprašytu rūpestingumu. Ar patikėsite – neseniai jis išsiplovė storą lazdą ir ketino mane apkulti už tai, kad nuo jo pabėgau ir ištaisą dieną vienas praleidau žemyno kalnuose? Tiktai mano liguista išvaizda išgelbėjo mane nuo lazdos.

Mano kolekcija nė kiek nepadidėjo nuo to laiko, kai mes buvome susitikę.

Jeigu tik galite, atvykite su Jupiteriu pas mane. Būtinai atvykite. Aš norėčiau jus pamatyti *šiandien vakare* ir pasikalbėti labai svarbiu klausimu. Užtikrinu jus, jog tai nepaprastai svarbu.

Nuoširdžiai jūsų
Viljamas Legranas“

Šio laiškelių tonas mane rimtai nugąsdino. Jo stilius visiškai skyrėsi nuo įprastinio Legrano stiliaus. Ką jis dabar sumanė? Kokios fantazijos šįkart užvaldė jo jautrias smegenis? Koks galėtų būti tasai „svarbus klausimas“, kurį *jis* nori su manimi aptarti? Tai, ką apie jį pasakojo Jupiteris, nežadėjo nieko gera. Aš bijojau, kad nuolatinių nesėkmių našta

nebūtų paveikusi mano draugo proto. Todėl nedeldamas nė valandėlės išsiruošiau su negru į kelionę.

Kai atėjome į prielauką, pastebėjau, jog valtelės, kuria turėjome plaukti, dugne gulėjo dalgis ir trys kastuvai, iš pažiūros dar visai nauji.

- Ką visa tai reiškia, Jupai? - paklausiau negro.

- Dalgis, masa, ir kastuvai.

- Visai teisingai. Bet kodėl jie čia?

- Masa Vilis liepė nupirkti mieste. Užmokėjau velnionišką krūvą pinigų.

- O visos paslaptingosios pasaulio jėgos! Ką tavo „masa Vilis“ darys su dalgiu ir kastuvais?

- Ką - aš nežinau ką, ir tegriebia mane velnias, jeigu jis pats žino. Bet viskas čia dėl vabalo.

Matydamas, jog visas Jupiterio mintis buvo užvaldęs „vabalas“ ir kad iš jo nieko aiškesnio neišgausiu, įlipau į valtį ir pakėliau burę. Kadangi pūtė palankus ir stiprus vėjas, greitai įplaukėme į mažą įlankėlę, esančią į šiaurę nuo Moultrio forto, o nuo ten buvo tik pora mylių kelio iki trobelės. Kai mes ją pasiekėme, buvo jau maždaug trečia valanda po pietų. Legranas mūsų laukė nekantraudamas. Jis nervingai sučiupo mano ranką, ir tai man sukėlė nerimą bei sustiprino ankstesnius nuogastavimus. Jo veidas buvo išbalęs kaip numirėlio, o giliai įkritisios

akys degė nenatūraliu spindesiu. Pasiteiravęs apie jo sveikatą ir nieko geresnio nebesumanydamas pasakyti, paklausiau, ar leitenantas G. jau gražino jam vabalą.

- O taip, - atsakė jis ūmai išraudęs, - parsinešiau jį kitą rytą. Niekas daugiau nebesugundys manęs išsiskirti su vabalu. Ar žinote, kad Jupiteris visiškai neklydo dėl vabalo?

- Kokia prasme? - paklausiau aš su liūdna nuojauta širdyje.

- Sakydamas, kad vabalas *iš gryno aukso*. - Legranas ištarė šiuos žodžius rimčiausiu veidu, ir tai mane visiškai suglumino.

- Šis vabalas padarys mane turtingą, - tęsė jis pergalingai šypsodamasis. - Jis sugražins man prarastą palikimą. Tad kas čia nuostabaus, jog jį taip branginu? Jeigu fortūna jį man padovanojo, belieka tik tinkamai juo pasinaudoti, ir bus galima surasti auksą, kurį jis pranašauja. Jupiteri, atnešk man vabalą!

- Ką? Vabalą, masa? Nenoriu aš nė akyse matyti to jūsų vabalo. Patys jį pasiimkit.

Legranas tuojau atsistojo su rimta, didinga veido išraiška ir išėmęs vabalą iš stiklinės dėžutės atnešė man. Tai buvo gražus vabalas, gamtininkams tais

laikais dar nežinomas ir, suprantama, moksliniu požiūriu didelės vertės radinys. Viename nugaros gale buvo dvi apvalios juodos dėmės, kitame – viena pailga. Žvilgantys antsparniai buvo nepaprastai kieti ir atrodė visai panašūs į nugludintą auksą. Vabzdys iš tiesų buvo labai sunkus, todėl, turint visa tai galvoje, vargu ar būčiau galėjęs apkaltinti Jupiterį dėl jo įsitikinimo. Bet kaip Legranas pritarė tokiai jo nuomonei, man buvo neišsprendžiama mįslė.

– Pakviečiau jus čia, – tarė jis išdidžiu tonu, kai baigiau apžiūrinėti vabalą, – pakviečiau jus čia, kad patartumėt ir padėtumėt vykdyti Likimo ir vabalo valią...

– Mano mielas Legranai, – sušukau aš, pertraukdamas jį, – esate iš tikrųjų nesveikas ir turėtumėt labiau tausoti savo sveikatą. Gulkite į lovą, o aš pabūsiu keletą dienų, iki jums visa tai praeis. Jūs karščiuojate ir...

– Patikrinkite mano pulsą, – tarė jis.

Aš patikrinau pulsą ir, tiesą sakant, nepastebėjau nė mažiausių karščiovimo požymių.

– Bet jūs galite sirgti ir neturėdamas karščio. Paklausykite šį kartą mano patarimo. Visų pirma, gulkite į lovą. Antra...

- Jūs klystate, - pertraukė jis mane. - Jaučiuosi daug geriau, negu turėčiau jaustis, apimtas tokio susijaudinimo. Jeigu jūs iš tikrųjų linkite man gera, padėkite man atgauti ramybę.

- O kaip tai galima padaryti?

- Labai paprastai. Jupiteris ir aš vykstame į kalnus, į žemyną, ir šioje ekspedicijoje mums reikės dar vieno patikimo pagalbininko. Jūs esate vienintelis, kuriuo mes galime pasikliauti. Ar savo tikslą mes pasieksime, ar ne, vis tiek mano susijaudinimas aprims.

- Mielai sutinku jums viskuo padėti, - atsakiau aš, - bet ar tasai prakeiktas vabalas turi ką nors bendra su šia išvyka į kalnus?

- Žinoma.

- Tada, Legranai, aš atsisakau dalyvauti šiame kvailame sumanyje.

- Gaila - labai gaila - tuomet mums teks eiti vieniems.

„Eiti vieniems! Vyras tikrai iš proto išsikraustė!“

- Bet palaukite! Ilgai jūs ten galvojate būti? - paklausiau.

- Galimas daiktas, visą naktį. Išvykstame tučtuojau ir auštant, kad ir kas būtų, grįšime.

- Ar galite duoti garbės žodį, kad kai šis jūsų užgaidas bus įvykdytas ir visa vabalo (o Viešpatie gailestingas!) istorija baigta, jūs grįšite namo ir klusniai vykdysite mano nurodymus, taip, kaip savo gydytojo.

- Taip, pasižadu. O dabar į kelionę, nes negalime gaišti nė minutės.

Lydėjau savo draugą sunkia širdim. Mes išvykome apie ketvirtą valandą - Legranas, Jupiteris, aš ir šuo. Jupiteris paėmė dalgį ir kastuvus ir užsispyrė, jog pats vienas visa tai neš, tačiau man atrodė, daugiau iš baimės, kad kuris nors tų padargų nepatektų į šeiminko rankas, negu iš didelio stropumo ir paslaugumo. Jupas buvo nepaprastai paniuręs. „Prakeiktas vabalas!“ - tik tiek per visą kelionę iš jo ir teišgirdau. Aš nešiau du užtemdytus žibintus, o Legranas - vabalą, kurį pririšo prie virvutės ir eidamas mėtė ir sukinėjo į visas puses tarsi koksai burtininkas. Kai pamačiau šį paskutinį, tokį akivaizdų įrodymą, jog mano draugas tikrai pamišo, vos susilaikiau nepravirkęs. Tačiau nusprendžiau, kad šiuo metu geriau jam neprieštarauti ir palaukti, kol galėsiu imtis energingesnių veiksmų ir ką nors laimėti. Tuo tarpu bandžiau iškvosti jį apie šios išvykos tikslą, deja, veltui. Prikalbėjęs mane vykti drauge, jis, atrodė, nebuvo

linkęs kalbėti apie jokių menkesnius dalykus, ir į visus mano klausimus nesiteikė atsakyti nieko daugiau, kaip tik: „Pamatysime!“

Persikėlę valtele per užutėkį, esantį salos gale, ir užkopę ant stataus žemyno kranto, nužygiavome šiaurės vakarų kryptimi nepaprastai nykia, negyvenama vietoje, kurioje nebuvo jokių žmogaus pėdsakų. Legranas ryžtingai vedė mus pirmyn; tik retkarčiais valandėlę sustodavo ir, kaip man atrodė, patikrindavo kelią pagal ženklus, kuriuos, matyt, buvo palikęs savo ankstesnės išvykos metu.

Taip keliavome apie dvi valandas ir, saulei leidžiantis, atsidūrėme dar nykesnėje vietovėje negu ta, kurią buvome praėję. Tai buvo savotiška plokštikalnė šalia beveik neįkopiama kalno viršūnės. Šis kalnas nuo papėdės iki pat viršūnės buvo apaugęs tankiu mišku, nubarstytu milžiniškais uolų luitais, ir atrodė, tie luitai tik todėl nesirito į slėnį, kad juos prilaikė medžiai, į kuriuos jie buvo atsirėmę. Gilūs tarpekliai, einantys įvairiomis kryptimis, teikė šiam gamtovaizdžiui dar daugiau rūstumo ir iškilmingumo.

Aikštelė, į kurią įkopėme, buvo apaugusi tankiais gervuogių krūmais, ir veikia pamatėme, kad be dalgio būtų buvę neįmanoma pro juos prasiskverbti.

Jupiteris, šeimininkui nurodžius, ėmė skinti mums taką link didžiulio tulpmedžio, kuris augo tarp aštuonių ar dešimties ąžuolų ir pranoko tiek juos, tiek ir visus kitus medžius, kokius man buvo tekę kada nors gyvenime matyti – pranoko savo lapijos bei formos grožiu, plačiausiai išsiskleidusiomis šakomis ir visos išvaizdos didingumu. Kai pasiekėme šį medį, Legranas atsigręžė į Jupiterį ir paklausė, ar jis galėtų į tą medį įlipti. Senajam negrui šis klausimas, matyt, buvo netikėtas ir kurį laiką jis nieko neatsakė. Paskui prisiartino prie milžiniško kamieno ir palengva apėjo aplink, labai atidžiai jį apžiūrinėdamas. Baigęs tyrinėti, jis tik pasakė:

– Taip, masa, Jupas dar nėra matęs tokio medžio, į kurį negalėtų įlipti.

– Tada lipk kuo greičiau, nes netrukus sutems, ir mes nieko nespėsime padaryti.

– Ar aukštai lipti, masa? – paklausė Jupiteris.

– Pirmiausia lipk kamieniu, o paskui pasakysiu, į kurią pusę. Palauk! Pasiimk ir vabalą.

– Vabalą, masa Vili! Auksinį vabalą! – sušuko negras, išgąstingai traukdamasis atgal. – Ką veiks vabalas medyje? Tebūsiu prakeiktas, jeigu aš jį imsiu!

- Jeigu tu, Jupai, būdamas toks didelis ir stiprus bijaisi paimti į rankas negyvą, nepavojingą vabalėlį, tai gali jį nešti už virvutės. Bet jeigu tu jo visai nepaimsi, aš būsiu priverstas sutriuškinti tau kiaušą šiuo kastuvu.

- Ką čia, masa, kalbate? - atlaidžiai tarė Jupas, aiškiai susigėdęs. - Masa visą laiką kimbate prie seno negro. Aš tik pajuokavau. Aš *bijau* vabalo? Būta čia ko!

Tai sakydamas, jis atsargiai paėmė virvutę už pačio galo ir laikydamas vabalą kiek galima toliau nuo savęs ėmė lipti į medį.

Tulpmedžiai, arba *Liriodendron Tulipiferum*, yra didingiausi Amerikos miškų medžiai. Jauni jie turi ypač lygų kamieną, ir jų vainikas išsikeroja labai aukštai nuo žemės; bet senesnio amžiaus medžių žievė sueižėja ir pasidaro nelygi, o ant kamieno atsiranda daug trumpų šakelių. Taigi įlipti į šį medį nebuvo taip sunku, kaip kad atrodė. Tvirtai apkabinęs milžinišką medžio kamieną rankomis ir keliais, atsispirdamas basomis kojomis į išsikišimus ir gumbus, porą kartų vos nenupuolęs, Jupiteris pagaliau užsirangė ant pirmosios didelės šakos ir, matyt, galvojo, jog užduotis įvykdyta. Didžiausias *pavojus* iš tiesų jau buvo praėjęs, nors negras kabojo virš

žemės kokių šešiasdešimties ar septyniasdešimties pėdų aukštyje.

- Kur dabar lipti, masa Vili? - paklausė jis.

- Lipk pačia storiausia šaka - šitoje pusėje, - šūktelėjo Legranas.

Negras tuojau pakluso, nes, atrodo, lipti jam nebuvo sunku; jis lipo vis aukštin, kol susigūžusi jo figūra visai pranyko tankioje lapijoje. Po valandėlės pasigirdo duslus, tarsi iš po žemių balsas:

- Kiek dar lipti?

- Ar aukštai esi? - paklausė Legranas.

- Labai labai aukštai, - atsakė negras, - jau matau viršūnę, o toliau - dangus.

- Nespoksok į dangų, o klausyk, ką aš tau pasakysiu. Pažiūrėk žemyn ir suskaičiuok, kiek didžiųjų šakų yra šioje pusėje. Kiek šakų matai apačioje?

- Viena, dvi, trys, keturios, penkios - apačioje manęs, masa, šioje pusėje yra penkios didelės šakos.

- Tada užlipk dar viena šaka aukščiau.

Po valandėlės vėl pasigirdęs balsas pranešė, kad pasiekta septintoji šaka.

- O dabar, Jupai, - šaukė Legranas, labai susijaudinęs, - slink šia šaka kiek gali toliau. Pastebėjęs ką nors nepaprasta, tuojau pranešk man.

Iki šiol dar vyliausi, jog vargšas mano draugas nėra tikrai pamišęs, bet dabar viskas tapo aišku. Taip, jis iš tiesų beprotis, ir aš su nerimu galvojau, kaip jį parvesiu namo. Man besvarstant, kokia čia būtų geriausia išeitis, vėl pasigirdo Jupiterio balsas.

- Šita šaka eiti aš bijau - ji beveik visa nebegyva.

- Tu sakai, kad ji *negyva*, Jupiteri? - virpančiu balsu paklausė Legranas.

- Taip, masa, visiškai negyva - nudžiūvusi - jokių gyvybės žymių.

- Dieve mano, ką man dabar daryti? - paklausė Legranas, baisybiai nusiminęs.

- Ką dabar daryti? - tariau aš, džiaugdamašis proga įterpti žodį. - Reikia eiti namo ir gulti. Eime! Juk jūs protingas vyras. Jau vėlu, be to, juk prižadėjote...

- Jupiteri, - sušuko jisai, nekreipdamas į mane jokio dėmesio, - ar tu mane girdi?

- Girdžiu, masa Vili, kaipgi negirdėsi!

- Pabandyk šaką peiliu ir pažiūrėk, ar ji *labai* supuvusi.

- Supūti tai supuvus, masa, - atsakė negras po valandėlės, - bet dar ne taip labai, kaip galvojau. Dar galėčiau truputį paslinkti pirmyn. Bet tiktai vienas.

- Vienas? Apie ką tu čia kalbi?

- Ogi apie vabalą. *Labai* sunkus vabalas. Jeigu numesčiau jį žemėn, tai vieną negra šaka gal ir galėtų išlaikyti.

- O tu, velnio išpera! - sušuko Legranas su aiškiu palengvėjimu, - kaip tau atėjo į galvą kalbėti tokias nesąmones? Tik pabandyk numesti vabalą, tuojau nusuksiu tau sprandą. Klausyk, Jupiteri, ar tu mane girdi?

- Žinoma, masa. Nereikia taip šaukti ant vargšo negro.

- Na, gerai! Tai klausyk! Jeigu nebijosi nuslinkti šaka tiek, kiek, tavo manymu, ji gali išlaikyti ir neišmesį vabalo, kai tik nulipsi žemėn, gausi sidabrinį dolerį dovanų.

- Aš jau slenku, masa Vili, slenku, - nedelsdamas atsakė negras. - Ava, jau galas!

- *Galas!* - suriko Legranas iš visų jėgų. - Tu pasakei, jog jau šakos galas?

- Greit būsiu prie pat galo - o-o-och! Dieve gailestingasis! Kas gi čia ant medžio?

- Na? - džiaugsmingai riktelėjo Legranas. - Kas gi ten yra?

- Nieko - tik kaukolė - kažkas paliko savo galvą ant medžio, o varnos nulesė nuo jos visą mėšą.

- Sakai, kaukolė? Puiku! Kaip ji pritvirtinta prie šakos? Ant ko ji laikosi?

- Iš tikrųjų! Tuoju pažiūrėsiu, masa. Oho, kaip keista. Didelė, ilga vinis. Kaukolė prikalta prie medžio.

- O dabar, Jupiteri, daryk tiksliai taip, kaip aš tau liepsiu. Ar girdi!

- Girdžiu, masa.

- Tai klausyk. Surask kairiąją kaukolės akį.

- Hm! Ha! Gerai! O kur jos ieškoti? Juk kaukolė visai neturi kairiosios akies!

- Prakeiktas pakvaišėlis! Ar žinai, kuri kairė ir kuri dešinė ranka?

- Žinau - gerai žinau. Kaire ranka aš skaldau malkas.

- Teisybė! Juk tu esi kairiarankis. Ir tavo kairioji akis yra toje pačioje pusėje, kaip ir kairioji ranka. Dabar, aš manau, tu surasi kaukolės kairiąją akį, arba tą vietą, kur buvo kairioji akis. Ar jau suradai?

Stojo ilga tyla. Pagaliau negras paklausė:

- Ar kairė kaukolės akis irgi toj pačioj pusėj kaip ir kaukolės kairė ranka? Bet juk kaukolė neturi jokių rankų. A, nieko. Dabar jau suradau kairę akį - čia kairė akis! Ką man su ja daryti?

- Prakišk pro ją vabalą ir nuleisk žemyn, kiek tik siekia virvutė - tik žiūrėk, kad virvutė neištrūktų iš rankos.

- Viskas, masa Vili. Visai nesunku prakišti vabalą pro skylutę - žiūrėkite!

Šio pokalbio metu Jupiterio visai nesimatė, bet vabalas, kabantis ant virvutės, dabar buvo aiškiai regimas - jis žvilgėjo tarsi nugaludintas auksinis rutuliukas paskutiniuose besileidžiančios saulės spinduliuose, blyškiai apšvietusiuose aukštumą, ant kurios mes stovėjome. Vabalas kybojo visiškai neliesdamas šakų ir paleidus virvutę būtų nukritęs prie pat mūsų kojų. Legranas greitai čiupo dalgį ir tiesiai po vabalu iškirto krūmus trijų ar keturių jardų skersmens plotelyje. Po to liepė Jupiteriui paleisti virvutę ir nulipti nuo medžio.

Tiksliai toje vietoje, kur nukrito vabalas, mano draugas rūpestingai įkalė kuolelį ir išsitraukė iš kišenės tieslę. Pritvirtinęs vieną tieslės galą prie medžio prieš pat kuolelį, jis ištempė ją iki kuolelio, o po to vėl vyniojo ta pačia kryptimi - tiesiai tolyn nuo kuolelio - penkiasdešimt pėdų; Jupiteris su dalgiuėjo prieky ir valė taką per gervuogių krūmus. Pasiekęs reikiamą tašką, Legranas įkalė antrą kuolelį, o aplink jį, kaip apie centrą, apibrėžė maždaug keturių

pėdų skersmens apskritimą. Paskui čiupo kastuvą, padavė po kastuvą man ir Jupiteriui ir paprašė kaip galima greičiau kasti.

Tiesą pasakius, aš niekada neturėjau polinkio tokios rūšies užsiėmimams, taigi ir šiuo metu būčiau mielai atsisakęs šio darbo – artinosi naktis, o kelionė jau buvo gerokai mane nuvarginusi; bet nemačiau jokios išeities ir bijojau, kad nesutrikdyčiau savo vargšo draugo dvasinės pusiausvyros. Jeigu būčiau galėjęs pasikliauti Jupiterio pagalba, būčiau nė valandėlės nedvejodamas jėga pabandęs nuvesti pamišėlį į namus. Bet aš per daug gerai pažinojau senąją negrą – jei panaudosi prievartą prieš šeimininką, nesitikėk jo paramos. Neabejojau, kad mano draugą paveikė labai paplitę Pietuose prietarai apie paslėptus lobius, o vaizduotę dar labiau sužadino rastas vabalas bei atkaklus Jupiterio tvirtinimas, jog „vabalas iš gryno aukso“. Į beprotybę linkusį žmogų gali lengvai suklaidinti tokios prielaidos, ypač jei tos prielaidos sutampa su slaptais jo įsitikinimais; ir tada aš prisiminiau vargšo savo bičiulio žodžius, kad vabalas padarysias jį turtingą.

Žodžiu, buvau susierzinęs ir smarkiai suglumęs, tačiau nusprendžiau nesipriešinti – ėmiau kasti, tarsi skatinamas nuoširdžiausių ketinimų, kad kuo

greičiau svajotojui akivaizdžiai įrodyčiau, kokios apgaulingos buvo jo viltys.

Uždegėme žibintus ir pradėjome dirbti su tokiu uolumu, kuris būtų pravertęs geresniam dalykui; virpančios žibintų šviesos krito ant mūsų veidų ir įrankių, ir aš pagalvojau, kokią vaizdingą grupę mes sudarome ir koks keistas ir įtartinas mūsų darbas pasirodytų pašaliniam žmogui, atsitiktinai užklupusiam mus.

Mes uoliai kasėme ištisas dvi valandas. Dirbome tylomis, ir mus trikdė tik šuo, kuris nepaprastai domėjosi mūsų darbu ir visą laiką viauksėjo. Pagaliau tas jo viauksėjimas pasidarė toks garsus, jog mes ėmėme nuogaštauti, kad jis nepriviliotų netoliese klaidžiojančių žmonių – tiksliau sakant, to bijojo Legranas; aš, žinoma, būčiau tik apsidžiaugęs, jei kas nors būtų sutrikęs ir būčiau galėjęs parvesti šį nenuoramą namo. Jupiteriui galų gale pavyko nutildyti įsitriukšmavusį gyvulį. Paniuręs, bet ryžtingas jis išlipo iš duobės, surišo petnešomis šuns snukį ir liūdnei sukikenęs vėl grįžo prie darbo.

Praėjus dviem valandom, mes pasiekėme penkių pėdų gylį, tačiau neaptikome jokių lobio pėdsakų. Nustojome kasę, ir man nušvito viltis, jog komedija artėja prie pabaigos. Tačiau Legranas, nors ir

visiškai sutrikęs, susimąstęs nusišluostė kaktą ir vėl ėmė kasti. Mes jau buvome iškasę keturių pėdų skersmens duobę – visą Legrano apibrėžtą apskritimą, – o dabar išplėtėme šias ribas ir dar dviem pėdom pagilinome duobę. Vis tiek nieko neradome. Pagaliau aukso ieškotojas, kurio aš nuoširdžiai gailėjausi, išlipo iš duobės ir pamažu, nenoromis ėmė vilktis švarką, kuri darbo pradžioje buvo nusimetęs. Kartus nusivylimas buvo įsispaudęs kiekviename jo veido bruoželyje. Aš susilaikiau nuo bet kokių pastabų. Jupiteris, pastebėjęs šeimininko ženklą, ėmė rinkti įrankius. Po to atrišo šuniui snukį, ir, netardami nė žodžio, mes pasukome į namus.

Nenuėjome nė dešimties žingsnių, kai Legranas, garsiai plūsdamasis, prišoko prie Jupiterio ir stvėrė jį už apykaklės. Nustebęs negras išsprogino akis, plačiai išsižiojo, išmetė kastuvus ir puolė ant kelių.

– Ak, nenaudėli! – sušnypštė Legranas, košdamas skiemenis pro sukąstus dantis, – velnio išpera! Atsakyk man tuojau pat ir be jokių išsisukinėjimų! Kuri – kuri yra tavo kairioji akis?

– Dėl Dievo, masa Vili! Argi ne šita mano kairioji akis? – mykė persigandęs Jupiteris, smarkiai spausdamas ranką prie dešiniojo regėjimo organo, tarsi būtų bijojęs, kad šeimininkas neišdurtų.

- Taip ir galvojau! Aš tai žinojau! Valio! - šaukė Legranas, paleidęs negra, visaip šokinėdamas ir ran-gydamasis. Nustebęs Jupiteris atsikėlė nuo žemės ir netardamas nė žodžio žiūrėjo čia į šeimininką, čia vėl į mane.

- Eime! Mums reikia grįžti, - prašneko mano draugas. - Dar ne viskas prarasta.

Ir jis vėl nusivedė mus prie tulpmedžio.

- Jupiteri, - tarė jis, kai stovėjome po medžiu, - ateik čionai. Ar kaukolė buvo prikalta veidu išorėn, ar veidu į šaką?

- Išorėn, masa, kad varnos be vargo galėtų pasiekti akis.

- Na, gerai. Tai per šitą ar per tą akį perkišai vabalą?

Ir Legranas palietė pirma vieną, paskui kitą negro akį.

- Per šitą akį, masa, - kairę akį - lygiai kaip man sakėte, - ir vėl parodė dešiniąją akį.

- Pakaks - mums reikia dar kartą pabandyti.

Čia mano draugas, kurio pamišime dabar ėmiau įžiūrėti arba bent maniau įžiūrįs kažkokį nuoseklumą, ištraukė kuolelį, žymintį vabalo kritimo vietą ir įkalė jį maždaug trim coliais toliau į vakarų pusę. Tada, kaip ir anksčiau, vėl ištempė tieslę nuo

artimiausio taško medžio kamiene iki kuolelio, ir, atmatavęs ja tiesiai ta pačia kryptimi penkiasdešimt pėdų, pažymėjo naują tašką už keleto jardų nuo tos vietos, kur mes kasėme.

Aplink tą tašką apibrėžėme naują apskritimą, truputį didesnę negu pirmasis, ir paėmę kastuvus vėl griebėmės darbo. Aš baisiai pailsau, bet manyje staiga įvyko nesuprantama permaina, ir aš daugiau jau nebejaučiau pasibjaurėjimo šiuo privers-tiniu darbu. Sunku paaiškinti kodėl, tačiau ėmiau juo domėtis – dar daugiau, netgi jaudintis. Visuose keisčiausiuose Legrano poelgiuose, atrodė, slypėjo kažkoks pranašiškas išvalgumas, kažkoks apgal-votas planas, ir tai mane veikė. Uoliai kasiau ir retsykais užklupdavau save bežiūrintį į duobę su tokiu jausmu, tarsi būčiau laukęs įsivaizduojamo lobio, kurio vizija išvedė iš proto mano nelaimingąjį draugą. Kaip tik tuo metu, kai mane buvo užvaldžiu-sios šios įnoringos mintys ir kai jau buvome darba-vęsi apie pusantros valandos, mus vėl pertraukė įnirtingas šuns lojimas. Jo ankstesnis susierzinimas, matyt, buvo tik neramos ir aikštingos prigimties pasireiškimas, bet dabar šuo lojo garsiai ir grės-mingai. Kai Jupiteris vėl pabandė jam užrišti snukį, jis įnirtingai pasipriešino ir išokęs į duobę ėmė

padūkusiai nagais draskyti žemę. Po kelių sekundžių šuo atkasė krūvą žmogaus kaulų – dviejų žmonių skeletus, – tarp kurių maišėsi keletas metalinių sagų ir sudūlėjusio vilnonio audeklo liekanos. Dar porą kartų įbedus kastuvą, pasirodė ispaniško peilio geležtė, o paskui – trys ar keturios auksinės ir sidabrinės monetos.

Pamatęs jas, Jupiteris vos galėjo sulaikyti savo džiaugsmą, bet šeimnininko veide buvo gilus nusivylimas. Jis vėl liepė tęsti darbą. Vos tik spėjome išklausyti jo žodžius, aš staiga suklypau ir parpuoliau, nes mano bato smaigalys įstrigo į didelį geležinį žiedą, pasislėpusį purioje žemėje.

Dabar ėmėme dirbti dvigubai smarkiau. Aš dar niekada nebuvo išgyvenęs tokių, susijaudinimo kupinų, dešimties minučių. Per šį laiką mes atkasėme pailgą medinę skrynį, kuri atrodė nuostabiai gerai išsilaikiusi. Jos lentos buvo tokios kietos, jog tikriausiai buvo impregnuotos koku nors mineraliniu skiediniu, greičiausiai gyvsidabrio dichloridu. Skrynja buvo trijų su puse pėdų ilgio, trijų pėdų pločio ir dviejų su puse pėdų aukščio, tvirtai apkaustyta geležies juostomis. Juostos kirtosi viena su kita ir ant skrynios dangčio sudarė tarsi pinučius. Iš abiejų skrynios galų, prie pat viršaus, buvo po tris gele-

žinius žiedus – iš viso šeši, – už kurių galėjo nusitverti šeši žmonės. Mes visi bendromis jėgomis tik vos vos pajudinome ją iš vietos. Greitai įsitikinome, jog negalėsime panešti tokio didelio svorio. Laimė, antvožas buvo uždarytas tik dviem skląščiais. Juos atsklendėme, iš susijaudinimo virpėdami ir sunkiai alsuodami. Po akimirkos prieš mūsų akis sužvilgo neįkainojamos vertės lobis. Kai žibintų spinduliai nušvietė duobę, mūsų akys tiesiog aptemo – taip žėrėjo ir spindėjo aukso ir brangakmenių krūva.

Aš nė nebandysiu aprašyti, kokie jausmai mane apėmė, išvydus šį vaizdą. Visus kitus pranoko, žinoma, nustebimas. Legranui nuo susijaudinimo, matyt, visai išseko jėgos, ir jis teištara vos keletą žodžių. Jupiterio veidas valandėlę mirtinai išblyško, kiek iš viso gali išblykšti negras. Jis buvo apstulbęs – lyg perkūno trenktas. Parpuolė duobėje ant kelių, panėrė nuogas rankas iki alkūnių į auksą ir ilgai jas laikė, tarsi mėgaudamasis vonia. Pagaliau, giliai atsidusęs, sušuko, lyg kreipdamasis į save patį:

– Ir visa tai padarė auksinis vabalas! Mielas auksinis vabalas! Vargšas auksinis vabalėlis, kurį aš taip plūdau ir šmeižiau. Ar tau negėda, negre? Atsakyk man!

Pagaliau buvau priverstas priminti šeimininkui bei jo tarnui, kad turime išgabenti lobį. Jau buvo vėlyvas laikas, taigi reikėjo paskubėti, norint dar prieš švintant viską pernešti į namus. Nelengva buvo nuspręsti, nuo ko pradėti, todėl ilgai svarstėme – tokios sujauktos buvo visų mūsų mintys. Galų gale išėmėm iš dėžės du trečdalius jos turinio ir tik tuomet vargais negalais iškėlėme iš duobės. Išimtasias brangenybes paslėpėme gervuogyne ir palikome saugoti šuniui, kuriam Jupiteris griežčiausiai įsakė nepajudėti iš vietos ir nė neamtelėti, iki mes sugrįšime. Tada nuskubėjome su dėže namo ir pirmą valandą nakties laimingai, nors ir baisiai išvargę, pasiekėme trobelę. Mūsų jėgos buvo taip išsekusios, jog būtų prireikę nežmoniškų pastangų vėl grįžti atgal. Todėl valandą laiko pailsėjome, pasiştirinome ir, pasiėmę tris tvirtus maišus, kuriuos, laimė, radome trobelėje, tuojau pat vėl išėjome į kalnus. Apie ketvirtą valandą pasiekėme tulpmedį, lygiomis dalimis pasidalijome likusią grobio dalį ir neužkasę duobių nužygiavome trobelės link. Pirmieji silpni aušros spinduliai rytuose nušvietė medžių viršūnes, kai grįžome į trobelę antrą kartą ir iškratėme savo auksinius nešulius.

Dabar jau buvome mirtinai nusikamavę, bet dėl smarkaus susijaudinimo negalėjome užmigti. Kokias tris ar keturias valandas neramiai pasnaudę, visi it susitarę atsikėlėme ir ėmėme apžiūrinėti lobį. Skrynia buvo pilnut pilnutėlė, ir mes ištisą dieną ir beveik visą naktį peržiūrinėjome brangenybes. Viskas buvo sumesta be jokios tvarkos, suversta kaip papuolė.

Rūpestingai surūšiaavę visus daiktus, pamatėme, kad mes tapome kur kas didesnių turtų savininkai, negu iš pradžių manėme. Vien tik monetomis, apskaičiavus jų vertę tuometiniu kursu, buvo daugiau kaip keturi šimtai penkiasdešimt tūkstančių dolerių. Sidabrinių monetų visai nebuvo. Vien aukšinės, senų laikų ir labai įvairios – daugiausia prancūziškos, ispaniškos ir vokiškos; pasitaikė viena kita angliška ginėja, o kelios tokios, kurių mes visai nežinojome. Keletas monetų buvo labai didelės, sunkios ir taip nusitrynusios, jog negalėjome įskaityti įrašų. Amerikoniškų pinigų nebuvo. Brangakmenių vertę nustatyti buvo gerokai sunkiau. Čia buvo deimantų – kai kurie milžiniško dydžio ir nepaprasto grožio – iš viso šimtas dešimt, ir nė vieno mažo; aštuoniolika nuostabaus žvilgesio rubinų; trys šimtai dešimt smaragdų, visi puikūs; dvidešimt vienas

safyras ir vienas opalas. Visi šie brangakmeniai buvo išimti iš apsodų ir netvarkingai sumesti į dėžę. Patys apsodai, kuriuos suradome tarp kitų auksinių daiktų, buvo sudaužyti plaktukais – matyt, tam, kad jų niekas neatpažintų. Be viso šito, buvo daugybė aukso papuošalų: apie du šimtai masyvių žiedų ir auskarų; trisdešimt, jeigu tiksliai prisimenu, įsta bių grandinėlių; aštuoniasdešimt trys labai dideli ir sunkūs kryžiai; penki didžiulės vertės auksiniai kodylai; milžiniška auksinė taurė punšui, papuošta vynuogių lapais ir bakchančių figūromis; dvi įmantriai nukaltos kalavijų rankenos ir daugybė smulkesnių daiktų, kurių aš jau nebeprisimenu. Šitos brangenybės svėrė daugiau kaip tris šimtus penkiasdešimt svarų, neįskaitant šimto devyniasdešimt septynių puikių auksinių laikrodžių, iš kurių trys buvo verti mažiausiai po penkis šimtus dolerių. Daugelis jų buvo labai seni ir naudojimui nebetinkami, nes jų mechanizmai buvo surūdiję, bet visi buvo gausiai papuošti brangakmeniais ir įdėti į didelės vertės įmautes. Tą naktį mes įkainojome visą skrynios turinį pusantro milijono dolerių, tačiau vėliau, kai išpardavėme auksinius daiktus ir brangakmenius (keletą jų pasilikome sau), paaiškėjo, kad buvome per mažai įvertinę šį lobį.

Kai pagaliau baigėme apžiūrinėti turtus ir mūsų susijaudinimas kiek atslūgo, Legranas, matydamas, kad mirštu iš nekantrumo sužinoti šios painių painiausios mįslės įminimą, ėmė viską pasakoti, nepraleisdamas nė mažiausios smulkmenos.

- Prisimenate tą naktį, - pradėjo jis, - kai aš jums parodyčiau savo skubotą vabalo piešinį. Jūs tikriausiai taip pat prisimenate, kaip aš susierzinau, jums ėmus tvirtinti, jog mano piešinys primena kaukolę. Kai jūs pirmą kartą tai pasakėte, pagalvojau, kad juokaujate; bet vėliau prisiminiau keistas dėmes ant vabalo nugaros ir turėjau pats sau pripažinti, kad jūsų pastaba nėra visai be pagrindo. Bet vis dėlto mane erzino jūsų abejojimas mano meniniais sugebėjimais, nes esu laikomas geru dailininku, ir todėl, kai man gražinote pergamento skiautę, norėjau ją suglamžyti ir iš pykčio sviesti į ugnį.

- Turbūt popieriaus skiautę, - pataisiau jį.

- Ne. Iš pradžių ir aš taip maniau, bet pradėjęs piešti iškart pastebėjau, jog tai labai plonas pergamentas. Prisimenate, jis buvo labai nešvarus. Taigi tą pačią akimirką, kai buvau jį beglamžąs, mano žvilgsnis užkliudė piešinį, kurį jūs buvote apžiūrėjęs, ir, galite įsivaizduoti mano nustebimą, kai aš iš tiesų pamačiau kaukolę toje vietoje, kur, kaip man atrodė,

buvau nupiešęs vabalą. Pirmąją akimirką buvau taip apstulbęs, jog nieko neįstengiau suvokti. Aš žinojau, kad atskiros mano piešinio detalės buvo visiškai kitokios, nors bendri kontūrai atrodė tikrai panašūs į kaukolę. Paėmiau žvakę ir atsisėdęs kitame kambary gale ėmiau atidžiai tyrinėti pergamentą. Apvertęs jį, radau savo piešinį – lygiai tokį pat, kokį buvau nupiešęs – ir baisiausiai nustebau, kad kitoje pergamento pusėje, tiksliai po mano piešiniu, atsirado kaukolės piešinys, apie kurį nieko nežinojau, ir kad ši kaukolė ne tik savo kontūrais, bet ir dydžiu sutapo su mano piešiniu. Kaip jau minėjau, dėl šio nuostabaus sutapimo kurį laiką buvau visiškai priblokštas. Tokiais atvejais visada taip atsitinka. Protas stengiasi surasti ryšį tarp priežasties ir pasekmės, o kai negali to padaryti, pasijunta paralyžiuotas. Kai atsikvošėjau, man į galvą pamažu ėmė skverbtis mintis, dar labiau mane nugąsdinusi, negu tasai sutapimas. Aš aiškiai ir tiksliai prisiminiau, jog tuo metu, kai dariau vabalo eskizą, ant pergamento nebuvo *jokio kito* piešinio. Tuo buvau įsitikinęs, kadangi, ieškodamas švaresnės vietos savo piešiniui, keletą kartų verčiau pergamentą į vieną ir į kitą pusę. Jeigu ten būtų buvusi kaukolė, būčiau ją tikrai pastebėjęs. Čia ir slypėjo paslaptis, kurios aš negalėjau suprasti; bet

jau tada slapčiausiuose mano smegenų vingiuose žybsėjo silpnas it jonvabalio švieselė nuvokimas tiesos, kurią praėjusios nakties nuotykiu taip puikiai patvirtino. Tučtuojau atsistojau ir paslėpęs pergamentą atidėjau tolesnį apmąstymą iki to laiko, kai būsiu visai vienas.

Kai jūs išėjote, o Jupiteris kietai įmigo, ėmiau nuosekliau nagrinėti šį nuotykį. Pirmiausia pabandžiau prisiminti, kaip šis pergamentas pateko man į rankas. Vabalą mes suradome ant žemyno kranto, apie mylią į rytus nuo salos, netoli aukščiausios potvynių ribos. Kai vabalą sugavau, jis man skaudžiai įkando, todėl išmečiau jį iš rankų. Jupiteris, visada būdamas atsargus, prieš pagriebdamas nukritusį prie jo vabalą, ėmė dairytis lapo ar ko nors kito, kuo galėtų jį paimti. Tą valandėlę ir jo, ir mano žvilgsnis užkliuvo už pergamento skiautės, kurią aš tada palaikiau popieriumi. Jis buvo pusiau apneštas smėliu, ir kyšojo tik vienas kampas. Netoli tos vietos, kur jį radome, pastebėjau laivo korpuso, greičiausiai buvusios didelės laivo valtės, likučius. Šios lentos, matyt, jau gulėjo nuo senų laikų, nes sunku buvo net atpažinti, kad tai būta valtės.

Taigi Jupiteris pakėlė tą pergamentą, įvyniojo į jį vabalą ir padavė man. Netrukus mes pasukome

namų link ir pakeliui sutikome leitenantą G. Parodžiau jam savo radinį, ir jis paprašė, kad leisčiau nusinešti jį į fortą. Aš sutikau, ir leitenantas tuoju pat išimetė vabalą į liemenės kišenę, be pergamento, į kurią jis buvo įvyniotas ir kurią aš laikiau rankoje, kol G. apžiūrinėjo vabalą. Galbūt jis bijojo, kad galiu persigalvoti, ir nutarė, jog geriausia bus tuoju pat paslėpti grobį – turbūt žinote apie jo aistrą gamtos mokslams. Tuo tarpu aš, matyt, visai nejučiomis išikišau pergamentą į kišenę.

Prisimenate, kad priėjęs prie stalo nupiešti vabalo neradau popieriaus, kur jis paprastai laikomas. Paieškojau stalčiuje, bet ir ten neradau. Tada ėmiau raustis kišenėse, tikėdamasis aptikti kokį seną laišką, ir staiga užčiuopiau pergamentą. Aš labai smulkmeniškai papasakojau, kaip pergamentas pateko man į rankas, kadangi aplinkybės, kurio-
mis jis buvo rastas, padarė man nepaprastai didelį išpūdį.

Jūs, be abejo, palaikysite mane fantastu, tačiau aš jau nustačiau tam tikrą įvykių *ryšį*. Aš sujungiau dvi vienos grandinės grandis. Ant jūros kranto gulėjo valtis, o netoli nuo valties radome pergamentą – *ne popierių*, – ant kurio buvo nupiešta kaukolė. Jūs, suprantama, paklausite: „Kurgi čia ryšys?“ Aš atsa-

kysiu: kaukolė – visiems žinoma piratų emblema. Visuose susirėmimuose jie iškeldavo vėliavą su kaukole.

Taigi, kaip sakiau, tai buvo pergamentas, o ne popieriaus skiautė. Pergamentas išsilaiko labai ilgai, jis beveik amžinas. Nesvarbiems reikalams retai kada vartojamas, kadangi ant jo ne taip patogu rašyti ar piešti, kaip ant popieriaus. Tada aš ir pagalvojau, kad kaukolėje tikriausiai slypi kažkokia prasmė. Atkreipiau dėmesį ir į pergamento formą. Nors vienas jo kampas buvo, matyt, atsitiktinai nuplėštas, iškart pastebėjau, kad anksčiau jo būta pailgos formos. Ant tokios formos pergamento lapų paprastai būdavo rašomi memorialiniai užrašai, kuriuos reikėjo ilgai prisiminti ir rūpestingai saugoti.

– Bet jūs sakėte, – įsiterpiau aš, – kad kai piešėte vabalą, kaukolės ant pergamento *nebuvo*. Tai kaipgi galėjote įžiūrėti ryšį tarp valties ir kaukolės, jeigu, kaip tvirtinate, ji buvo nupiešta (Dievas žino, koku būdu ir kieno) po to, kai jūs jau buvote nupiešęs vabalą?

– O, čia ir yra visa paslaptis, nors būtent šią mįslę aš palyginti nesunkiai išnarpliojau. Mano mintys buvo labai nuoseklios, ir aš galėjau priėti tik vieną

logišką išvadą. Samprotavau, pavyzdžiui, taip: kai piešiau vabalą, ant pergamento nebuvo jokios kaukolės. Baigęs piešinį, padaviau pergamentą jums ir atidžiai jus stebėjau, iki man jį gražinote. Taigi kaukolę nupiešėte *ne jūs*, o be jūsų daugiau niekas to padaryti negalėjo. Vadinasi, kaukolę nupiešė nežmogaus ranka. Ir vis dėlto ji atsirado.

Priejęs šią vietą, pabandžiau tiksliai prisiminti – ir *prisiminiau* – viską, kas dėjosi tuo metu. Oras buvo vėsus (o, koks retas ir laimingas atsitiktinumas!), židinyje kūrenosi ugnis. Nuo greito ėjimo buvau išilęs ir atsisėdau prie stalo, o jūs prisitraukėte kėdę prie židinio. Kaip tik tą akimirką, kai padaviau jums pergamentą ir jūs ėmėte jį apžiūrinėti, į kambarį įbėgo Vilkas, mano niufaundlendas, ir pašokęs uždėjo letenas jums ant pečių. Kairiaja ranka jūs glostėte šunį ir stūmėte jį nuo savęs, o dešinioji, kurioje buvo pergamentas, nejučia nusviro ant kelių, visai prie pat ugnies. Jau buvau bemanąs, kad jis užsidegs, ir norėjau jus perspėti, bet nespėjau, nes jūs atitraukėte ranką ir ėmėte tyrinėti pergamentą. Kai prisiminiau visas šias aplinkybes, net nesua-bejojau, kad *karštis* ir atgaivino ant pergamento kaukolės piešinį. Jums tikriausiai žinoma, jog nuo neatmenamų laikų egzistuoja cheminiai preparatai,

kuriais parašytos raidės pasidaro matomos tik tada, kai popierių ar pergamentą paveikia šiluma. Kartais vartojamas šafranas^{P5}, ištirpdytas *aqua regia*¹²² ir atskiestas keturis kartus didesniu vandens kiekiu; tokiu būdu gaunamas žalias rašalas. Kobalto druską ištirpdę amoniake, gausime raudoną rašalą. Po tam tikro laiko, kai medžiaga, ant kurios parašyta tokiu rašalu, atvėsta, šios spalvos išnyksta, bet vos tik pašildžius vėl atsiranda.

Dabar aš kruopščiai ištyriau kaukolės piešinį. Išorinės jos linijos, – tai yra linijos prie pergamento kraštų, – buvo gerokai *ryškesnės*. Matyt, šiluma paveikė nepakankamai arba nevienodai. Tučtuojau užkūriau ugnį ir ėmiau kaitinti visą pergamento paviršių. Pirmiausia išryškėjo blankiosios piešinio linijos. Tačiau, tęsiant bandymą, kitame pergamento gale, priešiniame kampe, negu buvo nupiešta kaukolė, atsirado figūra, kuri iš pradžių man pasirodė panaši į ožkos. Bet nuodugniai patyrinėjęs, įsitikinau, jog piešinys vaizduoja ožiuką.

– Cha! Cha! – nusijuokiau aš, – suprantama, aš neturiu teisės juoktis iš jūsų – pusantro milijono dolerių yra per daug rimtas dalykas, kad būtų

¹²² Karališkasis vanduo (*lot.*)^{P6}.

galima šaipytis – bet jums nepavyks rasti šioje grandinėje trečios grandies, – jūs nenustatysite jokio ryšio tarp savo piratų ir ožkos! Juk piratai nesiverčia gyvulininkyste – tai fermerių privilegija.

– Bet aš ką tik pasakiau, kad ten buvo nupiešta ne ožka.

– Na, ožiukas. Koks čia skirtumas.

– Nedidelis, bet vis dėlto skirtumas, – atsakė Legranas. – Gal jums teko girdėti apie kapitoną Kidą¹²³?^{P7} Aš iškart suvokiau, kad ši gyvulėlio figūra yra simbolinis arba hieroglifinis parašas. O kaukolė, esanti priešiniame kampe, atrodė kaip štampos ar antspaudas. Bet aš skaudžiai nusivyliau, nes trūko paties svarbiausio šios paslapties rakto – mano įsi-vaizduojamo dokumento teksto.

– Tikriausiai tarp antspaudo ir parašo jūs tikėjotės rasti tekstą.

– Ką nors panašaus. Atvirai kalbant, aš tiesiog juste pajutau besiartinančią didžiulę laimę. Vargu ar galėčiau pasakyti kodėl. Veikiausiai tai buvo ne nuojauta, o tik savižtaiga. Bet ar patikėsite, paiki Jupiterio žodžiai apie tai, kad vabalas iš gryno aukso, stipriai paveikė mano vaizduotę. O po to daugybė

¹²³ Kid (*angl.*) – ožiukas.

atsitiktinumų ir sutapimų – visa tai iš tiesų *baisiai* keista. Ar jūs atkreipėte dėmesį į tą nuostabų sutapimą, jog visi šie įvykiai pasitaikė vieną *vienintelę* metų dieną, kai buvo gana šalta ir prireikė užkurti židini, o jei nebūtų degusi ugnis arba nebūtų pasi-painiojęs šuo kaip tik tą valandėlę, kada reikėjo, aš niekada nebūčiau sužinojęs apie kaukolę ir niekada nebūčiau radęs lobio.

– Bet pasakokite toliau. Aš visas degu iš nekan-trumo.

– Gerai. Jūs, žinoma, esate girdėjęs daugybę isto-rijų – tūkstančius miglotų gandų apie lobį, kuri kaž-kur Atlanto pakrantėje užkasė Kidas ir jo bendražy-giai. Šie gandai privalėjo turėti realų pagrindą. Juk žmonės tuos pasakojimus prisimena iki šiol, ir, man atrodo, tik todėl, kad užkastasis lobis vis dar *tebėra* žemėje. Jeigu Kidas savo lobį būtų paslėpęs laikinai, o paskui jį pasiėmęs, vargu ar mus pasiekę gan-dai būtų buvę tokie. Turbūt pastebėjote, kad šiose istorijose visur kalbama tik apie lobio ieškotojus, o apie radėjus – nė žodžio. Jeigu piratas būtų išsikasęs savąjį auksą, šis įvykis ilgainiui būtų buvęs pamirš-tas. Aš visą laiką galvojau, jog Kidui sutrukdė koks nors atsitiktinumas – pavyzdžiui, jis pametė doku-mentą, kuriame buvo pažymėta lobio vieta, ir todėl

negalėjo jo rasti. Apie tai tikriausiai sužinojo ir jo sėbrai, kitaip jie niekada nebūtų patyrę, kad iš viso yra užkastas lobis. Tušti jų ieškojimai, neturint jokių žinių, ir sukėlė šiuos, dabar jau paplitusius gandus. Ar jums kada nors teko girdėti, kad šioje pakrantėje būtų buvęs rastas didelis lobis?

- Niekada.

- O kad Kidas buvo sukaupęs milžiniškus turtus, visiems gerai žinoma. Štai kodėl aš ir vyliausi visą laiką, kad jie dar tebeguli žemėje; dabar turbūt nenustebsite, jeigu pridursiu, kad man iškart išiziebė viltis, kuri greitai virto tvirtu įsitikinimu, jog taip keistai rastas pergamentas padės atsekti paslėptą lobį.

- Tai ką gi jūs toliau darėte?

- Aš palaikiau pergamentą prieš dar kaitresnę ugnį, bet daugiau niekas nepasirodė. Tuomet man dingtelėjo mintis, kad dėl to gali būti kaltas nešvarumų sluoksnis, dengiąs pergamentą, taigi užpyliau ant jo šilto vandens ir rūpestingai nuploviau. Paskui padėjau jį ant skardinės keptuvės kaukolės piešiniu į apačią ir palaikiau keptuvę virš židinio žarijų. Po kelių minučių, kai keptuvė smarkiai įkaito, išėmiau pergamento skiautę, ir koks neapsakomas buvo mano džiaugsmas, kai pamačiau ją išmargintą

kažkokiais ženklais, panašiais į išrikiuotus eilutėmis skaičius. Vėl padėjau skiautę į keptuvę ir palaikiau ją ten dar vieną minutę. Kai pergamentą išėmiau, jis buvo toks, kokį dabar matote.

Čia Legranas vėl pakaitino pergamentą ir padavė jį man. Tarp kaukolės ir ožiuko raudonu rašalu buvo negrabiai parašyti šie ženklai:

53‡‡‡305))6*;4826)4‡.)4‡);806*;48†8¶(60))85;;]8*;;‡*
8†83(88)5*‡;46(;88*96*?;8)*‡(;485);5*‡2:*‡(;4956*2(5
—4)8¶8;4069285);)6†8)4‡‡;1(‡9;48081;8:8‡1;48†8
5;4)485†528806*81(‡9;48;(88;4(‡?34;48)4‡;161;:188;‡?;

– Bet man vis tiek tamsu it naktį, – tariau aš, grąžindamas jam pergamento skiautę. – Nors ir visi Golkondos^{P8} turtai būtų pažadėti už šios paslapties išaiškinimą, esu tikras, jog negalėčiau to padaryti.

– O vis dėlto, – tarė Legranas, – išaiškinti ją nėra taip sunku, kaip pasirodo, prabėgom peržvelgus ženklus. Šie ženklai, žinoma, yra šifras – tai yra jie turi tam tikrą prasmę; Kidas, sprendžiant iš to, ką apie jį žinau, negalėjo sugalvoti painios kriptogramos. Todėl iš karto nutariau, jog čia bus tik paprastas šifras, kurio, neišprususio jūrininko supratimu, be rakto neįmanoma iššifruoti.

– Tai jūs iš tikrųjų jį iššifravote?

- Visai lengvai. Aš esu iššifravęs tūkstantį kartų painesnių slaptaraščių. Tam tikros gyvenimo aplinkybės bei įgimtas polinkis paskatino mane domėtis panašiomis mįslėmis, ir aš priėjau štai kokią išvadą – kažin ar pajėgia žmogus sugalvoti tokią mįslę, kurios kitas žmogus, logiškai protaudamas, negalėtų įminti. Jeigu tik ženklai būdavo rišlūs ir įskaitomi, aš nė neabejodavau nesunkiai iššifruosiąs jų prasmę.

Šį kartą, kaip ir visais kitais atvejais, pirmiausia reikėjo išsiaiškinti šifro *kalbą*; mat iššifravimo metodai, ypač paprastesniuose šifruose, labai priklauso nuo kalbos struktūros. Tam, kuris nori tokią mįslę įminti, nėra kitos išeities, kaip, vadovaujantis tikimybe, bandyti iš eilės visas žinomas kalbas, kol atseks tikrąją kalbą. Man šios problemos nebuvo – tekste esantis parašas iškart ją išsprendė. Kalambūras su žodžiu *kid* galimas tik anglų kalboje. Jeigu ne ši aplinkybė, būčiau pradėjęs nuo ispanų ir prancūzų kalbų, kadangi Ispanijos vandenu^{P9} piratas būtų užrašęs savo paslaptį veikiausiai viena iš šių dviejų kalbų. Taigi šiuo atveju aš spėjau, kad kriptograma parašyta angliškai.

Kaip pastebėjote, tarp žodžių nėra jokių tarpų. Jeigu jie būtų, uždavinį būčiau išsprendęs daug lengviau. Tokiu atveju aš pradėčiau nuo trumpųjų

žodžių suliginimo ir analizės ir, aptikęs žodį iš vienos raidės, pavyzdžiui, a^{124} arba I^{125} , tarčiau, kad tekstas jau iššifruotas. Kadangi čia nebuvo jokių tarpų, visų pirma nustačiau, kaip dažnai vartojami ženklai. Suskaičiavęs sudariau tokią lentelę:

ženklas 8 pasikartoja 33 kartus¹²⁶,

“	;	“	26	“	,
“	4	“	19	“	,
ženklai	‡)	“	16	“	,
ženklas	*	“	13	“	,
“	5	“	12	“	,
“	6	“	11	“	,
ženklai	† ₁	“	8	“	,
ženklas	○	“	6	“	,
ženklai	92	“	5	“	,
“	:3	“	4	“	,
ženklas	?	“	3	“	,
“	¶	“	2	“	,
ženklai	-.	“	1	“	.

¹²⁴ *a (angl.)* – nežymimasis artikelis.

¹²⁵ *I (angl.)* – aš.

¹²⁶ Teksto šifravimo netikslumai netaisyti. (*Red. past.*)

Rašytinėje anglų kalboje dažniausiai pasitaikanti raidė – *e*. Po jos iš eilės eina: *a o i d h n r s t u y c f g l m w b k p q x z*. Tačiau raidė *e* tokia dažna, jog sunku rasti tokį sakinį, kuriame jos nebūtų daugiausia.

Taigi jau pačioje pradžioje mes turime pagrindą – nereikės vien akiai spėlioti. Aišku, kad mūsų lentelę galima daug kur panaudoti – bet šiuo atveju ji tiks tik pirmajame darbo etape. Kadangi čia vyrauja ženklas 8, sakysime, kad tai anglų abėcėlės *e*. Norėdami patikrinti šią prielaidą, pažiūrėkime, ar pasitaiko ženklas 8 po du kartus iš eilės, nes anglų kalboje raidė *e* labai dažnai vartojama poromis, pavyzdžiui, žodžiuose *meet, fleet, speed, see, agree*¹²⁷ ir t. t. Šiame tekste randame ne mažiau kaip penkias šio ženklo poras, nors kriptograma nėra ilga.

Taigi, sakykime, kad 8 tikrai reiškia *e*. O pats dažniausias žodis anglų kalboje – žymimasis artikelis *the*. Todėl pažiūrėkime, ar nepasikartoja keletą kartų vienas ir tas pats junginys iš trijų ženklų, kuriame paskutinis ženklas yra 8. Jeigu rasime keletą tokių junginių, tai visiškai galimas dalykas, kad tai ir bus žodis *the*. Atidžiai peržiūrėję, aptiksime ne mažiau

¹²⁷ Meet, fleet, speed, see, agree (*angl.*) – susitikti, laivynas, greitis, matyti, sutikti.

kaip septynis junginius, susidedančius iš ženklų ;48. Vadinasi, galime laikyti, kad ženklas ; reiškia *t*, skaičius 4 reiškia *h*, o skaičius 8 reiškia *e* – pastarojo skaičiaus reikšmė tuo dar kartą patvirtinama. Taip mes padarėme didelį žingsnį pirmyn.

Išaiškinę vieną žodį, mes galime nustatyti nepaprastai svarbų dalyką, būtent kelių žodžių pradžia ir pabaigą. Paimkime, pavyzdžiui, priešpaskutinį ženklų ;48 junginį. Jis yra beveik šifro pabaigoje. Aišku, kad tuojau už šio junginio esantis ženklas ; yra kito žodžio pradžia, o iš šešių ženklų, esančių po šio *the*, penki jau yra mums žinomi. Pakeiskime dabar šiuos ženklus abėcėlės raidėmis, palikdami tuščią vietą nežinomi: *t eeth*.

Iš karto galima atmesti raides *th* – jos nepriklauso šiam žodžiui, kadangi, net įstatę į tarpą visas abėcėlės raides iš eilės, nesudarysime tokio šešių raidžių žodžio, kuris prasidėtų raide *t* ir baigtųsi *th*. Taigi mums telieka

t ee

Vėl peržiūrėję visas abėcėlės raides, mes įsitikinsime, jog čia galimas tik žodis *tree*¹²⁸. Tokiu būdu

¹²⁸ Tree (*angl.*) – medis.

išaiškiname dar vieną raidę – *r*, pažymėtą ženklų (. Taigi dabar turime du žodžius iš eilės – *the tree*.

Truputį toliau už šių žodžių mes vėl aptinkame junginį ;48. Pažymėsime juo prieš tai einančios frazės galą ir gausime tokį derinį:

the tree ;4(† ?34 the.

Pakeitę jau mums žinomus ženklus raidėmis, gauname:

the tree thr † ?3h the.

Jeigu dabar nežinomų ženklų vietoj paliksime tuščias vietas arba žymėsime juos daugtaškiais, tai turėsime:

the tree thr...h the.

Čia aiškiai siūlosi žodis *through*¹²⁹. Šis atradimas duoda mums dar tris raides: *o*, *u* ir *g*, pažymėtas ženklais † ? ir 3.

Atidžiai peržiūrėję šifrą, netoli nuo pradžios randame štai kokį mums žinomą ženklų junginį:

83(88, arba *egree*.

¹²⁹ Through (*angl.*) – per.

Tai tikriausiai yra žodžio *degree*¹³⁰ pabaiga. Taip sužinome dar vieną raidę *d*, žymimą ženklų †.

Už keturių ženklų nuo žodžio *degree* matome junginį:

;46(;88*.

Vėl, kaip ir anksčiau, vietoj žinomų ženklų įstatę raides, o nežinomus pažymėję taškais, skaitome:

th. rtee.

ir iškart darosi aišku, jog tai žodis *thirteen*¹³¹. Taip iššifruojame dar dvi naujas raides *i* ir *n*, žymimas ženklais 6 ir x.

Grižę prie kriptogramos pradžios, randame derinį:

53 †† †.

Pakeitę ženklus, kaip ir anksčiau, raidėmis, gauname:

.good,

¹³⁰ Degree (*angl.*) – laipsnis

¹³¹ Thirteen (*angl.*) – trylika.

ir tai mums įrodo, jog pirmoji raidė yra *a*, o pirmieji du kriptogramos žodžiai yra *A good*¹³².

Dabar, norint išvengti painiavos, jau galima sudaryti iššifruotą ženklų lentelę. Ji atrodytų taip:

5	reiškia	a
†	“	d
8	“	e
3	“	g
4	“	h
6	“	i
*	“	n
‡	“	o
(“	r
;	“	t

Tokiu būdu mes išaiškinome dešimt svarbiausių raidžių, ir nebėra reikalo toliau gilintis į visas iššifravimo detales. Manau, kad jus įtikinau, jog tokios rūšies slaptaraščiai yra nesunkiai iššifruojami, ir bent paviršutiniškai supažindinau su *loginiais* iššifravimo *principais*. Bet žinokite, kad šis mūsų turimas pavyzdys priklauso prie pačių paprasčiausių

¹³² Good (*angl.*) – geras.

kriptogramų. Dabar belieka jums pateikti visą ant pergamento parašytą ženklų vertimą. Štai jis:

*A good glass in the bishop's hostel in the devil's seat fortyone degrees and thirteen minutes north-east and by north main branch seventh limb east side shoot from the left eye of the death's-head a bee-line from the tree through the shot fifty feet out*¹³³.

- Man atrodo, - tariau aš, - ir dabar paslaptis nedaug kuo aiškesnė. Argi įmanoma išspausti kokią nors prasmę iš viso šio žargono apie „velnio krėslus“, „kaukoles“ ir „Bišopo užėigas“?

- Sutinku, - atsakė Legranas, - kad, paviršutiniškai žvilgtelėjus, tekstas gali pasirodyti dar pakankamai keblus. Mano pirmas uždavinys buvo suskirstyti jį taip, kaip tai buvo sumanęs autorius.

- Surašyti skyrybos ženklus, tiesa?

- Kažką panašaus.

- Bet kaip tai pavyko padaryti?

¹³³ „Geras stiklas Bišopo užėigoje ant velnio krėslu keturiasdešimt vienas laipsnis trylika minučių šiaurės rytuose ir į šiaurę pagrindinė šaka septintoji šaka rytų pusė šauk pro kaukolės kairiąją akį tiesioji linija nuo medžio per šūvį penkiasdešimt pėdų toliau.“

- Aš samprotavau taip: kriptogramos autorius *tyčia* nesuskirstė teksto į sakinius, kad būtų sunkiau iššifruoti. Ne per daug aštraus proto žmogus, ėmėsis tokio uždavinio, būtinai per toli nueis. Ten, kur tekste pagal prasmę būtų reikalinga pauzė, jis rašys žodžius dar tankiau negu likusiame tekste. Pažvelkite atidžiau į rankraštį ir jūs lengvai suprasite penkias tokias vietas, kur ženklai surašyti nepaprastai tankiai. Tuo remdamasis, štai kaip suskirsčiau tekstą:

Geras stiklas Bišopo užėjoje ant velnio krėslo – keturiasdešimt vienas laipsnis trylika minučių – šiaurės rytuose ir į šiaurę – pagrindinė šaka septintoji šaka rytų pusė – šauk pro kaukolės kairiąją akį – tiesioji linija nuo medžio per šūvį penkiasdešimt pėdų toliau.

- Netgi dabar, - tariau aš, - dar nieko nesuprantu.

- Aš taip pat nieko nesupratau keletą dienų, - atsiliepė Legranas. - Per tas dienas aš uoliai teiravausi, ar nėra Saliveno salos kaimyninėse vietovėse pastato, kuris būtų vadinamas Bišopo užėja. Nieko apie tai nesužinojęs, jau norėjau leistis ieškoti toliau ir sistemingiau, bet vieną rytą man dingtelėjo mintis, jog ši Bišopo užėja gali turėti kokį nors ryšį su senos kilmės Besopų šeima, kuri neatmenamais

laikais valdė senovinius rūmus, esančius maždaug už keturių mylių į šiaurę nuo salos. Taigi aš nukeliavau į plantaciją ir vėl ėmiau klausinėti senuosius vietinius negrus. Galiausiai viena iškaršusi senutė pasakė, kad ji girdėjusi apie tokią vietą, vadinamą Besopo pilimi, ir kad galėtų mane ten palydėti, bet tai nei pilis, nei užėja, o tik aukšta uola.

Aš pažadėjau gerai atsilyginti už vargą, ir ji, kiek padvejojusi, sutiko mane nuvesti į tą vietovę. Mes suradome ją visai nesunkiai. Tada paleidau senutę ir ėmiau tyrinėti vietą. „Pilis“ buvo ne kas kita, kaip susigrūdusios uolos; viena uola stovėjo atskirai ir smarkiai išsiskyrė iš kitų savo aukščiu ir keista išvaizda. Užkopiau ant jos viršūnės ir tiesiog sutrikau, nebežinodamas, ką toliau daryti.

Besvarstant, nuo ko pradėti, mano žvilgsnis užkliuvo už siauros briaunos rytiniame uolos šlaite, esančios koku jardu žemiau viršūnės, ant kurios aš stovėjau. Ši briauna buvo išsikišusi apie aštuonio-lika colių ir turėjo ne daugiau kaip vieną pėdą pločio; virš jos uoloje buvo įdubimas, ir briauna atrodė šiek tiek panaši į krėslą su išgaubta atkalte – tokius krėslus naudodavo mūsų protėviai. Neabejojau, kad čia ir yra „velnio krėslas“, minimas rankraštyje, ir jau maniau, jog paslaptis atskleista.

Žinojau, kad „geras stiklas“ tai ne kas kita, kaip žiūronas, kadangi žodį „stiklas“ jūrininkai retai tevartoja kita reikšme. Iškart supratau, kad reikia žiūrėti pro žiūroną, ir tik iš tam tikro taško, niekur nenukrypstant. Neabejojau, jog frazės „keturiasdešimt vienas laipsnis trylika minučių“ ir „šiaurės rytuose ir į šiaurę“ nurodo, į kur reikia nukreipti žiūroną. Smarkiai sujaudintas šių atradimų, nuskubėjau namo, pasiėmiau žiūroną ir vėl grįžau prie uolos.

Nusileidau ant briaunos ir pamačiau, jog ant jos galima sėdėti tik tam tikra poza. Mano spėliojimai pasitvirtino. Tada paėmiau žiūroną. Suprantama, žodžiai „keturiasdešimt vienas laipsnis trylika minučių“ nurodė tik aukštį virš akiračio, kadangi horizontali kryptis buvo aiškiai nusakyta žodžiais „šiaurės rytuose ir į šiaurę“. Su kišeniniu kompasu nustačiau tą kryptį, po to kiek galima tiksliau nukreipiau žiūroną keturiasdešimt vieno laipsnio kampu ir ėmiau pamažu jį vedžioti aukštyn ir žemyn. Staiga mano dėmesį patraukė apvali kiaurymė ar anga tolumoje stūksančio didžiulio medžio lapijoje. Medis buvo aukštai iškilęs virš visų kitų. Šios kiaurymės centre pastebėjau baltą dėmę, bet iš pradžių negalėjau įžiūrėti, kas tai yra. Nutaikęs žiūroną, aiškiai pamačiau, kad tai žmogaus kaukolė.

Šis atradimas nudžiugino mane – dabar jau buvau tikras, kad paslaptis išaiškinta, kadangi žodžiai „pagrindė šaka, septintoji šaka, rytų pusė“ tikriausiai nusakė kaukolės vietą ant medžio, o nurodymas „šauti pro kaukolės kairiąją akį“ galėjo reikšti tik viena – lobia buvimo vietą. Supratau, kad pro kairiąją kaukolės akį reikia numesti kulka, o nuo artimiausio taško kamiene per „šūvį“, tai yra per kulkos kritimo vietą, reikia išvesti tiesiąją liniją ir atmatuoti ta pačia kryptimi penkiasdešimt pėdų. Tokiu būdu bus surasta tam tikra vieta, kur, galimas dalykas, yra užkastas lobis.

– Visa tai, – pasakiau aš, – yra nepaprastai aišku ir, nežiūrint viso painumo, paprasta ir logiška. O ką darėte po apsilankymo Bišopo užkeigoje?

– Gerai įsidėmėjęs medžio vietą, grįžau namo. Vos tik pakilau nuo „velnio krėslo“, apvalioji kiaurymė dingo, ir kiek aš beieškojau akimis, daugiau jos nebemačiau. Visas šio sumanymo išradingumas, man rodos, ir yra tai (tuo įsitikinau, pakartojęs bandymą keletą kartų), jog apvaliąją kiaurymę galima matyti tik iš vienos vienintelės vietos – nuo tos siauros briaunos uoloje.

Šioje ekspedicijoje į „Bišopo užkeigą“ mane lydėjo Jupiteris, kuris, be abejo, pastebėjo, kad jau keletą

savaičių mano elgesys labai keistas, ir stengėsi nepasitraukti nuo manęs nė per žingsnį. Bet kitą dieną atsikėliau labai anksti ir, pasprukęs nuo jo, išėjau į kalnus ieškoti medžio. Suradau jį tik po didelio vargo. Kai grįžau namo vėlai vakare, mano tarnas rengėsi mane išperti. O kas buvo toliau, viską pats žinote.

- Vadinasi, - tariau aš, - pirmą kartą jums nepavyko surasti vietos dėl Jupiterio neapdairumo, kadangi jis numetė vabalą ne pro kairiąją, o pro dešiniąją kaukolės akį.

- Žinoma! Dėl šios klaidos mes nukrypome du su puse colio nuo „šūvio“ - tai yra nuo kuolelio po medžiu. Jeigu lobis būtų buvęs *po* „šūviu“, ši klaida nebūtų turėjusi reikšmės. Bet „šūvis“ ir artimiausias jam taškas medžio kamiene buvo tiktai du punktai, per kuriuos turėjo būti nustatyta kryptis. Ši klaida, nors ir tokia nežymi, tolstant nuo medžio vis didėjo, o kai pasiekėme penkiasdešimties pėdų nuotolį, visiškai pametėme pėdsakus. Jeigu nebūčiau buvęs taip tvirtai įsitikinęs, jog čia kažkur tikrai yra užkastas lobis, visas mūsų darbas būtų buvęs veltui.

- Ar ne piratų vėliava pakišo Kidui šitą keistą išmonę su *kaukole*, pro kurios akiduobę jis liepia nuleisti kulką? Įgyti vertingą lobį padedant grės-

mingai piratų emblemai – toks sumanymas turi poetiškumo.

– Gal jūs ir tiesą sakot, bet aš manau, kad praktiškai sumetimai čia suvaidino ne menkesnį vaidmenį negu poetinė fantazija. Iš „velnio krėslo“ pamatyti tokį mažą objektą galima tik tuo atveju, jeigu jis bus *baltas*. O tam geriausiai tinka žmogaus kaukolė, kuri netamsėja nuo darganotų orų – atvirkščiai, darosi vis baltesnė...

– Bet tas jūsų iškilmingas tonas, tas mosavimas vabalu – kaip visa tai buvo keista! Aš tikrai maniau, kad pamišote. O kodėl užsispyrėte pro kaukolės akį numesti vabalą, o ne kulką?

– Matote, atvirai kalbant, kai jūs ėmėte galvoti, kad man pasimaišė protas, aš susierzinau ir nusprendžiau jus saviškai nubausti – apdumti jums akis šia maža mistifikacija. Dėl to ir mosavau vabalu, dėl to liepiu jį numesti nuo medžio. Jūs pats sakėte, kad vabalas labai sunkus, taigi man ir atėjo į galvą tokia mintis.

– Taip, suprantu. Dabar man liko tik vienas neaiškus klausimas. Iš kur tie duobėje rasti skeletai?

– Į šį klausimą aš negaliu atsakyti kaip ir jūs. Tačiau man rodos, jog tai galima paaiškinti tik vienaip – nors ir labai šurpu patikėti tokiu žiaurumu.

Kidas, – jeigu tai tikrai buvo Kidas (aš pats tuo neabejoju) – užkasdamas šį lobį, matyt, niekaip negalėjo išsiversti be pagalbininkų. O užbaigęs darbą turbūt nusprendė atsikratyti šios paslapties liudininkais. Galbūt užteko poros kirstuvo smūgių, kai jo pagalbininkai darbavosi duobėje, o gal prireikė ir visos dešimties – kas gali pasakyti?

JUODASIS KATINAS

Nelaukiu ir neprašau, kad kas nors patikėtų kraupia ir kartu tokia gyvenimiška istorija, kurią noriu papasakoti. Būčiau pamišėlis, jei puoselėčiau tokią viltį, nes mano paties pojūčiai neigia, ką patyrę. Betgi nesu beprotis ir galiu drąsiai tvirtinti, jog tai nebuvo sapnas. O ryt manęs laukia mirtis, ir šiandien geidžiu nuritinti nuo savo sielos ją slegiantį akmenį. Labiausiai trokštu paprastais žodžiais, glaustai ir be ilgų postringavimų atskleisti pasauliui kai kuriuos šeimyninio gyvenimo puslapius, kurie man teatnešė siaubą, baisų vargą ir galop nuvarė į pražūtį. Tačiau neketinu į juos gilintis. Man buvę didžiausia klaikenybe, kitiems jie rasi pasirodys ne ką baisesni už paprastus svaičiojimus. Galbūt ateis metas, ir koks nors protingas žmogus – ramesnis, logiškiau mąstantis ir ne toks jautrus kaip aš – mokės paaiškinti mane persekiojusią šmėklą žemiškais dalykais, o aplinkybėse, apie kurias kalbu su pagarbia baime, išvelgs vien kaitą savaime suprantamų priežasčių ir pasekmių.

Nuo mažens buvau aplinkiniams klusnus ir gerasirdis vaikas. Mano prigimties švelnumas taip krito į akis, jog per tai dažnai gaudavau kęsti bičiulių patyčias. Ypač mylėjau gyvūnus, todėl tėvai nedraudė man auginti daugybę naminių gyvūnėlių. Su jais praleisdavau daugiausia laiko ir didžiausią laimę jausdavau galėdamas juos šerti ir glamonėti. Šis mano būdo bruožas bėgant metamsėjo vis stipryn ir jau suaugusiam teikdavo didžiulę atgaivą. Tiems, kas kada nors buvo prisirišęs prie ištikimo ir protingo šuns, nereikia aiškinti, kokia didele meile ir padėka jis atmoka. Nesavanaudiška ir pasiaukojanti gyvūno meilė būtinai pavergs širdį *žmogaus*, ne sykį patyrusio žmogiškosios draugystės ir tariamos ištikimybės trapumą.

Vedžiau anksti ir, laimė, artimos sielos moterį. Regėdama, kaip aš myliu žvėrelius, žmona kiekviena pasitaikiusia proga parsinešdavo namo labiausiai bendravimui tinkančių gyvūnėlių. Mes auginome paukščius, auksines žuveles, puikų šunį, triušius, nedidelę beždžionę ir *katiną*.

Šis buvo itin stambus ir dailus gyvūnėlis, visiškai juodas ir be galo protingas. Kalbėdama apie jo galvotumą, mano žmona – ir šiaip gana prietaringa moteris – kaskart prisimindavo liaudies išmintį, kad

juodos katės neva yra persikūnijusios raganos. Užsimindavo *juokais*, ir aš dabar jos žodžius kartoju tik todėl, kad pats metas juos prisiminti.

Plutonas – taip vadinome katiną – buvo mano mylimiausias gyvūnelis ir geriausias žaidimų draugas. Ėsdavo jis tik iš mano rankų ir namuose nuo manęs nesitraukdavo nė per žingsnį. Turėdavau daug vargo, kol juo atsikratydavau, kai prireikdavo išėiti miestan.

Ši mudviejų bičiulystė tęsėsi kelerius metus, o per tą laiką mano dvasinė būseną ir charakteris, gundomi Nesaikingumo Demono, ūmai (man gėda prisipažinti) pakrypo į blogą. Kasdien dariausi vis niūresnis, irzlesnis, nepakantesnis aplinkiniams. Dažnai nesusitvardęs šiurkščiai išbardavau žmoną. Ilgainiui net išdrįsau pakelti prieš ją ranką. Gyvuliai, žinoma, netrukus irgi pajuto, kaip pasikeitė mano būdas. Negana to, kad lioviausi jais rūpinęsis – pradėjau dar ir kankinti. Tačiau Plutonui tebejaučiau kiek prielankumo ir nekamavau jo kaip kitų gyvūnų; triušius, beždžionę ir net šunį engiau nesidrovėdamas, kai norėdami prisimeilinti arba atsitiktinai jie pasipindavo po kojomis. Bet liga – ar gali būti kas nors baisiau už alkoholi! – vis giliau leido į mane šaknis, ir galop net Plutonas, kuris tuo metu jau

buvo gerokai senstelėjęs ir irzlus, – net jis ėmė man kliūti.

Kartą vakare grįžau namo gerokai įkaušęs po vieno iš įprastų trunkymųsi po miesto smukles ir staiga man pasivaideno, kad katinas manęs vengia. Aš jį pasičiupau, ir padaras, išsigandęs nelaukto smurto, dantimis grybštelėjo man ranką, palikdamas vos matomą žaizdelę. Kone pakvaišau iš pasiutimo. Nesižinojau ką daręs. Atrodė, kad siela pabūgusi paliko mano kūną – drebėjau nuo galvos iki kojų ir nuo išgerto džino mane pagavo baisus ir šėtoniškas įniršis. Sugraibęs liemenės kišenėje peilį, atlenkiau geležtę, stvėriau nelaimingą padarą už gerklės ir neskubėdamas išpjoviau jam akį. Dabar, kai pasakoju apie šią pasibaisėtiną žiaurybę, visas kaistu, degu ir virpu iš gėdos.

Kai sulig rytmečiu atgavau protą ir miegas išsklaidė vakarykščių išgertuvių garus, pasibaisėjau ir susigėdau savo nusikaltimo, tačiau nenuoširdi ir silpna atgaila nuslydo sielos paviršiumi; aš vėl pasinėriau į girtuoklystės liūną ir netrukus vyno taurėje paskandinau visus prisiminimus apie savo rankų darbą.

O katinas palengva taisėsi. Tiesa, akies kiaurymė atrodė klaikiai, tačiau skausmas greičiausiai jo dau-

giau nekankino. Katinas senu papratimu vaikščiojo po namus, bet vos tik mane išvysdavo, sprukdavo – kaip ir reikėjo laukti – šalin, apimtas didžiausios baimės. Manyje teberuseno senieji jausmai, ir aš nusimindavau pamatęs, su kokia neapykanta į mane žiūri gyvūnas, kurio kažkada buvau mylimas. Bet neilgai trukus širdgėlą užgožė susierzinimas. Ir pagaliau – lyg pranašaudama pražūtį – mane užvaldė PRIEŠGINOS dvasia. Apie šį jausmą filosofija neužsimena. Bet aš greičiau paneigsiu, jog turiu sielą, nei suabejosiu tuo, kad priešgyniavimas išsisknijęs žmogaus širdyje nuo pat gimimo, jog tai viena iš neatsiejamų, pirmųjų savybių ar jausmų, kurie pakreipia visus žmogaus poelgius. Kas iš mūsų nėra šimtus kartų pasielgęs nedorai ar kvailai vien todėl, jog taip daryti nedera? Ar mūsų nuolat netraukia, pamynus sveiką protą, pažeisti tai, ką vadiname įstatymu, vien tik todėl, kad tai įstatymas? Štai toks priešgyniavimo šėtonas ir apsėdo mane, atnešdamas su savimi mano prapultį. Nesuvokiamas sielos troškimas kiršinti save, smurtauti prieš savąją prigimtį, daryti bloga vardan blogo neleido man sustoti pusiaukelėje, ir aš užbaigiau juodą darbą, kurį pradėjau suluošinęs romų gyvulį. Vieną rytą aš šalta-kraujiškai užnėriau jam ant kaklo virvę ir pakabinau

po šaka; pakoriau, nors ašaros srūte sruvo skruostais ir širdis plyšo iš gailesčio, pakoriau, nes žinojau, kaip kadaise jis mane mylėjo, pakoriau, nes jis man nebuvo niekuo nusikaltęs, nes žinojau, kad grimztu į mirtiną nuodėmę, nutrenkdamas nemirtingą savo sielą – jeigu tai apskritai įmanoma – į tokias gelmes, kur jos nebepasieks visaatleidžiančio ir visabaudžiančio Viešpaties gailestingumas.

Jau kitą naktį po nuožmiausios piktadarystės mane pažadino šauksmai: gaisras! Užolaidos ties mano lova liepsnojo. Man, žmonai ir tarnaitei tik per plauką pavyko išsigelbėti nuo mirties. Sudegė viskas. Visą turtą prarijo liepsna, ir nuo tos dienos neviltis tapo mano kasdiene duona.

Nesu toks silpnabūdis, kad bandyčiau susieti ištikusią mane nelaimę su savo žvėrišku poelgiu. Tiesiog noriu smulkiai ir iš eilės papasakoti visus įvykius, stengdamasis nepraleisti nė vienos – kad ir menkiausios – grandies. Kitą dieną po gaisro nuėjau į griuvėsius. Visos sienos buvo suvirtusios į vidų, išskyrus vieną. Ta vienintelė išlikusioji buvo gan plona per kambario vidurį ėjusi pertvara, kuri rėmėsi į mano lovos galvūgalį. Ugnis beveik nesugadino tinko – matyt, todėl, kad siena dar neseniai buvo nutinkuota. Ties ta siena susigrūdusi minia

žmonių kažin ką įdėmiai apžiūrino. „Keista! Nesu-
prantama!“ ir kiti panašūs šūktelejimai sukėlė mano
smalsumą. Priėjęs arčiau, ant balto sienos pavir-
šiaus išvydau it bareljefą iškilusį milžinišką katino
siluetą. Atvaizdas buvo kaip gyvas. Katinui ant kaklo
karojo virvė.

Kai pirmą kartą pamačiau tą pamėklę – kitaip
jos negaliu pavadinti – be galo nustebau ir pasi-
baisėjau, tačiau pasukęs galvą suradau paaiški-
nimą. Prisiminiau, kad katiną koriau sode prie pat
namo. Užsiliepsnojus namui, kilo sąmyšis ir sodą
užplūdo žmonės. Greičiausiai kas nors iš tos minios
nupjovė virvę ir įmetė katiną pro langą į mano kam-
barį, matyt, norėdamas tokiu būdu pažadinti mane
iš miego. Griūvančios sienos turbūt prispaudė mano
žiaurumo auką prie dar drėgno tinko, ant kurio nuo
karščio ir nuo lavono sklindančių amonio garų atsi-
spaudė mano matytas piešinys.

Nors toks šio stulbinamo reiškinio aiškinimas
ramino protą, jeigu ne sąžinę, tas įvykis vis dėlto
ilgam įsirežė atmintyje. Ne vienas mėnuo praslinko,
kol mane liovėsi persekiojęs matytas vaiduoklis,
ir per tą laiką man vėl atgimė jausmas, panašus į
atgailą, bet tai nebuvo atgaila. Ėmiau netgi graužtis
dėl pražudyto padaro ir purvinose lindynėse, kuriose

dabar praleisdavau kiauras dienas, ėmiau dairytis tokios pat veislės katino, kuris galėtų užimti buvusiojo vietą.

Kartą naktį, kai pusiau apdujęs sėdėjau kažkokioj šlykščioj skylėj, mano žvilgsnis netikėtai užkliuvo už juodo daikto ant vienos iš milžiniškų romo ar džino statinių, kurios, galima sakyti, buvo beveik vieninteliai smuklės baldai. Kelias minutes nenuleidau akių ir ėmiau stebėtis, kaip aš galėjau jo anksčiau nepamatyti. Priėjau ir paliečiau jį ranka. Tai buvo labai didelis juodas katinas, didumo sulig Plutonu ir šiaip panašus į jį kaip du vandens lašai, išskyrus vieną dalyką: Plutonas buvo juodut juodutėlis, o šiam katinui mažne visą krūtinę dengė balta, nors ir neaiškios formos dėmė.

Pajutęs mano rankos prisilietimą, katinas garsiai murkdamas pašoko ant kojų, pasitrynė man į ranką ir, matyt, apsidžiaugė sulaukęs tokio dėmesio. Štai tokio padaro aš ir ieškojau. Tuoj pat panorau jį nusipirkti, tačiau užėigos šeimininkas atsisakė pinigų, sakydamas, jog katinas ne jo, jis pirmąkart jį matęs ir ničnieko apie jį nežinąs. Visą tą laiką glosčiau katiną ir kuomet pakilau eiti namo, jis nė nesiruošė pasilikti. Aš nekliudžiau jam sekti iš paskos. Pakeliui vis sustodavau jo paglostyti. Namuose katinas vei-

kiai apsiprato su nauja aplinka ir greit tapo mano žmonos numylėtiniu.

O aš, vos kelioms dienoms praslinkus, ėmiau jam jausti priešišumą. Šito mažiausiai tikėjausi, bet – nežinau kaip ir kodėl tai atsitiko – katino prierašumas man kėlė vien pasibjaurėjimą ir apmaudą. Pamažu tas dygėjimasis ir apmaudas virto baisia pagieža ir neapykanta. Ėmiau šalintis katino. Šioks toks gėdos jausmas ir prisiminimas apie ankstesnę piktadarystę neleido man su juo susidoroti. Bėgo savaitės, bet aš nė karto jo nemušiau ir nieko bloga nepadariau, tačiau iš lėto, labai iš lėto manyje augo nenusakomas pasišlykštėjimas katinu ir aš bėgdavau nuo to bjauraus padaro vos jį išvydęs.

Mano neapykanta dar sustiprėjo po to, kai jau antrą dieną pamačiau, jog katinui, kaip ir Plutonui, stigo vienos akies. Dėl šios priežasties mano žmona jį dar labiau pamilo, nes, kaip sakiau, ji buvo labai geros širdies moteriškė – bruožas, kurį anksčiau turėjau ir aš ir iš kurio kadaise pasisėmiau daugiausia tyrų ir paprastų gyvenimo malonumų. Tačiau kuo labiau aš nekenčiau katino, tuo smarkiau, rodės, jis prie manęs prisiriša. Katinas persekiojo mane taip atkakliai, kad skaitytojui sunku ir įsivaizduoti. Tik spėdavau atsisėsti, jis tuojau pat susirangydavo

po mano kėde ar užšokdavo ant kelių, liūsdamas su savo šlykščiomis glamonėmis. Jei pakildavau eiti, jis imdavo painiotis po kojomis, kad aš vos nepargriūdavau, arba, suleidęs nagus į drabužį, pakibdavo ant krūtinės. Tokiomis valandėlėmis man knietėdavo nudėti katiną vietoje, tačiau ranką sulaikydavo prisiminimas apie ankstesnį nusikaltimą ir – pasakyčiau neslėpdamas – paniška *baimė*, kurią jaučiau tam padarui.

Tiesą sakant, tai nebuvo kokio nors apčiuopiamo blogio baimė, bet nerandu geresnio žodžio tam jausmui nusakyti. Man gėda prisipažinti – taip, netgi dabar, sėdint nusikaltėlio vienutėje, – man gėda prisipažinti, kad katino sukeltą baimę ir siaubą didino niekuo nepaaiškinama chimera. Žmona ne sykį atkreipė mano dėmesį į baltą dėmę po katino kaklu, apie kurią jau kalbėjau ir kuri vienintelė teskyrė šitą gyvūnėlį nuo pakartotojo. Skaitytojas prisimena, jog dėmė, kad ir didelė, iš pradžių buvo labai neaiškios formos, bet ilgainiui, akiai nepastebimu greičiu – mano protas neigia fantastišką to persimainymo pobūdį – dėmė pradėjo įgauti ryškiai apibrėžtą pavidalą. Dabar ji vaizdavo daiktą, kurį pavadinti man iš baimės neapsiverčia liežuvio, daiktą, kurio nekenčiau ir bijojau ir dėl kurio –

jei būčiau išdrįšęs – būčiau nusikratęs ta prakeikta pabaisa. Dabar, sakau jums, ji vaizdavo šlykštų ir šiurpulingą daiktą – KARTUVES! – niūrų ir kraupų Siaubo bei Nusikaltimo, Agonijos ir Mirties įrankį!

Tikrai buvau nelaimingiausias šio pasaulio žmogus. O tas *negailėstingas padaras*, kurio bendrą aš šaltakraujiškai nugalabijau, atnešė man – man, sutvertam pagal Aukščiausiojo pavidalą! – tiek daug nepakeliamų kančių! Deja! Daugiau man nebuvo lemta turėti šventos ramybės nei dieną, nei naktį! Dienomis katinas nesitraukdavo nuo manęs nė akimirkai, o naktimis, pažadintas kankinančių sapnų, pajusdavau *jo* karštą alsavimą prie savo veido ir krūtinę spaudžiantį *jo* sunkų kūną – gyvas košmaras, kuriuo nusikratyti neturėjau jėgų, amžiams prislėgė mano *sielą!*

Šitų nepakeliamų kančių našta išgujo man iš širdies paskutinius gėrio likučius. Galvoje brendo tik pikti sumanymai, pačios rūškiausios ir juodžiausios mintys. Iš niūraus žmogaus virtau gyva neapykanta visam pasauliui ir visai žmonių giminei; nuo nesuvaldomų įniršio priepuolių, kuriems dabar be atodairos pasiduodavau, labiausiai kentėjo mano klusnioji ir kantrioji žmona.

Sykį mudu leidomės kažkokiu šeimyniniu reikalu į rūsį sename name, kuriame buvome priversti gyventi dėl savo neturto. Katinas lydėjo mus skardžiais laiptais žemyn, maišydamasis po kojomis. Aš vos nenugriuvau stačia galva žemyn, ir man užėjo toks įsiūtis, jog iškėliau kirvį ir pamiršęs mane ligi tol sulaikydavusią baimę norėjau tvoti katinui mirtiną smūgį. Tačiau ranką sulaikė žmona. Pagautas demoniško pykčio, ištrūkau iš jos rankų ir atsivėdėjęs smogiau jai kirviu per galvą. Nė neaiktelėjusi ji susmuko negyva.

Įvykdęs šlykščią žmogžudystę, ėmiau kuo ramiausiai svarstyti, kaip man paslėpus lavoną. Žinojau, kad negaliu jo išnešti iš namų nei dieną, nei naktį be baimės, jog pamatys kaimynai. Į galvą lindo šimtai minčių. Iš pradžių ketinau sukapti lavoną smulkiais gabalais ir sudeginti. Paskui nusprendžiau iškasti kapą po rūsio grindimis. Vėliau toptelėjo mintis įmesti kūną į šulinį kieme arba užkalti dėžėje it kokią prekę ir nusamdyti nešiką. Galiausiai apsistoju ties geriausia, kaip man tuomet atrodė, išeitim. Nutariau užmūryti lavoną sienoje, kaip kad viduramžiais vienuoliai susidorodavo su savo aukomis.

Tam sumanymui rūsysis puikiausiai tiko. Sienos sumūrytos nestipriai, o dar visai neseniai uždrėbtas

tinkas drėgname ore nebuvo kaip reikiant sukietėjęs. Be to, šalia pastebėjau įdubimą – netikrą židinių ar dūmtraukį – užmūrytą ir nutinkuotą taip, kad siena išsilygintų. Neabejojau, jog nesunkiai mokėsiu išardyti toje vietoje plytas, paslėpti lavoną ir vėl užmūryti nišą, kad niekam į galvą nešaus ką nors įtarti.

Mano apskaičiavimai pasitvirtino. Laužtuvu nesunkiai išardęs mūrą, atrėmiau lavoną stačią prie vidinės sienos ir lengvai sudėlioju plytas į senąją vietą. Slapčia pasirūpinęs kalkių, smėlio ir pakulų, užsimaišiau tokį pat skiedinį ir kuo rūpestingiausiai nutinkavau naujai sudėtą sieną. Užbaigiau darbą ir patenkintas savimi įsitikinau, jog man puikiausiai pavyko. Nuodugniai, iki paskutinės kruopelytės surinkau visas šiukšles. Triumfuodamas apsižvalgiau aplink ir tariau sau: „Štai nors sykį mano triūsas nenuėjo veltui.“

Dabar puoliau ieškoti visų nelaimių kaltininko, nes pagaliau tvirtai nusprendžiau padaryti jam galą. Jeigu tuo metu jis būtų pasipainiojęs po kojom, gyvas nebūtų ištrūkęs. Tačiau klastingas padaras, matyt, išgąsdintas manojo pykčio, gerai pasislėpė ir nesirodė akyse. Neįmanoma įsivaizduoti ar apsakyti palaimingos ramybės, užliejusios mano krūtinę, kai

aš niekur neradau nekenčiamo padaro. Jis nesirodė visą naktį, ir tai buvo pirmoji naktis, kai, parsivedęs katiną namo, galėjau ramiai miegoti, taip, ramiai miegoti, nors sąžinę slėgė žmogžudystė.

Praėjo antra, trečia diena, o mano kankintojas nesirodė. Vėl alsavau pilna krūtine kaip laisvas žmogus. Baidyklė, pagauta siaubo, visiems laikams paliko mano namus! Mano akys daugiau jos neregės! Kokia palaima! Kaltė dėl žmogžudystės mane mažai tejaudino. Buvo atliktas trumpas tardymas, bet aš lengvai išsisukau nuo visų kaltinimų. Namuose netgi buvo padaryta krata, tačiau, suprantama, nerasta jokių įkalčių. Daugiau neabejojau savo laiminga ateitimi.

Ketvirtą dieną po nužudymo netikėtai vėl pasirodė būrys policininkų, kurie dar sykį ėmėsi nuodugniai šniukštinėti po namus. Įsitikinęs savo slėptuvės patikimumu, aš nė trupučio nesijaudinau. Pareigūnai reikalavo, kad dalyvaučiau jiems darant kratą. Jie išnaršė visus užkaborius. Paskui, jau kokią trečią ar ketvirtą kartą, nusileido į rūšį. Mano veide nevirptelėjo nė vienas raumuo. Širdis plakė ramiai it miegančio nekalto kūdikio. Policininkus patenkino apžiūra ir jie jau ketino lipti laiptais aukštin. Mano širdis netvėrė džiaugsmu, ir aš nesusitvar-

džiau. Mane degte degino noras nors žodeliu išsakyti triumfą ir kartu išsklaidyti paskutines policininkų abejones.

- Džentelmenai, - pagaliau tariau, kai jie jau lipo laiptais, - džiaugiuosi, jog jūsų įtarinėjimai nepasitvirtino. Linkiu jums geros kloties ir šiek tiek daugiau mandagumo. Beje, džentelmenai, tai labai tvirtai pastatytas namas (iš pašėlusio noro jaustis laisvai, nesižinojau ką kalbąs), sakyčiau, netgi puikiai pastatytas namas. Šitos sienos - jūs jau išeinatė, džentelmenai? - šitos sienos labai tvirtai sumūrytos... - ūmai, pagyrūniškumo įkarštyje ėmiau lazda, kurią turėjau rankoje, tvatyti sieną kaip tik toje vietoje, kur buvo užmūrytas mano žmonos lavonas.

Teapsaugo mane Viešpats ir teužstoja nuo Šėtono nagų! Dar nespėjo nutilti smūgių aidas, kai iš kapo pasigirdo atsakas - iš pradžių duslus ir trūkčiojantis it vaiko verksmas, tačiau greitai pavirtęs ilgu, garsiu ir nenutrūkstamu kaukimu, laukiniu ir nežmonišku, širdį draskančiu klyksmu, kuriame aidėjo ir siaubas, ir triumfas, pragarišku staugimu, tartum sklindančiu iš gerklių visų prakeiktųjų, besikankinančių agonijoje, ir jų kančiomis besidžiaugiančių velnių.

Neverta nė sakyti, kokios mintys tą akimirką mane užplūdo. Alpdamas atsirėmiau į rūsio sieną.

Valandėlę policininkai sustingo ant laiptų, apimti siaubo ir nuostabos. Bet jau kitą akimirką tuzinas stiprių rankų darbavosi prie sienos. Ji iškart visa nugriuvo. Lavonas, jau gerokai apiręs ir aplipęs sukrešėjusiu krauju, stovėjo prieš visų akis. Ant jo galvos, pražiojęs raudonus nasrus ir žaižaruodamas vienintele akim, tupėjo šlykštus padaras, kurio klastos buvau pastūmėtas į žmogžudystę ir kurio staugimas atidavė mane į budelio rankas. Aš buvau užmūrijęs šitą pabaisą kape.

MULKINIMAS, KAIPO TIKSLUSIS MOKSLAS

*Ei, učia, učia,
Katė dūdą pučia.*¹³⁴

Nuo pasaulio sukūrimo iki šių dienų gyveno du Jeremijai. Vienas parašė jeremiadą apie palūkininkystę ir buvo vardu Džeremis Bentamas^{P1}. Jis buvo didis siaurąja žodžio prasme, ir juo labai žavėjosi Džonas Nilas^{P2}. Antrojo vardu buvo pavadintas^{P3} rimčiausias iš tikslųjų mokslų, ir buvo jis didis žmogus *plačiau* žodžio prasme, sakyčiau, visų plačiausia prasme.

Mulkinimas, teisybę pasakius, tėra abstrakti sąvoka, kilusi iš veiksmazodžio „mulkinti“, ir visiems yra aiški kaip ant delno. Tačiau patį *veiksmą* – apčiuopiamu pavidalu – kiek sunkiau apibūdinti. Betgi ganėtinai aiškų vaizdą galėtume susidaryti apibrėždami ne reiškinių – patį mulkinimą, o žmogų – kaip gyvūną, kuris mulkina. Jeigu Platonui

¹³⁴ Vertė A. Danielius.

būtų šovusi į galvą ši mintis, jam nebūtų tekę kęsti patyčių dėl nupeštos vištos^{P4}. Platonui kažkas davė labai gerą klausimą: ar nupešta višta, kuri, aišku, yra „dvikojis be plunksnų“, nebus, anot jo, žmogus? Bet manęs niekas nevargina tokiais klastingais klausimais. Žmogus yra gyvūnas, kuris mulkina, ir nėra kito gyvūno, kuris mulkintų, išskyrus žmogų. Ir čia nepadės nė pilna vištų vištidė.

Tiesą sakant, mulkinimo esmę, jo pagrindus, principus yra geriausiai įsisavinusi klasė gyvūnų, dėvinčių švarkus ir kelnes. Varna vagia, lapė sukčiauja, žebenkštis apgaudinėja, o žmogus mulkina. Mulkinti – jo dalia. Žmogus gimęs tam, kad gedėtų^{P5}, sako poetas. Bet taip nėra. Jis buvo sukurtas tam, kad mulkintų. Tai jo tikslas, jo siekis, jo *baigtis*. Todėl, kai žmogų kas nors apmulkina, apie jį sakoma, jog tai „*baigtas* žmogus“.

Mulkinimas, teisingai į jį pasižiūrėjus, – painus dalykas, susidedantis iš smulkmeniškumo, naudos, atkaklumo, sumanumo, drąsos, *šaltakraujiškumo*, originalumo, akiplėšiškumo ir *šypsenos*.

Smulkmeniškumas. Mulkintojas smulkmeniškas. Jo užmojai nedideli: mažmeninė prekyba už grynus pinigus arba pagal įgaliojimą. Jeigu jis sykį susiviliotų stambia spekuliacija, iškart netektų savo

išskirtinių bruožų ir taptų tuo, ką vadiname „finansininku“. Šis žodis perteikia mulkinimo idėją visais atžvilgiais, bet nenusako jos masto. Mulkintoją galima laikyti bankininku *in petto*¹³⁵, o finansinę operaciją – mulkinimu Brobdinjage^{P6}. Greta vienas kito jie – Homeras su „Flaku“^{P7}, kaip mastodontas su pele, kaip kometos ir kiaulės uodegos.

Nauda. Jūsų mulkintojas vadovaujasi nauda. Jam bjauru mulkinti tik dėl mulkinimo. Jis turi tikslą – savo kišenę ir jūsiškę. Jis visuomet išsirenka patogiausią progą. Jam rūpi Pirmasis Numeris. Jūs esate Antrasis Numeris ir patys turite pasirūpinti savim.

Atkaklumas. Jūsų mulkintojas atkaklus. Jis nesi-
duoda lengvai išmušamas iš vėžių. Tegul išleikia į orą
nors visi bankai kartu, jam tatai nė motais. Jis atka-
kliai brenda prie savo tikslo ir nepaleidžia grobio:
*ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto*¹³⁶.

Sumanumas. Jūsų mulkintojas sumanus. Jis bai-
siai išradingas. Jis moka regzti pinkles. Jis randa
išeitį iš bet kokios padėties. Jeigu jis nebūtų Alek-
sandras, jis norėtų būti Diogenas^{P9}. Jeigu jis nebūtų

¹³⁵ Smulkiu (*lot.*).

¹³⁶ Nenuvysi kaip šuns nuo nudrengto kailio (*lot.*)^{P8}.

mulkintojas, jis norėtų meistrauti patentuotus spąstus žiurkėms arba meškerioti upėtakius.

Drąsa. Jūsų mulkintojas drąsus žmogus. Jis kariauja užjūrio teritorijoje. Jis nugali puldamas atakon. Jam nebaisūs išgaląsti durklai. Šiek tiek daugiau nuovokumo, ir iš Diko Terpino^{P10} būtų išėjęs geras mulkintojas. Taip pat ir iš Danielio O'Koneilio^{P11}, jeigu būtų buvęs ne toks plepus, ir iš Karolio Dvyliktojo, pridėjus šiam šiek tiek smegenų.

Šaltakraujiškumas. Jūsų mulkintojas šaltakraujiškas. Jis niekad nesinervina. Jis apskritai neturi nervų. Jis niekad nepuola panikon. Jo niekuomet neišvesi iš kantrybės – nebent už durų. Jis šaltaprotis – nors ant liežuvio mink. Jis ramus, „ramus, kaip ponios Beri^{P12} šypsena“. Jis laikosi laisvai, kaip sena pirštinė ant rankos, arba kaip senovės Bajų^{P13} mergelės.

Originalumas. Jūsų mulkintojas – sąmoningas originalas. Jo mintys yra tik jo paties. Jam būtų šlykštu savintis svetimas. Jis bjaurisi senais triukais. Neabejoju, kad jisai gražintų pinigus, jei būtų tikras įsigijęs juos neoriginaliu būdu.

Ižūlumus. Jūsų mulkintojas ižūlus. Jis vaikšto kaip gaidys, įsisprendęs rankomis į šonus. Jo rankos sukimštos į kišenes. Jis ižūliai šiepiasi jums tie-

siai į akis. Jis lipa jums ant nuospaudų. Jis ryja jūsų pietus, geria jūsų vyną, skolinasi jūsų pinigus, pučia jums į akis miglą, spardo jūsų pudelį ir bučiuoja jūsų žmoną.

Šypsena. Tikras mulkintojas savo darbą užbaigia su šypsena. Tačiau niekas, išskyrus jį patį, to nemato. Jis rodo dantis, kai baigiami dienos darbai – vakare, savo kambaryje ir tik savo paties malonumui. Jis pareina namo. Užsirakina. Nusirengia. Užpučia žvakę ir įlenda lovon. Padeda galvą ant pagalvės. Visa tai atlikęs, mulkintojas *šypsosi*. Tai ne prielaida. Tai tikras dalykas. Aš maštau *a priori*¹³⁷, nes mulkinimas be šypsenos *nebūtų* mulkinimas.

Mulkinimo ištakų reikia ieškoti žmonių giminės kūdikystėje. Pirmasis mulkintojas buvo, ko gero, Adomas. Šiaip ar taip, to meno apraiškų randame jau žiloje Antikoje. Tačiau šių laikų žmogus šitiek jį išstobulino, kad mūsų kietakakčiai protėviai apie tai nė svajoti nedrįso. Nenorėdamas gaišinti jūsų laiko „senovės padavimais“, pasitenkinsiu trumpa „nūdienių pavyzdžių“^{P14} apžvalga.

Štai puikus būdas apmulkinti. Šeimininkė, ketinanti įsigyti, tarkim, sofą, vaikšto iš vienos baldų

¹³⁷ Iš pat pradžių (*lot.*).

krautuvės į kitą. Galop vienoje vitrinoje ji išvysta puikiausią pasirinkimą. Ties durimis ją pasitinka labai mandagus ir šnekus džentelmenas, kuris ją pakviečia vidun. Sofa jai labai patinka, ir moteriškė, pasiteiravusi apie kainą, su nuostaba išgirsta, kad baldas kainuoja net dvidešimt procentų mažiau, nei ji tikėjosi. Ji skuba sofą nusipirkti, gauna čekį ir kvitą, palieka adresą, prašydama pargabenti pirkinį kiek galima greičiau, ir išeina lydima žemai besilankstančio krautuvinininko. Ateina vakaras, o sofos nėra. Praeina dar viena diena, vis dar be sofos. Siunčiamas tarnas pasiteirauti, kodėl šitiek ilgai delsiama. Jokio pirkimo ar pardavimo nė būti nebuvo. Sofos niekas nepardavė, pinigų negavo, išskyrus mulkintoją, laikinai apsimetusį pardavėju.

Mūsiškėse baldų krautuvėse paprastai tuščia, čia puikusia dirva tokiam sukčiavimui. Lankytojai įeina, pažiūri baldus ir vėl išeina niekieno nepastebėti. Kilus norui ką nors nusipirkti ar sužinoti kainą, – čia pat kabo varpelis, ir manoma, kad to visiškai pakanka.

Štai dar vienas labai garbingas mulkinimo būdas. Padoriai apsirengęs žmogus įeina į krautuvę, išsirenka kokią prekę už dolerį ir, dideliu savo apmau-

dui, apsižiūri palikęs piniginę kitame švarke; tad jis ir sako krautuvės savininkui:

- Mielas pone, nesijaudinkite. Gal jums nebūtų sunku nusiųsti pirkinį man į namus. Bet pala, atrodo, kad ir ten neturiu smulkių – tik penkinės. Bet gal galėtumėt kartu su pirkiniumi įdėti keturis dolerius gražos?

- Gerai, sere, – sutinka krautuvė, išsyk pajutęs pagarbą taurioms pirkėjomis. „Pažįstu vaikinų, – taria jis sau, – kurie pasikištų po pažastim pirkinį ir išeitų lauk, pažadėję atnešti dolerį grįždami atgal.“

Siunčiamas berniukas su ryšuliu ir graža. Visiškai atsitiktinai pakeliui jis susitinka pirkėją, ir šis sušunka:

- O! Matau, kad tai maniškis ryšulys, maniau, kad jis seniai manęs namuose laukia. Na, ką gi! Keliauk, mano žmona ponია Troter duos tau penkis dolerius, aš jai viską paaiškinau. Gražą gali atiduoti *man*, kaip tik reikia smulkių paštui. Puiku! Viens, du – ar ši moneta tikra? – trys, keturi. Gerai! Pasakyk poniai Troter, kad sutikai mane pakeliui, ir žiūrėk man, eik tiesiai niekur neužsukdamas!

Berniūkštis eina tiesiai niekur neužsukdamas, bet labai ilgai negrįžta atlikęs įpareigojimą, nes

niekur negali rasti damos, pavarde Troter. Jis guodžiasi, kad jam užteko proto nepalikti prekės negavus pinigų ir, kai savim patenkintas grįžta krautuven, pasijunta papiktintas ir įžeistas, kai šeimininkas užsipuola jį, klausdamas, kur pasidėjo graža.

O štai paprastesnis mulkinimo būdas. Kapitoną laivo, jau bekeliančio bures, aplanko labai oficialiai atrodantis vyriškis ir įteikia kuklią sąskaitą už muitinės paslaugas. Patenkintas, kad taip lengvai atsipirks, užiančia nuo rūpesčių galva, kapitonas nė nemirktelėjęs pakloja pinigus. Maždaug po penkiolikos minučių jam įteikiamas kitas, jau ne toks kuklus čekis, ir pastarojo įteikėjas labai mikliai įrodo, kad pirmasis mokesčių rinkėjas buvo mulkintojas.

Štai dar viena panaši istorija. Garlaivis, galima sakyti, jau atsišvartuoja nuo prielaukos. Staiga ant trapo pasirodo keleivis, kuris lekia kiek įkerta kojos. Staiga jis sustoja ir baisiausiai susijaudinęs kažką pakelia. Tai pinigine.

- Džentelmenai, kas pametė piniginę?! - šaukia jis.

Niekas nėra tikras, kad pametė piniginę, bet kyla šioks toks sąmyšis, nes pasirodo, kad radinys itin vertingas. Tačiau garlaivis negali laukti.

- Laikas ir potvynis žmonių nelaukia, - sako kapitonas.

- Dėl Dievo meilės, luktelėkit porą minučių, - maldauja radėjas. - Tuoj tuoj pasirodys piniginės savininkas.

- Negalima! - atšauna valdžia. - Atsišvartuot! Ei, ar jūs tenai girdit?

- *Ką* man daryti? - aimanuoja radėjas baisiausiai nusiminęs. - Išvykstu keliems metams į užsienį ir man tiesiog sąžinė neleidžia pasilikti tokios sumos. Atleiskite, sere (jis kreipiasi į ant kranto stovintį džentelmeną), atrodo, doras žmogus. Gal padarytumėte man paslaugą ir pasirūpintumėt radiniu? Duotumėt skelbimą į laikraštį? *Matau*, kad jums galima pasitikėti... Matote, pinigai tikrai nemaži. Savininkas, be abejo, jums atsilygins...

- *Man?* Ne, *jums!* Juk *jūs* radote piniginę.

- Na, jeigu primygtinai reikalaujate, aš paimsiu nedidelę sumą, jeigu jau jūs toks skrupulingas. Nagi, čia tik šimtinės, kad jį kur! Šimto per daug, pakaktų penkiasdešimties, tikrai...

- Atsišvartuot! - rėkia kapitonas.

- Bet aš neturiu gražos iš šimto dolerių, gal geriau *jūs*...

- Atsišvartuot! - rėkia kapitonas.

- Niekio baisaus, - sako džentelmenas nuo kranto, kuris jau keletą minučių rausiasi savo pinigineje. - Niekio baisaus, viskas gerai, štai penkiasdešimt dolerių, laiduoti Šiaurės Amerikos banko - meskit man piniginę!

Ir itin sąžiningas keleivis aiškiai nenorom paima penkiasdešimt dolerių ir sviedžia džentelmeniui piniginę, o garlais tuo tarpu leisdamas garą nupūškuoja. Maždaug po pusvalandžio paaiškėja, kad „didelė suma“ - apgaulė, o visa istorija - itin aukštos klasės apmulkinimas.

Štai drąsaus mulkinimo pavyzdys. Kažkur turi vykti mitingas ar šiaip sambūris. Kelias į susirinkimo vietą eina per tiltą. Mulkintojas įsitaiso ant tilto ir mandagiai praneša visiems praeiviams apie naują grafystės įstatymą, pagal kurį už perėjimą tiltu nustatytas vieno cento mokestis pėstiesiems, du centai - asilams ir arkliams, ir taip toliau, ir taip toliau. Kai kas ima murmėti, bet niekas neprieštarauja, ir mulkintojas grįžta namo praturtėjęs dorai uždirbtais penkiasdešimčia ar šešiasdešimčia dolerių. Rinkti mokestį iš didelės minios - nepaprastai varginantis užsiėmimas.

O štai subtilaus mulkinimo pavyzdys. Bičiulis turi vieną mulkintojo vekselį, kaip pridera pasirašytą ir

užpildytą ant įprasto raudonos spalvos blanko. Mulkintojas nusiperka tuziną ar du tuščių blankų, pasikui, kasdien mirkydamas juos po vieną sriuboje, laiko iškėlęs rankoje ir pratina savo šunį šokinėti, o paskui atiduoda jam blanką kaip *bonne bouchée*¹³⁸. Suėjus skolos terminui, mulkintojas kartu su šunim eina pas draugą, o ten kalba ima suktis apie skolą. Draugas išima vekselį iš savo rašomojo stalo ir kai tik nori paduoti jį mulkintojui, mulkintojo šuo šoka aukštyn ir praryja dokumentą. Mulkintojas ne tik nustemba, bet ir jaučia didelį apmaudą, įsiutintas idiotiško savo šuns elgesio, ir pareiškia tvirčiausią norą gražinti skolą pagal įsipareigojimą, kai tik šis jam bus įteiktas.

Štai smulkaus mulkinimo pavyzdys. Gatvėje damą įžeidžia mulkintojo bendrininkas. Mulkintojas šoka į pagalbą skriaudžiamajai ir meiliai iškaršęs savo bičiuliui kailį pasisiūlo palydėti damą iki jos namų. Čia jis prideda ranką prie širdies, kuo pagarbiausiai nusilenkia ir atsisveikina. Ji meldžia jį, savo išgelbėtoją, užėti ir susipažinti su jos vyresniuoju broliu ir tėtušiu. Išgelbėtojas atsidusęs atsisako.

- Nejaugi nėra būdo, - murma ji, - kuriuo galėčiau jums atsidėkoti?

¹³⁸ Gardų kąsnelį (*pranc.*).

- Kodėl gi ne, ponija, yra. Gal būtumėt tokia maloni ir paskolintumėt porą šilingų?

Dama, iš pradžių baisiausiai sumišusi, nutaria čia pat apalpti, bet pagalvojusi atidaro piniginę ir išima reikalaujamą sumą. Tai, kaip sakiau, smulkaus masto mulkinimas, nes pusė pasiskolintų pinigų turi būti sumokėta džentelmeniui, kuris apsiėmė užkabinti damą gatvėje ir už tai sutiko gauti į kailį.

Taip pat menkas, tačiau moksliškas mulkinimo būdas yra toks. Tavernoje mulkintojas prieina prie baro ir paprašo dviejų pynių tabako. Gavęs prašomą daiktą, jis pavarto tabaką rankoje ir sako:

- Man šis tabakas nelabai patinka. Klausykite, pasiimkit tą tabaką ir įpilkit man taurę brendžio su vandeniu.

Brendis su vandeniu paduodamas ir išgeriamas, ir mulkintojas pasuka prie durų. Bet jį sustabdo tavernos šeimininko balsas:

- Man rodos, sere, jūs pamiršote užmokėti už brendį su vandeniu...

- Sumokėti už brendį? Bet juk aš jums už jį atidaviau tabaką! Ko jūs dar norite?

- Bet, sere, atleiskite, tačiau nepamenu, kad būtumėt sumokėjęs už tabaką...

- Ką norite tuo pasakyti, niekadėjau?! Ar aš jums negražinau tabako? Argi ne jis *anava ten* guli? O gal norite, kad mokėčiau už tai, ko nepaėmiau?

- Bet, sere, - lemena smuklininkas, - bet, sere...

- Kokie čia gali būti „bet“, - nutraukia jį mulkintojas didžiai pasipiktinęs. - Jokių „bet“ ir nekrėskite juokų su praeiviais!

Ir trenkęs durimis jis nueina savais keliais.

O štai dar vienas protingo mulkintojo pavyzdys, žavingas savo paprastumu. Žmogus, pametęs piniginę, paduoda į *vieną* iš didelio miesto dienraščių skelbimą su smulkiu aprašymu.

Mūsų mulkintojas persirašo iš laikraščio *duomenis*, pakeisdamas pavardę, žodžių tvarką ir *adresą*. Pavyzdžiui, originalas yra ilgas, žodingas, su antrašte „Pamesta piniginė!“ ir prašymu, kad radusysis grąžintų vertybę į Tomo gatvę Nr. 1. Nuorašas - glaustas, su trumpa antrašte „Radiniai“ ir nurodytu adresu: Diko gatvė, Nr. 2 arba Hario gatvė, Nr. 3, kur gyvenęs piniginės savininkas. Maža to, skelbimas paduodamas į penkis ar šešis laikraščius ir pasirodo vos kelioms valandoms praėjus po originalo išspausdinimo. Pametęs piniginę žmogus, perskaitęs šį skelbimą, vargu ar ims sieti jį su savo nelaime. Ir, žinoma, penki ar šeši šansai prieš vieną,

kad radėjas kreipsis mulkintojo pakištu adresu, o ne ten, kur paskelbta tikrojo savininko pavardė. Mulkingojas, užmokėjęs tam tikrą sumą kaip padėką, įsideda piniginę kišenėn ir papusto padus.

Labai panašus ir kitas atvejis. Aukštuomenės dama kažkur gatvėje pameta brangų žiedą su deimantu. Už jo suradimą ji siūlo keturiasdešimties ar penkiasdešimties dolerių atlyginimą, savo skelbime smulkiai aprašydama, kaip atrodo brangakmenis, aptaisas, ir pareiškia, kad atnešusiam žiedą į tokį ir tokį namą tokioje ir tokioje gatvėje, atlyginimas bus išmokėtas *nedelsiant* ir be jokių klausimų. Praėjus dienai ar dviem, kai damos nėra namuose, prie tokio ir tokio namo tokioje ir tokioje gatvėje pasigirsta skambutis. Pasirodo tarnas ir svečias teiraujasi, ar šeimininkė namuose. Išgirdęs stulbinamą naujieną, kad jos nėra, lankytojas baisiausiai susikremta. Jis turįs labai svarbų asmeninį reikalą, nes jam teko laimė surasti deimantinį žiedą. Bet gal būsią geriau, jei jis užsuksiąs kurią kitą dieną. „Jokiu būdu!“ – sušunka tarnas. „Jokiu būdu!“ – sušunka atskubėjęsios jam į pagalbą damos sesuo ir moša. Žiedas garsiai atpažįstamas, pinigai sumokami, ir radėjas kone grūste išgrūdamas pro duris. Dama grįžta namo ir pareiškia šiokį tokį nepasitenkinimą savo seseriai ir

mošai, sumokėjusioms keturiasdešimt ar penkiasdešimt dolerių už žiedo *fac-similé*¹³⁹, pagamintą iš gryniausios geležies ir stiklo.

Kadangi mulkinimui nėra galo, jo gali neturėti ir ši esė, jeigu sumanyčiau vardyti bent pusę tų variantų ir atmainų, į kurias išsirutuliojo šis mokslas. Todėl esu priverstas užbaigti savo rašinį, užbaigti labai padoraus, bet ir įmantraus mulkinimo atvejo aprašymu, kuris neseniai nuskambėjo mūsų mieste ir buvo pakartotas dar keliose nesusitupėjusiose Valstijų vietose.

Vidutinio amžiaus vyriškis atvyksta į miestą nežinia iš kur. Jis nepaprastai kruopštus, apdairus, rimtas, viską pasveriantis. Apsirengęs be priekaištų, bet kukliai, be puikavimosi. Jis dėvi baltą kaklaraištį, storapadžius patogius batus ir kelnes be petnešų. Visa jo išvaizda, tiesą sakant, byloja apie tai, kad jis pasiturintis, orus, visų gerbiamas „biznio žmogus“ *par excellence*¹⁴⁰, griežtas, iš pažiūros šiurkštus, bet geros širdies žmogus, kokius regime šiuolaikinėse melodramose – vaikinai, kurie tiek daug prižada, kurie viena ranka beria ginėjas, o kita, paprasčiau-

¹³⁹ Kopija (*pranc.*).

¹⁴⁰ Tikrąją žodžio reikšmę (*pranc.*).

siais komerciniais sumetimais, iškrato paskutinį skatiką. Jis labai išrankiai ieškosi sau buto. Jis nemėgsta vaikų. Jam patinkanti ramybė, jis viską praradęs daryti sistemingai – todėl nori gyventi privačiai, nedidelės sudėties, gerbiamoje ir religingoje šeimoje. Dėl kainos jis nesidera, vienintelė sąlyga – kad mokėti už butą jis galėtų kiekvieno mėnesio pirmąją (šią dieną antra), ir radęs tinkamą šeimninę meldžia ją *nieku gyvu* nepamiršti šios taisyklės ir atsiųsti jam sąskaitą, o kartu ir kvitą lygiai dešimtą valandą ryto kiekvieno mėnesio *pirmąją* dieną ir jokių būdu neatidėlioti to reikalo kitai dienai.

Šitaip susitvarkęs, mūsų verteiva išsinuomoja patalpas kontorai greičiau solidžiam, nei madin game miesto kvartale. Labiausiai jis nekenčia apsimetinėjimo. „Kur baisiai pučiamasi, – sako jis, – ten retai slypi rimtas reikalas.“ Toji mintis padaro šeimninkei tokį didelį išpūdį, kad ši nieko nelaukdama užsirašo ją pieštuku šeimyninės Biblijos Saliamono išminties knygos paraštėje.

Kitas žingsnis – skelbimas, maždaug toks, kaip šis, įdėtas svarbiausiuose miesto laikraščiuose, imančiuose po šešis pensus už skelbimą; skatiki nių laikraščių vengiama, nes jiems stinga „orumo“, be to, jie reikalauja už visus skelbimus mokėti iš

anksto. O mūsų komersantas šventai tiki, kad už darbą reikia mokėti tada, kai jis atliktas.

„REIKALINGI. Šio skelbimo padavėjai planuoja išplėtoti mieste komercinę veiklą, kuriai reikalingi trys ar keturi sumanūs ir kompetentingi klerkai, kuriems bus mokamas gana nemažas atlyginimas. Rekomendacijas prašome teikti tik pačias geriausias ir liudijančias ne tiek apie dalykines savybes, kiek apie dorovines nuostatas. Kadangi darbas susijęs su didžiule atsakomybe ir didelėmis sumomis pinigų, kurios eis per įdarbintųjų rankas, pageidautina, kad kiekvienas, priimtas į darbą, įneštų penkiasdešimties dolerių užstatą. Todėl asmenis, negalinčius įmokėti minėto mokesčio ir neturinčius pakankamų įrodymų apie savo dorovines savybes, prašome nesikreipti. Kandidatų laukiame nuo dešimtos iki vienuoliktos priešpiet ir nuo ketvirtos iki penktos popiet.

Bogzas, Hogzas, Frogzas, Logzas ir Ko.

Dog stritas 110.“

Iki trisdešimt pirmosios to mėnesio dienos skelbimas atveda į Bogzo, Hogzo, Frogzo, Logzo ir kompanijos kontorą gal penkiolika ar dvidešimt jaunu, religingų džentelmenų. Tačiau mūsų komersantas neskuba su jais pasirašyti sutarties – argi galima

skubėti žmogui, dirbančiam rimtą darbą? – ir tik tada, kai po griežto egzamino išsiaiškinamas jau-nuolių santykis su religija, jie priimami į darbą ir gauna iš Bogzo, Hogzo, Frogzo, Logzo ir Ko firmos pakvitavimus už savo penkiasdešimt dolerių – tie-siog dėl apsidraudimo. Kito mėnesio pirmosios die-nos rytą buto šeimininkė neįteikia sąskaitos, kaip žadėjusi – tai apsileidimas, už kurį ji, be abejo, būtų sulaukusi priekaištų iš kilnaus garbingos firmos su -ogz galūnėmis vadovo, jeigu šis būtų pasistengęs pasilikti mieste tuo tikslu dar bent dieną ar dvi.

Tuo tarpu policininkai nusivarė nuo kojų laks-tydami po miestą ir sugebėjo tik labai vaizdingai nusakyti, kad gerbiamas džentelmenas „dingęs kaip dūmas“, kas išmanantiems reiškia, jog jis yra N. E. 1., o tai savo ruožtu reiškia ne ką kita, kaip klasikinį posakį – *non est inventu*¹⁴¹. Tuo tarpu džentelme-nai visi kaip vienas tampa ne tokie religingai ma-santys; šeimininkė perka už visą šilingą trintuką ir kruopščiai ištrina žodžius, kuriuos kažkoks kvailys pakraigliojo šeimyninės Biblijos Saliamono išminties knygos paraštėje.

¹⁴¹ Nerastas (*lot.*).

AKINIAI

Prieš daug metų buvo labai madinga pajuokti „meilę iš pirmo žvilgsnio“; tačiau mąstantys žmonės, kaip ir giliai jaučiantys, visuomet įrodinėjo, kad tokia meilė yra. Šiuolaikiniai atradimai toje srityje, kurią būtų galima pavadinti etiniu magnetizmu, arba magnetoestetika, leidžia laikyti pačiais natūraliausiais ir todėl tikriausiais bei stipriausiais tuos žmonių jausmus, kurie tarsi elektros srove sujungia širdis simpatija – žodžiu, skaisčiausi ir patvariausi dvasiniai saitai esti tie, kurie užsimezga iš PIRMO žvilgsnio. Išpažintis, kurią aš ketinu atlikti, bus dar vienas iš beveik jau nesuskaičiuojamų pavyzdžių, įrodančių šio teiginio teisingumą.

Mano pasakojimas reikalauja, kad būčiau smulkmenišką. Esu dar labai jaunas – neturiu nė dvidešimt dvejų metų. Dabartinė mano pavardė yra labai paprasta ir netgi plebėjiška – Simpsonas. Aš sakau „dabartinė“, kadangi šią pavardę gavau visai neseniai – ji man buvo juridiškai suteikta tik praėjusiais metais, kad galėčiau paveldėti didelį turtą,

kuri man paliko tolimas giminaitis, eskvairas Adolfas Simpsonas. Testamente buvo nurodyta sąlyga priimti testatoriaus pavardę – ne vardą, o pavardę; mano vardas yra Napoleonas Bonapartas, tiksliau, toks yra mano pirmasis ir antrasis vardai.

Priėmiau Simpsono pavardę nenoromis, kadangi visiškai teisėtai didžiavausi savo tikrąja Fruasarų pavarde, manydamas, jog galiu atsekti savo kilmę iš nemirtingojo „Kronikų“ autoriaus^{P1}. Kadangi pradėjome kalbėti apie pavardes, norėčiau paminėti keistą dalyką: kai kurių mano artimų giminaičių pavardės labai panašios. Mano tėvas – ponas Fruasaras iš Paryžiaus. Jo žmona – mano motina, ištekėjusi penkiolikos metų, buvo panelė Kruasar, vyresniojo bankininko Kruasarų duktė; bankininko Kruasarų žmona, kažkokio Viktoro Vuasarų vyresnioji duktė, ištekėjo vos šešiolikos metų. Ponas Vuasaras – nors labai keista – buvo vedęs žmoną panašia pavarde – Muasar. Tekėdama ji buvo dar beveik vaikas, taip kaip ir jos motina, ponija Muasar, kuri, eidama prie altoriaus, teturėjo vos keturiolika metų. Tokios ankstyvos vedybos Prancūzijoje yra įprastas dalykas. Taigi Muasarai, Vuasarai, Kruasarai ir Fruasarai – visi jie yra mano tiesioginiai giminės. Bet aš, kaip sakiau, pagal juridinį aktą, tapau Simpsonu, nors ši pavardė

man buvo tokia atstumianti, jog vienu metu ėmiau net dvejoti, ar priimti palikimą su šituo nereikalingu ir nemalonių priedu.

Jeigu kalbėsime apie mano asmeninius privalumus, aš nesijaučiu nuskriaustas. Priešingai, man atrodo, kad esu dailiai nuaugęs, o mano veidą devynios dešimtosios žmonių pavadintų gražiu. Ūgis – penkios pėdos ir vienuolika colių. Plaukai – juodi, garbanoti. Nosis gana taisyklingos formos. Akys didelės ir pilkos, ir nors iš tiesų aš labai blogai matau, tačiau, pažvelgęs man į akis, niekas to nebūtų įtaręs. Aš visą laiką krimtausi dėl silpno regėjimo ir išbandžiau įvairiausias gydymo priemones, išskyrus akinius. Kadangi buvau jaunas ir išvaizdus, savaime suprantama, nenorėjau akinių ir griežtai atsisakiau juos nešioti. Iš tiesų sunku įsivaizduoti, kas labiau darkytų jauną veidą, suteiktų jam perdėtą rimtumą, netgi šventeivišką ir senatvišką išraišką. Kita vertus, žmogus, nešiojantis akyje monoklį, atrodo nenatūraliai, tarsi koks dabišius. Iki šiol man buvo pavykę išsiversti ir be akinių, ir be monoklio. Bet aš per daug įsigilinau į šias, tik man rūpimas, detales, kurios pagaliau nėra tokios reikšmingos. Noriu tik pridurti, kad esu sangvini-

kas, ūmaus, karšto būdo, kupinas entuziazmo – ir kad visą gyvenimą buvau didelis moterų gerbėjas.

Vieną praėjusios žiemos vakarą kartu su savo draugu Talbotu įžengiau į P. teatro ložę. Atėjome pasiklausyti operos. Afišos skelbė, jog spektaklis bus nepaprastai įdomus, ir salė buvo perpildyta. Tačiau mes atvykome laiku, ir mums rezervuotas priešakines vietas prasibrovėme gana nesunkiai.

Dvi valandas mano draugas, tikras muzikos aistruolis, visą dėmesį buvo sutelkęs į sceną; o aš stebėjau publiką, kurios daugumą sudarė miesto elitas. Patenkinęs savo smalsumą, buvau benukreipias akis į primadoną, bet mano žvilgsnį staiga prikaustė figūra, sėdinti atskiroje ložėje, figūra, kurios iki šiol nebuvau pastebėjęs.

Nors gyvenčiau ir šimtą metų, niekada neužmirščiau to gilaus susijaudinimo, kuris apėmė mano dvasią bežiūrint į šią figūrą. Tai buvo tokia moteris, kad nuostabesnės aš niekada nebuvau regėjęs. Ji sėdėjo veidą visiškai nusukusi į sceną, ir iš pradžių negalėjau jo įžiūrėti – tačiau jos išvaizda buvo dieviška; joks kitas žodis negali apibūdinti tokios grožio didybės, ir netgi žodis „dieviškas“ popieriaus lape atrodo juokingai blankus.

Magiškoji moters figūros galia – moteriško grakštumo burtai – tai jėgos, kurioms aš niekada neįstengdavau atsispirti; o čia buvo gyva įkūnyta gracija, mano labiausiai nesutramdomų ir karščiausių svajonių *beau idéal*¹⁴². Ložė buvo taip įrengta, kad nepažįstamąją galėjau kone visą matyti; ji buvo kiek aukštesnė negu vidutinio ūgio, sakytum, netgi didinga. Akį džiugino tobulas jos figūros apvalumas ir *tour-nure*¹⁴³. Moters galva, nors mačiau tik pakaušį, savo grožiu galėjo varžytis su graikų Psichės galva, o elegantiška skrybėlaitė iš *gaze aérienne*¹⁴⁴, primenanti man Apulėjaus^{P2} *ventum textilem*¹⁴⁵, dar labiau ryškino jos bruožus. Dešinioji moters ranka gulėjo ant ložės baliustrados, ir jos ideali linijų harmonija priverė suvirpėti kiekvieną mano nervą. Viršutinę rankos dalį dengė plati, dukšli, dabar tokia madinga rankovė. Ji siekė truputį žemiau alkūnės. Iš po jos kyšojo kita, labai plonos medžiagos aptempta rankovė, su puošnių nėrinių rankogaliu, kuris grakš-

¹⁴² Grožio idealas (*pranc.*).

¹⁴³ Laikysena (*pranc.*).

¹⁴⁴ Permatomo audinio (*pranc.*).

¹⁴⁵ Lengvą audinį (*lot.*).

čiai krito ant riešo, nedengdamas tik laibų pirštelių; ant vieno jų žėrėjo žiedas su briliantu, kuris, kaip iš karto pastebėjau, buvo didžiulės vertės. Žavingą jos riešo apvalumą dar labiau paryškino apyrankė, taip pat išdailinta nuostabiais brangakmeniais, o tai, be abejonės, bylojo tiek apie savininkės turtingumą, tiek ir apie rafinuotą skonį.

Tarsi suakmenėjęs kokį pusvalandį spoksojau akis įbedęs į šį karališką reginį; ir tada aiškiai supratau, kokie įtikinami ir teisingi iš žmonių girdėti ar dainose sudėti žodžiai apie „meilę iš pirmo žvilgsnio“. Mane užliejo tokie jausmai, kokių nebuvau patyręs netgi pačių žymiausių gražuolių draugijoje. Nepaaiškinama, sakytum, magnetinė jėga, traukianti sielą prie sielos, prikaustė ne tik žvilgsnį, bet ir visas mano mintis bei jausmus prie žavingojo reginio priešais mane. Supratau – jaučiau – žinojau, kad įsimylėjau giliai, beprotiškai, be galo – netgi neišvydęs mylimo žmogaus veido. Tokia galinga buvo pagavusi aistra, jog tikrai galvojau: jeigu jos veido bruožai pasirodytų esą netgi visai paprasti, mano jausmai vis tiek neatvėstų; tokia nenormali yra vienintelės tikros meilės – meilės iš pirmo žvilgsnio – jėga, ir taip mažai iš tiesų ji priklauso nuo išorinių sąlygų, nors tik jos, rodos, ją sukuria ir palaiko.

Kai taip susižavėjęs žvelgiau į šį puikų reginį, netikėtas pagyvėjimas salėje priverstė moterį pasukti galvą mano pusėn, ir aš pamačiau ją iš profilio. Jos grožis pranoko mano lūkesčius – tačiau veide taip pat buvo kažkas, kas mane apvylė, nors ir negalėjau pasakyti kas. Pasakiau „apvylė“, bet tai visai ne tas žodis. Jaučiausi kartu ir susijaudinęs, ir aprimęs. Dabar mano jausmai buvo ne tokie audringi; mane užliejo tylus susižavėjimas – susižavėjimo kupina ramybė. Šitokius jausmus greičiausiai sukėlė jos motiniškas, tiesiog madoniškas veidas, tačiau tuo-ju pat supratau, kad ne vien tai. Kažkas nesu-vo-kiama – paslaptis, kurios negalėjau įspėti – slypėjo jos bruožuose ir kėlė man nerimą, žadino susidomė-jimą. Žodžiu, mano būseną buvo kaip tik tokia, kuri jautrų jaunuolį gali pastūmėti bet kokiai beprotybei. Jeigu dama būtų buvusi viena, nedvejodamas būčiau užėjęs į jos ložę ir surizikavęs ją prakalbinti; bet, laimė, kad su ja dar sėdėjo kažkoks džentelmenas ir nuostabiai graži moteris, iš visko sprendžiant, keleriais metais jaunesnė už mano nepažįstamąją.

Mintyse kūriau tūkstančius planų, galvodamas, kaip ateityje galėčiau būti pristatytas vyresniajai damai, o dabar geidžiau bent ryškiau pamatyti jos grožį. Persėsti arčiau jos negalėjau – teatras buvo

perpildytas, o griežti naujausio etiketo reikalavimai draudė tokiais atvejais naudotis žiūronu, net jeigu būčiau jį turėjęs – bet žiūrono aš neturėjau – ir beviltiškai nusiminiau.

Galiausiai nusprendžiau kreiptis į savo draugą.

– Talbotai, – tariau, – tu turi žiūroną. Duok man jį.

– Žiūroną? Aš? O kam gi, tavo nuomone, jis man reikalingas? – Ir jis nekantraudamas nusigręžė į sceną.

– Bet, Talbotai, – nenurimau aš, judindamas jį už peties, – būk geras, paklausyk manęs. Ar matai tą ložę? Ne, ne tą, kitą. Ar tau kada nors teko regėti tokią žavingą moterį?

– Nėra abejonės, ji labai graži, – atsakė jis.

– Įdomu, kas ji tokia?

– O, šventieji angelai, argi tu *nežinai*, kas ji? „Jei nepažįsti jos, vadinasi, ir pats esi nežinomas^{P3}.“ Tai žymioji ponia Laland, išgarsėjusi šių laikų gražuolė, apie kurią kalba visas miestas. Nepaprastai turtinga – našlė, puiki partija – ką tik atvyko iš Paryžiaus.

– Pažįsti ją?

– Taip, turėjau garbės.

– Pristatysi mane?

- Žinoma, su didžiausiu malonumu. Kada pageidauji?

- Rytoj, pirmą valandą, užėsiu tavęs į B. viešbutį.

- Puiku. O dabar, prašau, prikašk liežuvį, *jei* gali.

Buvau priverstas išpildyti šį Talboto prašymą, nes jis pasidarė visai kurčias mano tolesniems klausimams ir likusią vakaro dalį buvo įsigilinęs tik į tai, kas vyksta scenoje.

Visą šį laiką aš negalėjau atitraukti akių nuo ponios Laland, ir pagaliau man nusišypsojo laimė, – pamačiau visą jos veidą. Jis buvo įstabaus grožio – širdis man tai pasakė daug anksčiau, kai Talbotas dar nebuvo patenkinęs mano smalsumo – ir vis dėlto kažkas nesuvokiama tebejaudino mane. Galiausiai nusprendžiau, kad mano jausmus paveikė savotiškas jos veido rimtumas, liūdnumas ar, tiksliau, nuovargis, dėl to jis atrodė ne toks jaunas ir skaisčius; tačiau tas nuovargis teikė jam nežemiško švelnumo ir didingumo, todėl, suprantama, dešimterio-pai labiau žavėjo mano romantišką ir jautrią sielą.

Taip besigėrėdamas nepažįstamąja, staiga didžiai susijaudinęs supratau, kad ji pajuto mano įdėmų žvilgsnį, kadangi vos pastebimai krustelėjo. Bet aš buvau taip užkerėtas, jog negalėjau nė akimirką atplėšti akių. Ji nususuko, ir aš vėl temačiau nelygi-

nant skulptoriaus iškaltus jos pakaušio kontūrus. Po keleto minučių, tarsi netverdama smalsumu, ar aš dar tebežiūriu, ji pamažu pasuko galvą ir vėl sutiko mano degantį žvilgsnį. Jos didelės, juodos akys tučtuoju užsimerkė ir skruostai smarkiai nuraudo. Bet kaip aš nustebau, kai pamačiau, kad ji ne tik nenusisuko, bet netgi paėmė kabantį ant dirželio lornetą – pakėlė jį – prisidėjo prie akies ir keletą minučių įdėmiai, neskubėdama apžiūrinėjo mane.

Jeigu perkūnas būtų trenkęs man po kojų, nebūčiau labiau apstulbęs – ne įžeistas, ne pasipiktinęs – tik apstulbęs; nors toks iššaukiantis bet kurios kitos moters poelgis būtų įžeidęs ir papiktinęs. Bet ji viską darė taip rimtai – taip *abejingai* – taip laisvai – tokia didinga poza, kad to jokių būdu negalėjai laikyti įžūlumu, ir aš jaučiau vien tik susižavėjimą ir nuostabą.

Pastebėjau, kad iš pradžių ji tik žvilgtelėjo į mane ir jau buvo benuleidžianti lornetą, bet paskui, tarsi apsigalvojusi, vėl pakėlė jį prie akių ir kelias minutes – mažiausiai penkias – susikaupusi žiūrėjo į mane.

Šis poelgis, toks neįprastas Amerikos teatruose, atkreipė visų dėmesį ir sukėlė publikos šnabždesį ir sujudimą, dėl to aš kiek sutrikau, tačiau poniai Laland tai nepadarė nė mažiausio įspūdžio.

Patenkinusi savo smalsumą – jeigu tai buvo smalsumas – ji nuleido lornetą ir vėl ramiai nukreipė žvilgsnį į sceną; dabar ji vėl sėdėjo į mane profiliu. Aš toliau žiūrėjau į ją neatplėšdamas akių, nors puikiai žinojau, kad elgiuosi netaktiškai. Pagaliau pastebėjau, kad pamažu ir atsargiai dama pakreipė galvą, ir veikiai įsitikinau, kad ji tik apsimeta žiūrinti į sceną, o iš tikrųjų atidžiai stebi mane. Nėra reikalo aiškinti, kokį išpūdį padarė mano jautriai sielai toksai žavingosios moters poelgis.

Taip patyrinėjusi mane keliolika minučių, ponია Laland, tas nuostabasis mano aistros objektas, kreipėsi į ją lydėjusį džentelmeną, ir kai jie šnekėjosi, iš žvilgsnių aiškiai supratau, kad kalba apie mane.

Po to ponია Laland vėl nusigrėžė į sceną, ir, rodos, keletą minučių labai dėmesingai sekė spektaklį. Tačiau kaip aš susijaudinau, kai pamačiau ją antrą kart imant prie šono kabantį lornetą; nekreipdama dėmesio į vėl kilusį publikos sujudimą, ji apžiūrinėjo mane nuo galvos iki kojų su tuo pačiu nuostabiu santūrumu, kuris anksčiau buvo mane taip sužavėjęs ir sugluminęs.

Šis stebinantis poelgis suaudrino mano jausmus, – sukėlė tikrą meilės kliedesį – ir, užuot išmušęs iš pusiausvyros, suteikė drąsos. Apsėstas bepro-

tiškos meilės, užmiršau viską, man prieš akis stovėjo tik ši didinga grožio vizija. Nutaikęs progą, kai opera buvo pavergusi visą salę, sugavau ponios Laland žvilgsnį ir mažumėlę, tačiau gana aiškiai linktelėjau galvą.

Jos veidas užsiplieskė – ji nukreipė akis – paskui atsargiai ir lėtai apsidairė, tarsi norėdama įsitikinti, ar mano neatsargus veiksmas nebuvo pastebėtas, – ir pasilenkė prie šalia sėdinčio džentelmeno.

Tik dabar pajutau, kokį baisų netaktą padariau, ir nelaukiau nieko kito, tik viešo pasmerkimo; man prieš akis iškart šmėkstelėjo rytojaus dvikovos pistoletai. Tačiau netrukus pajutau didelį palengvėjimą – dama, netarusi nė žodžio, padavė džentelmeni spektaklio programą; gal skaitytojas galės bent apytikriai įsivaizduoti mano nustebimą – mano visišką suglumimą – beprotišką chaosą širdyje ir sieloje, – kai po valandėlės, slapčiomis apsižvalgiusi, ji vėl pažvelgė į mane savo skaisčiomis akimis, po to vos vos nusišypsojo, parodydama žvilgančią eilę perlinių dantų, ir du kartus aiškiai, ryžtingai ir nedviprasmiškai linktelėjo galvą.

Nėra reikalo, aišku, aprašinėti mano džiaugsmo, – mano linksmybės – neišmatuojamos ekstazės. Jeigu dėl per didelės laimės žmogus galėtų išeiti iš proto,

tai šią valandėlę aš tikrai buvau it pamišęs. Aš mylėjau. Jaučiau, jog tai *pirmoji* mano meilė – kilni, neaprašoma. Tai „meilė iš pirmo žvilgsnio“, ir iš pirmo žvilgsnio pripažinta ir *atliepta*.

Taip, atliepta. Argi galėjau bent akimirką tuo suabejoti? Kaip kitaip galėjau suprasti šį damos poelgį – tokios gražios – tokios turtingos – tokios tobulos – tokios kultūringos ir tokios kilmingos, taip visų gerbiamos, kokia, jaučiau, buvo ponია Laland? Taip, ji mylėjo mane – į mano karštą meilę atsakė tokia pat akla – tvirta – be išskaičiavimo – nevaržoma – lygiai tokia pat beribe meile, kaip ir mano paties! Tačiau netrukus nusileido uždanga ir nutraukė šias žavias mano svajones ir mintis. Publika ėmė skirstytis; salėje kilo įprastinis sambrūzdis. Skubiai atsiveikinęs su Talbotu, iš paskutiniųjų stengiausi prasibrauti kuo arčiau ponios Laland. Bet spūstis buvo tokia didelė, kad niekaip nesugebėjau prie jos priartėti ir pasukau namo; nors skaudžiai išgyvenau, kad negalėjau palytėti bent jos suknelės krašto, guodžiausi mintimi, jog rytoj būsiu damai oficialiai pristatytas.

Pagalčiau tas rytojus atėjo, tai yra išaušo diena po ilgos ir varginančios laukimo nakties; o paskui vėl tarsis vėžlio žingsniu slinko niūrios, nesuskaičiuoja-

mos valandos iki „pirmos“. Bet, kaip sakoma, net ir Stambulas nėra amžinas – pasibaigė ir šis kankinantis laukimas. Laikrodis išmušė pirmą. Vos tik nutilo dūžio garsas, užėjau į B. viešbutį ir pasiteiravau, ar yra Talbotas.

– Nėra! – atsakė Talboto tarnas.

– Nėra! – pakartojau aš, atsitraukdamas atbulas keletą žingsnių. – Leiskite pasakyti, mielas, kad tai visiškai neįtikėtina, tiesiog neįmanoma; ponas Talbotas *negali būti* išėjęs. Ką jūs turite galvoje, sakydamas, kad jo nėra?

– Nieko, sere, tik tą, kad pono Talboto nėra. Tai ir viskas. Vos papusryčiavęs, jis išjojo į S. ir pasakė, kad grįšiąs į miestą tik po savaitės.

Stovėjau it suakmenėjęs iš siaubo ir pasipiktinimo. Norėjau kažką pasakyti, bet liežuvis neklausė. Pagaliau staigiai apsisukau ir išėjau, išbalęs nuo įniršio, mintyse siūsdamas visą Talbotų giminę į pragaro gelmes. Buvo aišku, kad mano gerbiamas draugas, *il fanatico*¹⁴⁶, visai pamiršo mūsų susitikimą – pamiršo, vos tik susitarėme. Jis niekada per daug skrupulingai nesilaikydavo žodžio. Nebuvo ką daryti; šiaip taip sutramdęs pyktį, paniuręs bas-

¹⁴⁶ Fanatikas (*it.*).

čiausi gatvėmis, tuščiai klausinėdamas kiekvieną sutiktą pažįstamą vyrą apie ponią Laland. Paaiškėjo, kad visi buvo apie ją girdėję – daugelis netgi matę – bet tik keletas ją pažinojo, nes mieste ji gyvenanti vos kelios savaitės. Tačiau ir tie buvo dar taip mažai pažįstami, jog nedrįso ar nenorėjo pristatyti jai manęs rytinio vizito metu. Ir kai aš, visai netekęs vilties, stovėjau su trimis draugais, kalbėdamas apie tą viską nustelbiantį mano širdies objektą, tą akimirką pats objektas pravažiavo pro šalį.

– Garbės žodis, tai ji! – sušuko vienas mano draugų.

– Nuostabiai graži! – pridūrė antras.

– Angelas, vaikščiojantis žeme! – riktelėjo treysis.

Aš pasukau galvą, pamažu artėjo ekipažas, o jame sėdėjo stebuklingoji vizija iš operos, lydima jaunesnės damos, kuri vakar buvo su ja ložėje.

– Jos draugė taip pat labai patraukli, – pastebėjo pirmasis.

– Nuostabi, – pridūrė antrasis. – Vis dar tokia pat puiki; iš tiesų menas daro stebuklus. Garbės žodis, ji atrodo geriau negu prieš penkerius metus, kai ją mačiau Paryžiuje. Vis dar tebėra graži moteris, ar ne tiesa, Fruasarai... atleiskite, Simpsonai?

- Vis dar! - nusistebėjau aš. - O kodėl ji turėtų būti negraži? Bet, palyginti su drauge, ji yra tarsi žvakė prieš vakarinę žvaigždę arba jonvabalis prieš Antareso^{P4} šviesulį.

- Cha cha cha! Žinokite, Simpsonai, jūs turite nuostabų talentą daryti atradimus, ir dar tokius originalius.

Su šiais žodžiais mes išsiskyrėme, o vienas iš trijų mano draugų ėmė niūniuoti dainelę iš linksmo vodevilio. Nugirdau tik šiuos žodžius:

*Ninon, Ninon, Ninon à bas -
À bas Ninon De L'Enclos!*¹⁴⁷

Šios trumpos scenos metu vienas dalykas mane kartu ir paguodė, ir dar labiau sužadino degančią aistrą. Kai ekipažas važiavo pro mus, pastebėjau, jog ponias Laland mane pažino; negana to - ji apdovanojo mane tokia angeliška šypsena, kokia dar niekas žemėje nėra šypsojęs.

Praradęs viltį būti oficialiai supažindintas, buvau priverstas laukti, kol Talbotas teiksisi grįžti į miestą.

¹⁴⁷ Šalin Ninon, Ninon, Ninon -

Šalin Ninon de Lanklo^{P5}! (*pranc.*).

O kol kas uoliai lankiau visas pramogų vietas, turinčias gerą vardą; ir pagaliau tame pačiame teatre, kur pirmą kartą ją pamačiau, turėjau neapsakomą laimę vėl ją sutikti ir dar kartą pasikeisti žvilgsniais. Bet tai įvyko tik po dviejų savaitių. O *iki tol* aš kasdien teiravausi viešbutyje Talboto ir kiekvieną kartą niršau, išgirdęs jo tarno amžiną „ne, dar negrįžo“.

Taigi tą vakarą, kai ją vėl pamačiau teatre, aš buvau kone pamišęs. Sužinojau, kad ponija Laland yra paryžietė – neseniai atvykusi iš Paryžiaus – o jeigu ji staiga išvažiuos? Išvažiuos, Talbotui nesugrįžus – ir gal ją visam laikui prarasiu? Tokia baisi mintis man buvo tiesiog nepakeliama. Kadangi mano būsimai laimei grėsė pavojus, ryžausi veikti drąsiai ir vyriškai. Žodžiu, pasibaigus spektakliui, nusekiau damą iki jos namų, įsidėmėjau adresą, o kitą rytą pasiunčiau jai ilgą, išsamų laišką, kuriame išliejau visą širdį.

Rašiau jai drąsiai, laisvai – žodžiu, aistringai! Nieko neslėpiau – netgi savo silpnybių. Prisiminiau romantiškas mūsų pirmojo susitikimo aplinkybes – netgi tuos mudviejų žvilgsnius. Taip įsidrąsinau, jog net prisipažinau, jog neabejoju dėl jos meilės; šis įsitikinimas bei mano jausmų stiprumas, rašiau, pateisins tokią, kitu atveju nedovanotiną, mano elgesį.

Be to, parašiau jai apie savo nuogąstavimą, kad ji galinti išvykti iš miesto anksčiau, kai dar oficialiai nebūsiu jai pristatytas. Šį laišką, patį aistringiausią gyvenime, užbaigiau atvirai aprašydamas savo padėtį – išteklius – ir siūlydamas širdį ir ranką.

Laukdamas atsakymo neapsakomai kankinausi. Rodės, ištisas šimtmetis praslinko, kol jį gavau.

Taip, *tikrai gavau*. Nors ir kaip tai atrodytų romantiška, iš tiesų gavau laišką nuo ponios Laland – žavingosios, turtingosios, dievinamosios ponios Laland. Jos akys – jos nuostabios akys nemelavo, taip, kaip ir kilni širdis. Kaip tikra prancūzė, ji pakluso nuoširdžiam savo proto balsui – kilniems prigimties impulsams, – paniekindama įsisenėjusių pasaulio skrupulus. Ji *nepasityčiojo* iš mano pasiūlymų. Ji neapsidengė tylos skraiste. Ji *negrąžino* mano laiško neatplėšto. Priešingai, ji atsiuntė man atsakymą, parašytą savo pačios grakščia rankele. Štai kas buvo jame pasakyta:

„Ponas Simpsonas atleis man, kad negaliu gerai rašyti jo šalies gražioji kalba. Tik neseniai atvykau ir dar nebiuvo galimybė ją *l'étudier*¹⁴⁸ .

¹⁴⁸ Išstudijuoti (*pranc.*).

Atsiprašau už šitą, dabar nioriu pasakyti – deja! Ponas Simpsonas išpėjo per daug teisingai. Ar dar reikia man kas nors pridurti? Deja! Atriado, ir taip pasakiau jau daug.

Eženi Laland“

Milijoną kartų išbučiavau šį taurių minčių laiškelių ir, be abejo, padariau su juo dar tūkstantį kitų keistenybių, kurios dabar išdilo man iš atminties. O Talbotas vis dar nebuvo grįžęs. Ak, jeigu jis būtų bent kiek nuvokęs, kokias kančias sukėlė šis išvykimas jo draugui, ar nebūtų jo užjaučianti širdis liepusi jam tuojau pat skubėti į pagalbą? Tačiau jo vis *nebuvo*. Parašiau jam. Jis atsakė. Sulaikę neatidėliotini reikalai, bet greitai sugrįšiąs. Meldė mane būti kantrų – sutramdyti savo susižavėjimą – skaityti raminančias knygas – negerti nieko stipresnio už hoką – ir ieškoti paguodos filosofijoje. Kvailys! Jeigu jis pats negali atvykti, kodėl nesusiprato atsiųsti rekomendacinio laiško? Parašiau dar kartą, maldaudamas Talbotą tai padaryti kuo greičiau. Laišką man grąžino tas pats tarnas. Niekšas jau buvo spėjęs nuvykti pas savo šeimininką į kaimą. Štai ką jis buvo prirašęs pieštuku kitoje voko pusėje:

„Vakar išvyko iš S. nežinoma kryptimi – nesakė nei kur, nei kada grįš, taigi nusprendžiau gražinti laišką, pažinęs Jūsų braižą, nes žinau, kad Jūs visada daugiau ar mažiau skubate.

Nuoširdžiai jūsų
Stabzas“

Ar bereikia pridurti, kokius prakeiksmus po viso šito siunčiau ir šeiminkui, ir jo tarnui; tačiau pyktis man nė kiek nepadėjo, o skundas nesuteikė jokios paguodos.

Beliko vienintelė išeitis – pasitikėti savo paties drąsa. Iki šiol ji man visada padėdavo, taigi nusprendžiau pasikliauti ja ir dabar. Be to, jeigu jau mes apsikeitėme laiškais, kokį gi dar mano poelgį ponias Laland būtų galėjusi palaikyti nepadoriu, prieštaraujančiu mandagumo taisyklėms? Po istorijos su laišku nuolat ėmiau stebėti jos namą ir veikiai nustaciau, kad sutemus ji visada eina pasivaikščioti po parką priešais savo kambario langus, lydima tik livrėja apsirengusio negro. Čia, tarp vešlių ir ūksmingų medžių, pilkoje švelnaus vasarvidžio vakaro prieblandoje, sulaukiau tinkamos progos ir ją pakalbinau.

Norėdamas suklaidinti ją lydintį tarną, kreipiausi į damą tvirtu balsu, tarsi senas pažįstamas. Ji iš

karto suprato šią užuominą ir šaltakraujiškai, kaip būdinga paryžietėms, ištiesė kerinčias rankutes. Tarnas tuojau atsiliko, ir mes, laimės perpildytomis širdimis, ilgai ir atvirai kalbėjome apie mūsų meilę.

Ponia Laland šnekėjo angliškai dar blogiau, negu rašė, todėl šnekučiavomės prancūziškai. Šia saldžia kalba, tinkama meilės prisipažinimams, aš daviau valią audringos prigimties įkarščiui ir, pasitelkęs visą savo iškalbą, meldžiau jos sutikimo skubiai tekėti už manęs.

Ponia Laland nusišypsojo iš tokio mano nekantrumo. Priminė seniai įgriusų etiketą – tą baidyklę, kuri tokiai daugybei žmonių neleidžia patirti laimės, iki ta laimė dingsta visiems laikams. Pasakė, kad pasielgiau neprotingai, papasakodamas draugams apie savo norą su ja susipažinti – iš to paaiškėjo, jog iki tol jos nepažinojau – ir dabar jau nebeįmanoma nuslėpti mūsų susipažinimo datos. Paskui, nutvieksta raudonio, ji priminė, jog ši pažintis yra nepaprastai trumpa. Tuojau pat susituokti būtų negražu – nepadoru – tiesiog *outré*¹⁴⁹. Visa tai ji pasakė su žaviu *naïveté*¹⁵⁰, kuris džiū-

¹⁴⁹ Įžūlu (*pranc.*).

¹⁵⁰ Naivumu (*pranc.*).

gino, tačiau drauge ir liūdino mane – aš įsitikinau, kad ji teisi. Su šypsena lūpose ji netgi apkaltino mane skubotumu, neatsargumu. Priminė, kad aš nė nežinau, kas ji tokia – kokie jos ateities planai, kokios pažintys, padėtis visuomenėje. Tyliai atsidususi, ji meldė mane dar pergaltoti savo pasiūlymą ir pavadino mano meilę apsvaigimu – atsitiktiniu blykstelėjimu – trumpalaikiu užgaidu arba fantazija, visiškai neturinčia pagrindo, trapiu vaizduotės, o ne širdies polėkiu. Ji taip kalbėjo, kol mus apgaubė tamsūs malonaus sambrėškio šešėliai – ir tada švelniu dailios rankutės paspaudimu akimirksniu kuo gražiausiai sugriovė visus savo iškeltus argumentus.

Atsakydamas jai, pasitelkiau visus sugebėjimus – kaip gali tik tikras įsimylėjęlis. Kalbėjau ilgai ir karštai apie savo atsidavimą, apie aistrą – apie jos stebinamą grožį ir apie savo didį susižavėjimą. Baigdamas mėginau priminti, kiek daug pavojų tyko meilės kelyje – o tikrosios meilės kelias niekada nebūna lygus – ir todėl pavojinga esą be reikalo ilginti šį kelią.

Šis argumentas, matyt, sušvelnino jos griežtą nusistatymą. Ji nusileido; tačiau pridūrė, kad yra dar viena kliūtis, į kurią aš tikriausiai neatkreipiau

reikiamo dėmesio. Tai labai subtilus dalykas – ir moteriai ypač sunku apie tai kalbėti; plėtodama šią temą, ji priversta aukoti savo jausmus; tačiau dėl *manęs* ji pasiryžusi bet kokiai aukai. Ji turinti galvoje *amžiaus* klausimą. Ar aš žinaš – ar aš gerai žinaš mudviejų amžiaus skirtumą? Kai vyras gerokai vyresnis už žmoną – netgi penkiolika ar dvidešimčia metų, – pasaulis tai laiko priimtiniu ir netgi įprastu dalyku; tačiau ji visuomet buvusi tos nuomonės, kad žmona *niekad* neturinti būti senesnė už vyrą. Dėl tokio nenatūralaus amžiaus skirtumo gyvenimas labai dažnai būna nelaimingas. Ji mananti, kad man ne daugiau kaip dvidešimt dveji; o aš tikriausiai nežinaš, kad manosios Eženi amžius gerokai viršija tą skaičių.

Jos žodžiuose buvo tiek kilnumo, tiek nuoširdaus orumo, jog jie sužavėjo mane – užbūrė, amžinai prikaustė prie jos. Vos galėjau sutvardyti savo džiaugsmą.

– Mieloji mano Eženi! – sušukau, – argi verta apie tai kalbėti? Jūs truputį vyresnė už mane. Bet argi tai svarbu? Pasaulio papročiai – tai visų pripažintos kvailybės. O juk tiems, kurie mylisi taip kaip mes, metai prilygsta valandoms. Sakote, kad man dvidešimt dveji; tai tiesa. Bet galėjote duoti ir dvidešimt

trejus. O jums, mano brangioji Eženi, jums ne daugiau... ne daugiau... kaip... kaip... kaip...

Aš nutilau, tikėdamasis, kad ponias Laland paties pasakys tikrąjį savo amžių. Bet prancūzės retai būna atviros ir išgirdusios painesnį klausimą visuomet randa išeitį. Taip buvo ir dabar; ponias Eženi pasigraibė kažko ant krūtinės, ir į žolę nukrito medalionas su miniatiūra, kurį aš tučtuojau pakėliau ir padaviau jai.

- Pasilikite jį, - tarė Eženi, apdovanodama mane žavingiausia šypsena. - Pasilikite jį atminimui - atminimui tos, kurią taip palankiai vaizduoja šis portretėlis. Be to, antroje medaliono pusėje galbūt rasite atsakymą į jus dominantį klausimą. Šiuo metu jau, suprantama, per tamsu - bet rytoj rytą, turėdamas laisvo laiko, galėsite jį apžiūrėti. O dabar palydėkite mane į namus. Mano draugai šiandien rengia nedidelį muzikinį *levée*¹⁵¹. Galiu jums pažadėti, jog išgirsite neblogai dainuojant. Mes, prancūzai, ne tokie skrupulingi, kaip jūs, amerikiečiai, ir man nebus sunku jus įsivesti tarsi seną pažįstamą.

Tai sakydama, ji paėmė mane už parankės, ir mes pasukome jos namų link. Pastatas buvo puikus ir,

¹⁵¹ Čia vakaras, pobūvis (*pranc.*).

galimas daiktas, skoningai apstatytas, tačiau apie tai sunku buvo spręsti, kadangi mums atvykus jau buvo tamsu, o per vasaros karščius šiuo, pačiu maloniausiu, dienos metu prabangiuose amerikoniškuose namuose retai uždegama šviesa. Tik praėjus kokiai valandai po mano atvykimo, didžiajame salone buvo uždegta vienintelė lempa, pritemdyta gaubto, ir aš pamačiau, kad šis kambarys apstatytas nepaprastai skoningai, netgi prabangiai; tačiau kituose dviejuose kambariuose, kuriuose daugiausia ir sėdėjo svečiai, visą vakarą buvo jauki prieblanda. Tai labai geras paprotys – svečiai gali pasirinkti arba šviesą, arba prietemą, – ir mūsų draugai prancūzai turėtų jį tuoju pat perimti.

Tai, be abejo, buvo pats nuostabiausias vakaras mano gyvenime. Ponia Laland nepervertino muzikinių savo draugų sugebėjimų; niekur, išskyrus Vieną, negirdėjau privačiuose vakaruose geriau dainuojant. Talentingi buvo ir instrumentalistai. Vokalinius kūrinius daugiausia atliko moterys, ir visos dainavo gerai. Pagaliau svečiai primygtinai ėmė reikalauti „ponios Laland“; ji be jokio maivymosi ar apsimesto drovumo tuoju atsikėlė nuo šezlongo, kur sėdėjo šalia manęs, ir lydima poros džentelmenų bei draugės, su kuria buvo operoje,

nuėjo prie fortepijono didžiojoje svetainėje. Norėjau ją palydėti ir aš, bet, prisiminęs, kokiomis aplinkybėmis patekau į šiuos namus, nusprendžiau, jog geriau neatkreipti į save dėmesio. Taigi neturėjau malonumo matyti, kaip ji dainavo, o tik su džiaugsmu klausiausi.

Jos balsas tarsi įelektrino visus klausytojus, bet man padarė dar stipresnį įspūdį. Nerandu žodžių jam aprašyti. Nėra abejonės, kad iš dalies mane taip paveikė meilė, pripildžiusi mano širdį; tačiau svarbiausia, kad ji dainavo neįprastai jausmingai. Neįmanoma įsivaizduoti, kad ariją arba rečitatyvą kas nors galėtų atlikti su didesne *išraiška* ir įsijautimu. Dar ir dabar man ausyse skamba jos romanšas iš „Otelo“^{P6}, *Sul mio sasso*¹⁵² iš „Kapulečių“^{P7}. Žemesnieji tonai skambėjo tiesiog stebuklingai. Jos balsas apėmė tris pilnas oktavas, nuo kontralto D iki D mecosoprano, ir nors jis buvo toks stiprus, kad būtų galėjęs užpildyti Šv. Karolio teatrą^{P8}, visos vokalinės kompozicijos sunkiosios vietos – gamos aukštyrės ir žemyn, kadencijos ir fioritūros buvo atliktos nepaprastai tiksliai. Ypač

¹⁵² Virš mano skardžio (*it.*).

didelį efektą padarė finaliniai žodžiai iš operos „Somnambula“^{P9}:

*Ah! non guinge uman pensiero
Al contento ond'io son piena*¹⁵³.

Čia, mėgdžiodama Malibran^{P10}, ji pakeitė originalią Belinio frazę ir, pažeminusi balsą iki tenorinio G, staigiu perėjimu pasiekė G aukščiau diskanto, peršokdama dviejų oktavų intervalą.

Parodžiusi stebuklingus vokalistės sugebėjimus, ji grįžo į savo vietą šalia manęs; pačiais karščiausiais žodžiais išreiškiau beribį susižavėjimą jos dainavimu. Apie savo nustebimą nutylėjau, nors buvau tikrai nustebintas; kalbant jos balsas paprastai atrodydavo kažkoks silpnas, virpantis, ir aš jokių būdu nesitikėjau iš jos tokio vokalinio meistriškumo.

Mes kalbėjomės ilgai, rimtai, draugiškai, ir mūsų niekas netrukdė. Ji klausinėjo apie ankstesnį mano gyvenimą ir sulaikiusi kvapą klausėsi kiekvieno mano žodžio. Nieko neslėpiau – jaučiau, kad neturiu teisės ko nors slėpti nuo jos patiklios meilės. Padrą-

¹⁵³ O, žmogaus protas nesupras to džiaugsmo,
Kurio esu pilna! (*it.*).

sintas atvirumo, kurią ji parodė užsiminusi apie subtilų amžiaus klausimą, aš išsipasakojau ne tik visas menkesnes savo ydas, bet ir išpažinau moralinius ir net fizinius trūkumus, o jiems atskleisti reikia kur kas daugiau drąsos, ir tai yra pats ryškiausias meilės įrodymas. Prisiminiau apie savo studentiškus paikiojimus – išlaidumą, lėbavimus, skolas, meilės nuotykius. Netgi papasakojau, kaip vieną kartą mane kankinęs piktas kosulys, kaip maudžia chroniškas reumatizmas, prisipažinau, kad kartais ištinka paveldėtos podagros priepuoliai, ir galiausiai atskleidžiau nemalonų ir daug nepatogumų sudarantį, bet iki šiol stropiai slėptą trūkumą – silpnaregystę.

- Prisipažindamas turįs šį trūkumą, – tarė ponias Laland juokdamasi, – jūs pasielgėte visai neapgalvotai, nes, esu tikra, niekas nebūtų jūsų tuo apkaltinęs. Beje, – tęsė ji, – ar neprisimenate, – tą akimirką, nors ir tamsoje, man pasirodė, jog matau, kaip smarkiai nuraudo jos skruostai, – ar neprisimenate, *mon cher ami*¹⁵⁴, šio mažo daiktelio, akių pagalbininko, kuris dabar kabo man ant kaklo.

Kalbėdama ji sukinėjo rankose tą patį lornetą, kuris operoje buvo taip mane sutrikdęs.

¹⁵⁴ Mielas drauge (*pranc.*).

- O taip, labai gerai jį prisimenu, - sušukau, aistringai spausdamas jos dailią rankutę, ištiesusią man lornetą.

Tai buvo sudėtingas ir puošnus filigraninis žaisliukas, gausiai išgraviruotas, su tviskančiais brangakmeniais, kurie - net ir prieblandoje tą pastebėjau - buvo nepaprastai vertingi.

- *Eh bien, mon ami*¹⁵⁵, - tęsė ji, bet jos žodžiuose buvo jaučiamas *empressement*¹⁵⁶, ir tai gerokai nustebino mane. - *Eh bien, mon ami*, jūs prašėte manęs malonės, kuri, kaip teikėtės pareikšti, jums būtų neįkainojamos vertės. Reikalavote, kad rytoj tapčiau jūsų žmona. Jeigu nusileisčiau jūsų malda vimams - ir, noriu pridurti, savo pačios širdies geismui - ar turėčiau tada teisę pareikalauti mainais, kad išpildytumėt vieną labai... labai mažą mano prašymą?

- Pasakykite koki! - sušukau taip karštai, jog vos neatkreipiau visų susirinkusiųjų dėmesio, ir, jeigu ne jie, būčiau staigiai parpuolęs prie jos kojų. - Pasakykite koki, mano mylimoji, mano vienintele, mano

¹⁵⁵ Taigi, drauguži (*pranc.*).

¹⁵⁶ Skubotumas (*pranc.*).

brangioji Eženi! Pasakykite koki, ir jis bus išpildytas, jums dar nespėjus ištarti!

- Tada, *mon ami*, - tęsė ji, - savo mylimosios Eženi labai nugalėkite tą ydą - veikiau dvasinę, o ne fizinę, - kurią jūs pagaliau prisipažinote turįs, ir kuri, leiskite jus patikinti, nesiderina su jūsų orumu ir būdo nuoširdumu - jeigu neišveiksite jos, anksčiau ar vėliau ji įpainios jus į kokią nors nemalonią istoriją. Nugalėkite dėl manęs tuštybę, kuri, kaip ir pats sakėte, verčia jus nepripažinti savo silpnaregystės. Juk jūs nepripažįstate šios ydos, jeigu atsisakote panaudoti įprastas priemones jai įveikti. Dabar jau turbūt aišku, jog noriu, kad nešiotumėte akinius: ak, tylėkite... jūs jau sutikote juos nešioti *dėl manęs*. Taigi prašau priimti šį žaisliuką, kurį dabar laikau rankoje ir kuris, nors ir neturi didesnės vertės kaip brangenybė, tačiau yra nuostabus akių pagalbininkas. Žiūrėkite, tik truputėlį pasukite štai taip... arba taip... ir padarysite akinius arba monoklį, kurį galėsite nešioti liemenės kišenėje. Tačiau jūs jau pažadėjote, kad *dėl manęs* nešiosite juos kaip akinius.

Šis prašymas - ar bereikia prisipažinti? - gero kai mane suglumino. Tačiau prie jo pridurta sąlyga, suprantama, visai neleido svyruoti.

- Sutarta! - šūktelėjau kaip įmanydamas karščiau. - Sutarta! Nuoširdžiai sutinku. Dėl jūsų galiu viską paaukoti. Šį vakarą aš nešiosiu mieląjį monoklį, kaip monoklį, prie širdies, bet vos tik išauš ta diena, kai turėsiu laimės pavadinti jus žmona, užsidedėsiu juos ant... ant nosies, ir, tegu tai ir nebus taip romantiška ir madinga, iki gyvenimo pabaigos nešiosiu akinius - kaip yra daug patogiau ir kaip jūs to geidžiate.

Dabar mums beliko aptarti rytdienos planus. Iš savo sužadėtinės sužinojau, kad Talbotas ką tik grįžo į miestą. Man reikėjo jį tuojau pat pamatyti ir gauti ekipažą. *Soirée*¹⁵⁷ vargu ar baigsis prieš antrą; tą valandą ekipažas jau turėtų stovėti prie durų; sambrūzdyje, kilusiam svečiams išsiskirstant, ponis L. galėtų nepastebėta į jį įlipti. Tada užvažiuosime pas pastorį, kuris mūsų lauks, susituoksime, atsisveikinsime su Talbotu ir išvyksime trumpam į Rytus, palikę namuose aukštuomenę kalbėti apie šį reikalą, kas tik jai patinka.

Apsvarsčius visus šiuos planus, aš tuojau išėjau ieškoti Talboto, bet eidamas negalėjau susilaikyti neužsukęs į viešbutį ir neapžiūrėjęs miniatiūros

¹⁵⁷ Vakarelis, pobūvis (*pranc.*).

pro stipriai didinančius akinius. Ak, koks nuostabi gražus veidas! Tos didelės spinduliuojančios akys! Išdidi graikiška nosis! Tamsios tankios garbanos! – Taip! – tariau sau, džiaugsmingai susijaudinęs, – tai iš tiesų tarsi gyva mano mylimoji! – Apverčiau miniatiūrą ir kitoje pusėje radau tokį užrašą: „Eženi Laland – dvidešimt septyneri metai ir septyni mėnesiai“.

Talbotą užtikau namie ir iš karto ėmiau jam pasakoti apie savo laimę. Suprantama, jis nepaprastai nustebė, tačiau, nuoširdžiai pasveikinęs mane, pasisiūlė pagelbėti kuo tik galės. Žodžiu, savo planą įvykdėme iki mažiausių smulkmenų; ir apie antrą valandą nakties, praėjus dešimčiai minučių po vedybų ceremonijos, aš sėdėjau greta ponios Laland – tiksliau pasakius, greta ponios Simpson, uždarame ekipažę, dumiančiame iš miesto šiaurės rytų kryptimi.

Kadangi visą naktį buvome nemigę, Talbotas patarė pirmą kartą sustoti K. kaimelyje, apie dvidešimt mylių nuo miesto, ten papusryčiauti ir pailsėti prieš tolesnę kelionę. Todėl lygiai ketvirtą valandą mūsų ekipažas sustojo prie geriausios kaimo smulkės. Padėjau savo dievinamai žmonelei išlipti ir tuo-

jau užsakaiu pusryčius. Kol bus pataisyti valgiai, mums pasiūlė palaukti mažoje svetainėje.

Lauke buvo beveik – o gal ir visai – šviesu; ir, kai aš sužavėtas žiūrėjau į angelą, sėdintį šalia, į galvą staiga šovė keista mintis, jog per visą pažinties su garsiąja gražuole ponia Laland laiką tik pirmą kartą turiu laimės matyti ją iš arti dienos šviesoje.

– O dabar, *mon ami*, – tarė ji, imdama mano ranką ir pertraukdama šias mintis, – o dabar, *mon cher ami*, kai mes jau sujungti neišardomais ryšiais, kai aš nusileidau jūsų aistringiems maldavimams ir išpildžiau savąją mūsų susitarimo dalį – manau, jog neužmiršote, kad jūs taip pat turite išpildyti vieną nedidelį mano prašymą – ištesėti savo pažadėlį. Ak, leiskite pagalvoti! Leiskite prisiminti! Taip, pažodžiui prisimenu tą mielą pažadą, kurį davėte sava-
jai Eženi vakar vakare. Paklausykite! Jūs kalbėjote taip: „Sutarta! Nuoširdžiai sutinku! Dėl jūsų galiu viską paaukoti. Šį vakarą aš nešiosiu mieląjį monoklį, kaip monoklį, prie širdies, bet vos tik išauš ta diena, kai turėsiu laimės pavadinti jus žmona, aš užsidėsiu juos ant... ant nosies ir, tegu tai ir nebus taip romantiška ir madinga, iki gyvenimo pabaigos nešiosiu akinius – kaip yra daug patogiau ir kaip

kad jūs to geidžiate.“ Tokie buvo jūsų žodžiai, mano mylimas vyre, ar ne tiesa?

- Taip, tiesa, - atsakiau aš, - jūs turite nuostabią atmintį; ir galiu užtikrinti, mano brangioji Eženi, jog visai neketinu išsisukinėti ir tikrai išpildysiu šį paprastą pažadą. Pažiūrėkite! Matote? Jie man tinka... neblogai... ar ne tiesa? - Ir padaręs iš monoklio akinius atsargiai užsidėjau juos ant nosies; tuo metu ponia Simpson pasitaisė kyką, išsitiesė ir sunėrusi rankas tarsi sustingo kėdėje nenatūraliai ir ne itin grakščiai.

- Gailestingasis Dieve! - sušukau tą pačią akimirką, vos tik akinių rėmai palietė mano nosį. - O, gailestingasis Dieve! Kas gi *atsitiko* šiems akiniams? - Skubiai juos nusiėmiau ir rūpestingai nušluostęs šilkinė nosine vėl užsidėjau.

Bet jeigu pirmąjį kartą mane persmelkė nuostaba, tai dabar toji nuostaba virto apstulbimu - giliu - begaliniu - galima sakyti, baisiu. O visi pragaro gavalai, ką gi tai reiškia? Ar galiu tikėti savo paties akimis? Ar *galiu*? - štai koks buvo klausimas. Argi - ar tai - argi tai *rausvi dažai*? O čia ar... ar ne *raukšlės* Eženi Laland veide? Ak, Jupiteri ir visi dievai bei deivės, didelės ir mažos, kas... kas... kas pasidarė jos dantims? Įnirtęs sviedžiau akinius į žemę, pašokau

ir atsistojęs vidury kambario, įsiriėmėš rankomis į šonus, žiūrėjau į poniją Simpson, išsiviepėš, siusdamas, visai netekėš žado iš siaubo ir įniršio.

Jau esu minėjęš, kad ponija Laland – tai yra Simpson – kalbėjo angliškai ne ką geriau, negu rašė, ir todėl ji paprastai niekada nekalbėdavo angliškai. Tačiau įsiutimas gali pastūmėti moterį bet kam; šiuo atveju ponija Simpson puolė į labai keistą kraštutinumą – ėmė kalbėti ta kalba, kurios ji beveik nesuprato.

– Na, pone, – prabilo ji, nužvelgusi mane aiškiai didžiai stebėdamasi. – Na, pone! Kas gi atsitiko? Koks reikalias? Jus kankina šventas Vitas šiokis? Jei aš ponui nepatinku, kodjel pirkote katė maiše?

– Nenaudėle, – tariau, atgaudamas kvapą. – Jūs... jūs... bjauri sena ragana!

– Regna? Sena? Ne taip jau sena! Man nė vjena djena ne daugiau kaip aštuoniasdešimt dveji metai.

– Aštuoniasdešimt dveji! – suvaitojau svirduliuodamas sienos link. – Aštuoniasdešimt dveji, tūkstančiai velnių! O ant miniatiūros buvo parašyta dvidešimt septyneri metai ir septyni mėnesiai!

– Teisingai! Teip parašyta! Visai teip! Bet tas portretas biuvo padarytas prieš penkiasdešimt penkis mjetus! Kai tekėjau už savo antras vyras, ponas

Lalandas, tuo metiu užsaciau portrjetas djel savo duktė nuo pirmas vyras, mesjė Muasaras!

- Muasaras! - pakartojau aš.

- Teip, Muasaras, - patvirtino ji, pamėgdžiodama mano prancūzišką tarimą, kuris, tiesą sakant, nebuvo labai gražus. - Ir kas yš to? Ką jūs žinote apjie Muasaras?

- Nieko, sena baidykle! Absoliučiai nieko apie jį nežinau; tik tiek, kad vienas iš mano protėvių turėjo tokią pavardę.

- Tokia pavarde! Ir ką pasakyti dėl ši pavidė? Tai liabai *gjera* pavidė. Ir Vuasaras yra liabai *gjera* pavidė. Mano duktė, panelė Muasar, ji ištekėti už ponas Vuasaras. Ir pavidės abi yra labai garbinga.

- Muasaras? - šūktelėjau aš. - Ir Vuasaras! Ką jūs turite galvoje?

- Ką aš tjuriu galvoje? Tjuriu galvoje Muasaras ir Vuasaras, ir taip pat, jei tik galima tai paminjėti, Kruasaras ir Fruasaras. Mano djuktės djuktė, panelė Vuasar, ištekėjo už ponas Kruasaras, o mano djukters anūkė, panelė Kruasar, ištekėti už Fruasaras; ir aš nioriu pasakyti, kad šyta neliabai garbinga pavidė.

- Fruasaras! - ištariau aš kone alpdamas. - Ne, jūs tikriausiai nesakėte Muasaras ir Vuasaras, ir Kruasaras, ir Fruasaras?

- Sakiau, - atsakė ji, patogiai atsilošdama kėdėje ir toli ištiesdama kojas. - Teip, Muasaras ir Vuasaras, ir Kruasaras, ir Fruasaras. Bet ponas Fruasaras, jis buvo labai dydelis, kaip jūs vadinate, kvailys - *liabai* dydelis asilias, kaip jūs pats - nes išvyko iš *la belle France*¹⁵⁸ į tą kvaila Amerika. O kai atvyko čia, jis susilaukė *liabai* kvailias, *liabai liabai* kvailias sūnus, taip girdėjau, nes nei aš, nei mano draugė, ponija Stefanija Laland, dar neturėjome malionumas su juo susitikti. Jo vardas yra Napoleonas Bonapartas Fruasaras, ir, maniau, jūs vėl pasakysite, kad tai taip pat neliabai garbinga pavardė.

Ilgą kalba, o gal ir jos pobūdis nepaprastai sujau-dino ponią Simpson: baigusi vargais negalais kalbėti, ji pašoko it pamišusi nuo kėdės, nusviesdama ant grindų visą galybę turniūrų. Pašokusi sugriežė dirbtiniais dantimis, sumosikavo rankomis, atsirai-čiusi rankoves kyštelėjo kumštį man po nosimi, o užbaigdama visą šį vaidinimą, nusiplėšė nuo galvos kyką su visu didžiuliu gražių juodų plaukų peruku ir spiegdama sviedė ant grindų; paskui, apimta bai-singo nirtulio, ėmė jį trypti, tarsi šokdama kažkokį šokį, panašų į fandangą.

¹⁵⁸ Puikiosios Prancūzijos (*pranc.*).

Aš, siaubo pagautas, kritau į kėdę, nuo kurios jį
ką tik buvo atsikėlusį.

Muasaras ir Vuasaras! – kartočiau susimąstęs, žiūrėdamas į siaučiančią poniją Simpson. – Kruasaras ir Fruasaras! – ištariau jai baigiant šokio figūrą. – Muasaras ir Vuasaras, ir Kruasaras, ir Napoleonas Bonapartas Fruasaras! Klausykite, sena gyvate, tai *aš... aš!* Ar girdite, tai *aš!* – suspiegiau visa gerkle. – Tai *a-a-aš!* Aš esu Napoleonas Bonapartas Fruasaras! Ir jeigu susituokiau su savo proprosenele, tebūnu amžinai prakeiktas!

Ponia Eženi Laland, *quasi*¹⁵⁹ Simpson – o praityje Muasar – iš tiesų buvo mano proprosenelė. Jaunystėje ji pasižymėjo grožiu ir netgi sulaukusi aštuoniasdešimt dvejų metų dar tebeturėjo didingą ir grakščią figūrą, tarsi skulptoriaus iškaltus galvos kontūrus, gražias akis ir grakščią jaunatvišką nosį. Visa tai, taip pat pudra, rausvi dažai, netikri plaukai, netikri dantys, turniūras, kartu su prityrusiomis Paryžiaus modistėmis padėjo jai išlaikyti garbingą vietą tarp Prancūzijos sostinės *en peu passées*¹⁶⁰

¹⁵⁹ Beveik (*pranc.*).

¹⁶⁰ Apvytusių (*pranc.*).

gražuolių. Šiuo požiūriu ji iš tikrųjų beveik nenusileido įžymiajai Ninon de Lanklo.

Ji buvo nepaprastai turtinga, o antrą kartą likusi bevaikė našle, prisiminė, kad aš gyvenu Amerikoje ir, nusprendusi padaryti mane savo turtų paveldėtoju, atvyko į Jungtines Valstijas drauge su tolima, nepaprastai gražia savo antrojo vyro giminaite – ponia Stefanija Laland.

Operoje mano proprosenelė, pastebėjusi, kad nenuleidžiu nuo jos akių, pažvelgė į mane per lornetą ir labai nustebė, jog mūsų abiejų bruožai tokie panašūs. Tai ją sudomino, ir, žinodama, kad jos proproanūkis tikrai gyvena šiame mieste, ėmė teirautis apie mane savo palydovą. Tasai džentelmenas mane pažinojo ir pasakė jai, kas esu. Tai ją privertė dar atidžiau pažiūrėti į mane; šitai, kaip jau sakiau, mane labai padrąsino, ir todėl pridariau tiek kvailysčių. Manydama, kad taip nuostabiai sutapo, jog ir aš ją pažinau, ji atsakė į mano linktelėjimą. O kai apgautas savo trumparegystės ir jos tobulo tualetu klaidingai įvertinau nepažįstamos damos amžių bei grožį ir degdamas nekantrumu paklausiau apie ją Talbotą, jis, įsitikinęs, kad turiu galvoje jaunesniąją gražuolę, niekuo nenusikalsdamas tiesai, atsakė, jog tai „žymioji našlė – ponia Laland“.

Kitą rytą mano proprosenelė sutiko gatvėje Talbotą, savo seną Paryžiaus pažįstamą, ir, suprantama, abu pradėjo kalbėti apie mane. Jai buvo pasakyta apie mano trumparegiškumą; pasirodo, apie jį visi žinojo, nors aš to nė nenujaučiau. O mano geroji senoji giminaitė nuoširdžiai nuliūdo, patyrusi, kad apsigavo, nes aš jos visai nepažinau, o tik apsijuokiau, atvirai koketuodamas teatre su senyva nepažįstama moteriške. Norėdama nubausti mane už tokį neišmintingumą, ji sudarė su Talbotu sąmokslą. Jis tyčia vengė manęs, kad nereikėtų supažindinti su ponia Laland. Kai gatvėje klausinėjau apie „gražiąją našlę, ponią Laland“, visi, suprantama, manė, kad turiu galvoje jaunesniąją damą; šitaip nesunkiai paaiškinamas mano pokalbis su trimis draugais, kuriuos sutikau vos išėjęs iš Talboto viešbučio, taip pat ir jų užuomina apie Ninon de Lanklo. Nė karto nemačiau ponios Laland dienos šviesoje iš arti, o dėl kvailo užsispyrimo nenešioti akinių per muzikinį vakarą negalėjau suprasti, kokio ji iš tikrųjų amžiaus. Kai buvo pakviesta dainuoti ponia Laland, buvo turima galvoje jaunesnioji dama; ji ir pakilo patenkinti svečių pageidavimo, o kad nebūtų išaiškinta apgavystė, mano proprosenelė taip pat atsiėjo ir palydėjo ją iki fortepijono didžiojoje svetainėje.

nėje. Jeigu būčiau nusprendęs ją palydėti ir aš, ji būtų patarusi, jog protingiau pasilikti ten, kur esu; tačiau mano paties sveikas protas mane nuo to sulaikė. Dainas, kurios mane taip sužavėjo ir kurios dar labiau sutvirtino įsitikinimą, kad mano mylimoji yra jauna moteris, padainavo ponija Stefanija Laland. Man buvo padovanotas lornetas, kad dar pamokomesnė būtų suvaidintoji komedija ir suteiktų kandumo šios apgaulės epigramai. Jo įteikimas buvo tinkama proga gerai pamokyti mane ir atpratinti nuo apsimetinėjimo. Savaiame aišku, kad lorneto stiklai, kuriais naudojosi senoji dama, buvo pakeisti kitais, geriau pritaikytais mano amžiui. Iš tiesų jie man puikiai tiko.

Dvasininkas, tariamai surišęs mus vedybiniais saitais, nebuvo joks kunigas, o artimas Talboto draugas. Paskui jis tapo puikiu vežėju ir, sutaną pakeitęs apsiaustu, samdytu ekipažu išvežė „laimingą porą“ iš miesto. Talbotas atsisėdo greta jo. Tokiu būdu abu nenaudėliai dalyvavo užbaigiamajame šios istorijos akte ir smaginosi, stebėdami pro pravirą smuklės užpakalinio kambario langą dramos *dénouement*¹⁶¹. Manau, kad teks iškviesti juos į dvikovą.

¹⁶¹ Atomazgą (*pranc.*).

Ir vis dėlto aš *nesu* proprosenelelės vyras; ir ši mintis man teikia begalinę paguodą. Bet užtat *esu* ponios Laland vyras – ponios Stefanijos Laland. Geroji senoji mano giminaitė ne tik padarė mane vieninteliu paveldėtoju po jos mirties – jeigu ji iš viso kada nors mirs, – bet pasirūpino ir mano vedybomis. Pabaigai pridursiu: daugiau jau neberašau *billets doux*¹⁶², ir niekas manęs nebemato be AKINIŲ.

¹⁶² Meilės laiškų (*pranc.*).

APYSAKA APIE UOLĒTUOSIUS KALNUS

1827 metų rudenį^{P1}, gyvendamas netoli Šarlotsvilio, Virdžinijos valstijoje, atsitiktinai susipažinau su Ogastu Bedlou. Tasai visais atžvilgiais nepaprastas jaunas džentelmenas mane labai sudomino ir aš kiek įmanydamas stengiausi daugiau apie jį sužinoti. Jo giminystės ryšiai ir asmeninis gyvenimas buvo mišlė. Apie jo šeimą nepavyko gauti bent kiek tikslesnių žinių. Neaišku buvo ir iš kur jis atvykęs. Net ir jo amžius, nors pavadinau jį jaunu džentelmenu, mane didžiai glumino. Žinoma, iš pažiūros jis *atrodė* jaunas, be to, pats tą kaskart pabrėždavo kalbėdamas su manim, tačiau būdavo akimirku, kai nedvejodamas galėdavau pavadinti jį šimtamečiu seniu. Betgi didžiausią nuostabą kėlė pati jo išvaizda. Jis buvo nepaprastai aukšto ūgio ir tikras džiūsna. Figūra gerokai kumptelėjusi. Rankos ir kojos baisiai ilgos ir liesos. Kakta plati ir žema. Veide nė lašelio kraujo. Burna didelė ir jusli, dantys, nors ir sveiki, *atrodė* lyg būtų bet kaip sumesti burnon, tokius regėjau pirmą sykį. Šypsena nebuvo nemaloni, kaip galima

būtų tikėtis, tačiau ji niekuomet nesikeitė – baisiai liūdna, paženklinta nuolatinio ir nenuslopinamo kartelio. Pasikeitus apšvietimui, jo akių lėliukės susiaurėdavo arba išsiplėsdavo kaip kačių. Kai Bedlou susiaurėdavo, jo akių obuoliai imdavo mįslingai šviesti, ne atspindėta, o tarytum giliai iš vidaus sklindančia šviesa, kaip žvakės ar saulės, bet kai būdavo ramus, jo akys likdavo negyvos, be išraiškos, panašios į seniai palaidoto lavono akis.

Tie išskirtiniai jo išvaizdos ypatumai, matyt, jį patį gerokai erzino, nes jis kelis kartus pats buvo apie tai užsiminęs, lyg teisindamasis ar norėdamas paaiškinti, ir pirmąkart išgirstas jo paaiškinimas man paliko slogų įspūdį. Beje, netrukus aš apsipratau ir lioviausi varžytis. Atrodė, jog jis bando įtikinti, kad ne visuomet šitaip atrodeš, jog neduodantys ramybės neuralgijos priepuoliai jį sudarkė ir pavertė tokiu, koks jis yra dabar. Jau daug metų jį gydė daktaras Templtonas, gal septyniasdešimties metų senukas, sutiktas Saratogoje, ir jo priežiūra, taip bent pats Bedlou sakėsi, buvo labai naudinga jo sveikatai. Tad Bedlou, nestokodamas lėšų, prisišnekino Templtoną, kad šis pasiliktų prie jo už nemenką metinę algą ir visą laiką skirtą jo priežiūrai bei moksliniams tyrimams.

Daktarui Templtonui jaunystėje teko nemažai keliauti ir būdamas Paryžiuje jis kadaise susidomėjo Mesmero^{P2} mokslu. Kadangi tik magnetizmu pavykdavo numalšinti pacientą kankinusius aštrius skausmus, tad nėra ko stebėtis, kad ligonis įtikėjo teorija, kuria buvo grindžiamas sėkmingas jo gydymas. Tuo tarpu daktaras, kaip ir visi nenuosėdos, bandydamas iš visų jėgų palenkti ligonį savo pusėn, galop išplėšė iš jo sutikimą daugeliui eksperimentų. Dažnai kartojami jie davė nemažai naudos, mūsų dienomis tokios įprastos, jog dabar niekas į tai dėmesio nekreiptų, tačiau anais laikais, apie kuriuos pasakoju, tie dalykai Amerikoje, galima sakyti, buvo didelė naujovė. Noriu pasakyti, kad tarp daktaro Templtono ir Bedlou ilgainiui užsimezgė gilus ir didelis savitarpio *supratimas*, arba magnetinis ryšys. Nesu tikras, ar toks magnetinis ryšys padeda pasiekti daugiau, nei užmigdyti žmogų, bet būtent tai sekdavosi puikiai. Pirmasis bandymas užmigdyti pacientą magnetiniu miegu nepavyko. Penktasis ir šeštasis bandymai po ilgo ir varginančio seanso jau suteikė šiokių tokių vilčių. Pergalė buvo pasiekta tik dvyliktuoju mėginimu. Vėliau ligonis akimirksniu pakludavo gydytojo valiai, tad tuo metu, kai mudu susipažinom, miegas ligonį užklupdavo vien hipnotizuotojui to

įsigeidus ir netgi šiam nesant šalimais. Ir tik dabar, 1845 metais, kai tokius stebuklus regime kasdien tūkstančiais, ryžtuosi aprašyti šį, atrodytų neįmanomą, dalyką kaip tikrą faktą.

Bedlou buvo nepaprastai jautrus žmogus, imlus ir karšto būdo, itin lakios ir gyvybingos vaizduotės, ir esu tikras, jog nemažą dalį tos jėgos jis sėmėsi iš įpročio naudoti morfijū, kuri nesibodėdavo gerti dideliais kiekiais ir be kurio nebūtų išgyvenęs. Bedlou buvo pratęs išgerti dozę rytais, iškart po pusryčių, tiksliau pasakius, išgėręs puodelį stiprios kavos, nes iki vidurdienio jis paprastai neimdavo burnon jokio maisto; paskui leisdavosi vienas arba lydymas šuns klajoti po niaurius ir laukinius kalnus, vadinamus Uolėtaisiais kalnais, kurių virtinės stūksėjo į vakarus ir pietus nuo Šarlotsvilio.

Vieną apniukusią dieną, baigiantis lapkričiui, per tą metų laiką *interregnum*¹⁶³, kuris Amerikoje vadinamas indėnų vasara, Bedlou, kaip buvo pratęs, išsiruošė į kalnus. Sutemo vakaras, bet jis negrižo.

Maždaug aštuntą valandą vakaro, kai mudu su daktaru jau ėmėme nerimauti ir ketinome leisti jo ieškoti, Bedlou staiga pasirodė, ne ką prasčiau jaus-

¹⁶³ Tarpuvaldį (*lot.*).

damasis negu paprastai, tačiau kažin kaip keistai nusiteikęs. Mes buvome tiesiog pritrenkti, sužinoję, ką jis patyręs ir kodėl laiku negrižęs namo.

- Kaip pamenat, - pradėjo jis savo pasakojimą, - man išeinant iš Šarlotsvilio, buvo maždaug devinta ryto. Negaišdamas pasukau kalnų pusėn ir kokią dešimtą valandą atsidūriau tarpeklyje, į kurį anksčiau niekad nebuvo užklydęs. Smalsiai dairydamasis, žingsniavau tuo vingiuotu tarpekliu. Iš visų pusių atsivėręs kraštovaizdis, kurį vargu bau galėjai vadinti didingu, masino mane savo nesuvokiama gūduma. Atrodė, kad šioje nuošalioje vietoje dar nebuvo žengusi žmogaus koja. Sunku buvo patikėti, kad aš pirmasis einu tais pilkais akmenimis. Patekti į tą ūksmingą ir neprieinamą lomą buvo galima tik laimingai susiklosčius aplinkybėms, tad galėjau laikyti save pirmuoju ir kolei kas vieninteliu čionai užklydusiu nuotykių ieškotoju. Tirštas, indėnų vasarai įprastas rūkas, arba migla, viską aplink užklojusi, rodė, atspindi reginius, kurie man vaidenosi aplinkinėse uolose. Rūkas buvo toks tirštas ir tąsus, jog taką mačiau ne toliau kaip per tuziną jardų. Tasai takas taip rangėsi, jog nematydamas saulės aš veikiausiai pasimečiau ir nežinojau, į kurią pusę einu. Tuo tarpu morfijus dirbo savo darbą ligi

skausmo apnuogindamas visus pojūčius. Virpantis lapas, žolės stiebelio spalva, dobilo forma, dūzgianti bitė, žvilgantis rasos lašas, vėjo kvėpavimas, nuo miško atsklindantys kvapai – tai buvo didelis pasaulis užuominų, gyvas ir margas džiugių bei nuoseklių minčių vainikas.

Tokios savijautos apimtas žingsniavau kelias valandas, o rūkas taip sutirštėjo, jog gavau eiti apgraibomis. Tuomet mane apėmė nepaaiškinamas nerimas; netekęs ryžto tirtėjau, krečiamas nervingo drebulio. Nedrįsau žengti nė vieno žingsnio, bijodamas nugarmėti prarajon. Be to, prisiminiau girdėtas keistas istorijas apie Uolėtuosius kalnus ir jų šilojuose apsigyvenusias žiaurias ir svetimas gentis. Mane gąsdino ir slėgė tūkstančiai neaiškių vaizdinių – tuo baisesnių, kad neaiškių. Staiga suklausau, išgirdau būgno tratėjimą.

Sustingau vietoje it stabo ištiktas. Būgnas šituose kraštuose – negirdėtas daiktas. Nebūčiau labiau nustebęs ir arkangelo trimitą išgirdęs. Bet po akimirkos mano dėmesį atkreipė dar keistesnis ir įdomesnis dalykas. Staiga visai čia pat kažin kas subildėjo, išgirdau žvangesį, lyg kas būtų kratęs didelį ryšulį raktu, ir pro mane klykdamas šaute šovė pušnuogis juodaodis. Jis pralėkė taip arti, kad ant savo

veido pajutau jo karštą alsavimą. Vienoje rankoje jis turėjo kažkokį įnagį – kelis geležinius žiedus, kuriuos bėgdamas baisiausiai kratė. Vos tas žmogus spėjo pranykti migloje, priešais iššoko jį vijęsis milžiniškas žvėris, iškišęs liežuvį ir žaižaruojančiomis akimis. Tai buvo hiena.

Ta pabaisa, užuot mane išgąsdinusi, nuramino, nes daugiau neabejojau, jog sapnuoju. Pabandžiau pasižadinti. Žvaliai ir nesidairydamas į šalisėjau tolyn. Tryniau rankomis akis. Šaukiau. Žnaibiau sau šonus. Išvydęs šaltinį, priėjau ir nusiprausiau veidą, nusiploviau rankas ir kaklą. Maniau, taip nusikratysiu dviprasmiškų ir kankinančių jausmų. Man pasirodė, kad atsitiesiau jau visai kitas žmogus, tarsi naujai užgimęs, ir tvirtu žingsniu bei ramia širdim nužingsniauau į nežinią vedančiu taku.

Galop, įveiktas nepaleidžiančios manęs įtampos ir nepakeliamos tvankumos, prisėdau po medžiu. Netrukus pro rūką šyptelėjo saulė, ir ant pievelės nusidriekė blyškus, bet aiškiai matomas lapijos šešėlis. Kelias minutes žiūrėjau į jį kone apkvaišęs iš nuostabos. Paskui pakėliau akis aukštyn. Tai buvo palmė. Baisiai susijaudinęs šokau ant kojų, ir mintis, kad sapnuoju, daugiau man negelbėjo. Mačiau ir jaučiau, jog puikiai valdau savo pojūčius,

dabar atvėrusius man nepaprastas galimybes. Karštis išsyk tapo nepakeliamas. Į šnerves trenkė vėjo gūσιο atneštas keistas kvapas. Išgirdau nepertraukiamą, ramų ūžesį, tarsi nuo netoliese pratekančios didelės upės, sumišusį su daugybės žmonių sukeltu šurmuliu.

Kol aš žado netekęs klausiausi, apimtas žodžiais nenusakomos nuostabos, stiprus vėjas, lyg burtininko lazdelei mostelėjus, nuginė rūką.

Aš sėdėjau iškilaus kalno papėdėje ir žiūrėjau žemyn į platų slėnį, kuriuo vingiavo didinga upė. Jos pakrantėje plytėjo rytietiškas miestas, toks, apie kurios skaitome arabų pasakose, tik dar keistesnis. Iš tos aukštybės, kurioje buvau atsidūręs, mačiau kiekvieną miesto užkampį tarytum nupieštą žemėlapyje. Devynios galybės kilpotų gatvių, labiau panašių į vingrias alėjas, knibždėte knibždėjo žmonių. Pastatai buvo neapsakomo grožio. Kur bepažvelgsi – visur aibė balkonų, verandų, minaretų, šventyklų ir pasakiškais raižiniais išpuoštų alkovų. Turgavietės stulbino prekių gausybe: šilkais, muslinu, žibančiais peiliais ir durklais, gražiausiais deimantais ir aukšakalių dirbiniais. Visur marios vėliavų, daugybė palankinų, neštuvų su kilmingomis damomis, aklina po šydais paslėpusiomis savo veidus, prabangiais

papuošalais apkarstytų dramblių, iš akmens ištašytų keistų stabų, būgnų, gongų, iečių, sidabrinių ir paauksuotų alebardų. Tame triukšme ir sumaištyje, knibždėlyne juodaodžių ir geltonodžių su turbanais ir besiplaikstančiomis barzdomis bindzinėjo nesuskaičiuojama galybė kaspinais apraišiotų jaučių, o ištisi būriai šlykščių, bet šventų beždžionių, spygaudamos ir čiauškėdamos, karstėsi mečečių karnizais, minaretais ir bokšteliais. Nuo tos žmonių tytveikos upės maudyklių linkui leidosi platūs laiptai, ir upė, rodėsi, vargiai skynėsi kelią pro ištisas flotiles sunkiai pakrautų laivų, kiek akys užmato nusėjusių jos vagą. Už miesto ribos, tai vienur, tai kitur žaliavo dideli miškai palmių, kakavmedžių ir kitokių gigantiškų pasakiškos išvaizdos šimtamečių medžių, šen bei ten mirko ryžių laukas, stypsojo palmių lapais dengta valstiečio trobelikė, kūdra, vieniša šventyklėlė, čigonų taboras ar grakšti mergina su ąsočiu ant galvos, einanti vandens prie nuostabiausios upės. Žinoma, jūs sakysite, jog tai buvo sapnas. Bet aš nesapnavau. Viskas, ką mačiau, jaučiau, girdėjau, galvojau, neturėjo nė vienos sapnams būdingos žymės. Viskas buvo tikra ir apčiuopiama. Iš pradžių, netikėdamas, jog nemiegu, atlikau kelis bandymus, kurie mane galutinai įtikino, kad nesapnuoju. Juk

kai žmogus sapnuoja ir sapne tai nujaučia, jo įtarimas visada pasitvirtina, ir miegantysis beveik tą pat akimirką nubunda. Vadinasi, Novalis^{P3} sakė teisybę, kad „jeigu sapnuojame, kad sapnuojame, tai esame beveik pabudę“. Jeigu tą reginį būčiau matęs nė neįtardamas, jog sapnuoju, tai būtų buvęs tikras sapnas, bet viskas vyko taip, kaip nupasakojau – abejojant ir bandant save patikrinti, tad norom nenorom tenka tai laikyti kitokios prigimties reiškiniu.

– Neabejoju, kad sakote tiesą, – įsiterpė Templ-tonas. – Bet prašom tęsti. Jūs atsistojote ir nuėjote į miestą.

– Aš atsistojau, – pakartojo Bedlou, su nuostaba nužvelgdamas daktarą, – aš atsistojau, kaip sakote, ir nuėjau į miestą. Pakeliui įsimaišiau į minią žmonių, būriais traukusių viena kryptimi ir kažin ko smarkiai susijaudinusių. Staiga mane pagavo nenu-maldomas troškimas sužinoti, kas čionai vyksta. Tarsi jaučiau, kad man šiame sambrūzdyje skirtas svarbus vaidmuo, nors nežinojau koks. Jutau, kad iš visų pusių mane apspitę žmonės – priešai. Ištrūkęs iš minios tirštumo, pasukau aplinkiniu keliu ir netrukus atsidūriau mieste. Miesto vaizdas bylojo apie sumaištį ir nesantaiką. Išvydau būrelį pusiau

rytietišškai, pusiau europietišškai apsirengusių žmonių, vadovaujamų džentelmeno, iš kurio rūbų galėjai matyti, kad tai karininkas; jie bandė išvaikyti iš gatvės daug didesnę prasčiokų armiją. Prisdėjau prie silpnesniųjų ir pastvėręs kritusio karininko ginklus puoliau kautis nežinia su kuo. Netrukus priešai, kurių buvo daug daugiau, ėmė mus priveikti, ir mes puolėme gelbėtis kažkokioje vasarinėje. Iš vidaus užsibarikadavę duris, tam kartui pasijutome saugūs. Pro langelį vasarinės pastogėje išvydau didžiulę minią, kuri triukšmingai šturavo dailius rūmus upės pakrantėje. Po kurio laiko rūmų viršutiniame lange pasirodė žmogus, iš pažiūros panašus į moterį, kuris ėmė siena leisti žemyn iš tarnų turbanų susukta virve. Apačioje jo laukė valtis, kuria jis laimingai pasiekė kitą krantą.

Dabar mano sielą pripildė kitokie jausmai. Aš išdrožiau savo bendražygiams trumpą, bet liepsningą kalbą ir kartu su keliais bičiuliais, kuriuos pavyko patraukti savo pusėn, ryžausi beprotiškam išpuoliui. Minia iš pradžių atsitraukė, duodama mums kelią, paskui priešų gretos vėl susiglaudė, ir vėl su pertrūkais užvirė grumtynės. Tuo metu mes jau buvome toli nuo vasarinės, pasiklydę siaurų ir vingiuotų gatviūkščių labirinte su viršum galvų

pakibusiais aukštais namais – užkaboriuose, kur niekad neįslysta saulės spindulys. Minia prasčiokų lipo mums ant kulnų, grasindama ietimis ir pilte apipildama strėlėmis. Pastarosios buvo keistos formos, panašios į malajietiškus krisus^{P4}. Ilgi, juodi ir kreivi jų kotai buvo panašūs į šliaužiančią gyvatę, o antgalio užkarpa buvo išmirkyta nuoduose. Viena tų strėlių smigo man tiesiai į smilkinį, ir aš susvyravęs susmukau tiesiai ant grindinio. Akimoju kūną sukaustė mirtinas silpnumas. Grūmiausi dėl savo gyvybės, žiopčiodamas gaudžiau orą, jaučiau, kad mirštu.

– *Dabar* jau nebetvirtinsit, kad nesapnavot, – tariau šyptelėjęs. – Juk nenorite pasakyti, kad esate miręs.

Aš, žinoma, laukiau iš Bedlou kokio smagaus sąmojo, tačiau nustebau, kuomet jis pritilo, suvirpėjo, išblyško kaip lavonas ir nieko neatsakė. Žvilgtelėjau į Templtoną: šis sėdėjo nekrustelėdamas ant savo kėdės, įsitempęs, jo dantys kaukšėjo, o akys, rodės, tuoju iššoks iš akiduobių. „Tęskite“, – galop prašvokštė jis.

– Ilgai, – toliau pasakojo Bedlou, – nejaučiau nieko, tik nebūtį, tamsą ir mirtį. Staiga mano sielą lyg elektros smūgis perskrodė. Po to sukrėtimo vėl

pajutau šviesą ir patį save. Šviesos nemačiau, tik jutau ją. Tą pat akimirką aš, rodos, atsistočiau ant kojų. Bet kūno neturėjau. Buvau nematomas ir neapčiuopiamas. Minia buvo kažkur dingusi. Šurmulyš liovėsi. Miestas nurimo. Šalimais gulėjo negyvėlis su strėle smilkinyje, baisiai ištinusia ir subjaurota galva. Bet aš to nemačiau, tik jutau. Buvau viskam abejingas. Netgi lavonas atrodė nieko bendra su manim neturįs. Nejaučiau jokių norų, bet kažin kokia jėga vertė mane palikti tą vietą, ir aš sklėste nusklendžiau iš miesto tuo pačiu vingiuotu keliu, kuriuo čia buvau patekęs. Kai pasiekiau kalnų tarpkelio vietą, kurioje buvau sutikęs hieną, mano kūną vėl pervėrė sakytum galvaninės baterijos smūgis, ir aš vėl pasijutau turįs svorį, atsirado norai ir buvimo pojūtis. Aš vėl tapau savim ir nieko nelaukdamas patraukiau namo, tačiau patirti įvykiai nenublanko, ir net dabar nė akimirką negaliu prisiversti vadinti juos sapnu.

- Tai ir nebuvo sapnas, - pasakė Templtonas rimtu ir iškilmingu balsu, - nors ir nelengva sugalvoti tam reiškiniui pavadinimą. Pabandykime įsivaizduoti, kad šiuolaikinis žmogus stovi ant slenksčio stulbinamų atradimų psichikos srityje. Kol kas pakaks ir tokios prielaidos. O kitką pabandysiu paaiškinti. Štai

akvarelė, kurią man derėjo parodyti jums anksčiau, bet vis sulaikydavo nepaaiškinama baimė.

Mes pažvelgėme į paveikslą. Nieko ypatinga aš jame neišvydau, tačiau Bedlou jis padarė didžiulį išpūdį. Jis kone nualpo išvydęs tą paveikslą. Nes tai buvo ne kas kita, kaip jo paties miniatiūrinis portretas, nupieštas nepaprastai tiksliai. Bent man šitaip pasirodė.

- Pažiūrėkite į datą, ji vos įžiūrima kampe - 1780 metai. Tais metais ir buvo nutapytas portretas. Tai mano bičiulis, pavarde Oldebas, su kuriuo artimai susidraugavau Kalkutoje, Voreno Heistingso^{P5} valdymo laikais. Tuomet turėjau dvidešimt metų. Kai Saratogoje pirmąsyk išvydau poną Bedlou, būtent šis stulbinamas jūsų panašumas į paveiksle pavaizduotąjį paskatino mane jus užkalbinti, susidraugauti su jumis ir taip sutvarkyti reikalus, kad nuolat galėčiau gyventi šalia jūsų. Siekiau to galbūt daugiau verčiamas liūdnu prisiminimų apie žuvusį draugą, bet dar ir todėl, kad nedavė ramybės smalsumas, lydimas nepaaiškinamos baimės jausmo.

Piešdamas nuo kalno matytą vaizdą, jūs kuo smulkiausiai nupasakojote, kaip atrodo Benaresas, miestas Indijoje, ant Šventosios upės kranto. Riaušės, kautynės, skerdynės tikrai vyko mieste per

Šeit Singho sukilimą^{P6}, 1780-aisiais, kai Heistingui grėsė mirtinas pavojus. Žmogus, kuriam išsigelbėti padėjo iš turbanų susukta virvė, buvo patsai Šeit Singhas. Būrys kovotojų vasarinėje – sipajai^{P7} ir anglų karininkas, vadovaujami paties Heistingso. Aš taip pat ten buvau ir dėjau visas pastangas, bandydamas atkalbėti vieną karininką nuo beprotiško sumanymo prasiveržti pro minią. Tas karininkas, kuris netrukus krito nuo užnuodytos bengalo strėlės pilnose žmonių gatvėse, buvo mano geriausias draugas. Tai buvo Oldebas. Tuoju suprasite iš šito rankraščio (Templtonas ištraukė sąsiuvinį su iš pažiūros neseniai prirašytais keliais puslapiais), kad tuo metu, kai jūs klajojote po kalnus, regėdamas visus tuos reginius, aš namuose buvau įnikęs į smulkų tų įvykių aprašymą.

Praėjus maždaug savaitei po mūsų pokalbio, Šarlotsvilio laikraštyje pasirodė tokia žinutė:

„Atlikdami liūdną priedermę, pranešame, kad mirė Ogastas Bedlo, džentelmenas, kuris savo draugišku būdu ir didelėmis dorybėmis seniai buvo pelnęs Šarlotsvilio piliečių palankumą.

Misteris B. jau kelis metus sirgo neuralgija, kurios priepuoliai ne kartą galėjo baigtis lemtinai, tačiau šitą ligą galima laikyti tik šalutine mirties

priežastimi. Mirtis užklupo nepaprastomis aplinkybėmis. Iškylaudamas po Uolėtuosius kalnus, Bedlo persišaldė ir po kelių dienų ėmė karščiuoti, be to, jam prasidėjo smarkūs kraujoplūdžiai į galvą. Norėdamas palengvinti ligoniui kančias, daktaras Templetonas nusprendė imtis vietinio kraujo nuleidimo ir tuo tikslu pridėjo prie ligonio kaktos kelias dėles. Per pasibaisėtinaai trumpą laiką pacientas mirė, o vėliau paaiškėjo, kad į indą su dėlėmis atsitiktinai buvo pakliuvusi viena iš nuodingųjų siurbėlių, kurios kartais aptinkamos mūsų tvenkiniuose. Tas kirminas prisisiurbė prie plonos smilkinio arterijos. Dėl savo panašumo į medicininę dėlę tasai nuodingas padaras buvo pastebėtas pernelyg vėlai.

N. B. Nuodingąją Šarlotsvilio siurbėlę galima atpažinti iš juodos spalvos, banguotų, vilnijančių tarsi gyvatės rangymasis judesių.“

Apie šį nepaprastą atsitikimą man teko kalbėtis su minėto laikraščio redaktorium, ir man staiga šovė į galvą paklausti, kaip galėjo nutikti, kad ligonio pavardė laikraštyje virto Bedlo.

- Turbūt, - tariau jam, - turėjote priežasčių tokiai rašybai, tačiau aš visuomet maniau, kad ši pavardė rašoma su „u“ gale.

- Priežasčių? - nustebo jis. - Ne, tai tiesiog spaustuvės klaida. Visame pasaulyje ta pavardė rašoma su „u“ gale, ir niekad gyvenime nemačiau jos kitaip parašytos.

- Vadinas, - sumurmėjau po nosim eidamas prie durų, - tiesa už pramanus keistesnė^{P8}, nes Bedlo be „u“ yra iš kito galo parašyta Oldeb pavardė! O tas žmogus dar šneka man apie spaustuvės klaidą.

GYVŪJŲ LAIDOJIMAS

Yra temų, kurios, neapsakomai visus domindamos, visgi yra pernelyg kraupios grožinei literatūrai. Rašytojams derėtų jų vengti, jeigu jie nenori ižveisti ar sukelti pasibjaurėjimo. Tik tiesos didybė ir rūstumas gali pateisinti jų atsiradimą knygoje. Pavyzdžiui, svaigus alpulys gniaužia gerklę skaitant apie kėlimąsi per Bereziną^{P1}, Londono marą^{P2}, žemės drebėjimą Lisabonoje^{P3}, šimto dvidešimt trijų belaisvių žūtį Kalkutos Juodojoje duobėje^{P4}. Šiose istorijose sukrečia patsai įvykis, faktas, atsitikimas. Būdamos pramanytos, jos keltų mums pasidygėjimą.

Paminėjau tik kelias didžiausias ir išpūdingiausias žmonių ištikusias negandas, bet jų tragiškumą nulemia ne pobūdis, o tų nelaimių mastas. Skaitytojui nėra reikalo priminti, kad ilgame ir liūdname žmonijos nelaimių sąrašė galėčiau rasti daugel atvejų, kai vieno žmogaus daliai tenka nepakeliamos kančios, kur kas baisesnės už tas, kurias atneša didžiausios katastrofos. Tikroji neganda – didžiausia nelaimė – užklumpa vieną žmogų ir yra nedaloma. Už tai, kad

šturpiausios agonijos pasirenka žmones po vieną, o ne būriais, turim dėkoti Aukščiausiojo gailėstingumui!

Iš siaubingiausių žmonijai skirtų išbandymų pats baisiausias, be abejo, yra būti palaidotam gyvam. Mąstančiam žmogui nekils noras ginčytis, kad tai atsitinka dažnai, labai dažnai. Riba, skirianti Gyvenimą nuo Mirties, tėra miglota ir neryški. Kas gali pasakyti, kur baigiasi viena ir prasideda kita? Žinome, kad yra ligų, kai visi gyvybės požymiai lyg ir užgęsta, bet tai tik apmirimas. Tai laikina pertrauka šito nesuvokiamo mechanizmo darbe. Praeina kažkiek laiko – ir paslaptingas, nematomas principas vėlei paleidžia suktis stebuklingus smagračius ir užburtus tekinius. Sidabro gija buvo atsileidusi ne amžinai, aukso taurė nėra nepataisomai sudužusi. Bet kur tuo tarpu buvo siela?

Jeigu ir atmestume neišvengiamą išvadą *a priori*¹⁶⁴, kad tam tikros priežastys turi tam tikras pasekmes, ir žmogus, laikinai apmirus jo gyvasčiai, gali būti prieš laiką palaidotas, – jeigu ir atmestume tokius samprotavimus, gydytojai iš savo patirties žino pakankamai tiesioginių liudijimų, jog tokių

¹⁶⁴ Iš pat pradžių, išankstinė (*lot.*).

palaidojimų būta daugybė. Tuoju pat galiu pateikti kokį šimtą tokių atvejų, įrodomų dokumentais. Viena iš tokių nepaprastų istorijų, kurios aplinkybes galbūt dar prisimena kai kurie mano skaitytojai, nelabai seniai nutiko kaimyniniame Baltimorės mieste ir iki širdies gelmių sujaudino daugumą gyventojų. Žmona vieno iš labiausiai nusipelnusių miesto piliečių, garsaus teisininko ir Kongreso nario, netikėtai apsirgo nežinoma liga, prieš kurią liko bejėgiai labiausiai prityrę daktarai. Prisikankinusi moteris mirė, ar bent buvo palaikyta mirusia. Niekas neįtarė, nes tam ir nebuvo jokio pagrindo, kad ji dar gyva. Visi požymiai rodė ją mirus. Veidas sukrito, bruožai sugriežtėjo. Lūpos nusidažė marmuriniu blyškiu. Žvilgsnis užgeso. Kūnas atšalo. Pulsas liovėsi tvinksnėjęs. Velionę tris dienas laikė pašarvotą, kol jos kūnas sustingo, tarytum suakmenėjo. Todėl buvo imta skubintis su laidotuvėmis, nelaukiant, kol lavonas neišvengiamai pradės pūti.

Velionę palaidojo šeimos rūsyje, kurio paskui niekas neatidarė trejus metus. Tam laikui praėjus, rūsi durys vėl atsivėrė priimti dar vieną sarkofagą, bet deja! – koks baisus smūgis laukė vyro, kuris savo rankomis atidarė duris! Vos joms prasivėrus, kažkoks baltas vaiduoklis barškėdamas krito jam į ran-

kas! Tai buvo jo žmonos skeletas su dar nesudūlėjusiomis įkapėmis.

Nuodugnus tyrimas parodė, kad ji greičiausiai atsigavo antrą dieną po laidotuvių ir tol stengėsi ištrūkti iš karsto, kol šis judinamas nukrito nuo paaukštinimo ir suskilo, šitaip ją išlaisvindamas. Atsitiktinai rūsyje paliktas žibintas buvo rastas tuščias, nors, žinoma, aliejus galėjo ir išgaruoti. Laiptų, vedančių į kraupią patalpą, viršuje gulėjo karsto nuolauža, kuria nelaimingoji, matyt, trankė geležines duris, norėdama, kad ją kas išgirstų. Tai darydama ji apalpo ar tiesiog mirė iš siaubo, o jai kriniant įkapės užsikabino už geležinių virbų. Taip ji ir liko stovėti, taip ir sudūlėjo.

1810 metais Prancūzijoje gyvas žmogus buvo palaidotas tokiomis aplinkybėmis, kurios kaip niekad patvirtino taisyklę, jog teisybė dažnai keistesnė už pramanus. Tos istorijos didvyrė – panelė Viktorina Lafurkad^{P5} – jauna kilmingos giminės atžala, didžiai turtinga ir nepaprastai graži. Tarp galybės jos garbintojų buvo Žiuljenas Bosinė, neturtingas literatas ar žurnalistas. Jo talentas ir graži išvaizda atkreipė paveldėtojos dėmesį, ir mergina, matyt, visa širdim pamilo jaunuolį, tačiau atstūmė jį, neįveikusi aristokratiško išdidumo, ir pagaliau ištekėjo

už pono Renalio, bankininko ir jau spėjusio pasižymėti diplomato. Tačiau netrukus po vedybų šis ponas pamiršo savo žmoną ir netgi ėmė bjauriai su ja elgtis. Pragyvenusi su tuo žmogumi kelis pasigailėjimo vertus metus, ji mirė, bent jau jos būklė niekam nekėlė abejonių. Palaidojo ją ne rūsyje, o paprastame kape gimtajame sodžiuje. Apimtas nevilties ir tebedraskomas neišblėstančios aistros, įsimylėjęs keliauja iš sostinės į tolimą provinciją, kurioje yra tas sodžius, turėdamas romantišką tikslą iškasti mylimąją ir nusikirpti garbaną jos nuostabių plaukų. Jis randa kapą. Vidurnaktį iškasa karštą, atidaro jį ir jau ketina kirpti garbaną, kai staiga jo mylimoji atmerkia akis. Gyvybė joje dar ruseno, ir mylimojo glamonės pažadino ją iš miegligės, kuri buvo palaikyta mirtim. Jis nedelsdamas nugabena ją į savo kambarį kaime. Gerai nusimanydamas mediciną, griebiasi stiprinamųjų vaistų. Galop ji atsigauna, atpažįsta savo išgelbėtoją. Pasilieka su juo, kol palengva atgauna jėgas. Moters širdis – ne akmuo, ir šita paskutinė meilės pamoka ją pagaliau suminkština. Ji atiduoda savo širdį Bosinė. Pas savo vyrą negrižta, o nuslėpusi nuo jo prisikėlimą, pabėga su mylimuoju į Ameriką. Po dvidešimties metų abu grįžta Prancūzijon, tikėdamiesi, kad lai-

kas bus pakeitęs išvaizdą ir kad draugai neatpažins. Tačiau jie apsirinka. Vos ją išvydęs, Renalis atpažįsta savo žmoną ir pareiškia į ją savo teises. Ji atstumia šį reikalavimą, o teismas palaiko moters pusę, nuspręsdamas, jog ypatingos aplinkybės, prabėgę metai panaikino santuoką tiek tiesiogine, tiek įstatymo prasme.

Leipcigo „Chirurginis žurnalas“, didžiai autoritetingas, gerą vardą pelnęs leidinys, vertas to, kad jį verstų ir leistų kokia nors leidykla Amerikoje, paskutiniajame numeryje papasakojo dar vieną panašų labai liūdną atsitikimą.

Vienas artilerijos karininkas, milžiniško augumo ir pavydėtinos sveikatos vyras, krisdamas nuo neišjodinėto arklio smarkiai susitrenkė galvą ir iškart neteko sąmonės. Kaukolė pasirodė šiek tiek iškilusi, tačiau gyvybei pavojus negrėsė. Trepanacija pavyko sėkmingai. Ligoniu buvo nuleistas kraujas ir imtasi kitų įprastinių būklę lengvinančių priemonių. Tačiau kūnas po truputį ėmė stingti, ir pagaliau visi pamanė, jog vyriškis mirė.

Orai laikėsi šilti, ir jį su nederama skuba palaidojo vienose iš viešųjų kapinių. Laidojo ketvirtadienį. Sekmadieniais kapinės kaip paprastai pilnos žmonių ir maždaug pusiaudienį kilo sąmyšis, kai

kažkoks valstietis, prisėdęs ant karininko kapo, ėmė dievagotis, kad po juo sujudėjusi žemė, tarsi kas būtų bandęs išlįsti į žemės paviršių. Iš pradžių jo niekas ir klausyti nenorėjo, tačiau žmogus atrodė lyg paklaikęs ir tiek įnirtingai šoko įrodinėti savo tiesą, kad žmonės sunerimo. Iš kažkur paskubomis gautais kastuvais buvo atkastas nepadoriai sekus kapas ir pasirodė palaidotojo galva. Jis karste buvo kone atsisėdęs, sugebėjęs vargais negalais kilstelėti dangtį.

Tą žmogų nedelsiant nugabeno į artimiausią ligo-ninę, kur jis buvo pripažintas gyvas, bet pridusęs. Po kelių valandų jis atsigavo, pažino draugus ir užsikirsdamas papasakojo apie karste patirtas kančias.

Iš jo pasakojimo paaiškėjo, kad jis turėjo sąmonę dar kokią valandėlę po laidotuvių ir tik paskui nualpo. Kapas buvo nerūpestingai ir atsainiai užpiltas puria žeme, pro kurią galėjo prasiskverbti oras. Jis girdėjo virš galvos žmonių žingsnius ir dėjo visas pastangas, kad pats būtų išgirstas. Pasak jo, iš gilaus miego jį pažadinęs lankytojų sukeltas šurmulys ir vos atgavęs žadą jis suvokė savo padėties kraupumą.

Rašoma, kad ligonis jautėsi gerai ir sparčiai taisėsi, bet tapo šundaktariško eksperimento auka. Jam

prijungę galvaninę bateriją, ir jis mirė nuo priepuolio, kuriuos tas aparatas kartais sukelia.

Kalbėdamas apie galvaninę bateriją, prisiminiau plačiai nuskambėjusį ir nepaprastą atsitikimą, kai minėtas prietaisas padėjo grąžinti gyvybę jaunam Londono advokatui, kuris palaidotas išbuvo kape kone dvi dienas. Tai atsitiko 1831 metais ir tuo sukėlė didelę sensaciją, apie kurią visi tik ir tešnekėjo.

Ligonis, Edvardas Stepltonas, greičiausiai mirė nuo vidurių šiltinės su keliais tai ligai nebūdingais simptomais, sukėlusiais ligonį gydžiusių daktarų didelį smalsumą. Palaikę ligonį mirusiu, gydytojai kreipėsi į jo draugus, prašydami leidimo skrodimui, tačiau tokio leidimo negavo. Kaip dažnai tokiais atvejais nutinka, kada giminaičiai draudžia skrosti velionį, daktarai nutarė po laidotuvių slapta iškasti kūną ir jį ištirti. Susitarti su viena iš kapų plėšikų gaujų, kurių Londone nestigo, buvo vieni niekai, ir trečią naktį po laidotuvių tariamasis lavonas buvo iškastas iš aštuonių pėdų gylio kapo ir nugabentas į vienos privačios ligoninės lavoninę. Kai pilve jau buvo spėta padaryti didelį pjūvį, medikai pastebėjo, kad audiniai tebėra rausvi ir nesuireę, tad nutarė prijungti bateriją. Bandymai buvo daromi vienas po

kito, tačiau neatsitiko nieko ypatinga, ko nebūdavo anksčiau per panašius bandymus, nebent porą kartu kūną supurtė panašūs į konvulsijas traukuliai.

Buvo pats vidurnaktis. Artinosi aušra, ir jie nutarė skrodimą pradėti nedelsiant. Tačiau studentui ypač magėjo pasitikrinti vieną savo prielaidų, ir jis paprašė leidimo prijungti galvaninę bateriją prie vieno krūtinės raumenų. Į greitosiomis prapjautą žaizdą buvo įkištas laidas, ir numirėlis tą pat akimirką, staigiai, tačiau be mėšlungišku judesiu, pašoko ant kojų, atsistojo vidury kambario ir kelias sekundes neramiai pasižvalgęs po kambarį prabilo. Iš jo kalbos nebuvo galima suprasti nė žodžio, nors skiemenis jis tarė aiškiai kirčiuodamas. Baigęs kalbėti, jis nuvirto ant grindų.

Kurį laiką visi stovėjo it stabo ištikti, tačiau reikalo svarba netrukus visiems grąžino žadą. Buvo aišku, kad Stepltonas gyvas, tik nualpęs. Eteriu jį greitai atgaivino, ir po kurio laiko jis sveikas ir gyvas grįžo gyveniman pas savo draugus, nuo kurių žinia apie jo prisikėlimą buvo slepiama ligi tol, kol galima buvo nesibaiminti dėl jo sveikatos. Telioka įsivaizduoti bičiulius apėmusią džiugią nuostabą.

Tačiau labiausiai šioje istorijoje jaudina tai, ką papasakojo patsai Stepltonas. Jis tvirtino visą tą

laiką nepraradęs sąmonės, silpnai ir miglotai suvokdamas viską, kas dėjosi aplinkui, nuo tos akimirkos, kai daktarai paskelbė jį „mirusiu“, iki tada, kai nuvirto ligoninėje ant grindų. „Aš gyvas“ buvo tie niekieno nesuprasti žodžiai, kuriuos jis bandė išreikti visa savo esybe, kuomet suprato pakliuvęs į patologoanatomų rankas.

Tokių istorijų galima vežimą priversti, bet kam – juk nereikia įrodinėti, jog kartais palaidojami gyvi žmonės. Turėdami omeny, kiek nedaug – dėl suprantamų priežasčių – mes galime žinoti tokių atvejų, turime pripažinti, jog taip *dažnai* įvyksta mums to nė neįtariant. Kai vienu ar kitu tikslu tenka sutrikdyti kapuose besiilsinčiųjų ramybę, labai dažnai griaučiai randami tokioje padėtyje, kuri kelia baisų įtarimą.

Kad ir kokie baisūs būtų įtarimai – dar baisesni tokie likimai.

Galime nedvejodami teigti, kad *nėra* pasaulyje didesnių dvasios ir kūno kančių už tas, kurias patiria prieš laiką palaidotasis. Keistas sunkumas, užgulęs krūtinę, dusinantis drėgnos žemės kvapas, prigludusios prie kūno įkapės, plieninis ankšto būsto glėbys, neperžvelgiama Nakties juoduma, neaprepiama lyg jūra ir slegianti tylą, nematoma, bet jau-

čiama šalia esanti nugalėtoja kirmis – visa tai, kartu su mintimis apie viršuje paliktą žolę ir orą, prisiiminimai apie brangius draugus, kurie viską metę lėkte atlėktų tavęs gelbėti, jeigu tik numanytų tavo ištikusį likimą, ir supratimas, kad *niekas* jiems to nepraneš, kad esi beviltiškoje padėtyje kaip tikras numirėlis – tokios mintys dar tebeplakančioje širdyje sukelia nenusakomą siaubą, kurio nesukurtų netgi lakiausia vaizduotė. Nėra šioje žemėje didesnių išbandymų, ir sunku įsivaizduoti ką klaikesnio esant pragaro gelmėse. Todėl visos panašios istorijos baisiai visus traukia, bet tas susidomėjimas, skatinamas baimingo domesio jau vien tokiai temai, gerokai priklauso nuo to, ar mes tikime, jog pasakojami *tikri* atsitikimai. Tai, ką dabar papasakosiu, patyriau savo kailiu.

Prieš keletą metų buvau kankinamas ligos, kurią gydytojai vadino katalepsija, nerasdami jai geresnio vardo. Nors tiesioginės ir šalutinės ligos priežastys ir net pati diagnozė tebėra migloti, pirmieji akivaizdūs simptomai išsklaido abejones. Nukrypiamai nėra reikšmingi. Kartais ligonis guli kokią dieną arba dar trumpiau, lyg apsirgęs mieglige. Jis guli bejausmis, nė nekrustelėdamas, bet širdis vos vos plaka, kūnas nėra visiškai atšalęs, skruostai išlieka

mažumėlę parausvėję, ir prikišę prie lūpų veidrodelį įsitikinsime, jog plaučiai dirba savo darbą, nors ir su pertrūkais. Kartais transas užtrunka ilgas savaites – net mėnesius, nors nuodugniausi tyrimai ir atkakliausi medicininiai bandymai neranda nė mažiausio skirtumo tarp tokios nelaimingojo būklės ir to, ką vadiname mirtim. Dažnai ligonį nuo perankstyvo palaidojimo išgelbsti tai, kad artimieji žino jo polinkį į katalepsiją, visuomet sukeliančią abejones, o labiausiai įtikina faktas, kad kūnas nepradedą irti. Laimė, liga atsėlina pamažu. Pirmieji požymiai, nors ir ryškūs, nekelia abejonių. Priepuoliai užklumpa vis smarkesni, kiekviena ištiktis vis ilgesnė už ankstesniąją. Dažniausiai tai ir išgelbsti nuo kapo. Nelaimėlio, kurį be gailėsčio suriečia jau pirmasis priepuolis – o šitaip atsitinka – dar gyvo neišvengiamai laukia kapas.

Beveik taip pat atsitiko ir man. Kartais be aiškios priežasties nugrimzdavau į alpulio ar lyg kokio apkvaitimo būseną ir šitaip gulėdavau, nejausdamas skausmo, neįstengdamas pajudėti ir, tiesą sakant, galvoti, tačiau suvokdamas letargo atbukinta sąmone gyvenimą ir aplink stovinčius žmones; toks išlikdavau iki krizė nuslinkdavo ir pojūčiai vėl sugriūdavo. Kitais sykais priepuolis užgriūdavo

tarsi lavina, ir aš kaip pakirstas virsdavau iš kojų. Mane pradėdavo pykinti, kūnas nutirpdavo, sustirdavo, galva apsunkdavo, ir aš išsitiesdavau pasliakas. Ištisas savaites regėdavau vien tuštumą – juodą ir bežadę, ir Niekas tapdavo mano pasauliu. Visiškas susinaikinimas nebūtų galėjęs atnešti didesnės nebūties. Po tokių priepuolių atsigaudavau negreit, tuo lėčiau, kuo staigesni būdavo priepuliai. Kaip nušvinta aušra vienišam valkatai, ilgą žiemos naktį besibastančiam tamsiomis gatvėmis, taip pat nenoromis, taip pat sunkiai, nešdama tokį pat džiaugsmą man išbrėkšdavo sąmonė.

Apskritai buvau geros sveikatos, ją trikdė vien tas polinkis į transą; ligos, galima sakyti, nejaučiau, ji veikė tik mano *miegą*. Pabudęs aš savęs dar nejudavau: gulėdavau ilgai it apsvaigęs, sąmonė, ypač atmintis, grįždavo nenoriai.

Mano kūnas gyveno be rūpesčių, užtat dvasios kančioms nebuvo galo. Kalbėjau tik apie kirminus, antkapius ir epitafijas^{P6}. Įkyriai lindo mintys apie mirtį, ir baimė, kad galiu būti palaidotas gyvas, mane persekiote persekiojo. Kraupus pavojus kybojo virš manęs ir dieną, ir naktį. Dienomis šios mintys kankindavo mane nepakeliamai, naktimis – iki beprotybės. Kai žemę užguldavo niūrioji

Tamsa, nuo kiekvienos tokios minties virpėdavau nelyginant katafalko kutas. Galop gamta neištverdavo nepaliaujamo budėjimo, ir aš nusileisdavau miegui tik po ilgos kovos, nes bijodavau atsibusti jau kaip kapo gyventojas. Pagaliau pavykdavo užsnūsti, bet aš atsidurdavau košmarų pasaulyje, virš kurio, išskėtusi juodus sparnus ir viską užgoždama jų šešėliu, sklandė gūdi kapinių idėja. Iš begalės niūrių vaizdinių, lankiusių mane sapnuose, papasakosiu vieną. Buvau, regis, atgulęs į vieną ilgiausių ir giliausių katalepsijos priepuolių. Staiga pajutau ant kaktos šaltą kaip ledas rankos prisilietimą, ir kažkas nekantriai, dusliu balsu sušnabždėjo man priešais: „Kelkis!“

Atsisėdau lovoje. Tamsu nors į akį durk. To, kuris mane kėlė, negalėjau įžiūrėti. Neprisiminiau, nei kuomet mane ištiko priepuolis, nei kur jis mane užklupo. Šitaip man begulint ir bandant surikiuoti mintis, šalta ranka griebė už riešo ir ėmė nekantriai purtyti, o balsas vėl dusliai tarė:

- Kelkis! Ar aš neliepiu tau keltis?
- Kas tu esi? - paklausiau.
- Ten, kur gyvenu, aš neturiu vardo, - niūriai atsiliepė balsas. - Kadaisė buvau mirtingas, dabar - aš demonas. Buvau žiaurus, dabar - gailestingas. Jauti,

kaip aš virpu? Kalbu, o dantys kalena, bet dėl to kalta ne vėsoma nakties – nakties, kuri neturi pabaišos. Tai nuo nenusakomo siaubo. Kaip *tu* gali ramiai miegoti? Man užmigti neleidžia nežmoniškų kančių riksmas. Neturiu jėgų į jas žiūrėti. Kelkis! Eik pas-kui mane į Naktį, ir aš atversiu tau kapus. Argi ne sielvartingas reginys? Žiūrėk!

Pažvelgiau, ir nematomas vedlys, vis dar nepaleisdamas rankos, privertė atsiverti visus žmonijos kapus. Viršum kiekvieno kapo silpnai švytėdamos pleveno fosforinės ugnelės, apšviesdamos giliausias kapų gelmes ir nesuskaičiuojamus kūnus, apvilktus įkapėmis ir liūdnai miegančius amžinuoju miegu su kirminais. Deja! Tikrai miegančių buvo nedaug, užtat nepalyginti daugiau, milijonai buvo tokių, kurie visai nebuvo sumerkę akių. Iš visų pusių sklido bejėgiškas ir niaurus kapų bruzdesys, iš tūkstančių kapų dugno girdėjau gūdų įkapių šnaresį. O tarp tų, kurie iš pažiūros ilsėjosi ramybėje, išvydau daug vienaip ar kitaip persisukusių ir gulinčių kitokiose padėtyse, negu šarvojami numirėliai. Žiūrėjau išplė-tes akis, o balsas vėl tarė:

– Ar ne liūdnas reginys?

Dar nespėjau rasti žodžių atsakymui, kai jis paleido mano ranką, ugnelė užgeso, kapai vienu

kartu užsivėrė, ir iš ten vėlei atsklido pratisos ir sielvartingos dejonės, kuriose vėl – o Dieve! – išgirdau: ar tai ne liūdnas reginys?

Baisus slogutis, kurį regėjau naktimis, savo juodą darbą dirbo ir prašvitus. Nervai visai pakriko, ir kasdien gyvenau slegiamas nuolatinio siaubo. Bijodavau raitas ar pėsčiomis palikti namus, nenorėjau imtis jokio darbo, dėl kurio turėčiau kelti koją iš namų. Daugiau nedrįsau likti vienas, nejausdamas šalia žmogaus, žinančio apie mano polinkį į katalepsiją, kad nelauktai užklyptas priepuolio nebūčiau palaidotas, niekam nespėjus suprasti mano tikrosios būklės. Nepasitikėjau savo geriausių bičiulių globa, abejoju jų ištikimybe. Nuogaštavau, kad gilesnis nei paprastai transas įtikins juos, kad jau neatsigausiu. Baimė taip susuko man galvą, jog ėmiau įtartai draugus, kuriems buvau nelengva našta ir gyvas rūpestis, jog pasinaudoję ilgesniu priepuoliu jie pabandys manim nusikratyti. Bergždžiai jie mane ramino, skelbė iškilmingas priesaikas, jog nieku gyvu neduos manęs palaidoti tol, kol kūnas nepradės irti.

Tačiau, nepaisant visų tikinimų, mirties baimė užgniaužė sveiką protą – niekas negalėjo manęs paguosti. Prisigalvoju sudėtingiausių apsisaugojimo priemonių. Be kita ko, liepiau perstatyti šei-

mos laidojimo rūšį taip, kad jis lengvai atsidarytų iš vidaus. Tereikia spustelti ilgą, rūšio vidurį siekiančią kartį, kad atsivertų geležinės rūšio durelės. Ten lengvai patekdavo oras ir šviesa; pasirūpinau vandens ir maisto atsarga, kurią galėjau ranka pasiekti iš manęs laukiančio karsto. Jo dugnas buvo šiltai ir minkštai išklotas, o karsto dangtis, kaip ir rūšio durelės, buvo taip įtaisytos, kad atsidengdavo nuo menkiausio krustelėjimo. Be to, rūšio palubėje kabėjo varpas, nuo kurio svambalo karanti virvė buvo prakišta pro skylę karsto dangtyje ir turėjo būti pririšta numirėliui prie rankos^{P7}. Bet deja! Joks budrumas negali apsaugoti žmogaus nuo jo likimo! Net įmantriausios apsaugos priemonės negali išgelbėti nuo neapsakomų kančių, laukiančių nelaimingojo, kuriam lemta būti palaidotam gyvam.

Pagaliau pajutau – kaip ne sykį yra tekę – kaip nebūtis tamsą praplėšia pirmosios grįžtančios sąmonės prošvaistės. Sąmonė brėško palengva, vėžlio žingsniu. Mieguistas apkvaitimas. Abejingumas bukam skausmui. Apatija, neviltis, neveiklumas. Paskui, po ilgos pertraukos kažkas ausyse pradeda skimbčioti, ir vėl nebūtis; vėliau galūnes tarsi adatėlėm ima badyti – ir dar sykį saldi ir rami amžinybė, pro kurią mintys sunkiai skinasi kelią

į smegenis, paskui vėl nuskęsti užmarštin – ir vėl pasijunti gyvas. Galiausiai suvirpa akies vokas, ir lyg elektros smūgis nutvilko siaubas, klaikus ir žodžiais nenusakomas siaubas, nuo kurio kraujas plūsteli iš smilkinių į širdį. Ir pirmas bandymas kažką galvoti. Šitai pavyksta – galvoje trumpam šmėkšteli mintis. Tuomet, galima sakyti, sugrįžta prisiminimai, ir aš galiu įvertinti savo būklę. Jaučiu, kad ne šiaip sau buvau užmigęs, kad mane buvo pakirtęs priepuolis. Staiga virpančią sąmonę lyg potvynio banga užtvindo mintis apie vieną Pavojų – vienintelė vaiduokliška ir viską savimi užgožianti mintis.

Kelias minutes lieku gulėti nejudėdamas. Trūksta dvasios stiprybės judesiui, kuris parodytų man, kur esu atsidūręs, bet širdies kamputyje kažkas šnibžda, jog *tai atsitiko*. Neviltis, neviltis, kurios negali sukelti jokia kita nelaimė, priverčia mane pagaliau praplėšti apsunkusius vokus. Aš atsimerkiau. Aplinkui – tamsa, juoda tamsa. Žinojau, kad priepuolis jau praėjo, kad mano negalios krizė jau praeityje. Žinojau, kad regėjimas sugrįžo, tačiau aplink mane nepasidarė šviesiau – vien tik neperžvelgiama juodos Nakties juoduma.

Pabandžiau sušukti; sukepęs liežuvis ir lūpos mėšlungiškai trūktelėjo, bet nė garselis neišsprūdo

iš sukritisų plaučių, kurie kartu su širdim plastelėdavo sulig kiekvienu atkakliu bandymu įkvėpti oro.

Ir štai – pro nusiminimo debesį įspindo gerasis angelas – Viltis, nes aš prisiminiau visas atsargumo priemones, kuriomis buvau pasirūpinęs. Sukaupęs jėgas, ėmiau visu kūnu kaip pašėlęs rangytis, kad karsto dangtis nulėktų šalin. Jis nė nekrustelėjo. Panaršiau ranka varpo virvės – jos nebuvo. Vilties angelas nusklendė, ir vėl ėmė džiūgauti Neviltis, nes po nugara nepajutau savo rankomis rūpestingai patiesto čiužinio, o į šnerves trenkė būdingas žemės kvapas. Išvada tegalėjo būti viena: aš ne rūsyje. Priepuolis užklupo ne namuose, o tarp svetimų žmonių – kur ir kaip ten atsidūriau, neprisiminiau – ir jie palaidojo mane kaip šunį, užkalę į greitosiomis padarytą karstą ir giliai pakišę po velėna paprastame ir bevardžiam *kape*.

Tas baisus įsitikinimas smelkėsi į tolimiausias sielos kerteles, ir aš dar sykį pabandžiau surikti. Požemių Nakties viešpatiją perskrodė pratisas, klaikus mirštančiojo klyksmas.

- Ei! Ei tu! – išgirdau šiurkštų balsą.
- Kas per velniava? – paklausė kitas.
- Lįsk lauk! – paliepė trečias.
- Ko rėki lyg skerdžiamas? – tarė ketvirtas.

Tą pat akimirką mane sugriebė ir kuri laiką be gailėsčio purtė keli šiurkščios išvaizdos vyrai. Jie manęs nepažadino, nes jau nemiegojau, tačiau sugrąžino atmintį.

Tai atsitiko Ričmonde, Virdžinijos valstijoje. Su bičiuliu išsirengėme pamedžioti Džeimso upės pakrantėse, kelios mylios pasroviui nuo mūsų namų. Pavakary užklupo audra. Vienintelį tinkamą prieglobstį radome kajutėje laiviūkščio, išmetusio inkarą vidury upės ir pakrauto juodžemiu. Įsikūrėme kaip mokėdami ir likome nakvoti. Miegojau ant vieno iš dviejų gultų. Vargu ar reikia pasakoti, kokie būna gultai šešiasdešimties ar septyniasdešimties tonų talpos laivuose. Manasis – plikos lentos, plačiausia vieta – aštuoniolika colių, tiek pat nuo gulto iki lubų. Tik vargais negalais ten įsispraudžiau. Tačiau miegojau kaip užmuštas, o tuos vaizdinius – ne sapną ir ne košmarą – mačiau todėl, kad gulėjau taip ankštai, kad buvau persekiojamas manijos ir kad po miego, kaip minėjau, man sunkiai sugriždavo atmintis. Mane purtė sugriebę laivo komandos vyrai ir krovikai. Žemės kvapas sklido nuo krovinio. Smakro raištis – nosinė, kuria buvau pasirišęs vietoj įprastos naktinės kepuraitės.

Tačiau kančia, kurią ištvėriau, tikrai buvo neišgalvota, o tokia pat, kaip ir atsidūrus kape. Baisi ir nenusakomai klaiki buvo ta kančia, tačiau Blogis virsta Gėriu: tas sukrėtimas verste išvertė mano sielą, ir aš ėmiau pasitikėti savimi, pasitaisė nuotaika. Iškeliauvau į užsienį, ėmiau atkakliai mankštintis. Kvėpavau kaip laisvas žmogus. Galva buvo užimta ne mirtim, o kitais dalykais. Išmečiau lauk visas medicininės knygas. Bjukeną^{P8} sudeginau. Daugiau nebeskaičiau nei „Nakties apmąstymų“^{P9}, nei postringavimų apie kapus, nei istorijų apie vaiduoklius – tokių kaip šitoji. Žodžiu, tapau žmogum ir ėmiau žmoniškai gyventi. Po tos nepamiršamos nakties nutrenkiau šalin visas vaiduokliškas baimes, o su jomis ir ligą – matyt, tų baimių priežastį, o ne pasekmę.

Kartais nutinka, kad sveikai mąstančiam Protui žemiškas gyvenimas gali virsti pragaru, tačiau žmogaus vaizduotė – ne Karatidė^{P10}, į kurios paslaptis būtų galima įžūliai brautis. Deja! Žinoma, tamsiojo pasaulio siaubų kariauna nėra vien vaizduotės padarinys, bet kaip ir demonai, lydėję Afrasiabą^{P11} kelionėje Okso^{P12} upe, ji miega, nes pabudusi mus prarytų; tesnaudžia ji ramybėje, antraip mūsų laukia pražūtis.

MESMERIŠKAS APREIŠKIMAS

Kad ir kokie abejotini ligšioliniai bandymai *mokliškai paaiškinti mesmerizmą*^{P1}, šiuo metu beveik visi pripažįsta stulbinamus šio reiškinių *rezultatus*. Dauguma abejojančiųjų – prisiekę abejotojai, niekam tikę ir gero žodžio neverti žmonės. Todėl tuščias dalykas mūsų dienomis bandyti *įrodinėti*, jog žmogus vien valios jėga gali taip paveikti kitą žmogų, kad jo būseną pasidaro visais požymiais panaši į mirties būseną – arba bent jau panašesnė negu kokia kita jums žinoma būseną – kad šitaip paveiktas žmogus beveik praranda išorinius pojūčius, jei nededa pastangų juos išlaikyti, užtat jo jusena atsiveria – kol kas nežinia kokiais keliais – dalykams, nepasiekiamiems išoriniams jausmams; maža to, – kad jo protiniai sugebėjimai tarsi pabunda iš miego ir veržiasi į aukštį, kad tarp jo ir jį paveikusio žmogaus nusistovi glaudus abipusis ryšys ir pagaliau, kad imlumas įtaigai priklauso nuo seansų dažnumo, o tie nepaprasti, mesmerizmą lydintys reiškiniai, tolydžio *ryškėja* ir gilėja.

Išvardyti dalykai priklauso bendriems mesmerizmo dėsniams ir nėra reikalo apie juos šnekėti, tad šiandien nevarginsiu skaitytojų šių tiesų dėstymu. Šiuokart turiu visai kitokį tikslą. Esu pasiryžęs, netgi nepaisydamas pykčio žmonių, kurie tebėra kupini prietarų, smulkiai, be paaiškinimų atpasakoti nepaprastą pokalbį su miegančiu žmogumi.

Aš jau senokai atlikinėjau mesmerizmo seansus su žmogumi, apie kurių pasakoju (p. Vankerku), ir įtaigos jėga bei mesmeriški pojūčiai jau buvo nepaprastai išlavėję. Jis jau daug mėnesių grūmėsi su džiova, kurios pačius nemaloniausius simptomus man pavyko sušvelninti manipuliacijomis, ir šį mėnesį, naktį iš vieno trečiadienio į ketvirtadienį, aš buvau pakviestas prie jo lovos.

Ligonis jautė stiprius skausmus širdies srityje ir sunkiai kvėpavo; buvo akivaizdūs astmos požymiai. Paprastai spazmai atsileisdavo pridėjus garsyčių prie nervinių centrų, bet šianakt ta priemonė negelbėjo.

Man įėjus į kambarį, jis pasitiko mane džiugiai šypsodamasis ir, nors kentėjo didelius skausmus, buvo žvalus ir aiškaus proto.

- Pakviečiau jus šiandien, - tarė jis, - ne tiek norėdamas kūniškų kančių palengvinimo, o greičiau tam,

kad patenkintumėt mano smalsumą ir paaiškintumėt kai kuriuos psichinius reiškinius, pastaruoju metu keliančius man nuostabą ir nerimą. Jūs žinote, kad ligi šiol aš su šypsena klausydavausi kalbų apie sielos nemirtingumą. Negaliu neigti, kad kažin kur giliai, sakytum toje pačioje sieloje, kurios buvimo nepripažinau, visuomet ruseno nuojauta apie jos egzistavimą. Tačiau ta nuojauta niekuomet nebuvo tapusi įsitikinimu. Mano protas su tuo neturi nieko bendra. Visi mėginimai rasti logišką paaiškinimą baigdavosi tuo, kad palikdavau dar didesnis skeptikas. Man patarė paskaityti Kuzeną^{P2}. Gilinausi į jo, taip pat į jo kolegų amerikiečių ir europiečių veikalus. Pavyzdžiui, man į rankas pakliuvo Braunsongo^{P3} „Čarlzas Elvudas“. Perskaičiau tą knygą su didžiuliu susidomėjimu. Nors ji, mano galva, logiška, tačiau tose vietose, kur logikos trūksta, deja, pradedi nebetikėti herojumi. Pagaliau – ir, mano supratimu, knygoje tatau akivaizdu – atrodo, kad herojui nepavyksta įtikinti ir paties savęs. Pabaigoje jis, kaip ir Trinkulo^{P4} vyriausybė, jau nebepresimena, kas buvo pradžioje. Trumpai šnekant, netrukus įsitikinau, kad jeigu žmogui ir įmanoma logiškai įkalti į galvą, kad jis nemirtingas, tatau gali būti pasiekta anaipol ne abstrakčiais išvedžiojimais, kuriais taip

mėgaujasi Anglijos, Prancūzijos ir Vokietijos moralistai. Abstraktūs samprotavimai gali būti smagi proto mankšta, bet jie nepadeda pasiekti tikrojo suvokimo. Padariau išvadą, kad bent šioje žemėje filosofija nepajėgi įpratinti mus išvelgti reiškinių kokybės daiktiškos esmės. Mes patys, mūsų siela, gal to ir geistų, tačiau protas to niekada nepriims.

Taigi kartoju, kad aš tarsi jaučiau turįs sielą, bet to niekad nesuvokiau protu. Tačiau pastaruoju metu tasai jausmas sakytum pagilėjo ir virto kažkuo panašiu į sutaikintą protą, tad man dabar sunku būtų atskirti, kur yra katras. Tokiam pasikeitimui poveikį, matyt, turėjo mesmerizmas. Geriausiai tą mintį galėčiau paaiškinti tuo, kad mesmerizmo pakylėtas aš suvokiau dalykus, kurie pasiekiami tik esant tai neįprastai būsenai ir kurie, – kaip ir dera mesmerizmo reiškiniams, – nutrūksta grįžus į normalią, bet jau paženklintą egzistenciją. Gyvenančiam miege – mintys ir jų išvados, kitaip sakant, priežastys ir jų pasekmės, yra neatskiriami. Esant normaliai būsenai, priežastis išnyksta, lieka tik jos padarinys, tačiau ir šio tikrai dalis.

Šitaip bemintydamas priėjau prie išvados, kad gerų rezultatų būtų galima pasiekti pateikiant man – kuomet esu mesmeriškai paveiktas – gerai apgalvo-

tus klausimus. Jūs dažnai esate stebėjęs nuostabią užmigdytųjų savivoką – jie kuo puikiausiai geba analizuoti savo būklę; toji savivoka ir gali padėti teisingai parinkti klausimus.

Aš, suprantama, sutikau atlikti tokį eksperimentą. Keli rankų judesiai – ir Vankerkas užmigo mesmerišku miegu. Jo alsavimas iškart išsilygino, ir atrodė, kad ligoniui atslūgo skausmai. Paskui tarp mudviejų prasidėjo toksai pokalbis: *V.* mūsų pašnekesyje – ligonis, *P.* – aš pats.

P. Ar jūs miegate?

V. Taip – ne, norėčiau įmigti kiekiau.

P. (*Padaręs dar kelis judesius rankomis*) Ar dabar miegate?

V. Taip.

P. Kaip jums atrodo, kuo baigsis jūsų liga?

V. (*Ilgai dvejojęs vargais negalais prabyla*) Aš mirsiu.

P. Ar mintis apie mirtį kelia jums liūdesį?

V. (*Iš karto*) Ne, ne!

P. Ar jums patinka tokia baigtis?

V. Jeigu būčiau atsibudęs, norėčiau numirti, bet dabar man vis tiek. Mesmeriška būklė tokia panaši į mirtį, kad mane patenkina.

P. Norėčiau, kad paaiškintumėte išsamiau, pone Vankerka.

V. Sutinku, bet tam turėčiau dėti didesnes pastangas. Jūs manęs ne to klausiate.

P. Ko tad turėčiau klausti?

V. Turėtumėte klausti nuo pradžios.

P. Pradžios? Bet kurgi pradžia?

V. Jūs žinote, kad pradžia yra Dievas (*Šiuos žodžius jis ištaria tyliai, trūkčiojamu balsu, ir aš pajuntu didelę pagarbą*).

P. Tai kas yra Dievas?

V. (*Kelias minutes patylėjęs*) Nežinau, kaip paaiškinti.

P. Argi Dievas ne dvasia?

V. Kol nebuvaau užmigęs, žinojau, ką jūs turite galvoje sakydamas „dvasia“, bet dabar man atrodo, kad tai tik žodis, kaip, tarkim, tiesa, grožis – kitaip sakant, kokybė.

P. Argi Dievas nėra nematerialus?

V. Nėra tokio dalyko, kaip nematerialumas. Tai tik žodis. Tai, kas nematerialu, to nėra visiškai, nebent kokybė būtų daiktiška.

P. Tąsyk, ar Dievas materialus?

V. Ne (*Tas atsakymas mane pribloškė*).

P. Tai pagaliau kas yra Dievas?

V. (*Ilgai tylėjęs, murmedamas*) Suprantu, bet man sunku paaiškinti. (*Dar viena ilga pauzė*) Jis ne dvasia, nes jis egzistuoja. Jis ir ne materija, kaip jūs ją suprantate. Bet materija turi pakopas, kurios žmogui lieka paslaptimi; primityvusis pradas sužadina subtilųjį, subtilusis prasismelkia į primityvųjį. Pavyzdžiui, atmosfera pagimdo elektrą, o elektra prasiskverbia į atmosferą. Materija kyła tomis pakopomis, pasiekdama vis aukštesnį laipsnį, tolydžio retėdama ir smulkėdama, kol galop virsta materija, kuri sudaryta ne iš dalelių – yra nedaloma, vienaalytė, ir tuomet sužadavimo ir prasismelkimo dėsnis pasikeičia. Ta pirmykštė materija praninka į visus daiktus, ir šitaip ji tampa visa būtimi. Ši materija yra Dievas. Tai, ką žmonės bando įvardyti žodžiu „mintis“, yra materijos judėjimas.

P. Metafizikai tvirtina, kad bet koks vyksmas gali būti apibūdintas judėjimu ir mąstymu ir kad antrasis yra pirmojo šaltinis.

V. Taip. Ir dabar aš suprantu, kur glūdi jų klaida. Judėjimas yra *sąmonės*, o ne *mąstymo* veiksmas. Vienalytė materija, arba Dievas, ramybės būsenoje yra (kiek mes tai sugebame suvokti) tai, ką vadiname sąmone. Pirmykštės materijos savaiminio judėjimo jėga (galiausiai sutampanti su žmogaus

valia) yra jos vienalytiškumo ir visuresybės rezultatas. Kaip tatau atsitinka – nežinau, ir dabar matau, kad niekad nesuprasiu. Tačiau vienalytė materija, pradėjusi judėti – verčiama dėsnio ar joje pačioje slypinčios *kokybės* – ir yra mintis.

P. Ar negalėtumėte plačiau paaiškinti, ką jūs vadinate vienalyte materija?

V. Materija ilgainiui įgyja tokias formas, kurios žmogui yra nežinomos ir nepasiekiamos jo juslei. Imkime metalą, medžio pliauską, vandens lašą, atmosferą, dujas, šilumą, elektrą, švytintį eterį. Tai va – visus šituos dalykus vadiname materija ir visą materiją apibūdiname vienu apibrėžimu, nors vargiai rasime du skirtingesnius daiktus už tuos, kuriuos nusakome metalo ir švytinčio eterio sąvokomis. Vos tik užsimename apie pastarąjį, mums kyla nenumaldomas troškimas sutapatinti jį su dvasia arba tuštuma. Ir nuo to mus sulaiko tik mintis, jog jis susideda iš atomų; tačiau net ir dabar mes ieškome išsigelbėjimo saviškai įsivaizduodami atomą kaip nepaprastai mažą daikčiuką, bet, nepaisant to, kietą, apčiuopiamą, turintį svorį. Pamirškime eterio atomiškumo idėją ir daugiau negalėsime jo laikyti esamybe, ar bent jau materija. Nerasdami geresnio žodžio, galėtume vadinti jį dvasia. Dabar ženkime

toliau – paėjėkime dar žingsnį už eterio ir pabandykime įsivaizduoti materiją, kuri dar retesnė už eterį – tiek, kiek eteris retesnis už metalą, ir bemačiant susidursime (nepaisant visų mokslėškų dogmų) su vienalyte mase – nedaloma materija. Todėl, kad mums – nors ir susitaikiusiems su tuo, jog atomai be galo maži – mintis, jog atstumas tarp jų taip pat gali būti nepaprastai menkas, atrodo šventvagiška. Pagaliau pasieksime tokią pakopą, tokį laipsnį, kuomet – jeigu turėsime ganėtinai daug atomų – erdvės tarp jų neliks ir viskas susilies. Taigi: kadangi šitaip atsitikus pranyks atominė sandara, materija taps tuo, ką neišvengiamai pavadinsime dvasia. Tačiau nekyla abejonių, kad kaip ir anksčiau – tai vis ta pati materija. Teisybę pasakius, negalima duoti apibrėžimo dvasiai, nes neįmanoma įsivaizduoti to, ko nėra. Kai imame džiaugtis tuo, kad jau ši bei tą nutuokiame apie dvasią, – apgaudinėjame save, nes dvasia laikom nepaprastai išretėjusią materiją.

P. Mano galva, mintis apie absoliutų materijos sutankėjimą atsimuša į vieną neišveikiamą prieštaravimą, kurio esmė – itin silpnas pasipriešinimas, kurį dangaus kūnas sutinka savo kelyje, pasipriešinimas, kurio buvimą, tiesą sakant, dabar jau daugelis pripažįsta, bet kuris yra toksai menkas, jog

jo nepastebėjo nė išvalgusis Niutonas. Yra žinoma, kad kūnų pasipriešinimas daugiausia priklauso nuo jų tankio. Absoliutus susiliejimas reiškia absoliutų tankį. Ten, kur nėra tarpuerdvio, negali būti ir tankumo. Todėl absoliučiai tankus eteris, pasitaikęs žvaigždės kelyje, būtų jai nepalyginti sunkesnė kliūtis už geležį ar deimantą.

V. Paneigti jūsų iškeltą prieštaravimą lengva, nors jis atrodo nepaneigiamas. Žvaigždės judėjimui neturi reikšmės, ar ji eina per eterį, ar eteris per ją. Didžiausia astronomų klaida yra aiškinti nustatytą kometų greičio lėtėjimą tuo, kad jos skrieja per eterį, nes kad ir kaip išretėjęs būtų tasai eteris, jis stabdytų kometas daug greičiau, negu yra paskaičiavę astronomai, kurie visaip suka uodegą, kai susiduria su jų protams neįkandamais dalykais. Kita vertus, greičio lėtėjimas tikrai egzistuoja, ir dėl jo kalta trintis su eteriu, žaibiškai skrodžiančiu orbitą. Šiuo atveju stabdančioji jėga veikia akimirksniu, anuo – kaupiasi lėtai, be galo ir be krašto.

P. Bet ar toks materijos sutapatinimas su Dievu nėra šventvagiškas? *(Turėjau kelis syk pakartoti klausimą, kol miegantysis jį suprato)*

V. Gal galite paaiškinti, kodėl materija turėtų būti mažiau gerbtina už dvasią? Be to, jūs pamiršote,

kad materija, apie kurią kalbu, visais atžvilgiais yra „sąmonė“, arba „dvasia“, mokslinių doktrinų požiūriu, nes turi visus joms būdingus iškiliausius bruožus ir tuo pat metu palieka tuo, ką mokslas vadina „materija“. Dievas su visomis dvasiai priskiriamomis galiomis yra tik tobula materija.

P. Vadinasi, jūs tvirtinate, kad judanti vienalytė materija yra mintis?

V. Apskritai kalbant, šis judėjimas yra pasaulinės sąmonės pasaulinė mintis. Ši mintis kuria. Visa, kas sukuriama, yra ne kas kita, kaip Dievo mintys.

P. Jūs sakote „apskritai kalbant“.

V. Taip. Pasaulinė sąmonė yra Dievas. Kiekvienai naujai atskirai būčiai reikalinga materija.

P. Bet dabar jūs kalbate apie sąmonę ir materiją kaip metafizikas.

V. Taip, kad išvengčiau painiavos. Sakydamas „sąmonė“, turiu galvoje vienalytę, aukščiausią materiją, „materija“ vadinu visa, kas liko.

P. Jūs minėjote, kad kiekvienai naujai būčiai reikalinga materija.

V. Taip, nes bekūnė sąmonė yra tiesiog Dievas. Tam, kad būtų sukurtas individas, mąstanti būtybė, reikia dieviškosios sąmonės įsikūnijimo. Taip žmogus tampa pačiu savimi. Neįsikūnijęs jis būtų Die-

vas. Tas ypatingas dalies materijos judėjimas yra žmogaus mintis, visos jos judėjimas – Dievo mintis.

P. Jūs sakote, kad neišikūnijęs žmogus būtų Dievas.

V. (Ilgai dvejojęs) Negaliu šitaip sakyti. Tai absurdas.

P. (Tikrindamas savo užrašus) Jūs tikrai sakėte, kad neišikūnijęs žmogus būtų Dievas.

V. Tai tiesa. Netekęs įsikūnijimo žmogus būtų vadintinas Dievu – taptų neindividualizuotas. Tačiau jis negali būti be kūno – bent jau šitaip nėra sykio nėra atsitikę – antraip turėtume įsivaizduoti, kad Dievo darbas atsisuka prieš jį patį, tapdamas bergždžias ir betikslis. Žmogus yra kūrinys. Kūriniai yra Dievo mintys. O minties prigimtis tokia, kad ji yra nesugrąžinama.

P. Nesuprantu. Jūs sakėte, kad žmogus niekad neišsiskirs su savo kūnu?

V. Sakau, kad jis niekad nebus bekūnis.

P. Paaiškinkite.

V. Kūnai būna dvejopi: rudimentiniai ir baigtiniai; panašiai kaip dvi – vikšro ir drugelio – būsenos. Tai, ką vadiname mirtimi, tėra skausminga metamorfozė. Dabartinis mūsų įsikūnijimas turi tąšą, jis yra paruo-

šiamoji, laikina fazė. Mūsų ateitis tobula, užbaigta ir nemari. Ateities gyvenimas ir yra galutinis tikslas.

P. Bet juk vikšro metamorfozė yra visiems gerai žinomas reiškinys.

V. Mums – taip, bet ne vikšrui. Materija, iš kurios sudarytas mūsų rudimentinis kūnas, yra apribota to kūno organų, kitaip sakant, rudimentiniai organai pritaikyti materijai, kuri sudaro rudimentinį kūną, bet ne tai, kuria galiausiai tas kūnas pavirs. Todėl galutinė būtis atskirta nuo mūsų pojūčių neįveikiama siena, ir mes teįėjame apvalkalą, kuris nukrinta, žūva ir atidengia vidinę formą; bet ta vidinė forma galima tik pojūčiams tų, kas pasiekia galutinę būtį.

P. Jūs ne kartą užsiminėte, kad mesmeriška būklė labai primena mirtį. Kaip tai suprasti?

V. Sakydamas, kad ji primena mirtį, turiu galvoje galutinę būtį, nes transo metu rudimentinio kūno juslė pranyksta ir aš juntų tiesiogiai, be juslės organų pagalbos – per tarpininką, kuris tarnaus man galutinėje neorganizuotoje būtyje.

P. Neorganizuotoje?

V. Taip, juslės organai – tai prietaisai, per kuriuos žmogus sąmoningai susiliečia su tam tikromis materijos formomis bei rūšimis ir neturi nieko bendra

su kitomis formomis bei rūšimis. Žmogaus organai pritaikyti prie rudimentinio gyvenimo ir tik prie jo; neorganizuotos galutinės būties suvokimas neturi ribų, išskyrus vieną – Dievo valios prigimtį, kitaip sakant, vienalytės materijos judėjimą. Mintis apie galutinį pavirtimą jums bus aiškesnė, jeigu pabandysite įsivaizduoti ją kaip dideles smegenis. Tai ne smegenys, tačiau šitoks sugretinimas padės geriau viską perprasti. Tai štai: kažkoks kūnas leidžia spindulius į švytintį eterį. Šis savo ruožtu siunčia juos į akies tinklainę; iš čia jie pasiekia regos nervą, regos nervas perduoda juos smegenims, o smegenys spinduliavimą persiunčia vienalytei materijai, kuria smegenys kiaurai persismelkusios. Pastarasis judėjimas ir yra mintis, kurios pirmoji banga – jutimas. Tai forma, kuria rudimentinio gyvenimo sąmonė palaiko ryšį su išoriniu pasauliu, kurį rudimentiniam gyvenimui apriboja jo organų ypatumai. Tačiau aukščiausioje, neorganizuotoje būtyje išorinis pasaulis nuolatos susiliečia su visu kūnu (kaip sakiau, susidedančiu iš panašios į smegenis substancijos) ir jų nejungia joks tarpininkas, išskyrus eterį, dar retesni negu švytintis eteris, ir visas kūnas vibruoja kartu su pro jį prasiskverbiančia vienalyte materija. Taip yra todėl, kad netrukdo netobuli juslės organai, kad

aukščiausioje būtyje atsiskleidžia absoliuti juslė. Rudimentinėms būtybėms juslės organai – narveliai, kuriuose jie laikomi tol, kol apsiplunksnuoja.

P. Jūs kalbate apie rudimentines būtybes. Ar, be žmogaus, yra dar ir kitų rudimentinių būtybių?

V. Begalinės praretėjusios materijos kaupimasis įvairiausiais pavidalais – kosminių ūkų, planetų, saulių ir kitų kūnų, kurie nėra nei ūkai, nei saulės, nei planetos, – yra tik penas nesuskaičiuojamų rudimentinių būtybių jutimo organams. Tie visi „kūnai“ reikalingi rudimentinėms būtybėms, besiruošiančioms aukščiausiai būčiai, antraip jie neegzistuotų. Kiekvienas iš tų kūnų yra apgyvendintas tam tikra paderme organiškai egzistuojančių mėstančių rudimentinių būtybių. Apskritai juslės organai priklauso nuo gyvenimo vietos. Atėjus mirčiai, arba metamorfozei, toms būtybėms, pereinančioms į aukščiausiąją būtį – nemirtingumą – atsiskleidžia visos paslaptys, išskyrus *vieną*; jos viską daro ir visur keliauja vien valios pastangomis: gyvendamos jau ne žvaigždėse, kurios mums atrodo vieninteliai erdvės kūnai, iš kurių neva ir sudaryta visa visata, bet pačioje ERDVĖJE, kurios neapsakoma begalybė ir yra tikroji esamybė, kurios neaprepiamume žvaigždžių trupinėliai ištirpsta lyg nebuvę, ir jų net nepajunta angelai.

P. Jūs sakėte, jeigu ne rudimentinio gyvenimo būtinybė, žvaigždžių nebūtų. Bet iš kur toji būtinybė?

V. Neorganinėje, kitaip sakant, negyvojoje materijoje nėra jokių kliūčių *unikali* ir vieninteliam dėsniui – Dievo valiai. Kad tos kliūtys būtų sukurtos, radosi organinis gyvenimas ir organinė materija (sudėtinga, įvairialypė ir suvaržyta dėsniu).

P. Bet kam gi reikalingos tos kliūtys?

V. Laikantis to dėsni, pasiekiamas tobulumas, teisingumas, laimė. Pažeidus dėsni, viskas baigiasi netobulumu, blogiu ir kančia. Per tas organinio gyvenimo ar organinės materijos įvairovės, sudėtingumo, įvairialypiškumo sukeltas kliūtis įgyvendinamas, tam tikra prasme, dėsni pažeidimas. Taigi kančia, neįmanoma neorganiniame gyvenime, tampa galima organinėje būtyje.

P. Tačiau kokiems geresiams tikslams tarnauja kančia?

V. Viskas tampa gėriu arba blogiu tik per palyginimą. Įsigilinus paaiškės, kad malonumas bet kuriuo atveju yra skausmo priešingybė. Malonumas grynu pavidalu – fikcija. Kad būtumėme laimingi vienur, ten pat turime ir atkentėti. Gyventi be kančių – reiškia niekad nesulaukti palaimos. Bet mes jau žinome,

kad neorganizuotame gyvenime kančios nėra – šit jums ir organinio gyvenimo būtinybė. Primityviojo gyvenimo kančia Žemėje yra vienintelė versmė, iš kurios trykšta aukščiausios būties palaima Danguje.

P. Vis dėlto, vieno jūsų teiginio neištengsiu suprasti: „Neapsakoma erdvės begalybė yra tikroji esamybė.“

V. Matyt, taip yra todėl, kad jums stinga bendro supratimo, kas ta tikroji esamybė. Mes turime žiūrėti į ją ne kaip į kokybę, o kaip į pojūtį: mūsų būtybės per ją suvokia materijos pritaikimumą savo sandarai. Žemėje yra daugel dalykų, kurie būtų nesuvokiami Veneros gyventojams, o daugybė matomų ir apčiuopiamų reiškinių Veneroje mums atrodytų nesuprantami ir apskritai nerealiūs. Tačiau neorganinėms būtybėms – angelams – tikrovė yra visa vienalytė materija, kitais žodžiais tariant, viskas, ką mes vadiname „erdve“, jiems yra tikrojo esamybė; tuo tarpu žvaigždės dėl jų, mūsų akimis žvelgiant, materialumo, yra nesuvokiamos angeliškoms būtybėms kaip kad vienalytė materija, – kurios dėl to ir nelaikome materija – yra neprieinama organinės gyvybės juslei.

Kai miegantysis vos girdimu šnabždesiu ištare tuos paskutinius žodžius, jo veide išvydau nepa-

prastą išraišką, kuri sukėlė man nerimą, ir aš suskubau jį žadinti. Vos spėjau tai padaryti, jis nusišypsojo skaisčia šypsena ir kritęs ant nugaros mirė. Pastebėjau, kad jo kūnas greičiau nei per minutę sustabarėjo. Kakta tapo šalta kaip ledas. Paprastai toks atšalimas būna, kai Azraelis^{P5} jau ilgokai laiko savo ranką ant mirusiojo. Nejau iš tikro paskutinius savo samprotavimus miegantysis siuntė man jau iš Šešėlių karalijos?

PAILGA DĖŽĖ

Prieš kelerius metus puikiai įrengtu pašto garlaiviu „Nepriklausomybė“^{P1}, vadovaujamu kapitono Hardžio, susirengiau plaukti iš Čarlstono Pietų Karolinoje į Niujorką. Išplaukti, jeigu leis orai, ketinome (liepos) penkioliktąją, tad keturioliktąją aš pasirodžiau laive, norėdamas šį bei tą sutvarkyti savo kajutėje.

Sužinojau, kad laive bus pilna keleivių, o tarp jų – daugiau nei paprastai moterų. Keleivių sąrašė radau kelias pažįstamas pavardes ir nudžiugau, pamatęs ten ir Kornelijų Vajetą, jauną dailininką, kuriam jaučiau didelę simpatiją ir draugiškumą. Kadaisė mes kartu mokėmės Š. universitete^{P2} ir dažnai kartu leisdavome laisvalaikį. Kaip ir visi talentingi žmonės, jis buvo drauge mizantropas, entuziastas ir jausmų žmogus. Be to, jo krūtinėje plakė karščiausia ir ištikimiausia pasaulyje širdis.

Jo pavardė buvo iškabinta ant trijų kajutių durų, dar sykį peržvelgęs keleivių sąrašą supratau, jog jis plaukia su žmona ir dviem seserimis. Kajutės buvo

pakankamai erdvios, turėjo po du gultus, įrengtus vienas viršum kito. Tiesa, tie gultai buvo siauri, juose tegalėjo išsitemti vienas žmogus, bet man vis tiek liko neaišku, kam keturiems žmonėms reikia *trijų* kajučių. Tuo metu man buvo užėjus tokia nuotaika, kai žmogus nenatūraliai ima domėtis visokiausiomis smulkmenomis, ir gėdydamasis turiu prisipažinti, kad ėmiau kurti įvairias kvailas ir nepadorias spėliones apie tą atliekamą kajutę. Suprantama, tai buvo visiškai ne mano reikalas, bet aš vis tiek baisiausiai užsispyriau ir pasišoviau įminti tą mįslę. Pagaliau man į galvą toptelėjo viena mintis, ir aš nustebau, kodėl anksčiau apie tai nepagalvojau. „Aišku, tai tarnaitė, – tariau. – Koks aš kvailas, kad išsyk nesusiprotėjau!“ Vėl išigilinau į sąrašą, bet ten buvo aiškiai parašyta, kad jokia tarnaitė nekeliauja, nors tokio ketinimo ir būta: žodis „tarnaitė“ iš pradžių buvo parašytas, bet vėliau užbrauktas. „Na, žinoma, papildomas bagažas, – dabar tariau sau: – kažkas, ko jis nenori laikyti krovininėje ir ką jam svarbu turėti po ranka, aha, aišku – paveikslas ar kitas panašus daiktas. Tai dėl jo jis derėjosi su Nikolinu, italų kilmės žydu.“ Pasitenkinęs tokia išvada, tuo kartu nuramdžiau savo smalsumą.

Abi Vajeto seseris gerai pažinojau – labai draugiškos ir protingos merginos. Žmonos nebuvaу matęs, nes jis dar neseniai buvo vedęs, tačiau dažnai kalbėdavo apie ją – kaip ir apie viską – karštai. Pasak jo, tai buvo neprilygstamo grožio moteris, puikiai išsilavinusi. Todėl man baisiai knietėjo greičiau su ja susipažinti.

Mano apsilankymo laive dieną (keturioliktąją) Vajetas su savo bendrakeleivėmis, kaip man pavyko sužinoti iš kapitono, taip pat turėjo pasirodyti, ir aš išlaukiau visą valandą ilgiau, nei buvaу numaтęs, tikėdamasis būti supažindintas su jaunamarte, tačiau sulaukiau tik atsiprašymo: „Ponas Vajetas šiek tiek sunegalavo ir atvyks tik rytoj, laivui išplaukiant“.

Kitą dieną eidamas iš viešbučio į prielauką sutikau kapitoną Hardį, kuris paaiškino, kad „dėl susiklosčiusių aplinkybių (kvaila, tačiau paranki frazė) „Nepriklausomybė“ pasiliksianti uoste, jo manymu, dar dieną ar dvi, ir kai kelionei bus viskas paruošta, jis atsiųsias žmogų man pranešti“. Man tatai pasirodė keista, nes pūtė smarkus pietys, tačiau, turint galvoje, kad „aplinkybės“ liko neaiškios, nors ir atkakliai bandžiau iškvosti kapitoną, man beliko grįžti namo ir sukandus dantis laukti.

Žadėtojo kapitono pranešimo laukiau bemaž savaitę. Pagaliau jo sulaukiau ir negaišdamas nusku-
bėjau į laivą. Laivas buvo pilnas keleivių, oras gaudė
nuo šurmulio, visuomet lydinčio laivo išplaukimą.
Vajetas su bendrakeleivėmis pasirodė maždaug po
dešimties minučių. Dvi seserys, jaunoji žmona ir dai-
lininkas – šis buvo apimtas įprastinės mizantropiš-
kos nuotaikos. Tačiau aš jį gerai pažinojau ir nieko
neėmiau į galvą. Jis netgi nesupažindino manęs su
savo žmona. Norom nenorom tą mandagumo prie-
dermę gavo atlikti jo sesuo Marijana, kuri keliais
paskubomis ištartais žodžiais pristatė mus vieną
kitam.

Vajeto žmona buvo apsigaubusi tankiu šydu, o
kai atsakydama į mano pasveikinimą kilstelėjo jį, aš
nepaprastai nustebau. Būčiau, žinoma, dar labiau
nustebęs, jei ilga patirtis nebūtų manęs išmokiusi
nepasitikėti pernelyg ilgais ir karštais mano bičiu-
lio dailininko išvedžiojimais apie moters grožį. Kai
tik mudviejų kalba imdavo suktis apie moters grožį,
jis – tą gerai žinojau – kaip įgeltas šokdavo ginti
grynąjį idealą.

Noriu pasakyti, kad ponija Vajet man pasirodė
visiškai neišraiškinga moteris. Gal ji ir nebuvo
bjauri, bet nedaug tetrūko. Apsirengusi tačiau

buvo nepriekaištingai, ir aš buvau tikras, kad mano draugo širdį jai pavyko užkariauti greičiau savo intelektu ir turtingu dvasiniu pasauliu. Tarstelėjusi vos kelis žodžius, ji nuskubėjo paskui Vajetą į kajutę.

Mane vėl apėmė smalsumas. Tarno *nebuvo - tatai* aišku. Todėl ėmiau dairytis, akimis ieškodamas papildomo bagažo. Netrukus į prielauką įsuko vežimas su ilga dėže, kuri ir buvo tai, ko aš laukiau. Greitai laivas iškėlė bures. Beregint aplenkėme molą ir išplaukėme į atvirą jūrą.

Kaip sakiau, tos dėžės būta pailgos, maždaug šešių pėdų ilgio ir dviejų su puse pločio. Gerai ją apžiūrėjau, nes mėgstu tikslumą. Tačiau dėžės forma buvo ypatinga – vos tą dėžę išvydęs, supratau, kad spėjau teisingai. Kaip pamenate, aš nutariau, kad papildomas dailininko kroviny – paveikslai, ar bent jau vienas paveikslas, nes žinojau, kad kelias savaites jis praleido su Nikolinu, ir štai dabar čia buvo dėžė, kurioje galėjo būti paslėpta tik Leonardo „Paskutinės vakarienės“ kopija, ta pati „Paskutinės vakarienės“ kopija, kurią Florencijoje nutapė Rubinis^{P3} jaunesnysis ir kuri, kiek man buvo žinoma, priklausė Nikolinui. Tad paslaptį laikiau atskleista. Sukikenau džiaugdamašis savo išvalgumu. Kiek žinojau, tai buvo pirmas kartas, kad

Vajetas bando nuslėpti nuo manęs su menu susijusį reikalą, ir dabar jis greičiausiai ketino apmulkinti mane ir po pat mano nosim išgabenti į Niujorką puikų paveikslą, matyt, tikėdamasis, jog aš apie tai nieko nesuuosiu. Nusprendžiau jį paerzinti.

Tiesa, vienas dalykas mane gerokai dirgino. Dėžė atsidūrė ne atliekamoje kajutėje. Ją pastatė pas Vajetą, čia ji ir liko, užimdama beveik visas grindis – akivaizdus nepatogumas dailininkui ir jo žmonai, juoba kad ant dangčio buvo negrabus užrašas didelėmis raidėmis, iškeverzotas degutu ar dažais, kurie skleidė stiprų ir nemalonų kvapą, mano supratimu, tiesiog dvokte dvokė. Štai kas ten buvo užrašyta: „*Poniai Adelaidei Kertis, Olbanis, Niujorkas. Siuntėjas Kornelijus Vajetas, eksvairas. Viršus. Elgtis atsargiai*“.

Dabar jau žinau, kad Adelaidė Kertis – dailininko žmonos motina, bet tuomet į viską žiūrėjau kaip į pokštą, skirtą man vienam apmulkinti. Beje, buvau tikras, kad dėžė su visu jos turiniu nenukeliaus toliau į šiaurę už mano mizantropiškojo bičiulio studijos Čeimbers gatvėje Niujorke.

Oras pirmąsias tris ar keturias dienas buvo puikus, nors vėjas, pasisukęs iš šiaurės, ėmė pūsti mums tiesiai į veidus, vos tik krantas išnyko iš akių.

Keleiviai buvo kuo smagiausiai nusiteikę ir linke bendrauti. Išskyrus – turiu tai pabrėžti – Vajetą ir jo seseris, kurie elgėsi šaltai ir, negaliu nutylėti, tiesiog nemandagiai kitų keleivių atžvilgiu. Vajeto elgesio neėmiau domėn. Jis buvo net labiau rūškanas negu paprastai, tiesiog *paniuręs*, bet iš jo galėjai laukti kokio nori akibroko. Tačiau seserų neturėjau kuo pateisinti. Didesnę kelionės dalį jos praleido užsidačiusios savo kajutėse ir griežtai atsisakė, nors primygtinai jas raginau, bendrauti su kitais keleiviais.

Ponia Vajet buvo daug sukalbamesnė. Tiesą sakant, ji buvo *plepi*, o kelionėje jūra plepumas – geras dalykas. Ji kuo artimiausiai susibičiuliavo su damomis, bet, didelei mano nuostabai, nedviprasmiškai leido suprasti, kad yra linkusi koketuoti su vyrais. Ji visus baisia linksmo. Sakau „linksmo“, nors nežinau, kaip tai paaiškinti. Mat netrukus pastebėjau, kad mes dažniau juokiamės ne su ja, o iš jos. Vyrai apie ją nieko nekalbėjo, užtat moterys netrukus apibūdino ją kaip „atlapaširdę, neišvaizdžią, bemokslę ir, aišku, ganėtinai vulgarią poniutę“. Tiesiog galva neišnešė, kaip Vajetas galėjo pakliūti į tokius žabangus. Visi nusprendė – pinigai, bet aš žinojau, kad priežastis visai ne tokia, nes iš žmonos jis negavo nė dolerio ir nebuvo matyti, iš kur jų

galėjo imtis ateityje. „Vedžiau, – sakė jis man, – iš meilės ir tik iš meilės, ir mano išrinktoji verta daug daugiau, nei mano meilė.“ Kai prisiminiau šiuos savo draugo žodžius, baisiai suglumau. Ar gali būti, kad jis būtų praradęs sveiką protą? Kas man dar beliko galvoti? Jis, toks rafinuotas, toks protingas, toks išrankus, taip jautriai reaguojantis į trūkumus, taip įžvalgiai pastebintis grožį! Na, o moteriškė, aiškiai buvo matyti, tiesiog tirpo iš meilės jam – ypač, kai Vajeto nebūdavo šalia – ir sukeldavo aplinkinių pašaipas nuolat kartodama, ką pasakęs jos „mylimas vyras ponas Vajetas“. Atrodė, kad žodis „vyras“, pasak jos pačios mėgstamo posakio, „buvo jai ant liežuvio galo“. Tuo tarpu laive visiems krito į akis, kad Vajetas vengia savo žmonos ir daugiausia laiko leidžia užsisklendęs kajutėje, kur jis, galima sakyti, visą laiką ir gyveno palikęs žmoną elgtis kaip tinkamą bendrojoje kajutėje kartu su kitais keleiviais.

Iš to, ką pavyko išgirsti ir pačiam pamatyti, padariau išvadą, kad dailininkas savo vaizduotės žaismo buvo taip paveiktas, kad nusprendė susieti likimą su jo neverta moterimi, ir tapo nesuprantamo likimo pokšto auka, tad, aišku, netruko ateiti kartus nusi-vylimas. Gailėjausi jo iš visos širdies, tačiau net ir dabar negalėjau dovanoti, kodėl nepasidalija su

manimi „Paskutinės vakarienės“ paslaptimi. Tad nusprendžiau jam atsikeršyti.

Vieną dieną jis užlipo ant denio, ir aš, kaip buvau pratęs, paėmiau jį už parankės ir mudu ėmėme vaikštinėti pirmyn ir atgal po denį. Sugrižusi jo nuotaika (tatai laikiau suprantamu dalyku tokiomis aplinkybėmis), atrodė, nebuvo nemaž išsisklaidžiusi. Kalbėjo jis mažai, galvodamas apie kažin ką kita ir tik reikalo verčiamas. Pabandžiau pokštauti, bet jo veidą iškreipė tik nyki šypsena. Vargšas! Prisiminęs *jo žmoną*, stebėjausi, kaip jam apskritai dar sekasi apsimesti linksmu. Galop ryžausi priremti jį prie sienos. Nusprendžiau pradėti nuo užuominų, nuo aliuzijų į tą pailgą dėžę, kad jis pagaliau suvoktų, jog neketinu likti kvailio vietoje ar tapti jo gražios apgavystės auka. Iš pradžių paleidau šūvį iš pasaloje paslėptos patrankos užsimindamas apie neįprastą tos dėžės formą ir, tardamas tuos žodžius, išmanančiai šypsojau, mirksėjau ir baksnojau jam pirštu į pašonę. Vajeto atsakas į šitokią nekaltą pajuokavimą išsyk įtikino mane, kad jis išėjo iš proto. Pirmiausia jis įsispoksojo į mane tokiomis akimis, lyg būtų nesupratęs sąmojo, bet kai jam ėmė aiškėti, apie ką kalbu, maniau, akys ims ir iššoks ant kaktos. Paskui jam į veidą suplūdo kraujas, dar po akimirkos jis

išblyško kaip lavonas, vėliau, sakytum baisiausiai nudžiugęs dėl mano užuominų, pasileido juoktis ir, mano didžiausiam nustebimui, gal dešimt minučių ar dar ilgiau visas tirtėjo nuo nesulaikomo kvatojimo. Galiausiai jis susmuko be sąmonės ant denio. Kuomet pasilenkiau jo pakelti, pamaniau, kad jis negyvas.

Pasikviečiau į pagalbą žmones ir mes šiaip taip jį atgaiviname. Atgavęs sąmonę, jis kurį laiką kažką nesuprantamai švebeldžiavo. Nuleidome jam kraują ir paguldėme į lovą. Kitą rytą jis atrodė sveikas, bent jau kūnu. Apie jo protą geriau nekalbėti. Visą tą laiką vengiau susitikti su Vajetu, kaip man patarė kapitonas (kuris, kaip ir aš, nusprendė, kad jis pamišęs), stengiausi apie tai niekam laive neprasitarti.

Netrukus po Vajeto priepuolio mano smalsumą pažadino naujos aplinkybės. Viena iš jų buvo tokia: įjunkęs į stiprią žaliąją arbatą, tapau nervingas, todėl naktimis prastai miegodavau, kitaip sakant, dvi naktis iš eilės nesudėjau nė bluosto. Mano kajučių durys vedė į saloną, arba valgomąjį, kaip, beje, ir kitų viengungių kajučių. Trys Vajeto kajučių buvo laivagalio hole, kurį nuo salono skyrė tik slankiojamos durys, nerakinamos net naktimis. Į bures visą laiką smarkiai pūtė palankus vėjas, ir, kai tik laivas

smagiai plaukdamas pasviravo ant dešiniojo borto, durys nuslinkdavo ir šitaip likdavo, nes niekam nerūpėjo jas uždaryti. Mano gultas buvo tokioje vietoje, kad, esant praviroms durims (o jas dėl tvankumos *visuomet* laikiau praviras), aiškiai galėjau matyti kaip tik tą holo dalį, kur buvo Vajeto kajučių durys. Šitaip dvi naktis (ne iš eilės), kai gulėjau negalėdamas užmigti, mačiau, kaip kiekvieną vakarą Vajeto žmona vogčiomis išsliūkirdavo iš jo kajutės ir nueidavo į trečiąją, atliekamą, kurioje likdavo iki ryto, kol vyro pakviesta ji vėl grįždavo. Kad jiedu gyveno skyrium, buvo aišku. Skirtingos kajutės – geriausias netrukus įvyksiančių skyrybų įrodymas, ir pagaliau, mano supratimu, paslaptis paaiškėjo.

Nusiraminti nedavė dar vienas dalykas. Per pastarąsias dvi nemigos naktis, kai Vajeto žmona buvo palikusi jį vieną, mano ausis pasiekdavo iš Vajeto kajutės sklindantys keisti, slopinami garsai. Kurį laiką klausiau įtempęs ausis ir pagaliau suvokiau tų garsų prasmę. Dailininkas bandė atidaryti pailgą dėžę su kalnu ir plaktuku, matyt, apvyniotu medvilnės ar vilnonės medžiagos gabalu, kad garsas būtų slopesnis.

Man atrodė, kad aš matau, kaip jam pagaliau pavyksta atplėšti dangtį, kaip jis jį nukelia ir paguldo

ant žemutinio kajutės gulto; tą akimirką, pavyzdžiui, nuspėjau iš tylaus dangčio stuktelėjimo į medinius gulto kraštus, dailininkui stengiantis kuo tyliau jį ten paguldyti, nes ant grindų nebuvo vietos. Po to įsivyravau mirtina tyla ir abi naktis ligi ryto daugiau nieko negirdėjau, išskyrus nebent tylų murmesį ar kūkčiojimą, kiek įmanoma tramdomus, vos girdimus, jeigu, žinoma, tie garsai man nepasivaideno. Sakau, buvo *panašu* į kūkčiojimą ar dūsavimą, bet, suprantama, tai nebuvo nei viena, nei kita. Manychiau, man tiesiog skambėjo ausyse. Be abejo, Vajetas, apimtas kūrybinės ugnies, davė valią vienam iš savo pomėgių. Jis atidarė dėžę, norėdamas pasigėrėti paveikslu. Todėl nebuvo dėl ko jam *raudoti*. Tad dar sykį kartoju, kad tai buvo mano vaizduotės, kurią pakurstė gerojo Hardžio žalioji arbata, sukurtas garsas. Abi naktis, apie kurias pasakoju, prieš pat aušrą gerai girdėjau, kaip Vajetas uždengia dėžę ir sukala į senas skyles vinis skuduru apvyniotu plaktuku. Atlikęs tą darbą jis apsirengęs eidavo kviesti žmonos.

Kai jūra plaukėme jau septynios dienos, ir buvome netoli Hateraso^{P4} kyšulio, nuo pietvakarių pusės mus užgriuvo baisus štormas. Negali sakyti, kad nebuvome jam pasiruošę, nes dangus jau kelis kartus siuntė mums audros pranašus. Visi daiktai

triume ir ant denio buvo saugiai priraišioti, ir, vėtrai einant vis stipryn, mes ją pasitikome iškėlę spankerį ir marselį, sutvirtintus dvigubais rifais.

Šitaip pasirengę, laimingai plaukėme keturiasdešimt aštuonias valandas – pasirodė, kad laivas visais atžvilgiais puikiai tinka plaukti atvira jūra ir beveik neprisėmė vandens. Tačiau baigiantis antrajai parai audra peraugo į uraganą, kuris skutais pavertė mūsų užpakalinę burę, nublokšdamas laivą tarp dviejų milžiniškų bangų, kurios kelis sykį jį užliejo. Per tą nelaimę už borto buvo nublokšti trys jūreiviai, kambuzas ir beveik visa kairiojo borto įranga. Dar mums nespėjus atsitokėti, vėtra sudraskė marselį, tuomet iškėlėm stakselį ir su juo neblogai laikėmės kelias valandas; laivas plaukė nustatytu kursu geriau negu anksčiau.

Tačiau audra nerimo ir nebuvo jokių ženklų, kad ji greitai baigtųsi. Pasirodė, kad laivavirvės buvo blogai paruoštos ir per daug įtemptos, todėl trečiąją audros dieną, maždaug penktą valandą popiet, mūsų bizanstiebis, smarkiai pasviręs pavėjui, garsiai triokštelėjo ir atsidūrė už borto. Gal valandą ar ilgiau bergždžiai bandėme juo nusikratyti, nes laivas baisiausiai pasviro, mums dar nespėjus baigti darbo ant denio pasirodė laivo dailidė ir pranešė, kad triume

keturios pėdos vandens. Negana tos bėdos, paaiškėjo, kad siurbliai užsikimšę ir iš jų beveik jokios naudos.

Keleiviai puolė į neviltį, ėmė blaškytis, tačiau dar galėjome išmesti už borto visus krovinius, kuriuos buvo įmanoma pasiekti, ir nukirsti abu likusius stiebus. Galop mums tai pasisekė, bet vis dar negalėjome naudotis siurbliais, o vandens triume vis daugėjo, ir laivas ėmė sparčiai grimzti.

Pavakare audra aprimo, sumažėjus bangoms mums dar buvo likusi menka viltis išsigelbėti valtimis. Aštuntą vakaro debesų sluoksnis pavėjinėje pusėje praplyšo ir mes išvydome mėnulio pilnatį – trupinėlių laimės, įkvėpusį drąsos mūsų širdims.

Pagaliau, nusiplūkę iki devinto prakaito, mes sugebėjome nuleisti ant vandens didįjį barkasą, kuriame sutilpo visa komanda ir dauguma keleivių. Tie žmonės, negaišdami nė sekundės, atsišvartavo nuo laivo ir, nemažai prisikentę, galiausiai pasiekė Orakouko įlanką – trečiąją dieną po laivo sudužimo.

Keturiolika keleivių su kapitonu liko laive, nusprendę patikėti savo gyvybes nedidelei irklinei valčiai, kuri buvo laivugalyje. Vargais negalais nuleidome ją ant vandens ir tik per stebuklą jos neužliejo bangos. Valtyje buvo kapitonas su žmona, Vajetas su

bendrakeleivėmis, karininkas meksikietis, jo žmona, keturi vaikai ir aš pats su tarnu negru. Suprantama, vietos pakako tik būtiniausiems daiktams, trupučiui maisto ir drabužiams, kuriuos dėvėjome. Niekas nė nebandė imti kokio kito savo turto. Kaip baisiai visi nustebo, kai nuplaukus nuo laivo vos kelis sieksnius valties galugalyje pakilo Vajetas ir šaltai pareikalavo kapitono Hardžio, kad šis pasuktų valtį atgal paimti jo pailgos dėžės.

– Sėskitės, pone Vajetai, ir sėdėkite ramiai, – griežtu balsu riktelėjo jam kapitonas. – Antraip mes apsiversime. Bortą beveik siekia vanduo.

– Dėžė! – tebešaukė Vajetas vis dar stovėdamas. – Dėžė, sakau jums! Kapitone Hardi, jūs man negalite atsakyti, jūs to nepadarysite! Ji sveria visai nedaug, grynus niekus! Vardan jus pagimdžiusios motinos, vardan dangaus, vardan vilties išsigelbėti aš *maldauju* jus grįžti dėžės!

Akimirką atrodė, kad kapitoną paveikė karštas dailininko maldavimas, tačiau jo veidas vėl suakmenėjo ir jis tik tarė:

– Pone Vajetai, jūs *pamišote!* Negaliu jūsų paklaustyti. Prašau sėsti arba jūs apversite valtį! Atgal! Laikykit jį! Jis tuoj šoks už borto! Taip ir žinojau, jis žuvęs!

Sulig tais kapitono žodžiais Vajetas puolė į vandenį ir, kadangi tebebuvo sudužusio laivo užuovėjoje, nežmoniškais pastangomis plaukte pasiekė laivą ir įsitvėrė nuo borto nukarusią virvę. Dar po akimirkos jis jau buvo viršuje ir kaip pamišęs bėgo prie kajutės.

Tuo tarpu mūsų valtis atsidūrė už laivugalio, kur ją pagavo vėjas ir ėmė nešti vis dar audringa jūra. Atkakliai bandėme irtis atgal, bet audra varė nedidelę mūsų valtelę kaip plunksną. Užteko vieno žvilgsnio, kad suprastum, jog nelaimingo dailininko likimas nuspręstas.

Valčiai greitai tolstant nuo laivo, pamišėlis (nes kaip kitaip gali jį pavadinti) pasirodė ant trapo su dėže, kurią jis įsirežęs tempė ant pečių. Kol mes apstulbę žiūrėjome, ką jis daro, jis vikriai apvyniojo dėžę trijų colių storumo virve, paskui pats apvyniojo. Dar po sekundės abu su dėže jau buvo jūroje ir juos akimirksniu prarijo gelmė.

Mes kankinamai ilgai sėdėjome prie irklų, prikaustę žvilgsnius prie nelaimės vietos. Paskui nusyrėme tolyn. Kokią valandą visi tylėjo. Aš pirmasis išdrįsau prabilti:

- Ar pastebėjote, kapitone, jie nugrimzdo kaip akmuo. Ar jums tai nekelia nusistebėjimo? Prisipa-

žinsiu, kai jis prisiartino prie borto ir puolė į vandenį, turėjau menką viltį, kad išsigelbės.

- Jie nugrimzdo akimirksniu, - atsakė kapitonas. - Jie iškils, bet ne anksčiau, negu *ištirps druska*.

- Druska?!

- Tyliau! - nutildė kapitonas, linktelėdamas galva į žmonos ir seserų pusę. - Pakalbėsime kitą kartą.

Mes daug prisikentėjome, buvome per plauką nuo mirties, tačiau likimui mūsų pagailo, kaip ir draugų iš didžiojo barkaso. Po keturių parų neapsakomai kankinančio plaukimo mes pasiekėme krantą prie Ronoko salos. Ten išbuvome savaitę, laimė, nesu-
sidūrę su laivų plėšikais, ir pagaliau man pavyko nukakti į Niujorką.

Maždaug po mėnesio nuo „Nepriklausomybės“ žuvimo sutikau kapitoną Hardį Brodvėjūje. Žinoma, iškart ėmėme kalbėti apie laivo katastrofą, ypač apie nelaimingojo Vajeto likimą. Taip man pavyko sužinoti šias smulkmenas.

Dailininkas užsakė vietas laive sau, žmonai, dviem seserims ir tarnui. Jo žmona tikrai buvo nepaprastai graži ir išsilavinusi moteris. Liepos keturioliktosios (kuomet aš jo laukiau laive) rytą moteris staiga apsirgo ir numirė. Jaunas vyras iš sielvarto darėsi sau galus, tačiau aplinkybės sukliudė jam ati-

dėti kelionę į Niujorką. Reikėjo nugabenti dievina-
mos žmonos kūną jos motinai, bet dėl išsąsknijusių
prietarų to nebuvo galima daryti atvirai. Devyni iš
dešimties keleivių būtų palikę laivą, žinodami, kad
su jais plaukia numirėlis.

Ieškodamas išėities, kapitonas Hardis pasiūlė
išbalzamuoti kūną ir prikrovus į dėžę daug drus-
kos gabenti kaip krovinį. Niekas neturėjo įtarti apie
Vajeto žmonos mirtį, o kad visi jau žinojo jį plau-
kiant su žmona, teko rasti jai pakaitalą. Tą vaidmenį
atlikti nesunkiai buvo įkalbėta mirusiosios kamba-
rinė. Papildoma kajutė, iš pradžių užsakyta šiai mer-
ginai, taip ir liko tuščia. Joje ir miegojo naktimis
apsimetėlė žmona. Dieną ji kaip mokėdama apsime-
tinėjo, nes jos šeimininkės, kaip buvo apsiklausinėta
iš anksto, niekas nepažinojo.

Aš, žinoma, apsirikau per savo lengvapėdiškumą,
didelį smalsumą ir karštą būdą. Pastaruoju metu
retai gerai išsimiegu. Mane persekioja pamėkliškas
vaizdinys – kad ir kiek vartyčiausi lovoje, ausyse
netyla isteriškas juokas, ir, matyt, nenutils niekada.

„TU ESI ANAS VYRAS“^{P1}

Pabūsiu jums Edipu paslaptingoje Ratlboro istorijoje. Noriu atskleisti, nes už mane daugiau niekas to nepadarys, mįslingą mechanizmą Ratlboro stebuklo – vienintelio, tikro, visų pripažinto, nepaneigiamo ir nenuginčijamo stebuklo, amžiams išmūšusio iš ratlboriečių galvų klaidatikybę bei vėlei sugražinusio šventeiviškon davatkystėn visus tuos, kurie, tegalvodami apie kūniškus dalykus, drįsdavo abejoti.

Tas įvykis, kurio, mano galva, nedera aprašinėti lengva ranka, atsitiko 18... metų vasarą. Ponas Barnabas Šatlvortis, vienas gerbiamiausių ir turtingiausių miestelėnų, jau kelias dienas buvo pradingęs tokiomis aplinkybėmis, kurios kėlė įtarimą, jog čia esama vedžiojimo už nosies. Vieną šeštadienio rytą Šatlvortis raitas išsirengė į kelionę, apsiskelbęs, kad vyksta į ... miestą maždaug už penkiolikos mylių ir ketina grįžti namo tos pat dienos pavakare. Tačiau praslinkus dviem valandoms, arklys parėjo namo be raitelio ir be balno krepšių. Be to, arklys buvo

sužeistas ir aplipęs purvais. Taigi dingusiojo draugai ėmė nerimauti, o kai tas ponas neatsirado ir sekmadienio rytą, visas miestelis sukilo ant kojų ir *en masse*¹⁶⁵ patraukė ieškoti kūno.

Karščiausias ir uoliausias paieškų rengėjas buvo artimas Šatlvorčio bičiulis, ponas Čarlzas Gudfelou, arba, kaip kad jį visi vadino, Gerasis Senasis Čarlis. Aš, žinoma, neįstengčiau sužinoti, ar tai buvo tik paprastas sutapimas, ar patsai vardas neįtikėčiausiu būdu veikia žmogaus charakterį, bet tikras dalykas yra tai, kad dar negimė žmogus, vardu Čarlis, kuris nebūtų atviros širdies, vyriškas, doras, geraširdis, sąžiningas vaikinys ir neturėtų skambaus balso, kurio klausantis punta širdis, ir atviro žvilgsnio, nukreipto tiesiai tau į akis, tarytum sakančio: „Mano sąžinė švari, aš nebijau nė vieno žmogaus ir apskritai nesugebu kam nors padaryti bloga.“ Todėl visi nuoširdūs ir nerūpestingi džentelmenai krikštijami Čarlzais. Tad gerasis senukas Čarlis, nors buvo Ratlbore išgyvenęs ne ilgiau kaip šešis mėnesius ir iki tol niekas nieko apie jį nebuvo girdėjęs, greitai rado bendrą kalbą su miestiečiais. Visa vyriška giminė buvo pasiryžusi galvą dėti už kiekvieną jo žodį, na,

¹⁶⁵ Visi kartu, minia (*pranc.*).

o moterys – sunku net apsakyti, ką šios būtų dėl jo padariusios. O viso to vienintelė priežastis ta, kad jis buvo pakrikštytas Čarlzo vardu, vadinas, iš prigimties turėjo atvirą veidą, kuris, anot žinomo posakio, yra „geriausias rekomendacinis laiškas“.

Jau sakiau, kad Šatlvortis buvo vienas labiausiai gerbiamų ir pasiturinčių Ratlboro piliečių, o jo santykiai su Geruoju Čarliu buvo tokie šilti, lyg jie būtų buvę tikri broliai. Abudu senukai gyveno kaimynystėje. Ir nors Šatlvortis retai lankydavo Senąjį Čarliją (jeigu apskritai bent kartą buvo pas jį užsukęs) ir niekuomet ten nepietaudavo, tai netrukdė abiem bičiuliams artimai draugauti (kaip ką tik esu minėjęs), nes Senasis Čarlis tris ar keturis kartus per dieną užeidavo pasiteirauti, kaip laikosi jo draugas, dažnai pasilikdavo pusryčių ar išgerti arbatos, o jau pietaudavo tai kasdien, tad išties būtų nelengva paskaičiuoti, kiek abudu bičiuliai per tokius pasisėdėjimus išgerdavo vyno. Senasis Čarlis labiausiai mėgo šato margo, ir Šatlvortis, matyt, negalėdavo atsidžiaugti matydamas, kaip jo bičiulis savo papratimu maukia tą vyną kvorta po kvortos, todėl vieną dieną, kuomet sveika nuovoka jau buvo šiek tiek išgaravusi, o jos vietą, suprantama, užėmęs vynas, jis tarė, tapšnodamas draugą per nugarą: „Štai ką pasakysiu, Čarli,

esi, be abejo, nuoširdžiausias vaikiną iš tų, kuriuos esu sutikęs savo gyvenime, ir jeigu jau šitaip mėgsti gurkti tą vyną, tetraukia mane velniai, jeigu nepadovanosiu tau didžiosios dėžės šato margo. Tegriebia mane velniai (Šatlvortis turėjo netikusį įprotį plūstis, nors niekuomet nenusikeikdavo stipriau už „trauk mane velniai“ arba „velniai rautų“, arba „po velnių“) – tegriebia mane velniai, – tarė jis, – jeigu šiandien pat neišsiūsiu miestan užsakymo didžiajai dėžei paties geriausio vyno ir padovanosiu jį tau, štai taip – tylėk! – taip *bus*, ir baigtas kriukis! Todėl nežiopsok, kuomet vieną gražų rytą, kai visai nelauksi, tau jį atgabens!“ Tą Šatlvorčio dosnumą čionai primenu tik tam, kad parodyčiau, kokie *bičiuliški* santykiai bei abipusis supratimas siejo tuodu ponus.

Taigi sekmadienio rytą, kai paaiškėjo, kad Šatlvortis tapo kažin kokių pinklių auka, niekas nebuvo taip giliai sukrėstas, kaip Senasis Čarlis. Išgirdęs apie arklį, grįžusį namo be šeimininko ir be krepšių, kruviną, pistoleto kulkos peršauta krūtine, išgirdęs tokias naujienas, jis pabalo taip, lyg netekęs brangaus brolio arba tėvo, ir ėmė drebėti tarsi drugio krečiamas.

Prislėgtas baisaus sielvarto, jis iš pradžių neišstengė nei ko nors imtis, nei galvoti, kaip toliau

pasielgus, todėl ilgai atkalbinėjo kitus Šatlvorčio draugus nuo bet kokių veiksmų, patardamas, jog geriausia išeitis – palūkėti, tarkim, savaitę ar dvi, mėnesį ar du, o per tą laiką kas nors rasi paaiškės, arba patsai Šatlvortis kur buvęs kur nebuvęs pasirodys ir paaiškins, kam siuntęs arklį namo. Turbūt ne sykį esate pastebėję, kaip žmonėms, sugniuždytiems skausmo ir širdperšos, atsiranda polinkis į lūkuriamą ir delsimą. Rodos, kažkas surakina jų protus, tokius žmones pagauna siaubas vien pamanius, kad reikia ką nors daryti, ir labiausiai už viską pasaulyje jie trokšta gulėti lovoje ir, senučių kalba šnekant, „slaugyti savo širdies žaizdą“ – kitaip sakant, mąstyti apie savo graužatį.

Išties ratlboriečiai taip vertino Senojo Čarlio išmintį bei apdairumą, jog daugelis buvo linkę nieko nesiimti, kol, anot dorojo senuko, „kas nors paaiškės“, ir aš tikiu, kad šitaip ir būtų buvę pasielgta, jeigu į tą reikalą nebūtų įtartinais įsikišęs Šatlvorčio giminaitis – palaidai gyvenantis ir šiaip jau netikusio būdo jaunikaitis. Tasai sūnėnas, nė klausyti nenorėdamas protingo patarimo „ramiai laukti“, pareikalavo nedelsiant pradėti „nužudyto žmogaus lavono paieškas“. Jis šitaip ir pasakė, o Gudfelou, išgirdęs tuos žodžius, pikta atsikirto, pavadindamas juos

„švelniai tariant, *keistu pasakymu*“. Ši Senojo Čarlio pastaba smarkiai paveikė minią, ir kažkas reikšmingai tarė: „Iš kur jaunasis Penifederis taip gerai žino visas savo turtingo dėdės dingimo aplinkybes, jog jaučiasi turįs teisę tiesiai ir nedviprasmiškai tvirtinti, kad dėdė – *nužudytas*?“ Tuo metu tarp abiejų nesutariančių pusių – ypač tarp Senojo Čarlio ir sūnėno – kilo šioks toks barnis ir kumštynės, nors tų dviejų žmonių susidūrimas buvo toli gražu ne pirmasis, nes per paskutinius tris ar keturis mėnesius jiedu retai gražiuoju sutardavo; maža to, sykį Penifederis kumščiu partrenkė dėdės draugą už tai, kad šis esą nepadoriai elgęsis dėdės namuose, kuriuose gyveno ir sūnėnas. Žmonės kalba, kad tąkart Senasis Čarlis parodęs pavyzdingą santūrumą ir krikščionišką atlaidumą. Pakilęs nuo grindų po gauto smūgio, jis pasitaisęs drabužius ir net nebandęs duoti grąžos, o tik sumurmėjęs po nosim pažadą „atsikeršyti pirmai progai pasitaikius“ – visai suprantami ir pateisinami iš pykčio pasakyti žodžiai, neturėję didelės reikšmės ir, be abejo, tuoj pat pamiršti.

Kad ir kaip ten būtų buvę (juoba kad tie įvykiai nieko bendra neturi su pasakojama istorija), Ratlboro gyventojai, žinoma, galiausiai nutarė, daugiau spiriami Penifederio, pasklisti po apylinkes ir

paieškoti dingusio Šatlvorčio. Noriu pasakyti, jog jie iš pat pradžių nusprendė taip pasielgti. Kai buvo galutinai nutarta imtis paieškų, visi manė būsiant savaime suprantamu dalyku, jeigu ieškotojai pasklis plačiai, kitaip sakant, pasiskirstys grupelėmis, kad galėtų nuodugniau iššniukštinti priemiesčius. Teisybę sakant, pamiršau, kokius išradingus argumentus pasitelkė Senasis Čarlis, tikindamas susirinkusius, kad toks sumanymas visiškai niekam vertas, bet galop jam pavyko įrodyti savo tiesą visiems, išskyrus Penifederį, – buvo nuspręsta ieškoti kruopščiai bei nuodugniai ir eiti *en masse*. Vedliu ieškotojai pasirinko Senąjį Čarlį, nes visi žinojo jį turint erelišką žvilgsnį. Tačiau, nors jis nuvedė ieškotojus į pačius nuokampiausius užkaborius tokiais keliais, apie kurių buvimą pašonėje niekas nė neįtarė, Šatlvorčio nebuvo rasta nė pėdsakų. Sakydamas, kad nebuvo rasta pėdsakų, kalbu perkeltine prasme, nes šiokių tokių pėdsakų, žinoma, atsirado. Nelaimingojo džentelmeno kelionę ieškotojai pasekė pagal jo arklio pasagų (turėjusių ypatingas žymes) paliktus pėdsakus maždaug tris mylias nuo miesto iki vietos, kur kelias suko į pagrindinį vieškelį. Nuo čia pėdsakai vedė per miškelį taku, kuris, nukirtęs gal pusmylės ilgio lanką, vėl įsiliejo į vieškelį. Žengdami tuo taku paskui pėdsakus,

ieškotojai pagaliau priėjo kūdrą, pasislėpusią už ger-
vuogynų dešinėje tako pusėje. Kitame kūdros krante
pėdsakai nutrūko. Buvo matyti, kad šioje vietoje vyko
kažkokios grumtynės ir kažin koks didelis ir sunkus
kūnas, gerokai didesnis ir sunkesnis už žmogų, buvo
velkamas nuo tako prie vandens. Dusyk kruopščiai
išakėjusi – be jokios naudos – kūdros dugną, minia
jau buvo besukanti atgalios, netekusi vilties ką nors
surasti, kai Apvaizda pakišo Gudfelou mintį, jog būtų
neblogai nusausti visą kūdrą. Tą sumanymą visi
pasitiko garsiomis pagyromis Senajam Čarliui už jo
nuovoką bei sumanumą. Kadangi daugelis miestie-
čių nešėsi su savim kastuvus, manydami, jog gali
tekti iškasti lavoną, neilgai trukus atsirado vandens
nuleidimui skirtas griovys, ir, vos tik pasirodė kūdros
dugnas, pačiame jo viduryje visi išvydo juodo velveto
liemenę, kurią beveik visi ten buvę išsyk pripažino
buvus Penifederio nuosavybe. Liemenė buvo suplė-
šyta ir kruvina, o tarp ieškotojų radosi keli žmonės,
kurie gerai prisiminė, kad tą rytą, kai Šatlvortis išsi-
rengė miestan, liemenės savininkas ja vilkėjo, tuo
tarpu dar kiti galėjo reikalui esant prisiekti, jog *liku-
sią* tos atmintinos dienos dalį ponas P. jau buvo *be*
liemenės, be to, neatsirado nė vieno, mačiusio poną
P. vilkint tą liemenę po Šatlvorčio dingimo.

Taigi prasti buvo Penifederio popieriai, ir kuomet pakibę virš jo galvos įtarimai neabejotinai pasitvirtino, jis išblyško kaip drobė, o paklaustas, ar turį ką pasakyti, negalėjo praverti burnos. Tąsyk keli jo draugai palaidūnai visi aliai vieno atsimetė nuo savo bičiulio ir ėmė garsiau už kitus, jo senus ir aršius priešus, reikalauti neatidėliotino arešto.

Antra vertus, su tokiu pasiūlymu kaktomušomis susidūrė Gudfelou didžiadvasiškumas, per tai dar labiau sužibėjęs. Su didžiausia iškalba jis ėmė karštai ginti Penifederį, kelis kartus priminęs, jog jau ne sykį yra atleidęs šiam jaunam plevėsei – „gerbiamo Šatlvorčio paveldėtojui“ – kaltę už įžeidimą, kurio jis (Gudfelou) sulaukė iš jo (jaunojo džentelmeno), kai pastarasis, žinoma, nesusivaldė. „Atleidžiu jam, – tarė jis, – iš visos širdies, o aš pats (Gudfelou) jokiū būdu neleisiu pervertinti visų įtartinų aplinkybių, kurios, deja, išties *apsunkino* Penifederio padėtį, ir padarysiu viską, kas mano (Gudfelou) galioje, pasitelkęs visą savo gražbylystę, kad... kad... kad savo dora nugaludinčiau, kiek man tatai pavyks, aštriaušias šios painios istorijos briaunas.“

Gudfelou dar kokį pusvalandį varė savo kalbą, darančią daug garbės jo išmintingumui bei geraširdystei, tačiau kilnios sielos retai tesugeba teisin-

gai vertinti faktus – jos dažnai apsirinka, pakliūva į *contre-temps*¹⁶⁶ ir *mal-à-propos-isms*¹⁶⁷ per karštą norą pagelbėti draugui – tad dažnai, puoselėdami geriausius ketinimus, jie pridaro bičiuliams daugiau žalos, nei padeda jiems.

Taip atsitiko ir šįkart su visa Senojo Čarlio iškalba. Nors jis ir stropiai gynė įtariamąjį, kiekvienas jo išstartas žodis, kad ir nenorom, aukštino kalbėtoją klausančiųjų akyse, bet dar labiau sutvirtino įtarimus, jau ir be to iškilusius virš žmogaus, kurį buvo bandoma išteisinti, ir sukėlė minios tūžmastį.

Keisčiausia, kad oratorius užsiminė įtariamąjį esant „garbingo senojo Šatlvorčio paveldėtoją“. Tatai niekam anksčiau ir į galvą nebuvo atėję. Tiesa, jie prisiminė, kaip prieš metus ar dvejus dėdė (kuris daugiau neturėjo gyvų giminių) lyg ir grasino sūnėnui atimti iš šio paveldėjimo teisę, todėl visi manė šį reikalą esant juridiškai sutvarkytą (štai kokie paprasti ir naivūs ratlboriečiai), bet po Senojo Čarlio žodžių jiems staiga nušvito protai ir jie suvokė, kad grasinimai, ko gero, ir paliko grasinimais. Ir tą pat akimirką iškilo savaime suprantamas klausimas

¹⁶⁶ Čia: kvailą padėtį (*pranc.*).

¹⁶⁷ Čia: nusišneka (*pranc.*).

cui bono? – klausimas, kuris labiau net negu rastoji liemenė vertė galvoti, kad baisų nusikaltimą įvykdė tasai jaunuolis. Dabar leiskite man, – kad nelikčiau klaidingai suprastas, – kiek nukrypti nuo pasakojimo į šalį ir paaiškinti, kad šis trumpas lotyniškas posakis, kurį šičia pavartoju, yra nuolatos neteisingai verčiamas ir klaidingai suprantamas. *Cui bono?* visuose sensacinguose romanuose ir kitur – pavyzdžiui, ponios Gor^{P2} („Sesilijos“ autorės) kūrinyje, kur beriamos citatos visomis kalbomis nuo chaldėjų iki čekasų^{P3} ir kur sistemingai pasitelkiamas pagalbon Bekfordas^{P4} – visuose sensacinguose romanuose, tikėkite manim, nuo Bulverio iki Dikenso^{P5}, nuo Šaltapinigio iki Einzvorto^{P6} du lotyniški žodelyčiai *cui bono* yra verčiami „koku tikslu?“ arba (kaip ir *qui bono*) „vardan ko?“ Tačiau iš tikrųjų jie reiškia „kieno naudai?“ *Cui* – kieno, *bono* – naudai.

Tai grynai teisinė formulė, vartojama kaip tik tokiais atvejais, apie kurį kalbame, kai tikimybė, jog bus atliktas tam tikras veiksmas, priklauso nuo tikimybės, kiek vienas ar kitas asmuo turės naudos iš to veiksmo. Mūsų istorijoje klausimas *cui bono* pirštu prikišamai rodo į Penifederį. Užrašęs jam savo turta, dėdė grasino atimti paveldėjimo teisę. Tačiau grasinimas, po teisybei, nebuvo įvykdytas; pasirodė,

kad testamentas liko toks, koks buvo. Jeigu jis *būtų buvęs* ištaisytas, vienintelė priežastis, dėl kurios įtariamasis būtų galėjęs įvykdyti nusikaltimą, būtų buvęs kerštas, tačiau net ir tokiu atveju tam prieštarautų argumentas, kad jaunuolis galėjo tikėtis susigrąžinti dėdės prielankumą. Bet testamentas liko nepakitęs, ir palikimo netekties grėsmė kybojo virš sūnėno galvos, tad akivaizdi didelė pagunda atlikti žiaurų nusikaltimą – prie tokios išvados priėjo nepaprastai kuklūs ir garbingi Ratlboro piliečiai.

Taigi Penifederis buvo čia pat suimtas, ir minia, dar kiek panaršiusi aplink, patraukė namo, akylai saugodama sūnėną. Pakeliui į namus atsirado dar vienas įkaltis, patvirtinęs įtarimus. Visi matė, kaip Gudfelou, kuris nenustygdamas vietoje ėjo šiek tiek greičiau už visą būrį, staiga pabėgėjo kelis žingsnius pirmyn, pasilenkė ir pakėlė nuo žolės kažin kokį nedidelį daiktą. Buvo matyti, kaip Gudfelou, greitosiomis tą radinį apžiūrėjęs, bandė paslėpti jį kišenėje, tačiau, kaip sakiau, jis buvo stebimas, tad jo ketinimams buvo užkirstas kelias, ir radinys pasirodė esąs ispaniškas peilis, kurį gal tuzinas žmonių atpažino kaip Penifederio nuosavybę. Negana to, ant kriaunų buvo išgraviruoti jo inicialai. Geležtė buvo atlenkta ir kruvina.

Daugiau neliko abejojančių sūnėno kaltumu ir, vos pasiekę miestą, jie nuvedė jį pas teisėją kvotai.

Čia Penifederio reikalai visai pašlijo. Kuomet suimtojo paklausė, kur jis buvęs vakare tos dienos, kai dingo Šatlvortis, jis nė nemirktelėjęs prisipažino, kad tos dienos rytmetį atsikėlęs nuėjo medžioti su šautuvu elnių netoli nuo kūdros, kurioje Gudfelou dėka buvo rasta kruvina liemenė.

Gudfelou su ašaromis akyse žengė artyn ir ėmė prašyti, kad ir jį iškvostų. Jis pasakė, kad gilus parėigos jausmas, už kurį jis turi dėkoti savo Kūrėjui ne mažiau, nei žmonėms, neleidžia jam ilgiau tylėti. Būdamas nuoširdžiai prisirišęs prie jaunuolio (nepaisant to, kad šis negražiai su juo, Gudfelou, pasielgęs), jis kūręs visokiausias prielaidas, ieškodamas paaiškinimo įtartinoms aplinkybėms, kurios akivaizdžiai liudijo prieš Penifederį, tačiau šios aplinkybės šiuo metu yra *pernelyg* rimti įkalčiai, *pernelyg* pražūtingi jam, tad jis daugiau nedvejodamas išklošiąs viską, ką žinąs, nors jo (Gudfelou) širdis ir plyštanti pusiau. Toliau jis pareiškė, kad Šatlvorčio kelionės miestan išvakarėse garbusis džentelmenas užsiminė sūnėnui, kaip tą nugirdo jis (Gudfelou), kad nuvykęs į miestą ketina padėti į „Fermerio ir Mechaniko“ banką didelę sumą pinigų; be kita ko, minėtas Šatl-

vortis tiesiai pareiškęs minėtam sūnėnui savo pasiryžimą panaikinti jau parašytą testamentą ir palikti giminaitį be skatiko. Jis (liudytojas) dabar iškilmingai kreipiasi į kaltinamąjį prašydamas pasakyti, ar jo (liudytojo) ką tik suminėtos smulkmenos yra tiesa. Penifederis atvirai pripažino, tuo baisiai nustebindamas susirinkusius, kad viskas yra *teisybė*.

Tuomet teisėjas nusprendė, kad bus teisinga nusiųsti porą konsteblių apžiūrėti sūnėno kambarį dėdės namuose. Padarę kratą, policininkai kaipmat sugrižo nešini visiems pažįstama rausvos odos pinigine metalo apkaustais, kuria daug metų naudojosi senasis džentelmenas. Tačiau pinigų joje nebuvo, ir teisėjas bergždžiai mėgino iškvosti suimtąjį, kur jis tuos pinigus išleidęs ar paslėpęs. Maža to, kaltinamasis atkakliai gynėsi ničnieko apie tuos pinigus nežinąs. Be piniginės konstebliai po lovos čiužiniu atrado kruvinus marškinius ir kaklaskarę su išsiuvinėtais inicialais.

Tuo metu buvo pranešta, kad arklidėse nuo gautos žaizdos nugaišo nužudytojo arklys, ir Gudfelou pasiūlė nieko nelaukiant atlikti gyvulio *post-mortem*¹⁶⁸ tyrimą bei pabandyti šitokiu būdu surasti kulką. Tai buvo padaryta ir, tarsi tik to būtų trūkę

¹⁶⁸ Pomirtinį (*lot.*).

neginčijamam kaltės įrodymui, Gudfelou, uoliai išnaršęs krūtinės ląstą, sugebėjo rasti ir ištraukti gana neįprastos formos kulką, kuri pasirodė kaip tik atitinkanti Penifederio šautuvo kalibrą ir daug didesnė negu kurio nors kito miestelėno ar apylinkės gyventojų turėto ginklo. Bylą užbaigė ant kulkos aptiktas brėžis ar įtūkimas, statmenas liejimo siūlei, o apžiūrėjęs paaiškėjo, kad tas brėžis sutampa su briaunele ar kraštu, atsitiktinai atsiradusiu kulko liejimo formelėje, kurią kaltinamasis pripažino esant jo nuosavybe. Turėdamas kulką, teisėjas daugiau nebuvo linkęs klausytis kitų parodymų ir nedelsdamas paskyrė kaltinamajam teismą, rūščiai atmesdamas galimybę paleisti jį už laidą, nors tokiam griežtumui nuoširdžiai paprieštaravo Gudfelou, pasisiūlęs į laiduotojus, nesvarbu, kokia suma būsianti paskirta. Toks dosnumas labai pritiko Senajam Čarliui, kuris gyvendamas Ratlbore pasižymėjo riteriškumu ir draugiškumu. Šįsyk senukas nėrėsi iš kailio rodydamas gerą širdį ir siūlydamasis laiduoti už jaunąjį draugą, bet, atrodo, pamiršęs, kad jis pats (Gudfelou) šioje žemėje neturėjo nė dolerio vertės turto.

Galėjai nesunkiai numanyti, kuo baigsis kaltės įrodymas. Penifederis, lydintas ratlboreičių garsių

prakeiksmų, buvo nuvestas į teismo posėdį, kurio metu netiesioginiai įkalčiai (paremti kai kuriais faktais, kurių nuslėpti nuo teismo Gudfelou neleido itin išlavėjęs padorumo jausmas) buvo palaikyti nepaneigiamais bei įtikinamais, ir prisiekusiųjų teismas, net neišėjęs iš salės be jokių dvejonių paskelbė savo nuomonę – „kaltas dėl tyčinio nužudymo“. Netrukus kaltinamasis buvo nuteistas myriop ir pasiliko grafystės kalėjime laukti nepermaldaujamo įstatymo keršto.

Tuotarp kilnus Senojo Čarlio poelgis pelnė jam dar didesnę miestelėnų meilę. Visi prie jo dar labiau prisirišo, o jis pats, atsidėkodamas už vaišingumą, kuris jo laukė visuose namuose, norom nenorom gavo keisti taupaus gyvenimo įprotį, pripirštą jam skurdo, ir dabar savo namuose rengdavo *réunions*¹⁶⁹, kuriuose per kraštus liejos sąmojis ir linksmybė, tiesa, kartais temdomi prisiminimų apie nelemtą ir liūdną likimą, laukiantį šeimininko geriausio amžinatilsį draugo sūnėno.

Vieną gražią dieną tasai didžiadvasis ponas maloniai nustebo, gavęs tokio turinio laišką:

¹⁶⁹ Pobūvius (*pranc.*).

Čarlzas Gudfelou, eskvairas,
Ratlboras Nuo H., F., B. ir Ko.
Šat. marg. A Nr. 1-6 tuz but.
(1/2 groso)

Čarlzui Gudfelou, eskvairui:

Gerbiamas pone, vykdydami užsakymą, gautą bendrovėje maždaug prieš du mėnesius iš gerbiamo kliento pono Barnabo Šatlvorčio, turime garbę širyti išsiųsti Jūsų adresu dėžę „Antilopės“ bendrovės šato margo, užantspauduotą violetiniu antspaudu ir pažymėtą, kaip nurodyta paraštėje.

Liekame nuolankūs Jūsų tarnai -
Hogzas, Frogzas, Bogzas ir Ko.

..... miestas, 18... m. birželio 21 d.

P. S. Dėžę gausite kitą dieną po šio laiško.

Nuoširdžiausi linkėjimai ponui Šatlvorčiui.

H., F., B. ir Ko

Dalykas tas, kad po Šatlvorčio mirties Gudfelou jau buvo praradęs viltį kuomet nors sulaukti pažadėtojo šato margo, tad žinią palaikė ypatinga Apvaiz-

dos malone savo asmeniui. Jis, suprantama, neapsakomai nudžiugo ir skatinamas pakilios nuotaikos pasikvietė kitos dienos vakarui į *petit souper*¹⁷⁰ didelį būrį draugų, pažadėjęs jų akyse atidaryti gerojo Šatlvorčio dovaną. Tiesa, išsiuntinėdamas pakvietimus, jis net nepaminėjo „gerojo senojo Šatlvorčio“. Nes ilgai sukęs galvą nusprendė nieko neaiškinti. Jei gerai pamenu, jis niekam neprisipažino gavęs dovanų dėžę šato margo. Tiesiog pasikvietė bičiulius paskanauti tauraus aromato brangvynio, kurį prieš porą mėnesių užsakęs mieste ir kurį turįs gauti kitą dieną. Ilgai mažčiau bandydamas suprasti, kas neleido Senajam Čarliui pasisakyti, jog vyną gavęs iš savo bičiulio, bet ir po šiai dienai nežinau priežasties, vertusios jį tylėti, nors, be abejo, ta priežastis greičiausiai buvo kilni ir nepaprasta.

Pagaliau išaušo kita diena, o su ja atėjo metas rinktis Gudfelou namuose didelei ir labai garbingai kompanijai. Išties čionai suėjo pusė miestelio – tarp kitų ir aš – tačiau, dideliame šeimininko apgailestavimui, šato margo atkeliavo tik vakarop, kai svečiai

¹⁷⁰ Kuklių vakarienę (*pranc.*).

jau buvo spėję įvertinti gausią Senojo Čarlio vakarienę.

Pagaliau dėžę – neregėto didumo dėžę! – atvežė, ir svečiai, kuo puikiausiai nusiteikę, vienu balsu pareikalavo užkelti ją ant stalo ir iškraustyti.

Kaip tarė, taip padarė. Padėjau ir aš, ir mes vienu kartu kilstelėjome dėžę ant stalo tarp butelių ir taurių, kurių ne vieną per savo nekantrumą sutraiškėme.

Senasis Čarlis, paraudusiu veidu ir jau kiek įkaušęs, atsisėdo su oria mina galustalėje ir paėmęs ropinę kelis kartus trinktelėjo ja per stalą, prašydamas laikytis tvarkos, kol vyksta iškilminga ceremonija.

Pagaliau erzelys nuščiuvo ir, kaip paprastai būna tokiais atvejais, stoji mirtina tylą. Paprašytas atplėšti dėžės dangtį aš, žinoma, sutikau su „didžiausiu malonumu“. Tik spėjau įsprausti kaltelį po dangčiu ir stuktelėti per jį kelis kartus plaktuku, dangtis staiga atsivožė, ir tą akimirką lyg pamėtėtas dėžėje veidu į šeimininką atsisėdo apdraskytas ir jau spėjęs apgesti Šatlvorčio lavonas. Jis šitaip sėdėjo kelias minutes, išmeigęs liūdnas, apipuvusias akis tiesiai į Gudfelou, paskui lėtai, tačiau aiškiai, tvirtu balsu tarė: „Tu esi anas vyras“ ir, sakytum, atlikęs

savo priedermę, virto per dėžės kraštą ir išsitiesė ant stalo virpančiomis galūnėmis.

Kas dėjosi paskui, verčiau nepasakoti. Visi it paklaikę puolė prie durų ir langų, vienas vyras iš stuomens ir liemens nualpo kur sėdėjęs. Bet kai nutilo klyksmai ir praėjo baimės priepuolis, visų akys nukrypo į Gudfelou. Kad ir tūkstantį metų gyvenčiau, nepamiršiu to vaizdo – vaiduokliška išblyškusio ir iškreipto agonijos veido, kuris prieš minutę tviskėjo raudoniu ir švytėjo triumfu. Kurį laiką Gudfelou sėdėjo sustingęs kaip marmuro statula, nieko nematančiomis akimis, rodos, žvelgiančiomis į pasigailėjimo vertą savo žmogžudžio sielą. Paskui veido išraiška pasikeitė, akys žybtelėjo ir Gudfelou grįžo į šį pasaulį, pašoko ant kojų, sukniubo ant stalo ir berte berdamas žodžius išklojo visas smulkmenas apie paties įvykdytą bjaurų nusikaltimą, už kurį buvo įkalintas ir pasmerktas mirčiai Penifederis.

Trumpai perpasakojant, štai ką jis pasakė: pasekęs raitelį iki kūdros, šovė į arklį iš pistoleto, rankenos smūgiu parmušė raitelį ir, manydamas, jog arklys negyvas, vargais negalais nuvilko jį į gervuogyną prie kūdros. Tuomet užsimetė ant savo arklio gugos Šatlvorčio lavoną ir nugabeno į saugią vietą

grios tankynėje. Liemenę, peilį, piniginę, kulką jis pats buvo pakišęs, rengdamasis atkeršyti Peniferiui, ten, kur juos paskui ir atrado. Sukruvinta kaklaskarė ir marškiniai irgi jo darbas. Baigiantis kraupiai, kraują stingdančiai išpažinčiai, nusikaltėlio balsas prigeso, pasidarė duslus. Galop jis nutilo, pasikėlė nuo stalo, klumpančiomis kojomis žengė atatupstas kelis žingsnius ir krito *negyvas*.

Būdas, kuriuo pačiu laiku buvo ištraukta ši išpažintis, veiksmingas, bet paprastas. Beribis Gudfelou atvirumas man nuo pat pradžių buvo nemalonus ir įtartinas. Pats mačiau, kaip Peniferis smogė jam kumščiu į veidą, ir pastebėjau žvėrišką grimasą, iškreipusią, kad ir trumpam, Gudfelou veidą ir įtikinusią mane, kad pirmai progai pasitaikius bus keršijama. Taigi buvau pasirengęs žiūrėti į Senojo Čarlio *gudragalvystes* kitomis akimis, negu jas matė gerieji Ratlboro piliečiai. Iškart pastebėjau, kad visi kaltinimui panaudoti įkalčiai atsirado tiesiogiai ar netiesiogiai padedant Gudfelou. Bet man aikštėn viską iškėlė kulka, kurią Gudfelou *rado* arklio kūne. Prisiminiau, – nors ratlboriečiai tą pamiršo, – kad arklio kūne buvo skylutė, kur įsmigo kulka, ir dar viena, kur ji *išlėkė*. Vadinas, rasti kulką po to, kai

ji išlėkė, galėjo tik žmogus, ją ten padėjęs. Kruvini marškiniai ir kaklaskarė tik sustiprino mano įtarimus, nes po ištyrimo pasirodė, jog ten būta bordo brangvynio, ir nieko daugiau. Ilgainiui mąstant apie tuos dalykus ir apie tai, kad pastaruoju metu Gudfelou pasidarė gerokai išlaidesnis, mano įtarimai ėjo stipryn, nors apie juos nebuvo niekam nė vienu žodeliu prasitaręs.

Kartu ėmiau atkakliai ieškoti Šatlvorčio lavono, darydamas tai dėl suprantamų priežasčių, kiek įmanoma toliau nuo tų vietų, kur vedė ieškotojus Gudfelou. Pagaliau po kelių dienų aptikau išdžiūvusį šulinį krūmokšniais užžėlusia anga ir jo dugne radau, ko ieškojau.

Buvau atsitiktinai nugirdęs dviejų bičiulių pokalbį, kai Gudfelou meilikavimais privertė Šatlvortį duoti pažadą dėžei šato margo. Tuo ir pasinaudojau. Man pavyko gauti standų banginio ūsą, kurį įkišau negyvėliui pro gerklę, paskui įspraudžiau lavoną į seną dėžę nuo vyno butelių, sulenkęs taip, kad sulinktų ir banginio ūsas. Taigi turėjau smarkiai prispaudęs laikyti dangtį, kol prikaliau jį vinimis. Vos tik jas ištraukus, dangtis turėjo *nulėkti* į šalį, o negyvėlis staigiai *atsisėsti*.

Sutvarkęs dėžę, tinkamai ją pažymėjau, užrašiau, kaip jau sakiau, adresą, paskui vyno pirklių, su kuriais Šatlvortis turėjo reikalų, vardu parašiau laišką ir liepiau tarnui nugabenti dėžę, man davus ženklą, prie Gudfelou durų. Prakalbinti negyvėlių ketinau pilvakalbyste, kuriai turėjau gabumą, tikėdamasis taip pažadinti niekšingo žudiko sąžinę.

Regis, daugiau nėra ką pridurti. Penifederis buvo tučtuojau paleistas, paveldėjo dėdės turtą ir pasimokęs iš praeities klaidų toliau laimingai gyveno.

PAVOGTAS LAIŠKAS

Nil sapientiae odiosus acumine nimio.

SENECA¹⁷¹

Tai buvo Paryžiuje 18... metų rudenį. Vieną vėjuotą vakarą, vos tik sutemus, aš mėgavausi dvigubu malonumu – apmąstymais ir meršaumu pypke, sėdėdamas su savo draugu Ogiustu Diupenu jo mažytėje bibliotekoje, arba tikriau, knygų pilname darbo kambaryje *au troisième, No. 33, Rue Dunôt, Faubourg St. Germain*¹⁷². Visą valandą nė vienas iš mūsų nesudrumstė įsiviešpatavusios tylos; kiekvienam atsitiktiniam stebėtojui būtų pasirodę, jog mudu vien sekame kamuoliais besirangančius dūmus, kurių buvo tiršta kambaryje. O aš mintyse svarsčiau tuos du įvykius, apie kuriuos mes kalbėjome vakaro pradžioje. Turiu galvoje atsitikimą

¹⁷¹ Išmintis labiausiai nekenčia gudragalvysčių. Seneka^{P1} (*lot.*).

¹⁷² Sen Žermeno priemiestyje, Diuno g. 33, 4-as aukštas (*pranc.*).

Morgo gatvėje ir paslaptinę Mari Rožę nužudymą. Todėl man atrodė lyg koks sutapimas, kai staiga atsidarė durys ir į kambarį įėjo ponas G., Paryžiaus policijos prefektas.

Sutikome jį šiltai; nors šis žmogus ir turėjo nepakenčiamų savybių, bet jis buvo ir ne mažiau patrauklus, be to, su juo jau buvome nesimatę kelerius metus. Mes sėdėjome patamsyje, todėl Diupenas dabar atsistojo uždegti lempos, bet ir vėl atsisėdo, išgirdęs, kad G. atėjęs pasitarti su mumis, tikriau, pasiklausti mano draugo nuomonės vienu tarnybiniu reikalu, sukėlusiu jam nemaža rūpesčių.

- Jeigu tai toks dalykas, dėl kurio reikės pasukti galvą, - tarė Diupenas, atitraukdamas ranką nuo dagčio, - mums bus patogiau apie jį šnekėtis tamsoje.

- Tai dar vienas jūsų keistas pomėgis, - atsiliepė prefektas, kuriam viskas, kas būdavo nesuprantama, atrodydavo „keista“, todėl jis gyveno tarp daugybės „keistybių“.

- Visai teisingai, - atsakė Diupenas, paduodamas svečiui pypkę ir pastumdamas jam patogų krėslą.

- Koks gi rūpestis dabar jus graužia? - paklausiau aš. - Manau, kad tai neturi nieko bendra su žmogžudyste?

- O ne, nieko panašaus. Dalykas iš tiesų visai paprastas ir aš neabejoju, jog mes ir patys jį išspręsimė. Bet pagalvojau, kad Diupenui bus įdomu išgirsti smulkmenas, nes įvykis itin keistas.

- Paprastas ir keistas, - nusistebėjo Diupenas.

- Na taip, nors, tikriau kalbant, ne visai taip. Mes visi esame sutrikę, kadangi toks paprastas dalykas vis dėlto išmušė mus iš vėžių.

- Galbūt kaip tik tas paprastumas ir klaidina jus, - pasakė mano draugas.

- Kokios nesąmonės! - atsiliepė prefektas, gardžiai nusijuokdamas.

- Galbūt paslaptis *per daug* aiški? - pridūrė Diupenas.

- O Viešpatie! Ar kas girdėjo ką nors panašaus?

- Ir *per daug* akivaizdi.

- Cha cha cha! Cha cha cha! Cho cho cho! - nusi kvatojo svečias, smarkiai pralinks mėjęs. - O, Diupenai, jūs būsite kaltas dėl mano mirties!

- Bet kas gi galų gale įvyko? - paklausiau aš.

- Gerai, aš jums papasakosiu, - atsakė prefektas patogiai atsilošęs ir išpūtęs tirštą dūmų kamuolį. - Papasakosiu viską keliais žodžiais, bet prieš pradėdamas noriu jus įspėti, jog tatau turi būti laikoma didžiausioje paslapyje, nes aš tikriausiai prarasčiau

tarnybą, jeigu paaiškėtų, kad apie šį dalyką kam nors papasakojau.

- Pradėkite, - pasiūliau aš.

- Arba ne, - pridūrė Diupenas.

- Na, gerai. Man buvo pranešta iš labai aukštų sferų, jog iš karaliaus kambarių pavogtas nepaprastai svarbus dokumentas. Yra žinoma, kas jį pavogė - dėl to nekyla jokių abejonių - tas asmuo buvo pastebėtas, kai ėmė dokumentą. Taip pat žinoma, jog dokumentas iki šiol tebėra pas jį.

- Iš kur tai žinoma? - paklausė Diupenas.

- Tai aišku iš paties dokumento turinio, - atsakė prefektas, - ir iš to, jog ligi šiolei nepastebėta tam tikrų padarinių, kurie būtų iškart akivaizdūs, jeigu vagis dokumento *nebeturėtų*, tai yra jeigu vagis jį panaudotų taip, kaip ketina panaudoti.

- Ar negalima truputį aiškiau? - paklausiau aš.

- Gerai. Dar pridursiu, jog dokumentas suteikia jo turėtojui galią kaip tik toje srityje, kurioje ši galia yra itin reikšminga. - Prefektas mėgo diplomatinį žargoną.

- Aš vis tiek dar ne visai suprantu, - pareiškė Diupenas.

- Nesuprantate? Matote, šito dokumento parodymas trečiajam asmeniui, kurio pavardės aš neminė-

siu, įžeistų vienos labai žymios asmenybės garbę. Dėl šios aplinkybės dokumento turėtojas gali daryti ką tik nori su žymiąja asmenybe ir todėl jos garbei ir ramybei gresia pavojus.

- Bet juk ši galia, - įsiterpiau aš, - priklauso nuo to, ar vagis žino, kad apvogtajai asmenybei aišku, kas pavogė dokumentą? Kas gi drįstų...

- Vagis, - pertraukė prefektas, - yra ministras D., žmogus, kuris drįsta viską - ir kas padoru, ir kas nepadoru. Pats pavogimas buvo ne tik įžūlus, bet ir išradingas. Tą dokumentą, arba, atvirai pasakius, laišką, apvogtoji gavo karaliaus rūmų buduare. Kai ji skaitė laišką, ją užklupo kitas žymus asmuo, nuo kurio ji ypač norėjo šį dokumentą nuslėpti. Jai nepavyko paskubomis įmesti laiško į stalčių ir teko jį palikti išlankstyta ant stalo. Kadangi laiškas gulėjo adresu į viršų, tai liko nepastebėtas. Kaip tik šiuo momentu įeina ministras D. Jo skvarbios it lūšies akys iš karto pastebi laišką, atpažįsta, kieno ranka rašytas adresas, pastebi asmens, kuriam skirtas laiškas, sumišimą ir supranta visą paslaptį. Skubom, kaip paprastai, pakalbėjęs apie reikalus, jis išsiima laišką, labai panašų į minėtąjį, išlanksto jį ir apsimeta skaitęs, o po to padeda šalia pirmojo. Ir vėl gal penkiolika minučių kalbasi apie valstybinius reika-

lus. Pabaigęs atsisveikina ir paima nuo stalo laišką, kuris jam nepriklauso. Jo tikroji savininkė tai mato, bet, suprantama, neišdrįsta nieko pasakyti prie trečiojo asmens, kuris stovi šalia jos. Ministras pasišalina, palikęs ant stalo savąjį, visiškai nereikšmingą laišką.

- Taigi, - tarė Diupenas, kreipdamasis į mane, - štai jums sąlyga, nuo kurios priklauso minėtoji galia - vagis žino, kad apvogtajai aišku, kas pavogė dokumentą.

- Taip, - patvirtino prefektas, - ir štai jau keletas mėnesių jis naudojasi įgyta galia, tokiu būdu norėdamas įgyvendinti labai pavojingus politinius tikslus. Apvogtoji dama diena po dienos vis labiau įsitikina, jog privalo atgauti tą laišką. Galiausiai, apimta nevilties, ji paveda šį reikalą man.

- Vadinasi, - pastebėjo Diupenas, paskendęs dūmų debesyje, - ji negalėjo surasti ir netgi išsivaizduoti įžvalgesnio agento.

- Jūs meilikaujate man, - atsakė prefektas, - bet, galimas dalykas, jog panašiai ir buvo pagalvota.

- Kaip jūs pats minėjote, - tariau aš, - ministras tebeturi laišką; juk galią suteikia laiško turėjimas, o ne jo panaudojimas. Jį panaudojęs, tos galios ministras nebeteks.

- Teisybė, - tarė G., - remdamasis tokiu įsitikimu, aš ir ėmiausi veikti. Visų pirma pasirūpinau padaryti kruopščią kratą ministro namuose. Kebliausia buvo tai, kad šią kratą reikėjo padaryti jam nežinant. Be to, aš buvau įspėtas apie pavojų, kuris kiltų, jeigu ministras sužinotų mūsų ketinimus.

- Bet jūs esate, - tariau aš, - pakankamai *au fait*¹⁷³ šioje srityje. Paryžiaus policija jau ne kartą yra susidūrusi su panašiais dalykais.

- O taip, todėl aš ir nenusiminiau. Be to, ministro įpročiai taip pat labai palengvino man uždavinį. Dažnai jo nebūna namuose per naktis. Tarnų jis turi nedaug. Jie miega toli nuo šeimininko kambarių, ir kadangi beveik visi neapoliečiai, juos lengva nugirdyti. Kaip jums žinoma, aš turiu raktų, su kuriais galiu atrakinti bet kurį Paryžiaus kambarį ar spintą. Jau trys mėnesiai, kai aš kone kas naktį pats darau kratą D. namuose. Tai mano garbės reikalas, be to, atskleisiu jums didelę paslaptį - paskirtas milžiniškas atlyginimas. Taigi aš ieškojau tol, kol visiškai įsitikinau, jog vagis gudresnis už mane. Atrodo, jau išgriozdžiau kiekvieną patalpų kertelę, kur galėtų būti paslėptas laiškas.

¹⁷³ Patyręs (*pranc.*).

- Bet ar negali būti, - įsiterpiau, - kad laiškas - aš neabejoju, jog ministras jį turi - yra paslėptas kur nors kitur, ne jo namuose?

- Vargu, - tarė Diupenas. - Ypatinga dabartinė padėtis dvare, o ypač intrigos, į kurias, kaip žinia, įpainiotas D., reikalauja, kad šis dokumentas nuolat būtų po ranka ir kad juo būtų galima pasinaudoti kiekvieną minutę - tai ne mažesnės svarbos dalykas, kaip ir pats dokumento turėjimas.

- Kad juo būtų galima pasinaudoti? - paklausiau aš.

- Tiksliau pasakius, jį *sunaikinti*, - atsakė Diupenas.

- Teisingai, - tariau aš. - Tokiu atveju laiškas tikriausiai yra jo namuose. O kad ministras nešiotųsi jį su savimi, negali būti nė kalbos.

- Tikrai taip, - patvirtino prefektas. - Man pačiam prižiūrint, jis buvo du kartus tariamų plėšikų sulaičytas ir kruopščiai iškratytas.

- Jūs be reikalo tiek vargote, - tarė Diupenas. - Aš manau, kad D. nėra visiškai kvailys ir, žinoma, tikėjosi tokių užpuolimų kaip savaime suprantamo dalyko.

- Ne *visiškas* kvailys, - pakartojo G., - bet juk jis poetas, ir todėl, mano nuomone, beveik kvailys.

- Teisybė, - sutiko Diupenas susimąstęs, palengva leisdamas kamuolį dūmų iš meršaumų pypkės, - nors ir mano paties sąžinę slegia keli eilėraštpalaikiai.

- Ar negalėtumėte smulkiau papasakoti apie savo kratas? - paklausiau aš.

- Matote, laiko mes turėjome pakankamai ir ieškojome *visur*. Šiuose dalykuose patirties man užtenka. Visą savaitę kratėme kambarį po kambario, kiekvienam skirdami po visą naktį. Pirmiausia ištyrinėjome baldus. Išnaršėme stalčius - visus visuotinius; manau, kad jūs žinote, jog geram policijos agentui nėra slaptų stalčių. Jis būtų tikras bukaprotis, jeigu vykdydamas tokio pobūdžio kratą pražiopsotų „slaptą“ stalčių. Tai visai paprastas dalykas. Kiekvienoje spintoje yra tam tikras ruimas ar ertmė, verta dėmesio. Turime ir tikslias taisykles. Nė mažiausia smulkmena negalėjo likti nepastebėta. Apieškoję spintas, ėmėmės kėdžių. Pagalves susmailgėme ilgais, laibais virbais. Nukėlėme stalviršius.

- Kodėl?

- Pasitaiko, kad žmogus, norėdamas ką nors paslėpti, nukelia stalo ar kito panašaus baldo viršų, po to išgręžia kojoje skylę, paslepia ten daiktą ir vėl uždeda viršų. Panašiai panaudojamos ir lovų kojos, tiek viršus, tiek ir apačia.

- O ar negalima tuštumos aptikti beldžiant, iš garso? - paklausiau aš.

- Jokiu būdu, ypač jeigu paslėptasis daiktas yra įvyniotas į storą vatos sluoksnį. Be to, mes buvome priversti dirbti be triukšmo.

- Bet juk negalėjote nukilnoti ir išardyti į atskiras dalis visų baldų, kuriuose įmanoma padaryti slėpyklas jūsų minėtu būdu. Laišką galima susukti į ploną spiralinį vamzdelį, panašų į didelį mezgimo virbalą, ir įkišti, pavyzdžiui, į kėdės skersinį. Jūs juk neišardėte dalimis visų kėdžių?

- Žinoma, ne. Bet mes padarėme dar geriau - su stipriu didinamuoju stiklu ištyrinėjome *visus* kiekvienos kėdės skersinius ir, suprantama, visų baldų sunėrimus. Bet kokius šviežius pėdsakus būtume iš karto pastebėję. Net ir vienai vienas pjuvenų krislelis, likęs po grėžimo, būtų atrodęs didumo sulig obuoliu. Slėpyklai surasti būtų užtekę bet kokio nesutapimo suklijavimų vietose, mažiausio plyšelio sujungimuose.

- Manau, kad jūs apžiūrėjote veidrodžius, ypač vietas tarp rėmų ir stiklo, patikrinote lovas ir patalynes, taip pat užuolaidas ir kilimus?

- Savaime suprantama. Ir kai tokiu būdu išžiūrinėjome visus baldus ir daiktus, pradėjome tikrinti

patį namą. Mes suskirstėme jį į dalis, jas sunumeravome, kad nė vienos nepraleistume ir, kaip ir anksčiau, su didinamuoju stiklu ištyrinėjome pačių rūmų ir dviejų kaimyninių namų kiekvieną kvadratinį colį.

- Dviejų kaimyninių namų! - sušukau aš. - Bet juk tai milžiniškas darbas.

- Žinoma, bet mums pažadėtas atlyginimas irgi yra milžiniškas.

- O namų *kiemus* taip pat apžiūrėjote?

- Visi kiemai grįsti plytomis. Su jais daug vargo nebuvo. Ištyrinėjome samanas tarp plytų ir nustatėme, kad jos neliestos.

- Jūs, suprantama, patikrinote taip pat D. dokumentus ir bibliotekos knygas?

- Žinoma; išvyniojome kiekvieną paketą ir ryšulėlį; peržiūrėjome visus kiekvienos knygos puslapius, nepasitenkindami vien tik atvertimu ir pakratymu, kaip daro kai kurie mūsų policijos pareigūnai. Išmatavome taip pat didžiausiu tikslumu kiekvieno *viršelio* storį ir visus juos stropiausiai patikrinome pro padidinamąjį stiklą. Jeigu kuriame nors aptaise būtų buvę kas nors neseniai paslėpta, tai būtinai būtų pastebėję. Penkis ar šešis tomus, ką tik atsiimtus iš knygrišio, mes rūpestingai patikrinome, išilgai perdurdami plonais virbalėliais.

- Ar ištyrinėjote grindis po kilimais?
- Be abejo. Mes nuėmėme kilimus ir patikrinome grindis su didinamuoju stiklu.
- O sienų apmušalus?
- Taip pat.
- Žvilgtelėjote į rūsius?
- Taip.
- Vadinasi, - tariau aš, - jūs apsirikote. To laiško rūmuose nėra, nors jūs ir įsitikinę, kad jis ten yra.
- Bijau, kad bus jūsų teisybė, - atsakė prefektas. - Ką jūs, Diupenai, patartumėte man daryti?
- Dar kartą kruopščiai iškrėsti rūmus.
- Tai visiškai beprasmiška, - atsakė G. - Guldau galvą, kad laiško rūmuose nėra.
- Geresnio patarimo aš nežinau, - tarė Diupenas. - Jūs, suprantama, turite smulkų to laiško aprašymą?
- O, žinoma!
- Čia prefektas išsitraukė iš kišenės užrašų knygutę ir ėmė garsiai skaityti detalų dingusio dokumento turinį ir ypač išorės aprašymą. Baigęs skaityti, jis nedelsdamas atsisveikino ir išėjo didžiai prislėgtas. Tokio aš jo dar niekada nebuvau matęs.
- Praslinkus kokiam mėnesiui, jis apsilankė antrą kartą ir rado mus užsiėmusius beveik tuo pačiu,

kaip ir tada. Atsisėdęs ir užsirūkęs pypkę, ėmė šnekučiuotis kasdienėmis temomis. Pagaliau aš paklausiau:

- O kaip su pavogtuuju laišku? Manau, kad jau susitaukėte su mintimi, jog neįmanoma pergudrauti to ministro?

- Tegu jį velniai! Dar kartą padariau krata, paklausęs Diupeno patarimo, bet visas darbas, kaip ir tikėjausi, buvo veltui.

- Koks, jūs sakėte, tas pažadėtasis atlyginimas? - paklausė Diupenas.

- O, labai didelis, *labai* didelis atlyginimas. Tikslios sumos neminėsiu, bet viena *pasakysiu* - sutikčiau pats duoti čekį penkiasdešimčiai tūkstančių frankų žmogui, kuris surastų man tą laišką. Mat tas laiškas kasdien darosi reikšmingesnis. Atlyginimas paskutiniu ju metu padvigubintas. Bet, jeigu jis būtų net patrigubintas, aš vis tiek negalėčiau padaryti daugiau, negu esu padaręs.

- O kodėl? - tarė Diupenas, tęsdamas žodžius ir papsėdamas meršauomo pypkę. - Iš tiesų... man rodosi... jūs ne viską padarėte šiuo atveju. Galėtumėte pasiekti daugiau, man rodosi, ką?

- Kaip? Koku būdu?

- Matote (paf, paf), jūs galėtumėte (paf, paf) pasitelkti konsultantą, ką? (paf, paf, paf). Ar prisimenate anekdotą apie Abernatį?^{P2}

- Ne, velniop tą Abernatį!

- Žinoma, velniop jį, jeigu norite. Bet kartą atsitiko taip, kad vienas turtingas šykštuolis sumanė gudrumu išgauti iš to Abernačio patarimą medicinos klausimu. Būdamas svečiuose, jis užmezgė šiuo tikslu pokalbį ir išdėstė jam savo negalavimus, tarsi tai būtų ne jo, o kažkokio kito asmens liga. „Sakykime, - kalbėjo šykštuolis, - kad tokie yra jo ligos simptomai. Ką jūs jam patartumėte, daktare?“ - „Ką patarčiau? - atsiliepė Abernatis. - Ogi išsikviesti gydytoją.“

- Bet aš, - tarė prefektas truputį sutrikęs, - esu *mielai* pasiruošęs pasinaudoti patarimu ir už jį sumokėti. *Iš tikrųjų* duočiau penkiasdešimt tūkstančių frankų tam, kuris man padėtų šiuo atveju.

- Jei taip, - tarė Diupenas, atidarydamas stalčių ir išimdamas čekių knygelę, - galite tuojau pat išrašyti čekį jūsų minėtai sumai. Vos tik jį pasirašysite, įteiksiu jums laišką.

Aš apstulbau. Prefektas buvo it stabo ištiktas. Keletą minučių negalėjo nei žodžio ištarti, nei pajudėti. Prasižiojęs jis žiūrėjo su nepasitikėjimu į mano

draugą, jo akys, atrodė, ims ir iššoks iš akiduobių. Paskui, kiek atitokęs, čiupo plunksną, žvilgtelėjo kartą kitą, dar padvejojo, bet galiausiai užpildė čekį penkiasdešimčiai tūkstančių frankų, pasirašė ir atkišo jį per stalą Diupenui. Tas atidžiai perskaitė čekį, įsidėjo į užrašų knygutę, tada atrakino rašomąjį stalą, paėmė iš ten laišką ir padavė prefektui. Pakvaitęs iš džiaugsmo, pareigūnas griebė jį, atskleidė drebančiomis rankomis, skubiai permetė akimis turinį, puolė kaip beprotis prie durų ir net neatsisveikinęs išbėgo iš kambario, taip ir neprataręs nė žodžio nuo to momento, kai Diupenas pasiūlė jam išrašyti čekį.

Kai jis išėjo, mano draugas teikėsi kai ką paaiškinti.

- Paryžiaus policininkai, - pradėjo jis, - labai gabūs. Jie atkaklūs, išradingi, gudrūs ir puikiai susipažinę su savo profesijos subtilybėmis. Taigi, kai G. papasakojo mums, kaip jis darė kratą ministro rūmuose, aš visiškai neabejojau, kad krata buvo atlikta išties kruopščiai.

- Kruopščiai? - paklausiau.

- Taip, - atsakė Diupenas. - Panaudotos priemonės buvo ne tik pačios tinkamiausios, bet ir tobulai pritaikytos. Jeigu laiškas būtų buvęs paslėptas ten,

kur ieškojo, nėra abejonės, jog tie vaikinai būtų jį suradę.

Aš nusijuokiau, bet jis, atrodo, kalbėjo visai rimtai.

- Taigi, - tęsė jis, - pačios priemonės savaime buvo geros ir viskas buvo gerai padaryta. Trūkumas tik tas, kad jos netiko šiam atvejui ir šiam asmeniui. Yra tam tikras skaičius nepaprastai išradingų metodų, kurie prefektui tapo tarsi Prokrusto lova, ir jis grūda ten savo sumanymus. Bet jis nuolat klysta, kadangi sprendamas reikalą arba per daug įsigilina, arba būna per daug paviršutiniškas; dažnai kiekvienas moksleivis būtų už jį sumanesnis. Pažinojau aštuonerių metų mokinį, kuris žaidime „porinis-neporinis“ visus stebino savo sugebėjimu išpėti. Žaidimas visai paprastas, jam naudojami apvalūs akmenukai. Vienas žaidėjas, sugniaužęs saujoje akmenukus, klausia antrojo, ar jų skaičius yra porinis ar neporinis. Jeigu spėjikas išpėja, gauna vieną akmenuką, jeigu ne - tai vieno netenka. Mano minėtas berniukas išlošė visų mokinių akmenukus. Savaime aišku, jis turėjo tam tikrą metodą - paprasčiausiai stebėdavo ir vertindavo savo partnerių nuovokumą. Pavyzdžiui, su juo žaidžia koks nors nepataisomas kvaišelis ir iškėlęs sugniaužtą ranką klausia: „Porinis ar neporinis?“ Mūsų mokiny

atsako: „Neporinis“ ir pralošia. Bet kitą kartą jau laimi, nes samprotauja taip: kvaišelis pirmą kartą paėmė porinį skaičių, bet jo gudrumo užteks tik tiek, jog dabar paims neporinį skaičių, todėl aš turiu sakyti „neporinis“. Jis sako „neporinis“ ir laimi. O žaidžiant su partneriu, truputį gudresniu už pirmąjį, jis samprotauja taip: šis berniukas žino, jog pirmą kartą aš sakiau „neporinis“, todėl, kai reikės spėti antrą kartą, iš pradžių jam dingtelės mintis keisti skaičių iš porinio į neporinį, kaip darė ir pirmasis kvaišelis. Bet paskui jis pagalvos, kad šis pakeitimas yra per daug paprastas, ir nuspręs paimti porinį skaičių, kaip ir pirmiau. Todėl aš spėsiu „porinis“. Sako „porinis“ ir... ir laimi. Kurgi yra šito mokinio, kurį draugai praminė „laiminguoju“, žaidimo sėkmė?

- Paprasčiausiai spėjikas perima savo priešininko mąstyseną, - tariau aš.

- Teisybė, - atsakė Diupenas, - ir kai aš paklausiau berniuko, kaip jam pavyksta taip *tobulai* susitapatinti ir sėkmingai lošti, jis man atsakė: „Kai noriu sužinoti, ar mano priešininkas yra protingas ar kvailas, geras ar blogas, ką jis dabar galvoja, aš stengiuosi nutaisyti savo veidą tokį pat, kaip ir jo, o paskui laikiu, kokios mintys ar jausmai, atitinkantieji šią išraišką, kils mano galvoje ir širdyje.“

Ši tiesa, pasakyta mokinio, yra pagrindas viso to tariamo išmintingumo, priskiriamo Larošfuko^{P3}, La Briujerui^{P4}, Makiaveliui ir Kampanelai^{P5}.

- O sugebėjimas persiimti priešininko mąstysena, - pridūriau aš, - priklauso nuo to, jeigu teisingai jus supratau, ar tinkamai įvertinamas priešininko protas.

- Iš esmės kaip tik nuo to ir priklauso, - atsakė Diupenas. - Prefektas ir jo bendražygiai klysta taip dažnai dėl to, kad, pirma, jie nemoka susitapatinti ir, antra, neteisingai įvertina arba ir visai nevertina to proto, su kuriuo susiduria. Jie pasikliauja tik savo išsradingumu ir ieškodami ko nors paslėpto apgalvoja tik tuos būdus, kuriais *patys* pasinaudotų, jeigu ką nors slėptų. Iš dalies jie samprotauja teisingai, nes jų išsradingumas atitinka *eilinių* žmonių išsradingumą, bet nusikaltėlis, kuris yra gudrus savaip, juos, aišku, įveikia. Gana dažnai taip atsitinka ir tuomet, kai jis savo sumanumu jiems neprilygsta. Jie nemoka kaitalioti savo tyrinėjimo principų; geriausiu atveju, jeigu yra verčiami kokių nors ypatingų sąlygų - kai jiems pažadamas neįprastas atlyginimas - jie tik dar plačiau arba dar stropiau taiko savo *senuosius* metodus, nepažeisdami principų. Ar buvo, pavyzdžiui, šioje ministro byloje pakeisti

veikimo principai? Kas gi tas grėžimas, zondavimas, stuksenimas, tyrinėjimas pro didinamą stiklą, rūmų paviršiaus suskirstymas į sunumeruotus kvadratinis colius, kas gi visa tai, jeigu ne skrupulingas *taikymas* vieno arba kelių tyrinėjimo principų, pagrįstų tuo pačiu žmogaus sumanumo supratimu, susiformavusiu prefektui per daugybę tarnybinės rutinos metų? Ar nepastebėjote, jog jis laiko savaime suprantamu dalyku, kad *kiekvienas* žmogus, norėdamas paslėpti laišką, pasinaudos kokia išgręžta kėdės kojoje skylė ar bent *kokia nors* nuošalia anga ar slėpykle, vedamas tos pačios minties, kuri paskatina jį paslėpti laišką kėdės kojoje? Argi neaišku, jog tokios slėpyklos yra panaudojamos tik eiliniaais atvejais ir tik eilinio proto žmonių? Juk kai reikia paslėpti kokį daiktą, pirmiausia galvojama būtent apie tokias vietas; taigi ieškotojams visai nereikia išvalgumo, o tik apdairumo, kantrybės ir pasiryžimo. Ir kai būna svarbus reikalas, arba, kai yra pažadėtas didelis atlyginimas – o tai policijos akimis yra tas pats – *visuomet* pasikliaujama minėtomis savybėmis. Dabar jūs suprasite, ką aš turėjau galvoje tvirtindamas, kad jeigu pavogtasis laiškas būtų buvęs paslėptas ten, kur ieškojo prefektas, kitaip tariant, jeigu vagis būtų vadovavęsis prefekto principais,

tai laiškas būtų buvęs tuoj pat surastas. Tačiau šis pareigūnas leidosi visiškai suklaidinamas. Svarbiausia jo pralaimėjimo priežastis, jog jis laiko ministrą mulkiu, kadangi šis žinomas kaip poetas. Visi kvailiai yra poetai, – taip *mano* prefektas; tik jis nusižengia *non distributio medii*¹⁷⁴ taisyklei, darydamas išvadą, jog visi poetai yra kvailiai.

– Bet ar tikrai jis poetas? – paklausiau aš. – Girdejau, jų yra du broliai ir abu pagarsėjo kaip literatai. Ministras, rodos, yra parašęs mokslinį darbą apie diferencialinį skaičiavimą. Jis matematikas, o ne poetas.

– Klystate, aš jų gerai pažįstu – jis ir vienas, ir antras. Kaip poetas *ir* matematikas, jis sugeba protauti; jeigu jis būtų tik matematikas, jis visai neprotautų ir būtų patekęs į prefekto rankas.

– Stebiuosi, – tariau aš, – tokiu jūsų požiūriu, prieštaraujančiu visuotinei nuomonei. Bet manau, jūs neketinate paniekinti per šimtmečius susiformavusių pažiūrų? Matematinis protas jau nuo seno laikomas protu *par excellence*¹⁷⁵.

¹⁷⁴ Vidurio nedalumo (*lot.*)^{P6}.

¹⁷⁵ Tikraja žodžio reikšme (*pranc.*).

- *Il y a à parier*, - atkirto Diupenas, cituodamas Šanforą^{P7}, - *que toute idée publique, toute convention reçue, est une sottise, car elle a convenu au plus grand nombre*¹⁷⁶. Sutinku su jumis, jog matematikai padarė visa, ką galėjo, kad paskleistų tą paplitusią klaidingą nuomonę, apie kurią jūs kalbate ir kuri vis tiek yra klaida, nors skleidžiama kaip tiesa. Su užsidegimu, deramu rimtesniam tikslui, jie, pavyzdžiui, įdiegė į algebrą terminą „analizė“. Prancūzai buvo šios apgaulės pradininkai; bet jeigu terminai turi kokią nors reikšmę, jeigu žodžiai vartojami įgyja kokią nors vertę, tai „analizė“ turi tiek pat bendra su „algebra“, kiek, pavyzdžiui, lotyniškas žodis *ambitus* su „ambicija“, *religio* - su „religija“ arba *homines honesti* - su „garbingais žmonėmis“.

- Akivaizdu, kad jūs susipyksite su paryžiečiais algebros žinovais, bet dėstykite toliau.

- Aš abejoju buvimu ir verte tokio proto, kuris išugdytas koku nors kitu, o ne abstrakčiuoju loginiu metodu. Ypač abejoju protu, kurį išugdo matematika. Matematika - mokslas apie formą ir kiekybę,

¹⁷⁶ Galima lažintis, kad bet kokia gandas grindžiama nuomonė, bet koks visuotinai priimtas nusistatymas yra kvaili, nes patiko daugumai (*pranc.*).

matematinis protavimas – tai tik logika, pritaikyta formos ir kiekybės stebėjimui. Labai klaidinga manyti, jog netgi vadinamosios *grynosios* algebros tiesos yra abstrakčios arba visuotinės. Ši klaida tokia didelė, jog stebiuosi, kaip ji buvo sutartinai priimta. Matematikos aksiomos – nėra visuotinės tiesos aksiomos. Tai, kas yra *reliatyvi* – formos ir kiekybės – tiesa, dažnai būna klaida, pavyzdžiui, moralės mokslų srityje. Šiame moksle teiginys, jog „visumos dalių suma lygi visumai“, dažnai nepasitvirtina. Chemijoje ši aksioma taip pat nepateisinama. Nepasiteisina ji ir kalbant apie varomąsias jėgas, nes jeigu sujungsime dvi varomąsias jėgas, kurių potencija yra žinoma, tai gausime jėgą, kuri nebūtinai bus lygi atskirai paimtų varomųjų jėgų sumai. Yra daugybė matematinių tiesų, kurios gali būti tiesomis tik santykinai. Bet matematikai, remdamiesi savo *baigtinėmis tiesomis*, įpratę teigti, jog jos esą turinčios absoliutų ir neribotą pritaikymą. O pasaulis jas ir laiko tokiomis. Brajantas^{P8} savo didžios mokslinės vertės veikale „Mitologija“ pamini analogišką klaidų šaltinį, sakydamas, kad „nors mes ir netikime pagoniškais mitais, vis dėlto dažnai užsimiršę remiamės jais, tarsi tai būtų realūs faktai“. Tačiau algebros žinovai, kurie patys yra pagonys, *tiki* pagoniškais

mitais ir daro iš jų išvadas ne tiek dėl užmaršumo, kiek dėl nesuvokiamo smegenų aptemimo. Žodžiu, man dar neteko sutikti tikro matematiko, kurį būtų galima priversti suabejoti kvadratinėmis šaknimis, arba tokio, kuris slapta netikėtų, kad be jokių išlygų ir visada lygus q . Pabandykite kada pasakyti kuriam nors iš šių džentelmenų, kad, jūsų nuomone, gali būti atveju, kai nėra visai lygus q , bet jau tada bėkite kuo skubiausiai ir neatsigrėždami, nes nėra abejonės, jis pasistengs jus partrenkti.

- Tuo noriu pasakyti, - tęsė Diupenas, nors aš nusijuokiau iš jo paskutinės pastabos, - kad prefektui nebūtų reikėję rašyti man čekio, jeigu ministras būtų buvęs tik matematikas. Tačiau aš žinojau, kad jis yra ir matematikas, ir poetas, todėl pasirinkdamas veikimo priemones atsižvelgiau į jo sugebėjimus ir į dabartinę jo padėtį. Pažinojau jį kaip dvariški, taip pat kaip išūlų *intrigantą*. Nepanašu, kad toks žmogus - pagalvojau sau - nežinotų įprastų policijos metodų. Jis galėjo nujauti - tolesni įvykiai parodė, kad tikrai nujautė - jog jam rengiamos pasalos. Jis turėjo tikėtis, samprotavau aš, kad jo butas bus slapta kratomas. Naktimis jo dažnai nebūdavo namie, ir prefektas tatai laikė tikru savo pasisekimo laidu, o man pasirodė, kad tai tik *gudravimai*,

kuriais jis siekė duoti policijai galimybę padaryti kruopščiau krata ir kuo greičiau ją įtikinti – tai jam galiausiai ir pavyko – kad laiško rūmuose nėra. Aš taip pat jaučiau, kad visa grandinė minčių, kurias ką tik pasistengiau jums išdėstyti – apie nekintamus principus, kuriais policija vadovaujasi ieškodama paslėptų daiktų – kad visa ši minčių grandinė būtinai bus perkratyta ministro galvoje. Tai neišvengiamai privers jį su panieka atsisakyti visų *įprastų* slėpynių. Negali būti, samprotavau aš, kad *jis* būtų toksai neišmanėlis ir nesuprastų, jog net pačios slapčiausios ir nuošaliausios slėpynės jo rūmuose bus tokios pat akivaizdžios prefekto akims, zondams, gražtams ir didinamiesiems stiklams kaip ir pats paprasčiausias sandėliukas. Trumpiau tariant, supratau, kad jis būtinai bus priverstas – instinktyviai ar sąmoningai – ieškoti *paprasciausių* būdų. Ar prisimenate, kaip kvatojo prefektas, kai per pirmą jo apsilankymą aš pasakiau, jog ši paslaptis gal todėl tokia paini, kad ji *labai* akivaizdi.

– Taip, – atsakiau, – prisimenu. Tikrai maniau, kad sprogs iš juoko.

– Materialusis pasaulis, – kalbėjo toliau Diuėnas, – turi daugybę analogijų su nematerialiuoju pasauliu, tad ne tokia jau nepagrįsta yra retorinė

dogma, kad metafora arba palyginimas gali ne tik pagražinti aprašymą, bet ir sustiprinti argumentą. Pavyzdžiui, principas *vis inertiae*¹⁷⁷ yra, atrodo, tas pats tiek fizikoje, tiek ir metafizikoje. Teisingas jis yra, kai teigiama, kad norint suteikti judėjimą sunkiam kūnui reikia daugiau pastangų negu lengvam ir kad jo tolesnis judėjimo greitis yra proporcingas toms pastangoms, bet ne mažiau teisingas ir tada, kai tvirtinama, kad didesnis intelektas yra daug veržlesnis, atkaklesnis, išradingesnis, negu silpnas, kuris sunkiau išjudinamas ir daugiau varžosi bei svyruoja darydamas pirmuosius žingsnius. Arba vėl – ar kada nors pastebėjote, kokia parduotuvės iškaba greičiausiai patraukia dėmesį?

– Niekada apie tai nepagalvojau, – atsakiau.

– Yra toksai žaidimas su žemėlapiu, – tęsė jis. – Vienas žaidėjas prašo kitą surasti nurodytą žodį – miesto, upės, šalies ar valstybės pavadinimą – trumpai tariant, kokį nors žodį margame, pavadinimų priraizgytame žemėlapyje. Naujokai paprastai stengiasi apsunkinti priešininkui uždavinį, liepdami surasti pavadinimus, atspausdintus pačiu smulkiiausiu šriftu; bet įgudęs žaidėjas parenka tokius

¹⁷⁷ Inercijos jėga (*lot.*).

žodžius, kurie rašyti didelėmis raidėmis, skersai visą žemėlapi. Tokie pavadinimai, panašiai kaip ir iškabos bei skelbimai, parašyti labai stambiomis raidėmis, praslysta pro akis, kadangi per daug aiškiai matomi. Šis fizinis pastabumas analogiškas dvasiniam, dėl kurio protas nepastebi viso to, kas per daug aišku ir apčiuopiama. Tačiau šio reiškinio prefektas, pasirodo, nesuvokia arba nepaiso. Jam ir į galvą neateina, jog ministras gali ar galėtų laikyti laišką tiesiog visam pasauliui po akių kaip tik tam, kad niekas jo nepamatytų.

Juo daugiau galvojau apie drąsų, gyvą ir išvalgų D. protą, apie tai, jog dokumentas, norint juo pasinaudoti, visuomet turėjo būti *po ranka*, ir apie tai, kaip įtikinamai prefektas įrodė, jog ten, kur jis ieškojo, dokumento nėra – juo tvirčiau ėmiau tikėti, kad ministras pasirinko sąmojingą ir paprastą būdą laiškui paslėpti – jo visai neslėpė.

Taip nusprendęs, įsigijau žalius akinius ir vieną gražų rytą tarsi atsitiktinai užėjau į ministro rūmus. D. radau namuose kaip paprastai žiovejantį, besirąžantį ir vaikščiojantį iš kampo į kampą – jis dėjosi, jog tiesiog miršta iš *nuobodulio*. O juk iš tiesų tai turbūt pats energingiausias žmogus pasaulyje – bet tik tada, kai jo niekas nemato.

Taikydamasis prie jo nuotaikos, ėmiau skūstis silpnu regėjimu ir verkšlenti, jog turiu nešioti akinius, pro kuriuos tuo pat metu atsargiai ir įdėmiai apžiūrinėjau kambarį, apsimetęs, jog domiuosi tik mūsų pokalbiu.

Ypatingą dėmesį atkreipiau į didelį rašomąjį stalą, šalia kurio mes sėdėjome; ant jo mėtėsi laišakai ir kitokie popieriai, tarp jų taip pat buvo pora muzikos instrumentų ir keletas knygų. Tačiau ilgai ir rūpestingai jį žiūrinėjęs neradau nieko įtartina.

Pagaliau mano žvilgsnis, klaidžiodamas po visą kambarį, užkliuvo už kartoninio krepšelio vizitinėms kortelėms, kuris buvo pakabintas nešvariu mėlynu kaspinu ant varinio kabliuko ties židinio atbrailos viduriu. Šiame krepšelyje, turinčiame tris ar keturis skyrius, buvo penkios ar šešios vizitinės kortelės ir vienas vienintelis laiškas. Laiškas smarkiai supurvintas ir suglamžytas. Per vidurį beveik visai perplėštas ir atrodė, jog iš pradžių norėta jį sudraskyti kaip nereikalingą, bet paskui šis ketinimas pakeistas ir laiškas paliktas. Ant jo juodavo didžiulis antspaudas su *labai* aiškiai matoma D. monograma, smulki moteriška rašysena jis buvo adresuotas pačiam ministrui D. Laiškas buvo nerūpestingai, lyg ir su panieka įgrūstas į vieną viršutinių krepšelio skyrių.

Vos tik žvilgtelėjau į šį laišką, tuojau nusprendžiau, kad tai kaip tik tas, kurio ieškau. Žinoma, jis atrodė visiškai kitaip negu tas dokumentas, kurį prefektas buvo taip smulkiai apibūdinęs. Šio laiško antspaudas buvo didelis, juodas, su D. monograma, ano – mažas, raudonas, su hercogų S. herbu. Čia ministro adresas buvo parašytas smulkia moteriška rašysena, o anas laiškas buvo adresuotas karališkosios šeimos nariui drąsiu ir griežtu braižu; tiktai jų formatas buvo panašus. Tačiau kaip tik toks *ryškus* laiškų skirtumas ir atkreipė mano dėmesį! Nešvarus, apzelniotas, aptrintas laiškas, taip nesiderinąs su *tikraisiais* pedantiškais D. įpročiais ir taip aiškiai norėjęs įteigti jį pastebėjusiam mintį, jog tai bevertis dokumentas – visa tai ir kartu tiesiog išžūliai į akis krintanti vieta, kurioje laiškas buvo laikomas, tiksliai sutapo su mano ankstesnėmis išvadomis – visa tai, kartoju, tik dar labiau sustiprino mano įtarimus, kad čia ir būsiąs tas daiktas, dėl kurio esu atėjęs.

Savo vizitą užtęsiau kuo ilgiau ir visą laiką, kol gyvai svarsčiau su ministru klausimą, kuris, kaip man buvo gerai žinoma, visada jį domino ir jaudino, nenuleidau akių nuo laiško. Aš gerai įsidėmėjau, kaip jis atrodo, ir įsiminiau jo vietą krepšelyje, maža to – galiausiai man pavyko padaryti atradimą,

kuris išskleidė paskutines abejones. Apžiūrinėdamas laiško kraštus, pastebėjau, kad jie daugiau *aptrinti*, negu paprastai. Jie atrodė *suglamžyti* taip, kaip būna, kai standus popierius sulankstomas ir kuo nors prispaudžiamas, paskiau išlyginamas ir vėl sulankstomas per tuos pačius sulankimus, tik į kitą pusę. Šis atradimas mane visiškai patenkino. Man pasidarė aišku, kad laiškas buvo išverstas kaip pirštinė, vėl sulankstytas ir užantspauduotas. Aš atsisveikinau su ministru ir išėjau, palikęs ant stalo auksinę tabokinę.

Kitą dieną užėjau pasiimti tabokinės, ir mes vėl su įdomumu įsileidome į vakarykštį pokalbį. Taip mums besišnekant, staiga gatvėje, čia pat po rūmų langais, pasigirdo garsus trenksmas tarsi pistoleto šūvis, po to išsigandusios minios šauksmai ir klyksmai. D. puolė prie lango, atidarė jį ir pažiūrėjo į gatvę. Tuo tarpu aš priėjau prie krepšelio, paėmiau laišką ir įsikišau į kišenę, o į jo vietą padėjau visiškai *tokį pat* laišką (tokios pat išvaizdos), kurį rūpestingai buvau paruošęs namie, labai vykusiai padaręs D. monogramą su antspaudu iš duonos.

Triukšmą gatvėje sukėlė kažkoks žmogus su muškietu. Jis įžūliai šovė į moterų ir vaikų minią. Tačiau pasirodė, kad šauta iš tuščios muškietos, taigi kaltininkas buvo palaikytas pamišėliu arba girtuokliu ir

paleistas. Kai tas žmogus nuėjo šalin ir D. pasitraukė nuo lango, aš, pasiekęs geidžiamą tikslą, greit atsistočiau į jo vietą. Netrukus su juo atsisveikinau. Tariamasis pamišėlis buvo mano pasamdytas žmogus.

- Bet kodėl jūs pakeitėte laišką padirbtu? - paklausiau. - Ar nebūtų buvę geriau jau pirmą kartą atvirai jį pačiupti ir išėti?

- D., - atsakė Diupenas, - žmogus karštas ir viskam pasiryžęs. Be to, jo rūmuose yra jam atsidavusių tarnų. Jeigu būčiau pasielgęs, kaip patariate, galėjau iš ministro rūmų gyvas nebeišėti. Mano mielieji paryžiečiai būtų jau daugiau nieko apie mane nebeišgirę. Tačiau, be šių sumetimų, aš turėjau dar vieną tikslą. Jūs žinote mano politines pažiūras. Šiuo atveju aš veikiu kaip apvogtosios moters šalininkas. Jau pusantrų metų ministras laiko ją savo valioje. Dabar jisai jos rankose, kadangi nežinodamas, jog laiško jau nebeturi, ir toliau bandys juo piktnaudžiauti. Taip jis neišvengiamai pasmerks save politinei pražūčiai. Be to, jo kritimas bus ne tik staigus, bet ir nemalonus. Lengva kalbėti apie *facilis descensus Averni*¹⁷⁸, bet prisiminkite ir tai, ką Katalani^{P10} kalbėjo apie dainavimą, kad visada lengviau

¹⁷⁸ Lengvumą nusileidimo pragaran^{P9} (*lot.*).

yra kopti aukštyn, negu leistis žemyn. Šiuo atveju aš nesigailiu, netgi neužjaučiu to, kuris leidžiasi žemyn. Tai *monstrum horrendum*¹⁷⁹, žmogus talentingas, bet visiškai be principų. Prisipažįstu, jog man labai norėtusi žinoti, ką jis pagalvos, kai, sulaukęs atkirčio iš „vienos asmenybės“, kaip ją vadina prefektas, išims iš krepšelio ir perskaitys mano paliktą laišką!

– Kaip? Ar jūs ten ką nors ypatinga parašėte?

– Matote, man atrodė ne visai padoru, netgi nepagarbu, nieko viduje neparašyti. Kartą Vienoje D. iškrėtė man piktą pokštą, ir aš tada jam visai geraširdiškai pasakiau, jog šito neužmiršiu. Žinodamas, kad jam bus įdomu sužinoti, kas tas žmogus, kuris jį pergudravo, aš pagalvojau, jog būtų gaila jam to nenurodyti. Jis gerai pažįsta mano braižą, taigi vidury balto lakšto aš įrašiau žodžius:

Un dessein si funeste,

S'il n'est digne d'Atrée, est digne de Thyeste ¹⁸⁰

Šie žodžiai iš Krebijono tragedijos *Atrėjas*^{P12}.

¹⁷⁹ Siaubingas baisūnas^{P11} (*lot.*).

¹⁸⁰ Tokia pražūtinga užmačia verta jei ne Atrėjo, tai Tiesto (*pranc.*).

TŪKSTANTIS ANTROJI ŠACHRAZADOS PASAKA

Tiesa keistesnė už pramaną.

SENA PATARLĖ^{P1}

Kai man pasitaikė proga studijuojant orientalistiką paskaityti „Pasakykman Taiparne“ veikalą, kuris, kaip ir Šimono bar Johajaus^{P2} knyga „Zoharas“, vargu bau žinomas net Europoje ir kurio, kiek atsimenu, nėra citavęs nė vienas amerikietis, gal tik „Amerikiečių literatūros įžymybių“ autorius^{P3}, taigi pasitaikius progai pasklaidyti to jau minėto garsaus veikalo puslapius, gerokai apstulbau sužinojęs, jog literatūrinis pasaulis vis dar tiki, kad Šachrazados, vizirio dukters, likimas yra būtent toks, kaip pavaizduotas „Arabijos naktyse“^{P4}, o jose pateikta *dénouement*¹⁸¹, nors ir nėra labai netiksli, bet, deja, nepaiškina, kas nutiko toliau.

Smalsiam skaitytojui, norinčiam daugiau sužinoti šia įdomia tema, turiu pasiūlyti minėtą veikalą

¹⁸¹ Atomazga (*pranc.*).

„Pasakykman Taiparne“, o tuo tarpu drįstu trumpai perpasakoti tai, ką aš ten perskaičiau.

Prisiminkime, jog paprastai šiose pasakose kalbama, kaip kažkoks valdovas, turėdamas rimtą priešastį pavyduliauti karalienės, ne tik įsako nubausti ją mirtimi, bet dar ir prisiekia savo barzda ir Pra-našu kasnakt vesti gražiausią savo viešpatystės mergelę, o kitą rytą atiduoti ją budeliui.

Daugelį metų laikęsis šios priesaikos labai tiksliai ir pamaldžiai, jis net pelnė teisuolio ir protuolio vardą; ir vieną pavakarę, be abejo, jam meldžiantis, pas jį atėjo didysis viziris, kurio dukteriai, pasirodo, šovė į galvą viena mintis.

Jos vardas buvo Šachrazada, ir sugalvojo ji arba išvaduoti kraštą nuo mokesčio, naikinančio jo gražuoles, arba žūti šito siekdama kaip ir visos herojės.

Ir nors tie metai nebuvo keliamieji (o tai daro jos žygdarbį dar garbingesnį), kaip tarusi, ji siunčia savo tėvą, didįjį vizirį, pas karalių piršti jam dukrą. Pasiūlymą karalius karštai priima – jis ir taip jau ketino tai būtinai padaryti, ir tik bijodamas vizirio vis atidėliojo šį reikalą, – bet priimdamas ranką dabar, jis labai aiškiai leidžia suprasti abiem pusėms, kad net ir dėl didžiojo vizirio jis neketinąs nė per nago juodymą keisti savo priesaikos ar atsi-

sakyti privilegijų. Ir todėl, kai gražioji Šachrazada užsispyrė tekėianti už karaliaus ir iš tikrųjų ištekėjo už jo, nepaisydama išmintingo tėvo patarimo to nedaryti, taigi, kai panoro ištekėti ir ištekėjo – norėčiau aš to ar ne – ji tai padarė, aiškiai regėdama savo puikiomis juodomis akimis, kas jos laukia.

Tačiau atrodo, jog ši politiką išmananti mergelė, kuri, be abejo, skaitė Makiavelį^{P5}, buvo sugalvojusi išradingą planą. Vedybų naktį ji gudriai patvarkė (aš nebepprisimenu, kokia apgaulinga dingstimi), kad jos sesuo atsigultų į guolį visai netoli nuo karališkosios poros guolio ir būtų galima šnekučiuotis lovose; ir prieš pat gaidgystę ji pasistengė pažadinti gerąją valdovą, savo vyrą (kuris jai nieko bloga nelinkėjo, nors ir ketino nusukti jai sprandą kitą rytą), – taigi jai pavyko pažadinti jį (nors jis, turėdamas tyrą sąžinę ir gerą skrandį, puikiai miegodavo) sudominus istorija (atrodo, apie žiurkę ir juodą katę), kurią ji kaip tik pasakojo (žinoma, patyliukais) savo seseriai. Kai išaušo rytas, tai pasirodė, kad istorija dar nebaigta, ir, žinoma, Šachrazada negalinti jos papasakoti iki galo, nes jau pats laikas keltis ir būti pasmaugtai – tai ne ką maloniau, nei būti pakartai, nebent truputėli aristokratiškiau.

Tačiau karaliaus smalsumas, kaip turiu apgailestaudamas pripažinti, pasirodė stipresnis nei jo sveiki

religiniai principai, ir tai jį paskatino vieną kartą atidėti priesaikos vykdymą iki kito ryto, viliantis išgirsti tą naktį, kas nutiko juodai katei (aš manau, tai buvo juoda katė) ir žiurkei.

Atėjus nakčiai, ledi Šachrazada užbaigė istoriją apie juodą katę ir žiurkę (žiurkė buvo mėlyna) ir visai nejučiomis ėmė regzti pasakojimą, jeigu neklystu, apie rožinį arklį (su žaliais sparnais), kuris nirtulingai šuoliavo pagal laikrodžio rodyklę ir buvo prisukamas mėlynu raktu. Šia istorija karalius susidomėjo dar labiau nei pirmąja, ir kai išaušo, jai dar nesibaigus, nors karalienė ir labai stengėsi užbaigti, kad laiku būtų pasmaugta, vėl nebebuvo išėities, kaip tik atidėti šią ceremoniją dvidešimt keturioms valandoms. Kitą naktį atsitiko panašiai, ir vėl taip baigėsi – ir dar kitą, ir dar kitą naktį; ir taip gerasis valdovas, nebegalėdamas laikytis priesaikos ne mažiau kaip tūkstantį ir vieną naktį, arba užmiršta tą priesaiką, pasibaigus laikui, arba įprastu būdu nuo jos atleidžiamas, arba (kas atrodo įtikinamiau) ją sulaužo ir nusuka galvą savo tėvui nuodėmklausiu.

Šiaip ar taip, Šachrazada, tiesioginė Ievos palikuonė, turbūt paveldėjo iš jos ir visus septynis krepšius plepalų, kurių, kaip žinia, ši dama buvo prisirinkusi po Rojaus medžiais; taigi, kaip sakiau,

Šachrazada pagaliau laimėjo, ir grožio duoklė buvo panaikinta.

Ši užbaiga – o tokia ji ir užrašyta, – be abejo, labai gera ir maloni, tik, deja, kaip daugelis malonių dalykų, ji labiau maloni nei teisinga; o aš esu skolingas „Taiparne“ už galimybę ištaisyti klaidą. Prancūzų patarlė sako: „*Le mieux est l'ennemi du bien*“¹⁸², ir pasakęs, kad Šachrazada paveldėjo septynis plepalų krepšius, turėčiau dar pridėti, jog ji paleido juos apyvarton su dideliais nuošimčiais, ir tų krepšių radosi septyniasdešimt septyni.

– Brangi sese, – ji pasakė tūkstantis antrąją naktį (čia *verbatim*¹⁸³ cituoju „Taiparne“), – brangi sese, dabar, kai jau šis truputį nemalonus reikaliukas dėl virvės sutvarkytas ir kai šis nepakenčiamas mokestis, laimė, panaikintas, jaučiuos tau didžiai nusikaltus, kad tau ir karaliui (kuris, labai gaila, knarkia – ko nė vienas džentelmenas nedarytų) nepapasakojau, kaip baigėsi jūreivio Sindbado kelionės. Šis žmogus patyrė daug daugiau ir įdomesnių nuotykių nei tuos, apie kuriuos papasakojau, bet, teisybę pasakius, aš labai norėjau miego tą naktį, kai

¹⁸² Tai, kas geriausia – priešas to, kas gera (*pranc.*).

¹⁸³ Pažodžiui (*lot.*).

pasakojau apie juos, ir todėl susigundžiau patrum-
pinti istoriją – baisus poelgis, už kurį, tikiuosi, Ala-
chas man atleis. Bet dar nevelu atitaisyti apsilei-
dimą, ir kai tik gnybtelsiu kartelį kitą karaliui, kad
atsibustų ir liautųsi kėlęs tokį siaubingą triukšmą,
tuoj pat palinksminsiu tave ir jį, jeigu jis panorės,
šios nuostabiausios istorijos tęsiniu.

Šachrazados sesuo, kaip perskaičiau knygoje
„Taiparne“, ne itin dėl to apsidžiaugė, bet karalius,
gerokai pažnaibytas, pagaliau nustojo knarkti ir pra-
tarė: „Hm!“ ir „Ha!“, ir karalienė, supratusi šiuos
žodžius (be abejonės, arabiškus) kaip ženklą, kad jis
įdėmiai klauso ir pasistengs daugiau neknarkti, taigi
karalienė, viską patvarkius kaip jai patiko, tučtuoj-
au ėmė pasakoti jūreivio Sindbado istoriją toliau.

– „Pagaliau senatvėje (tai paties Sindbado žodžiai,
perpasakoti Šachrazados), pagaliau senatvėje, daug
metų pasidžiaugus ramybe namuose, mane vėl
apėmė troškimas apsilankyti svetimuos kraštuos;
ir vieną dieną, nieko nepasakęs savo šeimai apie
šiuos ketinimus, prisikroviau į ryšulius tokių prekių,
kurios yra brangiausios, bet užima mažiau vietos,
ir pasisamdęs nešiką išėjau su juo į pakrantę laukti
ten kokio nors laivo, kuris mane nugabentų iš šios
karalystės į tokią vietą, kur dar nebuvo buvęs.

Pasidėję nešulius ant smėlio, atsisėdome po kažkokiais medžiais ir ėmėme žiūrėti į vandenyną, tikėdamiesi pamatyti laivą, bet keletą valandų visiškai nieko nematėme. Pagaliau man pasigirdo keistas dūzgimas ar zyzimas, ir nešikas, minutėlę paklausęs, pasakė, jog ir jis girdi. Pamažu tas garsas vis stiprėjo, ir mes įsitikinome, jog jį skleidžiantis daiktas artėja į mus. Pagaliau toli horizonte išvydome juodą taškelį, kuris greitai didėjo, ir netrukus pamatėme, jog plaukia milžiniška pabaisa, kurios didelė kūno dalis buvo iškilusi virš vandens. Pabaisa plaukė į mus nepaprastu greičiu, keldama krūtine didžiules putotas bangas ir apšviesdama visą vandens ruožą, kuriuo plaukė, ilga ugnies juosta, nutįsusia toli jūroje.

Tam padarui prisiartinus, galėjome jį labai gerai apžiūrėti. Savo ilgiu jis prilygo trimis patiems aukščiausiems medžiams, o platumo buvo toks, kaip didžiausia salė tavo rūmuose, o prakilniausias ir dosniausias iš kalifų. Jo kūnas, nepanašus į paprastos žuvies kūną, buvo kietas kaip uola, o ta jo dalis, kuri kyšojo virš vandens, buvo juoda lyg derva, su skersai einančiu siauru kraujo raudonumo dryžiu. Pilvas matėsi iš po vandens tik tada, kai pabaisa iškildavo ir leisdavosi su bangomis, jis visas buvo padengtas metaliniais žvynais tokios spalvos, kaip

mėnulis rūke. Nugara buvo plokščia ir beveik balta, o iš jos į viršų stirksojo šeši dygliai vos ne tokio ilgio, kaip pusė viso kūno.

Burnos ši siaubinga būtybė lyg ir neturėjo, tačiau, tarsi ištaisydama tokį trūkumą, gamta jai buvo įstačius apie aštuonias dešimtis akių, kurios buvo išsprogusios iš akiduobių kaip žaliojo laumžirgio ir išsidėsčiusios aplink visą kūną dviem eilėmis, viena virš kitos, lygiagrečiai su kraujo raudonumo dryžiu, lyg ir atstojančiu antakį. Dvi ar trys šių kraupių akių buvo daug didesnės ir atrodė tarsi iš tikro aukso.

Nors ši baidyklė artėjo į mus, kaip jau minėjau, neapsakomai greitai, ji tikriausiai judėjo burtų padedama, nes neturėjo nei žuvies peleką, nei anties plėvėtų kojų, nei jūrų kriauklės sparnelių, kurias stumia srovė, kaip vėjas laivo bures, bet ji ir nesirangė kaip ungurys. Jos galva ir uodega buvo visiškai panašios, tik netoli nuo pastarosios buvo dvi nedidelės skylės, pro kurias, lyg pro šnerves, pabaisa iškvėpdavo tirštą orą su milžiniška jėga ir šaižiu, nemalonių šniokštimu.

Mes siaubingai išsigandom šio šlykštaus padaro, bet mūsų nuostaba buvo dar didesnė už baimę, kai, įsižiūrėję iš arčiau, ant jos nugaros pamatėme daugybę gyvūnų, žmogaus ūgio ir pavidalo, ir dar kitaip panašių į žmones, išskyrus tai, kad jie nedėvėjo

drabužių (kaip žmonės), o turėjo, be abejo, gamtos duotus bjaurius nepatogius luobus, labai panašius į audeklą, bet taip prie odos prigludusius, jog vargšeliai buvo juokingai nerangūs ir, matyt, kentėjo didelių skausmus. Jiems ant viršugalvių buvo kažkokios kvadratinės dėžės, kurios, kaip iš pirmo žvilgsnio atrodė, galėjo atstoti turbanus, bet greit įsitikinau, kad jos buvo ypatingai sunkios ir kietos, ir nusprendžiau, jog tai buvo specialūs įtaisai, kad savo didžiuoliu svoriu tvirtai laikytų ir apsaugotų gyvūnų galvas ant pečių. Ant šių būtybių kaklų buvo uždėti juodi antkakliai (be abejonės, vergovės ženklai), kokius uždėdame savo šunims, tik daug platesni ir gerokai kietesni, kad vargšės aukos negalėtų pasukti galvos, nepasisukdamos visu kūnu; taigi jos buvo pasmerktos amžinai žiūrėti į savo nuostabiai, jei nepasakius bjauriai, priplotas ir riestas nosis.

Kai pabaisa beveik priplaukė prie kranto, kur stovėjome, ji staiga smarkiai išstūmė vieną akį ir paleido iš jos siaubingą ugnies pliūpsnį su tirštų dūmų debesiu ir trenksmu, kurią galiu palyginti tik su perkūnija. Dūmams išsisklaidžius, pamatėme vieną šių keistų žmogagyvių, stovintį prie milžiniško padaro galvos ir laikantį trimitą, per kurią (prisidėjęs prie burnos) jis kreipėsi į mus stipriais, rėžiančiais ir

nemaloniais garsais, kuriuos būtume palaikę kalba, jeigu jie nebūtų sklidę iš nosies.

Aš nesumečiau, ką atsakyti į tokį kreipimąsi, nes niekaip nesupratau, kas buvo sakoma, todėl pasisukau į nešiką, kuris vos neapalpo iš baimės, ir paklausiau jo nuomonės, kokios rūšies galėtų būti pabaisa, ko ji nori ir kokie ten padarai spiečiasi ant jos nugaros. Į tai nešikas atsakė, lemendamas iš baimės, jog jam yra tekę girdėti apie šitą jūrų žvėrį, kad tai žiaurus demonas, kurio viduriuose siera, o gyslose – ugnis, kad jis sukurtas piktų džinų nešti žmonėms nelaimės, kad padarai ant jo nugaros esą parazitai, panašūs į tuos, kurie kartais užpuola kates ir šunis, tik truputį didesni ir piktesni, ir kad šie parazitai turi savo tikslą, nors ir labai niekingą – kankindami kandžiojimais ir gėlimais, jie taip įsiutina pabaisą, jog ji ima staugti ir daryti bloga, taip pildydama kerštingus nedorųjų džinų kėslus.

Šis pasakojimas paskatino mane sprukti, ir, nė karto neatsigręžęs, kiek kojos neša nulėčiau į kalvas. Nešikas irgi pasileido bėgti ir dūmė taip pat greitai, nors beveik priešingon pusėn, kol pagaliau dingo su mano ryšuliais, kuriais, neabejoju, jis puikiai pasirūpino, nors negaliu taip tvirtinti, nes neprišimenu, kad dar nors kartą būčiau jį paskui matęs.

Na, o aš – mane taip įnirtingai vijosi panašūs į žmones parazitai, atplaukę valtimis į krantą, kad buvau greitai pagautas ir surištomis kojomis bei rankomis nugabentas pas baidyklę, kuri tuoj pat vėl nuplaukė į jūrą.

Dabar karčiai gailėjaus dėl savo kvailo poelgio, kam išvykau iš jaukių namų, kad patirčiau tokius mirtinus pavojus. Tačiau nebuvo prasmės atgailauti ir aš nusprendžiau pagerinti savo padėtį – pamėginau pelnyti prielankumą žmogagyvio, kuris turėjo trimitą ir atrodė viršesnis už savo bendrus. Man taip pasisekė, jog po keleto dienų šis padaras jau rodė man įvairius savo malonės ženklus ir net ėmėsi pamokyti mane pagrindų to, ką būtų buvę tuščia vadinti jo kalba – taip pagaliau galėjau su juo lengvai susišnekėti ir paaiškinti savo karštą troškimą pamatyti pasaulį.

„*Vošiš skvošiš skvyk, Sindbad, kei-didl didl, grant ant grambl, his, fis, vis*“, – jis pasakė man vieną dieną po pietų, – bet tūkstantį kartų atsiprašau, kad pamiršau, jog jūsų didybė nemokate kok-nėjų šnekotos^{P6} (taip buvo vadinami žmogagyviai, o jų kalba, manau, yra kažkas tarp arklio žvengimo ir gaidžio giedojimo). Jums leidus, išversiu. „*Vošiš skvošiš...* ir t. t. – tai reiškia: Esu laimingas, mano brangusis

Sindbadai, kad jūs toks šaunus vyrukas; mes dabar plaukiame, kaip sakoma, aplink pasaulį, o kadangi taip trokštate pamatyti pasaulį, aš pasistengsiu pavežioti jus veltui ant žvėries nugaros.“

Kai ledi Šachrazada papasakojo iki šios vietos, kaip rašoma knygoje „Taiparne“, karalius apsvirtė nuo kairiojo ant dešiniojo šono ir pasakė:

- Iš tikrųjų labai keista, mano brangioji karaliene, kad iki šiolei nepapasakojai šių Sindbado nuotykių. Ar žinai, man jie atrodo be galo linksmi ir keisti.

Kai karalius taip pareiškė, gražioji Šachrazada, kaip rašoma toliau, tęsė savo pasakojimą:

- Sindbadas pasakojo toliau taip: „Padėkojau žmogagyviui už jo malonę ir netrukus įsitaisiau visai patogiai ant baidyklės nugaros, o ji pašėlusiu greičiu plaukė per vandenyną, nors šioje pasaulio dalyje vandens paviršius nėra plokščias, o kaip granatas išgaubtas, ir mes visą laiką tarsimės kilome į kalvą arba leidomės nuo kalvos.“

- Tai, man regis, labai keista, - nutraukė karalius.

- Tačiau tai tikra tiesa, - atsakė Šachrazada.

- Abejoju, - atkirto karalius, - bet malonėk tęsti.

- Tęsiu, - pasakė karalienė. - Sindbadas pasakojo toliau:

„Kaip minėjau, pabaisa plaukė aukštyn žemyn, kol pagaliau atplaukėme į salą, kuri tęsėsi šimtus mylių pakrante, bet buvo pastatyta mažų, panašių į lervas, padarėlių kolonijos.“¹⁸⁴

- Hm! - pasakė karalius.

„Išplaukę iš šios salos, - pasakė Sindbadas (nes, suprantama, Šachrazada nesiteikė atsakyti į nemandagų savo vyro šūktelėjimą), - išplaukę iš šios salos, atplaukėme į kitą, kur medžiai buvo iš tvirto akmens, tokio kieto, jog grūdinto plieno kirviai, su kuriais bandėme juos nukirsti, trupėjo į gabalus¹⁸⁵.

¹⁸⁴ Koraliniai polipai.

¹⁸⁵ Viena garsiausių gamtos keistenybių Teksase yra suakmenėjęs miškas prie Pasinjo upės ištakų. Jame stovi keli šimtai suakmenėjusių medžių. Keletas medžių, kurie dabar auga, yra iš dalies suakmenėję. Tai - stulbinamas faktas gamtos filosofams, ir jis turi priversti juos pakeisti dabar paplitusią suakmenėjimo teoriją.“ - Kenedis^{P7}.

Šis pranešimas, iš pradžių sutiktas su nepasitikėjimu, vėliau pasitvirtino, kai buvo atrastas visiškai suakmenėjęs miškas prie Šajenos ar Šjenos upės, kuri išteka iš Juodosios Kalvos Uolėtųjų kalnų grandinėje.

Vargu ar Žemės rutulio paviršiuje yra nuostabesnis reginys - geologiniu ar tapybiniu požiūriu - už suakmenėjusių mišką prie Kairo. Praėjęs kalifų antkapius, tuoj pat

Plaukdami toliau, pakliuvome į šalį, kurioje buvo ola, nusitęsusi gal trisdešimt ar keturiasdešimt mylių po žeme, su daugybe tokių erdvių ir išpūdingų

už miesto vartų, keliautojas pasuka į pietus, beveik statmenai keliui per dykumą į Suecą, ir nuėjęs beveik dešimt mylių žemu, nederlingu slėniu, padengtu smėlio, žvyro ir jūrų kriauklelių, tokių šviežių, tarsi jūros potvynis būtų tik vakar atslūgęs, kerta žemų smėlio kalvų grandinę, jau kažkiek mylių besitęsiančią lygiagrečiai su keliu. Vaizdas, kuris dabar atsiveria prieš jo akis, yra be galo keistas ir niūrus. Mylių mylias aplinkui stovi sunykęs ir išvirtęs miškas, matyti krūvos medžių nuolaužų, suakmenėjusių ir skambančių po arklio kanopomis tarsi ketus. Mediena yra tamsiai rudo atspalvio, bet puikiai išlaikiusi savo formą; medžio gabalai yra nuo vienos iki penkiolikos pėdų ilgio ir nuo pusės pėdos iki trijų pėdų storio ir kiek akys užmato sugulę taip arti vienas kito, jog Egipto asilas vargiai pereina, jie atrodo tokie natūralūs, jog Škotijoje ar Airijoje tokią vietovę būtų galima drąsiai palaikyti didžiule išdžiūvusia pelke, kurioje iškasti medžiai pūva saulėje. Šaknys ir šakų užuomazgos dažniausiai beveik visos išlikusios, o kai kur galima lengvai įžiūrėti ir kirminų išgraužtas skylės po žieve. Mažiausi syvų latakėliai bei visa medžio šerdis kuo geriausiai išlikę ir juos galima tyrinėti su stipriu didinamuoju stiklu. Visa tai taip suakmenėję, jog raižo stiklą ir gali būti puikiausiai nugludinta. – „Azijos žurnalas“^{P8}.

rūmų, kokių nerastum nė pačiame Damaske ar Bagdade. Nuo šių rūmų stogų kabojo aibės brangakmenių, panašių į deimantus, bet didesnių už žmogų, o gatvėmis tarp bokštų, piramidžių ir šventovių plukdė vandenys milžiniškos upės, juodos kaip juodmedis, o jose veisėsi beakės žuvys.“¹⁸⁶

- Hm! - pasakė karalius.

„Tada atplaukėme į tokią jūros vietą, kur pamatėme labai aukštą kalną, o jo nuokalnėn tekėjo išlydyto metalo srovės, kai kurios dvylikos mylių pločio ir šešiasdešimt mylių ilgio¹⁸⁷; o iš bedugnės kalno viršūnėje kilo tiek pelenu, jog jie visiškai užtemdė saulę, ir pasidarė tamsiau nei tamsiausią vidurnaktį, kad, net būdami už šimto penkiasdešimties mylių nuo kalno, negalėjome įžiūrėti nė balčiausių daiktų, kad ir prie akių prisikišę.“¹⁸⁸

¹⁸⁶ Mamuto urvas Kentukyje^{P9}.

¹⁸⁷ 1783 m. Islandijoje.

¹⁸⁸ „1766 m. išsiveržus Heklai, nuo panašių debesų taip sutemo, jog Glaumboje, kuri yra už penkiasdešimties lygų nuo ugnikalnio, žmonės galėjo eiti tik apgraibomis. 1794 m. išsiveržus Vezuvijui, Kazertoje, kuri yra už keturių lygų, žmonės galėjo vaikščioti tik pasišviesdami deglais. 1812 m. gegužės 1-ąją vulkaninių pelenu ir smėlio debe-

- Hm! - pasakė karalius.

„Nuo šių krantų žvėris plaukė toliau, kol atkome į kraštą, kur viskas atrodė atvirksčiai: čia išvydome didelį ežerą, o jo dugne, daugiau nei šimto pėdų gylyje, tarpo, žaliavo aukštų ir puikių medžių miškas.“¹⁸⁹

- Oho! - pasakė karalius.

„Už kokio šimto mylių toliau atsidūrėme tokiam klimate, kur oras buvo toks tankus, jog jame kybojo geležis ir plienas, kaip kad mūsų ore laikosi plunksna.“¹⁹⁰

- Nesąmonė, - pasakė karalius.

sis, išmestas iš ugnikalnio Šv. Vinsento saloje, uždengė visą Barbadoso salą, ir nuo jo taip sutemo, jog vidury dienos atvirame ore nesimatė nei medžių, nei kitų daiktų, net ir baltos nosinės nuo akių per šešis colius.“ - Maris^{P10}, p. 215. „Phil. edit.“.

¹⁸⁹ „1790 m. Karakase per žemės drebėjimą dalis podirvio granito įsmuko ir išsiliejo ežeras, aštuonių šimtų jardų pločio ir nuo aštuoniasdešimties iki šimto pėdų gilumo. Dalis Aripao miško nuskendo, o medžiai keletą mėnesių dar žaliavo po vandeniu.“ - Maris, p. 221.

¹⁹⁰ Patį kiečiausią plieną litavimo vamzdžiu galima paversti labai smulkiomis dulkėmis, kurios lengvai laikysis ore.

„Eidami toliau ta pačia kryptimi, pagaliau atsi-
dūrėme pačioje nuostabiausioje visame pasaulyje
vietoje. Per tą vietovę kelis tūkstančius mylių tekėjo
didinga upė, neapsakomai gili ir skaidresnė už gin-
tarą. Ji buvo nuo trijų iki šešių mylių pločio, o ant
jos abiejų krantų, statmenai kylančių iki dvylikos
šimtų pėdų, augo amžinai žydintys medžiai ir nie-
kada nevystančios, nuostabiai kvėpiančios gėlės,
nuo ko visa žemė atrodė tarsi puikus sodas; tačiau
šis klestintis kraštas vadinosi Siaubo Karalystė, ir
patekti į ją – reiškė neišvengti pražūties.“¹⁹¹

- Mm! – pasakė karalius.

„Mes skubiai išsinešdinom iš šios karalystės ir po
kelių dienų atvykome į kitą, kur nustebę išvydome
aibes baisingų gyvūnų su ragais, panašiais į pjautu-
vus. Šie šlykštūs žvėrys kasasi žemėje erdvius pil-
tuvo formos urvus ir jų sienas išdeda akmenimis taip,
kad jie išgriūva tuoj pat, vos tik kokie nors kiti gyvū-
nai užlipa ant jų; ir taip tie gyvūnai įkrinta į pabai-
sos guolį, ir ji bematant iščiulpia jų kraują, o kūnus
paniekinamai išsviedžia toliausiai iš „mirties olų.“¹⁹²

¹⁹¹ Nigerio rajonas. Žr. Simondso „*Colonial Magazine*“^{P11}.

¹⁹² *Myrmeleon* – skruzdžių liūtas. Sąvoka „pabaisa“ tai-
kytina ir mažiems nenormaliems padarams, ir dideliems,

- Fui! - pasakė karalius.

„Keliaudami toliau, išvydome šalį, kur daržovės auga ne dirvoje, bet ore¹⁹³. Buvo ir tokių, kurios auga ant kitų daržovių¹⁹⁴; dar kitos - ant gyvūnų kūno¹⁹⁵;

o tokie epitetai kaip „erdvus“ yra santykiniai. Skruzdžių liūto urvas yra *erdvus*, palyginti su paprastos rudosios skruzdėlės skylute. Kvarco kruopelė - taip pat akmuo.

¹⁹³ *Epidendron, Flos, Aeris*, orchidėjų šeimos, auga tik šaknų paviršiumi įsikibęs į medį ar kitą daiktą, iš kurio jis negauna maisto ir minta tik iš oro.

¹⁹⁴ Parazitai, kaip nuostabioji *Rafflesia Arnoldii*.

¹⁹⁵ Šuvas^{P12} nurodo klasę augalų, kurie tarpsta ant gyvūnų kūnų - *Plantae Epizoeae*. Šiai klasei priklauso *Fuci* ir *Algae*.

Misteris Dž. B. Viljamsas iš Seilemo (Masačusetso valstija) padovanojo Nacionaliniam institutui vabzdį iš Naujosios Zelandijos, jį taip aprašęs: „*Hotte*, kuri, be abejo, yra lerva arba kirmėlė, randama po *Rata* medžiu, o iš jos galvos auga augalas. Šis keistas ir nepaprastas vabzdys laipioja ir *Rata*, ir *Perriri* medžiais, o užrėpliojęs į viršūnę, graužiasi medžio kamienu iki pat šaknų, po to išlenda laukan ir nugaišta arba užmiega, o iš jo galvos išauga augalas. Vabzdžio kūnas puikiai išsilaiko ir tampa kietesnis nei būdamas gyvas. Iš šio vabzdžio čiabuviai gaminasi dažus tatuiruotėms.“

o dar kitos – visos žėruoja ugnimi¹⁹⁶; buvo ir tokių, kurios panorėjusios gali persikelti iš vienos vietos į kitą¹⁹⁷. Bet dar nuostabiau, jog atradome tokių gėlių, kurios gyvena, kvėpuoja ir valingai judina savo dalis, ir dar turi bjaurią aistrą, būdingą žmonėms: pavergti kitas būtybes ir uždaryti jas baisiose kalėjimų vienu- tėse, kol jos padarys užduotus darbus.“¹⁹⁸

¹⁹⁶ Šachtose ir natūraliuose urvuose randame sporinio grybo (*fungus*) rūšį, kuris išskiria stiprią fosforinę šviesą.

¹⁹⁷ Orchidėja, žvaigždūnė ir valiznerija.

¹⁹⁸ „Šios gėlės (*Aristolochia Clematitis*) vainikėlis yra vamzdelio formos, viršuje užsibaigiantis į liežuvėlį panašiu galiuku, o apačioje išsipūtęs lyg rutuliukas. Vamzdelinė dalis iš vidaus nusėta aštrių plaukelių, nukreiptų žemyn; tame rutuliuke yra piestelė, susidedanti iš mezginės ir purkos su aplink augančiomis kuokelėmis. Kadangi kuokelės yra trumpesnės net už mezginę, jos negali apdulinti purkos, nes žiedas, kol apsidulkina, visąlaik stovi statmenai. Taigi be pašalinės, ypatingos pagalbos dulkelės neišvengiamai nubyrėtų į žiedo dugną. Bet šiam reikalui gamta sukūrė pagalbininką – *Tiputa Pennicornis* – mažą vabzdėlį, kuris įlenda į vainikėlio vamzdelį, ieškodamas medaus, nusileidžia į dugną ir ten krebžda, kol visas aplimpa dulkelėmis, bet, negalėdamas išlįsti lauk, nes plaukeliai nukreipti žemyn ir sueina į vieną tašką kaip vielos pelė-

- Fe! - pasakė karalius.

„Išvykę iš šios šalies, netrukus atkakome į kitą, kur bitės ir paukščiai yra tokie talentingi ir mokyti matematikai, jog kasdien tos karalystės išminčius moko geometrijos. Kai šios šalies karalius pasiūlė apdovanoti tuos, kas išspręs du labai sunkius uždavinius, jie buvo tučtuoju išspręsti: vieną išsprendė bitės, kitą – paukščiai; kadangi karalius laikė jų sprendimus paslapyje, tai tik po išsamiausių ir ilgiausių tyrinėjimų ir darbų, parašę daugybę didelių knygų, žmonės matematikai pagaliau paskelbė tokius pat sprendimus, kokius bitės ir paukščiai buvo pateikę iškart.“¹⁹⁹

kautuose, vabzdys nekantraudamas blaškosi savo kalėjime tol, kol keliskart prarėpliodamas pro purką ją gerai apdulkina; tada žiedas ima linkti žemyn, o plaukeliai ima glaustis prie sienelių, ir vabzdys gali lengvai išropoti.“ – Garbusis P. Kitas^{P13}, „Fiziologinės botanikos sistema“.

¹⁹⁹ Bitės – nuo to laiko, kai jos egzistuoja – lipdo korio akutes tokiomis sienelėmis ir su tiek sienelių, ir taip pasvirusių, kad būtų, kaip įrodyta (uždavinyje, reikalaujantčiame sudėtingiausių matematinių sprendimų), kuo daugiau vietos ir kad statinys būtų tvirtas.

Praėjusio šimtmečio pabaigoje matematikams iškilo uždavinys: „Nustatyti geriausią vėjo malūnų sparnų

- O Dieve! - pasakė karalius.

„Vos tik iš akiračio pradingo ši viešpatystė, kaip atsidūrėme netoli kitos, nuo kurios krantų mums virš galvų skrido paukščių pulkas mylios pločio ir dviejų šimtų keturiasdešimt keturių mylių ilgio, ir, nors jie skrido po vieną mylią per minutę, prireikė ne mažiau kaip keturių valandų, kol visas pulkas pralėkė virš mūsų; o paukščių buvo keletas milijonų.“²⁰⁰

formą, atsižvelgiant į nevienodą nuotolį nuo besisukančių sparnų ir nuo sukimosi centro.“ Tai nepaprastai sunkus uždavinys, nes, kitaip tariant, reikėjo nustatyti geriausią padėtį, esant daugybei įvairių nuotolių ir begalybei taškų sparne. Patys žymiausi matematikai tūkstantį kartų tuščiai bandė surasti atsakymą, ir kai pagaliau uždavinys buvo teisingai išspręstas, žmonės suprato, jog sprendimas glūdi paukščio sparnų sandaroje nuo pat to momento, kai pirmasis paukštis pakilo į orą.

²⁰⁰ Jis stebėjo karvelių pulką, lekiantį tarp Frankforto ir Indianos maždaug mylios pločio teritorija; praėjo keturios valandos, kol paukščiai praskrido, o kai greitis - viena mylia per minutę, tai ilgis - 240 mylių; tarkime, trys karveliai tenka vienam kvadratiniam jardui, tai iš viso bus 2 230 272 000 karvelių. - Leitenantas F. Holas^{P14}, „Kelionės po Kanadą ir Jungtines Valstijas“.

- O kad juos kur! - pasakė karalius.

„Vos tik pabėgome nuo šių paukščių, pridariusių mums daug nemalonumų, kai mus išgąsdino kitas paukštis, daug didesnis už Roka^{P15}, kurį buvau matęs per savo ankstesnes keliones, nes jis buvo didesnis už patį didžiausią tavo seralio kupolą, o dosniausias iš kalifų. Nesimatė šio baisaus paukščio galvos, regėjome tik pilvą, nepaprastai riebų ir apvalų, iš kažkokios masės, minkštos, lygios, blizgančios, su įvairiaspalviais dryžiais. Į savo lizdą už debesų ši pabaisa naguose nešėsi namą, nuo kurio buvo nuplėšusi stogą ir kurio viduje aiškiai įžiūrėjome žmones, be abejo, mirtinai išsigandusius dėl savo baisaus likimo. Mes šaukėme iš visų jėgų, kad išgąsdintume paukštį ir jis išmestų savo grobį, bet jis tik suprunkštė ar supūkštavo, tarsi įpykęs, ir mums ant galvų numetė sunkų maišą, kuris, pasirodė, buvo pilnas smėlio.“

- Niekai! - pasakė karalius.

„Tuoj pat po šio nuotykiio mes atkakome į milžinišką vientisą žemyną, kuris laikėsi tik ant dangaus žydrumo karvės, turėjusios ne mažiau kaip keturis šimtus ragų.“²⁰¹

²⁰¹ „Žemę laiko mėlynos spalvos karvė, turinti keturis šimtus ragų.“ - Koranas, vert. Seilas.^{P16}

- Na, šituo tai aš tikiu, - pasakė karalius, - nes kažką panašaus skaičiau vienoje knygoje.

„Mes tuoj pat praplaukėme po šituo žemynu, pralindę tarp karvės kojų, ir po kelių valandų atsidūrėme tikrai nuostabioje šalyje, kur, kaip man pasakė žmogagyvis, buvo jo gimtinė ir kurioje gyveno jo rūšies būtybės. Tai labai išaukštino šį žmogagyvį mano akyse, ir aš net susigėdau dėl to, kad su juo elgiausi gan iš aukšto ir familiariai, nes pamačiau, jog šie gyvūnai buvo galingiausių burtininkų tauta; jų smegenyse veisiasi kirminai²⁰², kurie raitydami ir šliaužiodami sukelia skausmą ir skatina vaizduotę.“

- Nesąmonė! - pasakė karalius.

„Su burtininkais gyveno keletas prijaukintų labai retų rūšių gyvulių, pvz., didžiulis arklys geležiniais kaulais, kurio gyslomis vietoj kraujo tekėjo verdantis vanduo. Jis paprastai ėdė ne grūdus, o juodus akmenis, tačiau, nors ir misdamas tokiu sunkiu maistu, jis buvo nepaprastai stiprus ir greitas ir galėjo pavežti krovinį, daug didesnę nei didžiausia šventovė šiame

²⁰² „*Entozoa*, vidurių kirminai, dažnai randami žmogaus raumenyse ir smegenyse“. - Žr.: Vajetas^{P17}, „Fiziologija“, p. 143.

mieste, ir kur kas greičiau, nei daugelis paukščių kad skrenda.“²⁰³

- Tauškalai! - pasakė karalius.

„Ten, kur gyvena šie žmonės, aš taip pat mačiau vištą be plunksnų, bet didesnę už kupranugarį; ji buvo ne iš mėsos ir kaulų, o iš geležies ir plytų; jos kraujas, kaip ir arklio (kuriam ji, tiesą sakant, beveik gimininga), buvo verdantis vanduo ir, kaip ir arklio, jos maistas buvo tik medis ir juodi akmenys. Ši višta labai dažnai išperi per dieną šimtą viščiukų, kurie gyvena savo motinos pilve keletą savaičių.“²⁰⁴

- Niekai! - pasakė karalius.

„Vienas šių didžiųjų burtininkų sukūrė žmogų iš vario, medžio ir odos ir suteikė jam tokios išminties, jog jis būtų galėjęs aplošti šachmatais visą žmoniją, išskyrus didįjį kalifą Haruną Ar Rašidą²⁰⁵. Kitas šių stebukladarių padarė iš tokių pačių medžiagų būtybę, suniekinusią net jį padariusiojo genijų - toks

²⁰³ Didžiuoju Vakarų geležinkeliu tarp Londono ir Eksesterio pasiektas greitis 71 mylia per valandą. Traukinys, sveriantis 90 tonų, nuvažiavo iš Padingtono į Didkotą (53 mylios) per 51 minutę.

²⁰⁴ *Eccaleobion*^{P18}.

²⁰⁵ Melcelio automatas šachmatininkams^{P19}.

galingas buvo šios būtybės protas, jog per sekundę ji galėjo apskaičiuoti tai, kam penkiasdešimt tūkstančių žmonių būtų sugaišę metus²⁰⁶. Bet dar išmaningesnis burtininkas padarė didelį daiktą, nepanašų nei į žmogų, nei į žvėrį, bet kuris turėjo smegenis iš švino, sumaišyto su juoda medžiaga, panašia į dervą, ir pirštus, tokius miklius ir lanksčius, jog be vargo būtų galėjęs per valandą perrašyti dvidešimt tūkstančių Koranų, ir taip tiksliai, kad viena kopija nesiskirtų nuo kitos nė per plauką. Šis padaras buvo toks neapsakomai stiprus, jog vienu kvėptelėjimu kūrė arba griovė galingiausias imperijas; bet jo galios buvo vienodai panaudojamos tiek blogiui, tiek ir gėriui.“

– Juokinga! – pasakė karalius.

„Šioje burtininkų tautoje dar buvo vienas, kurio gyslomis tekėjo salamandrų kraujas, nes jis be niekur nieko galėjo sėdėti ir rūkyti savo pypkutę iki raudonumo įkaitusioje krosnyje, kol joje virė jo pietūs²⁰⁷. Kitas sugebėjo paversti paprastus metalus auksu nė nežvilgtelėjęs į juos per visą procesą²⁰⁸.

²⁰⁶ Babidžo skaičiavimo mašina^{P20}.

²⁰⁷ Šaberas^{P21}, o po jo – ir šimtai kitų.

²⁰⁸ Elektrotipija.

Dar kito buvo toks delikatus lytėjimas, jog jis darė ploniausią vielą, kurios negalima buvo įžiūrėti²⁰⁹. Dar kitas buvo tokio guvaus proto, jog galėjo apskaičiuoti visus atskirus judesius lankstaus kūno, spyruokliuojančio pirmyn ir atgal devynis šimtus milijonų kartų per sekundę.²¹⁰

- Absurdas! - pasakė karalius.

„O buvo ir toks burtininkas, kuris su skysčiu (jo dar niekas nebuvo regėjęs) galėjo panorėjęs priversti savo mirusių draugų lavonus makaluoti rankomis, spardyti, kautis ar net atsikelti ir šokti pagal jo norą²¹¹. Kitas taip išstobulino savo balsą, jog jį galėjai girdėti nuo vieno žemės krašto iki kito²¹². Trečias turėjo tokią ilgą ranką, kad būdamas Damaske galėjo parašyti laišką Bagdade ir bet kokioje kitoje

²⁰⁹ Volastonas^{P22} pagamino teleskopui platininę vielutę, kurios storis buvo 1/18 000 colio dalis. Ją pamatyti galima tik pro mikroskopą.

²¹⁰ Niutonas įrodė, jog akies tinklainė, veikiama spektro violetinio spindulio, vibruoja 900 000 000 kartų per sekundę.

²¹¹ Volto stulpas (baterija).

²¹² Elektrinis telegrafas perduoda informaciją žaibiškai į visus žemės kampelius.

vietoje²¹³. Ketvirtasis įsakinėjo žaibui nusileisti pas jį iš dangaus, ir kai tas pakludavo, burtininkas su juo žaisdavo. Kitas, paėmęs du garsus, iš jų darė tylą. Kitas darė juodžiausią tamsą iš dviejų ryškių šviesų²¹⁴. Kitas gamino ledą iki raudonumo įkaitintoje krosnyje²¹⁵. Kitas vertė saulę tapyti jo portretą

²¹³ Elektrografinė spausdinimo mašina.

²¹⁴ Įprasti gamtos mokslų bandymai. Jeigu du raudoni spinduliai iš dviejų šviečiančių taškų nukreipiami į tamsią kamerą taip, kad kristų ant balto paviršiaus, o skirtumas tarp spindulių ilgio yra 0,0000258 colio, jų ryškumas padvigubėja. Taip būtų ir jeigu ilgis skirtųsi sveiku šio trupmenos kartotiniu. Jeigu kartotinis yra $2\frac{1}{4}$, $3\frac{1}{4}$, gauname tik vieno spindulio ryškį, bet jeigu kartotinis yra $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$ ir t. t., tai rezultatas – visiška tamsa. Violetiniais spinduliais panašų efektą gauname, kai ilgis skiriasi 0,000157 colio, o su visais kitais spinduliais rezultatai tokie pat, tik jų ilgio skirtumas vienodai didėja einant nuo violetinio į raudoną spindulį.

Tokių pačių bandymų su garsu rezultatai būna tokie pat.

²¹⁵ Laikykite platininį tiglį virš spiritinės lempelės ir įkaitinkite jį iki raudonumo; įpilkite truputį sieros rūgšties, kuri, nors ir labiausiai iš visų junginių garuoja normalioje temperatūroje, karštame tiglyje bus visai nejudri,

ir ji tai darė²¹⁶. Kitas, pirmiausia nepaprastai tiksliai pasvėręs šį šviesulį kartu su mėnuliu ir planetomis, ištyrė jų gelmes ir nustatė tankią medžiagą, iš kurios jie sudaryti. Bet visa tauta turi tokią nepaprastą burtininkavimo dovaną, jog net jų vaikai ar net paprasčiausios katės ir šunys lengvai gali regėti daiktus, kurie visai neegzistuoja arba kurie išnyko nuo žemės paviršiaus prieš dvidešimt milijonų metų prieš šios tautos gimimą.“²¹⁷

ir nė lašas neišgaruos, nes ją supa jos pačios atmosfera ir ji nesiliečia su tiglio sienelėmis. Dabar įpylus keletą lašų vandens ir rūgščiai tuoj pat susilietus su įkaitintomis tiglio sienelėmis, ji pavirs sieros rūgšties garais, ir taip greitai, jog kartu jai savo šilumą atidavęs vanduo virs ledo gabaliuku ir bumbtels į tiglio dugną; neleidus jam išstirpti, iš raudonai įkaitinto indelio galima išimti ledo gabaliuką.

²¹⁶ Dagerotipas.

²¹⁷ Nors šviesos greitis yra 167 000 mylių per sekundę, atstumas iki Sirijaus, vienintelės žvaigždės, iki kurios nuotolį žinome, yra toks stulbinamai didelis, jog jos spindulys pasiekia Žemę per daugiau nei dešimtį metų. O spinduliai žvaigždžių, esančių už jos, pasiekia Žemę vidutiniškai per dvidešimt ar net tūkstantį metų. Taigi, jeigu jos būtų išnykusios prieš dvidešimt ar tūkstantį metų, ir šiandien matytume jų šviesą, kurią jos skleidė savo pavir-

- Kvaila! - pasakė karalius.

„Šių neprilygstamų, didžių ir išmintingų stebukladarių žmonos ir dukterys, - tėsė Šachrazada, visai nesutrikusi, nors jos pasakojimą dažnai ir visai nedžentelmeniškai pertraukdavo vyras, - šių įžymių burtininkų žmonos ir dukterys - vienintelės tikrai talentingos ir kultūringos būtybės, ir jos būtų vienintelės tikrai įdomios ir gražios, jeigu ne lemtinga nelaimė, kuri išstiko jas ir nuo kurios jų negali išgelbėti net stebuklingos jų vyrų ir tėvų galios. Lemtingos nelaimės turi tam tikrą pavidalą, o ši, apie kurią kalbu, yra užgaido pavidalo“.

- Ko? - perklausė karalius.

- Užgaido, - pasakė Šachrazada. - „Vienas piktujų džinų, kurie amžinai pasiruošę sėti blogį, įkalė šioms gerai išauklėtoms damoms į galvas, jog tai, ką mes vadiname asmeniniu grožiu, slypi atsikišu-

šiumi prieš dvidešimt ar tūkstantį metų. Nėra neįmanoma ar neįtikėtina, jog daugelis žvaigždžių, kurias kasdien matome, yra jau užgesusios.

Vyresnysis Heršelis teigia, kad pačių silpniausių rūkų šviesa, matoma pro jo didijį teleskopą, pasiekia Žemę per 3 000 000 metų. Šviesa kai kurių žvaigždžių, regimų pono Roso^{P23} instrumentu, ateina per ne mažiau kaip 20 000 000 metų.

sioje kūno dalyje truputį žemiau juosmens iš nugaros pusės. Grožio tobulumo laipsnis, jie teigia, tiesiogiai proporcingas šio atsikišimo dydžiui. Kadangi jas jau seniai užvaldė ši idėja, o toje šalyje pigios pagalvės, tai jau seniai nebeįmanoma atskirti moters nuo vienkuprio...“

- Sustok! - pasakė karalius, - nebegaliu ir nebe noriu šito kęsti. Man jau siaubingai įsiskaudėjo galvą nuo tavo melo. Atrodo, kad jau ir diena pradeda aušti. Kiek laiko kaip mes vedę? Mane vėl ima kankinti sąžinė. Jau tie vienkupriai... Ar mane kvailiu laikai? Ir apskritai tau laikas jau keltis ir būti pasmaugtai.

Šie žodžiai, kaip sužinojau iš „Taiparne“, ir nuliūdino, ir nustebino Šachrazadą, bet kadangi ji žinojo, jog valdovas yra skrupulingai doras ir vargu ar atsiims duotą žodį, ji nuolankiai sutiko savo likimą. Beje, kol jai užrišo kilpą, ji pasiguodė mintimi, jog dar daug šios istorijos liko nepapasakota ir jos žiaurus ir nekantrus vyras nusipelnė paties geriausio atpildo, netekęs galimybės išgirsti pačių nuostabiausių nuotykių.

PAŠNEKESYS SU MUMIJA

Vakarykštė *symposium*²¹⁸ pertempė mano nervus. Man siaubingai įsiskaudėjo galva, pasijutau labai mieguistas. Ir užuot ėjęs kur nors praleisti vakaro, kaip buvau numatęs, pagalvojau, kad užvis protingiausiai pasielgsiu truputį užkandęs ir iškart gulęs.

Suprantama, *lengvai* užkandęs. Labai mėgstu skrebučius su sūriu. Bet daugiau kaip svarą suvalgyti iškart ne visuomet patartina. Nors dar ir du ne taip baisu. O jeigu du, tai ir tris – juk nedidelis skirtumas. Aš, ko gero, ryžaus įveikti keturis. Mano žmona tvirtina, kad penkis, bet aišku, kad ji supainiojo du dalykus. Abstraktų skaičių „penki“ ir aš pripažįstu, tik jis šiuo atveju taikytinas stipraus porterio buteliams, o be šio pavilgo skrebučių su sūriu niekaip nevalgysi.

Taip užbaigęs savo kuklų valgį ir užsidėjęs naktinę kepuraitę, priglaudžiau galvą prie pagalvės, nuoširdžiai vildamasis, jog saldžiai išmiegosiu iki

²¹⁸ Puota (*gr.*).

kitos dienos vidurio, ir, kaip visiškai tyros sąžinės žmogus, tuoj pat giliai įmigau.

Tačiau ar kada nors žmonių viltys išsipildė? Dar nė trečią kartą nesuknarkiau, kai įnirtingai suskambo laukujų durų varpelis, o po to nekantriai subeldė plaktukas, ir aš nubudau. Po minutės, kol dar tryniau akis, žmona kyštelėjo man raštelį nuo mano seno bičiulio daktaro Pononerio. Jame buvo parašyta:

„Būtinai ateikite pas mane, mano brangus bičiuli, tuojau pat, kai tik gausite šį laiškėlį. Ateikite ir pasidžiaukite kartu su mumis. Pagaliau atkaklumu ir diplomatinėmis gudrybėmis išsirūpinau Miesto muziejaus direkcijos leidimą apžiūrėti Mumiją – jūs žinote, ką turiu omenyje. Man leista išvyturiuoti ją ir, jeigu to reikėtų, išskrosti. Bus tik keletas draugų ir, suprantama, jūs. Mumija dabar jau mano namuose, o išvynioti ją imsime šįvakar, vienuoliktą valandą.

Visada Jūsų,
Pononeris“

Perskaitęs žodį „Pononeris“, pasijutau visai atsižadęs. Džiugiai šokau iš lovos, viską vartydamas savo kelyje, tiesiog stebėtinais greitai apsirengiau ir pasileidau kiek kojos neša pas daktarą.

Ten jau buvo susirinkusi nenustygstančių vietoje kompanija. Jie manęs nekantriai laukė. Mumija buvo paguldyta ant pietų stalo ir, vos tik aš įėjau, buvo imtasi ją apžiūrinėti.

Tai buvo viena iš anų dviejų mumijų, kurias prieš kelerius metus buvo atvežęs Pononerio sūnėnas kapitonas Seibertešas iš kapo prie Eleitijos Libijos kalnuose, už daugelio mylių nuo Tebų, Nilo aukštu-pyje. Nors grotos šiose vietose ne tokios didingos kaip Tebų antkapiniai paminklai, tačiau jos daug įdomesnės, nes jose vaizduojama daugiau scenų iš egiptiečių asmeninio gyvenimo. Kambaryje, iš kurio buvo paimtas mūsų pavyzdys, kaip pasako-jama, buvę ypač daug tokių vaizdų: sienos – ištisos freskos ir bareljefai, o statulos, vazos ir spalvingos mozaikos liudijusios, kad palaidotasis buvęs labai turtingas.

Lobis muziejuje buvo išdėstytas visiškai tokia pat tvarka, kaip kapitonas Seibertešas buvo jį radęs, taip sakant, karstas nebuvo atidarytas. Aštuonerius metus jis taip ir prastovėjo, tik išoriškai apžiūrimas publikos. Taigi mes dabar turėjome visiškai nepa-liestą mumiją; ir tiems, kas žino, kaip retai nesu-darkyti senovės paminklai pasiekia mūsų krantus,

bus suprantama, kad pagrįstai galėjome vienas kitą pasveikinti su šiuo laimingu atsitiktinumu.

Priėjęs prie stalo, pamačiau ant jo didelę, beveik septynių pėdų ilgio ir maždaug trijų pėdų pločio, pustrėčios pėdos gylio skrynią, arba dėžę. Ji buvo pailga, ne karsto formos. Iš pradžių manėme, kad dėžė padaryta iš juodojo klevo (*platanus*), bet prapjovę pamatėme, kad ji suklijuota iš kartono, o dar tiksliau – iš papiruso papjė mašė. Išorėje buvo daug piešinių: laidotuvių ir kitokių graudžių scenų, o tarp jų – išmėtyti įvairiose vietose kartojo hieroglifai, be abejonių, reiškiantys mirusiojo vardą. Laimė, su mumis buvo ponas Glidonas^{P1}. Jis be didelio vargo perskaitė hieroglifus, kurie buvo paprasčiausi fonetiniai ženklai ir sudarė žodį Nenuovokėlis (*Allamistakeo*). Gerokai paprakaitavome, kol atidarėme dėžę jos nesugadinę. Ir kai pagaliau ją atidarėme, radome antrą, karsto formos dėžę, gerokai mažesnę už išorinę, bet visiškai panašią. Tarpas tarp jų buvo pripildytas dervos, nuo kurios vidinės dėžės spalvos buvo truputį išblukusios.

Atidarę ir šiąją (tą mes lengvai padarėme), radome trečią dėžę, taip pat karsto formos ir neką besiskiriančią nuo antrosios, gal tik tai, kad ji buvo iš kedro ir dar skleidė būdingą šiam medžiui

malonų kvapą. Tarp antros ir trečios dėžių nebuvo nė mažiausio tarpelio – taip tiksliai įleista trečioji į antrąją.

Atidarę ir trečiąją dėžę, radome ir išėmėme pačią Mumiją. Mes tikėjomės, kad ji bus, kaip visada, suvystyta daugeliu juostų, arba tvarsčių, arba lininiu audeklu, bet vietoj šito pamatėme savotišką dėklą, padarytą iš papiruso, storai padengtą gipsu, paauksuotą ir ištapytą. Piešiniai vaizdavo įvairias sielos priedermes ir jos susitikimus su dievybėmis, kartojosi daugelis figūrų – matyt, tai buvo balzamuotų žmonių portretai. Nuo galvos iki kojų žemyn stulpečiu fonetiniais hieroglifais buvo išrašytas Mumiijos vardas ir titulai, taip pat ir jos giminių vardai su titulais.

Ant išimtos iš dėklo Mumiijos kaklo buvo vėrinys cilindrinė spalvotų stiklo karoliukų, išdėstytų taip, kad sudarytų dievų, skarabėjo ir kt., taip pat sparnuoto rutulio figūras. Taliją juosė panašus vėrinys ar diržas.

Nuėmę papirusą, pamatėme puikiai išsilaikiusį kūną ir nepajutome jokio kvapo. Oda buvo rusva, kieta, lygi ir blizganti. Dantys ir plaukai taip pat buvo gerai išsilaikę. Akys atrodė tarsi būtų buvusios išimtos, o vietoj jų įdėtos stiklinės, labai gražios ir

nepaprastai panašios į tikras, jeigu ne tas kažkoks per daug ryžtingas žvilgsnis. Pirštai ir nagai tviskėjo paauksuoti.

Glidonas manė, kad balzamuota buvo tik asfaltinėmis dervomis, nes epidermis buvo rausvas. Tačiau plieniniu instrumentu nuo paviršiaus nugrandžius truputį dulkių ir įmetus jų į ugnį, pasklido kamparo ir kitų kvapiųjų dervų kvapas.

Labai rūpestingai apžiūrinėjome lavoną, ieškodami angų, pro kurias paprastai būdavo išimami viduriai, tačiau nustebome nieko neradę. Nė vienas čia buvusių tuo metu dar nežinojome, kad sveikos, nepašalintais viduriais mumijos ne toks jau retas dalykas. Smegenys, kaip žinoma, būdavo pašalinamos pro nosį, žarnos – prapjovus šoną; paskui kūnas būdavo nuskutamas, numazgojamas ir mirkomas druskos tirpale ir tik po to, kai praeidavo keletas savaičių, pradedamas tikrai balzamuoti.

Kadangi nebuvo rasta jokios angos, daktaras Pononeris pradėjo ruošti instrumentus skrodimui, bet aš atkreipiau dėmesį, kad jau trečia valanda. Tuomet sutarėme vidaus tyrinėjimus atidėti iki kito vakaro ir jau buvome beišsiskirstę, kai kažkas pasiūlė padaryti vieną kitą bandymą, prijungus Volto bateriją.

Idėja paveikti elektra mažiausiai trijų ar keturių tūkstančių metų senumo Mumiją buvo, jeigu ne labai išmintinga, tai bent jau originali, ir mums visiems patiko. Pusiau rimtai, pusiau juokais paruošėme bateriją daktaro kabinete ir nunešėme į jį egiptietį.

Tik po didelių pastangų mums pavyko apnuoginti truputėlį smilkinio raumens, kuris pasirodė ne toks suakmenėjęs kaip kiti kūno raumenys, tačiau, kaip ir tikėjomės, prijungus laidą, nerodė jokių galvaninės reakcijos požymių. Šis pirmas bandymas mums atrodė iš tiesų įtikinantis ir nuoširdžiai juokdamiesi jau buvome beatsisveikina, kai staiga mano nustebusį žvilgsnį prikaustė Mumijos akys. Vos tik žvilgtelėjęs, tvirtai įsitikinau, kad akys, kurias mes manėme esant stiklines ir kurios iš pradžių patraukė mūsų dėmesį savo keistu žvilgsniu, dabar buvo beveik užmerktos ir tik matėsi mažas *tunica albuginea*²¹⁹ ruoželis.

Garsiai šūktelėjęs, atkreipiau visų dėmesį į šį ženklą, ir netrukus visi įsitikino fakto tikrumu.

Negaliu sakyti, kad mane *sutrikdė* šis reiškinys, nes žodis „sutrikdė“ ne visai čia tinka. Galimas daik-

²¹⁹ Akies baltymo (*lot.*).

tas, jeigu ne stiprus porteris, būčiau truputį susinervinęs. Kai dėl kitų susirinkusiųjų, tai jie nė nebandė slėpti, kad yra tiesiog išsigandę. Daktaro Pononerio tikrai buvo gaila. Glidonas staiga kažkaip keistai dingo iš akių. O Silkas Bakingemas, manau, vargu ar išdrįs paneigti, jog keturpėsčias nurėpliojo po stalą.

Atsitokėję po pirmojo šoko, vis dėlto nutarėme tuoj pat tęsti eksperimentą. Dabar ėmėmės dešinės pėdos didžiojo piršto. Įpjovėme išorėje ties *os sesamoideum pollicis pedis*²²⁰ ir taip apnuoginome *abductor*²²¹ raumens šaknį. Vėl paruošę bateriją, dabar paleidome srovę į perpjautą nervą, ir Mumija – tarsi būtų buvus visiškai gyva – pirmiausia sulenkė dešinę koją taip, kad kelis beveik lietė pilvą, o po to, ją nepaprastai smarkiai tiesdama, taip spyrė Pononeriui, kad šis džentelmenas iššovė pro langą į gatvę tarsi strėlė, paleista iš katapultos.

Puolėme *en masse*²²² laukan parnešti išdrabstyto aukos kūno liekanų, bet kokie laimingi pasijutome, sutikę jį patį, uždusų, skubantį laiptais aukštyn,

²²⁰ Didžiojo pėdos piršto sezamoidiniu kaulu (*lot.*).

²²¹ Atitraukiamojo (*lot.*).

²²² Visi kartu (*pranc.*).

kupiną filosofinio įkarščio ir dar energingiau ir nuosirdžiau įsitikinusių būtinumu tęsti bandymą.

Jo patarimu, nė minutės negaišdami, giliai įplovė Mumijai nosies galiuką, kurį daktaras, šiurkščiai sučiupęs, timptelėjo artyn prie laido.

Moraline ir fizine, tiesiogine ir perkeltine prasme efektas buvo elektrinis. Pirmiausia lavonas atsimerkė ir keletą minučių tankiai mirkčiojo, kaip ponas Barnzas^{P2} pantomimoje; antra – nusičiaudėjo; trečia – atsisėdo; ketvirta – pakratė kumštį daktaro Pononerio panosėje; penkta – pasisukęs į ponus Glidoną ir Bakingemą, šitaip prabilo į juos puikia egiptiečių kalba:

– Turiu pasakyti, ponai, jog esu nustebintas ir įžeistas jūsų elgesio. Iš daktaro Pononerio nieko dora ir negalima buvo tikėtis. Jis – vargšas nutukęs kvailys, kuris nieko geresnio ir nemoka. Man gaila jo, ir aš jam atleidžiu. Bet jūs, pone Glidonai, ir jūs, Silkai, – jūs, kurie tiek keliavote ir gyvenote Egipte, kad atrodote tarsi gimę ten, klausykite jūs, kurie taip ilgai gyvenote tarp mūsų, kad kalbate egiptietišškai taip gerai, kaip manau, kad rašote savo gimtąja kalba, jūs, kuriuos visada buvau linkęs laikyti tikrais mumijų draugais, – iš jūsų aš tikėjausi tikrai džentelmeniško elgesio. Ką turiu galvoti apie jus,

tyliai čia stovinčius ir žiūrinčius, kaip su manimi begėdiškai elgiamasi? Kaip man suprasti, kad jūs leidžiate pirmam sutiktam nuimti nuo manęs mano karstus ir nurengti drabužius šitame siaubingai šaltame klimate? Ir kaip man tai vertinti, kad padedate šitam niekingam muzikui daktarui Pononeriui ir jį skatinate taisyti mane už nosies?

Be abejo, natūralu būtų manyti, kad, išgirdę šitokią kalbą, mes arba turėjome visi išlėkti pro duris, arba pulti į isteriją, arba apalpti. Bent jau vieno iš šitų trijų dalykų reikėjo tikėtis. Tikrai nieko nestebintų, jeigu kam nors iš mūsų ar mums visiems būtų taip atsitikę. Ir, garbės žodis, nė pats nežinau, kaip ir kodėl nei viena, nei kita, nei trečia su mumis neatsitiko. Priežasties gal reikėtų ieškoti amžiaus dvasioje, kuri reiškiasi taisykle „viskas priešingai“, šiandien tinkančia visiems paradoksaliems ir neįmanomiems dalykams paaiškinti. O gal siaubas mūsų neapėmė tik dėl to, kad Mumija kalbėjo taip natūraliai ir dalykiškai? Šiaip ar taip, aišku, kad mes nė vienas per daug nesumišom ir nepagalvojom apie šį įvykį, kaip apie kažką itin keista.

Antai aš nė trupučio nenustebau ir tik pasitraukiau į šoną, kad manęs nepasiektų egiptiečio kumštis. Pononeris susikišo rankas į kelnių kišenes, piktai

įsistebeilijo į Mumiją, o jo veidas skaisčiai nuraudo. Glidonas pasiglostė žandeną ir patempė marškinių apykaklę. Bakingemas nuleido galvą ir įsikišo dešinės rankos nykštį į kairį burnos kampą.

Egiptietis pažiūrėjo į jį rūščiai kelias minutes ir pagaliau tyčiodamasis tarė:

- Kodėl jūs nekalbate, pone Bakingemai? Ar girdėjote, ko jūsų klausiau, ar ne? *Ištraukite* nykštį iš burnos!

Tai išgirdęs, Bakingemas krūptelėjo, ištraukė dešinįjį nykštį iš burnos kairiosios pusės ir, kad būtų išlaikyta pusiausvyra, įsigrūdo kairinį nykštį į dešinį jau minėtos kiaurymės kampą.

Nesulaukusi atsakymo iš pono B., suirzusi Mumija pasisuko į poną Glidoną ir įsakmiai paklausė, ko mes iš viso norime.

Glidonas ilgokai aiškino egiptietišškai, ir jeigu Amerikos spaustuvėse netrūktų hieroglifinio šrifto, aš su didžiausiu malonumu perteikčiau čia originalu jo visą puikią kalbą.

Beje, toliau su Mumija buvo kalbėtasi paprasta šnekamąja egiptiečių kalba per mediumus (kurie buvo reikalingi man ir kitiems nedaug keliavusiems šios kompanijos nariams), – taigi per mediumus poną Glidoną ir Bakingemą, kurie mums vertė-

javo. Šie ponai šnekėjo sklandžiai ir lengvai gimtąja Mumijos kalba; tačiau aš pastebėjau, kad kai tik kalba pasisukdavo apie šiuolaikinius ir todėl svetimšaliui visiškai naujus dalykus, abu keliauninkai turėdavo griebtis daiktinės kalbos. Antai Glidonas kurį laiką negalėjo išaiškinti egiptiečiui sąvokos „politika“, kol anglies gabaliuku nenupiešė ant sienos žmogeliuko sutinusia nosimi, kiauromis alkūnėmis, kuris stovi tribūnoje, atstatęs kairę koją atgal, iškėlęs dešinę ranką sugniaužtu kumščiu, užvertęs galvą į dangų, išsižiojęs 90° kampu. Taip pat nesėkmingai Bakingemas bandė paaiškinti visiškai naują sąvoką – „vigas“, kol (daktarui Pononeriui pasiūlius), visas išbalęs, nusiėmė savąjį peruką²²³.

Savaime suprantama, jog Glidonas ėmė postringauti tik apie tai, kokią didžiulę naudą turės mokslas, jeigu mumijos bus išvyniojamos ir joms išverčiami viduriai. Atsiprašinėdamas, kad tiek nemalonumų teko patirti *šiai* ypatingai Mumijai, vardu Nenuovokėlis, jis užbaigė užuomina, – kuo švelniausia ir atsargiausia užuomina, – kad dabar, išsiaiškinus šiuos mažus nesusipratimus, galima

²²³ Žodžių žaismas: „vigas“ – vigų politinės partijos šalininkas (plg. torių partija); „wig“ (*angl.*) – perukas.

toliau tęsti sumanytą bandymą. Ir tuoj Pononeris paruošė savo instrumentus.

Išgirdęs pastarąjį oratoriaus pasiūlymą, Nenuovokėlis priminė jam kažkokius sąžinės skrupulus, bet aš gerai nesupratau kokius; vis dėlto jis buvo patenkintas, kad mes jo atsiprašėme, ir nulipęs nuo stalo visiems iš eilės paspaudė rankas.

Kai ši ceremonija baigėsi, skubiai ėmėmės atitaisyti skalpeliu padarytą žalą mūsų bandymo objektui: užsiuvome žaizdą smilkinyje, aprišome koją ir užklįjavome kvadratinį colį juodo pleistro ant nosies galiuko.

Tik dabar pastebėjome, kad grafas (toks, regis, buvo Nenuovokėlio titulas) virpa – be abejo, iš šalčio. Daktaras tuoj pat nuėjo į savo drabužinę ir netrukus sugrįžo nešinas juodu medžiaginiu gero sukirpimo fraku, žydromis languotomis kelnėmis su juostomis, rožiniais dryžuotais *chemise*²²⁴, brokato liemene su atlapais, baltu drobinu apsiaustu, lenktu galu lazdele, skrybėle be kraštų, lakininiais batais, šiaudų spalvos zomšinėmis pirštinėmis, monokliu, pora dirbtinių žandėnų ir dideliu šilkinium kaklaraiščiu. Labai jau neatitiko grafo ir daktaro ūgiai (san-

²²⁴ Marškiniais (*pranc.*).

tykis buvo 2:1), todėl iškilo kai kurių sunkumų, pritaikant šiuos drabužius egiptiečiui; bet galiausiai jis, galima sakyti, buvo aprengtas. Glidonas atvedė jį už parankės prie patogaus krėslo prie židinio, o tuo tarpu daktaras paskambino varpeliu ir paliepė atnešti cigarų ir vyno.

Netrukus pašnekesys pagyvėjo. Suprantama, mes didžiai smalsavome, kaip Nenuovokėlis išliko gyvas.

- Mano nuomone, jūs jau seniai turėtumėte būti miręs, - pareiškė Bakingemas.

- Ką jūs, man tik truputį daugiau nei 700 metų! Mano tėvas išgyveno 1000 metų ir visiškai nebuvo suvaikėjęs, kai mirė, - atsakė didžiai nustebęs grafas.

Beregint pasipylė gyva krūva klausimų ir skaičiavimų, iš kurių paaiškėjo, kad dėl Mumijos amžiaus buvo smarkiai apsirakta. Buvo praėję 5050 metų ir keli mėnesiai nuo to laiko, kai ji buvo palaidota Eleitijos katakombose.

- Bet mano pastaba, - paaiškino Bakingemas, - neturi nieko bendra su jūsų amžiumi palaidojimo metu (iš tiesų aš pasiruošęs pripažinti, kad jūs - dar jaunuolis), aš turėjau omenyje tą aibę metų, kuriuos, kaip pats patvirtinate, pragulėjote asfaltinėse dervose.

- Kur? - tarė grafas.

- Asfaltinėse dervose, - atkakliai tvirtino misteris B.

- A, taip. Aš nutuokiu, apie ką jūs kalbate; dervos gali būti panaudotos, bet mano laikais naudodavome tik gyvsidabrio bichloridą.

- Bet ko mes niekaip nesuprantame, tai kaip jūs, numiręs ir palaidotas Egipte prieš 5000 metų, šiandien štai gyvas ir dar taip puikiai atrodote, - pasakė Pononeris.

- Jeigu aš būčiau, kaip jūs sakote, *numiręs*, - atsakė grafas, - tai greičiausiai ir dabar būčiau negyvas. Matau, kad jūs dar esate galvanizmo eros kūdikiai ir neišmanote, kaip panaudoti galvaniką, o mano laikais tai buvo įprastas dalykas. Bet reikalas šit koks: man prasidėjo katalepsija, o mano geriausiems bičiuliams pasirodė, kad aš jau miręs arba tikrai numirsiąs, ir todėl jie tuoj pat mane išbalzavimo. Manychiau, jums žinomas pagrindinis balzavimo principas?

- Kaip čia pasakius, ne visai.

- A, supratau... Apgailėtinas tamsumas! Aš juk negaliu leisti į smulkmenas dabar, bet reikia pasakyti jums, jog išbalzamuoti Egipte reiškė neribotam laikui sustabdyti *visas* iki vienos gyvybines organizmo funkcijas. Žodį „gyvybines“ aš vartoju jo ben-

draja prasme, turėdamas omenyje tiek fizinę, tiek moralinę, tiek *vitalinę* būseną. Kartoju: pagrindinis balzamavimo principas mums reiškė tuoj pat amžiams *sustabdyti* ir *sulaikyti visas* gyvybines funkcijas. Trumpai tariant, kokia žmogaus būseną būdavo balzamavimo metu, tokia ji ir likdavo. Laimė, aš esu Skarabėjų^{P3} kraujo, todėl mane išbalzamavo *gyvą*, kokį mane ir matote dabar.

- Skarabėjų kraujo! - sušuko daktaras Pononeris.

- Taip. Skarabėjas buvo vienos labai kilmingos ir įžymios giminės *insignium*, arba „herbas“. „Būti Skarabėjų kraujo“ paprasčiausiai reiškia priklaudyti giminei, kurios *insignium* yra Skarabėjas. Mano žodžius reikia suprasti perkeltine prasme.

- Bet kaip tai siejasi su faktu, kad jūs gyvas?

- Na, Egipte buvo įprasta prieš balzamavimą iš lavono išimti vidurius ir smegenis. Ir tik Skarabėjų giminė nesilaikė šio papročio. Taigi jeigu nebūčiau buvęs Skarabėjas, dabar neturėčiau nei vidurių, nei smegenų, o be jų - nepatogu gyventi.

- Suprantu, - tarė Bakingemas, - vadinasi, visos mūsų randamos „sveikos“ mumijos yra Skarabėjų giminės.

- Be abejo.

- Aš maniau, kad Skarabėjas buvo vienas Egipto dievų, – labai nedrąsiai pasakė Glidonas.

- Vienas Egipto – ko? – sušuko Mumija, pašokusi ant kojų.

- Vienas dievų, – pakartojo keliautojas.

- Pone Glidonai, mane tikrai stebina tokie jūsų žodžiai, – pasakė grafas, vėl sėsdamas į krėslą. – Nė viena tauta žemėje negarbino daugiau nei *vieno dievo*. Skarabėjas, Ibis ir kt. buvo mums (kaip kad panašios būtybės kitiems) simboliai, arba *media*²²⁵, per kuriuos mes garbinome Kūrėją, per daug didį, kad į jį būtų galima tiesiogiai kreiptis.

Visi nutilo. Pagaliau pašnekesį pratęsė daktaras Pononeris.

- Taigi iš to, ką pasakėte, aiškėja, kad katakombose prie Nilo gali būti kitų Skarabėjų genties mumijų, kurios dar yra vitališkos.

- Be jokios abejonės, – atsakė grafas, – visi Skarabėjai, atsitiktinai gyvi išbalzamuoti, yra gyvi. Kapuose gali būti likę ir keletas tokių, kuriuos *tyčia* taip išbalzamavo ir per testamento vykdytojų neapsižiūrėjimą paliko.

²²⁵ Tarpininkai (*lot.*).

- Gal malonėtumėte paaiškinti, ką reiškia „tyčia taip išbalzamavo“? - paklausiau aš.

- Maloniai prašom, - atsakė Mumija, ramiai apžiūrėjusi mane pro monoklį, nes aš pirmąkart išdrįsau jos tiesiai paklausti.

- Maloniai prašom, - jis pasakė. - Mano laikais įprasta žmogaus gyvenimo trukmė buvo apie 800 metų. Nedaugelis mirdavo nesulaukę 600 metų, išskyrus nepaprastus atsitikimus. Kai kas išgyvendavo ilgiau nei dešimtį šimtmečių, tačiau 800 metų buvo laikoma normalia trukme. Suradus balzavimo būdą, kurį jums jau paaiškinau, mūsų filosofams šovė mintis, kad ir pagirtinas smalsumas galėtų būti patenkintas, ir mokslo raida paskatinta, jeigu ši natūrali trukmė būtų nugyventa tarpsniais. Iš tikrųjų patyrimas parodė, kad istorijoje kažkas panašu yra būtina. Antai istorikas, sulaukęs 500 metų, kruopščiai dirbdamas, parašys knygą, o po to leisis rūpestingai išbalzamuojamas, nurodęs savo valios vykdytojams *pro tem*²²⁶, kad jie pasirūpintų jį atgaivinti po kurio laiko - tarkim, po 500 ar 600 metų. Grįžęs į gyvenimą, pasibaigus šiam laikui, jis tikrai pamatys, kad jo didysis veikalas paverstas

²²⁶ Būsimiesiems (*lot.*).

kažkokiais atsitiktiniais užrašais, tikriau pasakius, savotiška literatūrine arena prieštaringsoms nuomonėms, mįslėms ir ištisos gaujos įnirtusių komentatorių asmeniniams kivirčams. Šios nuomonės ir kt., vadinamos anotacijomis arba taisymais, bus taip užtemdžiusios, iškreipusios ir užgožusios tekstą, kad jo autoriui teks vos ne su žiburiu ieškoti savo paties knygos. Galiausiai pasirodys, kad nebevertėjo jos ieškoti. Radęs ją ištisai perrašytą, istorikas jaus pareigą tuojau pat, remdamasis savo žiniomis ir patyrimu, taisyti šiuolaikinę savosios epochos interpretaciją. Šis perrašinėjimas ir taisymai, kurių retsykliais griebdavosi įvairūs išminčiai, neleido mūsų istorijai išsigimti į nebūtas pasakas.

- Atsiprašau, - įsikišo daktaras Pononeris, švelniai palietęs egiptiečio ranką, - labai atsiprašau, sere, leiskite pertraukti jūsų kalbą.

- Labai prašom, *sere*, - atsakė grafas, atitraukdamas ranką.

- Aš tik norėjau jūsų paklausti, - tarė daktaras. - Jūs paminėjote, jog istorikas pats ištaiso *sakmes* apie savo epochą. Pasakykite, sere, kiek maždaug tiesos būna šioje kabaloje?

- Šioje kabaloje, kaip jūs taikliai pavadinate, sere, tiek pat tiesos, kiek ir neperrašytose istorijose;

kitaip tariant, dar nežinomas toks atvejis, kad ir viena, ir kita nebūtų iš esmės ir visiškai melaginga.

- Kadangi visai aišku, jog nuo jūsų palaidojimo praėjo bent jau 5000 metų, - tęsė daktaras, - tai esu tvirtai įsitikinęs, kad jeigu ne sakmės, tai to meto istorijos veikalai pakankamai gerai aiškino tai, kas domina visą žmoniją - pasaulio sukūrimą, o juk tai, kaip, tikiuosi, jūs žinote, buvo įvykę tik prieš kokią dešimtį šimtmečių.

- Sere! - pratarė grafas Nenuovokėlis.

Daktaras pakartojo savo mintį, bet tik po ilgo papildomo aiškinimo svetimšalis ją suvokė. Pagaliau abejodamas jis pareiškė:

-Tai, ką pasakėte, prisipažįstu, man visiškai nauja. Mano laikais nebuvo girdėjęs ką nors skelbiant tokią fantaziją, jog visata - ar šis pasaulis, jeigu jums taip labiau patinka, - būtų turėjusi pradžią. Atsimenu, kartą - ir tik vienintelį kartą - esu girdėjęs vieną mokslinčių kažką užsiminus apie *žmonių giminės kilmę*, ir šis žmogus paminėjo žodį *Adomas* (arba Raudonžemis), kurį ir jūs minite. Jis pavartojo šį žodį giminės prasme, turėdamas omenyje savaiminį atsiradimą iš derlingo dirvožemio (kaip daugybė žemesniųjų rūšių gyvūnų atsiranda) - savaiminį penkių didžiulių žmonių ordų atsiradimą

vienu metu penkiose beveik lygiose žemės rutulio dalyse.

Čia jau mūsų kompanija trūktelėjo pečiaais, o kai kas net pirštu palietė smilkinį, nutaisę reikšmingą miną. Ponas Silkas Bakingemas pirmiausia žvilgtelėjo į truputį šviečiantį Nenuovokėlio pakaušį, po to į jo momenėlį ir pasakė:

- Ilga gyvenimo trukmė jūsų laikais, taip pat ir jo nugyvenimas tarpsniais, kaip kad paaiškinote, matyt, padėjo išplėsti pažinimą ir sukaupti žinių. Todėl manyčiau, jog faktą, kad visais mokslo klausimais senovės egiptiečiai atsilieka nuo šių laikų žmonių, ir ypač nuo jankių, galima paaiškinti ypatingu egiptiečių kiaušo tvirtumu.

- Vėl prisipažįstu, jog ne visai suprantu jus, - nepaprastai lipšniai pasakė grafas. - Malonėkite nurodyti, kokius mokslo pasiekimus turite omenyje?

Čia mes visi vienu balsu labai smulkiai paaiškino me frenologijos principus ir gyvūnų magnetizmo stebuklus.

Išklausęs mus iki galo, grafas papasakojo keletą juokingų istorijų, iš kurių paaiškėjo, kad Galio^{P4} ir Špurcheimo^{P5} pirmtakai išgarsėję, o po to jų šlovė užgesusi Egipte taip seniai, jog jie buvę beveik pamiršti, ir kad Mesmero^{P6} seansai buvę ne kas kita,

kaip niekingos apgavystės, palyginti su tikrais stebuklais, kuriuos darydavo Tebų *savans*²²⁷, sukūrę utėles ir daugelį kitų panašių dalykų.

Tuoju paklausiau grafo, ar jo tautiečiai mokėjo apskaičiuoti saulės užtemimus. Jis paniekinamai nusišypsojo ir atsakė, jog mokėjo.

Tai mane truputį sutrikdė, bet ėmiau toliau klausinėti, norėdamas sužinoti, kaip jis išmano astronomiją. Ir tada vienas mūsiškių, kuris dar nebuvo iki šiolei pravėręs burnos, pašnibždėjo man į ausį, kad apie žinias, sukauptas šioje galvoje, aš verčiau pasiskaityčiau Ptolemają (kas per vienas tas Ptolemajas?), taip pat kažkokio Plutarcho^{P7} „*De facie lunae*“²²⁸.

Tada paklausiau Mumijos apie uždegančius stiklus ir linzes ir apskritai apie stiklo gamybą. Tik dar nebuvo baigęs klausinėti, kai tylusis mūsų kompanijos narys palytėjo mano alkūnę ir paprašė, dėl Dievo meilės, bent jau žvilgtelėti į Diodoro Siciliečio^{P8} veikalą. O grafas, užuot atsakęs man, tiesiog paklausė, ar mes, šių laikų žmonės, turime tokius mikroskopus, su kuriais galėtume išpjaustyti kamė-

²²⁷ Mokslinčiai (*pranc.*).

²²⁸ „Apie Mėnulio veidą“ (*lot.*).

jas taip kaip egiptiečiai. Kol mažiau, kaip man atsa-
kiaus į šį klausimą, daktarėlis Pononeris labai nevy-
kusiai įsiterpė į pokalbį.

- O kokia mūsų architektūra! - sušuko jis, didžiam
abiejų keliautojų pasipiktinimui, kurie gnaibė jį iki
mėlynių, norėdami nutildyti.

- Pažiūrėkite į Bowling Grino^{P9} fontaną Niu-
jorke! - jis entuziastingai šūktelejo. - O jeigu šis
įrenginys per daug sudėtingas suvokimui, tai
pažvelkite į Vašingtono Kapitolijų! - Ir gerasis dak-
tarėlis leidosi labai nuodugniai vardyti šio statinio
proporcijas. Jis paaiškino, kad vien tik galeriją puo-
šia nei mažiau nei daugiau kaip 24 kolonos penkių
pėdų skersmens, nutolusios per dešimt pėdų viena
nuo kitos.

Grafas pareiškė apgailestaujantis, kad šią akimirką
negalįs prisiminti tikslių dydžių kokio nors pagrin-
dinio pastato Aznako^{P10} mieste, kuris buvęs pasta-
tytas neatmenamais laikais, bet kurio griuvėsiai vis
dar dunksoję smėlynų platybėse į vakarus nuo Tėbų
jo palaidojimo metu. Bet kalbėdamas apie galeriją
jis prisiminė, jog vieni gana kuklūs rūmai priemies-
tyje, vadinamame Karnaku^{P11}, turėję 144 kolonas,
kurios buvo 37 pėdų apimties ir per 25 pėdas nuto-
lusios viena nuo kitos. Prie šios galerijos nuo Nilo

pusės vedė dviejų mylių alėja, apstatyta 20, 60 ir 100 pėdų aukščio sfinksais, statulomis ir obeliskais. Patys rūmai, kaip jis prisiminęs, buvę dviejų mylių ilgio, o iš viso aplinkui galėję būti apie septynetą mylių. Ant visų rūmų sienų viduje ir išorėje buvę ištapyti hieroglifai. Jis nė kiek *neabejoja*, kad šių rūmų sienose galėtų sutilpti koks 60 ar 70 daktaro minimų Kapitolijų, bet sutalpinti kokius du ar tris šimtus tokių Kapitolijų būtų jau gal ir kiek sunkoka. Tačiau šie rūmai Karnake buvę tik niekuo nepasižymintis pastatėlis. Jis, grafas, vis dėlto turįs sąžiningai pripažinti, kaip išradingai įrengtas didingas ir pretenzingas Bouling Grino fontanas, nupasakotas daktaro. Jis priverstas pripažinti, jog niekada nieko panašaus jam nėra tekę matyti nei Egipte, nei kur kitur.

Tuomet paklausiau grafo, ką jis pasakytų apie mūsų geležinkelius.

– Nieko ypatinga, – jis atsakė. Jie esą siauroki, prastai suprojektuoti ir prastai nutiesti. Jų, žinoma, negalima lyginti su egiptiečių keliais, plačiais, lygiais, tiesiais, grįstais, su geležinėmis vėžėmis; jais buvo atvežtos ištisos šventyklos ir masyvūs 150 pėdų aukščio obeliskai.

Aš paminėjau mūsų milžiniškus mechaninius vari-
klius.

Jis prisipažino kažką žinąs apie tai, bet pasi-
domėjo, kaip man būtų reikėję iškelti arkas virš
langų sąramų net tokiuose mažuose kaip Karnako
rūmuose.

Apsimečiau neišgirdęs šio klausimo ir savo ruožtu
pasiteiravau, ar jis turįs šioki tokį supratimą apie
artezinius šulinius. Bet jis tik kilstelėjo antakius, o
ponas Glidonas labai rūsčiai man pamerkė ir tyliai
pasakė, kad neseniai vieną artezinį šulinį surado
inžinieriai, kurie darė gręžinius, ieškodami vandens
Didžiojoje Oazėje^{P12}.

Tada užsiminiau apie mūsų plieną, tačiau sve-
timšalis tik užrietė nosį ir paklausė manęs, ar mūsų
plieniniais įrankiais būtų buvę galima išpjauti obe-
liskus, – visa tai buvę padaryta aštriais variniais
pjaustymo įrankiais.

Tai mus taip sutrikdė, jog nutarėme imtis puo-
limo metafizikos srityje. Paprašėme atnešti knygą,
pavadintą „Dial“^{P13}, ir paskaitėme iš jos vieną ar
du skyrius apie kažką, kas nėra labai aišku, bet ką
bostoniečiai vadina „Didžiuoju Progreso Sąjūdžiu“.

Grafas tik pasakė, kad jo laikais visokie „didieji
sąjūdžiai“ buvo įprastas dalykas, o dėl progreso,

tai jis vienu metu buvo net įkyrėjęs, tačiau niekada neprogresavo.

Tada suklegome apie didį Demokratijos grožį ir jos svarbą ir turėjome daug vargo įtikinėdami grafa, kokių privalumų mes turime gyvendami šalyje, kur rinkimų teise naudojamesi *ad libitum*²²⁹ ir kur nėra karaliaus.

Jis klausėsi pabrėžtinai susidomėjęs ir, atrodo, net truputį pralinksmėjęs. Kai nutilome, jis pareiškė, kad labai seniai kažkas panašaus jau buvo nutikę: trylika Egipto provincijų staiga nutarę tapti laisvomis ir parodyti puikų pavyzdį visai žmonijai. Buvo sukviesti jų išminčiai, kurie sukūrė pačią išradinčiausią konstituciją, kokią tik galima įsivaizduoti. Kurį laiką viskas klostėsi puikiai; tik jau be saiko jie gyresi. Viskas, deja, baigėsi tuo, kad šios trylika provincijų susijungė su kokia penkiolika ar trisdešimčia provincijų į despotiją, šlykščiausią ir nepakenčiamiausią, kokia kada nors gyvavo šioje žemėje^{P14}.

Paklausiau uzurpatoriaus tirono vardo.

Grafas pasakė, jog, kiek jis prisimenąs, vardas buvęs *Minia*.

²²⁹ Iki valiai (*lot.*).

Nebesumodamas, ką apie tai pasakyti, garsiai apgailestavau, kad egiptiečiai nežinoję garo.

Grafas pažvelgė į mane didžiai nustebęs, bet netarė nė žodžio. Tačiau tylusis džentelmenas skaudžiai dūrė alkūne man pašonėn, duodamas suprasti, jog aš pakankamai parodyčiau savo nemokšišumą, ir paklausė, ar iš tikrųjų toks kvailas ir nežinau, kad šių laikų garo variklis buvo sukurtas mums žinomo Solomono de Ko pastangomis Herono išradimo pagrindu^{P15}.

Dabar mes jau buvome besutrinką, tačiau, laimė, atsipeikėjęs daktaras Pononeris ėmėsi gelbėti mus ir paklausė, ar egiptiečiai rimtai pretenduotų varžytis su šių laikų žmonėmis tokioje svarbioje srityje kaip drabužiai.

Tai girdėdamas, grafas pažvelgė į savo kelnių juosteles, po to pasikėlęs vieną frako skverną keletą minučių jį įdėmiai apžiūrinėjo. Pagaliau paleido skverną ir iki ausų išsišiepė. Bet, rodos, taip nieko ir nepasakė.

Dėl to mes pažvalėjome, o daktaras, oriai priėjęs prie Mumijos, pareiškė norą, kad ji atvirai ir garbingai, kaip dera džentelmeniui, pripažintų, ar egiptiečiai *kada nors* išmanė, kaip pagaminti Pononerio tabletes ar Brandreto^{P16} piliules.

Didžiai sunerimę laukėme atsakymo, tik veltui. Atsakymo nebuvo. Egiptietis paraudo ir nuleido galvą. Negalėjo būti didesnio triumfo, negalėjo būti kilnesnio pralaimėjimo. Tikrai sunku buvo žiūrėti į vargšės Mumijos pažeminimą, tad pasiėmiau skrybėlę, nerangiai nusilenkiau egiptiečiui ir išėjau.

Grižau namo – buvo jau po keturių – ir tuoj pat atsiguliau. Dabar dešimta valanda ryto, – aš nebe miegu nuo septintos – rašau šiuos prisiminimus, kad iš jų pasimokytų mano šeima ir žmonija. Šeimos jau nebematysiu. Mano žmona – valdinga moteris. Tiesą sakant, man mirtinai pabodo XIX amžius. Esu įsitikinęs, kad viskas ne taip. Be to, labai noriu žinoti, kas bus prezidentas 2045 metais. Taigi skubu nusi-skusti ir išgerti puodelį kavos ir tuoj pat einu pas Pononerį, kad išbalzamuotų mane kokiems dviem šimtams metų.

DAKTARO DERVOS IR PROFESORIAUS PLUNKSNOS SISTEMA

18... metų vasarą, keliaudamas po pačias piečiausias Prancūzijos provincijas, jojau per šilą vos kelios mylios nuo vieno *Maison de Santé*, arba privataus beprotnamio, apie kurį iš savo kolegų medikų Paryžiuje buvau prisiklausęs gandų gandelių. Gyvenime nebuvau kojos kėlęs į panašias įstaigas, tad, nenorėdamas prarasti pasitaikiusios progos, pasiūliau savo pakeleiviui (džentelmenui, su kuriuo susipažinau prieš kelias dienas) pasukti valandai kitai iš kelio ir apžiūrėti įstaigą. Jis tačiau atsisakė teisindamasis skubėjimu ir dar tuo, kad pamišėliai jam kelią didžiulę baimę. Bet mane paragino nevaržyti savęs ir užganėdinti smalsumą, žadėdamas joti palengva, kad galėčiau prisivyti jį po dienos arba, blogiausiu atveju, po dviejų. Mudviem atsisveikinant, man staiga toptelėjo, jog, ko gero, turėsiu vargo norėdamas pakliūti į tą vietą, todėl išsaciau jam savo abejones. Jis sutiko, kad gali rasti tam tikrų sunkumų, jeigu aš asmeniškai nepažįstu valdytojo pono

Majaro ir neturiu rekomendacinio laiško, nes privačių beprotnamių taisyklės paprastai griežtesnės negu valstybinių. Bet jis pats, pridūrė pakeleivis, prieš kelerius metus susipažino su ponu Majaru, todėl galįs padėti man nukakti iki ligoninės ir pristatyti mane valdytojui, nors jam pačiam pažiūros neleidžiančios peržengti tų namų slenksčio.

Aš padėkojau ir, pasukę iš kelio, mudu nujojome užžėlusiu taku, kuris po pusvalandžio, galima sakyti, nykte pranyko miško tankynėje, supančioje visą kalno papėdę. Tuo drėgnu ir gūdžiu mišku jojome geras dvi mylias, kol išvydome *Maison de Santé*. Tai buvo pasakiška *château*²³⁰, gerokai apgriuvusi ir apleista, tad vargu ar tinkama žmonėms gyventi. Tas vaizdas įvarė man tiek baimės, kad suturėjęs arklių buvau besukąs atgal. Bet tuojau pat susigėdau savo silpnumo ir nujojau toliau.

Mudviem pasiekus vartus, pamačiau, kad jie šiek tiek praviri ir kažkoks žmogus žiūri pro plyšį. Po akimirkos jis išėjo mūsų pasitikti, šūktelėjo mano pakeleivį vardu ir paprašė nusėsti nuo arklio. Tai buvo pats ponas Majaras – orios išvaizdos, puikiai atrodantis senamadiškas džentelmenas, grakščių

²³⁰ Pilis (*pranc.*).

manierų ir kažkokios valdingos veido išraiškos, padariusios man nemenką išpūdį.

Pakeleivis, supažindinęs mane su Majoru, išdėstė jam mano norą apžiūrėti įstaigą ir įsitikinęs, jog būsiu čia priimtas kaip mieliausias svečias, sėdo ant arklio, ir nuo to laiko jo daugiau nemačiau.

Jam išjojus, valdytojas nusivedė mane į nedidelę švarutėlaitę svetainę, kurios šeimininko subtilų skonį rodė daugybė knygų, paveikslų, gėlių vazonuose ir muzikos instrumentų. Židinyje linksmi spragsėjo ugnis. Prie fortepijono sėdėjo jauna ir nepaprastai graži mergina, kuri dainavo ariją iš Belinio operos. Pamačiusi mane, ji žavingai ir maloniai pasisveikino. Kalbėjo tyliai, o manieros bylojo apie kuklumą. Dar man pasirodė, kad liūdesys temdo labai išblyškusį, bet, mano supratimu, nuo to dar gražesnę jos veidą. Gedulo drabužiai, kuriais ji buvo pasipuošusi, žadino pagarbą, kėlė smalsumą ir vertė žavėtis.

Paryžiuje girdėjau, kad Majoro įstaigoje galioja, paprastais žodžiais tariant, „nuolaidžiavimo sistema“: stengiamasi ligonių nebausti, neužrakinti, palikti juos, nors paslapčia ir stebimus, likimo valiai, leisti daugumai laisvai vaikštinėti po namus ir kiemą

apsirengus drabužiais, kokius paprastai dėvi sveiki žmonės.

Visa tai turėdamas omeny, itin apdairiai rinkausi žodžius pokalbiui su jaunąja dama, nes nebuvo tikras, ar ji sveiko proto; tiesą sakant, jos akys neramiai blizgėjo, ir tas blizgesys mane beveik įtikino, jog matau ligonę. Tad stengiausi minėti tik pačius bendriausius dalykus, negalinčius, mano supratimu, nemaloniai nuteikti ar įžeisti net pamišėlio. Į savo klausimus išgirsdavau gana protingus atsakymus, o jos pačios mintys dvelkė kuo sveikiausia nuovoka, tačiau per ilgus metus gilindamasis į teorinius *mania*²³¹ dalykus, buvau išmokęs nepasitikėti tokiomis sveiko proto apraiškomis, todėl pašnekesį tęsiau taip pat atsargiai, kaip ir buvau pradėjęs.

Netrukus mitrus liokajus atnešė ant padėklo vaisių, vyno, kitų valgių, kuriuos ėmiau ragauti, o mergina tuo tarpu išėjo iš kambario. Kai ji dingo už durų, klausiamai žvilgtelėjau į šeiminką.

- Ne, - tarė jis, - nieku gyvu. Tai šeimos narys, mano dukterėčia ir nepaprastai išsilavinusi moteris.

- Tūkstantį kartų atsiprašau už kilusį įtarimą, - susigėdau, - bet juk jūs puikiai suprantate, kad ji

²³¹ Beprotybės (*gr.*).

galima pateisinti. Paryžiuje visi žino, kaip šauniai jūs čionai tvarkotės, tad pamaniau, nebūtų nieko nuostabaus, jeigu... suprantate...

- Taip, taip, jums nėra ko teisintis, greičiau aš jums turėčiau padėkoti už pagirtiną apdairumą. Mūsų laikais retai sutiksi tokį santūrų jaunuolį, o per lankytojų lengvapėdystę jau ne sykį yra buvę *contre-temps*²³². Kol veikė ankstesnė sistema, leisdavau ligoniams laisvai vaikštinėti, ir paikesnis svečias dažnusyk juos baisiai suerzindavo. Todėl buvau priverstas įsivesti griežtą apribojimų sistemą, tad dabar ligoninėn neišleidžiame nė vieno žmogaus, dėl kurio takto kyla abejonių.

- Kol veikė *ankstesnė* sistema? - nusigriebiau jo žodžių. - Ar reikia suprasti, jog „nuolaidžiavimo sistema“, apie kurią šitiek girdėjau, daugiau nebepraktikuojama?

- Jau kelios savaitės, - tarė Majaras. - Nuo to laiko, kai mes nutarėme visiems laikams jos atsisakyti.

- Nejaugi?! Be galo stebiuosi.

- Mes suvokėme, - atsiduso jis, - kad būtina grąžinti įprastus metodus. „Nuolaidžiavimo sistemoje“ visuomet slypėjo didelis *pavojus*, o privalumai smar-

²³² Nesusipratimų (*pranc.*).

kiai pervertinti. Esu tikras, gerbiamasis, kad šiuose namuose ši sistema buvo labai gerai išbandyta, ko gero, tik čia ir daugiau niekur kitur. Padarėme viską, ką leido protingas žmogiškumas. Gaila, kad negalėjote atvykti pas mus anksčiau, pats būtumėt įsitikinęs. Betgi manau, kad jūs gerai pažįstamas su visomis „nuolaidžiavimo sistemas“ smulkmenomis.

- Vargu bau. Tai, ką žinau, girdėjau iš trečių ar ketvirtų lūpų.

- Na, tuomet trumpai drūtai apibūdinčiau ją kaip metodą, kai pacientų gailimasi, jiems pataikaujama. Mes nesipriešindavome jokioms užgaidoms, kurios šaudavo į galvą pamišėliams. Priešingai – mes ne tik pakęsdavome jų kaprizus, bet ir skatinome juos, ir šitaip ne vieną ligonį išgydėme visiems laikams! Nes sujauktam pamišėlio protui nereikia geresnio įrodymo už *reductio ad absurdum*²³³. Pavyzdžiui, buvo čia vyrų, kurie dėjosi esą viščiukai. Tad gydėme tuos vaikus primygtinai jiems tą mintį piršdami, kaltinome ligonį kvailumu, jeigu jis pats suabejodavo įsikalta mintim, ir neduodavome jokie kito maisto, išskyrus tą, kuriuo lesinami viščiukai. Šitaip sauja grūdų ir žvirgždo darė stebuklus.

²³³ Pasirėmimą beprasmybe (*lot.*).

- Bet ar toks nuolaidziavimas tēra vienintelis būdas?

- Nieku gyvu. Mes daug viliamēs iš tokių kasdieniū džiaugsmū, kaip muzika, šokiai, gimnastika, tam tikros rūšies literatūra ir kiti panašūs dalykai. Dējomēs gydā ligoniū nuo kokios nors kūniškos negalios, ir žodis „pamišimas“ niekuomet nebūdavo tariamas. Itin svarbu nuteikti pamišēlį taip, kad jis prižiūrētū kitus. Parodyti pasitikėjimą pamišēlio nuovoka ir protingumu reiškia laimėti jo kūnā ir sielā. Tokiu būdu galėjome apsieiti be brangiai kainuojančio būrio prižiūrētōjū.

- Ir netaikydavot jokiū bausmiū?

- Jokiū.

- Ir niekuomet neužrakindavot ligoniū?

- Labai retai. Kartais kuriam nors ligoniui užeidavo krizē ir jis staiga padūkdavo. Tąsyk uždarydavome jį slaptoje celėje, kad įsiūtis neplistū kaip užkratas, ir laikydavome ten, kol jį pasiimdavo artimieji, nes patrakusių ligoniū mes nelaikome. Jus gydo valstybinēse įstaigose.

- Dabar jūs viso to atsisakēte - manote, bus geriau?

- Be abejonēs. Toji sistema turi daug blogumū, netgi pavojū. Laimē, ji dabar išguita iš visū Prancūzijos *Maisons de Santé*.

- Be galo stebiuosi tą girdėdamas, - tariau, - nes buvau tikras, kad šiuo metu šalyje nenaudojama jokia kita sistema.

- Jūs dar jaunas, mano bičiuli, - atsakė šeimininkas, - tačiau ateis laikas ir išmoksite pats susigaudyti, kas vyksta pasaulyje, nepasitikėdamas girdais. Netikėkite nė vienu žodžiu iš tų, kuriuos girdite, ir tik puse to, ką matote. Na, o dėl mūsų šio *Maison de Santé* - aišku, kad kažkoks nemokša bus jus suklaidinęs. Tačiau po pietų, kuomet gerai pailsėsite po kelionės, mielai aprodysiu namus, supažindinsiu su metodu, kuris, mano galva, taip pat jo veikimą mačiusių žmonių nuomone, yra nepalyginti veiksmingesnis už buvusius.

- Ar ta sistema jūsų? Ar ją pats išradote?

- Didžiuojuosi, kad esu prie jos prisidėjęs.

Šitaip man besišnekant su Majoru, per valandą ar dvi jis aprodė man sodą ir oranžeriją.

- Kolei kas, - tarė jis, - nenoriu jūsų vesti prie ligonių. Tas vaizdas visuomet daugiau ar mažiau veikia jautresnį žmogų, tad nenorėčiau prieš pietus gadinti apetito. Dabar pietausime. Pavaišinsiu jus veršiena *à la Menhoult* su žiediniais kopūstais

*Velouté*²³⁴ padaže. Paskui taurę *Clos de Vougeôt* vynu nervams sustiprinti.

Pietauti buvau pakviestas šeštą valandą, ir šeiminkas nusivedė mane į didelę *salle à manger*²³⁵, kur jau buvo susirinkęs nemažas būrys – dvidešimt ar trisdešimt žmonių. Iš pažiūros visi jie buvo iš aukštuomenės ir, be abejo, kilmingi žmonės, nors, tiesą sakant, drabužiai buvo pernelyg puošnūs, primenantys besaikį *ville cour*²³⁶ puikavimąsi. Mačiau, kad du trečdalius susirinkusiųjų sudarė moterys, kai kurios taip išsičiustijusios, kad jokia paryžietė nūnai to nepavadintų geru skoniu. Pavyzdžiui, nors daugeliui moterų buvo ne mažiau kaip septyniasdešimt metų, jos atėjo apsikarsčiusios brangiais papuošalais – žiedais, apyrankėmis, auskarais – ir begėdiškai apsinuoginusios krūtines bei rankas. Dar pastebėjau, kad diduma suknelių buvo prastai pasiūtos, nes tik viena kita tiko jų nešiotojoms. Dairydamasis toliau, išvydau ir merginą, su kuria mane Majaras supažindino mažojoje svetainėje, bet žioptelėjau iš nuostabos pamatęs jos pūstašonį sijoną, aukš-

²³⁴ Čia: aksomo (*pranc.*).

²³⁵ Valgyklą (*pranc.*).

²³⁶ Senojo dvaro (*pranc.*).

takulnius batelius, purviną kepuraitę iš Briuselio nėrinių – tokią didelę jos galvai, kad veido bruožai atrodė juokingai smulkūs. Pirmą kartą ją mačiau apsvilkusią puikiai pritinkančiais gedulo drabužiais. Žodžiu, visi tie žmonės buvo keistokai apsirengę, ir aš jau buvau beprisimenęs minėtą „nuolaidžiavimo sistemą“, nusprendęs, kad Majaras nutylėjo tiesą, gailėdamasis manęs ir leisdamas man ramiau jaustis už vieno stalo su pamišėliais, tačiau prisiminiau girdėjęs dar Paryžiuje pasakojant, kad pietiečiai provincialai – itin įnoringi žmonės, pilni pasenusių pažiūrų, be to, keli žodeliai su dviem ar trimis svečiais kaipmat išsklaidė abejones.

Pačiai svetainei, nors tinkamo dydžio ir gana patogiai, stigo elegancijos. Ant grindų nebuvo kilimo, nors Prancūzijoje dažnai apsieinama ir be jo. Langai be užuolaidų, langinės aklina užvertos ir užkištos geležinėmis sklendėmis – kryžmai, kaip krautuvių langai. Svetainė buvo įrengta šoniniame rūmų priestate, tad langai supo iš trijų pusių, o ketvirtoje – durys. Iš viso suskaičiavau ne mažiau kaip dešimt langų.

Ištaigingai padengtas stalas buvo klote nuklotas auksu ir sidabru ir tiesiog lūžo nuo prašmatniausių skanėstų. Valgių gausumas kėlė pasibaisėjimą.

Mėšos būtų užtekę ir Jenocho sūnums^{P1}. Pirmąsyk gyvenime regėjau tokias gausias ir švaistūniškas vaises. Tačiau stalo papuošimui trūko skonio, ir mano akis, pratusias prie nuosaikios šviesos, žėiste žėidė begalė vaškinių žvakių, degančių sidabrinuose kandelabriuose, kurių buvo pristatyta ant stalo ir po visą kambarį, kur tik radosi kokia vietelė. Mums patarnavo keli vikrūs liokajai, o pačiame menės gale už didelio stalo sėdėjo septyni ar aštuoni muzikantai su smuikais, fleitomis, trombonais ir būgnu. Pietaujant tie grojikai mane baisiausiai erzino, protarpiais pasileisdami kelti triukšmą, jų pačių, matyt, laikomą muzika, kuri didžiai džiugino visus, išskyrus mane. Apskritai negalėjau nusikratyti minties, jog prieš mano akis dedasi kažin kokia keistybė, bet pasaulis pilnas visokio plauko žmonių, visaip galvojančių ir visokių polinkių turinčių. Esu nemažai keliavęs ir laikausi *nil admirari*²³⁷ principo, todėl ramiausiai atsisėdau savo šeimininkui iš dešinės ir ėmiau malšinti stiprų alkį gausiai priešais mane gulinčiais valgiais.

Tuo tarpu aplink vyko gyvas ir visuotinas užstalės pokalbis. Greitai supratau, kad dauguma svečių buvo išprusę, o šeimininkas – tikras maišas linksmų

²³⁷ Niekuo nesistebėti^{P2} (*lot.*).

anekdotų. Jis linksmai pasakojo apie save, pamišėlių namų valdytoją, ir pamišimas, mano nuostabai, buvo už stalo pati mėgstamiausia tema. Išgirdau begalę smagių istorijų apie ligonių keistenybes.

- Buvo čia vienas tipas, - prabilo iš dešinės nedidelio ūgio storulis, - kuris tarėsi esąs arbatinukas; beje, argi nekeista, kad pamišėliams galvon įstringa būtent ši kvaila mintis? Vargu ar berastumėt Prancūzijoje beprotnamį, kuris neturėtų žmogaus pavidalo arbatinuko. *Mūsiškis* buvo alavinis, todėl kasryt šveisdavo save zomša ir kreida.

- O dar, - pasakė priešais sėdėjęs ilgšis, - neseniai čia buvo vaikinai, kuris įsikalė į galvą, kad jis asilas, nors perkeltine prasme jis, žinoma, toks ir buvo. Su juo turėjome daug bėdos ir tik vargais negalais nulaikydavome pažabotą. Jis ilgai mito vien usnimis, bet tą įnikį jam greitai išvarėme neduodami nieko daugiau. Be to, jis nuolat spardydavosi - štai šitaip, štai šitaip!

- Pone de Kokai, prašyčiau elgtis padoriai! - įsiterpė senyva dama, ilgšio kaimynė. - Patraukite kojas! Sugadinsite man brokato suknelę! Nejaugi, pasakykit man, būtina šitaip vaizdžiai iliustruoti savo žodžius? Mūsų draugas jus ir šiaip puikiai supras. Garbės žodis, jūs esate ne ką mažesnis asi-

las už tą nelaimingąjį. Kaip mane gyvą matot, spardotės kaip tikras gyvulys.

- *Mille pardons, M'm'selle!* - atsiprašė ponas de Kokas, į kurį buvo šitaip kreiptasi. - Tūkstantis atsiprašymų! Nenorėjau jūsų įžeisti, panele Laplas. Ponas de Kokas turi garbę pasiūlyti jums išgerti su juo taurę vyno.

Sulig tais žodžiais ponas de Kokas žemai nusilenkė, galantiškai pabučiavo savo ranką ir susidaužė su panele Laplas.

- Leiskite jums pasiūlyti, - tarė Majaras, - leiskite jums pasiūlyti gabalėlį jautienos *à la St. Ménehould*²³⁸: esu tikras, būsite sužavėtas.

Tą pat akimirką trims žaliūkams liokajams galop pasisekė laimingai padėti ant stalo didžiulį padėklą - ar platformą - ant kurios, mano galva, gulėjo kažkas *monstrum, horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum*²³⁹. Geriau išsižiūrėjęs supratau, jog tai viso labo tik veršiukas, iškeptas visas, paklupdytas ant kelių, su obuoliu pražiodytame snukyje - šitaip anglai patiekia keptą zuikį.

²³⁸ Kaip šv. Menu (*pranc.*).

²³⁹ Baisus, milžiniškas, kraupus, tamsybių pagimdytas^{P3} (*lot.*).

- Ačiū, nereikia, - atsakiau, - tiesą sakant, nesu baisiai didelis veršienos *à la St.* ... ar panašiai mėgėjas. Manau, kad skrandis nesusidoros. Tačiau pakeitęs lėkštę paragaučiau triušienos.

Ant stalo stovėjo keli dubenys su iš pažiūros paprastu prancūzišku triušiu - skaniausias *morceau*²⁴⁰ - bet kas būtų susigundęs.

- Pjerai, - šūktelėjo šeiminkas, - pakeisk ponui lėkštę ir įdėk šlaunelę štai to triušio *à la chat*²⁴¹.

- Neišgirdau, ko?

- Štai to triušio *à la chat*.

- Dėkoju, verčiau nereikia. Geriau paragausiu kumpio.

Ar gali žinoti, maniau sau, kuo būsi pavaišintas provincijoje. Apsieisiu be triušio *à la chat* kaip ir be katės *à la rabbit*²⁴².

- O dar, - pratęsė nutrauktą pokalbį išbalęs kaip lavonas vyras galustalėje, - tarp kitų keistuolių kartą čia gyveno vyras, kuris užsispyrė esąs Kordovos sūris ir dienų dienas slankiodamas savo draugams iš paskos maldavo atsipjauti gabaliuką nuo šlaunies.

²⁴⁰ Kašnelis (*pranc.*).

²⁴¹ Kaip katės (*pranc.*).

²⁴² Kaip triušio (*pranc.*).

- Baisus kvailys, žinoma, - įsiterpė kažkas, - tačiau jam toli iki vieno tipo, kuri mes visi pažįstame, išskyrus šį keistą poną. Turiu galvoje tą, kuris vaizdavosi esąs šampano butelis ir vaikštinėdavo šnypšdamas bei šaudydamas kamščiais, štai šitaip...

Sulig tuo pasakymu kalbantysis baisiai nepadoriai užkišo dešinįjį nykštį už kairiojo žando ir staugiai jį ištraukė: pasigirdo pokštelejimas lyg kamščiui iššovus. Paskui sukando liežuvį dantimis ir šnypštė kelias minutes tarsi besiveržiantis iš butelio šampanas. Pastebėjau, kad Majarui nelabai patiko šitoks elgesys, bet jis nutylėjo, o pokalbį tęsė liesas žmogelis dideliu peruku.

- Buvo čionai vienas mulkis, - pradėjo jis, - kuris manėsi esąs varlė, nors, tiesą sakant, visai nebuvo į ją panašus. Gaila, kad jo nematėte, sere, - kalbino jis mane, - netekote didžiulio malonumo: jis tobulai mėgdžiojo varlę. Baisiai apmaudu, kad jis iš tikrųjų *nebuvo* varlė. O jau tas jo kvarkimas! K-u-rrrrr! K-u-rrrrr! Puikiausias garsas pasaulyje! Si bemolis! O kuomet jis šitaip užsikeldavo ant stalo alkūnes - po vienos ar dviejų taurių vyno - va šitaip išsižiodavo, štai taip užversdavo akis ir imdavo pašėlusiai mirkčioti, štai šitaip, - esu šventai įsitikinęs, kad būtumėt sužavėtas to žmogaus gabumais.

- Neabejoju.

- Be to, - antrino jam kitas, - gyveno čia toks mažylis Gajaras, kuriam atrodė, kad jis yra šniūkis tabako, ir visą laiką vaikščiojo baisesniai nusiminęs, negalėdamas suimti savęs tarp nykščio ir smiliaus.

- Dar čia gyveno toks Žiulis Dezuljeras, nepaprastų gabumų žmogus, įsikalęs sau galvon beprotišką mintį, jog jis moliūgas. Jis nedavė ramiai praeiti pro šalį virėjui, prašydamasis į pyragus, bet virėjas piktinosi ir jo neklausė. Pats aš negaliu tvirtinti, kad pyragas *à la Desoulières* nebūtų buvęs didžiausias skanėstas!

- Ir dar, - prabilo kitas svečias, - čia buvo vienas keistuolis. Kvanktelėjo iš meilės ir ėmė vaizduotis turįs dvi galvas. Vieną - Cicerono, kitą dvilypę: nuo viršugalvio iki burnos - Demostenio, nuo burnos iki smakro - lordo Brumo^{P4}. Galbūt jam tik taip atrodė, bet jis visus galėjo įtikinti, jog tai gryna teisybė, mat buvo labai iškalbus. Buvo tiesiog apsigimęs gražbūlys ir negalėdavo susiturėti to savo meno neparodamas. Pavyzdžiui, jis užšokdavo ant stalo, štai šitaip ir... ir...

Tą akimirksnį kaimynas uždėjo jam ant peties ranką ir šnibžtelėjo į ausį kelis žodžius, kurie iškart privertė jį nutilti ir atsitiesti.

- O dar, - pasakė šnabždėjęs į ausį žmogus, - čia buvo toks Bularas-sukutis. Sukučiu jį vadinu todėl, kad jį buvo apsėdusi juokinga, nors ir nelabai kvaila mintis, kad jį kažkas pavertė sukučiu. Jis galėdavo suktis ant vieno kulno kelias valandas, va kaip.

Tačiau jo bičiulis, ką tik pats savo draugo nuramintas, šnibžtelėjęs padarė jam tą pačią paslaugą.

- Tas jūsų Bularas, - spygtelėjo sena ponia, - buvo pamišėlis, geriausiu atveju - labai žioplas pamišėlis, nes kas gi, leiskite paklausti, kuomet nors yra girdėjęs apie žmogų-sukutį? Nesąmonė. Ponia Žuajoz, kaip žinote, buvo labai protinga moteriškė. Turėjo ji vieną įnikį, bet tai nebuvo kokia kvailystė, ir visiems, tą ponią pažinojusiems, tatai teikdavo daug džiaugsmo. Po ilgų svarstymų ji nusprendė, jog ją kažkas pavertė gaidžiuku, tad ji atitinkamai ir elgėsi. Štai kaip ji plasnodavo sparnais, o jau giedojimo saldumėlis! Kukariekū! Kukariekū! Kukariekū! Kukariekū! Kukariekū!

- Ponia Žuajoz, - prašau nepamiršti padorumo, - piktai pertraukė ją valdytojas. - Elkitės kaip pridera išauklėtai damai arba tučtuojau keliaukite nuo stalo. Rinkitės!

Moteris (į kurią buvo kreiptasi Žuajoz pavarde, nors ką tik ji pati apie tą ponią pasakojo) nukaito

ligi ausų išgirdusi priekaištą ir baisiausiai sumišo. Ji nuleido galvą ir daugiau nepratarė nė žodžio. Paskui prabilo kita, jaunesnė moteris. Tai buvo gražuolė iš mažosios svetainės.

- O, ponია Žuajoz tikrai buvo kvaila! - sušuko ji, - užtat panelė Salsafet turėjo sveiką nuovoką. Ji buvo neįtikėtino grožio ir nepaprastai kukli; manydama, kad įprastinis rengimosi būdas nėra padorus, ji norėjo apsirengti taip, kad kūnas būtų suknelės išorėje. Tiesą sakant, tai visai nesunku padaryti. Reikia daryti šitaip, štai kaip, paskui va kaip, va kaip...

- Dieve mano, panele Salsafet! - vienu balsu šūktelėjo keli svečiai. - Ką jūs *darote*? Pakaks! Gana! Mes jau supratome, kaip tai daroma. Užteks! Užteks! - ir keliese pašoko nuo kėdžių sulaikyti panelės Salsafet, kuri buvo visiems mums bepasirodanti Medičių Veneros kostiumu, kai staiga šią šaunią sceną nutraukė garsūs klyksmai, atsklidę iš rūmų vidaus.

Tie klyksmai sudirgino man nervus, bet užtat visa likusi kompanija tikrai buvo verta pasigailėjimo. Pirmąsyk gyvenime mačiau šitaip persigandusius protingus žmones. Visi sėdėjo perbalę, nelyginant būrys lavonų, drebėjo, kaleno iš siaubo dantimis ir laukė pasikartojant tų garsų. Jie vėlei pasigirdo -

jau arčiau ir garsiau, po to dar kartą labai garsiai, ir ketvirtą sykį, bet jau tyliau. Silpstant tiems klyksmams, svečiams vėl pakilo ūpas, visi atgavo amą ir vėl pasipylė pokštavimai. Dabar įsidrąsinau paklausti, koks tai buvęs triukšmas.

- Paprasčiausias *bagatelle*²⁴³, - atsakė Majaras. - Mes pripratom ir neimam į galvą. Pamišėliai retsykiais surengia koncertą: vienas pradeda, kitas pasigauna - kaip šunys naktį. Tiesa, pasitaiko, kad „koncertų“ metu bandoma ištrūkti laisvėn ir tąsyk, suprantama, šiek tiek baisoka.

- Kiekgi globotinių dabar turite?

- Ne daugiau kaip dvidešimt.

- Turbūt daugiausia moterys?

- O ne! Vieni vyrai, sumitę žaliūkai, galite manim patikėti.

- Nejaugi? Visuomet maniau, kad tarp pamišėlių daugiau sutiksi dailiosios lyties atstovių.

- Paprastai taip ir būna, bet ne visada. Anksčiau čia gyveno maždaug dvidešimt septyni ligoniai, iš jų ne mažiau kaip septyniolika - moterys, bet paskui viskas pasikeitė, kaip matote.

²⁴³ Niekniekis (*pranc.*).

- Taip, kaip matot, smarkiai pasikeitė, - įsiterpė į pokalbį ponas, neseniai apspardęs panelę Laplas.

- Taip, kaip matote, smarkiai pasikeitė, - pakar-tojo visas užstalės choras.

- Prikąskit liežuvius! - riktelėjo valdytojas be galo įnirtęs.

Salė valandėlę nuščiuovo. O viena moteris, tiesio-giai supratusi Majaro žodžius, iškišo nepaprastai ilgą liežuvį, sukando jį dantimis ir šitaip sėdėjo iki pasilinksminimo pabaigos.

- Ar ta moteris, - tyliai paklausiau Majaro, pasi-lenkęs prie jo, - ta, kuri neseniai giedojo gaidžiu, nėra pavojinga, ką?

- Pavojinga! - šūktelėjo jis nustebeš, - ką jūs turit omeny?

- Na, šiek tiek kvaištelėjusi, - paaiškinau pabar-bendamas pirštu galvą, - manau, ji tik mažumėlę kvanktelėjusi ir turbūt nekelia pavojaus?

- *Mon dieu!*²⁴⁴ Ką jūs sau galvojate! Tai sena mano bičiulė, ponia Žuajoz, tokio pat sveiko proto kaip aš pats. Kas be ko, turi ji keistybių, betgi pats suprantate, visos senos moterys, visos labai senos moterys daugiau ar mažiau keistos...

²⁴⁴ Dieve mano (*pranc.*).

- Žinoma, - atsakiau, - žinoma, na, o kitos ponios ir ponai?

- Mano draugai ir slaugės, - pertraukė mane Majaras išdidžiai atsitiesdamas, - geri bičiuliai ir pagalbininkai.

- Kaip? Visi? Moterys ir visi kiti?

- Be abejo, - aiškino jis, - mums būtų sunku apsieiti be moterų, nes jos geriausiai pasaulyje moka slaugyti pamišėlius, žinote, moka su jais apsieiti, tos spindinčios akys, suprantate, puikiai veikia, užkeri lyg gyvatės žvilgsnis.

- Suprantu, - tariu jam, - žinoma. Jie keistoki, ar ne, truputį *kuoktelėję*, ar jums šitaip neatrodo?

- Keistoki! *Kuoktelėję*! Nejau jūs *tikrai* taip manote? Mes, pietiečiai, nesame pernelyg skrupulingi, nepratę savęs varžyti - taip sakant, džiaugiamės gyvenimu ir panašiai...

- Žinoma, - atsakiau, - žinoma.

- Be to, ir vynas smarkokas, sakyčiau, truputį *svaiginantis*, suprantate?

- Žinoma, - pasakiau, - žinoma. Beje, jūs, rodos, sakėte, kad naujas metodas, pakeitęs garsiąją „nuolaidžiavimo sistemą“, yra itin griežtas?

- Jokių būdu. Tiesa, režimas ganėtinai kietas, bet geresnių rezultatų – turiu galvoje medicininių gydymą – neduos jokia kita sistema.

- Jūs pats ją išradote?

- Ne aš vienas. Kai kas šovė į galvą profesoriui Dervai, apie kurį, be abejo, esate girdėjęs. Be to, jaučiuosi laimingas, kad šio tokias pataisas mano programoje padarė garsusis Plunksna, kurį, jei neklystu, jūs turite artimai pažinti.

- Man gėda prisipažinti, – atsakiau, – jog net neteko girdėti šių ponų pavardžių.

- Dievulėliau! – sušuko Majaras, su trenksmu atitraukdamas kėdę nuo stalo ir iškeldamas į dangų rankas. – Turbūt man pasigirdo! Nejaugi jūs norite pasakyti, kad *pirmąsyk* išgirdote apie mokytoją daktarą Dervą ir garsųjį profesorių Plunksną?

- Esu priverstas pripažinti savo neišmanymą, – atsakiau jam, – tačiau tiesa svarbiau už viską. Bet aš jaučiuosi niekingesnis už žemės dulkę, nes dar nesu skaitęs šių, be abejo, nepaprastų vyrų, darbų. Susirasiu jų veikalus ir kuo nuodugniausiai juos išstudijuosiu. Turiu prisipažinti, pone Majarai, kad jūs mane *labai* sugėdinote.

Ir tai buvo tiesa.

- Daugiau nė žodžio, jaunas bičiuli, - maloniai tarė jis, spausdamas man ranką, - išgerkite su manim taurę soterno.

Mudu išgėrėme. Susirinkusieji noriai pasekė mūsų pavyzdžiu. Jie plepėjo, pokštavo, juokėsi - krėtė tūkstančius kvailysčių, smuikai spiegė, būgnas dundėjo, trombonai baubė nelyginant banda varinių Falarido jaučių^{P5}, ir apskritai vaizdas ėjo vis prastyn ir prastyn, vynu vis labiau kaitinant galvas, kol galiausiai kambarys virto tikru pragaro prieangiu. Tuo tarpu mudu su Majaru, pasistatę prie savęs kelis butelius soterno ir vužo vyno, rėkte rėkdami tęsėme pokalbį. Tiesą sakant, greičiau jau būtum išgirdęs žuvies balsą iš Niagaros krioklio dugno, nei pašnekovo žodžius.

- Sere, - šūktelėjau jam į ausį, - priešpiet užsiminėte apie pavojų, kurį kėlė ankstesnė „nuolaidžiovimo sistema“. Kaip tai suprasti?

- Taip, kartais išties kildavo nemažas pavojus. Pamišėlių užgaidoms galo nėra ir, mano galva, - tokios pat nuomonės laikosi ir daktaras Derva su profesoriumi Plunksna - *visuomet* pavojinga palikti juos be priežiūros. Pamišėlį galima, kaip sakoma, trumpam „nuraminti“, bet ilgai jis vėl bus linkęs maištauti. Na, o kas nežino, kokie dideli jie klas-

čiai? Ką nors sumanęs, pamišėlis kuo gudriausiai slapukaus. Ir taip mikliai mokės apsimesti, jog jis neva sveiko proto, kad tai didžiausias galvosūkis filosofams, tiriantiems žmogaus psichiką. Kuomet pamišėlis atrodo *sveiko* proto, – pats laikas grūsti jį į tramdomuosius marškinius.

– Na, o kaipgi su tuo *pavojum*, gerbiamasis, kuri minėjote – ar jums čia dirbant buvo nutikę kas nors tokio, kas verstų jus manyti, kad pamišėliui suteikta laisvė kelia pavojų?

– Ar čia? Man dirbant? Ką gi, turiu pasakyti, kad taip. Pavyzdžiui, nelabai seniai šiuose namuose nutiko nelauktas dalykas. Tuo metu, kaip žinote, veikė „nuolaidžiavimo sistema“ ir ligoniai galėjo vaikštinėti kur tinkami. Jie elgėsi nepaprastai drausmingai, itin gerai, ir nuovokiam žmogui išsyk būtų toptelėjusi mintis, kad rezgamos velniškos pinklės – kaip tik todėl, kad vaikinai elgėsi *pavyzdinai*. Ir ką gi, vieną gražų rytą prižiūrėtojai atsibunda surištomis kojomis ir rankomis rūsyje, kur juos kaip *bepročius* prižiūri pamišėliai, užėmę prižiūrėtojų vietą.

– Negali būti! Niekad negirdėjau apie tokį absurda!

– Gryna tiesa. Viskas įvyko per vieną kvailį – pamišėlį, kuris, nežinia kodėl, įsikalė į galvą išradęs

valdymo metodą, geresnį už buvusius – turiu galvoje pamišėlių valdymą. Manau, jam knietėjo išbandyti savo sistemą, tad jis susimokė su kitais ligoniais ir surengė perversmą.

– Ir jam pavyko?

– Puikiausiai. Prižiūrėtojai su prižiūrimaisiais netrukus apsikeitė vietomis. Nors nevisiškai taip, nes bepročiai iki perversmo buvo laisvi, o prižiūrėtojai netrukus atsidūrė užrakintose celėse ir su jais buvo elgiamasi bjauriai.

– Bet tikiuosi, kad netrukus tvarka buvo atstatyta? Juk šitai negalėjo ilgai tęstis. Apylinkėje gyvenantys sodiečiai, lankytojai būtų sukėlę triukšmą.

– Jūs klystate. Maištininkų vadeiva buvo gudrus kaip kipšas. Jis visai neįsileido lankytojų, išskyrus vieną iš pažiūros žioplą jaunuolį, kurio baimintis jis neturėjo priežasčių. Įsileido jaunuolį apžiūrėti įstaigą vien iš smalsumo, kad pasilinksmintų. Kaip kvailį jį nukinkęs, išleido į visas keturias puses.

– Ir *kiek*gi laiko pamišėliai išsilaikė valdžioje?

– Nagi, labai ilgai, mėnesį tai jau tikrai. Kiek ilgiau – negaliu tiksliai pasakyti. O per tą laiką – prisiekiu – pamišėliai leido dieneles lyg dangaus vartams atsivėrus. Nutrenkė savo skarmalus, jie pasinaudojo šeimos drabužių spinta ir brangenybė-

mis. Pilies rūsiuose nestigo vyno, o pamišėliai geria kaip smakai. Patikėkite manim, jie puikiai gyveno.

- Na, o gydymas? Kaip gydė tas beprotis maištininkų vadas?

- Ką gi, būti pamišėliu visiškai nereiškia būti kvailiu, kaip jau esu minėjęs, ir aš šventai tikiu, kad jo gydymas nepalyginti geresnis už ankstesnį. Nepaprastai patikima sistema - paprasta, sklandi, nekečianti jokių rūpesčių, žodžiu, tai buvo žavinga...

Tą akimirką vėl pasigirdo klyksmai, tokie pat, kaip ir anie, sutrukde mums pirmąsyk. Atrodė, kad šikart triukšmavo greitai besiantinantys žmonės.

- Dieve mano, - nejučia šūktelėjau. - Atrodo, kad pamišėliai ištrūko į laisvę!

- Bijau, kad jūs atspėjote, - tarė Majaras, išblyškęs kaip drobė.

Tačiau nespėjo jis užbaigti sakinio, kai riksmas ir keiksnėjimai pasigirdo visai po pat langais, o dar po akimirkos tapo aišku, kad keli žmonės bando įsiveržti vidun. kažkas - rodos, kalvio kūju - daužė duris, kažkas įnirtingai klebena langines ir bandė jas atplėsti. Kilo baisus sąmyšis. Ponas Majaras, didžiai mane stebindamas, šmurkštelėjo po indauja. Maniau jį parodysiant daugiau ryžto. Orkestro muzikantai, kurie pastarąjį ketvirtį valandos iš girtumo jau nebe-

valiojo atlikti savo pareigos, sukrutę kaip vienas pašoko ant kojų, stvėrė instrumentus ir, užsiropšę ant stalo, nors ir nedarniai, bet iš visų jėgų užplėšė „Yankee Doodle“^{P6}, kurią ir grojo per visą tą jukinį.

Tuo tarpu ant pietų stalo tarp butelių ir taurių liuoktelėjo ponas, kurį visai neseniai tik vargais negalais pavyko sulaikyti nuo tokio šuolio. Patogiai įsitaisęs, jis ėmė sakyti kalbą. Tikiu, kad tai buvo nepaprasta kalba, jeigu tik būtų buvę galima ją išgirsti. Tuokart žmogus-sukutis ėmė baisia jėga sukstis po kambarį ištiesęs į šonus rankas, visai panašus į tikrą sukutį, ir griovė ant grindų visus, kas jam pasipainiodavo po kojų. Paskui, išgirdęs šaudant kamščius ir šnypščiant šampaną, pamačiau kaip tuos garsus skleidžia žmogus, kuris per pietus vaidino butelį to tauraus gėrimo. Žmogus-varlė pasileido taip kvarksėti, jog, rodės, tuoj jam ateisias galas. O visą tą lalesį nustelbė nepaliaujamas asilo bliovimas. Na, o į mano seną pažįstamą ponią Žuajoz negalėjai žiūrėti be gailėsčio: tokia ji buvo priblokšta. Stovėjo kampe prie židinio ir be paliovos traukė spiegiančiu balsu: kakariekū!

Pagaliau atėjo laikas atomazgai – visos šios dramos katastrofai. Kadangi per visą tą spieгимą, kaukimą ir kakariekavimą niekas nė nebandė užkirsti

kelio lauke esančiųjų kėslams, netrukus dešimt langų vienu metu neatlaikė spaudimo. Niekomet nepamiršiu, koks mane apėmė siaubas ir nuostaba, kai pamačiau virstančią vidun pro langą besigrumiančią, besimindžiojančią, besidraskančią ir bekaukiančią armiją, sakytum, orangutangų ar šimpanzių, ar didžiųjų juodų babuinų^{P7} iš Gerosios Vilties kyšulio.

Aš gavau baisų smūgį, kuris nuritino mane po sofa, ir gulėjau ten apmiręs bei ištempęs ausis, klausydamasis, kas dedasi kambaryje, ir galiausiai sulaukiau laimingos šitos tragedijos pabaigos. Pasirodė, kad Majaras, pasakodamas man istoriją apie pamišėlį, sukursčiusį draugus užgrobti valdžią, porino man apie savo žygius. Tas žmogus prieš dvejus ar trejus metus tikrai valdė šią įstaigą, tačiau pats išprotėjo, ir, suprantama, virto ligoniu. Pakeleivis, kuris mane su juo supažindino, to nežinojo. Prižiūrėtojus, kurių buvo dešimt vyrų, pamišėliai suėmė, gerai ištepė derva, kruopščiai išvoliojo plunksnose ir užrakino požemyje. Šitaip įkalinti jie išbuvo per mėnesį laiko, o per tą laiką Majaras dosniai juos aprūpindavo ne tik derva ir plunksnomis (tai buvo dalis jo „sistemas“), bet ir duona su vandeniu. Pastarąjį jiems pumpuodavo kasdien. Galiausiai vienam

kaliniui pavyko, pasprukus nutekamuoju vamzdžiu, išlaisvinti kitus.

Į pilį vėl sugrižo „nuolaidžiavimo sistema“ su dideliais patobulinimais, bet aš negaliu nesutikti su Majaru, kad jo gydymui nėra lygių. Teisus jis buvo sakydamas, kad jo sistema paprasta, sklandi, nekelianti jokių rūpesčių – anei jokių.

Man belieka pridurti, kad išverčiau visas Europos bibliotekas ieškodamas daktaro Dervos ir profesoriaus Plunksnos darbų, bet ligi šiol dar neradau nė vieno egzemplioriaus.

TIESA APIE TAI, KAS NUTIKO PONUI VALDEMARUI

Aš jokiū būdu nesistebiu, kad nepaprastas atsitikimas su ponu Valdemaru sukėlė tiek visokių kalbų. Turint omeny visas aplinkybes, būtų stebuklas, jei taip nebūtų įvykę.

Visų į šią istoriją įpainiotų asmenų noras nuslėpti nuo visuomenės tiesą, bent iki tol, kol rasis galimybė atlikti nuodugnius tyrimus, pastangos viską nuleisti tylomis, padėjo plisti iškreiptiems ar perdėtiems gandams, sukėlusiems kai kam negeras mintis, o daugeliui, suprantama, nepasitikėjimą.

Štai kodėl tenka pasakoti, kaip viskas buvo iš tikrųjų, atskleisti *faktus* taip, kaip aš juos suprantu. Trumpai sakant, tie faktai yra tokie.

Per pastaruosius trejus metus daug dėmesio skyrčiau mesmerizmo^{P1} problemoms ir maždaug prieš devynis mėnesius man gana nelauktai šovė į galvą mintis, kad visuose ligšioliniuose eksperimentuose būdavo pamirštas svarbus ir nepaaiškinamas dalykas – dar niekas nėra bandęs paveikti mesme-

riškais metodais žmogaus *in articulo mortis*²⁴⁵. Pirmiausia reikėjo įsitikinti, ar tokios būklės pacientas tebėra imlus magnetizmui, antra, ar ligonio būklė tą imlumą, jeigu jis yra, didina ar mažina, trečia, kiek ir kuriam laikui tuo būdu galima sulaikyti besiartinančią mirtį. Reikėjo išsiaiškinti ir kitką, tačiau šie dalykai man rūpėjo labiausiai, o ypač paskutinytis, galintis turėti didžiai reikšmingas pasekmes.

Ieškodamas objekto, kuris galėtų padėti man pasitikrinti savąsias prielaidas, prisiminiau bičiulį poną Ernestą Valdemarą – garsųjį „Bibliotheca Forensica“²⁴⁶ sudarytoją, „Valenšteino“^{P2} ir „Gargantua“ lenkiškų variantų autorių (pasirašinęsį *nom de plume*²⁴⁷ Izacharas Marksas), kuris nuo 1839 metų daugiausia gyveno Harleme, Niujorko valstijoje, ir kuris ypač krinta (ar krito) į akis savo neapsakomu liesumu – jo kojos buvo baisiai panašios į Džono Randolpho^{P3}, – taip pat šviesiomis žandėnomis, kurios visiškai nesiderino prie juodut juodutėlių plaukų, dažnai net laikomų peruku. Būdamas itin nervingos prigimties, jis puikiai tiko mesmerizmo

²⁴⁵ Mirties agonijoje (*lot.*).

²⁴⁶ „Teisminės bibliotekos“ (*lot.*).

²⁴⁷ Slapyvardžiu (*pranc.*).

eksperimentams. Man kelissyk be vargo pavyko jį užmigdyti, tačiau dėl kitko gavau nusivilti, nors ypatingas jo kūno sudėjimas leido daug tikėtis. Man nė karto nepasisekė palaužti jo valios ar ją pajungti, o iš *clairvoyance*²⁴⁸ visai nieko neišėjo. Nesėkmių priežastį maniau esant pašlijusią jo sveikatą. Keli mėnesiai prieš mūsų pažintį daktarai jam buvo nustatę neabejotiną džiovaną. Apie artėjančią mirtį jis buvo įpratęs kalbėti ramiai, kaip apie neišvengiamą ir nevertą apgailestavimo dalyką.

Kai man galvoje kilo minėtas sumanymas, aš, suprantamas dalykas, pirmiausia prisiminiau Valdemarą. Žinodamas filosofinę jo dvasios tvirtybę, nebūgštavau, kad ims dvejoti, be to, Amerikoje jis neturėjo giminaičių, kurie būtų galėję spyriotis. Atvira aptariau su juo savo idėją ir nustebau pamatęs, kad jis gyvai susidomėjo. Sakau, nustebau, nes visuomet noriai dalyvaudamas mano bandymuose, jis tačiau nė sykio nepareiškė pritarius tokio pobūdžio veiklai. Jo liga buvo tokia, kad leido tiksliai apskaičiuoti, kuomet užklups mirtis, ir galiausiai mudu sutarėm, jog jis nedelsdamas pakvies mane,

²⁴⁸ Aiškiaregystės (*pranc.*).

kai gyventi jam liks - gydytojų paskaičiavimu - viena para.

Buvo praėję septyni mėnesiai nuo to laiko, kai gavau iš Valdemaro jo paties ranka rašytą raštelį:

Mielas P.

Prašau *nedelsiant* atvykti. D. ir F. vienu balsu tvirtina, jog aš neišgyvensięs ilgiau rytdienos vakaro, ir, mano supratimu, jie ne kažin kiek prašauna pro šalį.

Valdemaras

Laiškutį gavau praėjus pusvalandžiui po to, kai jis buvo parašytas, o po penkiolikos minučių jau stovėjau mirštančiojo kambaryje. Paskutinįsyk mačiau jį prieš dešimt dienų ir tiesiog pasibaisėjau - taip siaubingai jis buvo pasikeitęs per tokį trumpą laiką - veidas švino pilkumo, žvilgsnis išblėsesęs, kūnas taip sulysęs, kad įplyšo skruostikaulius aptempusi oda. Baisus kosulys. Pulsas vos apčiuopiamas. Tačiau jo kažkaip sugebėta išlaikyti proto aiškumą ir šiek tiek jėgų. Kalbėjo aiškiai, be niekieno pagalbos išgėrė raminaujų vaistų ir man įžengus į kambarį kažką žymėjosi bloknote. Jis sėdėjo pusiau gulom, apkamšytas pagalvėmis. Čia pat stovėjo gydytojai D. ir F.

Paspaudęs Valdemarui ranką, aš pasivadinau tuodu ponus į šalį ir smulkiai išklausinėjau juos apie ligonio sveikatą. Kairysis plautis jau aštuoniolika mėnesių buvo perpus sukalkėjęs ar sukembėjęs ir, suprantamas dalykas, visiškai netiko gyvybei palai-kyti. Dešiniojo plaučio viršutinė dalis – o gal ir jis visas – taip pat buvo sukalkėjusi, o apačia – tikra vienas ant kito lipančių tuberkuliozinių mazgelių raizgalynė. Vietomis plautis buvo prakiuręs, o vienas kraštas net suaugęs su šonkauliais. Tie pakitimai dešiniajame plautyje buvo ką tik atsiradę. Kalkėjimas plėtėsi nepaprastai sparčiai, dar prieš mėnesį jo nė žymės nebuvo matyti, o suaugimas pastebėtas vos prieš tris dienas. Be džiovos, gydytojai ligoniui įtarė aortos aneurizmą, tačiau galutinai tuo įsitikinti trukdė sukalkėjimas. Abudu gydytojai manė, kad ligonis mirs kitos dienos (sekmadienio) vidurnaktį. Dabar buvo šeštadienio vakaras, septinta valanda.

Atsitraukdami nuo lovos pokalbiui su manim, gydytojai atsisveikino su ligoniu, daugiau neke-tindami prie jo sugrįžti, bet nusileidę mano prašy-mams, sutiko prižiūrėti jį iki kitos dienos dešimtos vakaro.

Gydytojams pasišalinus, įsikalbėjau su Valdemaru apie sėlinančią mirtį ir ypač apie mano pasiūlytą

eksperimentą. Jis karštai ir netgi nekantriai patvirtino pasiryžęs dalyvauti bandyme ir primygtinai reikalavo pradėti nieko nelaukiant. Kambaryje, be mūsų, buvo dvi slaugės, vyras ir moteris, bet aš nesi-ryžau imtis to uždavinio neturėdamas patikimesnių už juos liudytojų, nes įvykiai galėjo pakrypti nenu- matyta linkme. Todėl jau buvau apsisprendęs atidėti bandymą iki kitos dienos maždaug dešimtos vakaro, kai netikėtai pasirodęs studentas medikas (ponas Teodoras L-lis), su kuriuo buvau šiek tiek pažįsta- mas, išgelbėjo mane iš sunkios padėties. Iš pradžių ketinau laukti gydytojų, bet teko pradėti anksčiau, pirmiausia todėl, kad ragino Valdemaras, o antra, buvau tikras, jog negalima delsti nė akimirkos, nes jis geso bežiūrint.

Ponas L-lis mano prašomas maloniai sutiko užsi- rašyti viską, kas čionai dėsies, ir būtent jo užrašais daugiausia paremtas mano pasakojimas, vienur sutrumpintas, kitur persakytas *verbatim*²⁴⁹.

Buvo jau be penkių minučių aštuonios, kai paė- miau ligonio ranką ir paprašiau jo pasakyti ponui L-liui kaip galima aiškiau, ar jis (Valdemaras), būda-

²⁴⁹ Pažodžiui (*lot.*).

mas tokioje padėtyje, neprieštarauja, kad su juo būtų atliktas mesmerizmo seansas.

Atsakė jis silpnu balsu, bet gana garsiai: „Taip, aš noriu, kad su manim būtų atliktas mesmerizmo seansas“, ir iškart pridūrė: „Bijau, kad jūs pernelyg ilgai delsiate“.

Kol jis šitaip šnekėjo, aš ėmiau rankomis daryti hipnotizuojančius judesius, žinodamas, kad jie stipriai jį veikia. Man pasirodė, kad užvaldžiau jį pirmuoju lengvu prisilietimu prie kaktos, bet paskui, kad ir kiek stengiausi, bandymo nepastūmėjau nė per nago juodymą iki pat vienuoliktos valandos, kuomet, kaip buvo žadėję, pasirodė gydytojai D. ir F. Keliais žodžiais paaiškinau, ką ketinu daryti, ir jie neprieštaravo, sakydami, kad ligonis jau merdi, tad negaišdamas laiko pratęsiau eksperimentą, bet dabar pakeičiau judesių kryptį ir ėmiau vedžioti rankas iš viršaus žemyn, išmeigęs žvilgsnį nelaimingamam tiesiai į dešinę akį.

Tuo metu pulso jau nebebuvo galima užčiuopti, alsavo Valdemaras gargėdamas, kartais su pusės minutės pertrūkiiais. Šitaip viskas be pasikeitimų tęsėsi ketvirtį valandos. Bet praėjus tam laikui iš mirštančiojo krūtinės išsiveržė gilus, bet natūralus atodūsis, gargimas liovėsi – kitaip sakant, jo nebe-

buvo girdėti; orą ligonis įkvėpdavo tokiais pat laiko tarpais. Galūnės buvo šaltos kaip ledas.

Be penkių minučių vienuoliktą pastebėjau pirmuosius požymius, neginčijamai liudijančius hipnotinę būklę.

Stiklinėse akyse radosi neramus, nuo *savęs* nukreiptas žvilgsnis, būdingas tik naktivaikštoms ir su niekuo nesupainiojamas.

Vikriai, keliais horizontaliais rankų judesiais aš priverčiau jį primerkti akis, o netrukus akys visiškai užsimerkė. Tačiau man to buvo negana, todėl įtempęs visas jėgas kuo smarkiausiai mostagavau rankomis, kol mirštančiojo sąnariai sustabarėjo; prieš tai buvau jį paguldęs kaip galima patogiau – kojos ištiestos, beveik tiesios ir rankos, šiek tiek atitrauktos nuo klubų. Galva mažumėlę pakelta.

Kol užbaigiau pasiruošimus, atėjo ir vidurnaktis, todėl paprašiau visus dalyvaujančius konstatuoti ligonio būklę. Kelissyk apžiūrėję, jie patikino, kad ligonis yra nugrimzdęs į gilų hipnotinį transą. Abu gydytojai buvo nepaprastai susidomėję. Daktaras D. iš karto nusprendė laukti ryto, o daktaras F. išėjo, pažadėjęs sugrįžti auštant, ponas L-lis ir slaugės pasiliko.

Palikome Valdemarą ramybėje ligi ketvirtos ryto, kuomet priėjau prie lovos ir radau jį visai tokį pat, kaip ir išeinant namo daktarui F., kitaip sakant, jis gulėjo nepakeitęs kūno padėties, pulsas neužčiuopiamas, kvėpavimas silpnas (matomas tik iš aprasojusio veidrodžio, prikišto prie lūpų), akys užmerktos kaip miegančio žmogaus, sąnariai sustingę ir šalti kaip marmuras. Bet, žinoma, tai dar nebuvo mirtis.

Priėjęs prie Valdemaro, aš atsainiai pavedžiojau delnu virš jo dešinės rankos, norėdamas, kad ji imtų sekti mano rankos judesius. Anksčiau šis bandymas su Valdemaru man niekuomet iki galo nepavykdavo, tad ir dabar kažin ko nesitikėjau, bet baisiai nustebeu, kai ranka klusniai, nors ir vangiai, pakilo ir nusekė paskui mano delną. Ryžausi pradėti pokalbį.

– Pone Valdemarai, – paklausiau, – ar jūs miegat?

Jis neatsakė, bet pamačiau, kaip virptelėjo lūpos, todėl dar ir dar sykį pakartojau savo klausimą. Po trečiojo karto jo kūnu perbėgo lengvas šiurpulys, akių vokai praplyšo, subolavo baltymai, lūpos krusitelėjo ir pro jas išsprūdo vos girdimas atsakymas:

– Taip, dabar miegu. Nežadinkite manęs! Leiskite numirti!

Tuomet iščiupinėjau jo kūną. Sąnariai tebebuvo sustingę. Dešinė ranka kaip ir pirma klusniai kartojo mano rankos judesius. Klausinėjau toliau.

- Ar jums skauda krūtinę, pone Valdemarai?

Atsakymą išgirdau iškart, tik dar tylesnį:

- Nieko neskauda - mirštu!

Nusprendžiau tam kartui palikti jį ramybėje ir nieko nesiėmiau iki ateinant daktarui F., kuris pasirodė prieš auštant ir baisiausiai stebėjosi, atradęs pacientą dar gyvą. Patikrinęs pulsą ir prikišęs prie burnos veidrodėlį, jis paprašė manęs tęsti. Aš paklausiau:

- Pone Valdemarai, ar jūs tebemiegate?

Atsakymo laukti vėl teko kelias minutes kaip ir pirmą kartą, atrodė, kad mirštantysis kaupia jam jėgas. Pakartojus ketvirtąkart, jis vos girdimai sukuždėjo:

- Taip, dabar miegu - mirštu.

Gydytojų nuomone, greičiau jų pageidavimu, buvo nuspręsta daugiau Valdemaro netrikdyti, kol užklups mirtis, kurios, visų manymu, reikėjo laukti po kelių minučių. Bet aš ryžausi dar kartą jį prašenkinti ir pakartojau ankstesnį klausimą.

Mirštančiojo veido išraiška smarkiai pasikeitė. Akys iš lėto prasivėrė, vyzdžiai užvirto aukštyne,

oda nusidažė lavonišku atšėšėliu, greičiau popie-
riaus, nei pergamento spalvos, skaistus džiovininko
raudonis, nutvieskęs skruostus, kaipmat užgeso.
Sakau užgeso, nes pamatęs blykštančius skruostus
pagalvojau apie žvakę, užpučiamą vienu kvėptelė-
jimu. Viršutinė lūpa užsirietė, apnuogindama ligi tol
paslėptus dantis, apatinis žandikaulis garsiai trakš-
telėjęs atvipo, atverdamas plačiai pražiotą burną
su ištinusiu ir pajuodavusiu liežuvium. Manau, kad
kambarėje susirinkusiems žmonėms mirties guolio
košmarai buvo ne pirmiena, bet tą akimirką Valde-
maras atrodė taip kraupiai, kad visi nejučia ženg-
telėjo atatupsti nuo lovos.

Jaučiu pasiekęs tokią pasakojimo vietą, kuomet
skaitytojas nieku gyvu nenorės manim patikėti. Bet
mano reikalas – dėstyti toliau.

Valdemaras dabar nerodė nė menkiausių gyvybės
požymių; palaikę jį mirusiu, mes norėjome palikti
velionį slaugėms, kai staiga jo liežuvis padūkusiai
sutirtėjo. Tai tęsėsi maždaug minutę. Paskui pro pra-
virus ir nejudančius žandikaulius išsiveržė balsas –
būčiau beprotis, jei imčiausi jį nupasakoti. Žinoma,
galima rasti vieną kitą žodį jam apibūdinti, tarkim,
balsas buvo kimus, trūkčiojantis ir duslus, bet vel-
tui mėginčiau perteikti jo šiurpumą vien todėl, kad

žmogaus ausis dar nieko panašaus nebuvo girdėjusi. Tuomet man atrodė, ir dabar taip atrodo, kad būtų buvę galima dvejopai nusakyti to garso intonaciją bei duoti šokią tokį supratimą apie nežemišką jo kilmę. Pirmiausia įspūdis buvo toks, kad balsas mūsų klausą – bent jau mano – pasiekia iš didžiausios tolybės ar iš gelmingų požemių. Antra (bijau, kad daugelis neištengs manęs suprasti), girdėdamas jį, jaučiausi taip, lyg lytėčiau kažkokią gličią, drebučių pavidalo masę.

Kalbu apie „garsą“ ir „balsą“. Noriu paaiškinti, kad garsai buvo tariami su stebėtinu ir net bauginančiu aiškumu. Valdemaras prabilo, matyt, atsakydamas į klausimą, duotą prieš kelias minutes. Jei pamenate, paklausiau, ar jis tebemiega. Dabar jis tarė:

- Taip... ne... aš *miegojau*... dabar... dabar aš miręs.

Nė vienas iš mūsų, buvusių kambaryje, nė nebandė užgniaužti, ar vėliau neigti, kraują stingdančio siaubo, kurį įvarė tuo balsu ištarti keli žodžiai. Ponas L-lis nualpo. Slaugės tą pat akimirką išėjo iš kambario ir jų daugiau negalėjome prisiprašyti. Apie man sukilusius jausmus nė nemėginsiu pasakoti skaitytojams. Beveik valandą plušome tylo-

mis, gaivindami poną L-lį. Kuomet jis atsipeikėjo, vėl ėmėmės Valdemaro.

Valdemaro būseną niekuo nepasikeitė ir liko tokia, kokią nupasakojau, tik dabar jau ir veidrodis nepadėjo aptikti alsavimo. Bandytas paimti iš rankos kraują nepavyko. Mano valiai nepakluso ir jo ranka. Hipnotinę įtaką rodė vien liežuvis, kuris imdavo plastėti po kiekvieno mano klausimo. Atrodė, kad jis kiek įmanydamas stengiasi atsakyti, bet pristinga jėgų. Veltui jį bandė šnekinti kiti, jis atsiliepėdavo tik į mano žodžius, nors ir bandžiau užmegzti hipnotinį ryšį tarp jo ir kitų dalyvaujančių.

Dabar esu papasakojęs viską apie tuometinę miegančiojo būseną. Susiradome kitas slauges, ir dešimtą valandą aš išėjau, lydimas abiejų gydytojų ir pono L-lio.

Po pietų vėl sugrįžome prie paciento. Atradome jį kaip ir buvome palikę. Ėmėme ginčytis, ar turime teisę ir ar verta jį žadinti, bet greitai sutarėme, jog nieko gera iš to neišeis. Buvo aišku, kad mirtį (arba tai, ką vadiname mirtimi) tuo tarpu pavyko atitolinti hipnoze. Todėl niekas neabejojo, kad dabar pažadinus Valdemarą, jam tai reikštų žaibišką arba greitą baigtį.

Nuo anos dienos iki praėjusios savaitės pabaigos – *beveik septynis mėnesius* – mes kasdien lankėme Valdemarą jo namuose, kartais lydimi medikų ar šiaip draugų. Per visą tą laiką jo būklė ir išvaizda buvo tokie, kaip aš pasakojau.

Pagaliau penktadienį mes nusprendėme jį pažadinti ar bent jau pabandyti, ir būtent šitas (turbūt) nevykęs eksperimentas sukėlė tiek šnekų – šnekų, kurių negaliu vadinti kitaip, kaip liežuvių nešiojimu.

Norėdamas pažadinti Valdemarą iš hipnotinio transo, atlikau rankomis kelis įprastinius judesius. Bet iš pradžių mano pastangos ėjo perniek. Pirmas pabudimo ženklas buvo šiek tiek nusileidusi akies rainelė. Mes pamatėme, kaip vyzdžiui nusileidus plūstelėjo (iš po vokų) pūlingos geltonos išskyros, bjauriai aštraus ir atstumiančio kvapo.

Man buvo pasiūlyta vėl mėginti užvaldyti paciento ranką. Iš to nieko neišėjo. Tuomet daktaras paprašė manęs jam duoti kokį nors klausimą. Taip ir padariau.

– Pone Valdemarai, ar galit paaiškinti, ką jaučiate ar ko pageidaujate?

Tą pat akimirką skruostus vėl nutvieskė raudonis, liežuojis sukirbėjo, ėmė plakte plaktis burnoje (nors

žandikauliai ir lūpos tebebuvo sustingę), ir pagaliau išgirdome balsą, apie kurį pasakojau:

- Dėl Dievo meilės! Greičiau! Greičiau! Užmigdykite mane! Arba greičiau! Pažadinkite mane! Greičiau! *Sakau jums, kad aš miręs!*

Man pakirto kojas ir akimirksnį sutrikau, nežinodamas, kaip toliau elgtis. Paskui pabandžiau jį vėl užmigdyti, tačiau mano valia jau buvo nusilpusi, tad atsisakęs to sumanymo ėmiausi energingai jį žadinti. Netrukus pastebėjau, kad man pradeda sektis - bent jau atrodė, kad viskas pavyks - ir esu tikras, kad visi manė netrukus išvysią prabudusį ligonį.

Tačiau tam vaizdai, kurį pamatėme, nebuvo pasiruošusi nė viena žmogiška būtybė.

Kol aš įnirtingai mojavau rankomis, girdėdamas nuo nelaimingojo liežuvio - ne lūpų - *besiveržiantį* riksmą „miręs! miręs!“, visas jo kūnas staiga - per kokią minutę, o gal dar greičiau - suzmeko, suskydo, *sutrūnijo* po mano rankomis. Prieš mūsų akis lovoje gulėjo pusiau skysti, klaikūs puvėsiai.

AMONTILJADO STATINAITĖ

Daugybę Fortunato padarytų nuoskaudų kantriai pakėliau, bet kai jis išdrįso mane įžeisti, prisiekiau atkeršyti. Jūs, taip gerai pažįstantys mano būdą, be abejo, nemanote, kad šį savo grasinimą pasakiau garsiai. *Ateis laikas*, ir aš jam atkeršysiu – buvau tvirtai nusprendęs; taip tvirtai, kad apie riziką nė negalvojau. Aš privalau ne tik nubausti, bet nubausti taip, kad pats likčiau nenubaustas. Įžeidėjui nebus atkeršyta, jeigu pats keršytojas susilauks bausmės. Nebus atkeršyta ir tada, jeigu įžeidėjas nesužinos, kas jam atkeršijo.

Savaime suprantama, kad nei žodžiais, nei veiksmais aš nesuteikiau Fortunatui progos suabejoti mano nuoširdumu. Kaip ir anksčiau, aš jam šypsojau akių akyse, ir jis nė neįtarė, kad *dabar* šypsojau, žiūrėdamas į jį kaip į auką.

Šitas Fortunatas garsėjo viena silpnybe, nors visais kitais atžvilgiais tai buvo pagarbos vertas žmogus, kurio reikėjo prisibijoti. Jis didžiavosi esąs geras vyno žinovas. Iš tiesų retas italas nusimano

apie vynus. Dažniausiai jie dedasi entuziastais, kai jiems reikia – norėdami apgauti anglų ir austrų milijonierius. Senovines brangenybes ir paveikslus Fortunatas, kaip ir kiti jo tėvynainiai, vertino diletantiškai, bet apie senus vynus tikrai nusimanė. Tiesa, šioje srityje mane jis nedaug pranoko, aš taip pat buvau gerai susipažinęs su itališkais vynais ir nepraleisdavau progos jų nenusipirkęs.

Vieną vakarą, jau beveik sutemus, per patį karnavalo kvaitulį, sutikau savąjį bičiulį. Fortunatas pasveikino mane perdėtai nuoširdžiai, nes buvo gerokai įgėręs. Jis vilkėjo margu juokdario kostiumu. Dryžuotas triko buvo standžiai aptempęs jo kūną, o ant galvos buvo užmauta smaili kepurė su skambalėliais. Taip apsidžiaugiau jį sutikęs, jog ilgai ilgai spaudžiau jam ranką.

Paskui tariau:

– Brangusis Fortunatai, kaip gerai, kad tave sutikau. Nuostabiai šiandien atrodo. Tu žinai, gavau statinaitę vyno. Sako, kad amontiljadas, bet aš abejoju.

– Ką? – nusistebėjo jis. – Amontiljadas? Visą statinaitę? Negali būti! Ir dar pačiame karnavalo įkarštyje!

- Pats tuo abejoju, - atsakiau, - bet buvau toks kvailas, jog sumokėjau kaip už amontiljadą, nė nepasitaręs su tavimi. Tavęs niekur negalėjau surasti, o bijojau praleisti progą.

- Amontiljadas!

- Kažin.

- Amontiljadas!

- Norėčiau tuo įsitikinti.

- Amontiljadas!

- Kadangi tu esi užsiėmęs, einu pas Lukreciją. Jeigu yra žmogus, nusimanantis šioje srityje, tai tik Lukrecijus. Jis man pasakys...

- Lukrecijus neatskiria amontiljado nuo chereso.

- Ir vis dėlto atsiranda kvailių, kurie tvirtina, kad jo skonis gali rungtyniauti su tavuoju.

- Tai eime.

- Kur?

- Į tavo rūsius.

- Ne, drauguži. Aš negaliu piktnaudžiauti tavo gerumu. Matau, kad esi pakviestas. Lukrecijus...

- Nesu niekur pakviestas, eime.

- Ne, drauguži. Gal ir nepakviestas, bet, kaip matau, esi smarkiai persišaldęs. Rūsiuose nepakenčiamai drėgna. Sienos ten apsitraukusios salietra.

- Vis tiek einam. Ką tas peršalimas! Amontiljadas! Na ir apmovė tave. O Lukrecijus tai neatskiria chereso nuo amontiljado.

Taip sakydamas Fortunatas paėmė mane už parankės, ir aš jam nusileidau. Prisidengiau veidą juoda šilko kauke, stipriau susisupau į ilgą apsiaustą ir kartu su juo nuskubėjau į savo rūmus.

Namie nebuvo nė vieno tarno. Visi buvo išsprukę į karnavalo linksmybes. Aš jiems buvau sakęs, kad negrišiu iki ryto, ir griežtai liepiau niekur nepasi-traukti iš namų. Puikiai žinojau, kad po tokio paliepimo jie visi iki vieno tučtuojau pranyks, vos tik aš atsuksiu jiems nugarą.

Išėmiau iš kandeliabro du deglus ir, padavęs vieną Fortunatui, nuvedžiau jį per daugybę kambarių į skliautuotą koridorių, iš kur galima nusileisti į rūsius. Ėmiau lipti ilgais įvijais laiptais, liepęs jam atsargiai sekti paskui mane. Pagaliau mudu priėjome laiptų galą ir sustojome ant drėgnų grindų Montezorų šeimos katakombose.

Mano draugo eisena buvo netvirta, ir jo kepurės skambalėliai kas žingsnis skambčiojo.

- Kur statinaitė? - prašneko jis.

- Ten toliau, - atsakiau. - Bet žvilgtelėk į baltus voratinklius, žvilgančius ant požemio sienų.

Jis atsigrėžė ir pažiūrėjo į mane blausiomis, girto svaigulio rūko aptrauktomis akimis.

- Salietra? - paklausė jis pagaliau.

- Salietra, - patvirtinau aš. - Ar seniai turi kosulį?

- Kcho, kcho, kcho! Kcho, kcho, kcho! Kcho, kcho, kcho!

Mano vargšas draugas taip užsikosėjo, jog keletą minučių nieko negalėjo atsakyti.

- Tai menkniekis, - pasakė jis pagaliau.

- Na, grįžkim atgal, - pasakiau ryžtingai. - Tavo sveikata per daug brangi. Esi turtingas, gerbiamas, mylimas, tavimi visi žavisi. Esi laimingas, kaip ir aš kadaise buvau. Tavęs daug kas pasigestų. Man visai kas kita. Grįžkime. Dar susirgsi, o aš nenoriu už tai atsakyti. Be to, yra Lukrecijus...

- Liaukis! - sušuko jis. - Kosulys - grynai niekai. Nieko man neatsitiks. Nuo kosulio nemirsiu.

- Žinoma, žinoma, - aš pasakiau, - iš tikrųjų nenorėjau be reikalo tavęs bauginti, bet tau reikia būti atsargiam. Štai šito medoko gurkšnelis apsaugos mus nuo drėgmės.

Tai sakydamas, paėmiau vieną butelį iš ilgos eilės jo draugų, gulinčių pelėsiuose, ir numušiau kaklelį.

- Išgerk, - pasakiau, duodamas jam vyną.

Jis pakėlė butelį prie lūpų, šnairomis dirstelėjo į mane ir, kiek padelsęs, linktelėjo man draugiškai, net skambalėliai suskambėjo.

- Geriu, - prabilo jis, - už tuos, kurie palaidoti čia aplink mus.

- O aš - už ilgą tavo gyvenimą.

Jis vėl paėmė mane už parankės, ir mes nuėjome toliau.

- Labai erdvūs požemiai, - tarė jis.

- Montezorų giminė, - atsakiau, - buvo garsi ir plati.

- Užmiršau, koks jūsų herbas?

- Didelė auksinė žmogaus pėda žydrame lauke. Ji traiško besirangančią gyvatę, kuri suleidusi dantis į kulną.

- O devizas?

- *Nemo me impune lacessit*²⁵⁰.

- Neblogai! - pasakė jis.

Jo akys blizgėjo nuo išgerto vyno, o skambalėliai žvangėjo. Medokas įkaitino ir mano vaizduotę. Mesėjome pro ilgas skeletų rietuves, tarp kurių buvo įsimaišę statinaičių ir didelių statinių, į pačias tolimiausias katakombų slapytnes. Aš vėl stabtelėjau ir

²⁵⁰ Niekas, mane įžeidęs, neliks nenubaustas (*lot.*)^{P1}.

ši kartą išdrįsau paimti Fortunatą už rankos aukščiau alkūnės.

- Matai, - tariau, - salietros vis daugiau. Ji nukarusi nuo skliautų kaip samanos. Mes dabar esame po pačia upės vaga. Prasismelkęs vanduo laša ant kaulų. Ne, grįžkime atgal, kol ne vėlu. Tavo kosulys...

- Tai niekis, - atsakė jis, - eime toliau. Bet pirmiau dar gurkšnelį medoko.

Numušiau kaklelį ir padaviau jam degravo butelį. Jis išgėrė vyną vienu mauku. Jo akys klaikiai sužibo. Jis nusijuokė ir kažkaip keistai sviedė butelį aukštyn.

Žiūrėjau į jį nustebeš. Jis pakartojo šį keistą mostą.

- Nesupranti? - paklausė jis.

- Ne, - atsakiau aš.

- Tai tu nepriklausai brolijai?

- Kokiai?

- Nesi masonas?^{P2}

- O, taip, - atsakiau aš, - taip, taip.

- Tu masonas? Negali būti!

- Taip, masonas, - atsakiau.

- Ženklą, - tarė jis, - parodyk ženklą.

- Štai, - atsakiau, išsitraukdamas iš po apsiausto mūrininko mentę.

- Juokauji, - sušuko Fortunatas, pasitraukdamas nuo manęs keletą žingsnių. - Bet eikime toliau, prie amontiljado.

- Tebūnie taip, - pasakiau, slėpdamas įrankį po apsiaustu ir vėl leisdamas jam paimti mane už parankės. Jis sunkiai atsirėmė į mane. Mesėjome tolyn ieškodami amontiljado. Pralindome pro žemas arkas, nusileidome laiptais,ėjome vėl tolyn, vėl leidomės laiptais ir atsidūrėme kriptoje, kur oras buvo toks troškus, jog mūsų deglai jau nebe liepsnojo, o tik ruseno.

Tolimiausiam kriptos kampe buvo įėjimas į kitą, mažesnę kriptą. Jos pasieniais, nuo žemės iki pat skliautuotų lubų, buvo sukrauti žmonių kaulai, kaip didelėse Paryžiaus katakombose^{P3}. Prie trijų antrosios kriptos sienų šie papuošalai dar buvo išlikę. Nuo ketvirtosios sienos kaulai buvo nuversti ir gulėjo sujaukti ant žemės, vienoje vietoje sudarydami didoką krūvą. Taigi ši siena buvo likusi tuščia, ir joje mes pamatėme dar vieną kriptą ar nišą, kokių keturių pėdų gilumo, trijų pėdų pločio ir šešių ar septynių pėdų aukščio. Niša, matyt, neturėjo jokios paskirties, tai buvo paprasčiausias tarpas tarp dviejų milžiniškų stulpų, kurie rėmė kata-

kombų lubas, o užpakalinė jos siena buvo masyvus granito mūras.

Veltui Fortunatas, pakėlęs aukštyn vos rusenanti deglą, bandė išvelgti nišos gilumą. Šviesa buvo per daug silpna, ir mes negalėjome matyti galinės nišos sienos.

- Eik toliau, - tariau. - Ten amontiljadas. O Lukrecijus... tai...

- Jis neišmanėlis, - pertraukė mano bičiulis, žengdamas netvirtu žingsniu toliau. Aš sekiau įkandin. Dar žingsnis - ir jis priėjo nišos galą. Pamatęs, kad kelią užtvėrė uola, jis sustojo, kvailai suglumęs. Užteko akimirksnio, ir aš jį prikausčiau prie granito sienos. Joje buvo horizontaliai įmūrytos dvi geležinės įkabos, maždaug per dvi pėdas viena nuo kitos. Prie vienos kabojo trumpa grandinė, prie kitos - spyna. Per kelias sekundes apjuosiau grandine jo liemenį ir užrakinau. Jis buvo taip apstulbęs, jog visai nesi-priešino. Išėmęs raktą iš spynos, atsitraukiau atgal ir išėjau iš nišos.

- Pabrauk ranka per sieną, - tariau jam. - Neįmanoma nejausti salietros. Iš tiesų čia *labai* drėgna. Dar kartą *maldauju* tave grįžti. Ne? Tada aš privers-tas tave palikti. Tik pirmiau leisk man padaryti tas menkas paslaugas, kurios yra mano galioje.

- Amontiljadas! - sušuko mano bičiulis, vis dar neatsigaudamas nuo apstulbimo.

- Taip, - atsakiau aš, - amontiljadas.

Tardamas šiuos žodžius, pasilenkiau virš minėtosios kaulų krūvos. Nužėręs kaulus į šalį, po jais radau gerą šūsnį tašytų akmenų ir kalkių skiedinio. Šiomis medžiagomis, pasinaudodamas mente, ėmiau skubiai mūryti nišos angą.

Dar nespėjęs sudėti apatinės akmenų eilės, pastebėjau, kad Fortunatas beveik visiškai išsiblaivė. Staiga iš nišos gilumos pasigirdo gūdus graudulingas šūktelėjimas. Tai jau *nebuvo* girto žmogaus šauksmas. Paskui stoji ilga, atkakli tylą. Suklojau antrą eilę, ir trečią, ir ketvirtą; tada pasigirdo įnirtingas grandinės žvangesys. Šis triukšmas tęsėsi keletą minučių, ir aš, norėdamas geriau įsiklausyti ir pajusti didesnę malonumą, nutraukiau darbą ir atsisėdau ant kaulų krūvos. Kai žvangesys nutilo, vėl paėmiau mentę ir be jokių trukdymų užbaigiau penktą, šeštą ir septintą eilę. Dabar siena jau beveik siekė man krūtinę. Vėl nutraukiau darbą ir iškėlęs virš sienos deglą nukreipiau jo blausius spindulius į viduje esančią figūrą.

Iš prirakintojo gerklės pasigirdo garsūs ir šaižūs pratisi riksmi, kurie, rodėsi, nubloškė mane atgal.

Akimirką susvyravau, suvirpėjau. Ištraukiau iš makšties rapyrą ir ėmiau badyti ja nišą, bet, valandėlę pagalvojęs, vėl atgavau ramybę. Prispaudžiau ranką prie masyvių katakombos sienų ir pajutau gilų pasitenkinimą. Vėl priėjau prie savo sienos. Aš atsakinėjau į jo šūkavimus, kartoju juos it aidas, tik daug garsiau, smarkiau, ir jį nustelbiau. Taip dariau tol, kol jo šauksmai aptilo.

Jau buvo vidurnaktis, ir mano darbas artėjo prie pabaigos. Sumūrijau aštuntą, devintą ir dešimtą eilę. Beveik baigiau paskutinę, vienuoliktą; teliko neįmūrytas vienas akmuo. Vos vos jį pakėliau; beveik iki pusės ištūmiau į paskirtą vietą. Bet tuo metu iš nišos pasigirdo tylus juokas, nuo kurio man pasišiaušė plaukai. Paskui suskambėjo liūdnas balsas. Sunku buvo pažinti, kad kalbėjo kilmingasis Fortunatas. Tas balsas sakė:

- Cha cha cha! Chi chi chi! Nuostabus pokštas, iš tikrųjų – puiki išdaiga. Mes smagiai iš to pasijuoksime sugrįžę į rūmus – chi chi chi! – prie taurės vyno – chi chi chi!

- Amontiljado! – atsiliepiu aš.

- Chi chi chi! Chi chi chi! Taip, amontiljado. Bet ar jau ne vėlu? Ar nelaukia mūsų rūmuose svečiai ir sinjora Fortunato? Eime.

- Gerai, - tariau, - eime!
- *Dèl Dievo meilès, Montezorai!*
- Taip, - atsakiau, - dèl Dievo meilès!

Tačiau į šiuos žodžius veltui laukiau atsakymo. Netekau kantrybės. Garsiai sušukau:

- Fortunatai!

Jokio atsakymo. Vėl sušukau.

- Fortunatai!

Atsakymo nebuvo. Įkišau deglą pro dar neužmūrytą angą ir įmečiau vidun. Man atsiliepė tik skambalėlių žvangesys. Širdyje pajutau silpnumą - tai, žinoma, dėl katakombų drėgmės. Paskubėjau užbaigti darbą. Įstūmiau paskutinį akmenį į vietą ir užkrėčiau kalkėmis. Prie naujosios sienos vėl sukroviau tuos pačius kaulus. Ir jau pusę šimtmečio jų niekas nėra palietęs. *In pace requiescat!*²⁵¹

²⁵¹ Ilsėkis ramybėje! (*lot.*).

VARLIŪKŠTIS

Niekada nesu sutikęs tokio pokštų mėgėjo, kaip šis karalius^{P1}. Atrodė, jis vien tik tam ir gyvena. Papasakoti įdomią juokingą istoriją, gerai ją papasakoti – buvo tikriausias kelias pelnyti jo palankumą. Taip jau pasitaikė, kad visi septyni jo ministrai garsėjo kaip gabūs juokdariai. Visi jie buvo panašūs į karalių: augaloti, apkūnūs, nutukę, ir visi – neprilygstami juokdariai. Ar žmonės tunka nuo pokštų, ar pats nutukimas kažkaip nuteikia pokštauti, šito aš taip ir nenustačiau; bet visai tikras dalykas, kad liesas juokdarys yra *rara avis in terris*²⁵².

Karalius per daug nekvaršino sau galvos dėl sąmojo subtilumo, arba, kaip jis sakydavo, „dvasios“. Valdovas ypač žavėjosi lėkštais pokštais ir dažnai dėl lėkštumo pakęsdavo ilgumą. Per didelis įmantrumas jį vargino. Rablė *Gargantiua* jis vertino labiau už Voltero *Zadigą*, ir apskritai juokingos išdaigos kur kas labiau atitiko jo skonį, negu sąmojai.

²⁵² Retas paukštis šioje žemėje (*lot.*).

Tais laikais, kuriais vyksta mano pasakojimo veiksmas, juokdariai profesionalai valdovų dvaruose dar nebuvo išnykę. Kai kurios žemyno didelių valstybių „galvos“ dar laikė rūmų juokdarius margais drabužiais ir skambalėliais aptaisytomis kepuraitėmis; už trupinius nuo karaliaus stalo jie turėjo būti visuomet pasiruošę pažerti kandų sąmojį.

Ir mūsų karalius, suprantama, laikė savo „kvailį“. Mat jam reikėjo kvailybės – jau vien tam, kad atsvertų varginančią septynių ministrų išmintį ir, suprantama, savo paties išmintį.

Tačiau jo kvailys, arba juokdarys profesionalas, nebuvo *vien* tik kvailys. Karaliaus akyse jis turėjo trigubą vertę, kadangi dar buvo neūžauga ir luošys. Tais laikais neūžaugos valdovų dvaruose buvo tokie pat dažni, kaip ir juokdariai; ir daugeliui karalių būtų buvę sunku leisti dienas (o jos dvaruose ilgesnės negu kur kitur) be juokdario, *su kuriuo* galima būtų kartu pasijuokti, ir neūžaugos, *iš kurio* galima būtų pasijuokti. Bet, kaip jau esu pastebėjęs, devyniasdešimt devyniais atvejais iš šimto juokdariai būna nutukę, pilvoti ir nepaslankūs – taigi mūsų karalius buvo labai patenkintas, kad jo Varliūkštis (tokia buvo juokdario pravardė) – trigubas lobis viename asmenyje.

Nėra abejonės, jog „Varliūkščio“ vardą jam davė ne krikšto tėvai, o septyni ministrai, vieningai nutarę taip jį pavadinti, kadangi juokdarys nemokėjo vaikščioti kaip visi žmonės. Iš tiesų Varliūkštis judėjo kažkaip strykčiodamas – lyg pašokomis, lyg repečkomis; tokia jo eisena teikė begalinį pasitenkinimą ir, žinoma, paguodą karaliui, išpurtusio veido pilvūzui, kurį visas dvaras laikė nuostabiu gražuoliu.

Nors Varliūkščičiui keverzinti žeme ar grindimis suluošintomis kojomis buvo nepaprastai sunku, tačiau stebėtina raumenų jėga, kurią gamta, tarsi kompensuodama apatinių galūnių silpnumą, suteikė jo rankoms, leido jam rodyti daugybę vikrumo stebuklų, ypač tada, kai reikėdavo lipti aukštyn – medžiais ar virvėmis. Kai jis taip karstydavosi, būdavo daug panašesnis į voverę arba beždžioniuką, negu į varlę.

Negaliu tiksliai pasakyti, iš kur Varliūkštis buvo kilęs. Jo gimtinė – kažkokia barbariška šalis, apie kurią niekas nebuvo girdėjęs, esanti labai toli nuo karaliaus dvaro. Varliūkštį ir dar vieną jauną mergaitę, beveik tokią pat neūžaugą kaip ir jis (bet nuostabiai proporcingai sudėtą ir puikią šokėją), vienas nenugalimų karaliaus generolų prievarta išplėšė iš gimtųjų namų kaimyniniame krašte ir pasiuntė valdovui kaip dovaną.

Nėra ko stebėtis, kad tokiomis aplinkybėmis tarp abiejų mažųjų belaisvių užsimezgė artima draugystė. Labai greitai jie tapo nuoširdžiais bičiuliais. Varliūkštis, nors ir prikrėsdavo daugybę pokštų, nebuvo populiarus ir negalėjo Tripetai padėti; bet jinai dėl savo grakštumo ir nuostabaus grožio (kad ir neūžauga) buvo visų mylima, žmonės ja žavėjosi; tad ji darė visiems nemažą įtaką ir kiekvienu pasitaikiusiu atveju užstodavo Varliūkštį.

Kartą, neprisimenu kokio svarbaus valstybinio įvykio proga, karalius liepė surengti kaukių balių, o jei dvare buvo rengiamas kaukių balius ar kokia panaši pramoga, tuomet būtinai tekdavo ir Varliūkščiu, ir Tripetai parodyti savo sugebėjimus. Varliūkštis buvo ypač išradingas rengiant karnavalinius žaidimus, kuriant naujas kaukes, siuvant kostiumus, ir be jo pagalbos niekas neišsiversdavo.

Vakaras, skirtas šiai *fête*²⁵³, atėjo. Tripetai prižiūrint, didinga salė buvo išdailinta visokiausiais papuošalais, kurie turėjo suteikti *éclat*²⁵⁴ kaukių baliui. Dvarą apėmė laukimo karštinė. Visi jau iš anksto žinojo, kokiais kostiumais jie apsirengs ir

²⁵³ Šventei (*pranc.*).

²⁵⁴ Spindesį (*pranc.*).

ką vaizduos. Daugelis dvariškių prieš savaitę ar net prieš mėnesį išsirinko vaidmenis; visi buvo tvirtai apsisprendę, išskyrus karalių ir jo septynis ministrus. Ko *jie* delšė, aš nežinau – nebent tyčia, bet tikriausiai tokiems storuliams buvo tiesiog sunku ką pritaikyti. Šiaip ar taip, laikas bėgo; pagaliau, nerasdami kitos išeities, jie pasikvietė Tripetą ir Varliūkštį.

Kai abu mažieji draugai atėjo karaliaus šaukiami, rado jį gurkšnojančią vyną drauge su septyniais savo ministrų kabineto nariais; bet valdovas, pasirodo, buvo labai blogai nusiteikęs. Jis žinojo, kad Varliūkštis nemėgsta vyno – vynas vargšą luošį veddavo į pamišimą, o pamišimas anaip tol nėra malonus. Bet karaliui patiko pokštai, todėl jam smagu buvo versti Varliūkštį gerti ir (kaip jis sakydavo) „linksmintis“.

– Eikš, Varliūkšti, – tarė jis, kai juokdarys ir jo draugė įėjo į kambarį. – Išgerk taure už čia nesančius tavo draugus (Varliūkštis atsiduso) ir pagelbėk mums savo išradingumu. Mums reikalingi vaidmenys, charakteringi vaidmenys, supranti, kažkas nauja, nebūta. Įgriso vis tas pats. Na, išgerk! Vynas praskaidrins tau smegenis.

Varliūkštis bandė, kaip visuomet, atsakyti koku sąmoju į šį karaliaus palankų mostą, bet tai pasirodė

jam per daug sunkus uždavinyš. Kaip tyčia tąkart buvo neūžaugos gimimo diena ir paliepimas gerti į čia „nesančių draugų“ sveikata išspaudė vargšui ašaras. Gausūs kartūs lašai lašėjo į taurę, kai Varliūkštis klusniai paėmė ją iš tirono rankų.

- A! Cha cha cha! - kvatojo šis, kai nykštukas nenoromis ištuštino taurę. - Matai, ką gali padaryti gero vyno stiklas! Žiūrėk, tavo akys jau žiba!

Vargšelis! Jo akys veikiau *žaižaravo*, o ne žibėjo, nes vynas paveikė jo jautrias smegenis ne tik stipriai, bet ir staigiai. Jis nervingai pastatė taurę ant stalo ir peržvelgė visą draugiją paklaikusiomis akimis. Visus, atrode, nepaprastai pralinksmino toks vykęs karaliaus „*pokštas*“.

- O dabar prie reikalo, - tarė ministras pirmininkas, aptukęs dručkis.

- Taip, - patvirtino karalius, - padėk mums, Varliūkšti. Vaidmenų, mano brangusis, mums visiems stinga charakteringų vaidmenų - cha cha cha! - ir kadangi jis tikrai manė iškrėtęs smagų pokštą, jam choru pritarė visos septynetas.

Varliūkštis taip pat nusijuokė, tačiau trumpai ir kažkaip beprasmiškai.

- Na, na, - nekantravo karalius, - argi tau niekas neateina į galvą?

- Aš stengiuosi sugalvoti ką nors *nauja*, - atsakė nykštukas išsiblaškęs, nes buvo visai apsvaigęs nuo vyno.

- Stengiesi! - piktai suriko tironas. - Ką *tai* reiškia? A-a, suprantu. Tai nelinksma ir norisi daugiau vyno. Še, gerk! - ir pripildęs sklidinai antrą taure padavė luošiuui, kuris įbedė į ją akis, sunkiai alsuodamas.

- Gerk, sakau tau, - šaukė pabaisa, - arba nešdinkis po velnių...

Nykštukas delšė. Karalius iš įniršio paraudo kaip vėžys. Dvariškiai kvailai šypsojosi. Tripeta, išblyškusi it lavonas, priėjo prie valdovo krėslo ir parpuolusi prieš jį ant kelių maldavo pasigailėti jos draugo.

Valandėlę tironas žiūrėjo į ją apstulbęs dėl tokio akiplėšiškumo. Atrodė, jis nebežinojo, nė ką daryti ar sakyti - kaip geriau išlieti savo pasipiktinimą. Pagaliau, netardamas nė žodžio, smarkiai atstūmė ją nuo savęs ir šliūkstelėjo vyną iš sklidinios taurės jai į veidą.

Vargšė mergaitė šiaip taip atsikėlė ir nedrįsdama atsidusti vėl grįžo į savo vietą stalo gale.

Gal pusę minutės viešpatavo tokia mirtina tyla, kad galėjai išgirsti krintant lapą arba plunksnelę. Ją sudrumstė tykus, tačiau *gergždžiantis* ir prati-

sas garsas, panašus į dantų griežimą, kuris, atrodo, sklido vienu metu iš visų kambario kampų.

- Kokį... kokį... *kokį* triukšmą tu čia dabar keli! - paklausė karalius, su įtūžiu atsigręždamas į neūžaugą.

Apsvaigimas Varliūkščiui buvo, matyt, jau beveik praėjęs, kadangi jis ramiai, drąsiai pažvelgė tironui į veidą ir riktelėjo:

- Aš... aš? Argi tai aš?

- Garsas, atrodo, sklido iš lauko, - įsiterpė vienas dvariškių. - Aš manau, tai papūga už lango galando snapą į narvelio virbus.

- Gali būti, - atsakė valdovas, tarsi nuramintas tokios prielaidos, - bet galėčiau prisiekti riterio garbe, jog tai šis valkata griežė dantimis.

Išgirdęs šiuos žodžius, neūžauga nusijuokė (karalius per daug mėgo pokštus, kad pyktų dėl kieno nors juoko), parodydamas eilę didelių, stiprių ir bjaurių dantų. Maža to, jis pareiškė noriai sutinkąs gerti tiek vyno, kiek jam bus pasiūlyta. Valdovas nusiramino. Išgėręs antrą taurę ir šįkart beveik neapsvaigęs, Varliūkštis tuojau ėmėsi entuziastingai svarstyti kaukių baliaus planus.

- Negalėčiau jums pasakyti, koks čia ryšys, - tarė jis visai ramiai, tarsi nė nebūtų ragavęs vyno, -

bet *po to*, kai jūsų didenybė sudavėte mergaitei ir šliūkštelėjote jai į veidą vyną – *kaip tik po to*, kai jūsų didenybė tai padarėte ir kai papūga už lango sukėlė tą keistą triukšmą – aš prisiminiau nuostabią pramogą – žaidimą, paplitusį mano tėvynėje – tokį dažną mūsų kaukių baliuose, bet čia jis visiškai nežinomas. Deja, jam reikia aštuonių žmonių ir...

– *Štai jie!* – riktelėjo karalius, džiaugdamašis savo įžvalgumu. – Lygiai aštuoni – aš ir mano septyni ministrai. Na, koks tai žaidimas?

– Mes jį vadiname „Aštuoni surakinti orangutangai“, – atsakė luošys, – tai iš tiesų puikus pokštas, reikia tik gerai suvaidinti.

– *Mes suvaidinsime*, – tarė karalius, išsitempdamas ir primerkdamas akis.

– Visą žaidimo grožį sudaro tai, – tęsė Varliūkštis, – kad jis išgąsdina moteris.

– Puiku! – choru subliovė valdovas ir jo ministrai.

– Aprengsiu jus orangutangais, – tęsė neūžauga. – Viskuo pasirūpinsiu aš. Panašumas bus toks nuostabus, jog kiti kaukių baliaus dalyviai palaikys jus tikrais žvėrimis ir, suprantama, baisiais išsigąs ir apstulbs.

– O, tai tikrai nepaprasta! – sušuko karalius. – Varliūkšti, aš padarysiu iš tavęs žmogų.

- Žvanguinamos grandinės dar padidins sąmyšį. Žmonės manys, jog šios beždžionės visu būriu ištrūko iš narvo. Jūsų didenybei sunku įsivaizduoti, kokį įspūdį padarys aštuoni grandinėmis sukaustyti orangutangai, kuriuos didžioji publikos dalis palaikys tikrais, kai jie, rėkdami it paklaikę, įsiverš į išsipusčiusių vyrų ir moterų minią. Tai bus neprilygstamas *akibroktas*.

- Aš tuo neabejoju, - pasakė karalius. Visa jo taryba skubiai atsistojo (nes buvo jau vėlu) ir pradėjo vykdyti Varliūkščio sumanymą.

Varliūkštis perrengė būrelį orangutangais labai paprastai, bet panaudotos priemonės atitiko jo tikslus. Šie žvėrys mano aprašomu laiku retai būdavo atvežami į civilizuotas šalis, o kadangi neūžaugos sumanyti kostiumai teikė maskaradininkams gana žvėrišką išvaizdą ir buvo itin šlykštūs, tai žmonės su jais turėjo atrodyti kaip tikri žvėrys.

Karalius ir jo ministrai pirmiausia buvo aprengti glaudžiai kūną aptempiančiais triko, paskui ištepti degutu. Tada kažkas iš to būrelio patarė prilipinti plunksnas, bet šį pasiūlymą neūžauga atmetė, aki-vaizdžiai įtikinęs visą aštuonetą, jog pakulos bus kur kas panašesnės į tokio žvėries kaip orangutangas plaukus. Taigi prie deguto buvo priklijuotas storas

pakulų sluoksnis. Paskui buvo surasta ilga grandinė. Pirmiausia Varliūkštis apjuosė ja karaliaus liemenį ir pritvirtino, po to apjuosė kitą dalyvį ir taip pat pritvirtino. Panašiai sukabino ir visus kitus. Kai galų gale visi buvo sukaustyti grandinėmis, jie atsitraukė kiek galima toliau vienas nuo kito ir sustojo ratu. Kad viskas atrodytų dar natūraliau, grandinės galą Varliūkštis ištempė kryžmai to rato taip, kad abu skersmenys centre kirstųsi – panašiai daro šiomis dienomis šimpanzių ar kitų didelių beždžionių gaudytojai Borneo saloje.

Didžioji salė, kurioje turėjo vykti kaukių balius, buvo apvali. Dienos šviesa čia patekdavo pro vienintelį langą labai aukštai lubose. Naktį (salė buvo skirta daugiausia naktinėms pramogoms) ją apšvietė didžiulis sietynas, pakabintas ant grandinės, nukarusios pro tą langą. Sietynas paprastai būdavo pakeliamas arba nuleidžiamas su svarsčiu, kuris, kad negadintų salės vaizdo, buvo išorinėje kupolo pusėje, ant stogo.

Salę puošti buvo pavesta Tripetai, bet tvarkant kai kurias detales jai vadovavo labiau prityręs jos draugas neūžauga. Varliūkščio pasiūlymu, sietynas buvo nukabintas. Vaškas, varvantis nuo žvakių (o tokioje šilumoje šito neišvengsi), būtų sugadinęs

brangius svečių drabužius, kadangi perpildytoje salėje neįmanoma visiems laikytis toliau nuo centro, tai yra nuo sietyno. Keliuose nuošalesniuose salės kampuose buvo pastatytos žvakidės, o kariatidėms, kurių stovėjo penkiasdešimt ar šešiasdešimt, į rankas buvo išprausti deglai, skleidžiantys malonų kvapą.

Varliūkščio patarimu, aštuoni orangutangai kantriai laukė savo eilės iki pusiaunakčio (kada salė bus pilna svečių). Ir vos tik spėjo nutilti laikrodžio dūžiai, jie visi išiveržė, arba, tikriausiai, įsiriti į salę – nes susipainioję grandinėje kai kurie eidami parakrito, kiti suklupo.

Svečių susijaudinimas buvo neregėtas, ir karaliaus širdį užliejo džiaugsmas. Kaip ir buvo manyta, dauguma svečių nuožmiai atrodančius padarus palaikė jeigu ne orangutangais, tai kokias nors kitais tikrais žvėrimis. Daugelis moterų iš baimės nualpo; ir jeigu karalius atsargos dėlei nebūtų liepęs pašalinti iš salės visų ginklų, jam ir jo kompanijai būtų tekę apmokėti šią išdaigą krauju. Visi puolė prie durų, bet karalius buvo liepęs jas užrakinti, kai tik jis įeis į salę, o raktus atiduoti neūžaugai, – pastarasis taip buvo pasiūlęs.

Kai sąmyšis visai įsisiūbavo ir baliaus dalyviai jau rūpinosi vien savo pačių saugumu (susijaudinusių minios spūstis kėlė tikrą pavojų), grandinė, ant kurios paprastai karodavo sietynas ir kuri, jį nukabinus, buvo pakelta aukštyn, dabar ėmė pamažu leistis, kol kabliu lenktas jos galas atsidūrė kokių trijų pėdų aukštyje.

Veikiai karalius ir septyni jo draugai, aplėkę visą salę, atsidūrė jos centre, po pačia grandine. Tą valandėlę neūžauga, visą laiką sekęs jiems įkandin ir kurstęs kelti sąmyšį, pagriebė jų pačių grandinę per vidurį, ten, kur kryžmai kirtosi jos stygos. Žaibo greitumu užkabino ją kabliu, ant kurio kabodavo sietynas; akimirksniu kažkokia nematoma jėga pakėlė sietyno grandinę taip aukštai, kad pasidarė nebeįmanoma pasiekti kablio, o drauge ir orangutangų, kurie pakibo vienas šalia kito, sukišę veidus.

Tuo metu svečiai šiek tiek atsipeikėjo nuo išgąščio ir supratę visa tai kaip gerai sumanytą pokštą ėmė garsiai kvatoti, matydami tokią komišką beždžionių padėtį.

– Palikite jas *man!* – suklykė Varliūkštis, kurio šaižus balsas aiškiai nuskambėjo per visą triukšmą. – Palikite jas *man*. Atrodo, aš jas pažįstu. Jeigu tik

galėčiau geriau į jas išžiūrėti, iš karto pasakyčiau, kas jos.

Repečkodamas per minios galvas, jis prasi-
brovė iki sienos; čiupęs iš kariatidės rankų deglą,
vėl sugrižo į salės vidurį, kaip beždžionė strykte-
lėjo karaliui ant galvos, paskui palipo grandine dar
keletą pėdų ir apšvietęs deglu orangutangų kompa-
nija, tarsi norėdamas geriau išžiūrėti, vėl suklykė:

- Tuoju sužinosiu, kas jie!

Po šių žodžių, kai visi baliaus dalyviai, neišski-
riant nė beždžionių, tiesiog leipo juokais, juokdarys
staiga šaižiai sušvilpė ir grandinė ūmai trūktelėjo
aukštyn kokis trisdešimt pėdų, kartu nusitempdama
išsigandusius ir besirangančius orangutangus, paki-
busius tarp grindų ir lubų. Varliūkštis, stipriai įsitvė-
ręs grandinę, pasiliko ten pat, virš aštuonių kaukėtų
vyrų, ir, kaip ir anksčiau (lyg nieko nebūtų atsitikę),
laikė atkišęs į juos deglą, tarytum norėdamas suži-
noti, kas jie per vieni.

Šis grandinės kilstelėjimas aukštyn taip apstul-
bino publiką, jog valandėlę salėje viešpatavo mirtina
tyla. Ją sudrumstė nestiprus, *gergždžiantis* garsas,
primenąs dantų griežimą, panašus į tą, kuris buvo
patraukęs karaliaus ir jo patarėjų dėmesį, kai val-
dovas šliūkstelėjo vyną Tripetai į veidą. Bet dabar

nebuvo jokios abejonės, iš kur šis garsas sklinda. Tai siautulio apimtas neūžauga griežė į iltis panašiais dantimis, įbedęs pilną beprotiško įniršio žvilgsnį į užverstus aukštyn karaliaus ir jo septynių draugų veidus.

- A-ha! - galiausiai pratarė įsiutęs juokdarys. - Aha! Aš jau imu atpažinti, *kokie* čia žmonės! - Ir, tarsi norėdamas geriau apžiūrėti karalių, prikišo deglą prie jo pakulų apdangalo, kuris iš karto skaisčiai užsiliepsnojo. Neprabėgus nė pusei minutės, visi aštuoni orangutangai audringai liepsnojo, o minia, apimta siaubo, klykė, žiūrėdama į juos iš apačios ir negalėdama suteikti nė mažiausios pagalbos.

Pagaliau liepsnos taip įsisiautėjo, kad juokdarys buvo priverstas pasliuogti grandine aukščiau, kur ugnis nesiekė. Minia, sekdamą jo judesius, vėl trumpam nutilo. Tuo pasinaudojęs neūžauga dar kartą prabilo:

- Dabar aš *aiškiai* matau, kas per žmonės šie kaukėtieji. Tai galingasis karalius ir septyni jo patarėjai - karalius, kuris nesigėdijo mušti bejėgę mergaitę, ir septyni jo patarėjai, kurie pritarė tam smurtui. O aš pats tai esu paprastas Varliūkštis, juokdarys, ir čia paskutinis mano pokštas.

Degutas su prilipintomis pakulomis degė taip greitai, jog, dar nespėjus neūžaugai baigti šios trumpo kalbos, kerštas buvo įvykdytas. Ant grandinių kabėjo aštuoni lavonai – dvokianti, pajuodusi, baisi beformė masė. Luošys nusviedė ant jų deglą, nesku- bėdamas užsliugė iki pat lubų ir išnyko už lango.

Manoma, kad Tripeta, įsitaisiusi ant salės stogo, padėjo draugui įvykdyti šį ugnies kerštą ir kad jie kartu pabėgo į savo tėvynę, nes nuo to laiko niekas jų nebematė.

FON KÈMPELENAS IR JO ATRADIMAS

Po to, kai buvo paskelbtas labai detalus ir kruopštus Arago^{P1} veikalas, jau neminint santraukos „Neišmanėlio žurnale“^{P2} ir išsamaus pareiškimo, kuriuos ką tik išleido leitenantas Moris, aš, žinoma, nebūsiu apkaltintas tuo, kad savo keliomis paskubomis parašytomis pastabomis apie fon Kėmpeleno^{P3} atradimą pretenduoju į *mokslinį* požiūrį šiuo reikalu. Pirmiausia noriu pasakyti keletą žodžių apie patį fon Kėmpeloną (su kuriuo, beje, prieš kelerius metus turėjau garbės būti asmeniškai šiek tiek pažįstamas), nes visa, kas su juo susiję, šiuo metu negali nedominti, ir antra – apžvelgti jo atradimo rezultatus bei pasamprotauti apie juos.

Bet, galimas daiktas, tomis paviršutiniškomis pastabomis, kurias čia pirmiausia pateiksiu, aš ryžtingai paneigsiu, atrodo, jau paplitusią nuomonę (kaip visada tokiais atvejais paskleistą laikraščiu), kad šis neabejotinai nuostabus atradimas esąs *nelauktas*.

Paskaičius „Sero Hamfrio Deivio^{P4} dienoraščio“ (Kotlas ir Monrou, Londonas, p. 150) 53 ir 82 pus-

lapius, bus matyti, kad šis garsus chemikas ne tik suprato čia aptariamą idėją, bet *toli pažengė* eksperimentuodamas *toje pačioje srityje*, kurią taip sėkmingai išplėtojo fon Kėmpelenas, ir nors pastarasis apie tai nė žodeliu neužsimena, *be abejo* (sakau nedvejodamas ir, jeigu reikėtų, galiu tai įrodyti), yra skolingas „Dienoraščiui“ bent jau už pirmą užuominą apie bandymą, kurio jis pats ėmėsi. Negaliu susilaikyti nepridėjęs tų dviejų pastraipų iš „Dienoraščio“ – nors jos ir yra šiek tiek techninio pobūdžio, – kuriose nurodyta viena sero Hamfrio lygčių. (Kadangi mes neturime reikalingų algebros ženklų, o „Dienoraštį“ galima rasti Ateneumo bibliotekoje^{P5}, čia praleisime nedidelę pono Po rankraščio dalį. – Leidėjas).

Pastraipa, kurią iš „*Courier and Enquirer*“²⁵⁵ persispausdino visi laikraščiai ir kurioje teigiama, kad atradimas priklauso Kisemui iš Bransviko (Meino valstija), prisipažįstu, man atrodo bent kiek apokrifiška dėl kelių priežasčių, nors pačiame pareiškime nėra nieko neįmanoma ar labai neįtikėtina. Smulkiai aš čia jos nenagrinėsiu. Savo nuomonę apie šią žinutę susidariau jau iš pastraipos stiliaus.

²⁵⁵ „Kurjerio ir korespondento“ (*angl.*).

Jis kelia įtarimą. Tie, kurie pateikia tik faktus, retai kada stengiasi taip skrupulingai nurodyti valandą, dieną, mėnesį ir tikslią vietą, kaip tai daro Kisemas. Be to, jeigu Kisemas iš tikrųjų, kaip jis teigia, padarė atradimą tuo nurodytu laiku – beveik prieš aštuonerius metus, – tai kaip galėjo atsitikti, kad jis nebūtų išpešęs iš to atradimo didžiulės naudos sau asmeniškai – jeigu jau ne visam pasauliui, – nors tai ir mulkiui būtų atėję į galvą? Visiškai netikiu, kad koks nors vidutinių gabumų žmogus galėtų padaryti tai, ką Kisemas sakosi padaręs, ir dar pasielgti kaip kūdikis, na, kaip pelėda, kaip Kisemas prisipažįsta pasielgęs. Beje, kas toks tas Kisemas? Ir ar nėra ta žinutė „*Courier and Enquirer*“ „antis“, paleista sukelti kalboms? Reikia pripažinti, kad žinutė labai jau kvepia apgaule. Šia žinute, mano kukliu supratimu, negalima per daug pasitikėti. Ir jeigu aš gerai iš patirties nežinočiau, kaip lengvai mokslininkai patiki *mistifikacijomis* tose srityse, kurių neapima jų tyrinėjimai, didžiai nustebčiau sužinojęs, kad toks įžymus chemikas kaip profesorius Dreiperis^{P6} tokiu rimtu tonu kalbėtų apie pono Kisemo (o gal pono Kvizemo?²⁵⁶) pretenzijas į atradimą.

²⁵⁶ Quiz (*angl.*) – pajuoka, pokštas.

Tačiau grįžkime prie sero Hamfrio Deivio „Die-noraščio“. Šis straipsnis nebuvo skirtas spaudai net po autoriaus mirties, – tuo gali įsitikinti kiekvienas, kas bent kiek išmano rašytojo amatą, tik truputį patyrinėjęs stilių. Pavyzdžiui, apie trylikto puslapio vidurį, kur rašoma apie bandymus su azoto suboksidu, skaitome: „Greičiau nei per pusę minutės, kvėpavimui tebesitęsiant, jie pamažu nusilpo, o po to atsirado kažkas panašaus į raumenų spaudimą.“ Kad kvėpavimas nenutrūko, aišku ne tik iš konteksto, bet ir iš įvardžio „jie“. Šis sakinytis, be abejo, turėjo taip skambėti: „Greičiau nei per pusę minutės, kvėpavimui tebesitęsiant, jo pojūčiai pamažu nusilpo, po to atsirado pojūtis, tarsi kas spaustų raumenis.“ Ir dar daugybė pavyzdžių įrodo, kad taip neapgalvotai išspausdintas rankraštis buvo tik *juodraštis, apmatai*, skirti vien autoriaus akiai. Tačiau kiekvienas mąstantis žmogus, perskaitęs straipsnį, įsitikins mano samprotavimų tiesa. Reikalas štai koks – seras Hamfris Deivis nė už ką nebūtų leidęs sau *susikompromituoti* mokslo klausimais. Jis ne tik nepakentė šarlataniškumo, bet ir mirtinai bijojo *būti palaikytas* empiriku; kad ir kaip būtų buvęs įsitikinęs tų savo tyrinėjimų teisingumu, jis niekada nebūtų atvirai apie tai paskelbęs, kol nebūtų visko paruošęs, kad

galėtų akivaizdžiai atradimą įrodyti. Aš tvirtai įsitikinęs, kad jo paskutinės gyvenimo minutės būtų buvusios labai liūdnos, jeigu jis būtų įtaręs, jog jo pageidavimo sudeginti šį „Dienoraštį“ (pilną idėjų apmatų) bus nepaisoma, kaip greičiausiai ir atsitiko. Sakau, „jo pageidavimo“, nes nė trupučio neabejoju, jog šį sąsiuvinį jis buvo pridėjęs prie įvairiausių kitų popierių su nurodymu „Sudeginti“. Ateitis parodys, ar gerai, ar blogai, kad sąsiuvinis nesudegė. Kad aukščiau pacituotose ir kitose nurodytose panašiose ištraukose fon Kėmpelenas surado *idėją*, aš nė truputėlio neabejoju, bet, kartoju, tik ateityje bus matyti, ar šis svarbus atradimas (*svarbus* bet kokiomis aplinkybėmis) bus naudingas ar žalingas visai žmonijai. Būtų kvaila nors minutę suabejoti, jog fon Kėmpelenas ir jo artimiausi bičiuliai nenuims gausaus derliaus. Vargu ar jie bus tokie silpnučiai, kad geru laiku nepasinaudotų šiuo atradimu ir neprisipirktų namų ir žemės, ir kitokio vertingo turto.

Trumpoje apybraižoje apie fon Kėmpeleną, pasirodžiusioje „*Home Journal*“²⁵⁷ ir pastaruoju metu dažnai perspausdinamoje, reiškiamo abejonė, ar vertėjas, kuris teigia šią ištrauką paėmęs iš pasku-

²⁵⁷ „Namų žurnale“ (*angl.*).

tiniojo Presburgo „*Schnellpost*“²⁵⁸ numerio, keliose vietose nebus klaidingai supratęs vokiško originalo. Žodis „*viele*“, aišku, nesuprastas (kaip kad dažniausiai ir būna), ir ką vertėjas pateikia kaip „liūdesys“, greičiausiai yra „*Leiden*“, o to žodžio tikroji prasmė – „kančios“ – visai kitaip nuspalvintų visą apybraižą. Bet, žinoma, daug kas, apie ką čia rašau, tėra spėlionės.

Tačiau fon Kämpelenas jokiu būdu neatrodo esąs mizantropas, bent jau išoriškai, kad ir kas jis būtų iš tikrųjų. Mano pažintis su juo buvo visiškai atsitiktinė, ir aš toli gražu negaliu pasakyti, kad gerai jį pažįstu, bet būti mačiusiam ir šnekučiavusiam su tokiu *neapsakomai* išgarsėjusiu ar dar *netrukus* išgarsėsiančiu žmogumi, ne taip jau maža šiais laikais.

Žurnalas „*The Literary World*“²⁵⁹ tvirtina, kad jis gimęs Presburge (matyt, ši klaidinga žinutė iš „*Home Journal*“), bet man malonu *pamatuotai* pareikšti, – kadangi išgirdau tai iš jo lūpų, jog jis gimęs Jutikoje, Niujorko valstijoje, nors jo tėvai, manau, kilę iš Presburgo. Šeima kažkokiais ryšiais

²⁵⁸ „Skubaus pašto“ (vok.).

²⁵⁹ „Literatūros pasaulis“ (angl.).

susijusi su Melceliu^{P7}, prisimenamu su šachmatų automato istorija. (Jeigu neklystame, šachmatų žaidimo automato *išradėjo* pavardė buvo arba Kèmpelenas, arba fon Kèmpelenas, arba skambėjo panašiai. – Leidėjas). Fon Kèmpelenas yra neaukštas, apkūnus, didelėmis užgriuvusiomis mėlynomis akimis, smėlio spalvos plaukais ir žandenomis, plačia, bet malonia burna, jo puikūs dantys ir, man regis, romėniška nosis. Viena koja su kažkokiu trūkumu. Jis nuoširdžiai bendrauja, ir visam jo elgesiui būdingas „*bonhomme*“²⁶⁰. Visa savo išvaizda, kalba, elgesiu jis nėra iš tolo nepanašus į mizantropą. Prieš šešerius metus mes vieną savaitę kartu gyvenome Providenso „Grafo viešbutyje“, Roud Ailende, ir, aš manau, jog įvairiu laiku man yra tekę pasišnekėti su juo iš viso apie tris ar keturias valandas. Jo pašnekesių temos buvo paprastos, ir iš to, ką iš jo išgirdau, man nekilo mintis, kad jis – mokslininkas. Jis išvyko iš viešbučio anksčiau už mane, ketindamas važiuoti į Niujorką, o iš ten – į Bremeną. Štai tame mieste ir buvo pirmąkart pagarsinta apie jo didįjį atradimą, o dar tiksliau – kaip tik ten jis buvo įtartas padaręs jį. Štai beveik ir viskas, ką žinau apie dabar jau nemir-

²⁶⁰ Geraširdiškumas (*pranc.*).

tingą fon Kėmpeleną, bet aš pamaniau, kad gal net šie negausūs faktai bus įdomūs žmonėms.

Nėra abejonių, jog didesnė dalis dabar skleidžiamų pasakiškų gandų apie šį reikalą yra gryniausi pramanai, ne ką labiau įtikimi, kaip pasaka apie Aladino lempą: ir vis dėlto šiuo atveju, kaip ir su atradimais Kalifornijoje, aišku, kad tiesa gali būti keistesnė už bet kokią fantaziją. Bent jau šio pasakojimo, paimto iš labai patikimų šaltinių, tikrumu galime neabejoti.

Gyvendamas Bremene, fon Kėmpelenas vos galą su galu sudurdavo ir todėl dažnai, kaip gerai žinoma, turėdavo griebtis visokiausių gudrybių, kad sutaupyti nors truputį pinigų. Kai kilo skandalas dėl „Gutsmuto ir Ko“ įmonės klastočių, įtartas buvo fon Kėmpelenas, nes buvo pirkęs daug nekilnojamojo turto Gasperičo gatvėje, o tardomas atsisakė paaiškinti, kaip įsigijęs perkamuju. Pagaliau jis buvo suimtas, bet po kiek laiko paleistas laisvėn, kadangi nebuvo jokių įkalčių prieš jį. Tačiau policija akylai stebėjo kiekvieną jo žingsnį ir išsiaiškino, kad jis dažnai išeina iš namų, visada eina tuo pačiu keliu ir būtinai dingsta iš savo seklių akiračio siaurų ir kreivų gatvelių labirinte, vagių žargonu vadinamame „Dondergatu“. Pagaliau, ilgai ir atkakliai stebėję, jie

atsekė paskui jį į seno septynaukščio namo palėpę „Flacplacu“ vadinamame skersgatvyje ir staiga įsiveržę tarėsi užklupę jį daromų apgavysčių įkarštyje. Kaip pasakojama, jis taip susijaudinęs, kad policininkams nelikę nė mažiausių abejonių dėl jo kaltės. Uždėję antrankius, jie apieškojo kambarį, tikriau pasakius – kambarius, nes pasirodė, jog jis užėmęs visą *mansarde*²⁶¹.

Iš palėpės, kurioje jį suėmė, durys vedė į dešimties pėdų aukščio, aštuonių pločio kambarėlį, apstatytą kažkokiais chemijos bandymams reikalingais aparatais, kurių paskirtis nebuvo nustatyta. Vienoje kambarėlio kertėje stovėjo labai maža krosnelė, kurioje skaisčiai liepsnojo ugnis, o virš liepsnos buvo pritaisytas savotiškas dvigubas tiglis – du tigliai, sujungti vamzdžiu. Vienas tiglis buvo beveik pilnas lydomo švino, kuris nesiekė vamzdžio angos, esančios prie pat tiglio krašto. Kitame tiglyje buvo kažkokio skysčio, kuris, policininkams įėjus, kunkuliavo ir garavo. Jie pasakoja, kad užkluptas fon Kėmpelenas pagriebęs tiglius abiem rankom (su pirštinėmis, kurios vėliau pasirodė besančios iš asbesto) ir išpylęs skystį ant grindų plytelių. Tik

²⁶¹ Palėpę (*pranc.*).

tada jie uždėję antrankius fon Kėmpelenui ir prieš pradėdami krata patalpose pirmiausia apieškoję jį patį, bet nieko nepaprasta neradę, išskyrus popieriuję įvyniotą paketą apsiausto kišenėje; kaip vėliau paaiškėjo, pakete buvo stibio ir kažkokios *nežinomos medžiagos* mišinys beveik – bet ne visai – lygiomis dalimis. Visos pastangos nustatyti nežinomą medžiagą ligi šiol nesėkmingos, tačiau galima neabejoti, jog ta medžiaga bus visiškai ištirta.

Eidami su suimtuojų iš kambarėlio, policininkai perėjo savotišką prieškambarį, kuriame jokių daiktų nerado, ir pateko į chemiko miegamąjį. Jie išvertė kelis stalčius ir dėžes, bet rado tik kažkokių nereikšmingų dokumentų ir kelias tikras sidabrines ir auksines monetas. Pagaliau, pažiūrėję palovin, jie pamatė *didelį lagaminą iš odos plaukuota puse į viršų, be vyrių, kilpų ir spynos, su nerūpestingai skersai uždėtu antvožu*. Pabandę ištraukti lagaminą iš palovio (įsikibę buvo visi trys stiprūs vyrai), įsitikino, kad „negali jo nė per colį pajudinti“. Jie didžiai nustebę, tuomet vienas palindo po lova ir pažiūrėjęs į lagaminą pasakė: „Nieko nuostabaus, kad negalime jo nė pajudinti, – jis juk iki viršaus prikrautas vario laužo!“

Tuomet, stipriai įsispyręs į sieną, jis iš visų jėgų ėmė stumti lagaminą, o jo bendrai iš visų jėgų traukė. Vargais negalais lagaminas buvo išvilktas iš palovio, o jo turinys apžiūrėtas. Tariamas varis lagamine buvo iš mažų lygių gabaliukų nuo žirnio iki dolerio didumo, bet gabaliukai buvo netaisyklingos formos, nors daugiau ar mažiau plokšti, apskritai „labai panašūs į ataušusius ir sustingusius žemėn išpildo skysto švino gabalus“. Bet nė vienam policininkui nekilo įtarimas, kad šis metalas – visai ne varis. Mintis, kad tai – auksas, žinoma, nė nešmėkštelėjo jų galvose; kaip tokia pašėlusio fantazija būtų galėjusi ten gimti? Galima suprasti, kaip jie nustebo, kai kitą dieną paaiškėjo visam Bremenui, jog „vario krūva“, kurią su tokia panieka nugabeno į policijos būstinę, nepasirūpinę nė gabaliuko įsidėti sau į kišenes, buvo ne tik auksas, – tikras auksas, – bet netgi grynesnis už tą, iš kurio kalamos monetos, visiškai grynas, skaistus, be mažiausių priemaišų auksas!

Man nebūtina atpasakoti fon Kėmpeleno prisipažinimo – kiek tai galima pavadinti prisipažinimu – smulkmenų ir kaip jis buvo paleistas, nes visa tai publikai jau žinoma. Nė vienas sveikai protaujantis žmogus nesuabejos, kad jam pavyko suvokti, apčiuopti, o gal net realiai įkūnyti seną chimerišką

filosofinio akmens idėją. Arago nuomonę, žinoma, reikia rūpestingai apsvarstyti, tačiau ir jis nėra visiškai teisingas, o ką jis sako apie *bismutą* savo pranešime Akademijai, reikia priimti *cum grano šalis*²⁶². Reikia pripažinti tiesą, kad iki šiolei visi bandymai buvo nesėkmingi ir, kol fon Kėmpelenas nesiteiks mums duoti raktą savo paskelbtai mįslei įminti, daugiau nei tikėtina, kad šis reikalas dar ilgai liks *in status quo*²⁶³. Viskas, kas šiuo metu žinoma, yra tai, kad „panorėjus, gryną auksą galima lengvai pagaminti iš švino ir kitų medžiagų, kurių sudėtis ir proporcijos nenustatytos“.

Be abejo, dabar daug svarstoma, kokie bus artimiausiu metu ir tolimoje ateityje šio atradimo padariniai, atradimo, kurį mąstantys žmonės neabejotinai susies su ir taip jau padidėjusiu susidomėjimu auksu, turint omenyje paskutinius įvykius Kalifornijoje^{P8}; o šitai mus verčia neišvengiamai susimąstyti apie kitą dalyką – kad fon Kėmpeleno atradimas padarytas *ypač netinkamu laiku*. Kadangi daugelis nebevyksta į Kaliforniją, baimindamiesi, jog kris aukso vertė, kurio taip gausiai rasta kasyklose, tai

²⁶² Su trupiniu druskos, t. y. apdairiai (*lot.*).

²⁶³ Be pokyčių (*lot.*).

bus imta abejoti, ar apskritai apsimoka dangintis taip toli jo ieškoti; o koki išpūdį padarys dabar tiems pasiryžėliams emigruoti ir ypač tiems, kurie jau atvykę į kasyklų rajoną, fon Kėmpeleno stulbinamo atradimo pagarsinimas? Atradimas, kuris, kaip reksmingai skelbiama, nors yra labai reikšmingas pramonei (kad ir kokia ta reikšmė būtų), jau dabar arba netrukus (nes sunku tikėtis, kad fon Kėmpelenas galėtų *ilgai* išsaugoti savo paslaptį) padarys auksą ne brangesnį už šviną ir jau, žinoma, daug pigesnį už sidabrą. Iš tiesų labai sunku numatyti šio atradimo pasekmes, tačiau viena galima tvirtai pasakyti: jeigu apie atradimą būtų buvę paskelbta prieš šešis mėnesius, tai būtų turėję didžiulės įtakos Kalifornijos apgyvendinimui.

Europoje šio atradimo pasekmės kol kas tokios: švino kaina pakilo dviem šimtais procentų, o sidabro – beveik dvidešimt penkiais.

EDGARO ALANO PO NOVELISTIKA

Edgaras Alanas Po (Edgar Allan Poe, 1809–1849) – „Baironas, per klaidą gimęs bjaurioje visuomenėje, – pasak Šarlio Bodlero, – vienišas barbariškoje, dujų apšviestoje Amerikoje“, kuri ilgą laiką nepripažino savo genialaus poeto, novelisto, kritiko, teoretiko.

Edgaras Alanas Po gimė Virdžinijos valstijoje aktorių šeimoje. Dvejų metų jis liko visiškai našlatis. Įsūnytas Virdžinijos tabako pirklio Dž. Alano, penkerių metų Edgaras buvo išvežtas į Angliją, kur mokėsi iki vienuolikos metų. Sulaukęs septyniolikos įstojo į Ričmondo (Virdžinija) universitetą, bet ėmęs lėbauti prasiskolino ir tėviams nutraukus finansinę paramą turėjo mesti studijas, nors mokslams buvo labai gabus. Pusantrų metų dar pasimokė Vest Pointo karo mokykloje, bet tėviai jį jau mažai rėmė, o mirus Dž. Alano žmonai, ši parama baigėsi, drauge buvo prarastos viltys, kad tėvis skirs dalį palikimo.

E. A. Po ėmėsi žurnalisto, leidėjo, recenzento, kritiko darbo. 1827 m. išleido pirmąjį poezijos tomelį, vėliau dar kelias knygas, kurios liko nepastebėtos

Amerikoje nei skaitytojų, nei kritikų. 1832 m. Filadelfijos žurnalas *Saturday Courier* išspausdino penkias jo noveles, kurių pirmoji – „Mecengeršteinas“ buvo apie sielų persikūnijimą. 1833 m. Baltimorės žurnalui paskelbus novelės konkursą, pirmąjį prizą laimėjo E. A. Po novelė „Rankraštis, rastas butelyje“.

1836 m. Edgaras vedė savo jaunutę pusseserę Virđžiniją Klem, kuri po dešimties metų mirė nuo džiovos. Rašytojui tai buvo didžiausias smūgis. Rašydamas puikias profesionalias recenzijas, straipsnius spaudai, kurdamas poeziją ir prozą, jis visą laiką skurdo, neturėjo iš ko gydyti žmonos. E. A. Po iš nevilties gėrė, kartais vartojo opijų. Jį nuolat persekiojo beprotybės baimė. Mirus žmonai, jis neteko dvasinės pusiausvyros, blaškėsi. Nenormalių psichikos, proto būsenų tyrinėjimas, linguistos fantazijos eilėraščiuose ir ypač novelėse – tai ne tik Europos romantizmo tradicija (L. Tykas, E. T. A. Hofmanas, S. T. Kolridžas, Dž. Baironas ir kt.), bet, kaip mano Po gyvenimo ir kūrybos žinovai, ir didžia dalimi jo asmeninis patyrimas. Kaltinamas „germanizmu“, novelių rinkinio „Groteskai ir arabeskos“ (1840) pratarėje E. A. Po nurodė, jog „siaubas atėjęs ne iš Vokietijos, tai – sielos siaubas“.

Kaip romantikui, poetui ir novelistui, Po didelės įtakos turėjo F. Šlėgelio, J. G. Fichtės, Kolridžo filo-

sofija ir estetika, Europos romantikų – Bairono, Hofmano ir kitų kūryba. Jis nuolat skaitė navigacijos, astronomijos, fizikos, matematikos, medicinos ir kitų mokslų ar pseudomokslų (frenologijos, mesmerizmo) knygas, sekė meno naujienas. Šio autoriaus literatūrinis palikimas – apie 70 novelių, prozinių pasakojimų, 50 eilėraščių, pluoštas teorinių ir kritinių straipsnių. E. A. Po su V. Irvingu, N. Hotornu bei H. Melviliu sukūrė JAV romantinių apsakymą.

E. A. Po moka tobulai aprašyti siaubą, dvasines ir fizines kančias, organinės materijos irimą, mirtį, – „gražios moters mirtis yra, be abejo, pati poetiškiausia tema pasaulyje“, – rašė jis „Kūrybos filosofijoje“. Jį domina įvairūs kančios pasireiškimai, liguista sielos būseną, kuri sukelia „stingdančią baimę, siaubą“, vaizdai, pasak jo paties, gimę „ties riba, kur sumišusi tikrovė ir sapnas“. Jo novelėse mirusieji kartais sugrįžta pas gyvuosius. E. A. Po tiki protinga visatos sandara, siekia išspręsti neišsprendžiama, išvelgti kosminių pasaulių horizontus, paaiškinti gyvenimo paslaptis. Kartu jis negaili ironijos, satyros žmonių sumaterialėjimui, žiaurumui, tironijai, XIX a. Amerikos ir Europos civilizacijos reiškiniams. Kartais net mirties baimė tampa jo satyros objektu.

Savo noveles E. A. Po vadino „groteskais“, „arabeskomis“, „loginiais pasakojimais“, „atmosferos ir efekto pasakojimais“. Žanro, tematikos ir tonalumo požiūriu jas galima vadinti siaubo, detektyvinėmis, fantastinėmis, pseudomokslinėmis, groteskinėmis, satyrinėmis, nors griežtų, aiškių ribų tarp vienokio ar kitokio tipo nėra: visose rasime grotesko, siaubo, stulbinančios introspekcijos, logikos, fantastikos, taip pat tragiškų, makabriškų, kartais subtilaus komiško elementų. Visos jo novelės pasižymi patraukliu pasakojimu, veiksmo ar emocine įtampa, tik jam būdinga atmosfera bei „efektu“.

Šis amerikietis – „pasakotojas svajotojas, tai baisus, tai rafinuotas, pakaitomis juokingas ir švelnus, visada filosofas ir analitikas, visiško teisingumo magijos mėgėjas, nekalčiausios bufonados autorius“, – taip apie E. A. Po rašė Š. Bodleras „Vertėjo paaiškinime“ romanui „Eureka“. Prancūzų poetas Šarlis Bodleras (*Charles Baudelaire*, 1821–1867) pirmasis „atrado“ šį amerikietį, kuris jam buvo lyg „antrasis aš“, dvasios brolis: „Aš paskyriau daug laiko Edgarui Alanui Po, nes jis truputį panašus į mane. /.../ Tai yra dalis manęs paties“ („Neišleisti tekstai“). Į prancūzų kalbą jis išvertė daug E. A. Po novelių, kosmogoninį romaną „Eureka“, poezijos.

Bodlerą patraukė E. A. Po kūrinių keistumas, groteskas, gyvenimo baimė ir gyvenimo ekstazė, niūrus koloritas, nesuvaldoma judėjimo energija, „absurdo logika“ – tai būdinga ir jo paties kūriniams. Pasak Bodlero, Bethovenas, Metjurinas, Baironas, Po ir kiti „apšvietė slaptą Liuciferį, tūnantį kiekvieno žmogaus širdyje...“ („Romantinis menas“). Bodleras, kaip ir Po, buvo žmogaus sielos analitikas, estetizavo liguistus tikrovės reiškinius, išvelgė agonijos ir irimo žavesį. Apie šį Amerikos romantiką Bodleras parašė straipsnį „Edgaras Po, jo gyvenimas ir kūriniai“, jį nuolat mini „Estetinėse retenybėse“, „Romantiniame mene“, laiškuose, dienoraščiuose. Bodlero dėka E. A. Po įaugo į Europos kultūrą, o išgarsėjęs senajame žemyne „sugrižo“ į Ameriką ir pagaliau buvo pripažintas ir tėvynainių. Prancūzai turi sąvoką „Edgarpo“; tai komplimentas, „grynosios poezijos“ kūrėjo sinonimas (Bodlerui, Malarmė).

Pilnesnė rinktinė, atspindinti Edgaro Alano Po estetiką, jo liūdesio alchemiją, tamsių emocijų muziką, novelių žanrinę, tematinę įvairovę kaip ir apie šį amerikiečių romantiką pasakojantis prancūzų poetas Šarlis Bodleras, – gera dovana įvairaus amžiaus ir įvairaus literatūrinio išprusimo skaitytojui.

Irena Varnaitė

ŠARLIS BODLERAS

(FRAGMENTAI IŠ STRAIPSNIŲ APIE E. A. PO GYVENIMĄ IR KŪRYBĄ)

Esama fatališkų likimų: kiekvienos šalies literatūroje yra žmonių, kurie nešiojasi žodį nesėkmė, mįslingu būdu įrašytą vingiuotose kaktos raukšlėse. Neseniai į tribunolą atvedė nelaimėlių su kaktose išstatuirtu keistu užrašu: „Be vilties“. Jis visur nešiojosi savo gyvenimo etiketę, kaip knyga pavadinimą, ir apklausa parodė, kad jo gyvenimas atitiko tą užrašą. Literatūros istorijoje yra analogiškų likimų. Sakoma, kad aklasis Bausmės Angelas apsėda kai kuriuos žmones ir plaka juos atsivėdėdamas, kad pamokytų kitus. Tačiau išsižiūrėkite į jų gyvenimus ir išvysite ten talentus, dorybes, žavesį. Visuomenė parenka jiems tam tikrą anatėmą, ir persekiojimo paakintos charakterio ydos nuteikia juos prieš aplinkinius. Ko tik nedarė Hofmanas, kad nuginkluotų savo likimą! Ko tik nesiėmė Balzakas, kad permaldautų fortūną! Hofmanas mirė nuo stuburo uždegimo tuo lauktuoju momentu, kai paga-

liau susirado prieglobstį, kuriame knygininkai ginčydavosi dėl jo apsakymų, kuriame buvo išsvajotoji biblioteka. Balzakas puoselėjo tris svajones: gerai sutvarkyti savo raštų leidimą, sumokėti skolas ir vesti; jis spėjo padaryti tiek, kad tai sunku suvokti net patiems ambicingiausiems ir darbščiausiems – visi jo kūriniai buvo išleisti, skolos gražintos, vestuvės įvyko. Bet klastinga lemtis, leidusi įkelti koją į pažadėtąją žemę, staiga žiauriai užkirto jam kelią. Balzako agonija buvo baisi ir verta jo jėgų.

Gal yra velniška apvaizda, kuri paruošia nelaimes jau nuo lopšio? Toksai žmogus, kurio niūrus ir vilties netekęs talentas kelia jums baimę, pakliūva į priešišką jam aplinką.

/.../ Edgardo Alano Po gyvenimas yra baisi tragedija, juolab kad jo atomazga tokia triviali. Įvairūs dokumentai, kuriuos neseniai perskaičiau, įtikino mane, kad Jungtinės Valstijos Po buvo erdvus narvas, didelė sąskaitybos įstaiga, ir jis visą gyvenimą veltui mėgino apsiginti nuo priešiškos jam atmosferos. Vienoje iš jo biografijų pasakyta, kad jei ponas Po būtų norėjęs sutramdyti savo genijų ir priderinti kūrybinius gebėjimus prie amerikietiškos terpės, jis būtų galėjęs tapti gerai mokamu – *a making-money*

(Bodleras norėjo pasakyti *a money-making*²⁶⁴ – vert. *past.*) – autoriumi, juolab kad laikai nebuvo itin žiaurūs talentingam žmogui ir norėdamas pragyventi jis turėjo būti tik tvarkingas, taupus, saikingai naudojantis lėšas. Taigi kritika nesigėdydama tvirtina, kad Po genijus, kad ir koks didis, verčiau būtų likęs tik talentu, nes talentas lengviau prisitaiko. Kaip rašė vienas jo draugų, Po kūriniai buvę labai sunku publikuoti žurnaluose ir jam tekdavę mokėti mažiau negu kitiems, nes jis rašęs daug aukštesniu stiliumi už kitus, vulgaresnius žurnalistus. Nejučia į galvą ateina negailestingas tėviškas patarimas: *Make money, my son, honestly, if you can, BUT MAKE MONEY* (Daryk pinigus, mano sūnau, jeigu gali, garbingai, BET DARYK PINIGUS). Koks parduotuvės tvaikas, – kaip sako Ž. de Mestras apie Loką.

Jeigu jūs kalbėsitės su amerikiečiu ir jeigu kalbėsitės apie Po, jis jums mielai atskleis jo genijų – mielai, gal net didžiuodamasis, o paskui iš aukšto pridurs, kad jis pats visuomet žino, ką daręs, ir su sardoniška šypsenėle ims samprotauti apie didžiuosius protus, kurie nemoka nieko išsaugoti, apie iškrikusį Po gyvenimą, jo persunktą alkoholiu kvėpavimą,

²⁶⁴ Kalančiu pinigus (*angl.*).

kuris užsipliksdavo nuo žvakės liepsnos, jo klaidžius įpročius; sakys, kad tai buvo klajūnė planeta, išklydusi iš savo orbitos, kad jis be perstojo važinėdavo iš Niujorko į Filadelfiją, iš Bostono į Baltimorę, iš Baltimorės į Ričmondą. Išgirdęs, kad Po gyvenimas buvo toks nelaimingas, jūs susijaudinsite ir užsiminsite pašnekovui, kad Demokratija turi daug blogybių, kad ji, prisidengusi padorumo kauke, galbūt neleidžia suvešėti asmenybėms, kad dažnai sunku galvoti ir rašyti šalyje, kurioje yra dvidešimt, trisdešimt milijonų valdovų, kad Jungtinėse Valstijose egzistuoja tironija, nepalyginamai žiauresnė ir nesukalbamesnė už monarchiją – visuomeninės nuomonės tironija, – tuomet, ak! tuomet jūs pamatysite, kaip jo akys išsiplės ir ims svaidyti žaibus, įžeisto patriotizmo seilės suputos burnos kampučiuose, ir Amerika jo lūpomis prapliups įžeidimais metafizikai ir Europai – savo senutei motinai. Amerikietis pasitiki savimi dėl galingos pramonės ir truputį pavydi senajam žemynui. Gailėtis poeto, kurį skausmas ir vienatvė pavertė bepročiu, jisai neturi laiko. Jis toks patenkintas savo jaunatviška didybe, jo tikėjimas pramonės visagalybe toks naivus, jis taip įsitikinęs, jog jai lemta galop sunaikinti Velnią, kad įvairiems pasvaičiojimams jis jaučia savotišką gailestį. Pirmyn,

sako jis, pirmyn, ir nekreipkime dėmesio į mirusius. Jis lengva širdimi praeis pro vienišas ir laisvas sielas, jis sugniuždys jas taip pat negailestingai, kaip geležinkelio bėgiai sunaikina miškus arba didžiulis laivas sutraiško savo sudegusio brolio liekanas. Jisai skuba. Jį ragina laikas ir pinigai.

Truputį anksčiau negu Balzakas, kuris nusileido į savo paskutinę bedugnę kilniai dejuodamas, kaip didvyris, paliekantis dar tiek daug svarbių darbų, Edgaras Alanas Po – daug kuo panašus į jį – krito palaužtas baisios mirties. Prancūzija prarado vieną didžiausių savo genijų, o Amerika – rašytoją, kritiką, filosofą, kuris buvo gimęs ne jai. Daugelis tautiečių nieko nežino apie Edgardo Alano Po mirtį, kai kas galvoja, kad tai buvo turtingas žmogus, šioks toks rašytojas, kurpęs keistus ir baisius apsakymus savo malonumui, ir kad tikro pasisekimo literatūroje vertas tik vienas kitas jo kūrinys. Iš tikrųjų buvo kitaip.

Tiesa, kad nusivylimas ir melancholija jaučiami visuose Po kūrinuose, bet būtina pasakyti, kad tai itin vienišo žmogaus melancholija ir ji nelabai priimtina žmonių bendrijai. Negaliu susilaikyti nenusijuokęs, kai prisimenu kelias eilutes, kurias vienas labai nusipelnęs Jungtinių Valstijų rašytojas – užmiršau jo pavardę – parašė apie Po netrukus po jo mirties: „Aš

vėl perskaičiau apgailestautino Po kūrinus. Koks puikus poetas! Koks išpūdingas pasakotojas! Koksai stebuklingas ir antgamtiškas protas! Tai tikrai didi mūsų dienų galva! Puiku! Bet aš atiduočiau tuos septyniasdešimt mistiškų, analitinių ir groteskinių apsakymų, tokių nuostabių ir pilnų idėjų, už vieną nedidelę knygą apie namų židinį, šeimą, knygą, kurią jis būtų galėjęs parašyti savo nuostabiai tyru stiliumi, taip aukštai iškeliančiu jį virš mūsų. Tada Po būtų buvęs dar didesnis“. Tikra tiesa, kad žmogiškoji kvailybė yra tokia pati visose klimato juostose, o kritikams visuomet magą apkarstyti sunkiomis daržovėmis malonumų krūmą.

Visada labai įdomu ir naudinga palyginti didžio žmogaus asmenybę ir jo kūrinus. Biografijos, pastabos apie gyvenimo būdą, įpročius, menininkų ir rašytojų išvaizda visada kėlė pagrįstą susidomėjimą. Kas nėra bandęs sieti Erazmo stiliaus aštrumo ir idėjų aiškumo su jo veido profilio kontūrais, o Didro ir Mersjė įkarščio, réksmingumo bei pagyrūniškumu atmiešto gerumo su jų galvos forma, kas nėra ieškojęs Voltero atkaklios ironijos ramioje jo šypsenoje, karingoje išraiškoje, vado ir pranašo žvilgsnyje, nukreiptame į toli, o stambaus Žozefo de Mestro

veide erelio ir jaučio bruožų vienukart? Kas nėra stengęsis išvelgti „Žmogiškosios komedijos“ plačioje ir išraiškingoje Balzako kaktuje ir jo veide?

Edgaras Alanas Po buvo vidutinio ūgio, bet gerai sudėtas, smulkių rankų ir kojų. Kol savęs nenualino, buvo labai stiprus. Sakoma, kad Gamta – manau, tai dažnas pastebėjo – skiria labai sunkų gyvenimą tiems, iš kurių daug nori gauti. Tokie žmonės, nors ir smulkaus sudėjimo, būna atletiški, linkę mėgautis gyvenimu, drauge moka būti labai santūrūs. Balzakas per spektaklio repeticijas, kurioms vadovavo ir kuriose pats vaidino, skaitydavo savo knygų korektūras, o po vakarienės su aktoriais, kai šie pavargę eidavo miegoti, jis lengvai sugrįždavo prie savo darbo. Visi žino, kad jis mažai miegodavo, bet jo galva likdavo šviesi. Edgaras Alanas Po jaunystėje puikiai pasirodydavo jėgos ir miklumo pratybose; tai šiek tiek padėdavo jam kūryboje. Kartą jis susilažino, kad nuo vienos Ričmondo krantinės nuplauks septynias mylias Džeimso upe ir pėsčias sugrįš tą pačią dieną. Ir jis tai padarė. Nors buvo labai karšta vasaros diena, jis jautėsi puikiai. Elgsena, judesiai, eigastis, aukštai pakelta galva, nuotaika – viskas rodė, kad jis puikios formos, išlavinto kūno. Jis buvo paženklintas Gamtos, kaip tie žmonės, kurie sambū-

ryje, kavinėje, gatvėje patraukia ir prikausto stebėtojo žvilgsnį. Jei žodis „keistas“ nebūtų toks nuvalkiotas mūsų dienų rašiniuose, jis geriausiai tiktų apibūdinti Po grožį.

E. A. Po bruožai nebuvo stambūs, gana taisyklingi, šviesaus gymio bruneto veidas liūdnas ir išsiplaškęs, ir kai jis nebūdavo nei piktas, nei nusivylęs, atrodydavo tarsi prasikaltęs. Jo akys, keistai gražios, iš pirmo žvilgsnio atrodė tamsiai pilkos, bet geriau išsižiūrėjęs pamatydavai ledinį, sunkiai nusakomą violetinį jų atspalvį. Kakta buvo nuostabi, toli gražu ne tokių juokingų proporcijų, kokias genijams suteikia prasti menininkai, iš pataikūniškumo padarantys savo portretuojamuosius hidrocefalais, bet, jei taip galima pasakyti, viduje slypinti milžiniška jėga buvo išryškinusi jo mąstymo ir kūrybos organus. Vietos, kurios, kraniologų nuomone, rodo žmogų turint tapybinį mąstymą, nebuvo visai nematomos, bet sunkiai randamos, užgniaužtos, nuslopintos aukštesnės lyginimo, logiškumo ir priežastingumo tironijos. Kaktoje švytėjo romaus džiugesio, idealumo ir absoliutaus grožio dvasia. Nepaisant visų šių požymių, galvos negalėjai vadinti harmoninga. /.../

E. A. Po plaukai buvo juodi su keliomis šviesiomis sruogomis, ūsai, kuriuos jis užmiršdavo sutvarkyti

ir pašukuoti, ilgi ir pasišiaušę. Rengėsi skoningai, tačiau kiek netvarkingai, kaip džentelmenas, turintis daug svarbesnių darbų. /.../ Bet reikėtų atskirai paminėti jo kalbėjimo manierą. Kai kartą prasitariau apie tai vienam amerikiečiui, tasai atsakė juokdamasis: „O! Jis šnekėdavo baisiai padrikai“. Iš jo aiškinimų aš supratau, kad Po pasinerdavo į idėjų pasaulį kaip iškalbus matematikas, norintis pasirodyti prieš jau ganėtinai stiprius mokinius. Tad pokalbis būdavo naudingas. E. A. Po nebuvo gražbylys ir tiek rašydamas, tiek kalbėdamas baisiausiai bijojo sąlygiškumo, tačiau gilios žinios, kalbų mokėjimas, erudicija ir daugelyje kraštų patirti įspūdžiai teikdavo jo dėstomoms mintims žavesio. Tačiau atrodo, kad Po nelabai rinkdavosi auditoriją. Jam nerūpėjo, ar aplinkiniai supras jo abstrakcijas ir žavėsis savitomis koncepcijomis, kurios visą laiką žiburiuodavo tamsiame jo proto danguje. Jis atsisėdavo smuklėje prie bet kurio apskretėlio ir oriai jam deklamavo garsiąsias eilutes iš savo baisiosios „Eurekos“ su nenumaldomu šaltakraujiškumu, tarsi diktuotą sekretoriui arba disputuotą su Kepleriu, Beikonu ar Svedenborgu. Tai būdingas Po charakterio bruožas. Nebuvo žmogaus, labiau nepaisančio visuomenės taisyklių, nesidrovinčio praeivių, todėl jį dažnai

galėjai matyti prasčiausiose smuklėse. Įsileisti jį į vietas, kur gurdėjo padorūs žmonės, niekas nenurodavo. Jokia visuomenė netoleruoja dalykų, kokius sau leisdavo E. A. Po, juolab anglų ar amerikiečių. Po jau buvo pripažintas genijus, kai daug kas jam būdavo atleidžiama. Žurnale *Messenger* jis buvo paskelbęs smarkią kovą su vidutinybe, jo kritika buvo negailestinga ir griežta, kaip žmogaus, pranašesnio už kitus, vienišo ir tesidominčio idėjomis. Atėjo metas, kai visi žmogiškieji dalykai jam kėlė pasibjaurėjimą ir vien metafizika dar šį tą reiškė. Savo proto šviesa nušviesdamas jauną ir nepatyrusį kraštą, šokiruodamas savo elgesiu jo žmones, kurie manėsi esą jam lygūs, Po neišvengiamai tapo vienu iš nelaimingiausių rašytojų. Visuomenės pagieža jam dar labiau padidėjo, jį apgaubė vienatvė. Paryžiuje ir Vokietijoje jis būtų radęs draugų, kurie lengvai būtų jį supratę ir parėmę; Amerikoje jis gavo, ko nusipelnė. Tuo aiškintinas girtuokliavimas ir amžinas bastymasis. Jis ėjo per gyvenimą kaip po Sacharą klajojantis arabas.

Būta ir kitų priežasčių, pavyzdžiui, dideli buitiniai vargai. Ankstyvoje jaunystėje Po staiga buvo paliktas likimo valiai. Jis beveik visada buvo vienas; maža to, įtempta smegenų veikla ir alinantis dar-

bas atsipalaidavimo vertė ieškoti vyno taurėje. Jam palengvėdavo nuo to, kas vargina. Literatų pavydas, vargana buitį, skurdo bangos nugramzdindavo Po į girtuokliavimo tamsybės tarsį į juodą kapą; nes jis gerdavo ne pasiskonėdamas, o barbariškai; vos alkoholis paliesdavo lūpas, jis įsitaisydavo prie baro ir lenkdavo taurę po taurės, kol nuskandindavo savo Gerąjį Angelą ir likdavo visai bejėgis. Keista, bet, visų jį pažinojusių tvirtinimu, šis bailsus įprotis nesunaikino nei tyrumo, nei stiliaus subtilumo, nei minties aiškumo, nei darbo ir sunkių ieškojimų įkarščio. Tos krizės užklupdavo prieš rašant arba parašius beveik visus geriausius kūrinis. Pasirodžius „Eurekai“ jis pašėlo gerti, Niujorke tą patį rytą, kai *Revue Whig* išspausdino „Varną“, kai Po vardas buvo visų lūpose, kai visi ginčijosi apie eilėraščių, jis pražygiavo Brodvėjumi, bruoždamas sienas ir klupinėdamas...

Pasistengsiu apibūdinti mintis, vyraujančias Edgardo Alano Po kūrinuose. Išanalizuoti viską, nors parašytumei ir tomą, yra neįmanomas dalykas, nes šis keistas žmogus, nors gyveno velniškai netvarkingai, parašė daug. E. A. Po pasireiškė trejopai: kaip kritikas, poetas ir prozininkas. Kaip prozininkas, jis dar ir filosofas.

Kai Po buvo pakviestas vadovauti *Southern Literary Messenger*, jam buvo pažadėta 2500 frankų metinių pajamų. Už šį labai vidutinišką atlyginimą jis turėdavo perskaityti ir parinkti medžiagą mėnesio numeriui ir užsiimti vadinamąja leidybine redakcijos dalimi, tai yra išnagrinėti visus pasirodžiusius kūrinius ir įvertinti visus literatūrinius faktus. Be to, jis dažnai, labai dažnai duodavo savo novelę ar eilėraščių. Dirbo šį darbą beveik dvejus metus. Jam energingai vadovaujant, žurnalas tuojau patraukė visų dėmesį. Aš turiu prieš save tų dvejų metų žurnalus; straipsniai labai ilgi. Dažnai tame pačiame numeryje randame išnagrinėtą romaną, poezijos, medicinos, fizikos bei istorijos knygas. Viskas atlikta kruopščiai ir rodo autorių nusimanant apie įvairias literatūros rūšis ir sugebant deramai įvertinti mokslo šakas, panašiai kaip XVIII a. prancūzų rašytojai. Atrodo, kad per ankstesnį vargingą savo gyvenimą Po neleido laiko veltui ir toli pasistūmėjo. Šie kritikos straipsniai, nagrinėjantys žymiausių anglų ir amerikiečių rašytojų bei daugelio prancūzų memuaristų kūrinius, sudaro rimtą rinkinį. Kur idėjos užuomazga, koks tikslas, koks autoriaus metodas, gelbstintis ar pavojingas, – viskas išdėstyta tiksliai, raiškiai ir glaustai. Natūralu, kad Po,

taip traukdamas visų žvilgsnius, turėjo išigyti daug priešų. Giliai įsitikinęs savo teisumu, jis kovojo su klaidingais samprotavimais, su kvailais nusirašinėjimais, su barbarizmais ir visokio plauko literatūriniais skaitalais, kasdien pasirodančiais periodikoje ir knygose. Tuo atžvilgiu jam nieko neprikiši: jo paties stilius grynas, atitinkąs ir tiksliai išreiškiaš idėjas, todėl sektinas. E. A. Po visada korektiškas. Įdomu, kad tokios nesutramdomos ir užgaidžios vaizduotės žmogus tuo pačiu iki ausų yra įsimylėjęs taisykles, geba rūpestingai analizuoti ir kantriai ieškoti. Sakytume – antitezė, virtusi kūnu. Kritiko šlovė labai kenkė jo literatūriniam likimui. Daug žmonių troško jam atkeršyti. Nėra įžeidimų, kurių nebūtų sviedę jam į veidą, kai pasirodė daugiau jo kūrybos. Visi žino tą ilgą banalų „kyrieelison“: amoralumas, švelnumo stoka, išvadų nebuvimas, ekstravagancija, nenaudinga literatūra. Niekados kritika nedovanojo Balzakui „Didžiojo provincijos žmogaus Paryžiuje“.

Novelistas Po yra unikalus kaip Metjurinas, Balzakas, Hofmanas – tik kiekvienas savaip. Įvairūs kūriniai, kuriuos jis išmėtė po žurnalus, surinkti į du leidinius: *Tales of the Grotesque and Arabesque* ir *Edgar A. Poe's Tales...*

Savo kūrinuose Edgaras Alanas Po nesinaudoja šalutiniais dalykais ar bent neteikia jiems daug reikšmės. Taip negailestingai aukojamas aiškumas; geriau išryškinama pradinė mintis, be to, ir siužetas geriau susiguli ant nuogo pagrindo. Pasakojimo metodas paprastas – ciniškai piktnaudžiaujama pirmuoju asmeniu. Tarsi darbo įkarštyje būtų pamiršta pasirinkti įvairesnes priemones. E. A. Po apsakymai beveik visada yra pagrindinio veikėjo pasakojimai arba rankraščiai. Užsidegimas, su kuriuo aprašomi siaubingi dalykai ir kuris būdingas daugeliui žmonių, radosi iš labai didelės ir nesuvaržytos gyvybinės energijos, nepalaužiamo dorumo ir labai suvešėjusio, gilaus jausmingumo. Nenatūrali aistra, kai žmogus gali pralieti savo kraują, staigūs ir beprasmiški judesiai, neva ore sklandantys garsūs šūksmai yra beveik vienodos prigimties dalykai, nors iš pažiūros taip ir neatrodo. Skausmas sukelia palengvėjimą, veiksmas išblaško atilsį.

Kitas savitas E. A. Po kūrybos bruožas – antifeminiškumas. Pamėginsiu paaiškinti. Moterys rašo nežmoniškai greitai, jų širdys „plepa“ nesustodamos. Jos visiškai neišmano meno – neturi nei saiko, nei logikos; jų stilius plaukia ir banguoja kaip jų drabužiai. Net labai didi ir tikrai gera rašytoja – pati

Žorž Sand – vis dėlto leidžiasi valdoma temperamento ir rašo savo šedevrus tarsi paštu siunčiamus laiškus. Gal ne veltui žmonės kalba, kad ji rašanti savo knygas ant laiškų popieriaus?

Edgaro Alano Po stilius glaustas, tikslus; prasta skaitytojo nuotaika negali prasibrauti pro logikos numegzto tinklo akis. Visos mintys it strėlės lekia į taikinį.

Peržvelgęs ilgą apsakymų rikiuotę, neradau istorijos apie meilę. Ši mintis man atėjo į galvą labai vėlai – toks kerintis žmogus, apie kurį rašau. Nenorėdamas pervertinti šio subtilaus autoriaus askeetiškos manieros, manau, kad rūsti literatūra mums būtų naudinga kaip protestas prieš paplitusią moterų pliuskiškumą, kurį vyrai vis labiau ir labiau kursto nevykusiais garbinimais. /.../

Edgaro Alano Po kūryboje nėra erzinančių verkšlenimų, visur – beatodairiškas idealo siekimas. Kaip ir Balzakas, kuris mirė tikriausiai apgailestaudamas, kad negalėjo būti tikras mokslininkas, Po pašėlusiai žavėjosi mokslu. Užmiršau paminėti, kad jis yra parašęs „Konchiliologijos“ (mokslas apie kriaukles – *vert. past.*) vadovėlį. Tarsi užkariautojas ir filosofas Po jaučia potraukį vienybei ir dažnai sukeičia vietomis dvasinius ir fizinius reiškinius. Sakykime, jis

ieško, kaip literatūroje pritaikyti filosofijos metodus, o filosofijoje – algebros. Be atokvėpio kylant į aukštumas, truputį uždūstama. Šioje literatūroje tarsi laboratorijoje oras praretėjęs. Čia visąlaik juntamas valios šlovinimas, grindžiamas indukcija ir analize. Atrodo, kad Po nori atimti žodį iš pranašų ir viskam pritaikyti racionalaus aiškinimo monopolį. Todėl peizažai, kurie sudaro jo karštligišką vizijų foną, yra blyškūs ir vaiduokliški. E. A. Po, nesiderindamas prie kitų žmonių pomėgių, piešia medžius ir debes, kurie panašūs į svajų debes ir medžius, tiksliau pasakius, į jo keistus veikėjus, taip pat antgamtiškai ir galvaniškai virpančius...

Turėjau draugą, kuris, galima sakyti, irgi buvo užkietėjęs ir nepataisomas metafizikas, panašaus būdo kaip Sen Žiustas. Dažnai apie kokį nors žmogų jis susimąstęs sakydavo: „Kiekvienas mistikas turi slaptą ydą“. Ir aš pratėsdavau jo mintį: „Vadinasi, reikia jos atsikratyti“. Tada aš tik juokdavausi, nes jo nesuprasdavau. Bet kartą užkalbinau vieną gerai žinomą ir mitrą knygininką, kuris vertėsi tuo, kad tenkino visos tos mistikų bandos ir okultinių mokslų kurtizanių aistras. Paprašytas informacijos apie savo klientus jis man paaiškino: „Atminkite, kad kiekvienas mistikas turi slaptą ydą, dažnai labai materialią:

tas girtuokliauja, anas – apsirijėlis, trečias kvailioja, vienas labai šykštus, kitas labai žiaurus ir t. t.“

Dieve mano, tariau sau, koks gi lemties dėsnis mus surakina, valdo ir už priešinimąsi baisiai priespaudai keršija mums degradacija ir mūsų esybės moraliniu nuosmikiu? Šviesuoliai – didžiausi iš žmonių. Kam reikia, kad jie būtų nubausti už savo didybę? Argi jų siekiai nėra kilnūs? Argi žmogus bus amžinai pasmerktas, kad vienas jo talentas augtų kitų gabumų sąskaita? Jei noras bet kuria kaina sužinoti teisybę yra didelis nusikaltimas ar bent jau lemia dideles klaidas, o kvailybė ir nerūpestingumas yra dorybės ir pusiausvyros garantija, tada aš manau, kad mes labai skolingi tiems garsiems nusikaltėliams, nes mus, XVIII ir XIX amžiaus vaikus, šia yda visus galima apkaltinti.

Sakau taip nesigėdydamas, nes jaučiu, kad šie žodžiai plaukia iš didelio gailesčio ir švelnumo. Edgaras Alanas Po, girtuoklis, vargšas, persekiojamas parijas, man mielesnis už romųjį ir dorybingąjį J. V. Gėtę ar V. Skotą. Jam ir panašioms į jį žmonėms aš pritaikčiau katekizmo žodžius, skirtus Dievui: „Jis daug kentėjo dėl mūsų“.

Ant Po kapo tikėtų toks užrašas: „Jūs, kurie įnirtingai bandėte suvokti savo egzistencijos dėsnius,

kurie kvėpavote begalybės oru, kurių išsilieję jausmai buvo priversti ieškoti atokvėpio ištvirkimo vyne, melskitės už jį. Dabar jo kūniškoji esybė, jau tyra, plauko tarp būtybių, kurių egzistavimą jis numatė, melskitės už jį, kuris mato ir žino, jis užtars jus“.

Sunku kalbėti apie šio keisto genijaus veikalus, skaitytojai perskaitę patys supras jo mąstymą. Nors ir nelengva, bet vis dėlto įmanoma perkasti jo metodą, išsiaiškinti veikimo principą, ypač tų kūrybių, kuriuose svarbiausia – pavyzdinga analizė. Aš galėčiau atskleisti skaitytojui šios „gamybos“ paslaptis, ilgai postringauti apie šio amerikiečių genijaus kūrybos bruožus, kurie leidžia mėgautis nugalėtais sunkumais, išaiškinta mįsle, staigiu ir vykusiu minties posūkiu – visu tuo, kas su vaikiška ir beveik iškrypėliška aistra galimybių ir spėliojimų pasaulyje verčia imtis žaismės ir kurti „antis“, kurioms jo grakštus menas suteikia gyvenimiškumo. Niekas neneigs, kad Po buvo nuostabus žonglierius, bet aš žinau, kad jis pats svarbesne laikė kitą savo kūrybos pusę. Norėčiau pateikti keletą pastabų, tarp kitko, trumpų.

Ne materialiaisiais stebuklais, garsinisiais Po vardą, jisai užkariavo mąstančių žmonių susižavė-

jimą, bet savo meile Gėriui, grožį sukuriančios harmonijos pažinimu, gilia ir skausminga, tačiau išbulinta poezija – perregima ir tikslia it krikščioninis papuošalas; savo nuostabiu stiliumi, grynu ir keistu, susegtu kaip šarvų grandys, mielu ir subtiliu, lengvai pastūmėjančiu skaitytoją norimo tikslo link, ir pagaliau, visų pirma, tuo išskirtiniu genialumu, unikaliu temperamentu, leidusiu jam nepriekaištingai, patraukliai ir drauge negailestingai rodyti moralės normų išimtis. Palyginti su sangviniku Didro, – jei pasitelksime vieną pavyzdį iš šimto, – Po yra nervingas rašytojas, užtat pats geriausias iš visų, kuriuos pažįstu.

Jau pati apsakymo įžanga pagauna it viesulas. Jo iškilmingumas stebina ir neleidžia protui užmigti. Iš pirmų puslapių pajuntame, kad kalbama apie kažką svarbaus. Lėtai, pamažu išsirutulioja istorija, kurios visas įdomumas grindžiamas nesuvokiamu intelekto posūkiu, drąsia hipoteze, neatsargiu skirtingų gabumų paskirstymu Gamtos svarstyklėse. Įtrauktas į verpetą skaitytojas norom nenorom turi sekti įkandin autoriaus jo vingrių samprotavimų vingiais.

Nėra kito žmogaus, kartoju, kuris būtų taip įstabiai aprašęs žmogaus gyvenimo ir gamtos išimtinumą – aistringą sveikstančiojo smalsumą; metų

laikų pabaigas, kupinas kerinčio grožio; karščius, drėgną ir ūkanotą metą, kai pievų vėjas suminkština ir atleidžia nervus kaip instrumento stygas, o akys nejučia paplūsta ašaromis; haliucinacijas, iš pradžių keliančias abejones, bet netrukus visiškai įtikinančias; absurda, įsitvirtinusį prote ir jį valdantį su siaubingu logiškumu; isteriją, uzurpuojančią valios vietą; proto ir nervų prieštarą ir žmogų, kuris ima juoktis iš skausmo. Jis analizuoja tai, kas dingsta vos pasirodęs, pasveria nepasveriamą ir šiurpinamai smulkmeniškai ir moksliška maniera aprašo visą tą įsivaizduojamą pasaulį, kuris vilnija aplink nervingą žmogų ir veda jį į pražūtį.

Įkarštis, su kuriuo jis griebiasi grotesko dėl grotesko ir baisybių dėl polinkio baisybėms, geriausiai mane įtikina jo kūrinių nuoširdumu ir tuo, kad Po žmogus puikiai sutarė su Po poetu. Aš jau minėjau, kad daugeliui žmonių tas įkarštis dažniausiai randasi iš didelės nežabotos gyvybinės energijos, kartais – iš atkaklaus naivumo ir plačiai išsiliejusio jausmingumo. /.../

Nusileidęs šios kūrybos gelmėn, kur oras yra praretėjęs, protas patiria begalinį ilgesį, baimę beveik iki ašarų ir negalavimą širdies, atsidūrusios plačiose ir keistose erdvėse. Bet susižavėjimas ima viršų –

Po menas toks didis! Fonas ir detalės čia atitinka veikėjų jausmus. Tiek gamtos vienatvė, tiek miestų sumaištis – viskas aprašoma nervingai ir fantastiškai. Kaip mūsų Eženas Delakrua, pakylėjęs savo meną iki didžiosios poezijos aukštumų, Edgaras Alanas Po išdėsto savo figūras violetiniame ar žalsvame fone, nuo kurio kyla puvimo fosforescencija ir audros dvelksmas. Vadinamoji bedvasė gamta dalyvauja gyvų esybių būtyje ir kaip ir jos virpa antgamtiškai ir galvaniškai. Opijus praplečia erdvę, suteikia atspalviam magišką prasmę ir priverčia virpėti visus garsus dar reikšmingesniu skambesiu. Dažnai peizažuose atsiveria didingos prošvaistės, trykstančios šviesa ir spalvomis, ir horizontų gelmėse pamatome iškylančius rytietiškus miestus ir architektūrą, ribuliuojančią toliuose, kur saulė bloškia aukso lietu.

Po herojai, arba, tikriaus, Po herojus, – žmogus, turintis ypatingų sugebėjimų, žmogus pairusiais nervais, žmogus, kurio aistringa ir iškankinta valia meta išsūkį visiems sunkumams; tas kurio žvilgsnis, nelyginant špaga smigdamas į objektus, teikia jiems vis daugiau reikšmingumo, – yra patsai Po. Net moterys – švytinčios ir liguistos, mirštančios nuo keistų skausmų ir kalbančios balsu, panašiu į muziką, – tai irgi jis pats. Bent jau savo keistomis aspiracijomis,

žiniomis, nepagydoma melancholija jos labai pri-
mena savo kūrėją. Idealioji jo moteris, jo Titanidė,
atsiskleidžia įvairiuose portretuose, išblaškytuose
po negausius eilėraščius, – portretuose ar, tikriau,
mokėjime visur kur pajauti grožį, kuri autorius
dvasia sulieja į išpūdingą vienovę. Joje švelniau negu
kur kitur pasireiškia nepasotinama Gėrio meilė –
didžioji jo vertybė, visų jo vertybių apibendrinimas.
Prieš ją poetai turi pagarbiai lenkti galvas.

Iš prancūzų kalbos vertė
Ramūnas Kasparavičius

PAAIŠKINIMAI

Novelės knygoje dedamos chronologine tvarka, pagal pirmojo pasirodymo spaudoje datą.

MECENGERŠTEINAS

- P¹ „*Gyvas buvau tavo nelaimė – mirdamas būsiu tavo mirtis*“ – Martyno Liuterio (Martin Luther, 1483–1546) eilėraščio pradžia.
- P² *La Briujeras*, Žanas (Jean La Bruyère, 1645–1696) – prancūzų rašytojas, satyrikas ir moralistas. Citata iš knygos „Charakteriai, arba mūsų gyvenimo papročiai“ (1688).
- P³ *Mersjė*, Luji Sebastjenas (Louis-Sébastien Mercier, 1740–1814) – prancūzų rašytojas, utopinio romano „2440-iejai, arba Sapnas, kokių reta“ autorius.
- P⁴ „*nėra kitos tokios... sistemas...*“ – žodžiai iš anglų rašytojo Izaoko Dizraelio (Isaac D’Israeli, 1706–1848) knygos „Literatūros garsenybės“. Metemp-

sichoze – mistinis mokymas apie sielų persikūnijimą po žmogaus mirties.

- P⁵ *Alenas, Itenas* (1738–1789) – amerikiečių revoliucijos dalyvis, sukilėlių būrio „Žaliojo kalno vaikinai“ vadas. Parašė traktatą „Protas – vienintelis žmogaus orakulas“, jame gvildeno deizmo ir persikūnijimo idėjas.
- P⁶ *Aštuoniolika metų...* – autoriui gyvam esant, šios novelės leidimuose buvo rašoma „penkiolika metų“... Frederiko amžių, greičiausiai doriniais sumetimais, pakeitė R. V. Grisvoldas (Rufus Wilmont Griswold, 1815–1857), pirmasis Po kūrinių leidėjas po rašytojo mirties.
- P⁷ „*erodiškesnis už Eroda*“ – V. Šekspyro (William Shakespeare) žodžiai („Hamletas“, III, 2), tapę priežodžiu. Erodas – Judėjos karalius, mėgstamas viduramžių religinių dramų personažas, pasižymėjęs žiauriu ir kraugerišku būdu.
- P⁸ *Kaligula*, Gajus (Gaius Caligula, 12–41) – Romos imperatorius (36–41), ištvirkęs ir žiaurus despotas, savo žirgui suteikęs konsulo titulą. Greičiausiai Po ne šiaip sau bus pavadinęs savo personažą Frederiku, nes anglų Kaligula buvo vadinamas Vello princas Frederikas (1707–1751).

RANKRAŠTIS, RASTAS BUTELYJE

- P¹ *Kino*, Filipas (Philippe Quinault, 1635–1688) – prancūzų poetas ir dramaturgas.
- P² *Pironas* (apie 365–275 pr. Kr.) – senovės graikų filosofas, antikinio skepticizmo pradininkas.
- P³ *Batavija* – senasis (olandiškas) Džakartos miesto Indonezijoje pavadinimas.
- P⁴ *Lakadyvų salos* – grupė salų Arabijos jūroje ties vakarine Indostano pusiasalio pakrante.
- P⁵ *Naujoji Olandija* – senasis Australijos pavadinimas. Vakarinę žemyno pakrantę XVII a. atrado ir ištyrė olandų jūrininkai.
- P⁶ *...jūrų drakono...* – angliškame tekste – Krakenas: mitinis jūrų drakonas, kaip tikėta, gyvenęs prie Norvegijos krantų. Aprašytas danų vyskupo Eriko Pontopidano (Erik Pontoppidan, 1698–1764).
- P⁷ *Baalbekas* – senovės Sirijos miestas. Iki mūsų dienų išliko unikalios statybos šventyklos griuvėsiai.
- P⁸ *Tadmoras* – gyvenvietė vidurio Sirijoje, kurios apylinkėse yra miesto-valstybės Palmyros griuvėsiai. Palmyrą 273 m. užėmė ir sugriovė romėnai.
- P⁹ *Persepolis* – senovės Persijos sostinė. 330 m. pr. Kr. Aleksandras Makedonietis užgrobė miestą ir

dalį jo sudegino. III a. pr. Kr. gyventojai miestą paliko.

^{P10} ...*srovė mus neša į patį Pietų polių* – čia Po vadovaujasi amerikiečio Džono Simzo (1742–1814) teorija apie „ašigalių skyles“.

^{P11} *Merkatoras*, Gerhardas Kremeris (Gerhard Kremer; lot. Gerardus Mercator, 1512–1594) – flandamų kartografas ir matematikas. Reikšmingiausias jo darbas – žemėlapių su aprašymais rinkinys „Atlasas“ (1595).

PASIMATYMAS

^{P1} *Kingas*, Henris (Henry King, 1592–1669) – anglų vyskupas, poetas.

^{P2} *Eliziejus* – antikinėje mitologijoje – vieta, kur gyvena vėlės. Aprašė Homeras „Odisėjoje“.

^{P3} *Paladijus*, Andreja (Andrea Palladio; tikr. Andrea di Pietro della Gondola, 1508–1580) – italų architektas, pastatęs Venecijoje keletą bažnyčių.

^{P4} *Atodūsių tiltas (Ponte di Sospiri)* – tiltas Venecijoje tarp Dožų rūmų ir valstybinio kalėjimo, pastatytas 1597 metais. Taip pavadintas todėl, kad juo

nuteistieji būdavo vedami į kalinimo ir mirties bausmės vietą.

^{P5} *Pjaca* – turima galvoje Šv. Morkaus aikštė Venecijoje. Pjacos bokšto laikrodžio valandas muša du bronziniai maurai. Pjaceta – nedidelė aikštė prie Pjacos, nuo Didžiojo kanalo pusės.

^{P6} *Kampanilė* – venecijietiška kampanilė, arba Šv. Morkaus varpinė, Pjacoje. Pastatyta X–XII a.

^{P7} *Niobė* – graikų mitologijoje Tėbų karaliaus Amfijono žmona, keturiolikos vaikų motina. Ji atsisakė aukoti deivei Letojai, Apolono ir Afroditės motinai, sakydama, kad Letoja turi tik du vaikus. Už bausmę neteko visų vaikų ir buvo paversta akmeniu.

^{P8} *...jaunikaitis, kurio vardas anuomet visoje Europoje skambėjo* – manoma, kad šioje novelėje Po parodijuoja Baironą (Byron George Noel Gordon), grafiene Gvičijoli ir jos persenusį vyrą, o pasakotojo vaidmenyje vaizduoja anglų poetą Tomą Morą, aplankiusį Baironą Venecijoje.

^{P9} *Plinijus Vyresnysis* (Gaius Plinius Maior, 23–79) – romėnų rašytojas ir mokslininkas.

^{P10} *Komodas* (Commodus, 161–192) – Romos imperatorius (180–192).

- P¹¹ ...virš Didžiojo kanalo netoli Rialto – toje Venecijos vietoje 1816–1819 m. gyveno Baironas. Rialtas – tiltas per Didįjį kanalą, pastatytas 1588–1591 m.
- P¹² *Moras*, Tomas (Thomas More, 1478–1535) – anglų rašytojas, humanistas, knygos „Utopija“ autorius. Pasak legendos, lipdamas ant ešafoto, jį lydinčiam karininkui pasakė: „Padėkite man užlipti, žemyn kaip nors pats nusileisiu.“
- P¹³ *Tekstoras*, Ravizijus (apie 1480–1524) – prancūzų rašytojas humanistas, parašė knygą „Absurdiškumai“ (1519).
- P¹⁴ *Čimabujė*, Džovanis (Giovanni Cimabue; tikr. Cenni di Pepo, 1240–1302) – italų dailininkas.
- P¹⁵ *Gvido*, Reni (Reni Gvido, 1575–1642) – italų dailininkas.
- P¹⁶ *Antinojas* (mirė 130 m.) – nepaprastai dailus jaunuolis, Romos imperatoriaus Adriano (117–138) favoritas. Antinojas buvo dažnai vaizduojamas antikiniuose kūriniuose.
- P¹⁷ *Ar ne Sokratas pasakė...* – matyt, turimi galvoje Aristotelio žodžiai, kad kiekvienas marmuro luitas slepia savyje skulptūrą, kurią išvysti galima nuėmus nereikalingą dalį.

- P¹⁸ Pirmosios eilutės Mikelandželo (Michelangelo) 60-ojo soneto, skirto Vitorijai Kolonė (1490–1547), karvedžio markizo Peskaro našlei.
- P¹⁹ *Policianas* (Poliziano; tikr. Angelo Ambrogini 1454–1494) – italų humoristas ir poetas, jo kūryboje atsispindėjo aristokratiškos Renesanso kultūros tendencijos. Drama „Sakmė apie Orfėją“ parašyta 1471 m., pastatyta 1480 m., išleista 1491 metais.
- P²⁰ *Čapmanas*, Džordžas (George Chapman, 1559?–1634) – anglų dramaturgas. Tragedijoje „Biusi D’Ambua kerštas“ („The Revenge of Bussy D’Ambois“, 1613) smerkiamas ištvirkimas, intrigos ir nusikaltimai, užtvindę Prancūzijos karaliaus Henriko III (1551–1589) dvarą.
- P²¹ *Johanesbergeris* – garsi vokiško vyno rūšis. Pavadinimas kilęs iš kaimo dešiniajame Reino krante.

BERENIKĖ

- P¹ *Ibn Zajatas* (XI a.) – arabų poetas.
- P² *Arnheimas* – miestas Olandijoje ant dešiniojo Reino kranto, garsus vaizdingomis apylinkėmis. Plg. novelę „Arnheimo dvaras“.

- P³ *Kurijonas* (1503–1569) – italų humanistas. Jo knyga „Apie palaimintosios Dievo karalystės didybę“ išleista Bazelyje 1554 metais.
- P⁴ *Augustinas*, Aurelijus (354–430) – krikščionių teologas. Šventasis. Augustino veikalas „Apie Dievo valstybę“ („De civitate Dei“) parašytas 426 metais.
- P⁵ *Tertulianas*, Kvintas Septimijus Florensas (Quintus Septimus Florens Tertullianus, apie 160–apie 230) – krikščionių teologas ir rašytojas.
- P⁶ *Ptolemėjus* (I a.) – Aleksandrijos matematikas, astronomas ir geografas.
- P⁷ *Asfodelė* – lelijų šeimos stambiažiedė gėlė. Antikiniais laikais buvo laikoma mirties gėlė.
- P⁸ *Halcionė* – graikų mitologijoje vėjų dievo Eolo duktė. Buvo paversta paukščiu (tulžiu), kuris, pasak padavimo, perėjo paukščiukus plaukiojantiame jūroje lizde žiemos saulėgrįžos metu, kai jūra dviem savaitėm nurimsta.
- P⁹ *Simonidas* Kėjietis (556–apie 469 pr. Kr.) – senovės graikų poetas.
- P¹⁰ *de Sal*, Mari (Marie de Sales, 1707–1756) – prancūzų balerina, išgarsėjusi Londono ir Paryžiaus teatruose XVIII a. trečiajame dešimtmetyje.

MORELA

P¹ Platonas, „Puota“ (211).

P² *Presburgas* – miestas su universitetu Slovakijoje.
Dabar – Bratislava.

P³ ...*mistinių raštų, kurie paprastai laikomi menka-
verte ankstyvąja vokiečių literatūra* – Po dėmės-
s vokiečių literatūrai juntamas kai kuriose jo
ankstyvosiose novelėse. Čia galbūt turima gal-
voje Agripas Netesheimiečio (Agrippa von Net-
tesheim, 1486–1535) kūryba ir jį išgarsinusi
knyga „Apie okultinę filosofiją“ („De occulta phi-
losophia“, 1510).

P⁴ ...*kaip Hinonas tapo Gehena* – biblinis pragaro
pavadinimas Gehena kilęs iš garsaus slėnio prie
Jeruzalės („Raudų slėnis“).

P⁵ *Nežabotas Fichtės panteizmas...* – turima galvoje
Johano Gotlibo Fichtės (Johann Gottlieb Fichte,
1762–1814) etinė filosofija, pagal kurią į „aš“ ir
„ne aš“ (gamta) supriešinimą žiūrima kaip į viso
pažinimo ir judėjimo šaltinį.

P⁶ *Sielų persikėlimas* – turimas galvoje mistinis pita-
goriečių, senovės Graikijos filosofinės mokyklos
atstovų, mokymas. Mokyklos įkūrėjas – Pitagoras
(apie 580–500 pr. Kr.).

- P⁷ *Šelingas*, Frydrichas Vilhelmas Jozefas (Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, 1775–1854) – vokiečių filosofas, klasikinės filosofijos atstovas. Turimas galvoje jo mokymas, kad gamtos ir sąmonės, objekto ir subjekto dvasinis pradas sutampa („tapatumo filosofija“).
- P⁸ ...*misteris Lokas, man regis, teisingai apibrėžė...* – galvoje turimas Džono Loko (John Locke, 1632–1704), anglų filosofo, veikalas „Esė apie žmogaus intelektą“ (1690).
- P⁹ *Pestumas* – miestas Italijos pietuose, senovėje garsėjęs gėlėmis. „Dukart žydinčias Pestumo rožes“ mini Vergilijus, Ovidijus, Marcialis ir kiti romėnų poetai.
- P¹⁰ *Teosietis* – senovės graikų poetas Anakreontas (apie 570–478 pr. Kr.), apdainavęs meilę ir vyną. Anakreontas gimė Teoso mieste, Mažosios Azijos pakrantėje.
- P¹¹ ...*nuokana ir kiparisas...* – nuokana – nuodingas žolinis augalas, taip pat – nuodai, gaunami iš jo šaknų, kiparisas – liūdesio ir mirties simbolis.

LIGIJA

- P¹ *Glenvilis*, Džozefas (Joseph Glanvill, 1636–1680) – anglų dvasininkas, rašęs apie filosofiją ir religiją; savo veikalė „Lux Orientalis“ ir kituose teigė, jog sielos egzistuoja dar iki tol, kol apsigyvena kūnuose.
- P² *Aštofetė* – vienas Astartės vardų; finikiečių mitologijoje – vaisingumo deivė.
- P³ *Deloso dukterys* – gr. mitologijoje – Deloso saloje gimė ir su draugėmis gyveno Artemidė, mergelių globėja.
- P⁴ *Beikonas*, Fransis (Francis Bacon, 1561–1626) – anglų filosofas; citata iš jo esė „Apie grožį“ (1625).
- P⁵ *Kleomenas* – ant Veneros nedivejietės statulos užrašytas vardas jos autoriaus, kurį įkvėpė Apolonas, menų globėjas.
- P⁶ „*Nurdžahado istorija*“ – anglų rašytojos F. Šerifan (1724–1766) romanas.
- P⁷ *Demokrito šulinys* – žr. „Žmogžudystės Morgo gatvėje“ 17 paaiškinimą.
- P⁸ *Ledos žvaigždės dvynės* – graikų mitiniai dvyniai Dioskūrai – Kastoras ir Poliusas (arba Poli-

deukas), Ledos ir Dzeuso sūnūs; ryškios Dvynių žvaigždyno žvaigždės.

P⁹ *Didžioji žvaigždė Lyros žvaigždyne* – žvaigždė Vega.

P¹⁰ *Saturno švinas* – alchemijoje švinas buvo vadinamas saturnu.

P¹¹ *Azraelis* – musulmonų mitologijoje – mirties angelas.

P¹² „*Nugalėtojas Kirminas*“ – Po eilėraščio pavadinimas. Eilėraštis įterptas į novelę tik 1845 m., nors novelė parašyta 1838 m.; jo idėja – Kirminas Mirtis nugali gyvenimą, nors novelėje žmogaus valia stipresnė už mirtį.

NEPRILYGSTAMAS HANSO PFALIO NUOTYKIS

P¹ *Tomo O'Bedlamo daina* – epigrafas paimtas iš anglų rašytojo Izaoko Dizraelio (Isaac D'Israeli) knygos „Literatūros garsenybės“ (1823) skyriaus apie elgetą Tomą iš Bedlamo.

P² *...dėl datos nesu tikras...* – toliau pasakojant paaiškėja, kad galvoje turima balandžio 1-oji, Melagių diena.

- ^{P3} *Enké*, Johanas (Johan Enke, 1791–1865) – vokiečių astronomas, įsteigęs Berlyno observatoriją, ištyręs ir nustatęs periodinės kometos, pavadintos jo vardu, judėjimą.
- ^{P4} *Kotopachis (Cotopaxi)* – veikiantis ugnikalnis Pietų Amerikoje, Ekvadoro Anduose (5897 m).
- ^{P5} *Gei Liusakas, Žozefas Luji* (Joseph Louis Gay-Lussac, 1778–1850) – prancūzų chemikas ir fizikas. 1804 m. kartu su Ž. Bijo moksliniais tikslais atliko skrydžius aerostatu. Antrojo skrydžio metu pasiekė 7016 metrų aukštį.
- ^{P6} *Bijo, Žanas Batistas* (Jean Baptiste Biot, 1775–1862) – prancūzų fizikas ir astronomas.
- ^{P7} *Valcas, Žanas* (1787–1867) – prancūzų astronomas, Marselio observatorijos direktorius.
- ^{P8} *Plinijus* – žr. „Pasimatymo“ 9 paaiškinimą.
- ^{P9} *Grinas, Čarlzas* (Charles Green, 1785–1870) – anglų oreivis, 1836 m. lapkričio 7 d. oro balionu perskrido iš Londono į Nasau (Vokietija) hercogystę.
- ^{P10} *Humboltas, Aleksandras fon* (Alexander von Humboldt, 1769–1859) – vokiečių gamtininkas ir keliautojas. 1829 m. surengė ekspedicijas į Uralą, Altajų ir Pakaspiją.

- ^{P11} *Šrioteris*, Johanas Jeronimas (1745–1816) – vokiečių astronomas, Lilientalio (Bremenai) observatorijos direktorius.
- ^{P12} *Hevelijus*, Janas (lenk. Jan Heweliusz; vok. Johann Hewel, 1611–1687) – lenkų astronomas, sudaręs pirmuosius Mėnulio žemėlapius ir parengęs 1564-ųjų žvaigždžių katalogą.
- ^{P13} *Kasinis*, Džiovanis Domenikas (Giovani Domenico Cassini, 1625–1712) – italų kilmės prancūzų astronomas. Įsteigė Paryžiaus observatoriją ir atrado keturis Saturno palydovus.
- ^{P14} *Lokas*, Ričardas Adamas (Richard Adam Locke, 1800–1871) – amerikiečių žurnalistas, mistifikacijos „Didieji astronominiai atradimai“, paskelbtos 1835 m., autorius. Joje tvirtinama, kad anglų astronomo Viljamo Heršelio (William Herschel, 1783–1822) sūnus Džonas Heršelis (John Herschel, 1792–1871) aptiko Mėnulyje sparnuotas būtybes.
- ^{P15} *Piteris Vilkinsas* – Roberto Peltoko (1697–1767) utopinio romano herojus.
- ^{P16} *Briusteris*, Deividas (David Brewster, 1781–1868) – škotų fizikas, Londono Karališkosios draugijos narys, tyrinėjęs šviesos lūžimo reiškinius.
- ^{P17} *Grafas Rosas* (Viljamas Parsonas; Rosse, William Parson, 1800–1867) – anglų astronomas, Londono

Karališkosios draugijos (The Royal Society of London) prezidentas. 1827 m. pradėjo kurti didelį teleskopą, kuris buvo baigtas 1845 metais.

P¹⁸ *Dominikas Gonzalesas* (Domingo Gonsales) – anglų rašytojo ir teologo Frensis Godvino (Francis Godwin, 1562–1633) slapyvardis. Fantastinėje knygoje „Žmogus Mėnulyje“ („The Man in the Moon“, apie 1638) dėstomos svarbiausios Koperniko (lot. Nicolaus Copernicus, 1473–1543) mintys apie visatą.

P¹⁹ *Žilis Blazas* – prancūzų rašytojo Aleno Renė Lesažo (Alain René Lesage, 1668–1747) šelmių romano „Žilio Blazo iš Santiljanos istorija“ herojus.

P²⁰ *Sirano de Beržerakas* (Cyrano de Bergerac, 1619–1655) – prancūzų rašytojas. Turima galvoje jo utopija „Kitas pasaulis, arba Mėnulio valstybės ir imperijos“ (1650).

P²¹ *Hangri Hilas* (*Hungry Hill*) – kalnas Airijoje esančio Bantri Bėjaus užutėkio šiaurinėje pakrantėje.

KARALIUS MARAS

P¹ „*Ferekso ir Porekso tragedija*“ – viena pirmųjų anglų tragedijų, jos pirmus tris veiksmus parašė

Tomas Nortas (1532–1584), o du paskutinius – Tomas Sekvilis, baronas Bakherstas (1536–1608).

^{P2} *Edvardo Trečiojo...* – Anglijos karaliaus Edvardo (1312–1377).

^{P3} *Ben Nevisas* – kalnas Škotijoje, aukščiausias Britų salose.

^{P4} „*Maras!*“ – Edvardo III valdymo laikais 1348 m. Anglijoje pirmąkart kilo maro epidemija.

^{P5} *stentoriškas... maurojimas...* – Homero „Iliadoje“ (V, 785) Stentoras – šauklis, turėjęs itin stiprų balsą.

ŠEŠĖLIS

^{P1} ...*pasaulį savo juodais sparnais uždengė Naika* – čia, kaip ir novelėje „Karalius Maras“, ryškūs autoriaus išpūdžiai iš 1835 m. Baltimorėje kilusios choleros epidemijos.

^{P2} *Ptolemaidė* – senasis Akos miesto Palestinoje pavadinimas.

^{P3} ...*teosiečio dainas...* – t. y. Anakreonto. Žr. „Morelos“ 10 paaiškinimą.

TYLA

- P¹ *Alkmanas* – senovės graikų poetas (VII a. pr. Kr.).
- P² *Zairas* – portugališkas Kongo upės pavadinimas.
- P³ *Begemotas* – turimas galvoje Biblijoje minimas gyvūnas (Job 40, 10–19).
- P⁴ *Dodona* – miestas senovės Graikijoje. Dodonoje buvo Dzeuso šventykla.

AŠERIŲ NAMŲ ŽLUGIMAS

- P¹ „*Jo širdis – tai kabančios kanklės, užgauk – ir jos suskambės*“ – Pjero Žano de Beranžė (Pierre Jean de Béranger, 1780–1857) dainos „Atsisakymas“ paskutinės eilutės. Daina skirta Napoleono karų dalyviui generolui Sebastjaniui.
- P² *...paskutiniojo Vėberio valsas...* – vokiečių romantinės epochos pradininkas Karlas Marija fon Vėberis (Carl Maria von Weber, 1786–1826) nėra parašęs tokio kūrinio. Turimi galvoje vokiečių kompozitoriaus Karlo Gotlibo Roizigerio (1798–1859) „Puikieji šokiai“. Vienas jų vadinasi „Paskutinis Vėberio valsas“.

- P³ *Fiuzelis*, Henris (angl. Henry Fuseli 1741–1825) – šveicarų dailininkas Heinrichas Fiuslis, dirbęs Anglijoje 1779–1825 m., kur išgarsėjo pakeista pavarde. Romantiškojo manierizmo atstovas, iliustravo Miltoną (John Milton) ir Šekspyrą.
- P⁴ „*Užburta pilis*“ – laiške R. V. Grisvoldui Po pažymi, kad užburtos pilies įvaizdis – „šmėklų persekiojamas protas“.
- P⁵ *Votsonas*, Ričardas (Richard Watson, 1737–1816) – anglų chemikas, parašęs penkių tomų veikalą „Chemijos apybraižos“. Jis taip pat buvo ir Londono vyskupas, kurį Po, matyt, palaikė kitu asmeniu.
- P⁶ *Persivalis*, Tomas (1740–1804) – anglų gydytojas, „*Medicinos etikos*“ (1803) autorius. Jo darbas apie augalų juslę buvo išspausdintas 1785 metais.
- P⁷ *Spalancanis*, Lazaras (Lazaro Spalancani, 1729–1799) – italų mokslininkas ir keliautojas. Idėjas apie augalų juslę gvildeno „Disertacijoje apie gyvūnų ir augalų prigimtį“ (1780).
- P⁸ ...*kad visi augalai gali jausti* – mintis apie tai, kad jausmai būdingi visai gamtai, toliau rutuliojama Po knygoje „Eureka“ (1848).
- P⁹ *de Gresė*, Žanas Batistas (Jean Baptiste de Gresset, 1709–1777) – prancūzų poetas satyrikas. Už

poemą „Ver-veras“ („Vert-Vert“, 1734), kurioje pasakojama apie nuotykius papūgos, išauklėtos moterų vienuolyne, buvo pašalintas iš jėzuitų ordino. Eiliuotame laiške „Vienuolynas“ (1735) apdainuojamas vienišo poeto gyvenimas.

^{P10} *Makiavelis*, Nikolas (Niccolo Machiavelli, 1469–1527) – italų rašytojas, istorikas, politikas. Noveleje „Belfagoras – velnių valdovas“ (1549) pasakojama apie tai, kaip šėtonas aplankė žemę.

^{P11} *Svedenborgas*, Emanuilas (Emanuel Swedenborg, 1688–1772) – švedų gamtininkas ir teologas. Mistinis traktatas „Dangus ir pragaras“ išleistas 1758 metais.

^{P12} *Holbergas*, Liudvigas (Ludvig Holberg, 1684–1754) – danų rašytojas, naujosios danų literatūros pradininkas. Satyrinė utopija „Nikolo Klimo požeminė kelionė“ išleista 1741 metais.

^{P13} *Fladas*, Robertas (1574–1637) – anglų gydytojas, mistinių alchemijos ir chiromantijos traktatų autorius.

^{P14} *D’Endažinė*, Žanas (Jean d’Indaginé, XVI a.) – prancūzų chiromantas.

^{P15} *Delašambaras* (De la Chambre, 1594–1669) – prancūzų chiromantas.

- P¹⁶ *Tikas*, Liudvikas (Johann Ludwig Tieck, 1773–1853) – vokiečių rašytojas, romantizmo atstovas. Po turi galvoje jo romaną-pasaką „Sena knyga, arba Kelionė į žydrają toli“ (1835).
- P¹⁷ *Kampanela*, Tomazas (Tommaso Campane-lla, 1568–1639) – italų mokslininkas ir rašytojas. Kalėdamas parašė socialinę utopiją „Saulės mies-tas“ (išleista 1623 m.).
- P¹⁸ *Žironas*, Eimerikas (apie 1320–1399) – ispanų inkvizitorius. Jo „Inkvizicijos vadove“ aprašyti piktosios dvasios varymo ir „įvairių eretikų rūšių“ nustatymo būdai.
- P¹⁹ *Mela*, Pomponijus (Pomponius Méla, I a.) – romėnų geografafas. Jo „Geografijoje“, išleistoje 1471 m. Milane, pasakojama apie pusiau fantas-tiškus Afrikos gyventojus.
- P²⁰ ...*apie fantastišką ritualą*... – kaip teigia ameri-kiečiai tyrinėtojai, toje retoje knygoje aprašytos Mainco (Vokietija) bažnyčioje vykstančios įpras-tinės mišios, aukojamos už mirusiojo sielą, mažai kuo besiskiriančios nuo šiuolaikinių. Po greičiau-siai nematė šios knygos ir susidarė nuomonę iš antrinių šaltinių.
- P²¹ ...*sero Lanseloto Keningo „Beprotiškas pasima-tymas“*... – nėra nieko žinoma apie tokią knygą.

Manoma, kad ištraukos – paties Po kūryba. Etelredas – senovės Britanijos karalius, gyvenęs X a. pabaigoje–XI a. pradžioje.

VILJAMAS VILSONAS

- ^{P1} *Čemberlenas*, Viljamas (William Chamberlayne, 1619–1689) – anglų rašytojas. „Faronida“ („Pharonnida“, 1659) – penkių knygų herojinė poema.
- ^{P2} *Elagabalas* (Heliogabalas, 204–222) – Romos imperatorius, paskelbęs sirų Saulės dievą Elagabalą vyriausiuoju dievu ir pasivadinęs jo vardu.
- ^{P3} *Ankstyvos vaikystės prisiminimai apie mokyklą...* – angliškos mokyklos aprašymas paremtas Po vaikystės prisiminimais apie gyvenimą Stoknjuingtono pensione (Londono apylinkėse) 1818–1820 m., kur jis mokėsi savo tėvio Alano pavarde.
- ^{P4} *Brensbis* – Po mini Stoknjuingtono mokyklos vadovo Džono Brensbio pavardę.
- ^{P5} *...kartaginietiškuose medaliuose* – turimos galvoje IV–II a. pr. Kr. miesto-valstybės Kartaginos monetos, jų kalyba buvo itin kruopšti.

- P⁶ *...1813 sausio devynioliktąją...* – Po nurodo savo gimimo datą (1819 m. sausio 19 d.). Novelėje spausdintame žurnale buvo 1811 m. sausio 19 d. (būtent šią datą Po parašė savo „Autobiografijoje“). Novelių rinkinyje „Groteskai ir arabeskos“ (1840), į kurią pateko „Viljamas Vilsonas“, randame jau 1809 m. sausio 19 dieną. Taigi herojaus gimimo datos pakeitimas rodo arba tai, kad Po nebuvo tikras dėl savo gimimo metų, arba sąmoningą norą datą pakeisti.
- P⁷ *„erodiškesnis už Eroda“* – žr. „Mecengeršteino“ 7 paaiškinimą.
- P⁸ *Herodas Atikas, Tiberijus Klaudijus (Herodes Atticus Tiberius Claudius, apie 101–177)* – žymus atėnietis, pagarsėjęs turtais ir oratoriaus sugebėjimais. Pasak legendos, viename savo namų Atėnuose rado pasakišką lobį.
- P⁹ *Prestonas* – Po mini savo bičiulį iš mokymosi Virđžinijos universitete laikų Džoną Prestoną. Rašytojo studijavimo laikai atsispindi ir pasakojant apie personažo gyvenimą Itone ir Oksforde.
- P¹⁰ *Romoje per 18... metų karnavalą...* – Romos karnavalas, seniausias Italijoje, švenčiamas keletą dienų prieš didįjį pasninką. Jo metu rengiamos procesijos su alegorinėmis figūromis, maskaradais. Besilinksminanti minia krečia įvairius pokštus.

MINIOS ŽMOGUS

- P¹ ...*nemokame būti vieni* – žr. „Mecengeršteino“ 2 paaiškinimą.
- P² *Leibnicas*, Gotfridas Vilhelmas (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646–1716) – vokiečių filosofas, mokslininkas, visuomenės veikėjas.
- P³ *Gorgijus* (apie 483–375 pr. Kr.) – senovės graikų filosofas ir mokslininkas, centrinė Platono dialogo „Gorgijus“ figūra.
- P⁴ *Lukianas* (apie 117–apie 190) – senovės graikų rašytojas satyrikas. Turimas galvoje Lukiano dialogas „Atvaizdai“ (II).
- P⁵ *Tertulianas* – žr. „Berenikės“ 5 paaiškinimą.
- P⁶ *Recas*, Moricas (1779–1857) – vokiečių dailininkas, Gėtės „Fausto“ iliustratorius.
- P⁷ „*Sielos sodelis ir kelios trumpos prakalbos*“ – Strasburgo spaustuvininko Johano Griuningeno (1450–1530) knyga, kurioje nėra nieko „baisaus“, ir Po, matyt, bus apie ją girdėjęs iš kitų žmonių.

ŽMOGŽUDYSTĖ MORGO GATVĖJE

- P¹ *Braunas*, Tomas (Thomas Browne, 1605–1682) – anglų gydytojas ir rašytojas. Traktatas „Laidojimai urnose“, iš kurio paimtas epigrafas, buvo parašytas atradus Norfolke kelias senovines laidojimo urnas.
- P² *Šachmatininkas...* – 1836 m. žurnale „*Southern Literary Messenger*“ Po išspausdino straipsnį „Melcelio šachmatų automatas“, kuriame atskleidžia apgavystę su automatu, valdomu žmogaus. Tos pačios mintys plėtojamos ir šioje novelėje.
- P³ *Hoilas*, Edmondas (Edmond Hoyle, 1672–1769) – autorius knygos „Trumpas traktatas apie visto lošimą“ („*A Short Treatise on the Game of Whist*“, 1742). Hoilo taisyklės buvo taikomos iki 1864 metų.
- P⁴ *Frenologas* – frenologijos, mokymo apie žmogaus psichikos savybių priklausomumą nuo kaukolės sandaros, šalininkas. Frenologijos pradininkas buvo austrų gydytojas Francas Jozefas Galis (Franz Joseph Gall, 1758–1828).
- P⁵ *...kilmingos, netgi garsios giminės palikuonis...* – 1840 m. Deputatų rūmų lyderiu Prancūzijoje buvo išrinktas Andrė Mari Žanas Žakas Diupenas (1783–1865), baudžiamosios teisės veikalų auto-

rius. Jo brolis, matematikas ir politinis veikėjas Šarlis Diupenas (1784–1873) buvo jūrų ministras. Trečiasis brolis Filipas Diupenas (1795–1846) – žymus advokatas.

- P⁶ ...*Sen Žermeno*... – Paryžiaus priemiestis pietiniame Senos krante.
- P⁷ ...*senovinę sielos dvilypumo teoriją*... – filosofinis mokymas, būties pagrindu laikąs dvi substancijas – materialiąją ir idealiąją.
- P⁸ *Palė Rojalis* – rūmai su sodu Paryžiuje, pastatyti 1629–1634 m. kardinolui Rišeljė (Richelieu).
- P⁹ *Verjetės teatras* – Paryžiaus vodevilio teatras, įsteigtas 1807 metais.
- P¹⁰ *de Krebijonas*, Klodas Prosperas Žolijo (de Crébillion Claude Prospert Jolyot, 1674–1762) – prancūzų dramaturgas. Jo tragedija „Kserksas“ (1714) garsi tuo, kad patyrė triukšmingą fiasko.
- P¹¹ *Nikolsas*, Tomas Lou (1815–1901) – amerikiečių gydytojas, rašytojas ir visuomenės veikėjas. Knygoje „Keturiasdešimt metų amerikietiško gyvenimo, 1821–1861“ pasakoja apie savo susitikimus su Po.
- P¹² *de Lamartinas*, Alfonsas (Alphonse de Lamartine, 1791–1869) – prancūzų poetas romantikas, istorikas ir politinis veikėjas.

- P¹³ „Pirmykščio skambesio neteko raidė pirmoji“ – citata iš nebaigtos Ovidijaus poemos „Fascijos“, V., 536.
- P¹⁴ *Diubur* – Po neretai savo personažus vadina realių žmonių pavardėmis. Pirmąją liudytoją, skalbėją Diubur, jis pavadino Londono pensiono, kuriame mokėsi 1816–1817 m., šeimininkės pavarde.
- P¹⁵ *Žurdenas* – Moljero (Molière, 1622–1673) komedijos „Miestelėnas bajoras“ herojus. Kad būtų patogiau klausytis muzikos, Žurdenas apsivelka chalata.
- P¹⁶ *Vidokas*, Fransua Eženas (1775–1875) – prancūzų seklys. Jo „Memuarai“ pasirodė 1829 m., o 1838 m. Po redaguojamame žurnale buvo išspausdintos „Neskelbtos ištraukos iš Vidoko, Paryžiaus policijos viršininko, gyvenimo“.
- P¹⁷ *Tiesa ne visuomet glūdi šulinyje* – Demokrito šuliny: turimi galvoje Demokritui (apie 460–370 pr. Kr.) priskiriami žodžiai, kad „tiesa slypi šulnio dugne“.
- P¹⁸ *Kiuvjė*, Žoržas (Cuvier Georges, 1769–1832) – prancūzų mokslininkas, žinomas lyginamosios anatomijos, paleontologijos ir gyvūnų sistematikos darbais.

P19 *Nešatelis* – miestas Prancūzijos pietuose.

P20 *Laverna* – romėnų pelno deivė, vagių ir sukčių globėja.

P21 „*Neigti tai, kas yra, ir kalbėti apie tai, ko nėra*“ – Ž. Ž. Ruso (Jean Jacques Rousseau) „Naujoji Eloiza“, antroji pratarmė (1761).

MALSTREMO GELMĖSE

P1 *Malstremas* – vandens verpetas netoli Norvegijos šiaurės vakarų pakrantės. Po rėmėsi Britų enciklopedija, kurios vėlesniuose leidimuose, aprašant vandens verpetus, jau buvo remiamasi Po.

P2 *Demokrito šulinys* – žr. „Žmogžudystės Morgo gatvėje“ 17 paaiškinimą.

P3 *Glenvilis*, Džozefas (Joseph Glanville, 1636–1680) – anglų dvasininkas ir filosofas. Citata paimta iš knygos „Esė apie kai kuriuos svarbius filosofijos ir religijos klausimus“ (1676).

P4 *...atšiauriame Lofodeno krašte* – uolėtos salos be augmenijos netoli Norvegijos šiaurės vakarų pakrantės.

P5 *...Nubijos geografo aprašymą...* – Po turi galvoje arabų geografa, mokslininką, poetą Idrizį (Muha-

medą ibn Muhamedą al Idrizį, XII a.), daug kelia-
vusį po Ispaniją, Šiaurės Afriką ir Mažąją Aziją.

^{P6} *Ramusas*, Jonas (1649–1718) – norvegų istori-
kas. Jo vandens verpetų aprašymą Po rado Britų
enciklopedijoje.

^{P7} *Norvegų mylia* – 11 295 metrai.

^{P8} *Flegetonas* – graikų mitologijoje – ugnies upė,
juosianti požemio karalystę.

^{P9} *Kircheris*, Afanasijus (1601–1680) – vokiečių
archeologas, teigęs, kad „Žemė yra tvirtas kūnas
su tuštumomis viduryje, pripildytomis ugnies,
vandens ir oro“. Savo traktatuose greta tikslių
žinių pateikia gausybę niekuo neparemtų prasi-
manymų.

FĖJOS SALA

^{P1} *Servijus*, Honoratas Mauras (Honoratus Maurus
Servius, IV–V a.) – romėnų gramatikas ir Vergili-
jaus komentatorius.

^{P2} *Marmontelis*, Žanas Fransua (Jean François Mar-
montel, 1723–1799) – prancūzų rašytojas.

^{P3} „slėnio žvirgždas“... (Job 21, 33).

- P⁴ *Mela*, Pomponijus (I a.) – pirmasis romėnų geografas. Jo knygoje „Apie pasaulio padėtį“ pateikiamos visos ano meto geografinės žinios.
- P⁵ *Cimermanas*, Johanas Georgas (Johann Georg Zimmermann, 1728–1795) – šveicarų filosofas ir gydytojas. Turima galvoje jo knyga „Apie vienvatvę“ (1756), išversta į daugelį Europos kalbų.
- P⁶ *Asfodelė* – žr. „Berenikės“ 7 paaiškinimą.
- P⁷ *Komiras*, Žanas (Jean Commire, 1625–1702) – prancūzas jėzuitas, rašė eilėraščius lotynų kalba.

MONOSO IR UNOS POKALBIS

- P¹ *Sofoklis*. „Antigonė“.
- P² „*Vėl gimęs*“ – Po čia pasitelkia Platono idėją apie sielų persikūnijimą.
- P³ „*Tik iki čia ir ne toliau!*“ – žodžiai iš anglų dramaturgo Aarono Hilo (1685–1750) dramatos „Etelvold“.
- P⁴ *Utilitaristai* – etinės teorijos, paplitusios XVIII a. pab.–XIX a. pr. Anglijoje, pasekėjai. Utilitarizmo pradininkas Bentamas (Jeremy Bentham) savo teoriją grindė prielaida „kuo daugiau laimės kuo didesniai žmonių skaičiui“. Buvo manoma, kad

poelgio dorovingumą galima apskaičiuoti matematiškai – kaip to poelgio sukeltų malonumų ir kančios pusiausvyrą.

P⁵ „*Didysis judėjimas*“ – taip buvo vadinamas amerikiečių transcendentalizmas, filosofinė idealizmo srovė, atsiradusi 1836 metais.

P⁶ „*Valstybė*“ – Platonas „*Valstybė*“, kn. 2, 376; kn. 3, 403.

P⁷ *Paskalis*, Blezas (Blaise Pascal, 1623–1662) – prancūzų filosofas ir mokslininkas.

ELEONORA

P¹ *Lulijus*, Raimundas (Raymond Lully, 1237–1315) – ispanų scholastas, alchemikas ir poetas.

P² ...*nežinomybės šviesos*... – žodžiai iš anglų poeto Džeimso Tomsono (James Thomson, 1700–1748) „Himno metų laikams“.

P³ *Nubijos geografas* – žr. „Malstremo gelmių“ 5 paaiškinimą.

P⁴ *Asfodelė* – žr. „Berenikės“ 7 paaiškinimą.

P⁵ ...*gigantiškomis Sirijos gyvatėmis*... – senovės sirų mitologijoje yra legendų apie milžiniškus

šliužus, niokojusius šalį. Ypač žinomos saktės apie gyvates, saugojusias vandens šaltinius.

P⁶ *Hesperas* – t. y. vakarai. *Hesperas* – vakarinė žvaigždė.

P⁷ *Širazo dainius* – turimas galvoje persų poetas Saadis (Saadi Shirazi Sheikh Mosleh al-Din, 1184–1291), gyvenęs Irano pietuose, Širazo mieste.

P⁸ *Eliziejus* – žr. „Pasimatymo“ 2 paaiškinimą.

OVALUS PORTRETAS

P¹ *Radklif, Ana* (Ana Radcliff, 1764–1823) – anglų rašytoja, „gotišku“ romanų autorė.

P² *Salis, Tomas* (Thomas Sully, 1783–1872) – amerikiečių dailininkas portretistas.

RAUDONOSIOS MIRTIES KAUKĖ

P¹ „*Ernani*“ – Viktoro Hugo (1802–1885) romantinė drama.

P² ...*po įkapėmis ir numirėlio kauke, kurias jie taip šiurkščiai sumankė, nėra jokio apčiuopiamo*

kūno... – kai kurių tyrinėtojų nuomone, ši novelė pagrįsta pagarsėjusia istorija, kuri nutiko 1834 m. vienuose Peterburgo namuose per kalėdinį maskaradą (apie tai pranešė amerikiečių spauda). Į namus, kuriuose vyko maskaradas, keletas jaunuolių su kaukėmis ir kinų kostiumais įnešė palankiną su kinų chanu ir, pastatę vidury salės, vogčia pasišalino. Kai baigiantis vakarui šeimininkas norėjo padėkoti „kinui“ ir nuėmė nuo jo kaukę, po ja buvo lavonas.

ARNHEIMO DVARAS

- ^{P1} *Fletčeris*, Džailzas (Fletcher, apie 1585–1623) – anglų poetas.
- ^{P2} *Tiurgo*, Anas Roberas Žakas (Anne Robert Jacques Turgot, 1727–1781) – prancūzų politinis veikėjas ir ekonomistas. Jis tvirtino, kad žemė ir žemdirbystė yra vienintelis turtų šaltinis.
- ^{P3} *Praisas*, Ričardas (Richard Price, 1723–1791) – anglų filosofas moralistas ir ekonomistas.
- ^{P4} *Pristlis*, Džozefas (1733–1804) – anglų gamtininkas ir filosofas.

- P⁵ *Kondorsė*, Žanas Antuanas (Antoine de Condorcet, 1743-1794) – prancūzų švietėjas, prancūzų revoliucijos veikėjas.
- P⁶ *Perfekcionistai* – Džono Hamfrio Noizo (1811-1886) religinio mokymo pasekėjai. Perfekcionistų, arba „biblinių komunistų“, bendruomenė atsirado JAV 1831 metais. Jie propagavo visuotinę taiką ir krikščionių santarvę.
- P⁷ *Telusonas*, Piteris (1737-1797) – anglų pirklys, kuris savo testamentu pareiškė, kad pajamos iš jo nuosavybės kaupušios per visą iki jo mirties gimusių vaikų, anūkų ir proanūkių gyvenimą ir atitektų likusiems gyviems paveldėtojams.
- P⁸ *fon Pukler* Muskau, Germanas Liudvigas Henrikas (Herman Ludwig Heinrich von Pückler-Muskau, 1785-1871) – vokiečių rašytojas. Žymiausias kūrinys – „Velionio užrašai“ (1830-1831).
- P⁹ *...užuomazga buvo paskelbta prieš daug metų* – turima galvoje pirmasis, trumpesnis novelės variantas, pavadinimu „Dekoratyviniis sodas“, išspausdintas 1842 metais.
- P¹⁰ *Siu*, Eženas (Sue Eugene, 1804-1857) – prancūzų rašytojas.

- P¹¹ „*nebylus ir nežinomas*“ – žodžiai iš anglų poeto Tomo Grėjaus (Thomas Gray, 1716–1771) „Elegijos, parašytos kaimo kapinėse“ (1751).
- P¹² *Klodas* – turimas galvoje prancūzų tapytojas Klodas Lorenčas (Claude Lorrain, 1600–1682), kūręs elegiškus, gamtą šlovinančius peizažus.
- P¹³ *Adisonas*, Džozefas (Joseph Addison, 1672–1719) – anglų rašytojas. Toliau minima jo tragedija „Katonas“ pasižymi retoriškumu.
- P¹⁴ „*Pragaras*“ – Dantės (Dante Alighieri) „Dieviškosios komedijos“ pirmoji dalis.
- P¹⁵ *de Stal*, Ana Luiza Žermen (Anne Louise Germaine de Stael, 1766–1817) – prancūzų rašytoja.
- P¹⁶ *Timonas* (V a. pr. Kr.) – atėnietis, garsus mizantropas, minimas daugelio antikos rašytojų. Jam skirta V. Šekspyro drama „Timonas atėnietis“ (1607).
- P¹⁷ *Arnheimas* – žr. „Berenikės“ 2 paaiškinimą.
- P¹⁸ *Fonthilas* – garsi pilis pietvakarių Anglijoje, kurią gotišku stiliumi pasistatydino anglų rašytojas Viljamas Bekfordas (William Beckford, 1760–1844). Fonthilo prabanga tapo priežodžiu.
- P¹⁹ *Ferlongas* – anglų ilgio matas (201 metras).

MARI ROŽĖ PASLAPTIS

- P¹ *Novalis* (Fridrichas fon Hardenbergas, (Friederich von Hardenberg, 1772-1801) - vokiečių rašytojas. „Doroviniai apmąstymai“ - Novalio „Raštų“ trečiosios dalies, išleistos F. K. V. Šlėgelio (Friedrich Karl Wilhelm Schlegel) ir L. Tiko, pavadinimas.
- P² *Nasau gatvė* - čia ir toliau išnašose Po pateikia realius vardus ir pavadinimus iš bylos apie vienos Niujorko tabako krautuvės pardavėjos nužudymą 1841 metais.
- P³ *Veldas*, Horacijus Hastingas - amerikiečių žurnalistas.
- P⁴ *Pitersonas*, Čarlzas Džeikobas (1819-1887) - amerikiečių žurnalistas ir rašytojas.
- P⁵ *Mirmidonai* - Achilo valdose gyvenusi gentis, kurią jis išvedė į Trojos karą.
- P⁶ *Stounas*, Viljamas Litas (1792-1844) - amerikiečių rašytojas ir žurnalistas. Teisėsi su Fenimoru Kuperiu, kuris Stouną apkaltino šmeižtu.
- P⁷ *Lendoras*, Volteris Sevidžas (Walter Savage Landor, 1775-1864) - anglų rašytojas, knygos „Pašnekesiai vaizduotėje“ autorius. Citatos šaltinis nenustatytas.

- ^{P8} *Lotarijas* - neištikimas meilužis anglų dramaturgo Nikolo Rou (1674-1718) tragedijoje „Nuodėmingoji gražuolė“ (1703).
- ^{P9} *Sasapras* - Šiaurės Amerikos laurų šeimos augalas, iš kurio šaknies gaunamas eterinis aliejus.
- ^{P10} „*pyragų ir alaus*“ - V. Šekspyras „Dvyliktoji naktis“, 11, 3.

ŠULINYS IR ŠVYTUOKLĖ

- ^{P1} ...*Paryžiaus Jakobinų klubo rūmų*... - epigrafas paimtas iš I. Dizraelio knygos „Literatūros garšenybės“ (1823).
- ^{P2} *Lasalis*, Antuanas (Antoine Lasalle, 1775-1809) - prancūzų generolas, 1808 m. dalyvavęs Napoleonui užkariaujant Ispaniją. Tais pačiais metais Napoleonas panaikino ispanų inkviziciją.

AUKSINIS VABALAS

- ^{P1} „*Visi klysta*“ - anglų dramaturgo Artūro Merfio (Arthur Murphy, 1727-1805) komedija. Pasak liaudiško tikėjimo, nuodingo voro tarantulo įkūš-

tas žmogus apserga tarantulizmu ir pasileidžia nesuvaldomai, pašėlusiai šokti. Tačiau epigrafo žodžių spausdintame pjesės tekste nėra, matyt, Po bus juos girdėjęs spektaklyje Niujorke ir užrašęs iš atminties.

- P² *Moultrio fortas* – tarnaudamas armijoje, Po šiame forte praleido daugiau kaip metus.
- P³ *Svamerdamas*, Jonas (Jan Swamerdam, 1637–1680) – olandų gamtininkas, garsus vabzdžių pasaulio tyrinėtojas. 1758 m. jo „Visuotinė vabzdžių istorija“ buvo išversta iš lotynų kalbos į anglų.
- P⁴ *Žmogiagalvis vabalas* – manoma, kad Po sugalvojo savo auksinį vabalą, panašų į žmogaus kaukolę, žiūrinėdamas vieną iš žurnalo „*Saturday Magazine*“ numerių, kur buvo pavaizduotas toks vabalas. E. A. Po kūrybos žinovai tvirtina, jog jis savo aprašyme sujungė požymius dviejų skirtingų rūšių vabalų, gyvenančių JAV pietuose.
- P⁵ *Šafranas* – kitaip, krokas. Vilkdalginių šeimos daugiametis augalas. Naudojamas kaip prieskoninis, dažomasis augalas, taip pat parfumerijoje.
- P⁶ *Karališkasis vanduo* – vienos dalies azoto rūgšties ir 2 ar 3 dalių druskos rūgšties tirpalas, naudojamas tirpdyti auksą ir platiną.

- P⁷ *Kidas*, Viljamas (William Kidd, apie 1650–1701) – britų laivyno kapitonas, tapęs piratu. Suimtas Bostone ir Londone pakartas. Pasak legendos, įvairiose JAV pakrantės vietose, daugiausia Hadsono upės žiočių rajone, Kidas užkasė prisiplėštus pasakiškus turtus. Šiai temai skirti V. Irvingo apsakymai apie lobių ieškotojus knygoje „Keliautojo pasakojimai“ (1824).
- P⁸ *Golkonda* – senovės miestas Indijoje, netoli Haidarabado; garsėjo brangakmeniais.
- P⁹ *„Ispanijos vandenų...“* – Karibų jūros rajonas, kur telkėsi jūros piratai.

MULKINIMAS, KAIPO TIKSLUSIS MOKSLAS

- P¹ *Bentamas*, Džeremis (Jeremy Bentham, 1748–1832) – anglų filosofas moralistas, utilitarizmo (žr. „Monoso ir Unos pokalbio“ 4 paaišk.) atstovas. E. A. Po minima „Jeremiada apie palūkininkystę“ – Bentamo traktatas „Palūkininkystės gynimas“ (1787).
- P² *Nilas*, Džonas (John Neal, 1793–1876) – amerikiečių rašytojas. Jo leistame savaitraštyje buvo populiarinamos Bentamo idėjos.

- P³ *Antrojo vardu buvo pavadintas...* – būdingas Po pokštavimas: Džeremis (Jeremy) Bentamas ir biblinis pranašas Jeremijas.
- P⁴ *..jam nebūtų tekę kęsti patyčių dėl nupeštos vištos* – Platonas „Valstybė“ (266) apibūdino žmogų kaip „dvikoį be plunksnų“. Pasak legendos, Diogenas atnešė į Platono paskaitą apipešiotą vištą ir tarė: „Štai Platono žmogus“ (Diogenas Laertietis „Apie garsiujų filosofų gyvenimą ir pažiūras“, VI, 2).
- P⁵ *Žmogus gimęs tam, kad gedėtų...* – anglų poeto Roberto Bernso (Robert Burns, 1759–1796) eilėraščio pavadinimas.
- P⁶ *Brobdingagas* – milžinų šalis Džonatano Svifto (Jonathan Swift, 1667–1745) romane „Guliverio kelionės“ (1762).
- P⁷ *„Flakas“* – amerikiečių poeto Tomaso Vordo (1807–1873) literatūrinis slapyvardis. Po laiką jį bemoksliau rašeiva.
- P⁸ *Nenuvysi kaip šuns nuo nudrengto kailio* – Horacijus „Satyros“ (II, 5, 83).
- P⁹ *Jeigu jis nebūtų Aleksandras, jis norėtų būti Diogenas* – taip Aleksandras Makedonietis pasakė Diogenui, kai šis paprašė jį pasitraukti į šalį, idant

neužstotų saulės (Plutarchas „Lyginamieji gyvenimų aprašymai“, Aleksandras, XIV).

P¹⁰ *Terpinas*, Ričardas (Dikas) (1706–1739) – garsus anglų plėšikas. Buvo sučiuptas ir pakartas.

P¹¹ *O’Konelis*, Danielis (Daniel O’Connell, 1775–1847) – vienas iš airių tautinio išsivadavimo judėjimo vadų.

P¹² *Beri*, Šarlotė (Charlotte Berry, 1775–1861) – anglų rašytoja. Jaunystėje garsėjo grožiu.

P¹³ *Bajos* – miestas prie Neapolio, senovėje – kilmingų romėnų poilsio vieta. Jo prabanga ir papročių laisvumas dažnai minimi romėnų rašytojų kūrinuose.

P¹⁴ ...„senovės padavimai“, ... „nūdienos pavyzdžiai“ ... – V. Šekspyras „Kaip jums patinka“ (II, 7).

AKINIAI

P¹ ...*nemirtingojo „Kronikų“ autoriaus* – prancūzų istorikas ir poetas Žanas Fruasaras (Jean Froissart, apie 1337–apie 1410). Jo „Kronikose“ aprašoma Prancūzijos, Flandrijos, Ispanijos, Portugalijos ir Anglijos 1325–1400 metų istorija.

- P² *Apulėjus*, Lucijus (II a.) – romėnų rašytojas ir filosofas. Tačiau citata paimta iš Petronijaus (I a.) „Satyrikono“.
- P³ „*Jei nepažįsti jos, vadinasi, ir pats esi nežinomas*“ – perfrazuota eilutė iš Dž. Miltono (John Milton) poemos „Prarastasis rojus“ (IV, 830). Tik šiame kūrinyje vietoj „jos“ – „manęs“.
- P⁴ *Antaresas* – pirmojo ryškio raudonoji žvaigždė Skorpiono žvaigždyne.
- P⁵ *Lanklo*, Ninon (1615–1705) – prancūzų kurtizanė, išlaikiusi patrauklumą iki gilios senatvės.
- P⁶ „*Otelas*“ – italų kompozitoriaus Džoakino Rosini (Gioacchino Rossini, 1792–1868) opera, pastatyta Neapolyje 1816 metais.
- P⁷ „*Kapulečiai*“ – italų kompozitoriaus Vinčenco Belini (Vincenzo Bellini, 1801–1835) opera, pirmą kartą pastatyta Venecijoje 1830 m. pavadinimu „*Kapulečiai ir Montekiai*“.
- P⁸ Šv. Karolio teatras (*San Carlo*) – operos teatras Neapolyje, vienas didžiausių XIX a. Europoje. Pastatytas 1737 m. ir perstatytas po gaisro 1816 m. (parteryje 1000 vietų).
- P⁹ „*Somnambula*“ – V. Belini opera, pastatyta Milane 1831 metais.

^{P10} *Malibran*, Marija Felicija (1808–1836) – prancūzų dainininkė (kontraltas), parašiusi vokalinių ir instrumentinių kūrinių. Viename žurnale Po recenzavo Filadelfijoje išleistus „Ponios Malibran prisiminimus ir laiškus“.

APYSAKA APIE UOLĖTUOSIUS KALNUS

^{P1} *1827 metų rudenį...* – šioje novelėje atsispindi Po įspūdžiai iš trumpo mokymosi 1826 m. Virdžinijos universitete (Šarlotsvilis); ten jis mėgo klajoti po miesto apylinkes.

^{P2} *Mesmeras*, Francas Antonas (Franz Anton Mesmer, 1734–1815) – šveicarų kilmės austrų gydytojas, sensacingai išgarsėjęs savo bandymais gydyti ligonius vadinamuoju gyvūnų magnetizmu, kuris buvo grindžiamas hipnotine įtaiga.

^{P3} *Novalis* – žr. „Mari Rožė paslaptis“, 1 paaiškinimą. Čia cituojamas Novalio dienoraštis.

^{P4} *Krisas* – lenktas malajietiškas durklas.

^{P5} *Heistingsas*, Vorenas (Warren Hastings, 1732–1818) – britų generalgubernatorius Indijoje. Už grobstymą ir piktnaudžiavimą valdžia buvo nušalintas nuo pareigų ir 1788 m. paduotas į teismą,

tačiau Lordų rūmai jį išsteisino. Vienas iš Po novelės šaltinių – T. B. Makolėjaus recenzija tritomei Heistingso biografijai, 1841 m. pasirodžiusi žurnale „*Edinburgh Review*“, kur minimas Viljamas Bedlou (1650–1680), žinomas liudytojas, dėl kurio melagingų parodymų 35 katalikai buvo apkaltinti valstybės išdavimu ir nuteisti mirti.

P⁶ *Šeit Singho sukilimas* – turimas galvoje Benareso (Varanasio) radžos Šeit Singho sukilimas, kilęs 1781 m. kaip atsakas į Heistingso reikalavimą išmokėti anglų kolonizatoriams didelę sumą pinigų.

P⁷ *Sipajai* – kareiviai samdinių kariuomenės, XVIII a. anglų sukurtos Indijoje iš vietinių gyventojų.

P⁸ *...tiesa už pramanus keistesnė...* – Dž. Baironas „Don Žuanas“ (XIV, 101).

GYVŪJŲ LAIDOJIMAS

P¹ *Kėlimasis per Bereziną* – 1812 m. Napoleono kariuomenė, traukdamasi iš apsupties, kėlėsi per Bereziną (dešiniąjį Dnepro intaką) ir neteko apie 50 000 žmonių.

- P² *Londono maras* – turima galvoje baisi maro epidemija, kilusi Londone 1666 metais.
- P³ *Žemės drebėjimas Lisabonoje* – 1755 m. lapkričio 1 d. per penkias minutes buvo sugriauta Portugalijos sostinė ir daugelis kitų miestų. Žuvo apie 60 000 žmonių.
- P⁴ *Kalkutos Juodoji duobė* – karo kalėjimas Viljamo (William) forte Kalkutoje, į kurią 1756 m. buvo įmesti 146 anglų belaisviai ir per vieną naktį 123 iš jų užduso.
- P⁵ *Lafurkad*, Viktorina – istorija apie tai, kaip ją gyvą palaidojo, buvo aprašyta amerikiečių spaudoje 1827 m. rugsėjo mėnesį.
- P⁶ *...apie kirminus, antkapius ir epitafijas* – V. Šeks-pyras „Karalius Ričardas II“ (III, 2).
- P⁷ *...prišta numirėliui prie rankos* – tų laikų amerikiečių spaudoje buvo reklamuojami savaime atsidarantys karstai, išgelbstintys gyvybes palaidotiems tariamiems numirėliams. Pavyzdžiui, viename žurnale, kuriame bendradarbiavo ir Po, 1844 m. sausio mėnesį pasirodė pranešimas apie „gelbėjimo karstus“, atsivožiančius nuo menkausio kūno jude-sio, apie iš vidaus atsidarantį šeimyninius laidojimo rūsius, kuriuose kabinami varpai, kad pabudę „velionis“ galėtų pranešti apie save.

- ^{P8} *Bjukenas*, Viljamas (1729–1805) – škotų gydytojas, parašęs knygą „Namų medicina, arba Namų gydytojas“, kuri buvo išversta į daugelį kalbų ir ypač išpopuliarėjo Amerikoje.
- ^{P9} „*Nakties apmąstymai*“ – anglų poeto Edvardo Jango (Edward Young, 1683–1765) poema.
- ^{P10} *Karatidė* – anglų rašytojo V. Bekfordo (W. Beckford, 1760–1844) apysakos „Vatekas“ (par. 1782, išl. 1787) herojė – pikta sultonė burtininkė.
- ^{P11} *Afrasiabas* (Afrosijobas, VI a.) – karalius, ilgus metus kariavęs su Persija; Ferdousi (940–tarp 1020 ir 1030) poemos „Šachnamė“ herojus.
- ^{P12} *Oksas* – Amudarjos upės lot. pavadinimas.

MESMERIŠKAS APREIŠKIMAS

- ^{P1} *Mesmerizmas* – žr. „Apysakos apie Uolėtuosius kalnus“ 2 paaiškinimą.
- ^{P2} *Kuzenas*, Viktoras (Victor Cousin, 1792–1867) – prancūzų filosofas, eklektikas, parašęs aštuonių tomų „Filosofijos istorijos kursą“ (1815–1829). Tvirtino, kad bet kokią filosofinę sistemą galima sukurti iš įvairiuose mokymuose skelbiamų vadinamųjų tiesų.

- P³ *Braunsonas*, Orestas (Orestes Brownson, 1803–1876) – amerikiečių rašytojas, religijos filosofas, transcendentalistų būrelio narys, autorius autobiografinės knygos „Čarlzas Elvudas, arba Sugrižęs atskalūnas“ (1840).
- P⁴ *Trinkulas* – juokdarys V. Šekspyro „Audroje“ (III, 2). Minėdamas Trinkulą Po daro klaidą, nes Šekspyro dramoje kalbama apie Stepono karalystę.
- P⁵ *Azraelis* – musulmonų mitologijoje – mirties angelas.

PAILGA DĖŽĖ

- P¹ „*Nepriklausomybė*“ („*Independence*“) – Po mini amerikiečių laivyno laivą, kuris buvo nuleistas į vandenį 1834 m. Niujorke ir plaukiojo transatlantiniais reisais.
- P² ...*Š. universitete*... – matyt, turimas galvoje Virdžinijos universitetas Šarlotsvilio mieste. 1826 m. jame mokėsi Po.
- P³ *Rubinis* – XVI–XVIII a. italų dailininkų dinastijos pavardė.
- P⁴ *Hateraso kyšulys* – kyšulys JAV Atlanto pakrantėje (Šiaurės Karolinos valstija), garsus dažnai ten siaučiančiais štormais.

„TU ESI ANAS VYRAS“

- P¹ *Tu esi anas vyras* – tokiais žodžiais pranašas Natanas kreipėsi į karalių Dovydą, prieš tai papasakojęs jam apie turtuolį, kuris atėmė iš skurdžiaus paskutinę avelę.
- P² *Gor*, Katrina Greis (Catherine Grace Gore, 1799–1861) – anglų rašytoja, kurios kūrybą ne kartą parodijavo V. M. Tekerėjus (W. M. Thackeray). Žinių apie Londono aristokratų gyvenimą, kurios atsispindėjo romane „Sesilija, arba Dabitos nuotykių“, sėmėsi bendraudama su V. Bekfordu.
- P³ *Čikasai* – Šiaurės Amerikos indėnų gentis, gyvenusi palei Misisipę ir vėliau persikėlusi į Oklahomą.
- P⁴ *Bekfordas*, Viljamas (William Beckford, 1760–1844) – anglų rašytojas, fantastinės siaubo apsakos „Vatekas“ autorius. Turėjo didelę senienų kolekciją.
- P⁵ ...*nuo Bulverio iki Dikenso*... – lygindamas anglų rašytojus E. Dž. Bulverį-Litoną (E. G. Bulwer-Lytton) ir Č. Dikensą (Ch. Dickens), Po rašė: „Menas Bulveriui padeda sukurti talentingą kūrinį, o talentas Dikensui – išaukštinti meno normas, kurios paskui išaukština pačią meno esmę.“

^{P6} *Einzvortas*, Viljamas Harisonas (William Harrison Ainsworth, 1805-1882) – anglų rašytojas, parašęs 39 romanus. Jo istorinius romanus „Londono Taueris“ ir „Gajus Foksas, arba Parako sąmokslas“ Po recenzavo spaudoje.

PAVOGTAS LAIŠKAS

^{P1} *Seneka*, Lucijus Anėjus (6-3 m. pr. Kr.-65 po Kr.) – romėnų filosofas, politinis veikėjas ir rašytojas, filosofinių etinių „Laiškų Lucilijui“, iš kurių paimta ši citata autorius.

^{P2} *de Abernatis*, Džonas (John Abernathy, 1764-1831) – anglų chirurgas. Garsėjo keistu būdu ir šiurkščiu elgesiu su pacientais.

^{P3} *de Larošfuko*, Fransua (François de La Rochefoucault, 1613-1680) – prancūzų rašytojas moralistas.

^{P4} *La Briujeras* – žr. „Mecengeršteino“ 2 paaiškinimą.

^{P5} *Makiavelis ir Kampanela* – žr. „Ašerių namų žlugimo“ 10 ir 17 paaiškinimą.

^{P6} *Vidurio nedalumas* – viena iš silogizmo sudarymo taisyklių formalioje logikoje.

- P⁷ de Šanforas, Nikola (Nicolas de Chamfort, 1741–1794) – prancūzų rašytojas, Jakobinų klubo vienas sekretorių. Nusižudė jakobinų teroro metu. Autorius po mirties išleistų „Maksimų ir minčių“, iš kur paimta ši citata.
- P⁸ Brajantas, Džeikobas (Jacob Bryant, 1715–1804) – anglų rašytojas, knygos „Naujoji sistema, arba Antikinės mitologijos analizė“ autorius.
- P⁹ ...*lengvumą nusileidimo pragaran...* – Vergilijus „Eneida“ (VI, 126).
- P¹⁰ Katalani, Andželika (Angelica Catalani, 1780–1849) – italų dainininkė (koloratūrinis sopranas), turėjusi nepaprastai plataus diapazono balsą.
- P¹¹ *Siaubingas baisūnas* – Vergilijus „Eneida“ (VI, 126). Plg. novelės „Daktaro Dervos ir profesoriaus Plunksnos sistema“ 3 paaiškinimą.
- P¹² „Atrėjas“ – prancūzų dramaturgo P. Ž. de Krebijono vyresniojo (P. J. de Crébillon, 1674–1762) tragedija „Atrėjas ir Tiestas“. Pjesės herojai – broliai, žiauriai keršijantys vienas kitam. Mikėnų karalius Atrėjas nužudo Tiesto vaikus, Tiestas suvilioja Atrėjo žmoną ir prakeikia jo namus.

TŪKSTANTIS ANTROJI

ŠACHRAZADOS PASAKA

- ^{P1} *Tiesa keistesnė už pramaną* – žr. „Apysakos apie Uolėtuosius kalnus“ 8 paaiškinimą.
- ^{P2} *Šimonas bar Johajus* (Ben Johajus, II a.) – palestiniečių rabinas. Jam buvo priskiriama kabalistinės knygos „Zoharas“ autorystė, tačiau vėliau buvo nustatyta, jog tai XIII a. kūrinys.
- ^{P3} *Grisvoldas*, Rufus Vilmontas (Rufus Wilmont Griswold, 1815–1857) – amerikiečių rašytojas, žurnalistas ir amerikiečių literatūros antologijų sudarytojas. Kartu su Po redagavo žurnalą „*Graham’s Magazine*“. Čia turimas galvoje jo kūrinys „Amerikiečių literatūros įžymybės“, išleistas vienoje knygoje su dažnai Po minimomis Izaoko Dizraelio „Literatūros įžymybėmis“.
- ^{P4} „*Arabijos naktys, arba Tūkstantis ir viena naktis*“ – arabų pasakų rinkinys. Amžininkų liudijimu, Po naudojosi pirmuoju jų vertimu į anglų kalbą iš arabų kalbos, išleistu 1838–1841 metais. Arabų pasakos minimos ir daugelyje kitų Po novelių.
- ^{P5} *Makiavelis* – žr. „Ašerių namų žlugimo“ 10 paaiškinimą.

- P⁶ ...*kok-nėjų šnektos*... – turimas galvoje „kokni“ (angl. *cockney*) – Londono prastuomenės dialektas.
- P⁷ *Kenedis*, Viljamas (William Kennedy, 1799–1871) – airių rašytojas, 1842–1849 m. Didžiosios Britanijos konsulas Teksase; parašė knygą „Teksaso iškilimas, plėtojimasis ir ateitis“, kurią Po ir turi galvoje.
- P⁸ „*Azijos žurnalas*“ („*Asiatic Journal*“) buvo leidžiamas Londone 1816–1845 metais.
- P⁹ *Mamuto urvas Kentukyje* – didžiausia (563,5 km ilgio) pasaulyje ola, kurioje žmonės gyveno dar priešistoriniais laikais. Atrasta 1809 metais. Turi požeminių upių ir ežerų.
- P¹⁰ *Maris*, Hju (Hugh Murray, 1779–1846) – anglų geografas. Citata paimta iš jo „Geografijos enciklopedijos“ (1834, t. 1, psl. 215).
- P¹¹ „*Colonial Magazine*“ buvo leidžiamas Londone 1844–1852 metais.
- P¹² *Šuvas*, Joachimas Frederikas (1787–1852) – danų botanikas, veikalo „Augalų geografija“ (1822) autorius.
- P¹³ *Kitas*, Patrikas (1769–1840) – anglų botanikas.
- P¹⁴ *Holas*, Fransis (mirė 1833) – anglas keliautojas, parašęs knygą „Kelionės po Kanadą ir Jungtines Valstijas“.

- P¹⁵ *Rokas* – milžiniškas Rytų tautų pasakų ir legendų paukštis, lesindavęs savo jaunikius parneštais drambliais. Arabų pasakose Rokas nusineša prie jo kojos prisirišusį jūreivį Sindbadą.
- P¹⁶ *Seilas*, Džordžas (George Sale, apie 1697–1736) – anglų orientalistas, pirmasis Korano vertėjas į anglų kalbą (1734).
- P¹⁷ *Vajetas*, Tomas (Thomas Wyatt) – amerikiečių gamtininkas, su kuriuo Po parašė „Pirmąją konchiliologijos knygą“.
- P¹⁸ *Eccaleobion* – inkubatorius. 1839 m. gegužės 23 d. vienas Filadelfijos laikraščių išspausdino žinutę apie Londone demonstruojamą inkubatorių.
- P¹⁹ *Melcelis*, Johanas Nepomukas (Johann Nepamuk Mälzel, 1772–1838) – vokiečių išradėjas. 1836 m. JAV spauda rašė apie jo sukonstruotą šachmatų automata.
- P²⁰ *Babidžas*, Čarlzas (Charles Babbage, 1791–1871) – anglų matematikas ir išradėjas. Ilgus metus kūrė skaičiavimo mašiną, tačiau jos neužbaigė, nes vyriausybė nutraukė šios srities darbų finansavimą.
- P²¹ *Šaberas*, Žozefas Bernaras (Joseph Bernard Chabert, 1724–1805) – prancūzų astronomas,

knygos „Kelionė po Šiaurės Ameriką“ (1753) autorius.

- ^{P22} *Volastonas*, Viljamas Haidas (William Hyde Wollaston, 1766–1828) – anglų chemikas. 1813 m. pasiūlė būdą labai plonai platinos vielai gauti.
- ^{P23} *Rosas* – žr. novelės „Neprilygstamas Hanso Pfallio nuotykis“ 17 paaiškinimą.

PAŠNEKESYS SU MUMIJA

- ^{P1} *Glidonas* – norėdamas suteikti novelei daugiau tikroviškumo, Po jos veikėju padaro ir garsų anglų egiptologą Džordžą Robinsą Glidoną (1809–1857), tarnavusį Egipte JAV konsulu, vėliau skaičiusį egiptologijos paskaitas JAV.
- ^{P2} *Barnzas*, Džonas (1761–1841) – anglų aktorius komikas. Nuo 1816 m. gyveno JAV ir ypač išpopuliarėjo Niujorke.
- ^{P3} *Skarabėjas* – vabalas, gyvenantis Pietų Europoje ir Šiaurės Afrikoje. Senovės Egipte buvo garbinamas kaip vienas iš Saulės dievo įsikūnijimų. Amuletai su skarabėjais buvo dedami į kapus, taip pat mumijoms vietoj balzamuojant išimtos širdies.

- P⁴ *Galis*, Francas Jozefas (Franz Joseph Gall, 1758–1828) – austrų gydytojas, frenologijos pradininkas (žr. „Žmogžudystės Morgo gatvėje“ 4 paaišk.).
- P⁵ *Špurcheimas*, Johanas Kristofas (Johannes Christoph Spurzheim, 1776–1832) – vokiečių frenologas. Dirbo kartu su F. J. Galiu, skaitė frenologijos paskaitas D. Britanijoje, Prancūzijoje ir JAV.
- P⁶ *Mesmeras* – žr. „Apysakos apie Uolėtuosius kalnus“ 2 paaiškinimą.
- P⁷ *Plutarchas* (apie 46–120) – sen. graikų rašytojas. Minimas dialogas „Apie Mėnulio veidą“ atspindi to meto graikų astronomijos žinias.
- P⁸ *Diodoras Sicilietis* (apie 80–29 pr. Kr.) – sen. graikų istorikas, autorius veikalų „Istorijos biblioteka“, apimančio pasaulio istoriją nuo seniausių laikų iki 54 pr. Kr.
- P⁹ *Bouling Grinas* (angl. *Bowling Green*) – parkas Niujorko centre.
- P¹⁰ *Aznakas* – išgalvotas pavadinimas.
- P¹¹ *Karnakas* – gyvenvietė netoli senovės Egipto sostinės Tėbų, garsi 21–1 a. pr. Kr. šventyklų komplekso griuvėsiais.
- P¹² *Didžioji Oazė (El Harga)* – didžiausia Egipto oazė Libijos dykumoje. Senoviniai oazės šuliniai siekia

120 metrų. Nuo romėnų laikų išliko akvedukai ir rūmų griuvėsiai.

P13 „*Dial*“ – JAV transcendentalistų žurnalas, ėjęs 1840–1844 metais. Jame buvo spausdinami straipsniai apie literatūrą, filosofiją, religiją.

P14 ...*susijungė... į despotiją, šlykščiausią ir nepakenčiamiausią, kokia kada nors gyvavo šioje žemėje* – istorija apie Egipto provincijas, paskelbusias nepriklausomybę ir priėmusias konstituciją – JAV istorijos satyrinė alegorija.

P15 ...*Solomono de Ko pastangomis, Herono išradimo pagrindu* – sen. graikų išradėjas ir matematikas Heronas Aleksandrietis knygoje „Pneumatika“ (apie 130 po Kr.) aprašė garo turbiną. Herono kūrinių įtaka buvo jaučiama Europoje iki Renesanso epochos, kai prancūzų inžinierius Solomonas de Ko (Salomon de Caus, 1576–1626) pasiūlė garo variklio patobulinimo idėją.

P16 *Brandretas, Džozefas* (1746–1815) – anglų gydytojas.

DAKTARO DERVOS IR PROFESORIAUS PLUNKSNOS SISTEMA

- ^{P1} ..*Jenocho sūnums* – pasak biblijinės legendos – milžinų padermė, gyvenusi Palestinoje.
- ^{P2} *Niekuo nesistebėti* – Horacijus „Laiškai“ (I, 6, I).
- ^{P3} *Baisus, milžiniškas, kraupus, tamsybių pagimdytas* – Vergilijus „Eneida“ (III, 658).
- ^{P4} *Brumas*, Henris (Henry Brougham, 1778–1868) – anglų politinis veikėjas ir žurnalistas, vienas iš „Naudingų žinių skleidimo“ draugijos steigėjų. Viename straipsnyje lygindamas žymius antikos oratorius su savo amžininkais, Po rašė: „Demos-teno kalbos darydavo daug didesnę poveikį negu šiandienių oratorių retorika. Ir vis dėlto mūsų dienų gražbylystė pranoksta graikiškąją... Geriausias graikų filipikos dabar būtų nušvilptos Lordų rūmuose, tuo tarpu Šeridano ir Brumo ekspromtai užkariautų atėniečių širdis ir protus.“
- ^{P5} ...*varinių Falarido jaučių*... – Falaridas (VI a. pr. Kr.) – Akraganto (dabar Agrigentas, Sicilija) miesto valdovas, žiauriai kankinęs savo pavaldinius. Pasak padavimo, jis sukišdavęs pasmerktuosius į varinio jaučio pilvą ir liepdavęs sukurti po juo laužą. Nelaimingųjų dejonės primindavusios

jaučio maurojimą. 554 pr. Kr. sukilę Akraganto gyventojai tokia pat mirtimi nubaudė Falaridą.

^{P6} „*Yankee Doodle*“ – populiari amerikiečių liaudies dainelė iš kovos už nepriklausomybę laikų.

^{P7} *Babuinai* – stambių beždžionių rūšis, paplitusi Centrinės ir Rytų Afrikos savanose ir kalnuose.

TIESA APIE TAI, KAS NUTIKO PONUI VALDEMARUI

^{P1} *Mesmerizmas* – žr. „Apysakos apie Uolėtuosius kalnus“ 2 paaiškinimą.

^{P2} „*Valenšteinas*“ – F. Šilerio (Friedrich Schiller, 1759–1805) dramų trilogija: „Valenšteino stovykla“ (1798), „Pikolominis“ (1799) ir „Valenšteino mirtis“ (1799).

^{P3} *Randolfas*, Džonas (John Randolph, 1773–1833) – amerikiečių politinis veikėjas. E. A. Po laikų karikatūristai vaizdavo jį plonomis voro kojomis.

AMONTILJADO STATINAITĖ

- P¹ *Niekas, mane įžeidęs, neliks nenubaustas* – 1687 m. įsteigto Dagio riterių ordino devizas.
- P² *Masonai*, arba Laisvieji mūrininkai – religinis etinis judėjimas, kilęs XVIII a. Didžiojoje Britanijoje ir kvietęs visus žmones vienyti broliškos meilės vardan. Italijoje masonų ložė įsteigta 1763 metais. XIX a. pradžioje prie jos prisidėjo karbonarai – slaptos revoliucinės organizacijos nariai. Vienas masonų simbolių – mūrininko mentė.
- P³ *...didelėse Paryžiaus katakombose* – Paryžiaus katakombos, buvusios romėnų akmens skaldyklos, turi per 300 km ilgio. Ilgainiui jose buvo pradėta krauti palaikus iš naikinamų kapinių, mesti nužudytųjų ir mirtimi nubaustųjų lavonus. Apžiūrint Paryžiaus katakombas rodoma galerija su kaulais, kurią ir turi galvoje Po.

VARLIŪKŠTIS

- P¹ *...karalius* – novelės parašymo akstinas buvo atsitikimas Prancūzijos karaliaus Karolio VI (1380–1422) dvare, apie kurį pasakojama Žano

Fruasaro (Jean Froissart, apie 1337–apie 1410) „Kronikose“. Ištrauka iš „Kronikų“ apie tai, kaip karalius vos nežuvo užsiliepsnojus maskarado drabužiams, buvo 1845 m. išspausdinta žurnale „*Broadway Journal*“, kuriame bendradarbiavo Po.

FON KĖMPELENAS IR JO ATRADIMAS

- P¹ *Arago*, Dominikas Fransua (Dominique François Arago, 1786–1853) – prancūzų mokslininkas, mokslo populiarintojas.
- P² „*Neišmanėlio žurnalas*“ – turimas galvoje žurnalas „*American Journal of Science and Art*“, kurį leido žurnalistas ir rašytojas Bendžamenas Silimanas (Benjamin Silliman, 1779–1864). „*Siliman*“ (*Sillyman*) angliškai reiškia „neišmanėlis“. Leitenantas Moris – amerikiečių mokslininkas M. F. Moris (1806–1879), žinomas mokslo žinių populiarintojas.
- P³ *Kėmpelenas*, Volfgangas (1734–1808) – vengrų kilmės austrų mechanikas, automatų išradėjas. Ypač pagarsėjo savo „šachmatų automatais“, bet vėliau paaiškėjo, kad tokio automato viduje sėdėdavo neūžauga, mokėjęs žaisti šachmatais.

- P⁴ *Deivis*, Hamfris (Humphry Davy, 1778-1829) – anglų chemikas, atradęs, kad įkvėptas azoto viendeginis sukelia apsvaigimą („linksminamos dujos“).
- P⁵ *Ateneumo biblioteka* – įsteigta Bostone 1805 metais. Naujas bibliotekos pastatas pastatytas 1845 metais.
- P⁶ *Dreiperis*, Džonas Viljamas (John William Draper, 1811-1882) – amerikiečių mokslininkas, nuo 1837 m. chemijos profesorius Niujorko universitete.
- P⁷ *Melcelis* – žr. „Tūkstantis antrosios Šachrazados pasakos“ 19 paaiškinimą.
- P⁸ *...turint omenyje paskutinius įvykius Kalifornijoje...* – novelė parašyta pasišaipant iš aukso karštligės Kalifornijoje, kur 1848 m. buvo aptikta aukso. Viename laiške Po rašė, kad jo prasimanymu kai kas patikėjo ir tai „bent laikinai apmalšins aukso karštligę“.

Parengė
Kęstutis Šidiškis